

בסייעתא דשמיא

ספר "משנה ברורה עוז והדר – המבואר"
יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה עוז והדר

כל הזכויות שמורות
למכון "עוז והדר"

Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה ומפוארת זו הון רב וגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות, אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאכסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס, בביאורים במקורות ובכל ההוספות, ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין, ושארית ישראל לא יעשו עוולה.

הפצה והזמנות:

'היכלי תורה'

בארץ ישראל:

טלפון: 9924603 (02)

פקס: 5435884 (03)

באר"ב:

Tel. (718) 437-0054

Fax. (718) 437-3514

באירופה:

Tel. 44-20-8806-0176

נדפס על נייר חו"ל שאין בו השש חילול שבת

נדפס בארץ ישראל

Printed in E. ISRAEL

הארות והערות יתקבלו בברכה

בת.ד. 9359 בית שמש

פקס: 03-542-3180

להקדשות והנצחות:

(1-) 845-406-9099

oiz@oizusa.com

PO Box 340 Monsey NY 10952

"הליכות – עולם לו"

משנה ברורה עוז והדר המבואר מהדורת בערקאוויטש

יקרא בן לדורות עולם
לכבוד ולתפארת פטרוני המהדורה

האי גברא רבא ויקרא בר אוריין ובר אבהן, מורם מעם במעשיו ופעליו הברוכים
חבר נאמן ליראי ה' תומך תורה ומוקירה, מוכתר בנימוסין ובכל מידה נכונה
ונודע בשערים בצדקת פזונו, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה

כמוה"ר **אברהם פנתס בערקאוויטש** שליט"א
ובני משפחתו הרוממה, יחיהם ה' ויאריך ימיהם בטוב ובנעימים

לעילוי נשמת
אמו מרת גינענדל ב"ר שלמה בערקאוויטש ע"ה
נלב"ע ז' אב תש"ע לפ"ק

לעילוי נשמתם הטהורה
של ראשי משפחתו מקור מחצבתו הטהור
זקנו מוה"ר צבי ב"ר יוסף יוזפא בערקאוויטש הי"ד
וזקנתו מרת זיסל בת הרב אברהם פנתס קליין הי"ד
ש"ב וש"ץ דק"ק סעקעלהיד יע"א,
עלו על המוקד באוישביץ, ביום א' דשבועות, תש"ד לפ"ק

זקנו מוה"ר שלמה ב"ר חיים ביערמאן זצ"ל,
זקן ויושב באהלה של תורה, מותיקי חסידי קאמרנא
נלב"ע י"ב סיון תשכ"ב לפ"ק,
וזוגתו מרת רבקה ב"ר יחיאל מאיר הכהן כ"ץ ע"ה
נלב"ע י' אדר ב' תשל"ז לפ"ק
ת.ג.צ.ב.ה.

אשריכם שזכיתם להיות ממפיצי לימוד הלכה למעשה בדורנו, בהקדשת המהדורה המפוארת של
'משנה ברורה המבואר' בו נתבארו ונתלבנו הדק היטב כל יסודות ומקורות ההלכה ונתבארו כל
שיטות הפוסקים וטעמיהם כשולחן הערוך במעדני מלכים ומוכן לאכול. ובוה רכשתם שם עולם
לדורי דורות, כמאה"כ "שם עולם אתן לו".

זכות התורה הקדושה ורבבות הלומדים אשר יהגו ויקבעו לימודם בספרים אלו, תעמוד לכם ולב"ב
יחיו להתברך בכל מילי דמיטב, לסייעתא דשמיא ולברכה ולהצלחה בכל העניינים, לשמירה
מעלייתא ברוחניות ובגשמיות בקדושה ובטהרה, להרחבת הדעת ומנוחת הנפש, מתוך שמחה
וטוב לבב, תורה וגדולה יתאחדו על שולחנכם, ותזכו לאריכות ימים ושנים טובות, בכל אשר תפנו
תשכילו ותצליחו, וימלא ה' משאלות לבכם לטובה.

מְשֵׁנָה בְּרוּרָה

עוֹז וְהֵדֵר

ה מ ב ו א ר

בברכתם של מרנן ורבנן גדולי ומאורי ישראל שליט"א

נשיא ומיסד המפון

הרב יהושע לייפער

מו"ץ בשיכון סקווירא ובמאנסי יע"א

ראש בית המדרש להלכה

הרב מנחם מנדל פומרנץ

עורך ראשי

עיריפי הפיאוריס חלק ב' פרק ג'

הלכות מים אחרונים, ברפת הפון, ברפת הפירחת.

הרב מרדכי ליברמנש

הרב יעקב לנדא

הרב שלום לקס

הרב אריה יהודה פלדמן

הרב חיים רטייזר

הרב יואל בארון

הרב מנחם בריקמן

הרב ישראל גולדברג

הרב ישראל לודמיר

ביקורת

הרב צבי אריה רוטנברג

הרב אברהם יצחק רוטנשטיין

הרב חיים רייצר

הרב שבתאי שיקמן

הרב ישראל שרייבר

הרב משה אברמוביץ

הרב משה בצלאל אלתר

הרב ישראל ורשבאק

הרב נפתלי פרקש

הרב ישראל קופמן

עורכים ותפרי מערכת

הרב יצחק משה ליפשיץ

הרב שלמה מנחם סופר

הרב נפתלי קמינר

הרב יצחק קפלר

הרב יצחק רושצקי

הרב פנחס אלתר

הרב ישראל ברודיק

הרב משה גרינברג

הרב ישראל כהן

הרב ישראל שמחה ליזרוביץ

פטרוני משנה ברורה עוז והדר – המבואר

בברכתם ובהסכמתם של מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א

נדיבי העם שזכו להיות ממנחילי ההלכה לדורות,
והקדישו כרכים מספרי משנה ברורה עוז והדר המבואר

חלק א' - כרך שלישי

הלכות פרפוח השתה, קריאת שפע

הרי"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תחי'
ניו יארק
ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל
לעילוי נשמת אביהם וסבם
הרי"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ו' תמוז תשס"ח
ואמס וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק א' - כרך שני

הלכות תפילין

הרי"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תחי'
ניו יארק
ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל
לעילוי נשמת אביהם וסבם
הרי"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ו' תמוז תשס"ח
ואמס וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק א' - כרך ראשון

הלכות הנחמת הנפוקה, ציצית

הרי"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תחי'
ניו יארק
ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל
לעילוי נשמת אביהם וסבם
הרי"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ו' תמוז תשס"ח
ואמס וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק ב' - כרך שני

הלכות נפילת ידים, פניעת הפת

הפריס הנחמס בפעודה
הרי"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תחי'
ניו יארק
ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל
לעילוי נשמת אביהם וסבם
הרי"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ו' תמוז תשס"ח
ואמס וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק ב' - כרך ראשון

הלכות נשיאת הפסח, קריאת התורה, פית הנפשות

הרי"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תחי'
ניו יארק
ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל
לעילוי נשמת אביהם וסבם
הרי"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ו' תמוז תשס"ח
ואמס וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק א' - כרך רביעי

הלכות תפילין

הרי"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תחי'
ניו יארק
ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל
לעילוי נשמת אביהם וסבם
הרי"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ו' תמוז תשס"ח
ואמס וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

הוד והודר פעלים וצדקתם עומדת לעד

פטרוני משנה ברורה עוז והדר - המבואר

בברכתם ובהשכמתם של מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א

נדיבי העם שזכו להיות ממנחילי ההלכה לדורות,
והקדישו כרכים מספרי משנה ברורה עוז והדר המבואר

חלק ג' - כרך ראשון

הלכות שבת

הר"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תח"ו
ניו יארק

ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל

לעילוי נשמת אביהם וסבם
הר"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ז' תמוז תשס"ח
ואמם וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק ב' כרך רביעי

הלכות פדיות הנפשות ושאר פרסות
הפלות הנפשות קצתם שפע הנפלות של עתה

הר"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תח"ו
ניו יארק

ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל

לעילוי נשמת אביהם וסבם
הר"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ז' תמוז תשס"ח
ואמם וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק ב' כרך שלישי

הלכות פים צהרונים
פרשת הפסח ופרשת התענית

הר"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תח"ו
ניו יארק

ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל

לעילוי נשמת אביהם וסבם
הר"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ז' תמוז תשס"ח
ואמם וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק ד' - כרך שני

הלכות עירובין

מה"ר ישראל מנחם שווארץ שליט"א
לעילוי נשמת אביו הרב החסיד ר' מרדכי ז"ל
בן הרב החסיד ר' נחום ז"ל

ולעילוי נשמת

הרה"ג ר' מאיר משה ז"ל

בן הרה"ח ר' אליהו ז"ל

והוג' הרבנית מרת יהודית ע"ה

בת הגה"צ רבי הלל זצ"ל אב"ד לאשאנן

חלק ד' - כרך ראשון

הלכות עירובין

מה"ר ישראל מנחם שווארץ שליט"א
לעילוי נשמת אביו הרב החסיד ר' מרדכי ז"ל
בן הרב החסיד ר' נחום ז"ל

ולעילוי נשמת

הרה"ג ר' מאיר משה ז"ל

בן הרה"ח ר' אליהו ז"ל

והוג' הרבנית מרת יהודית ע"ה

בת הגה"צ רבי הלל זצ"ל אב"ד לאשאנן

חלק ג' - כרך שני

הלכות שבת

הר"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תח"ו
ניו יארק

ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל

לעילוי נשמת אביהם וסבם
הר"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ז' תמוז תשס"ח
ואמם וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק ו' - כרך רביעי

הלכות ר"ה פנים

הר"ר זאב (וואלי) הלוי

ורעייתו חיה שטרן שיחיו

הר"ר יעקב (גיקים) הלוי

ורעייתו חנה פערל (אריאן) שטרן שיחיו

סאן פאולו - ברזיל

חלק ו' - כרך שני

הלכות ר"ה ופנים

הר"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תח"ו
ניו יארק

ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל

לעילוי נשמת אביהם וסבם
הר"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ז' תמוז תשס"ח
ואמם וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

חלק ו' - כרך ראשון

הלכות התענית פ"י פסוק, התענית

הר"ר חיים שלמה בלטר הי"ו
ונו"ב מרת חיה תח"ו
ניו יארק

ובניהם:
נחום ופערל אויגענבוים, נפתלי,
אריה לייב, עקיבא, נבריאל שמואל

לעילוי נשמת אביהם וסבם
הר"ר דוד זאב ב"ר שלמה בלטר ז"ל
נלב"ע ז' תמוז תשס"ח
ואמם וסבתם מרת רחל ב"ר חיים ע"ה
נלב"ע ו' שבט תשנ"ט

אשר נשא לבם אותם להיות מן "עמודי החלכה" לחומלה לחיות עינכם
 והתקנה

תמכר ויחיו טעמי "משנה בתורה ענה ודבר - העבואר"
 והתקנה

לעילוי נשמות

הר"ר חיים ב"ר נתן נטע סירוטה ז"ל
 נלב"ע ט"ז תשרי תשס"ג
 הר"ר נתן ב"ר משה גרינברג ז"ל
 נלב"ע כ"ב חשוון תשל"ב
 וזוגתו מרת הנה ע"ה ב"ר שמואל ז"ל
 נלב"ע ל' אב תשל"ח
 הונצחו ע"י ילדיהם
 הר"ר דב וזוג' מרת הדסה סירוטה שיחיו

לזכות

הר"ר יוסף וזוג' מרת לאה מלכה איצקאוויטש שיחיו
 ולזכות בתם מרת חיה ובעלה הר"ר דוד חיים הלוי
 מעהל שיחיו
 וילדיהם אילנה קיאל תח"י ואברהם דניאל נ"י
 לשפע ברכה והצלחה ברו"ג, שמתה ונחת, בבריאות
 השלימה ואריכות ימים ושנים טובות עמר"ש

לזכות

הר"ר אברהם דוד וזוג' מרת שרה מנריקס שיחיו
 לזכות ולהצלחת ילדיהם היקרים
 לאה תח"י, גבריאל נ"י, אהרן נ"י, ומיכאל נ"י,
 שיוכו לעלות כתורה ויראת שמים,
 במדות טובות ובמעשים טובים,
 ושיחיו מקור נחת דקדושה למשפחתם
 לתפארת בית ישראל

לעי"נ

בננו היקר
 יצחק יונה ז"ל בן יבלחט"א הרה"ח ר' שלמה הי"ד
 נלב"ע י"ז תשרי תשמ"ג
 ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י הוריו
 הרה"ח ר' שלמה ארליך וב"ב שיחיו

לזכרון עולם כהיכל ה'

לעילוי נשמת אמי ארונה עופר
 בת מתוק
 נלב"ע כיום ח"י אלול התשס"ז
 ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י בנה הונן לוי הי"ד

לעי"נ

מרת יהודית מרגליות ע"ה בת הר"ר צבי ז"ל
 נלב"ע כ"ה טבת תשס"ב
 ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצחה ע"י משפחתה שיחיו

לזכות

לזכות הר"ר יהודה אליהו בן ברכה יוסף הי"ד
 שיוכה בקרוב לזיווג הגון מתוך בריאות שלמה,
 שמתה ונחת, והצלחה ברו"ג עמר"ש
 ולעילוי נשמות
 א"מ הר"ר נעים בן אליהו ופהימה ז"ל
 נלב"ע ז' שבט תשנ"ט
 אחותי מרת כרמלה ע"ה בת נעים וברכה
 נלב"ע י' סיון תשס"ג
 ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות

משפחות ויג' וקידר שיחיו
 לברכה והצלחה מרובה, לפרנסה טובה בשפע,
 לבריאות טובה, ללימוד תורה באמנה,
 ולגידול צאצאיהם לתורה לחופה ולמעש"מ,
 מתוך הרחבת הדעת
 הוקדש ע"י ניצן וברכה קידר וילדיהם שיחיו
 ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות

הר"ר אלטער מרדכי ישראל יוסף
 ורעייתו מרת גולדה נחמה גרינפלד שיחיו
 לעי"נ ההורים
 הר"ר משה ב"ר חיים יהודה ומלכה גרינפלד ז"ל
 וז' מרת לאה
 בת הר"ר אברהם ופעל איצקוביץ-גרינפלד ז"ל
 הר"ר עזריאל ב"ר יוסף יעקב גולדה אלסטר ז"ל
 וז' מרת עירל פרידע
 בת הר"ר שרגא פייביש ונחמה כ"ץ-אלסטר ז"ל
 ת.נ.צ.ב.ה.

לעי"נ נשמת

האשה החשובה מרת חנה טוביה ע"ה
 כ"ר חיים גבריאל ז"ל
 נלב"ע כ"ח כסלו תשס"ו
 ולרפואת ר' נחמן שלמה יצחק בן פרידא הי"ד
 הוקדש ע"י משפחתם שיחיו,
 להצלחה בתורה ובכלי מילי דמיטב

לעי"נ אבי מורי

הר"ר משה יוסף ז"ל בהר"ר חיים ז"ל
 נלב"ע י"ח תמוז תשנ"ד
 ולעי"נ אמי מורתי מרת צילה ע"ה
 בת הר"ר אליהו ז"ל
 נלב"ע א' מר - חשוון תשמ"ב
 הונצחו ע"י בנם הרב אליהו יזן שליט"א
 עזרי"ק ירושלים

לעי"נ נשמת

האשה החשובה מרת חנה טוביה ע"ה
 כ"ר חיים גבריאל ז"ל
 נלב"ע כ"ח כסלו תשס"ו
 ולרפואת ר' נחמן שלמה יצחק בן פרידא הי"ד
 הוקדש ע"י משפחתם שיחיו,
 להצלחה בתורה ובכלי מילי דמיטב

הרב יהושע לייפער

בהרה"צ רבי יחיאל זעללה"ה מטעמשוואר
אברק"ק "באר משה" מאנסי
מייסד ונשיא ממלכת התורה 'עוז והדר'

בואו שעריו בתודה

אודה ה' מאד בפי בתוך רבים אהללנו, על כי בחסדו אשר עלי הגדיל הביאני עד הלום, זיכני לייסד ולכונן את ממלכת התורה 'עוז והדר', אשר פועלים בין כתליה מאות תלמידי חכמים מובהקים ביגיעה רבה, להוציא לאור עולם ספרי קודש ערוכים בתכלית הפאר ומפוארים בכל מיני שכלול והדר בטוב טעם ודעת לתועלת הלומדים והמעיינים, ות"ל נתקבלו בחיבה ובאהבה גלויה בהיכלי התורה בכל אתר ואתר וכל הרואה אומר ברקאי.

ברכות מאליפות אשגר בזה לחברי מכון 'עוז והדר' בבית שמש, בראשם ידידי היקר, הרימותי בחור מעם, איש תבונות הטופל חזון למעש, הרה"ג רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א, שלרוב כשרונו ומרצו יזום ומחדש יצירות חדשות, ורב גובריה להוציאן מן הכח אל הפועל ולהביאן לידי גמר טוב. יתני לו – יחד עם עשרות האברכים העמלים להשביח יין ישן בקנקן חדש – על פועלם כי רב ועל היותם לימיני בכל תהלוכות המפעל הגדול הזה.

כידוע, כשחיבר מרן ה"חפץ חיים" זי"ע את ספרו "משנה ברורה" היתה מגמתו להרבות תורה בישראל – תורה, במובנה הפשוט, הנגזרת מלשון הוראה, למען יידעו הלומדים את המעשה אשר יעשון בכל דבר וענין. ועל דבר זה מסר נפשו ומאודו באופן שלא יאומן כי יסופר, ודומה כי לא קם כמותו גברא רבה שימסור כל אשר לו למען החדרת ההלכה בישראל, כידוע שטרם בעצמו לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל. ומשמיא קא זכו ליה שהתקבל ה"משנה ברורה" עד כי ראוי לכל בן-מלך שיהא הספר מונח בחיקו תמיד וקרא בו כל ימי חייו.

ובזמננו אנו, כשאכשר דרא לההדיר את כל ספרי היסוד במהדורות חדשות, בתוספת ביאורים והערות המעשירים את עיון הלומדים לחוות כי המה מלאים זיו ומפיקים נוגה, ראוי היה מכבר שאף הספר "משנה ברורה" שהתקבל בדורותינו כפוסק אחרון יוגש במהדורה מורחבת, בתוספת "ביאורים" ו"ציונים והערות", באופן שתצמח תועלת רבתי הן לתלמידי חכמים ומורי הוראה, והן לפשוטי כלי הקודש הקובעים מעיתותיהם ללימוד הלכה.

מפרסמין עושי מצוה, האי גברא רבא ויקרא, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, ידידנו הנגיד הנכבד, נודע בשערים בצדקת פורונו, כמוה"ר אברהם פינחס בערקאוויטש שליט"א, ואתו עמו בני המשפחה הרוממה הע"י, שנמנו עמנו לדבר מצוה, לרכוש לעצמם זכות נפלאה זו של זיכוי רבים בלימוד ההלכה לעילוי נשמת ראשי משפחתם ז"ל, וביזה רכשו שם עולם לדורות כמאה"כ שם עולם אתן לו אשר לא יכרת. זכרה להם אלהינו לטובה שתעמוד זכות התורה"ק להם ולב"ב יחיו להתברך בכל מילי דמיטב, לסייעתא דשמיא ולברכה ולהצלחה בכל הענינים, מתוך שמחה וטוב לבב, ויזכו לאריכות ימים ושנים טיבות, בכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו, וימלא ה' כל משאלות לבם לטובה.

אציב בזה זכר עולם לנשמת אאמו"ר כ"ק הרה"צ רבי יחיאל בן כ"ק הרה"צ רבי אהרן לייב זעללה"ה אדמו"ר מטעמשוואר ירושלים, עובד ה' מנעוריו שהקדיש כל ימיו להרבות בהם כבוד שמים, חסידא ופרישא שהלהיב לבבות ישראל לאביהם שבשמים בתפילותיו הזכות, מעביר על מידותיו באופן מופלא, חינוך דור בדרך התורה והיראה בקדושה ובטהרה, אהוב למעלה ונחמד למטה, ובזכותו זכיתי להגדיל תורה ולהאדירה. נלב"ע כ' שבט תשע"א. בגן ערן תהיה מנוחתו ויצרור בצרור החיים את נשמתו, וזכותו הגדול תעמוד לנו לעד ולעולמי עולמים.

נר נשמה אקבע עלי ספר לזכרון עולם, לאמי מורתי הרבנית הצדקנית, מרת צפורה ע"ה, בת הרה"צ רבי נחמן זצ"ל, אשר הרבתה לשפוך שיח לשוכן במרומים, וגידלה צאצאיה וחינכה אלפי תלמידות במסירות נפש לאהבת תורה וליראת שמים, ונטעה בהם את מורשת הדורות באהבה ובלב שלם, והשרישה את מידותיה התרומיות והאציליות ואת צניעותה המופלגת. נלב"ע י"ח תשרי תשס"ט. זכותה תעמוד לנו לעולמי עד, ותהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

ואציב בזה נר זכרון למורי חמי הגאון הצדיק המפורסם עמוד התורה וההוראה, מגדולי הפוסקים בדור האחרון, כקש"ת מוה"ר רבי משה ניישלאס זצ"ל בהגה"צ רבי יעקב זצ"ל, אב"ד סערדעהעלי ושיכון סקווירא, אשר היה מפורסם בצדקותו והתחסדותו עם קונו, במשך שנים רבות זכיתי לשמשו ולשאוב מים חיים מבאר ההוראה. נלב"ע כ"ז אדר א' תשנ"ז. זכותו תעמוד לנו לעד, להתברך בכל מילי דמיטב. גם אציב נר זכרון להמותי הרבנית הצדקנית מרת יטל ע"ה בת הר"ר ירמיי" ע"ה, שהיתה משמשתו בחייו במסירות, וביטלה כל ישותה לעמוד לימינו בעבודת הקודש. נלב"ע י"ט אייר תשד"ס.

ואסיים בתחינה ובתפילה לבורא כל עולמים: "עד הנה עזרוני רחמיך ולא עזבוני חסדיך, ואל תטשני ה' אלוקי לנצח"

מבוא

למפעל משנה ברורה המבואר

היתה, כי בלעדי מחקר יסודי שכזה, נותר הספר "שולחן ערוך" כיצירה סתומה וחתומה, שאינה מסורה אלא למורי הוראות ולמשיבי תשובות לשואליהם דבר.

ואכן, זכה ה"חפץ חיים" זיע"א וזיכה את הרבים בחיבורו המופלא "משנה ברורה" על שו"ע אורח חיים, אותו חיבר וערך במשך כ"ח שנים. חיבור שהפך והיה לאודים ותומים של עולם ההלכה עוד בחייו – כפי שמציין במכתבו מיום ג' אלול תרפ"ה למכיריו ומיודעיו: "ובעזרי" נתפסו ספרי בישראל, ובראשם ה"משנה ברורה" על שו"ע אורח חיים, והוא נחזק מאד לידע כל פרט להלכה למעשה ושכרו גדול מאד, וכידוע מאמר הגמרא כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא" – וביותר במשך מאת השנים האחרונות כאשר ספרו נהיה לספר יסוד בכל בית יהודי, עד שהוראותיו ופסיקותיו נחשבים לסמכות ההלכתית העליונה, וכפי שהגדיר החזו"א זיע"א באגרתו: "ההוראה המקובלת מפי רבותינו אשר מפייהם אנו חיים, כמו מרן ה"בית יוסף" וה"מגן אברהם" וה"משנה ברורה" כו' היא הוראה מקיימת כמו מפי הסנהדרין בלשכת הגזית" ---

חלפו להם שנות דור, וכבשעתו – כן עתה, לא נס ליחה ולא פג טעמו, עומד הוא ה"משנה ברורה" במרכז חיי היהודי, תופס הוא מקום ראשון בהליכותיו, מורה הוראתו לכל, ומצורתו פרושה על כל החיים. אין יהודי ירא את ה' שאינו קובע עתותיו בספרו. ואף אין ולא אחד, למן בחור ועד איש שיבה, שלא יהגה במשנתו הברורה. "הכל צריכין למרי חטיא" (הוריות יד.), וספרו הפך להיות נחלת הכלל. ה"חפץ חיים" זיע"א שטובת הכלל הייתה למול עיניו, אכן זכה שספרו השיג את יעדו הנרצה, והוא משיב הלכה ומענה לכל.

הן אמת, שספר ה"משנה ברורה" נכתב מלכתחילה בשפה ברורה לנאמנים, ונערך באופן שיושגו הדברים לכל צורב, וכל חפץ לומד ומשנן הליכות עולם. עם זאת, משחלפו להם השנים, ורבו לומדי הספר כמו רבו, עד שלימודו פשט בקרב כל בני ישראל, יש מקומות בהם צורך השעה הוא לבאר דבריו, ולהקל הבנתם על כל לומד ולומד. ובמיוחד במקומות בהם הדירו הלומדים עצמם מלימודו, אם מפאת קושי ההלכות, אם מפאת ההרגש שמטעה כאילו ואין הלכות אלו שייכים לכולם. זאת מלבד, שראוי ונאות שתהיה יצירה זו מוכרת בענקיותה, וגם הלומדים בה תמידין כסדרן יזכו להבין מאי קס"ד, מאי קמ"ל ומאי רבותיה. ואף ירדו לשרשי הדברים ויעקבו אחר מקורותיהם, וכאשר דברי חז"ל והראשונים יעמדו למול עיניהם, תהיה הבנתם חדה ובהירה יותר. סיבות אלו – ונוסף עליהם הרחבת מעגל הלומדים בספר "משנה ברורה", בה מתברכים אנו בשנים אלו – הם שהביאו לעולם את הספר "משנה ברורה עוז והדר" – המבואר, משנה ברורה – בתוספת ביאור והרחבה.

בד בבד ראוי היה הביאור לבוא לעולם, ולו כדי שיכחינו הכל עד כמה מדודים וספורים היו מלותיו של ה"חפץ חיים" זיע"א בספרו "משנה ברורה", וכיצד דבריו מדויקים להפליא, כפי שאנו

ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים, הם צדיקי הדורות נוטרי כרם ה' עבאות, החרדים לדבר ה' – זו הלכה, ומורים לעם ישראל את הדרך הישרה בה ילכו והמעשה אותו יעשו. יחיד ומיוחד היה רבינו הכהן הגדול מאחיו, מרן ה"חפץ חיים" זיע"א; מסירות נפשו להפיץ את ידיעת התורה ולפאר ולרומם כבוד שמים, חיבוריו שנעשו לשם שמים ולזיכוי הרבים בלבד – כפי שהעיד על עצמו באיגרת שכתב: "וחלילה לא העמסתי על העולם בחיבורים שונים, רק אותן שראיתי היותר נחוצים הביאותים אל הדפוס" – הפכוהו עוד בחיי חיותו לרבן ומאורן המוסכם של כל ישראל, עיני הכל נשואות היו אליו, ומוצא פיו קידשו ושמרו.

במשך כל שנות השתלשלות התורה שבעל פה מיד ליד, היו חכמי התורה שבכל דור מתייגעים להתאים את ההלכות הנחוצות בהליכות יום יום ולקבצם לתוך מסגרות חדשות, לסנן ההלכה ולהפרידה מן הסברא. בתקופת הגאונים כתבו את ההלכות בדרך סיכום הסוגיות הלכה למעשה, כאשר עיקר החידוש היה בהצגת הדינים על בוריים. בהמשך, תחילת תקופת הראשונים הציב הרי"ף את ספר ההלכות שלו, גם הוא על סדר הש"ס. עד שבא הרמב"ם עם יצירתו המופלאה "משנה תורה", בה סידר את התורה כולה בסדר חדש, בשפה ברורה ובהירה, והפליא לעורכה ב"ד חזקה, סדר סדר לבדו, הלכה הלכה בסדרה. מאוחר יותר היה זה רבינו יעקב בעל הטורים שסידר את מקבצי ההלכות מחדש, והפריד אבני הקודש לארבעה טורים. ואחריו דרך רבן של כל בני הגולה מרן רבי יוסף קארו בחיבורו השלם "שולחן ערוך", ועמו יחדיו בקודש רבינו הרמ"א רבם של בני אשכנז. ומאז, נהיה ה"שולחן ערוך" – ועמו המפה – ללחם חוקם של כל בני ישראל, ממנו יתד וממנו פינה בכל אורחות היהודי וביתו.

ברם, גם לאחר היות ספר ה"שולחן ערוך" נר לרגלנו ואור לנתיבתנו, עדיין לא הכל ידעו לתרגם הדברים לשפת המעשה. אף לא יכלו לסגל לעצמם לימוד רצוף בסעיפיו המתמצים פרטי דינים רבים. ואילו לעיין בנושאי כליו, פעם אחת בכה ופעם אחרת בכה, קשה היה על המון העם העמל לפרנסתו והיגע והטרוד בגלות נפשו. ולא זו בלבד, בשאלות הלכתיות שהתעוררו לאנשים מן השורה בחיי היום יום, היו נוהגים לעיין בספר השולחן-ערוך ולפסוק הלכה לעצמם, אף על פי שתמונת הסוגיא לא הייתה משתקפת למולם כהוגן, והייתה המכשלה רבה.

עובדה זו לא נתנה מנוח למרן ה"חפץ חיים" שכאב והצר על כך שאין בנמצא מקור הלכתי ברור, ממנו יוכלו הכל ליטול הוראה. כמה שנים בטרם החל במלאכתו, בקיץ תרל"ה, שהה בעיירה ליפנישאק הסמוכה לראדין, שם פגש באחד הפרושים שקבע כל ימיו לתורה במשך כחמשים שנה ונודע כגאון עצום. בשיחותיהם היה מרן ה"חפץ חיים" זיע"א נוהג לפתוח לפניו את השולחן ערוך, באורח אקראי בכל דף שנפתח הספר, ולהוכיח ספיקות ושאלות רבות שאי אפשר לעמוד על חקרן ולפותרן הלכה למעשה מבלי להתחקות אחר שרשי הדינים ומקורותיהם. מסקנתו

זוכים בס"ד להמחיש על ידי הביאורים וההוספות. ואין בכך כל פלא, כי מאחר שרבינו זיע"א עמל כל ימיו בכל כוחו השריש ולהחזיר את שמירת הלשון בקרב כולם, הרי שגם דברי תורתו קדושות ומקודשות לאין ערוך.

★

"משנה ברורה עוז והדר – המבואר"

הספר עצמו – דברי ה"שולחן ערוך" ונושאי כליו שמרן ה"חפץ חיים" זי"ע בחר לשלבם – נערכו מחדש בתוספת מראי מקומות מפורטים, כשכל מראה מקום נבחן במקורו, ובכל מקום שהשתרבה טעות באחת המהדורות היא תוקנה לאחר שהשוותה לדפוס הראשון. במקום שהנוסח בדפוס הראשון נראה משובש באופן המצריך תיקון במקום ההכרח, הוכנסה הטעות בסוגריים עגולות והתיקון בסוגריים מרובעות – כך שכל לומד יוכל לעמוד על מקור הטעות ואופן התיקון.

הספר נוקד ופוסק מחדש, עוצב והועמד בסדר נאה ובמראה משובח עין. מרבית ראשי התיבות, פוענחו ונפתחו, למען ירוץ המעיין בעיונו ולא ילאה עצמו בחיפוש אחר פתרון נכון של ראשי התיבות. בהתייחס לנושא הפיסוק, ניתנה הדעת לכללי הדקדוק והקלת העיון גם יחד, כשלעתים נונחו כללי הדקדוק ובלבד שלא יתרבו הפסיקים עד כדי הכבדת הלימוד. בכל מקום שהובאו ציטוטי לשון, הוכנסו הציטוטים בגרש יחיד בלבד, על מנת לשמור ככל הניתן על רצף העיון.

ביאורים – ציונים והערות

הגם שחידושים רבים באו לידי ביטוי במהדורה זו, כפי שתחינה עיני הלומד, דומה שעיקר הגשמת המטרה מצויה ב"ביאורים" וב"ציונים והערות". המלאכה נעשתה בצורה מדורגת, כשכל שלב מעניק למעיין אפשרות להעמיק ברובד נוסף בלימוד ההלכה.

ברור שבהלכות המצויות שכל צורב יודע את מקורן ומושגיהן נהירות לכל בר בי רב, קלה מלאכת הביאור ולרוב היא אינה נדרשת. אלא שבהלכות הקשות, שמושגיהן אינם סדורים בזכרוננו של כל מעיין, נודעה חשיבות מיוחדת לביאורים המקלים את הבנת דברי ה"משנה ברורה" לאור הבהרת המושגים הללו. במדור ה"ביאורים" מובאים – במקרה הצורך – מקור הסוגיא ההלכתית בגמרא ובראשונים, על מנת להעניק רקע שלעיתים די בו כדי לבאר ולהבהיר את העיון.

זאת ועוד, על מנת שיוכלו הלומדים להבחין בחידושי הסברה ובפסיקות הייחודיות שב"משנה ברורה", צוינו הדברים בביאורים למען לא יחלוף המעיין על פניהם מבלי לתת את הדעת לחידוש. ברור ונעלה מעל לכל ספק, כי לעמוד על חקר רעיונו של אותו גאון קדוש וצדיק משימה בלתי אפשרית היא, אך גם אם לא עלינו המלאכה לגמור אי אנו רשאים ליבטל הימנה.

אחד הסימנים לפיהם הוחלט על הרחבת דברי ה"משנה ברורה" היה, במקום שהמעיין מן השורה התקשה לרוץ בדברי ה"משנה ברורה" והיה עליו לשוב ולשנותם עד שיובנו. בכל מקום שהעיון הראשוני נראה כבלתי מספק, הוגשה עזרה

ב"ביאורים". עם זאת, יודגש שאין ב"ביאורים" כדי למלא בכחוא זה אחר מה שנכתב ב"משנה ברורה" גופו, ובכל מקרה על המעיין להקדים וללמוד את מקור הדברים ב"משנה ברורה", שכן דברי הביאור לעולם אינם מתחילים אלא במקום שהמקור מסתיים...

בכדי שהביאורים עצמם לא יהפכו למורכבים, ועל מנת לשמור על נוחות העיון בהם, יוחד מדור "ציונים והערות" במסגרתו הורחבו הביאורים וצוינו מקורותיהם. כמו כן הובאו הערות למובא ב"ביאורים", באופן שתינתן תמונה שלימה. מאידך, בל נשכח שאין זו משימה קלה כלל ועיקר, ליצור תמצית מדוינת הפוסקים בסוגיא הלכתית כל שהיא, מבלי להיגרר לכתובת משא ומתן שלם ומורחב. זאת ועוד, השתדלנו מאד שכל המובא ב"ביאורים" וב"ציונים והערות" יהיה רק מפי כתבם של גדולי הפוסקים.

גם ראוי להדגיש שה"ביאורים" ושאר ההוספות לא נועדו כי אם להקל את הבנת הענין, ולא כדי להסיק מהם מסקנות הלכתיות, עליהם יש להיוועץ עם מורה הוראה מוסמך.

פתיחה

בראשית כל נושא הלכתי, נכתבה פתיחה מיוחדת הכוללת את כל המושגים והכללים הדרושים לירע המוקדם ולהבנה הבסיסית של ההלכות. הפתיחה נכתבה בשפה מובנת וכתמצית שיש בה מכל הנושאים הנוגעים, באופן שיקל על המעיין למצוא את דרכו בנתיב עיונו.

יצוין, כי בסימנים מורכבים, או בסעיפים רבי פרטים, נכתבו דברי מבוא קצרים בהם פורטו הנושאים שהסימן עוסק בהם.

כמו כן, הפרדנו את הביאורים על ה"ביאור הלכה", ייחדנו להם מדור נפרד בשם "ביאור ההלכה", ועיצבנו אותם באותיות קטנות יותר, למען הקל על הלומדים למצוא מבוקשם.

קיצור "ביאור הלכה"

כעדות תלמידיו של מרן ה"חפץ חיים" זי"ע, הרי שחיבורו "ביאור הלכה" הנלווה ל"משנה ברורה", קוצר על ידו באופן משמעותי על מנת שלא להכביד על המעיין בפלפולים ארוכים. אמנם עדיין ניכרת תופעה אצל רבים מן הלומדים המדלגים על ה"ביאור הלכה" ומתמקדים רק בצדדי ההלכה למעשה שנפסקו ב"משנה ברורה". עם ההבנה למקור התופעה, כתבנו את תמצית דברי ה"ביאור הלכה" בלשון קלה ובשפה ברורה, דבר שיקל על המעיין בהבנת הדברים ובמציאת מקורם ללא כל שררה.

משנת "שער הציון"

כידוע, בשולי חיבורו הביא מרן ה"חפץ חיים" זי"ע מקורות לדברי ההלכה שנפסקו ב"משנה ברורה". במסגרת זו צוין שמו של הפוסק, אך לא צוין המקור המפורט. במהדורתנו הוספנו את מראי המקומות המפורטים בתוך סוגריים עגולות מוקטנות, ובמדור מיוחד – "משנת שער הציון", הובאו במקומות רבים המקורות המלאים למען יוכל המעיין להשיב את נפשו ולהשלים את עיונו. כמו כן, במידת הצורך ובמקרים מיוחדים, צוינו הפניות ומראי מקומות לפסקיהם של גדולי הפוסקים, אף כאלו שלא צוינו ב"שער הציון".

ה"קיצור ביאור הלכה", ה"משנת שער הציון" וה"ליקוטי פוסקים" הותאמו בעמודי הביאורים, לפי המיקום של ביאורי ה"משנה ברורה" וה"ביאור הלכה" שבאותו עמוד, כך שכל לומד יכול למצוא את הדברים על אתר.

***

תורה מחזרת על אכסניה שלה, אכסניית התורה הגדולה מכו "עז והדר", בנשיאות הגאון המפורסם רבי יהושע לייפער שליט"א מורה הוראה בשיכון סקווירא ובמאנסי יע"א, שכבר נודעה בשער בת רבים במעלות ספריה, ובייחוד בהוצאת התלמוד בבלי השלם והמפואר, היא שנטלה על עצמה להחזיק את בית המדרש להלכה. במסירות נפש מופלאה העמיד נשיא המכון הגר"י שליט"א צוות תלמידי-חכמים אשר חברו להם יחדו לערוך ביאור מקיף לדברי ה"משנה ברורה" ושאר ספריו "ביאור הלכה" ו"שער הציון", ואינו חוסך מעצמו כל עמל ויגיעה, כדי לזכות את הרבים בתורה מפוארה בבלי מפואר. ובכך זוכה הוא להשלים רצונו וחפצו הטהור של האי סבא קדישא ה"חפץ חיים" זיע"א לזכות את הרבים ולהודיעם דרכי הלכה.

בשבח והודאה להשי"ת שזיכנו להדפיס את המשנה ברורה המבואר, אשא תפילה להשי"ת לזכות להוציא לאור שאר ספרים ולהיות ממזכי הרבים לאורך ימים ושנים טובות, וזוכה לראות בבנין בית הבחירה מהרה מהרה בימינו אבי"ר.

מנחם מנדל פומרנץ

יחודו ומטרתו של מדור "שער הציון" הוא בייעודו לבאר את כוונת ה"משנה ברורה" בהפניית הלומד למקור. במקרים רבים, יקשה על המעיין למצוא את הדברים נכתבים בפירוש במקור. כדי לבאר את כוונתו ב"שער הציון", כיצד מתוך דברי הפוסקים משתמעת מסקנת ה"משנה ברורה", הורחבו דבריו במדור "משנת שער הציון" בתוספת הערות וביאורים המתאימים למקומם.

ליקוטי פוסקים

בכל מקום שבדברי ה"שולחן ערוך הרב" או ב"חזון איש" זי"ע ישנה מחלוקת על דברי ה"משנה ברורה", או שנמצאה תוספת חשובה להשלמת הענין, הובאו דבריהם – לפי סדר ה"משנה ברורה" או ה"ביאור הלכה". במקומות שנמצאה מחלוקת או תוספת בדבריו של אחד מגדולי הפוסקים, צוינו הדברים על אותה הדרך. יצוין, כי בהוראת גדולי ישראל שליט"א, לא הובאו דברי החולקים על פסקיו בגוף העמוד של ה"משנה ברורה" עצמו.

ניתנה הדעת והושם דגש על צורת הבאת דבריהם, באופן שהלומד יידע להבחין מיד בראשית עיונו במגמת הדברים, האם נחלקו על ה"משנה ברורה" או שהוסיפו על דבריו.

במקום שאין אריכות גדולה בדבריהם, צוטטו הדברים ככתבם וכלשונם. אך במקום שהאריכות עשויה להכביד על המעיין, הושקע מאמץ ניכר לתמצת את הדברים תוך שמירה על דיוק הדברים.

[א] המגן אברהם נמחלם
המון לאחר שדן אם
יותר לאכול כשיודע
שלא יהיו לו מים
אחרונים, כתב ויעין
סימן קס"ג דאם אין מים
אין צריך לבטל
הסעודה, ומבואר
מדבריו שאין צריך
להימנע מלאכול כשאין
לו מים אחרונים, אלא
כל כונתו שצריך לילך
כדי להשיג מים אחרונים
כמו שצריך לילך בשביל
מים ראשונים, ששיעור
זה מבואר שם בסימן
קס"ג.

סימן קפא

סעיף א - שו"ע

מים אחרונים חובה וחשובים יותר ממים הראשונים
דהיינו נטילת ידים קודם סעודה, שהראשונים
אינם אלא מצוה א.

ס"ק א

המעט שצריך לרחוץ ידיו לאחר הסעודה הוא משום
שהידים מזוהמות הן מן האכילה, ופסולות
לברכה שכשם שמזוהם פסול לעבודת בית המקדש כך
פסול לענין ברכת המזון.

וצריך ליטול מים אחרונים אפילו למי שאינו מברך
בעצמו אלא שומע לצאת מפי המברך ואם כן
משום קדושה אינו צריך ליטול ידיו, מכל מקום יטול
ידיו ידיו משום ידים מזוהמות וכמו שיבואר בהמשך.

[ב] כי נטילת ידים זו
ענינה להסיר את האוכל
הרבוך בידים ולא
להסיר הזוהמא, ולזה
מועיל גם שפוחך בתוך
המים.

קיצור ביה"ט

ד"ה אלא בכ"י. אם
נרץ לזהר שלא יספסס
אמ"כ למקום מדרג בני
אדם, למארה תלוי
בפנוגתא, שלפוסקים
המנארים שהכות רעה
אנה שורה על המים
בכלי יהיה אפשר לשפוך,
ויש לנסות.

סעיף ב - שו"ע

אלא בכ"י - שמניית כלי תחת ידיו שישפכו המים
מידיו אל הכלי מפני רוח רעה ששורה עליהם
ואם נוטל על גבי קרקע יש סכנה לאותם הדורכים
עליהם מפני הרוח הרעה ששורה עליהם משא"כ בכלי
שבו המים משתמרים שלא יעברו עליהם (לגו ט"ז). ויש
שכתבו שהנוטל בכלי אין רוח רעה שורה על המים
(מג"א ס"ק ט"ז).

ואם אין לו כלי נוטל על גבי עצים דקים כי בהם
נבלעים המים ואז אין חשש שילך על גבי
המים.

ס"ק ג

ולא יתחוב ידיו בתוך הכלי לרוחצם כי אז לא ינקה
ידיו לגמרי מן הזוהמא כי תישאר קצת זוהמא על
ידיו ממה שנתערב במים, אלא ישפוך המים על ידיו
שירד לתוך הכלי שאז יהיו ידיו נקיים לגמרי מן
הזוהמא.

ביאורי ההלכה

זה בני אדם, לפי זה אסור לשפכם אחר כך במקום
שעוברים בני אדם כי אז גורם שידרסו על זה בני אדם
ואם כן לא הועיל כלום בזה שנוטלים בכלי, וכדלעיל בסימן
ד' סעיף ט' לענין מי הנטילה של שחרית שם מבואר שאין
לשפוך את המים במקום שעוברים שם בני אדם.

ציונים והערות

ס"א כתב הדיושב בביתו צריך לילך ד' מילין אם יודע שימצא מים,
ובסימן צ ס"ז כתב הדרד בישוב צריך לילך רק מיל.
ד. והוא על פי דברי החינוך שכתב שיכול ליטול ידיו על כל דבר
שחוצץ בינו לקרקע, ומשמע שאז אין רוח רעה שורה על המים.
ה. יש שיטה בגמרא (מולין קה.) שדי בנטילה על גבי עצים דקים ואין
צריך ליטול בכלי, ולכתחילה יש להחמיר כשיטה המצריכה ליטול
בכלי, אך בדיעבד יכול ליטול על גבי דבר שנבלעים בו המים כגון
עצים דקים, כן כתב הטור, אך הרמב"ם (נלוט פ"ז ס"ז) כתב
שצריך ליטול רוקא בכלי, וכתב ברדישה שהטעם הוא משום שכיון
ששורה רוח רעה על המים א"כ יש להחמיר בזה, דהמירא סכנתא.

ואף עכשו שאין מצוי מלח סדומית וסתם מלח
אינו מסמא את העינים, מכל מקום יש לחוש
למלח אחר שטבעה כמותה - כמו הסדומית, ויעין
בסעיף י' שם כתב המחבר שיש שאינם נוהגים ליטול
מים אחרונים, מפני שבזמנינו לא מצוי מלח סדומית
וכן אין מקפידים על ידים מזוהמות, ושם בסעיף קטן
כ"ב הובאה דעת הגר"א שתושש אף בזמנינו לטעם של
מלח סדומית וכן להטעם של ידים מזוהמות.

ד"ה אלא בכלי
ומי שנטל ידיו בכלי אם צריך לזוהר שלא ישפכם אחר
כך למקום מדרג בני אדם - מקום שבני אדם עוברים
בו לכאורה תלוי בפלוגתא [מחלוקת הפוסקים], דלפי
מעט הלבוש דהיה הכלי הוא משום שלא ידרסו על

א. כן מבואר בגמרא (מולין קה.) שאמרו מים ראשונים מצוה, מים
אחרונים חובה, ופירשו ה"ה בשם ר"ת שמה שנקטה הגמ' לשון
'חובה' לגבי מים אחרונים ולא לגבי ראשונים אע"פ ששניהם חובה,
מכל מקום מצינו בגמרא (עיוות ז:) שבמלחמת הרשות פטורים
ממים ראשונים, ואע"פ"כ חייבים במים אחרונים בגלל הסכנה שיש
בזה שאינו נוטלים.
ב. ברבנות (ע.).
ג. ואם אינו הולך בדרך אלא עומד במקומו, השיעור הוא מיל לכל
צד ממקום שהייתו כמו לאחוריו כשצריך לילך, עיין משנה ברורה
לעיל סימן קס"ג, ובשו"ע הרב יש בזה סתירה כי בסימן קס"ג

הלכות דברים הנוהגים בפעולה סימן קפא

למיחש למידי: ד"אף על פי שמותר לאבד פוררין שאין בהם פזיות, מפל מקום (י) קשה (ג) לעניות: ה' נוהגים (יא) לכסות (ז) ודן הספין בשעת ברפת המזון. (יב) ונהגו שלא לכסותו בשבת יום טוב:

הלכות מים אחרונים

קפא דין מים אחרונים. וכו' י' סעיפים:

א (א) מים אחרונים, (ב) חובה: ב מים אחרונים אין נוטלים על גבי קרקע (ג) * אלא (ד) מפני רוח רעה ששורה עליהם. (ה) ואם אין לו כלי, נוטל על גבי (א) עצים דקים (ו) בכלי, (ז) מפני רוח רעה ששורה עליהם. (ח) ואם אין לו כלי, נוטל על גבי (א) עצים דקים

שערי תשובה

ד [ג] לעניות. עין באר היטב. [עין ברבי יוסף (סק"ג) בשם מורי זקני הרב שהאליה מורנו הרב אברהם גלאנטי ז"ל בפרוש הקדמת זהר כתב להקריח ודוקא פשאיין ככל הפירוש יחד פזיות ליכא אימתיא, עין שם: ה [ד] הכינוי. עין באר היטב. ובכרפי יוסף (סק"ד) כתב שכמוהו שראה בשם הקדוש מהר"ם קורדאוורו ז"ל שאין לכסות בושבת חקיום טוב, וכן ראיתי למורי זקני הרב מורנו הרב אברהם אולאיי בהגהותיו כתב יד, לפי ששבת יום טוב רמז לעולם הבא שבאותו זמן מתוק החיצונים ובלע הפנות לנצח. עד כאן לשונו כ"ו. עין שם. ומה שכתב לכסות (השלחן) [תפוח כ"ו בכרפי יוסף (סק"ה) כתב בשם מורנו זקני הרב ששם אחר שלא יפלו מפנים אחרונים על הפת וימאס, דלא שיהי בשבת כיון שברכו עליו המוציא. ובכרפי יוסף (שם) כתב שבמקום אין מי שנוהג בן רק בארץ עיר ראה קצת הנהיג בן עין שם:

ב [כ] בכלי. עין באר היטב. ועין לעיל סימן קע"ג (סק"א) מה שכתבתי שם בשם החכם עבד והאליה רבה עין שם:

כתב בשלחן ארבע (שער א ד"ה יש להזהר) שיש לכסות הפת בשעת ברפת המזון שלא יראה פשוטו, ועין סימן תע"ג (ס"ח):

א (ב) חובה. מוזגין הפוסק ואחר כך נוטלין. רבנו ירושם (נתיב טו ד"ח). מן אברהם (ירוש הסימן): ב (ג) בכלי. ומפל מקום אין לרחץ ידיו מחוץ הכלי, ובאמצעים שרי. ים של שלמה (חולין פ"ה ס"ו י"ג). מן אברהם (סק"א): (א) עצים. והוא הדין על הרצפה דאין רוח רעה שורה אלא על גבי קרקע. מן אברהם (סק"ב). כתב הח"ט (בפירוש

באר הלכה

המסבין בתריה גרין. אבל אם המכרף הוא אחד מהמסבין המכרף בעצמו כדאי תשוב הסח תדעת אצלו, ושאר מסבין תלוי דבר זה בדרעות הפוסקים לקמן בסימן קפ"ג אם המסבין רשאי להשיח אחר שנטל הכוס בתו, ולדודתו כדאי אין נגררין בתריה כל זמן שלא הסיוח דעתם ולא אמרו נכרך ברפת המזון:

ב * אלא בכלי. ואם צריך לזהר שלא ישפכם אחר כך למקום מדרס בני אדם לכאורה תלוי בפלוגתא, דלפי טעם הלבוש דהתור הכלי הוא משום שלא ידרסו על זה בני אדם לפי זה אסור לשפכם אחר כך במקום שעוברים בני אדם, וכדלעיל בסימן ד' סעיף ט' לענין מי הנטילה של שחרית. אבל לפי טעם

בן אחר שגמר אכילתו ורוצה לברך ברפת המזון מכסה הספין. ועל פן אחר שגמר אכילתו ורוצה לברך ברפת המזון מכסה הספין. ועל פן נהגו וטעם שני בשם רבנו שמחה, לפי שפעם אחד הגיע אחד לברפת בונה ירושלים ונזכר הרבון הבית ותקע ספין בכטנו, ועל פן נהגו לטלקו בשעת ברכה: (יב) ונהגו שלא לכסותו וכו'. הטעם שאין מקפידין על זה בשבת יום טוב, עין באחרונים:

א (א) מים אחרונים וכו'. הטעם (ב) משום שהידיים מזהמות הן מן האכילה ופסולות לברכה. וסמכו חז"ל (ברכות גג) אקרא ד'והתקדשתם והייתם קדשים' (ויקרא כ"ו), 'והתקדשתם', אלו מים ראשונים (שקדשו ידיהם קדם האכילה לטהרם מטמא, כמו שנתבאר לעיל בסימן קנ"ח), 'והייתם קדשים', אלו מים אחרונים. (ג) ואפלו למי שאינו מכרף בעצמו אלא שומע לצאת מפי המכרף, וניתר מזה אפלו פשאיין ידיו מזהמות כלל מן האכילה גם כן חקבו חז"ל בנטילת מים אחרונים, והוא מפני חשש מלח סדומית, דבכל סעודה הלא נמצא מלח (א) ויש לחוש שמא מערב בהן מעט ממלח סדומית שמשמא העינים למי שנוגע בהם ואחר כך יגע בעיניו, ונאף עכשו שאין מצוי מלח סדומית בינינו יש לחוש למלח אחר ששבעה כמותה, ועין בסעיף י': (ב) חובה. ואם יש לו מים מצומצמים, (ז) צריך למעט במים ראשונים כפי שיעור המבאר בסימן קס"ב סעיף ב' בכדי שיפארו לו מעט למים אחרונים. ואם אין לו רק כפי שיעור מים ראשונים, (ח) הם קודמים אפלו למי שנוהר תמיד במים אחרונים, דהאידין דאין מצוי מלח סדומית בינינו אינם חובה כל כך כמו מים ראשונים. (ו) יש אומרים דמתחלה אין לו לאכל אלא אם כן יודע שיהיה לו גם כן מים אחרונים, (ז) ומפל מקום אין החיוב עליו יותר ממים ראשונים דהיינו בלפניו ארבעה מילין ולאחריו מיל, ואם בתוך שיעור זה לא נמצא מים (ח) אף על פי כן מותר לו לאכל וגם לברך אחר כך ברפת המזון, (ט) וכל אימת שיקצא מים אחר כך ישל ידיו משום חשש מלח סדומית: ב (ג) אלא בכלי. ולא יתחב ידיו (ו) בתוך הכלי לרחצם, אלא ישפך המים על ידיו שיכרד לתוך הכלי: (ד) מפני רוח רעה. ויש (א) חשש סכנה לעובר עליהם. (ב) ובמקום שאין עוברים שם יכולים לטל על גבי קרקע, ולכן מותר לטלם תחת השלחן, ונאף על גב שלפעמים מסלקין השלחן מפל מקום ותנגבו ביני וביני: (ה) ואם אין לו כלי. דכשיש לו כלי

שער הציון

ד (י) מן אברהם (סק"ג) ואליה רבא (סק"ה) ושאר אחרונים: (יא) עין בשערי תשובה (סק"ג) בשם הכרפי יוסף (סק"ג):

א (ב) גמרא (ברכות גג): (ג) שאלתו (שאלתו נד), והובא בפוסקים: (ג) בית יוסף (ד"ה וכתב ה"ד יונה) בשם הרמב"ם (ברכות פ"ו ה"ג): (ד) פשוט: (ה) מן אברהם (ירוש הסימן): (ו) מן אברהם (שם) וכן כתב המגן גבורים (אלף המגן סק"א), ועין באליה רבה (סק"א): (ז) כן משמע מפה שכתב (הגמרא שם) [עין

ה תוספות שם בברכות (ב) ד"ה פירוש, וכתבין ק"ה (ע"ב). ו רוקח (ס"ו) ש"ס) והרב דוד אבודרם (הלכות ברכות השער הראשון) ושבלי הלשק (ס"ו ע"ה).

א הלין ק"ה (ע"א) והביאו קר"ף (שם ד"ה) ורא"ש בפרק ה' דברכות (ס"ו ח). ב שם בגמרא.

הלכות מים אחרונים סימן קפא

ג שם בגמרא.
ד טור והרשב"א
(תורת הבית כיו ש"א).
ה סוטה ד' (ע"ט).
ו ברכות מ"ז (ע"ט).
ז טור בשם בעל
הלכות גדולות
(הלכות ברכות פ"ט)
י"ב עקום (הב"א)
י"ב ויהי ברכות מ'
ד"ה ר"ע"ק.

(ו) וכיצא בהן: ג אין נוטלין (ו) בחמין שהיד (ז) נכוית בהם, מפני (ט) שמפעפעין (פרוש, מבפעפעין, מלשון שחין אכעבועות) את הידים, ואין מעבירין את הזהמא: ד אין צריך לטל אלא (י) * עד (ס) פרק שני של אצבעות: ה צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה, כדי (יא) שתד הזמהא: ו אם המסבין רבים עד חמשה, (יב) מתחילין מן המברך. ואם הם יותר, מתחילין (יג) * מן הקטן ונוטלין דרך ישיבתו, (יד) ואין מכבדין זה את זה לטל עד שמגיעין (י) לחמשה האחרונים, וכוונן שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו (טו) מתחילין (טז) מן המברך: ז (יז) אין מברכין שום ברכה על מים

באר היטב

לספר מנחת האלות (פ"ג) דמקום שאין עובדים שם יכולים לטל על גבי קרקע, וכתב הפנן אברהם (שם) נראה לי דתחת השלחן שרי, ואף על גב דלפעמים מסלקין השלחן מפל מקום והגבו ביני וביני: ג (ז) נכוית בהן. ורש"ל (ס של שלמה חולין המאכל: ו (י) לחמשה האחרונים. ושערי חכמים שבשעור נטילה הארבע יכול לנטילת ידים ברכה לאו תקף ממש אלא בכדי שעור זה, ומיהו להפסיק בכדי לא

שערי תשובה

ו [ו] לחמשה האחרונים. ועין באר היטב. ובשם האר"י ו"ל (שער המצות טרשת עקב) כתבו אסור להפסיק אפילו בכדי תורה עין שם:

פ"ח ס" י"א פסק דוקא בצוננין: ד (ס) פרק שני. שלמעלה מהפרק אין מגיע לכלוף המברך לעין בארבע ברכות של ברכת המזון. ושמע מנה דהא דאמרין (ברכות מב) מקף

באר הלכה

(יג) * ולפניכם דוקא בתוך הכלי: (ו) וכיצא בהם. כמו (יז) אבנים דקים וקוצים וכל כהאי גוונא (טו) שנבלעים בהם המים ואינם מתקבצים למקום אחד. (טז) * ויש מקלין לטל אף על גבי רצפה אם אין לו כלי לטל בתוכו, ודכריא להו דדוקא על גבי קרקע ממש שורה עליהם רוח רעה, * אבל לפי מה שכתב הלבוש (י"ו) יש להתמיר בהן: ג (ז) בחמין. אבל פושרין דהיינו שאין היד סולדת בהן, מתר. ורש"ל (ס של שלמה חולין פ"ח ס" י"א) פסק דוקא בצוננין, * ומיהו אם אין לו פי אם אלו הפושרין (ס) בודאי אין להתמיר: (ח) נכוית בהם. לאו דוקא, ודכריא אין אדם נוטל ידיו במים כאלו שיכנה בהן, אלא רצונו לומר (ט) שהיד סולדת בהן, ושעורו * כל שפרטו של תינוק נכוית בו [מגן אברהם (סק"ג)]: (ט) שמפעפעין. מרפכין את הידים ומבליעין בהן את זממת התבשיל [רש"י (חולין קה. ד"ה מפפעעין)]. * ונראה לי דחמין שנצטננו מתר לטל בהן: ד (י) עד פרק שני. שלמעלה משני פרקי אצבעות אין מגיע לכלוף המאכל (ס) וימן אצבע האגודל צריך למעלה [אלה רבה (סק"ה) בשם פלבו (ס" כג)], ועין בבאור הלכה (ד"ה עה). ורע עלי המעשה שראיתי שיש אנשים אשר המה זהירים בנטילת מים האחרונים אבל אינם יוצאים חובת הדין כלל וכלל, דאינם נותנים פי אם איזה טפים מים על ראשי האצבעות עד אשר אפלו עד סוף פרק הראשון אינה מגעה, ולפעמים יוצאים בנגיעה בעלמא במים וידיהם נשארים מטנפות מזממת המאכל ככראשונה, ובאמת מן הדין צריך לרחץ לפחות עד סוף שני פרקי אצבעות וכו': ד (יא) שתד הזמהא. מן הלכות שכתבנו על ידי הנטילה: ו (יב) מתחילין מן המברך. * כדי (כא) שיעצן בארבע ברכות של ברכת המזון בתוך הזמן שישלו אלו הארבעה אנשים הנשארים. (כג) * ואף על גב דהיום המנהג שכל אחד עם המברך שמברך בקול רם פדאיתא לקמן בסימן קפ"ג סעיף ז', וגם ברכת הזמן צריך המברך לומר לפניהם, משום הכי צריך לעין קצת מתחילה: (יג) * מן הקטן. היושב בסוף המסבה. * והטעם הוא (כג) כדי שלא יהא צריך המברך להמתין הרבה אחר נטילתו עד שישלל פלם ויגנאי הוא לו, (כד) וגם דהוי הפסק: (יד) [אין מכבדין וכו']. דאין זה כבוד במה שירמז לו שהוא ירחץ תחלה ידיו המזהמות: (טו) מתחילין וכו'. כדי שבשעור הזמן שישלו הארבעה את ידיהם יוכל הוא לעצן בברכת המזון וכו'. (כז) * ואף דקיימא לן (ברכות מב) דתקף לנטילה ברכה, בשעור זה לא חשיב הפסק, ומיהו אפשר דכדי אין להפסיק כלל: (טז) מן המברך. (טז) השעם שבארנו לעיל בסעיף קטן א' משום חשש מלח סדומית דהוא סכנה לעינים בודאי אין שניך לברך על נטילה זו, כמו שאין מברכין על שמירה משאר סכנות כגון המסנן מים בלילה מפני סכנת עלוקה וכיצא בהן. ואפלו לפי הטעם הראשון שכתבנו לעיל דהנטילה היא כדי להסיר הזהמא מעל ידיו קדם ברכת המזון שלפי טעם זה היה ראוי לברך על נטילה זו, מפל מקום לא נהגו פן לפי שעכשו אין עושין המצוה פתקנת חכמים ומנהגם שהיו נוהגים למשח הידים גם בשמן ערב אחר הנטילה להעביר

שאר פוסקים שאין רוח רעה שורה על המים פשוטם בכלי, מתר, ואין דומה להג"ל בסימן ד' דהתם הרוח רעה שורה על הידים, וכשרוחץ ידיו אפלו בתוך כלי שורה על המים הרוח רעה מן הידים. אבל באמת יש לדחות דאפשר אפלו אחר כך בשמיעה המים אחרונים מן הכלי על הקרקע שורה עליהם רוח רעה, * וכן משמע קצת לשון רש"י [חולין ק"ה (ע"א)] דכור המתחיל קנטא עין שם דכל שהמים אחרונים מטלין על גבי קרקע רוח רעה שורה עליהן: ד * עד פרק שני וכו'. * עין בבאור הגר"א דמובח מניה [לפי מה שבארו בדמשק אליעזר] דדין זה מלוי בפלוגתא הפ"ל בסימן קס"א סעיף ד', דלדעת הדעה הראשונה שם יהיה הדין בנטילת מים אחרונים עד סוף קשרי האצבעות עם פסת היד. וטוב להגיד פן לכתחלה לצאת ידי הפל קשיש לו מים: ו * מן הקטן. עין במשנה ברורה (סי"ק יג) כדי שלא יהא הפסק רב לגדול המברך בין נטילה להברכה, והוא מהרשב"א (ברכות מו: ד"ה כומן). וכתבנו שפלו מברכין בעצמו אם בן אר אם יתחילו מן הקטן יהיה הפסק גדול מן הנטילה לברכה להנטילין ידיהם כראשונה, מהנכון שיושיטו מים על השלחן לנטילה באיזה מקומות [ולא כוס אחד לכל המסבין שעל ידי זה ימשך הרבה], פן נראה לעניות דעתי:

שער הציון

(י"ג) כרעת הרמב"ם (ברכות פ"ו ה"ט) המובא בבית יוסף (ד"ה ואין נטילתו), אף במקום שאין לו כלי סמך על הרשב"א (תורת הבית הארוך כ"ז ש"ב) והשור [הגר"א] ומאמר מרדכי (סק"ה) ומגן אברהם (אלף הטנן סק"י): (י"ד) אלה רבה (סק"ה) בשם הפל בו (ס" כג): (טו) לכוש ועולת תמיד (סק"ה): (טז) מגן אברהם (שם) ואלה רבה (שם) לדעת ההגון (מצוה הל'): (י"ז) דהמעין שם בלבוש יראה בפשיטות דכבידא ליה דהרוח רעה שורה אף כשנטלם בכלי אלא שמשמטר בכלי שלא יירסו עליו בני אדם [אף לשון רש"י (חולין קה. ד"ה קנטא) דחוק לדידה עין שם], ולפי זה אין להקל לשפכם על גבי רצפה. ולעניות דעתי גם להתנוף גופא צריך עיון דאפשר ורצפה חשוב כקרקע, ומה שכתב קנטא וכל דבר שחוצץ תינו נמי דומיא דקנטא שאינו מחבר: ג (י"ח) דהלא כל הראשונים פסקו כלישנא פתרא (שם כומרא) לקלא וכמו שצינתי לעיל בסימן ק"ס סעיף ו' עין שם בשער הציון

(י"ט) שחוננת לאחוריה מפני החם (רש"י (שבת מ: ד"ה טולדת): ד (כ) תלמידי רבנו יונה (ברכות מא. ד"ה חנו): ו (כא) רשב"א (שם מו: ד"ה כומן) ומבא בבית יוסף (ד"ה ואם). [עין באלה רבה (סק"ה) מה שהשיג על רש"ל (ל) ויס של שלמה חולין פ"ח ס" כג): (כב) פרי מגדים (מש"י סק"ה): (כג) דסלוק השלחן שכתב רש"י (שם ד"ה ובכחו שם מאה) לאו דוקא, אלא ושיבתו על, ולהתמין על הפל גנאי הוא לגדול או לאיזה איש שכבוד אותו לכוון [דרישה בסימן ק"פ, וכן כתב האלה רבה (סק"ה) לתרן קשיית הט"ו (סק"ה) ו"ל]: (כד) בית יוסף (שם) והאחרונים כרשב"א (שם). ולקאורה היום שאנו מברכין פלם, גם כקטן יש משום הפסקות, ואולי דאנו צריכין לחש יותר להמברך דהוא העקר יותר ובכל מה דאפשר לממן מתקנין: (כ"ה) מגן אברהם (סק"ה) בשם בית יוסף (שם) ורשב"א (שם): ז (כ"ו) אחרונים:

הלכות מים אחרונים סימן קפא

פ"ה: [א]

משנת שעה"צ

ס"ק ה

ישפכם דוקא בתוך הכלי כי יש סוכרים שצריך נטילה דוקא בתוך הכלי, ויש להחמיר בענין זה כי הוא סכנה, ובעניני סכנה מחמירים יותר אפילו בדברים שכל תקנתם היא מדרבנן (ל"ט ס"ק 7).

ס"ק ו

ויש מקילין ל'יטול אף על גבי רצפה - שרוצפה בידי אדם עם אבנים וכדומה אם אין לו כלי ל'יטול בתוכו דסבירא להו דדוקא על גבי קרקע ממש דהיינו קרקע עפר כברייתו שורה עליהם רוח רעה והוא לפי דברי החינוך שכתב דדוקא בנוטל על גבי קרקע שורה רוח רעה על המים, אך אם אינו שופך על קרקע ממש אין שורה רוח רעה על המים, אבל לפי מה שכתב ה"ב"ש שבכל אופן יש רוח רעה על המים, ומה שאמרו ליטול בכלי היינו משום שאז אין דורכים עליהם, ואח"כ ישפכם במקום שאין עוברים שם, אם כן יש להחמיר בזה שלא ליטול על גבי רצפה.

סעיף ג - ס"ק ח

כל שכריסו של תינוק נבויית בו דהיינו שהתינוק שבשרו רך נכוה בהם.

ס"ק ט

ונראה לי דחמין שנצטננו מותר ל'יטול בהן כיון שעתה אינם מפעפעים את הידים.

סעיף ו - שו"ע

מתחילין מן המברך כלומר שהמברך נוטל ראשון ואחריו שאר המסוכים וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו,

מתחילין מן המברך שכן מתוך חמישה צריך המברך ליטול ידיו ראשונה מן הטעם המבואר ב"מ"ב ס"ק י"ב.

ס"ק יב

כדי שיעיין בארבע ברכות של ברכת המזון בתוך הזמן שיטלו אלו הארבעה אנשים הנשארים, שיהיו ברורים אצלו הברכות ולא ייכשל באמירתם בשעה שמברך בקול רם להוציא המסוכים ידי חובתם.

ואף על גב דהיום המנהג שכל אחד מהמסוכין מברך לעצמו ואין יוצאין בברכתו של המברך, ואם כן שמא יש לומר שבזמנינו אין צריך לכבד את הגדול תחילה, מכל מקום לא נשתנה הדין וצריך לכבד את המברך תחילה, כיון דגם היום מהנכון שיאמרו המסוכין כל ברכה וברכה בלחש עם המברך שמברך בקול רם כדאיתא לקמן בסימן קפ"ג סעיף ז' וכמבואר במשנה ברורה שם שזה נלמד מהפסוק 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו'. ועל כל פנים צריך לשמוע ברכה ראשונה מהמברך כיון שלהרבה פוסקים לא נחשב זימון כלל אם לא שמע ברכה ראשונה מהמברך.

ס"ק יג

והטעם שאין המברך נוטל ראשון לכולם אלא לחמישה בני אדם הוא כדי וכו' וגם דהוי הפסק כמבואר להלן שהנטילה צריכה להיות סמוכה להברכה.

ס"ק טו

ואף דקיימא לן דתיכף [-בסמיכות] לנטילה ברכה ואסור להפסיק בין נטילת מים אחרונים לברכת המזון, בשיעור זה לא חשיב הפסק, זמיהו אפשר דבכדי [-בחינם], בלא סיבה אין להפסיק כלל.

ביאורי ההלכה

שם שכתב ד'רוח רעה שורה עליהן כשהן על גבי קרקע', ומשמע מדבריו דכל שהמים אחרונים מוטלין על גבי קרקע רוח רעה שורה עליהן ואם כן אפילו אם שופך מהכלי על גבי קרקע שורה על המים רוח רעה.

ד"ה עד פרק שני

בדין שיעור נטילת ידים ראשונים נחלקו הראשונים, להרי"ף צריך ליטול על כל היד עד מקום החיבור להזרוע והרא"ש מקיל וסובר דדי בנטילה על האצבעות בלבד, ושיטת הרי"ף היא חומרא יתירה, והמתבר בסימן קסד מביא את שתי השיטות וכתב דראוי לנהוג כהרי"ף. ועיין בביאור הגר"א דמוכח מיניה [לפי מה שביארו בדמשק א"ע"ז] דדין זה שצריך ליטול רק את ב' הפרקים העליונים של האצבעות תלוי בפלוגתא הנ"ל בסימן קס"א ס"ד לגבי מים ראשונים, וכך גם יהיה הדין לגבי מים אחרונים דלדעת הדעה הראשונה שם שצריך ליטול את כל היד יהיה הדין בנטילת מים אחרונים עד סוף קשרי האצבעות עם פיסת היד. ומוב לנהוג כן לכתחלה ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו לצאת ידי הכל כשיש לו מים.

ציונים והערות

[ג] בטעם ההלכה שאם יש יותר מחמשה אנשים מכבדים את הראשון רק לאחר שיטלו כולם [הו"ך מחמשה מהמסוכים] נחלקו הראשונים, לרש"י הטעם הוא משום שהיו מסלקים השולחן לפני הנטילה, וא"כ יישב הגדול בטל, ולכן מתמת כבודו יטלו כולם קודם. והרשב"א כתב שהוא מתמת שכיון שהגדול מברך יש למעט בהפסק בין הנטילה להברכה. ודנה המהרש"ל כתב שבזמנינו שאין מסלקים השולחן נוטל הראשון אפילו אם יש מאה איש, וע"ז תמה הא"ר שהרי מ"מ שירן הפסק גם בזמנינו וכדברי הרשב"א.

[ד] רש"י כתב שהמברך יושב בטל כיון שסילקו מלפניו השולחן ואינו יכול לאכול וגנאי הוא להשאירו כך זמן רב, והקשה הט"ו שזהו דלא כמבואר בטור שאין מסלקין השולחן מלפני המברך כדי שתהיה פת לפניו בשעת ברכת המזון, ולפי מה שכתבו לכאור דברי רש"י שהכונה היא שיושב בטל אפילו אם השולחן לפניו כיון שאינו יכול לאכול א"כ דברי רש"י הם גם לדברי הטור.

[ה] וראה בביאור הלכה ד"ה מן הקטן מה שכתב עצה לזה שיתנו בכמה מקומות בשולחן מים אחרונים וע"ז זה ימנעו כולם מהפסק גדול.

קיצור ביה"ל

ד"ה עד פרק שני. מוכח מהגר"א שיש דעה שנטילת מים אחרונים היא עד סוף קשרי האצבעות עם פיסת היד. וטוב לנהוג כן למחילה.

ד"ה מן הקטן. היסוד שכל אחד מנכ"ל לעזמו נכון שיוטעו מים על השולחן לנטילה נכמה מקומות כדי שלא ימנע הנטילה הרבה ויסתה הפסק רב עין הנטילה לברכה לנטולם ראשונה.

ליקוטי פוסקים

פסקי הרב ס"ק ו אבל לפי מש"כ הלבוש יש להחמיר בזה. ונשו"ע הרב (פ"ט) כתב שמוטב ע"ג לטפה. ס"ק ז אבל אם אין לו אלא אלו הפושרין בוודאי אין להחמיר. נשו"ע הרב (פ"ט) כתב דיש להקל מבני סופרים.

ו. רש"י (שם מ:). הובא בשער הציון ס"ק יט.
ז. עיין לקמן סימן ר' ס"ב ובמשנה ברורה שם.
ח. ועיין לעיל סימן קע"ט ס"א ומשנ"ב ובביאור הלכה שם.

הלכות מים אחרונים סימן קפא

ג שם בגמרא. ד טור והרשב"א (תורת הבית כיו ש"א). ה סוטה ד' (ע"ט). ו ברכות מ"ז (ע"ט). ז טור בשם בעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"ט) ורב עקום (הבאור רבנו יונה ברכות מ' ד"ה ר"ע"ק).

(ו) וכיצא בהן: ג אין נוטלין (ו) בחמין שהיד (ז) נכוית בהם, מפני (ט) שמפפפעין (פרוש, מבפפעין, מלשון שחין אכעבועות) את הידים, ואין מעבירין את הזהמא: ד אין צריך לטל אלא (י) * עד (ס) פרק שני של אצבעות: ה צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה, כדי (יא) שתד הזמהא: ו אם המסבין רבים עד חמשה, (יב) מתחילין מן המברך. ואם הם יותר, מתחילין (יג) * מן הקטן ונוטלין דרך ישיבתו, (יד) ואין מכבדין זה את זה לטל עד שמגיעין (י) לחמשה האחרונים, וכוונן שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו (טז) מתחילין (טז) מן המברך: ז (יז) אין מברכין שום ברכה על מים

באר היטב

לספר מנחת האלות (פ"ג) דמקום שאין עובדים שם יכולים לטל על גבי קרקע, וכתב הפנן אברהם (שם) נראה לי דתחת השלחן שרי, ואף על גב דלפעמים מסלקין השלחן מפל מקום יתגבו ביני וביני: ג (ז) נכוית בהן. ורש"ל (ס של שלמה חולין המאכל: ו (י) לחמשה האחרונים. ושערי חכמים שבשעור נטילה הארבע יכול לנטילת ידים ברכה לאו תקף ממש אלא בכדי שיעור זה, ומיהו להפסיק בכדי לא

שערי תשובה

ו [ו] לחמשה האחרונים. ועין באר היטב. ובשם האר"י ו"ל (שער המצות טרשת עקב) כתבו אסור להפסיק אפילו בכדי תורה עין שם:

פ"ח ס" יא) פסק דוקא בצוננין: ד (ס) פרק שני. שלמעלה מהפרק אין מגיע לכלוף מברך לעין בארבע ברכות של ברכת המזון. ושמע מנה דהא דאמרין (ברכות מב) מקף

באר הלכה

שאר פוסקים שאין רוח רעה שורה על המים פשוטם בכלי, מתר, ואין דומה להג"ל בסימן ד' דהתם הרוח רעה שורה על הידים, וכשרוחץ ידיו אפלו בחוף כלי שורה על המים הרוח רעה מן הידים. אבל באמת יש לדחות דאפשר אפלו אחר כך בשמיעה המים אחרונים מן הכלי על הקרקע שורה עליהם רוח רעה, וכן משמע קצת לשון רש"י (חולין ק"ה ע"א) דבור המתחיל קנסא עין שם דכל שהמים אחרונים מטלין על גבי קרקע רוח רעה שורה עליהן:

ד * עד פרק שני וכו'. עין בבאור הג"א דמוכח מניה [לפי מה שבאור דרמשק אליעזר] דדיון זה מלוי בפלוגתא הפ"ל בסימן קס"א סעיף ד', דלדעת הרמ"א פ"ט ה"ה הדין בנטילת מים אחרונים עד סוף קשרי האצבעות עם פסת היד. ושוב להגיד פ"ל בכתחלה לצאת ידי הפל קשיש לו מים: ו * מן הקטן. עין במשנה ברורה (סי"ק יג) כדי שלא יהא הפסק רב לגדול המברך בין נטילה להברכה, והוא מהרשב"א (ברכות מו: ד"ה כומו). ובה"מ שפלו מברכין בצעמו אם כן אף אם יתחילו מן הקטן יהיה הפסק גדול מן הנטילה לברכה להנוטלין דיהם בראשונה, מהנכון שיושיטו מים על השלחן לנטילה באיזה מקומות ולא כוס אחד לכל המסבין שעל ידי זה ימשך הרבה. פ"ל נראה לעניות דעתי:

משנה ברורה

(יג) * ולפניכם דוקא בתוך הכלי: (ו) וכיצא בהם. כמו (יז) אבנים דקים וקוצים וכל כהאי גוונא (טז) שנבלעים בהם המים ואינם מתקבצים למקום אחד. (טז) * ויש מקלין לטל אף על גבי רצפה אם אין לו כלי לטל בתוכו, דסבירא להו דדוקא על גבי קרקע ממש שורה עליהם רוח רעה, * אבל לפי מה שכתב הלבוש (י"י) יש להתמיר בהן: ג (ז) בחמין. אבל פושרין דהיינו שאין היד סולדת בהן, מתר. ורש"ל (ס של שלמה חולין פ"ח ס" יא) פסק דוקא בצוננין, * ומיהו אם אין לו פי אם אלו הפושרין (ס) בודאי אין להתמיר: (ח) נכוית בהם. לאו דוקא, דבודאי אין אדם נוטל ידיו במים כאלו שיפנה בהן, אלא רצונו לומר (ט) שהיד סולדת בהן, ושעורו * פ"ל שפרטו של תינוק נכוית בו [מגן אברהם (ס"א)]: (ט) שמפפפעין. מרפכין את הידים ומבליעין בהן את זממת התבשיל [רש"י (חולין קה. ד"ה מפפפעין)]. ונראה לי דחמין שנצטננו מתר לטל בהן: ד (י) עד פרק שני. שלמעלה משני פרקי אצבעות אין מגיע לכלוף המאכל (ס) וימן אצבע האגודל צריך למעלה [אלה רבה (ס"א) בשם פ"ב (ס" כג)], ועין בבאור הלכה (ד"ה עה). ורע עלי המעשה שראיתי שיש אנשים אשר המה זהירים בנטילת מים האחרונים אבל אינם יוצאים חובת הדין כלל וכלל, דאינם נותנים פי אם איזה טפים מים על ראשי האצבעות עד אשר אפלו עד סוף פרק הראשון אינה מגעה, ולפעמים יוצאים בנגיעה בעלמא במים וידיהם נשארים מטנפות מזממת המאכל ככראשונה, ובאמת מן הדין צריך לרחץ לפחות עד סוף שני פרקי אצבעות וכו': ד (יא) שתד הזמהא. מן הלכות שכתבנו על ידי הנטילה: ו (יב) מתחילין מן המברך. * כדי (כא) שיעצו בארבע ברכות של ברכת המזון בתוך הזמן שישלו אלו הארבעה אנשים הנשארים. (כג) * ואף על גב דהיום המנהג שכל אחד עם המברך שמברך בקול רם פדאיתא לקמן בסימן קפ"ג סעיף ד', וגם ברכת הזמן צריך המברך לומר לפניהם, משום הכי צריך לעין קצת מתחלה: (יג) * מן הקטן. היושב בסוף המסבה. * והטעם הוא (כג) כדי שלא יהא צריך המברך להמתין הרבה אחר נטילתו עד שישלל פלם ויגנאי הוא לו, (כד) וגם דהוי הפסק: (יד) [אין מכבדין וכו']. דאין זה כבוד במה שירמזו לו שהוא ירחץ תחלה ידיו המזהמות: (טו) מתחילין וכו'. כדי שבשעור הזמן שישלו הארבעה את ידיהם יוכל הוא לעצו בברכת המזון וכו'. (כז) * ואף דקיימא לן (ברכות מב) דתקף לנטילה ברכה, בשעור זה לא חשיב הפסק, ומיהו אפשר דבכדי אין להפסיק כלל: (טז) מן המברך. (טז) השעם שבארנו לעיל בסעיף קטן א' משום חשש מלת סדומית דהוא סכנה לעינים בודאי אין שנין לברך על נטילה זו, כמו שאין מברכין על שמירה משאר סכנות כגון המסנן מים בלילה מפני סכנת עלוקה וכיצא בהן. ואפלו לפי הטעם הראשון שכתבנו לעיל דהנטילה היא כפי להסיר הזהמא מעל ידיו קדם ברכת המזון שלפי טעם זה היה ראוי לברך על נטילה זו, מפל מקום לא נהגו פ"ל שיעשו אין עושין המצוה פתקנת חכמים ומנהגם שהיו נוהגים למשח הידים גם בשמן ערב אחר הנטילה להעביר

שער הציון

(י"ט) שחוננת לאחוריה מפני החם (רש"י (שבת מ: ד"ה טולדה): ד (כ) תלמידי רבנו יונה (ברכות מא. ד"ה חנו): ו (כא) רשב"א (שם מו: ד"ה כומו) ומבא בבית יוסף (ד"ה וכו'). [עין באר היטב (ס"א) מה שהשיג על רש"ל (ל) ויס של שלמה חולין פ"ח ס" יא] (כב) פרי מגדים (מש"י ס"א): (כג) דסלוק השלחן שכתב רש"י (שם ד"ה ובכחו שם מאה) לאו דוקא, אלא ושיבתו על, ולהתמין על הפל גנאי הוא לגדול או לאיזה איש שכבוד אותו לברך [דרושה בסימן ק"פ, וכן כתב האלה רבה (ס"א) לתרן קשיית הט"ו (ס"א) וכו']: (כד) בית יוסף (שם) והאחרונים מרשב"א (שם). ולקאורה היום שאנו מברכין פלם, גם כקטן יש משום הפסקות, ואולי דאנו צריכין לחש יותר להמברך דהוא העקר יותר ובכל מה דאפשר לממן מתקנין: (כז) מגן אברהם (ס"א) בשם בית יוסף (שם) ורשב"א (שם): ז (ט) אחרונים:

(יג) ברצת הרמב"ם (ברכות פ"ו ה"ט) המובא בבית יוסף (ד"ה ואין נטילה), אף במקום שאין לו כלי סמך על הרשב"א (תורת הבית האחר כיו ש"א) והשור [הג"א] ומאמר מרדכי (ס"א) ומגן אברהם (אלף הטנן ס"א): (יד) אלה רבה (ס"א) בשם הפ"ל בו (ס" כג): (טו) לכוש ועולת תמיד (ס"א): (טז) מגן אברהם (שם) ואלה רבה (שם) לדעת ההגון (מצוה הל): (יז) דהמעין שם בלבוש יראה בפשיטות דסבירא ליה דהרוח רעה שורה אף כשנטלם בכלי אלא שמשמטר בכלי שלא יירסו עליו בני אדם [אף לשון רש"י (חולין קה. ד"ה קנסא) דחוק לדידיה עין שם], ולפי זה אין להקל לשפכם על גבי רצפה. ולעניות דעתי גם להתנוף גופא צריך עיון דאפשר ורצפה חשוב כקרקע, ומה שכתב קנסא וכל דבר שחוצץ תינו נמי דומיא דקנסא שאינו מחבר: ג (יט) דהלא כל הראשונים פסקו כלישנא בתרא (שם כומו) לקלא וכמו שצינתי לעיל בסימן ק"ס סעיף ו' עין שם בשער הציון

הלכות מים אחרונים סימן קפא

פה: [א]

ס"ק טז

אותן הארבעה שאצלו אין מכבדין זה את זה אלא דרך ישיבתן נוטלין וכמבואר לעיל שאין מכבדים למים אחרונים, שאין זה כבוד לרחוץ את הידים המזוהמות, אבל למברך מכבדים משום כבוד הברכה^ט.

סעיף ז - ס"ק יז

הטעם שלא מברכים על נטילת ידים במים אחרונים הוא דלפי הטעם שבארנו לעיל במעיף קטן א' משום חשש מלח סדומית שהוא סכנה לעינים בודאי אין שייך לברך על נטילה זו כי אינה צורך שמים שיהיו ידיו טהורות

אלא צורך האדם שלא ינזק על ידי המלח, וכמו שאין מברכין על שמירה משאר סכנות כגון המסנן מים בלילה מפני סכנת עלוקה וכיוצא בזה ואפילו לפי הטעם הראשון שכתבנו לעיל דהנטילה היא כדי להסיר הזוהמא מעל ידיו קודם ברכת המזון שלפי טעם זה היה ראוי לברך על נטילה זו כי אז הוא צורך שמים שיהיו ידיו נקיות בשעת הברכה, מכל מקום לא נהגו כן לפי שעבשיו אין עושין המצוה בתקנת חכמים שהיו נוהגים למשות הידים גם בשמן ערב אתר הנטילה להעביר את הזוהמא מהידים, וכיון שאין אנו עושים המצוה כתיקונה נהגו שלא לברך.

ציונים והערות

ט. רשב"א (מו: ד"ה זמן).

ז. כמבואר בהושן משפט סימן תכו (ס"ט).

הלכות מים אחרונים סימן קפא

סעיף ח - ס"ק יח

כיון שאינם באים רק לנקות את הידים, לפיכך אין צריכים ניגוב, כי גם בלא ניגוב הן נקיות ולכן דינם שונה מדין מים ראשונים שנוטלים לפני הסעודה שאז יש חיוב לנגב את הידים לפני שאוכל כיון שהמים שנשארו על ידיו טמאים והאוכל בלי ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמאי.

ס"ק יט

כבירא ליה להרמב"ם דלא נקרא נטילה בלי ניגוב כי היא משלימה את הנטילה אפילו אם היא לשם נקיות בלבד. ועיין לעיל סוף סימן קע"ג משמע דעת המחבר להקל בזה כיון שכתב שכל הדברים שנוהגים במים אחרונים נוהגים באמצעיים חוץ מניגוב הידים שצריך לנגב באמצעיים אבל באחרונים אין צריך. ומכל מקום לכתחילה טוב לנגב ידיו לצאת דעת כולם.

כתב הב"י בשם ספר שלחן של ארבע וכן הביא באליה רבה בשם הכלבו דמים אחרונים אין צריכון שיעור אלא שיהא בהן כדי להדריח בהן את ידיו כיון שאינם לשם טהרה אלא לשם נקיון ולכן דינם שונה מדין מים ראשונים שבמים ראשונים שנוטל לפני הסעודה צריך שיהיה שיעור רביעיית"י.

סעיף ט - שו"ע

מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקים אך במים ראשונים נפסק לעיל סימן ק"ס סעיף יב שצריך לכתחילה ליטול דוקא במים"י.

ס"ק כ

שגם הם מנקין הידים מזהמא כמו מים וכיון שענין מים אחרונים אינו לשם טהרה כמו מים ראשונים אלא לשם נקיון, לכן כשרים אף שאר משקים. הא יש לו מים אין לימוד במשקין כיון שמפסיד אוכלים לחינם"י.

ס"ק כא

חוץ מיון שאסור ליטול בו ידיו למים אחרונים, והיינו

[1] שכתב שרק המכרז צריך לנגב להרמב"ם משום שאין ראוי לברך ברכה השם בלי ניגוב משום יחיון לקראת אלקין ישראל אבל השומעים אינם צריכים לנגב.

[2] שכתב דלגבי זה זה שזה דין מים אחרונים לדין מים ראשונים שצריך שיהיו ראויים לשתיית בהמה, וכן צריך שיהיה מכה גברא, והאליה רבה חולק עליהם בשניהם.

ליקוטי פוסקים פסקי הרב

ס"ק יט מ"מ לכתחילה טוב לנגב ידיו. וצו"ע הרב (ס"ו) כתב יש אומרים שמים אחרונים אין צריכים ניגוב ויש מי שאומר שהמנך מנגב ידיו תולה ואח"כ מנך אכל המסובין אינם צריכים לנגב לדברי הכל וגם מנך יש להקל בדברי סופרים.

שם דהנהגת הגר"א היתה ברביעית. וצו"ע הרב (ס"ו) כתב ואין שיעור למים של נטילה זו, ואינם כמים ראשונים ששיעורם לא פחות מרביעית.

ס"ק כ ומיירי באין לו מים. וצו"ע הרב (ס"ח) כתב מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקה, ולא חילק בין מים לים לים.

ס"ק כד וצריך להזהר שלא להפסיק בין הנטילה לכהמ"ו. צו"ע הרב (ס"ו) כתב דשיטה בעלמא כי וגי מיטת אין לחוש אלא משגל הטמא בידו לנרן.

מפני חשיבותו, שאם נוטל בו ידיו הרי זה ביזיון להיין"י.

כיון שיש חילוק בין מים ראשונים למים אחרונים שמים ראשונים הם לשם טהרה ומים אחרונים הם לשם נקיון בלבד [משום מלח סדומית או משום זוהמא] כתבו האחרונים שכל מיני מים הפסולים לראשונים כיון שאינם כשרים לשם טהרה דהיינו שנעשה בהן מלאכה או שנשתנו מראיהן ואפילו מים שנפסלו משתית בהמה ובהאי גזונא מכל מקום כשרים לאחרונים כיון שהם מנקים את הזוהמא שנדבקה בהם בשעת האוכל. ומטעם הנזכר שמים אחרונים אינם לשם טהרה גם אין צריך להם כלי וכח גברא כראשונים ואין חציצת הידים פוסלת בהן. גם אין צריך לשפוך על ידיו אלא פעם אחת.

סעיף י - ס"ק כב

דמעם מלח סדומית וכו' גם עתה שייך כי יש לחוש למלח אחר שטבעו כמו מלח סדומית שגורם לעיוורון"י.

וכן כתב המגן אברהם בשם המקובלים דכל אדם יזהר במים אחרונים כי מים אלו הם החלק הניתן להסטרא אחרא משולחן האדם ועל ידי זה הם מסתלקים מהשולחן"י.

וכן החמיר המהרש"ל בים של שלמה וכתב שם שנהג לשטוף הכוס ואתר כך שפך את המים שנותרו על ידי"י.

וכן כתב הברכי יוסף עיין שם שהחמיר הרבה בזה שכתב שהמקל במים אחרונים מקלין לו ימיו ושנותיו.

ס"ק כד

וצריך ליהדר שלא להפסיק בין הנטילה לברכת המזון אפילו בדברי תורה כמבואר בכתבי האר"י ז"ל שאמר לאדם שהיה לו כאב בכתף ואמר לו שזה משום שדיבר בדברי תורה בין הנטילה להברכה, וכיון שההלכה היא שיתכף לנטילה ברכה נתהוה מיתכף כאב בכתף"י.

ציונים והערות

- טו. והרא"ש כתב (פ"ו סי' לו) דאין זה דרך ארץ ליטול ידים ביין ואחר כך לברך עליו ברכת המזון.
- טז. הפעם שיש לחוש לידים מזהמות לא נתפרש לעיל.
- יז. עיין בשער המצוות פרשת עקב.
- יח. כן ביאר את דבריו במחצית השקל, וכתב דהיינו דלא כמו שמשמע בים של שלמה שהיה רוחץ את ידיו בעת השטיפה, כי בתוך הכלי אין לרוחץ כמבואר במשנ"ב סק"ג בשם המהרש"ל עצמו, ולכן צריך לומר ששפך על ידיו את המים שנותרו בכוס לאחר השטיפה.

- יא. כמבואר לעיל סימן קנ"ח סי"ב. ועיין שם בסעיף י"ג שיש איפנים שגם במים ראשונים יכול לאכול בלי ניגוב, וכתב כאן הגר"א שלהרמב"ם צריך תמיד ניגוב כיון שאינה נטילה בלא ניגוב, ועיין משנ"ב ס"ק י"ט.
- יב. עיין בסמ"ק ק"ס סי"ג.
- יג. ועיין שם שיש כמה שיטות בדין מים ראשונים.
- יד. בית יוסף סימן קע"א (ד"ס ומ"ש רעטו ואין עטלין), ועיין ביאור הלכה לעיל סימן ק"ס ד"ה לכתחילה כד.

האחרונים: ה' יש אומרים שמים אחרונים (יה) אינם צריכים נגוב. (יט) ולהרמב"ם (סלכות נרכות פ"ו סי' מנגב ואחר כך (ו) מברך: ט' מים אחרונים (כ) נוטלים בכל (כא) מיני (כ) משקים: י' יש (ט) שאין נוהגים לטל מים אחרונים. ואפלו לנוהגים כן, אדם שהוא אסטניס ורגיל לטל ידיו אחר הסעודה, לדיניה הו' ידים מזהמות (כג) וצריך לטל ידיו (כד) קדם ברפת המזון:

הלכות ברפת המזון

קפב דין פוס ברפת המזון ושללא יהא פגום. ובו ז' סעיפים:

א' איש אומרים שברפת המזון (א) טעונה פוס אפלו (ב) ביחיד, וצריך לחזר עליו, (ג) ולא יאכל אם אין לו פוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפלו אם צריך לעבר זמן אכילה אחת. בולפי זה (ג) אם שנים אוכלים יחד צריך לקחת כל אחד פוס לברפת המזון. י' יש אומרים שאינה טעונה פוס אלא בשלשה. י' יש אומרים שאינה טעונה פוס כלל אפלו בשלשה. הנה: ומכל מקום מצוה (ד) מן המבחר לברך על הכוס (ר"ן פרק ערבי פסחים פסחים טו. ד"ה גמ' ירמלא): ב' פוס ברפת המזון אינו אלא של יין (ה) ולא

באר היטב

אחת. וב"ח (סי' פ) כתב, לא נהגו האידנא לנקות הידים לא ביין ולא בשמן: י' (ט) שאין נוהגים. והמקבלים כתבו דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן כתב ה"ם של שלמה (שם) שנהג לשטף הכוס (רמ"ן ידיו במים): א' (ב) ביחיד. והאר"י (שער המצות פרשת עקב) כתב שישתדל לא יברך על הכוס, ע"ן יד אהרן (הב"ח):

משנה ברורה

את הזהמא מהזדים, וכיין שאין אנו עושים המצנה כחוקנה נהגו שלא לברך בכל גונא: ה' (יה) אינן צריכין נגוב. פ"ן שאינם באים רק לנקות את הידים, גם בלא נגוב הן נקיות: (יט) ולהרמב"ם וכו'. סביניא ליה דלא נקרא נטילה (כו) בלי נגוב. וע"ן לעיל סוף סימן קע"ג משמע דעת המחבר להקל בזה, *מכל מקום לכתחלה טוב לנגב ידיו לצאת דעת כלם נחיי אדם (ח"א כלל פו סי' ג). סכת הבית יוסף (ד"ה משמע מדברי) בשם ספר שלחן של ארבע (שער א ד"ה יש הפרש) וכן הביא באל"ה רבה (סק"ח) בשם הפלבו (סי' כג) דמים אחרונים אין צריכין שעור אלא שיהא בהן כדי להדיח בהן את ידיו. ובספר מצשה רב (הל' נט"ו וסעודה ובה"מ ס"ד) הביא *דהנהגת הגר"א היתה ברביעית: ט' (כ) נוטלים ב' וכו'. שגם הם (כ) מנקין הידים מזהמא כמו מים. *ומיירי באין לו מים פי אם משקין, הא יש לו מים אין לטל במשקין [פרי מגדים (א"א סק"ו)]: (כא) מיני משקין. אפלו (כט) בשמן ודבש וחלב, (ל) חוץ מיין מפני חשיבותו. (לו) סכתו האחרונים שכל מיני מים הפסולים לראשונים, דהינו שנעשה בהן מלאכה או שנשתנו מראיהן, ואפלו מים שנפסלו משתית בהמה וכהאי גונא, מכל מקום פשרים לאחרונים, וגם אין צריך להם כלי וכה גברא פראשונים, ואין חציצת הידים פוסלת בהן, גם אין צריך לשפך על ידיו אלא פעם אחת: י' (כב) שאין נוהגים וכו'. מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו, ומשום ידים מזהמות אין חוששין, הזאיל ועכשו אין מקפידין לרחצן מלכלוף המאכל, אין זה קרוי זהמא לנו. ודעת הגר"א בבאורו דצריך לטל גם האידנא [דטעם מלח סדומית ידיו מזהמות גם עתה ש"ך, וכמו שכתבתי בסע"ף א' (סק"א)], וכן כתב המגן אברהם (סק"ב) בשם המקבילים דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן החמיר המהרש"ל ב"ם של שלמה (שם סי' ט), וכן כתב הברכי יוסף (סק"ו) ע"ן שם שהחמיר הרבה בזה: (כג) וצריך לטל ידיו וכו'. רצונו לומר דזה

שער

ה' (ס) הגר"א. ולא העתקתי דברי ה"ם של שלמה (שם סי' י) המוכח במגן אברהם (סק"ו) משום דהיום שפלם מברכין אין נפקא מינה בזה כמו שכתב בפרי מגדים (א"א סק"ו): ט' (מ) בית יוסף (ד"ה וכו'): (כט) בית יוסף (שם): (ל) בית יוסף (שם) ובלבוש (פ"ח) ובהיאו בפרי מגדים (א"א סק"ו), ונכר"א שגם הגר"א רמז לזה בבאורו: (לו) ע"ן באל"ה רבה (פס"א) שכן הסכים להלכה [ודלא קשילטי גבורים (ברכות מ: אות ט) דכתב בקצת דברים הפוך זה ע"ן שם], וכן שארי אחרונים העתיקו גם כן לקלא בכמה דברים ודלא קשילטי גבורים: י' (לג) והוא הדין פשרוזה לברך איזה ברכה שהיא ודיו מלכלכות מזהמת המאכל, ומה

ח' משמעו דברי רש"י א"א סק"ו: (כ) מים אחרונים (כ) נוטלים בכל (כא) מיני (כ) משקים: י' יש (ט) שאין נוהגים לטל מים אחרונים. ואפלו לנוהגים כן, אדם שהוא אסטניס ורגיל לטל ידיו אחר הסעודה, לדיניה הו' ידים מזהמות (כג) וצריך לטל ידיו (כד) קדם ברפת המזון:

פסקי הרב

ס"ק ב ועיין במ"א שהחלק על זה דמשום כוס בבהמ"ז אין למנוע מלאכול ולא דמי להבדלה וכו'. אג"ל כטו"ע הרב (סי' נ"ו סי"ב, ופ"ק ק"ח אות א) הוכיח שכוס ברכת המזון חמור יותר מהבדלה, ולדעה שברכת המזון טעונה כוס לרין להמתין כשנאפה שיהיה לו, אג"ל שאם הוא אדם מלש שקשה לו להתענות עד שיצאו לו כוס אזי יכול לסמוך על המקילים שאף בהבדלה אין לרין להמתין.

סעיף א - שו"ע

יש אומרים שברכת המזון טעונה כוס - יש לאומרה כשכוס לפניו [כמו קידוש והבדלה וכיוצא בהם]. וצריך לחזור עליו כדרך שמתזרים על המצוות שהן חובה, ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו, אפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת - שמחמת המתנתו לא יאכל עד הזמן שרגיל לאכול בו את סעודתו שאחריה [אבל אם יודע שיצטרך להמתין יותר מזה לא הטריח והוה להמתין].

ס"ק א

שברוב הברכות שתיקנו חז"ל, כמו קידוש והבדלה, וברכות שמברכים אחר ברית מילה, וברכת אירוסין ושבע ברכות, תיקנום לסדר על הכוס.

וכמו שכתוב 'כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא', שמשמע שקורא בשם ה' ומשבחו על הכוס.

ס"ק ב

וכמו לענין הבדלה ברצ"ו שיש אומרים דאם מצפה שיהיה לו כוס למחר, מבטל סעודת אילה וימתין על הכוס, וכיון שלדעה זו ברכת המזון טעונה כוס, אין חילוק בינה להבדלה, וצריך גם בה להמתין שיעור אכילה אחת.

ועיין במגן אברהם שהולק על זה, דמשום כוס בברכת המזון [אף לדיעות שטעונה כוס] אין למנוע מלאכול, ולא דמי להבדלה, עיין שם שכתב שבהבדלה כיון שאסרו חז"ל לאכול קודם שיבדיל אסור

לו לעבור על איסור זה כיון שידוע שיהיה לו כוס למחר, ולכן צריך להמתין לכוס, אבל בענינינו שבשעה שמתחיל לאכול עדיין לא חל עליו חיוב ברכת המזון אינו צריך להמנע מלאכול מחמתה. ואפילו אם היה חל עליו עכשיו חיוב לברך, לא מצינו שאסרו לאכול מקודם, ואינה דומה להבדלה שאמרו בפירוש שאסור לאכול קודם שהבדיל. והביא ראיות לזה מכמה מקומות בש"ס, וכתב שנראה שהמיקל לא הפסיד, שהרי אפילו בהבדלה יש מקילים שאין צריך להמתין (נ"ה סי' נ"ו ס"ג), וכל שכן בברכת המזון שיש אומרים שאינה טעונה כלל כוס. ובביאור הגר"א משמע גם כן דמסכים עם המגן אברהם שצ"ח לדבריו ולראיותיו.

ס"ק ג

דבש"ש ויותר, כיון שמוזמנין יחד, אחד מברך על הכוס ומוציא את כולם בחובת הכוס כמו שמוציאם בברכת הוימונה, אבל בשנים דמצוה ליחלק שיברך כל אחד לעצמו [ואינה כשאר ברכות שמעיקר הדין עדיף שאחד יוציא את חבריו] ואין אחד מוציא את חבריו, אם כן צריך כל אחד גם כוס בפני עצמו.

ס"ק ד

רצונו לומר דאף לדעה זו שאין טעון כוס כלל, היינו שאין בה חיוב, אבל כולו עלמא מודים דמצוה מן המובחר לברך על הכוס אם יש לו יין בביתו ואינו צריך לחזר אחריו.

ציונים והערות

- א. זו דעת תוספות (פסחים קה: ד"ה ע"מ נכ"ה) וסיעתם, ולמדו זה ממה שאיתא בברייתא (סג) הנכנס לביתו במוצאי שבת, מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים, ואחר כך אומר הבדלה על הכוס, ואם אין לו אלא כוס אחד [שאם יבדיל עליו לא יהיה לו כוס לברכת המזון בסעודת ערבית שיאכל אחר הבדלה], מניחו עד לאחר המזון ומשלשן כולן לאחריו. ואמרו בגמרא שמע מינה ברכה טעונה כוס. ודייקו התוספות ממה שאמרו 'הנכנס' שמשמע שאירי ביחיד הנכנס, ובוה אמרו שטעון כוס, ויש ללמוד מזה שברכת המזון טעונה כוס אף ביחיד [ועי"ש שהביאו עוד ראיה לזה מהסוגיא שם], וכן ממה שכמה פעמים מצינו שקראו חז"ל לכוס של ברכת המזון 'כוס של ברכה' ולא כוס של דימן, ומשמע שהכוס שייכת לכל ברכת המזון אף ללא דימן. אבל דעת ר"י ורבינו אלחנן (ס"ה) שהנאות מיימוניות פ"ו אות ס) שרק בשלשה טעונה כוס, והוכחתם, שאם לא כן לדעת רבן גמליאל (נכ"ה ז"ל) שכל שבעת המינים טעונים שלש ברכות לאחריהם כמו על הפת, נמצא שלעולם לא יפטר מברכת המזון, שהרי האוכל פת מברך ברכת המזון על הכוס ואחר ששתה נתחייב שוב לברך אחריו שלש ברכות על הכוס, ואין לדבר סוף [וההספד (סג) תירצו לדיעה הראשונה, שצריך לומר שאף לדעת רבן גמליאל רק ברכת המזון שאחר פת טעונה כוס], ולדעתם צריך לומר שבכל מקום שאמרו שברכת המזון טעונה כוס היינו כשמברכים בשלשה. וזהרמב"ם (פ"ו ט"ו) כתב שברכת המזון אינה טעונה כוס. וכתב הבית יוסף שמקורו מהגמרא בפסחים (ק"ז) ששינוי שם במשנה שכוס שלישי מארבע כוסות מברך אותה על מזונו, ובגמרא אמר ליה רב חנן לרבא שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס, אמר ליה, ארבע כפי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד ביה מצוה [כלומר שאין לחוביה מלאן שברכת המזון טעונה כוס, אלא שתקנו חכמים לשתות את ארבעת הכוסות על מצוה, אבל עיקר מצוות הכוס היא משום תקנת ארבע כוסות לשם חירות]. ומשמע ממה שדחה רבא את
- ב. דברי רב חנין, שאינו סובר שברכת המזון טעונה כוס, והלכה כמותו [ומה שאמרו בגמרא על הברייתא של הנכנס לביתו במוצאי שבת שברכה טעונה כוס, אינה הלכה, שאיתא שם שברייתא זו היא דברי בית שמאי, ולכן אין ללמוד ממנה להלכה], ואלו הן שלש הדיעות שהובאו בשולחן ערוך. ע"פ בית יוסף (ד"ה ואל דמיה"ז) וביאור הגר"א.
- ב. ר"ן (פסחים כו. ד"ה ירושלמי), והובא בשו"ע הרב (ס"ה), ואינו כבשמים ונר במוצאי שבת שא"צ לחזור עליהם (מטעם לט"ו סי' נ"ו ס"א וסי' נ"ה ח"ב ס"א).
- ג. בשו"ע שם הובאו ב' דעות בזה אם חייב להמתין מלאכול בשביל הבדלה, ובמשנ"ב שם (ס"ק ס"ה) כתב שיש להחמיר כסברא האוסרת, אם לא באדם חלש שקשה לו התענית שיכול לסמוך שא"צ להמתין. ד. מור.
- ה. וכמו בקידוש, שהשומעים חייבים לקדש על הכוס, יוצאים גם ידי חובתם זו בכוס שביד המקדש כמו שיוצאים בברכתו.
- ו. **במבואר** להלן (סי' ר"ג פק"ג), ועי"ש (ס"ק י"ג וסי' ס ס"ק י"ג) שעכשיו לא נהגו כן.
- ז. **במבואר** להלן (סי' קנ"ג ס"ב).
- ח. **שאף** שלדעה זו רחוק בגמרא שאין ראיה שברכת המזון טעונה כוס [ראה בציונים והערות על שו"ע], מכל מקום מצינו (נ"ה) שנאמרו כמה מעלות בכוס של ברכה, שטעון שטיפה והדחה וכו', וכן בכמה מקומות בש"ס דנו בדיני כוס של ברכה, ועל כרחק שיש בזה מצוה מן המובחר. ע"פ ר"ן וביאור הגר"א.
- זע"ה בביאור הלכה להלן (סי' ק"ד ד"ה יעט"ו) שאף לדעה שאין טעונה כוס, מ"מ כיון שמצוה מן המובחר לברך על הכוס הרי זה בכלל ברכת המצות שאע"פ שיצא מוציא, עי"ש.
- ט. **ודל"א** כדעה ראשונה שצריך לחזור אחריו כמו בשאר מצוות שהן חיוב על האדם.

- א. זו דעת תוספות (פסחים קה: ד"ה ע"מ נכ"ה) וסיעתם, ולמדו זה ממה שאיתא בברייתא (סג) הנכנס לביתו במוצאי שבת, מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים, ואחר כך אומר הבדלה על הכוס, ואם אין לו אלא כוס אחד [שאם יבדיל עליו לא יהיה לו כוס לברכת המזון בסעודת ערבית שיאכל אחר הבדלה], מניחו עד לאחר המזון ומשלשן כולן לאחריו. ואמרו בגמרא שמע מינה ברכה טעונה כוס. ודייקו התוספות ממה שאמרו 'הנכנס' שמשמע שאירי ביחיד הנכנס, ובוה אמרו שטעון כוס, ויש ללמוד מזה שברכת המזון טעונה כוס אף ביחיד [ועי"ש שהביאו עוד ראיה לזה מהסוגיא שם], וכן ממה שכמה פעמים מצינו שקראו חז"ל לכוס של ברכת המזון 'כוס של ברכה' ולא כוס של דימן, ומשמע שהכוס שייכת לכל ברכת המזון אף ללא דימן. אבל דעת ר"י ורבינו אלחנן (ס"ה) שהנאות מיימוניות פ"ו אות ס) שרק בשלשה טעונה כוס, והוכחתם, שאם לא כן לדעת רבן גמליאל (נכ"ה ז"ל) שכל שבעת המינים טעונים שלש ברכות לאחריהם כמו על הפת, נמצא שלעולם לא יפטר מברכת המזון, שהרי האוכל פת מברך ברכת המזון על הכוס ואחר ששתה נתחייב שוב לברך אחריו שלש ברכות על הכוס, ואין לדבר סוף [וההספד (סג) תירצו לדיעה הראשונה, שצריך לומר שאף לדעת רבן גמליאל רק ברכת המזון שאחר פת טעונה כוס], ולדעתם צריך לומר שבכל מקום שאמרו שברכת המזון טעונה כוס היינו כשמברכים בשלשה. וזהרמב"ם (פ"ו ט"ו) כתב שברכת המזון אינה טעונה כוס. וכתב הבית יוסף שמקורו מהגמרא בפסחים (ק"ז) ששינוי שם במשנה שכוס שלישי מארבע כוסות מברך אותה על מזונו, ובגמרא אמר ליה רב חנן לרבא שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס, אמר ליה, ארבע כפי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד ביה מצוה [כלומר שאין לחוביה מלאן שברכת המזון טעונה כוס, אלא שתקנו חכמים לשתות את ארבעת הכוסות על מצוה, אבל עיקר מצוות הכוס היא משום תקנת ארבע כוסות לשם חירות]. ומשמע ממה שדחה רבא את

האחרונים: ה' יש אומרים שמים אחרונים (יה) אינם צריכים נגוב. (יט) ולהרמב"ם (סלכות נרכות פ"ו סי' מנגב ואחר כך (י) מברך: ט' מים אחרונים (כ) נוטלים בכל (כא) מיני (כ) משקים: י' יש (ט) שאין נוהגים לטל מים אחרונים. ואפלו לנוהגים כן, אדם שהוא אסטניס ורגיל לטל ידיו אחר הסעודה, לדיניה הו' ידים מזהמות (כג) וצריך לטל ידיו (כד) קדם ברפת המזון:

הלכות ברפת המזון

קפב דין פוס ברפת המזון ושללא יהא פגום. ובו ז' סעיפים:

א' איש אומרים שברפת המזון (א) טעונה פוס אפלו (ב) ביחיד, וצריך לחזר עליו, (ב) ולא יאכל אם אין לו פוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפלו אם צריך לעבר זמן אכילה אחת. בולפי זה (ג) אם שנים אוקלים יחד צריך לקחת כל אחד פוס לברפת המזון. י' יש אומרים שאינה טעונה פוס אלא בשלשה. י' יש אומרים שאינה טעונה פוס כלל אפלו בשלשה. הנה: ומכל מקום מצוה (ד) מן המבחר לברך על הכוס (ר"ן פרק ערבי פסחים (פסחים טו. ד"ה גמ' ירמלא)):

באר היטב

אחת. וב"ח (סי' פ"ב) כתב, לא נהגו האידנא לנקות הידים לא ביין ולא בשמן: י' (ט) שאין נוהגים. והמקבלים כתבו דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן כתב ה"ם של שלמה (שם) שנהג לשטף הכוס (רמ"ן ידיו במים): א' (ב) ביחיד. והאר"י (שער המצות פרשת עקב) כתב שישתדל לא יברך על הכוס, ע"ן יד אהרן (הב"ח):

משנה ברורה

את הזהמא מהיזים, וכיין שאין אנו עושים המצנה כחוקנה נהגו שלא לברך בכל גונא: ה' (יה) אינן צריכין נגוב. פ"ן שאינם באים רק לנקות את הידים, גם בלא נגוב הן נקיות: (יט) ולהרמב"ם וכו'. סביניא ליה דלא נקרא נטילה (כו) בלי נגוב. וע"ן לעיל סוף סימן קע"ג משמע דעת המחבר להקל בזה, *מכל מקום לכתחלה טוב לנגב ידיו לצאת דעת כלם נחיי אדם (ח"א כלל פו סי' ג). סכתב הבית יוסף (ד"ה משמע מדברי) בשם ספר שלחן של ארבע (שער א ד"ה יש הפרש) וכן הביא באל"ה רבה (סק"ח) בשם הפלבו (סי' כג) דמים אחרונים אין צריכין שעור אלא שיהא בהן כדי להדיח בהן את ידיו. ובספר מצשה רב (הל' נט"ו וסעודה ובה"מ ס"פ) הביא *דהנהגת הגר"א היתה ברביעית: ט' (כ) נוטלים ב' וכו'. שגם הם (כ) מנקין הידים מזהמא כמו מים. *ומיירי באין לו מים פי אם משקין, הא יש לו מים אין לטל במשקין [פרי מגדים (א"א סק"ו)]: (כא) מיני משקין. אפלו (כט) בשמן ודבש וחלב, (ל) חוץ מיין מפני חשיבותו. (ל) סכתבו האחרונים שכל מיני מים הפסולים לראשונים, דהינו שנעשה בהן מלאכה או שנשתנו מראיהן, ואפלו מים שנפסלו משתית בהמה וכהאי גונא, מכל מקום פשרים לאחרונים, וגם אין צריך להם כלי וכה גברא פראשונים, ואין חציצת הידים פוסלת בהן, גם אין צריך לשפך על ידיו אלא פעם אחת: י' (כב) שאין נוהגים וכו'. מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו, ומשום ידים מזהמות אין חוששין, הזאיל ועכשו אין מקפידין לרחצן מלכלוף המאכל, אין זה קרוי זהמא לנו. ודעת הגר"א בבאורו דצריך לטל גם האידנא [ד"טעם מלח סדומית ידיו מזהמות גם עתה ש"ך, וכמו שכתבתי בסע"ף א' (סק"א)], וכן כתב המגן אברהם (סק"ב) בשם המקבליים דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן החמיר המהרש"ל ב"ם של שלמה (שם סי' י), וכן כתב הבר"י יוסף (סק"ו) ע"ן שם שהחמיר הרבה בזה: (כג) וצריך לטל ידיו וכו'. רצונו לומר דזה

שער

ה' (כ) הגר"א. ולא העתקתי דברי ה"ם של שלמה (שם סי' י) המוכח במגן אברהם (סק"ו) משום דהיום שפלם מברכין אין נפקא מינה בזה כמו שכתב בפרי מגדים (א"א סק"ו): ט' (כ) בית יוסף (ד"ה וכו'): (כט) בית יוסף (שם): (ל) בית יוסף (שם) ובלבוש (סי' ו) הביאו בפרי מגדים (א"א סק"ו), וכתבא שגם הגר"א רמז לזה בבאורו: (ל) ע"ן באל"ה רבה (פס"א) שכן הסכים להלכה ונדלא קשליטי גבורים (ברכות מ: אות ט) דכתב בקצת דברים הפוך זה ע"ן שם, וכן שארי אחרונים העתיקו גם כן לקלא בכמה דברים ודלא קשליטי גבורים: י' (ל) והוא הדין פשרוזה לברך איזה ברכה שהיא ודיו מלכלכות מזהמת המאכל, ומה

דקיימא לן דחסם ידים כשרות לברכה, הינו פשאין מלכלכות [פרי מגדים (א"א סק"ו)]: (ל) ב"ח (סי' ו) ואל"ה רבה (פס"ו) בשם האר"י ז"ל (שער המצות פרשת עקב): א' (ב) הגר"א: (ג) הגר"ז (פ"א): (ג) אף דהרש"ל וכו' מחמירין לברך על הכוס ביחיד, כמה אחרונים סתמו להקל בזה, ע"ן בהגר"ז (שם) [א] ובח"י אדם (ח"א כלל טו סי' ט) וכן הביאו בשם האר"י ז"ל (שער המצות פרשת עקב), וגם מהר"ן פרק ערבי פסחים (פסחים טו. ד"ה גמ' ירמלא) על המשנה רמזו כו' [א] לא מוכח מידי דמייירי ביחיד לפי מה שכתב הרא"ש (שם פ"ו סי' י) דברכן לומר הלל בשלשה וט' ע"ן שם:

הלכות ברכת המזון סימן קפב

מקילים כמה אחרונים לגמרי, אף אם יש לו יין בביתו, כי לדבריהם מה שכתב הרמ"א שלכולי עלמא מצוה מן המוכתר לברך על הכוס הוא רק בשלשה ולא ביחידאי, ועיין לקמיה בסוף סעיף ב' בהג"ה.

סעיף ב - ס"ק ה

כמו לענין קידוש והברכה דאינו על שאר משקין לכולי עלמא, במקום דלא הויין [-שאיין הן] חמר מדינה, וכמו שיבואר להלן.

ומנהג העולם להקל בזה כדעה השלישית שלא לחזור אחר כוס אף בשלשה, אם לא כשיש לו יין או שאר משקין שהוא חמר מדינה [יבואר להלן (פ"ט)] בביתו, דאז כודאי מצוה מן המוכתר לכולי עלמא - אף לדיעה שלישית, לברך על הכוס וכנ"ל בהג"ה ובמשנ"ב בס"ק זה בשם הגר"א שאם יש לו בביתו צריך לברך עליו.

ודקא כשהוא בזימון שלשה אבל לענין יחיד

[א] שכתב שמה שכתב הרמ"א שמצוה מן המוכתר לברך על הכוס, הוא רק בזימון, אבל ביחיד אי"צ כוס כלל אף למצוה מן המוכתר, ואפילו אם יש לו בביתו. והביא את דברי הרמ"א להלן (פ"ט) שיש מדקדקים כשמברכים ביחיד להניח הכוס על השולחן ולא לאחזו בידו כדי לצאת לדברי הכל, שלהאומרים שטעונה כוס אפילו ביחיד הרי הכוס לפניו, ואחזתו אינה אלא למצוה מן המוכתר, וכתב [בסוגריים] שמנהג העולם שלא לברך על הכוס כלל ביחיד, ונכון מנהג זה על דרך הקבלה.

ציונים והערות

יא. ראה בשעה"צ. יב. וכמו שאמרו בגמרא (פסחים קז.) תנו רבנן אין מקדשין אלא על היין, ואין מברכין אלא על היין. ומבאר הגמרא שהיינו שאין מברכים כוס של ברכה אלא על היין.

י. וראה בסימן תפ"ג (ק"ב) שמכל מקום בלילה הראשון של פסח אם יש לו רק שתי כוסות, יקדש על הראשון, ואח"כ יאמר ההגדה בלא כוס, וברכת המזון יברך על כוס השני, לצאת דעת הסוברים שברכת המזון טעונה כוס.

[ב] שכתב שאם המסובין הם שלשה, חייבים לברך ברכת המזון על כוס. ומשמע מדבריו שיחיד אינו מברך על הכוס. [ג] שממנו מקור דברי הרמ"א שאף לדיעה שלישית מצוה מן המוכתר לברך על הכוס. [ד] במשנה (פסחים קז.) שנינו: מזוג לו כוס שלישי [בליל הסדר] מברך על מזוגו. ובגמרא אמר לו רב חנן לרבא, שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס, אמר לו ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד ביה מצוה. וכתב הר"ן שודאי היה פשוט שמצוותה מן המוכתר על הכוס, שהרי נאמרו (נזיר טז.) כמה מעלות טובות בכוס ברכה, ורצה להוכיח שהיא חובה כשאר מצוות ומחזורים עליה. [ה] הרא"ש כתב כן לדחות שאין להוכיח מדברי רב חנן שברכת המזון טעונה כוס ביחיד, משום שעיקר ארבע כוסות לא נתקנו ליחיד, כמו שאמרו במדרש תהלים, הקוראים [הלל] צריך שיהיו שלשה, כדי שיאמר אחד לשנים 'הודו' [בלשון רבים], ואם כן יש לומר שרק בשלשה טעונה כוס וסיים הרא"ש שהעולם לא נהגו כך לחזור אחר שלשה לקריאת הלל, ואף שאמרו במדרש תהלים שצריך שנים שיענו, יכול לומר 'הודו' עם אשתו וקטן שהגיע לחינוך. וההלכה בזה ראה להלן (סי' קע"ט פ"א ימ"ג ק"ט).

הלכות מים אחרונים סימן קפא קפב

באר הגולה פו. (א)

האחרונים: ה' יש אומרים שמים אחרונים (יה) אינם צריכים נגוב. (יט) ולהרמב"ם (סלכות נרכות פ"ו סי' מנגב ואחר כך (ו) מברך: ט' מים אחרונים (כ) נוטלים בכל (כא) מיני (כ) משקים: י' יש (ט) שאין נוהגים לטל מים אחרונים. ואפלו לנוהגים כן, אדם שהוא אסטניס ורגיל לטל ידיו אחר הסעודה, לדיניה הו' ידים מזהמות (כג) וצריך לטל ידיו (כד) קדם ברפת המזון:

הלכות ברפת המזון

קפב דין פוס ברפת המזון ושללא יהא פגום. ובו ז' סעיפים:

א * איש אומרים שברפת המזון (א) טעונה פוס אפלו (ב) ביחיד, וצריך לחזר עליו, (ג) ולא יאכל אם אין לו פוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפלו אם צריך לעבר זמן אכילה אחת. כולפי זה (ג) אם שנים אוכלים יחד צריך לקחת כל אחד פוס לברפת המזון. י' יש אומרים שאינה טעונה פוס אלא בשלשה. י' יש אומרים שאינה טעונה פוס כלל אפלו בשלשה. הנה: ומכל מקום מצוה (ד) מן המבחר לברך על הכוס (ר"ן פרק ערבי פסחים פסחים טו. ד"ה גמ' ירמלא): **ב** פוס ברפת המזון אינו אלא של יין ולא

באר היטב

אחת. וב"ח (סי' פ"ג) כתב, לא נהגו האידנא לנקות הידים לא ביין ולא בשמן: י' (ט) שאין נוהגים. והמקבלים כתבו דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן כתב ה"ם של שלמה (שם) שנהג לשטף הכוס (רמ"ן ידיו במים): **א** (ב) ביחיד. והאר"י (שער המצות פרשת עקב) כתב שישתדל לא יברך על הכוס, ע"ן יד אהרן (הב"ח):

משנה ברורה

את הזהמא מהיזים, וכיין שאין אנו עושים המצנה כחוקנה נהגו שלא לברך בכל גונא: ה' (יה) אינן צריכין נגוב. פ"ן שאינם באים רק לנקות את הידים, גם בלא נגוב הן נקיות: (יט) ולהרמב"ם וכו'. סביניא ליה דלא נקרא נטילה (כו) בלי נגוב. וע"ן לעיל סוף סימן קע"ג משמע דעת המחבר להקל בזה, * מכל מקום לכתחלה טוב לנגב ידיו לצאת דעת כלם נחיי אדם (ח"א כלל פו סי' ג). סכת הבית יוסף (ד"ה משמע מדברי) בשם ספר שלחן של ארבע (שער א ד"ה יש הפרש) וכן הביא באל"ה רבה (סק"ח) בשם הפלבו (סי' כג) דמים אחרונים אין צריכין שעור אלא שיהא בהן כדי להדיח בהן את ידיו. ובספר מצעשה רב (הל' נט"ו וסעודה ובה"מ ס"פ) הביא * דהנהגת הגר"א היתה ברביעית: **ט** (כ) נוטלים בכ"ל וכו'. * שגם הם (כ) מנקין הידים מזהמא כמו מים. * ומיירי באין לו מים פי אם משקין, הא יש לו מים אין לטל במשקין [פרי מגדים (א"א סק"ו)]: **כא** מיני משקין. אפלו (כט) בשמן ודבש וחלב, (ל) חוץ מיין מפני חשיבותו. (לו) סכתו האחרונים שכל מיני מים הפסולים לראשונים, דהינו שנעשה בהן מלאכה או שנשתנו מראיהן, ואפלו מים שנפסלו משתית בהמה וכהאי גונא, מכל מקום פשרים לאחרונים, וגם אין צריך להם כלי וכה גברא פראשונים, ואין חציצת הידים פוסלת בהן, גם אין צריך לשפך על ידיו אלא פעם אחת: י' (כב) שאין נוהגים וכו'. מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו, ומשום ידים מזהמות אין חוששין, הזאיל ועכשו אין מקפידין לרחצן מלכלוף המאכל, אין זה קרוי זהמא לנו. ודעת הגר"א בבאורו דצריך לטל גם האידנא [ד"טעם מלח סדומית וידיים מזהמות גם עתה ש"ך, וכמו שכתבתי בסע"ף א' (סק"א)], וכן כתב המגן אברהם (סק"ח) בשם המקבילים דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן החמיר המהרש"ל ב"ם של שלמה (שם סי' ט), וכן כתב הברכי יוסף (סק"ו) ע"ן שם שהחמיר הרבה בזה: (כג) וצריך לטל ידיו וכו'. רצונו לומר דזה

שער הצינור

דקיימא לן דחסם ידים כשרות לברכה, הינו פשאין מלכלכות [פרי מגדים (א"א סק"ו)]: **א** (ג) ב"ח (י"ח) ואל"ה רבה (סק"ח) בשם האר"י ז"ל (שער המצות פרשת עקב): **א** (ב) הגר"א: (ג) הגר"ז (סי' א): (ד) אף דהרש"ל ובי"ח מחמירים לברך על הכוס ביחיד, כמה אחרונים סתמו להקל בזה, ע"ן בהגר"ז (שם) [ובחיי אדם (ח"א כלל טו סי' ט"ז) וכן הביאו בשם האר"י ז"ל (שער המצות פרשת עקב), וגם מהר"ן פרק ערבי פסחים (פסחים טו. ד"ה גמ' ירמלא)] על המשנה דמגו כו' [ל] לא מוכח מידי דמייירי ביחיד לפי מה שכתב הרא"ש (שם פ"ו סי' ט) דברכן לומר הלל בשלשה וט' ע"ן שם:

מפסקינן. מגן אברהם (סק"ח): ה' (י) מברך. וכן שלמה (שם סי' י) כתב, דוקא המברך צריך לנגב ולא האחרים: ט' (ט) משקין. והוא הדין במים הפסולים לראשונים. מגן אברהם (סק"ח) ובש"ט גבורים (ברכות טו. אות ט) כתב דיש לזהר במים אחרונים שיהיו ראויין לשתיה ולא יהיו מרים וקרחים, וגם כח אדם בעיניו כמו הראשונים. מים אחרונים אין צריכין שעור. ואין צריך לשפך על ידיו אלא פעם

את הזהמא מהיזים, וכיין שאין אנו עושים המצנה כחוקנה נהגו שלא לברך בכל גונא: ה' (יה) אינן צריכין נגוב. פ"ן שאינם באים רק לנקות את הידים, גם בלא נגוב הן נקיות: (יט) ולהרמב"ם וכו'. סביניא ליה דלא נקרא נטילה (כו) בלי נגוב. וע"ן לעיל סוף סימן קע"ג משמע דעת המחבר להקל בזה, * מכל מקום לכתחלה טוב לנגב ידיו לצאת דעת כלם נחיי אדם (ח"א כלל פו סי' ג). סכת הבית יוסף (ד"ה משמע מדברי) בשם ספר שלחן של ארבע (שער א ד"ה יש הפרש) וכן הביא באל"ה רבה (סק"ח) בשם הפלבו (סי' כג) דמים אחרונים אין צריכין שעור אלא שיהא בהן כדי להדיח בהן את ידיו. ובספר מצעשה רב (הל' נט"ו וסעודה ובה"מ ס"פ) הביא * דהנהגת הגר"א היתה ברביעית: **ט** (כ) נוטלים בכ"ל וכו'. * שגם הם (כ) מנקין הידים מזהמא כמו מים. * ומיירי באין לו מים פי אם משקין, הא יש לו מים אין לטל במשקין [פרי מגדים (א"א סק"ו)]: **כא** מיני משקין. אפלו (כט) בשמן ודבש וחלב, (ל) חוץ מיין מפני חשיבותו. (לו) סכתו האחרונים שכל מיני מים הפסולים לראשונים, דהינו שנעשה בהן מלאכה או שנשתנו מראיהן, ואפלו מים שנפסלו משתית בהמה וכהאי גונא, מכל מקום פשרים לאחרונים, וגם אין צריך להם כלי וכה גברא פראשונים, ואין חציצת הידים פוסלת בהן, גם אין צריך לשפך על ידיו אלא פעם אחת: י' (כב) שאין נוהגים וכו'. מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו, ומשום ידים מזהמות אין חוששין, הזאיל ועכשו אין מקפידין לרחצן מלכלוף המאכל, אין זה קרוי זהמא לנו. ודעת הגר"א בבאורו דצריך לטל גם האידנא [ד"טעם מלח סדומית וידיים מזהמות גם עתה ש"ך, וכמו שכתבתי בסע"ף א' (סק"א)], וכן כתב המגן אברהם (סק"ח) בשם המקבילים דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן החמיר המהרש"ל ב"ם של שלמה (שם סי' ט), וכן כתב הברכי יוסף (סק"ו) ע"ן שם שהחמיר הרבה בזה: (כג) וצריך לטל ידיו וכו'. רצונו לומר דזה

הלכות ברכת המזון סימן קפב

משאר משקים (ו) אפלו קבע סעודתו עליהם. (ז) ואם (ז) אין זין מצוי (ח) באותו מקום והשכר או שאר משקין הוה חמר (ט) מדינה, (ט) מברכין עליהם, (י) חוץ מן המים. הגה: (יא) ומה שנוהגין במדינות אלו לברך על השכר, אין למחות, דהא יש אומרים דאינו טעון כוס כלל, ועוד דהא עקר חמר מדינה הוא שכר, (יב) וקובעין הסעודה עליו, וצ"ל על גב דזין נמצא בעיר, מפל מקום לא מקרי מצוי לדבר זה, שהוא ביקר (ג) (יג) ואי אפשר (יד) לקנות זין בכל סעודה לברך עליו. אמנם המצוה מן המבחר לברך על זין (דברי עצמו). ויש מדקדקין פשמברכין ביחיד על הזין (טו) שלא לאחו הכוס בידם רק מניחין אותו על השלחן לפניהם, (טז) ונכון מנהג זה (ז) על דרך הקבלה (בית יוסף (ד"ה ומ"ש וגו' יב"ל): ג' וצריך שלא יהא פגום, * שאם שתה ממנו (ס) (יז) פגמו, האבל אם שפף ממנו (ו) (יח) לתוך ידו

ו הראש שם פי' כ"ח ז פסחים ק"ו (יא) ח ברכות כ"ב (ע"א).

באר היטב

דכש הני חמר מדינה, אבל במקום שאין שותין אותו אלא לפרקים לא הני חמר מדינה עין שם: (ג) ואי אפשר לקנות זין. אבל אם יש לו זין בביתו צריך לברך עליו. ב"ח (ס"א). וכתב הטעם אברהם (סק"ה). ונראה לי דאם יש לו מעט זין בביתו לצורך קדוש אין צריך לברך עליו, דקדוש לכלי עלמא טעון כוס וחמיר מברכת המזון: (ד) על דרך הקבלה. כבר פסקתי (ס"א) בשם האר"י שאין צריך כוס כלל, ועין יד אהרן (תכ"ט): ג' (ס) פגמו. הוא הדין כוס של קדוש והבדלה וכיוצא בהם, אבל אם רוצה לשמות אף על גב דפגום הוא צריך לברך וזהו פשוט: (י) לתוך ידו. ובאפן שצריך שם מלא עליו. דהא מלא בעינו לכלי עלמא:

ב (ג) מדינה. פתב רש"ל (במשוכה ס"י כ"ג) בשעת הדחק יכול לברך אפלו על קנווא"ס או פארש"ט, ואין להורות פן בפני ההמון שלא יבואו ללגול אף שלא בשעת הדחק עד כאן. וכתב הש"ח (סק"ה) ואני אומר דיש בזה כוונת הברכה ולא יעשה פן ביש"אל. ועוד יש מנהג בין ההמון אם שותין שכר בתוך הסעודה ואחר האכילה קובעים עצמם לשתות מי דבש. מברכין ברכת המזון על כוס שכר באמרו שהוא חמר מדינה, גם זה כוונת מצוה הוא והוא בכלל מה שכתוב (כ"ב) שלא יהא שלחנה מלא ושלחן רבף ריקם, וכן פתב הב"ח (ס"א) ושל"ה (הנהרות לשטר האומות אות ע"ד). וכתב הטעם אברהם (סק"ה) ונראה לי דאין דברים אלו אלא במדינות שרגילין לשתות הפי

משנה ברורה

לכלי עלמא במקום דלא הנין חמר מדינה: (ו) אפילו קבע סעודתו. ורצונו לומר שתוף הסעודה סמוך על משקה זו והיה עקר שתיתו מהם, אפלו הכי אין זה מחשב אותם לברך עליהם ברכת המזון, כיון דאין אנשי העיר רגילין לשתותו תמיד במקום הזה: (ז) אין זין מצוי. * ואפלו נמצא זין בעיר אלא שאינו מצוי הרבה ומפני זה עקר שתית בני העיר הוא שכר ושאר משקין, יש להקל לברך ברכת המזון על שכר. ונעין בב"ח (ס"א) שכתב דאף דאינו מחיב להדר שם אחר זין לקנותו מן החנוני, מפל מקום אם יש לו זין בביתו וברך על הזין: (ח) באותו מקום. הינו (ט) בכל העיר, אף שבשאר עירות במדינה זו נמצא זין הרבה: (ט) מברכין עליהם. ונאם יש לו (ו) שני מיני משקין, כגון שכר ומי דבש וכיוצא בזה, ואחד מהן חביב עליו, וברך על אותו המין שהוא חביב עליו, וכל שפן אם מתחלה קדם ברכת המזון שתה ממנו מפני חביבותו בודאי מהנכון לברך גם כן עליו ולא על משקה האחר, שלא יהא שלחנה מלא ושלחן רבף ריקם. אבל כל זה דוקא אם אותו המין הוא חמר מדינה, דהנינו שרגילין לשתותו במקום ההוא, (ו) אבל אם אין שותין אותו אלא לפרקים, אף דבעצם הוא חביב יותר מחברו לא הני חמר מדינה, מידי דהני אשאר משקין כגון זין תפוחים וזין רמונים: (י) חוץ מן המים. * אף על פי שרב שתיתן מים אין מברכין עליו. (מ) והוא הדין קנווא"ס ומי בארש"ט, אף על פי שרב שתית ההמונים מהם אפלו הכי לא תשיבי יותר ממים וטישבי"ר, אפשר (ט) דיש להקל בשעת הדחק כשרב ההמונים שותין מהם, ונעין בסימן רצ"ו במשנה ברורה סעיף קטן י' מה שכתבנו שם: (יא) ומה שנוהגין וכו'.

לכלי עלמא במקום דלא הנין חמר מדינה: (ו) אפילו קבע סעודתו. ורצונו לומר שתוף הסעודה סמוך על משקה זו והיה עקר שתיתו מהם, אפלו הכי אין זה מחשב אותם לברך עליהם ברכת המזון, כיון דאין אנשי העיר רגילין לשתותו תמיד במקום הזה: (ז) אין זין מצוי. * ואפלו נמצא זין בעיר אלא שאינו מצוי הרבה ומפני זה עקר שתית בני העיר הוא שכר ושאר משקין, יש להקל לברך ברכת המזון על שכר. ונעין בב"ח (ס"א) שכתב דאף דאינו מחיב להדר שם אחר זין לקנותו מן החנוני, מפל מקום אם יש לו זין בביתו וברך על הזין: (ח) באותו מקום. הינו (ט) בכל העיר, אף שבשאר עירות במדינה זו נמצא זין הרבה: (ט) מברכין עליהם. ונאם יש לו (ו) שני מיני משקין, כגון שכר ומי דבש וכיוצא בזה, ואחד מהן חביב עליו, וברך על אותו המין שהוא חביב עליו, וכל שפן אם מתחלה קדם ברכת המזון שתה ממנו מפני חביבותו בודאי מהנכון לברך גם כן עליו ולא על משקה האחר, שלא יהא שלחנה מלא ושלחן רבף ריקם. אבל כל זה דוקא אם אותו המין הוא חמר מדינה, דהנינו שרגילין לשתותו במקום ההוא, (ו) אבל אם אין שותין אותו אלא לפרקים, אף דבעצם הוא חביב יותר מחברו לא הני חמר מדינה, מידי דהני אשאר משקין כגון זין תפוחים וזין רמונים: (י) חוץ מן המים. * אף על פי שרב שתיתן מים אין מברכין עליו. (מ) והוא הדין קנווא"ס ומי בארש"ט, אף על פי שרב שתית ההמונים מהם אפלו הכי לא תשיבי יותר ממים וטישבי"ר, אפשר (ט) דיש להקל בשעת הדחק כשרב ההמונים שותין מהם, ונעין בסימן רצ"ו במשנה ברורה סעיף קטן י' מה שכתבנו שם: (יא) ומה שנוהגין וכו'.

שער הצייון

אברהם (סק"ה) והגר"א, משום דהיה קשה להו לפרש כפשוטה וישו דלמה הצריך רמ"א להוסיף דבר זה וכו', ואולם גם לדעתו קצת קשה דהני ליה לרמ"א לכתב בלשון יחיד וקבע הסעודה עליו והנינו מתחלה בתוך הסעודה] כדי דלשפמע דקאי על זה קאי גופא ויחי, ואולי משום דפתח מתחלה בלשון רבים דכתב שנוהגין לכך סיס גם כן בלשון זה ואמברכין גופיהו קאי: (יא) מגן אברהם (סק"ה) ושאר אחרונים: (יב) דעקר הקפידא שכתב שם בהער שאין מברכין על הכוס ביחיד משמע שם דהוא דוקא לאחו אותו כפי דרך המברכין [הגר"א] ויחי: (יג) והגר"א, ולפי דבריו נכון מנהג זה שאין אוחזין אותו בידיים, וכן הוא דעת המגן אברהם (סק"ה) במסקנתו על פי מה דקאיא בכתבים (שער המצות פירוש עקב), ודלא כב"ח (ס"א) שמצדד שיאחזנו בידו וכו': (יד) והגר"ז (ס"א) ומגן אברהם (אלף המגן סק"ה): ג' (טו) אבל שלא לכוס של ברכה בודאי ראוי הוא וצריך לברך עליו [כאן] [פוסקים]: (טו) פן מנהג מהפוסקים: (יז) אלה רבה (סק"ה) ומגן אברהם (אלף המגן סק"ה) בשם אבודרקהם (סדר מוצאי שבת):

ב (ז) עין בסימן ע"ב סעיף ט' בכאור הלכה (ד"ה שמקדשו) דדעת הרמב"ם (שבת פכ"ט ה"ג) דדבא חשיב חמר מדינה וכו', ולענין ברכת המזון וכו' בודאי יש להקל כיון שדורך רב העיר לקבע שתיתו עליהם וכדומה מהרבה פוסקים, עין בבית יוסף פאן ד"ה יאח"ס) וכן פתב האלה רבה בסימן ע"ב (ס"ה י"ג) עין שם וכו': (ס) כל זה מתבאר בסימן ע"ב סעיף ט', * ואף דבטור נזכר שם עוד דעה דדוקא אם אין זין גדול מהלך יום סביבות העיר, בענינו לענין ברכת המזון וכו' בודאי יש להקל וכו': (י) ושאר אחרונים: (י) מגן אברהם (סק"ה) ואלה רבה (סק"ה) ומגן אברהם (אלף המגן סק"ה), ועין שלחן ערוך הגר"ז (ס"ה) משמע שמקל בזה דסבירא ליה דהוא בכלל חמר מדינה ויחי, ואולי דהמגן אברהם מירי דמה שאין שותין אותו רק לפרקים הוא מפני שאין חשיב להם למשקה, אבל אם מניעתו הוא רק מפני דיקר גם הוא מודה דחשיב חמר מדינה, וכן משמע קצת בעולת תמיד (סק"ה) וכו': (כ) ואלה רבה (סק"ה) והגר"ז (ס"ה) ומגן אברהם (שם), דלא כרש"ל (במשוכה ס"י כ"ג) וכו': (כ) עין בפרי מגדים (א"א סק"ה) וכו': (י) כן פרש המגן

הלכות ברכת המזון סימן קפב

פ"ב: [א]

משנת שעה"צ

שז"ע

ואם אין יין מצוי באותו מקום ומתמת זה השיכר או שאר משקיניו הוה חמר מדינה - הם משמשים כיון באותו המקום, מברכין עליהם, חוץ מן המים.

הג"ה

ואף על גב דיון נמצא בעיר ויש לברך עליו כיון שהוא חשוב מכל המשקים.

ס"ק ו

רצונו לומר שתוך הסעודה סמך על משקה זו והיה עיקר שתייתו מהם, אפילו הכי אין זה מחשב אותם לברך עליהם ברכת המזון, כיון שאינו חמר מדינה דאין אנשי העיר רגילין לשתותו תמיד במקום הזה.

ס"ק ז

ועיין בב"ח שכתב דאף דאינו מחויב להדר שם אחר יין לקנותו מן ההנוני, מכל מקום אם יש לו יין בביתו נחשבים לחמר מדינה, מכל מקום אם יש לו יין בביתו יברך עליו שהוא חשוב מכל המשקים, ואין זה הידור לברכה לאמרה על שאר משקים.

ס"ק ט

ואם יש לו שני מיני משקין בביתו, כגון שיכר ומי דבש וכיוצא בזה, ואחד מהן חביב עליו, יברך

על אותו המין שהוא חביב עליו, וכל שכן אם מתחילה קודם ברכת המזון שתה מומנו מפני חביבותו, בודאי מהנכון לברך גם כן עליו ולא על משקה האחר, שאם לא יברך עליו הוא ביזוי למצוה, והוא בכלל מה שאמרוכא שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם.

אבל כל זה דוקא אם אותו המין החביב עליו הוא חמר מדינה, דהיינו שרגילין לשתותו במקום ההוא, וכמבואר לעיל, אבל אם אין שותין אותו אלא לפרקים, אף דבנעצם הוא חביב יותר מחבירו, לא הוי חמר מדינה, מירי דהוי אשאר משקין כגון יין תפוחים ויין רמונים - מים היוצאים מהתפוחים ומהרימונים, שאינם נחשבים חמר מדינה כיון שאין רגילים לשתותם.

ס"ק י

אף על פי שרוב שתייתן של בני אותו המקום מים, אין מברכין עליו מפני שאינם חשובים. והוא הדין קווא"ם - מים ששורים בהם דברי מאכל שיקבלו מהם טעם, ומי בארש"ט - מים שבישלו בהם סלק, אף על פי שרוב שתיית ההמונים מהם, אפילו הכי לא חשיבי יותר ממים, ויש ביזוי לברכה כשמברכים עליהם, לפי שאינו נקרא חמר מדינה אלא מה שיש לו חשיבות באותה מדינה כעין חשיבות יין בכל המדינות. ומישיב"ר - בירה שולחנית, שהוא משקה

צינונים והערות

שהוא המשקה החשוב ביותר ומפני כבוד הברכה תיקנו לאמרה עליו, ולכן כשאין לו יין צריך ליקח את המשקה החביב עליו שהוא חשוב לו יותר מאחרים. וכתב המג"א (סק"ב) שאף אם השיכר הוא משבעת המינים, שנעשה משעורים או תמרים ששרו אותם בחוכו, אינו נחשב למין שבעה שקודם לחביב (אלא סי' י"א ס"א), שכיון שברכתו שהכל אין לו חשיבות מין שבעה. ועיי"ש שהביא חולקים ע"ז.
כ. בט"ז מבואר שהיה מנהגם ששותים שיכר בתוך הסעודה, ואחר האכילה קובעים עצמם לשתות מי דבש.
כא. פ"ג. והוא מלשון הגמרא (פ"ג כ"ג), שמשעם זה הוכיחו להתיר להקריב נדרים ונדבות ביו"ט, שאם התירה בו התורה לעשות מלאכת אוכל נפש לאדם, כל שכן שיהיה מותר להקריב בו קדשי שמים.
כב. סימן רצ"ו ס"ק י'. והלבוש כתב שכיון שאין שותים אותם אלא מתוך צמא ודוחק גדול, שאין זנים את האדם, ואינם נקראים משקה, קל והומר שאינם נקראים חמר מדינה. וכתב טעם נוסף על דרך הקבלה.
כג. ע"פ ביה"ל (סי' ר"ב ד"ה על אמת) וערוך השולחן (סי' מא' מ"ב).
כד. ואין לדמותו לכוס פגום שבשעת הדחק מברכים עליו, שבזה יש בזיון יותר. ט"ו (סק"ב).
כה. שז"ע הרב (פ"ג).

ליקוטי פוסקים - פסקי הרב

מדינה היינו כשרוב אנשי המקום דרכם לקבוע עליהם טעוהם כמו שקובעים על היין במקומות שהוא מנוי, ואף על פי שיש יין נעיר, וכל שאין יין הכנה גדל מדרך יום סביבתו על העיר אפילו גדל מעט סמוך לעיר, וגם מניי הכנה יין נמונה, אין זה נקרא מנוי, כיון שהוא צורך ונדלף אין כוב אנשי העיר קובעים ממנו טעוהם עליו.

יג. ראה להלן (סי' ע"ג ס"ק כ"ה) שחלב ושמן אינם בכלל זה, שאינם חמר מדינה מפני שאין רגילים לשתותם למשקה.
יד. דין זה למד הרא"ש מהבדלה שלכולי עלמא טעונה כוס ומבדילין על מה שהוא חמר מדינה (ממטא נפסמיס קו), וכל שכן ברכת המזון שיש אומרים שאינה טעונה כוס.
טו. היינו אף שיש שאר משקים שהם נחשבים חמר מדינה, וראה ציונים והערות לס"ק ז'.
טז. ולאפוקי מאותם שגורסים בגמרא (והנהא לעיל ציונים והערות לס"ק): הני מילי (שאין מביאים משקים אחרים לכוס של ברכה) דלא קבע עליה, אבל קבע עליה לית לן בה. וראה עוד בציונים והערות לס"ק י"ב.
יז. שהוא משמח אלקים ואנשים. שז"ע הרב (מ"ט). והוא מלשון הפסוק (סופטים ט' י').
יח. ע"פ שז"ע הרב (ס"ג). והיינו שמה שהתירו לברך על חמר מדינה הוא רק כשאין היין מצוי, שלא הטיחוהו לחזר אחריו ויכול לברך על שאר משקין, אבל כשיש לו יין בביתו ואינו צריך לחזר אחריו צריך לברך עליו אף ששאר משקים נחשבים חמר מדינה. וכן משמע מדברי הב"ח, וכן מבואר במחצית השקל (סק"ה) ובמשנ"ב להלן (סי' לו סק"ח).
יט. מדברי הט"ז נראה שהטעם שצריך יין לכוס של ברכה הוא מפני

בליקוטי פוסקים מה שכתב בזה בשז"ע הרב. (יב) זה לשונו: ואפילו אינו שתיית רוב אנשי העיר אלא שותין אותו לפרקים כלכד מפני חשיבותו, כמו מע"ד (ח"ט ב"ד) שכתב שיש לברך על השיכר שהוא מצוי לרוב, שהרי אף במקומות שאינם משקים הם רוב השתייה אצפ"כ מצוה מן המובחר ביין מפני חשיבותו, א"כ כל משקה שחשוב יותר הוא קרוב ליון יותר. (יג) שכתב שבמקומות שאין היין מצוי וקובעים לשתות בסעודת מי דבש, יש להם לברך על מי דבש, שהוא המובחר והחביב, לאפוקי מקצת שסבורים שיש לברך על השיכר שהוא עיקר חמר מדינה. ומבואר בדבריו שחשיבות וחביבות המשקה עדיפה ממה שהרגילות לשתותו הרבה. (יד) שכתב שבמקום שאין לו יין או שיכר מוטב שיברכו על קווא"ם או בארש"ט שרוב שתיית הבינונים היא מהם, ועדיף ממה שלא יברך כלל על הכוס, ואין חשש ברכה לבטלה בברכה שהכל שמברך על הכוס, שהרי כיון שבירך ברכת המזון אסור לשתות בלא ברכה ובלאו הכי צריך לברך עליו. וכתב שאין לומר שיש בזה בזוי למצוה שמברך על משקה שאינו חשוב, שמאחר שמצונו שבשעת הדחק יכול לברך אפילו על כוס פגום, כל שכן שיש להקל בזה. וכתב שמי"א אסור להורות כן בפני ההמון שלא ירגילו בכך ויעשו מנהג זה אפילו שלא בשעת הדחק. והמג"א (סק"ב) הביא דבריו ונראה שדעתו כן להלכה.

לא נגזר מפני זה לברך ולקדש עליו, כיון שזהו (ושותהים אותו רק לפרקים הוא) מפני חשיבותו שהוא חשוב יותר מן השיכר, ולכן ראוי יותר לכוס של ברכה מן השיכר, וגם הוא חמר מדינה יותר ממנו, כיון שחשוב יותר, שהרי כל מעלת היין לכוס של ברכה אינו אלא מפני חשיבותו ולא מפני שהוא רוב השתייה במקומות שהוא מצוי לרוב, שהרי אף במקומות שאינם משקים הם רוב השתייה אצפ"כ מצוה מן המובחר ביין מפני חשיבותו, א"כ כל משקה שחשוב יותר הוא קרוב ליון יותר. (יג) שכתב שבמקומות שאין היין מצוי וקובעים לשתות בסעודת מי דבש, יש להם לברך על מי דבש, שהוא המובחר והחביב, לאפוקי מקצת שסבורים שיש לברך על השיכר שהוא עיקר חמר מדינה. ומבואר בדבריו שחשיבות וחביבות המשקה עדיפה ממה שהרגילות לשתותו הרבה. (יד) שכתב שבמקום שאין לו יין או שיכר מוטב שיברכו על קווא"ם או בארש"ט שרוב שתיית הבינונים היא מהם, ועדיף ממה שלא יברך כלל על הכוס, ואין חשש ברכה לבטלה בברכה שהכל שמברך על הכוס, שהרי כיון שבירך ברכת המזון אסור לשתות בלא ברכה ובלאו הכי צריך לברך עליו. וכתב שאין לומר שיש בזה בזוי למצוה שמברך על משקה שאינו חשוב, שמאחר שמצונו שבשעת הדחק יכול לברך אפילו על כוס פגום, כל שכן שיש להקל בזה. וכתב שמי"א אסור להורות כן בפני ההמון שלא ירגילו בכך ויעשו מנהג זה אפילו שלא בשעת הדחק. והמג"א (סק"ב) הביא דבריו ונראה שדעתו כן להלכה.

[1] ולאפוקי מדעת הפוסקים שכתב שם במשנ"ב (פ"ק מ"ג) שנחשב חמר מדינה רק אם אין יין מצוי בכל העיר בשנה זו, ומחמת זה עיקר שתייתם הוא שיכר ושאר משקים, אבל אם יש שם יין אלא שהוא ביוקר נקרא שהיין מצוי ואין שאר משקים נקראים חמר מדינה.

[2] שכתב שמדינה שירובי יינה שיכר, מותר להבדיל עליו, הואיל והוא חמר המדינה. הרי שדעתו שדי שרוב יינה שיכר, ואין צריך שלא יהיה היין מצוי כלל.

[3] שטעונה כוס רק מרבנן וי"א שאינה טעונה כוס כלל. וכמו שכתב שם במשנ"ב (פ"ק מ"ג) לענין קידוש, שבמדינתנו שהיין ביוקר ורוב שתיית המדינה הוא משאר משקים, לא נהגו אפילו הגדולים להדר אחר יין ביום השבת, שהקידוש שלו רק מרבנן לכו"ע ולאפוקי מקידוש הלילה ש"א שמן התורה צריך לאומרו על הכוס (אלא סי' ע"ב) כה"ל ד"ס מ"ז] וסומכים עצמם על דברי המקילים בזה.

[4] שהביאו כמה ראשונים שגורסים בגמרא הני מילי דלא קבע עליה אבל קבע עליה לית לן בה [ראה בציונים והערות למשנ"ב ס"ק יב]. וכתב האליה רבה שיש לפרש שכונתם שכל שדרך בני העיר לקבוע עליו נחשב חמר מדינה, ומשמע שאף שיש גם יין בעיר [ולא כמו שמשמע בבית יוסף שתלוי בקביעותם בסעודה זו]. ובא"ר גם דייק מלשון השולחן ערוך שם [וכן כתב בשז"ע כאן שכתב י"א אין יין מצוי, שמשמע שכל שאינו מצוי כל כך נחשבים משקים אחרים לחמר מדינה, וכדעת הרמב"ם.

[5] ואף שם לענין קידוש לא הזכיר דעה זו במשנ"ב.

[6] וזה דלא כמג"א (סק"ב) שהביא את דברי הטור בסתם, וראה

הלכות ברפת המזון סימן קפב

משאר משקים (ו) אפלו קבע סעודתו עליהם. (ז) ואם (ז) אין זין מצוי (ח) באותו מקום והשקר או שאר משקין הוה חמר (ט) מדינה, (ט) מברכין עליהם, (י) חוץ מן המים. הגה: (יא) ומה שנוהגין במדינות אלו לברך על השקר, אין למחות, דהא יש אומרים דאינו טעון כוס כלל, ועוד דהא עקר חמר מדינה הוא שבר, (יב) וקובעין הסעודה עליו, וצ"ל על גב דזין נמצא בעיר, מפל מקום לא מקרי מצוי לדבר זה, שהוא ביקר (ג) (יג) ואי אפשר (יד) לקנות זין בכל סעודה לברך עליו. אמנם המצוה מן המבחר לברך על זין (דברי עצמו). ויש מדקדקין פשמברכין ביחיד על הזין (טו) שלא לאחו הכוס בידם רק מניחין אותו על השלחן לפניהם, (טז) ונכון מנהג זה (ז) על דרך הקבלה (בית יוסף (ד"ה ומ"ש וגו' יאב"ל): ג' וצריך שלא יהא פגום, * שאם שטה ממנו (ה) (יז) פגמו, האבל אם שפף ממנו (ו) (יח) לתוף ידו

ו הראש שם פי' כ"ח. ז פסחים ק"ו (ב"א). ח ברכות כ"ב (ע"א).

באר היטב

דכש הני חמר מדינה, אבל במקום שאין שותין אותו אלא לפרקים לא הני חמר מדינה עין שם: (ג) ואי אפשר לקנות זין. אבל אם יש לו זין בביתו צריך לברך עליו. ב"ח (ס"א). וכתב הטעם אברהם (סק"ה). ונראה לי דאם יש לו מעט זין בביתו לצורך קדוש אין צריך לברך עליו, דקדוש לכלי עלמא טעון כוס וחמרי מברכת המזון: (ד) על דרך הקבלה. כבר פסקתי (ס"א) בשם האר"י שאין צריך כוס כלל, ועין יד אהרן (תכ"י): ג' (ה) פגמו. הוא הדין כוס של קדוש והבדלה וכיוצא בהם, אבל אם רוצה לשמות אף על גב דפגום הוא צריך לברך וזהו פשוט: (ו) לתוף ידו. ובאפן שצריך שם מלא עליו. דהא מלא בעינו לכלי עלמא:

ב (ג) מדינה. פ"ב רש"ל (במשו"ב סי' טו) בשעת הדחק יכול לברך אפלו על קנווא"ס או פארש"ט, ואין להורות פן בפני ההמון שלא יבואו ללגול אף שלא בשעת הדחק עד כאן. וכתב הש"ח (סק"ה) ואני אומר דיש בזה כוונת הברכה ולא יעשה פן ביש"אל. ועוד יש מנהג בין ההמון אם שותין שבר בתוך הסעודה ואחר האכילה קובעים עצמם לשתות מי דבש. מברכין ברפת המזון על כוס שבר באמנם שהוא חמר מדינה, גם זה כוונת מצוה הוא והוא בכלל מה שכתוב (כ"ב) שלא יהא שלחנה מלא ושלחן רבף ריקם, וכן פ"ב הב"ח (ס"א) ושל"ה (הנרות לשטר האותיות אות ע"ד). וכתב הטעם אברהם (סק"ה) ונראה לי דאין דברים אלו אלא במדינות שרגילין לשתות הפי

משנה ברורה

לכלי עלמא במקום דלא הנין חמר מדינה: (ו) אפלו קבע סעודתו. וצוננו לומר שתוף הסעודה סמוך על משקה זו והיה עקר שתיתו מהם, אפלו הכי אין זה מחשב אותם לברך עליהם ברפת המזון, כיון דאין אנשי העיר רגילין לשתותו תמיד במקום הזה: (ז) אין זין מצוי. (ז) * ואפלו נמצא זין בעיר אלא שאינו מצוי הרבה ומפני זה עקר שתית בני העיר הוא שבר ושאר משקין, יש להקל לברך ברפת המזון על שבר. * [ועין בב"ח (ס"א) שכתב דאף דאינו מחיב להדר שם אחר זין לקנותו מן החנוני, מפל מקום אם יש לו זין בביתו וברך על הזין: (ח) באותו מקום. הנינו (ט) בכל העיר, אף שבשאר עירות במדינה זו נמצא זין הרבה: (ט) מברכין עליהם. * ואם יש לו (ו) שני מיני משקין, כגון שבר ומי דבש וכיוצא בזה, ואחד מהן חביב עליו, וברך על אותו המין שהוא חביב עליו, וכל שפן אם מתחלה קדם ברפת המזון שטה ממנו מפני חביבותו בודאי מהנכון לברך גם כן עליו ולא על משקה האחר, שלא יהא שלחנה מלא ושלחן רבף ריקם. * אבל כל זה דוקא אם אותו המין הוא חמר מדינה, דהנינו שרגילין לשתותו במקום ההוא, (ו) אבל אם אין שותין אותו אלא לפרקים, אף דבעצם הוא חביב יותר מחברו לא הני חמר מדינה, מידי דהני אשאר משקין כגון זין תפוחים וזין רמונים: (י) חוץ מן המים. * אף על פי שרב שתיתן מים אין מברכין עליו. (ט) והוא הדין קנווא"ס ומי בארש"ט, אף על פי שרב שתית ההמונים מהם אפלו הכי לא תשיבי יותר ממים וטישבי"ר, אפשר (ט) דיש להקל בשעת הדחק כשרב ההמונים שותין מהם, ונענן בסימן רצ"ו במשנה ברורה סעיף קטן " מה שכתבנו שם: (יא) ומה שנוהגין וכו'.

לברך על השבר אף על גב דזין מצוי בעיר: (יב) וקובעין הסעודה עליו. וצוננו לומר * אף אם לא נחשיב אותו לחמר מדינה כל כך מפני שמצוי גם זין שם, (ו) מפל מקום בלאו הכי יש אומרים דאם קבע סעודתו מתחלה על שאר משקין מחשיב אותם בזה ומברך עליהם ברפת המזון אף דאיכא זין, אלא דהמחבר סתם מעקרא כהפוסקים דלא מהני קביעותא, מפל מקום יש לצרף דעה זו להקל בזה שהנין ביקר וקשה להשיגו: (יג) ואי אפשר וכו'. * אבל לענין קדוש והבדלה משמע דגם רמ"א מודה דצריך לחזר דוקא אחר זין, כיון דזין נמצא בעיר אלא שהוא ביקר: (יד) לקנות זין בכל סעודה. אבל אם יש לו זין בביתו צריך לברך עליו [ב"ח (ס"א)]. (ט) * ואם יש לו זין בביתו רק מעט לצורך קדוש והבדלה אין צריך לברך עליו, דקדוש והבדלה לכלי עלמא טעון כוס וחמרי מברכת המזון: (טו) שאם לא אחזו. * דהמדקדקים שמברכין על הכוס הוא לצאת ידי דעה הראשונה שפסיעי א' דגם ביחיד טעון כוס, ורק דמהזהר (ח"ב דף קנ"ג) משמע דיחיד לא יברך על הכוס, ועל פן מברכין (ט) ואין אוחזין בידם וכו' ויציאים ידי הכל, דאפלו האומרים טעונה כוס הרי הכוס לפניו על השלחן, ואחיותו אינה אלא למצוה מן המבחר לדברי הכל: (טז) ונכון מנהג זה וכו'. * וצוננו לומר (יג) מה שאין אוחזין אותו בידים וכו'. (ד) וכתבנו מנהג העולם שאין מברכין על הכוס כלל ביחיד: ג' (ז) פגמו. * ואינו (ט) ראוי עוד לברך עליו ברפת המזון, והוא הדין לקדוש והבדלה וכדלקמן בסימן רע"א סעיף " וסימן רצ"ו סעיף א', ואפלו טעם ממנו (טו) רק משהו בעלמא: (יח) לתוף ידו. * והוא הדין (י) אם טעמו באצבעו, דדוקא אם שטה ממנו

שער הציזון

ב (ד) עין בסימן ע"ב סעיף ט' בכאור הלכה (ד"ה שמקדשו) דדעת הרמב"ם (שבת פכ"ט ה"ג) דדבך חשיב חמר מדינה, ולענין ברפת המזון [ו] בודאי יש להקל כיון שדבך רב העיר לקבע שתיתו עליהם וכדמייכח מהרבה פוסקים, עין בבית יוסף פ"א ד"ה יאח"ס) וכן כתב האליה רבה בסימן ע"ב (ס"ח י"ג) עין שם [ט]: (ה) כל זה מתבאר בסימן ע"ב סעיף ט', * ואף דבטור נזכר שם עוד דעה דדוקא אם אין זין גדול מהלך יום סביבות העיר, בענינו לענין ברפת המזון [ו] בודאי יש להקל [ט]: (ו) ושארי אחרונים: (ו) מגן אברהם (סק"ה) ואל"ה רבה (סק"ה) ומגן אברהם (אל"ה המגן סק"ה), ועין שלחן ערוך הגר"ח (ס"א) משמע שמקל בזה דסבירא ליה דהוא בכלל חמר מדינה יום, ואולי דהמגן אברהם מייירי דמה שאין שותין אותו רק לפרקים הוא מפני שאין חשיב להם למשקה, אבל אם מניעתו הוא רק מפני דיקר גם הוא מודה דחשיב חמר מדינה, וכן משמע קצת בעולת תמיד (סק"ה) [ט]: (ז) ואל"ה רבה (סק"ה) ונהג"ח (ס"א) ומגן אברהם (שם), דלא כרש"ל (במשו"ב סי' כ"ג) [ט]: (ט) עין בפרי מגדים (א"א סק"ה) [ט]: (י) כן פרש הטעם

משום דהיה קשה להו לפרש כפשוטה [ט] דלמה הצריך רמ"א להוסיף דבר זה [ט], ואולם גם לדירתו קצת קשה דהני ליה לרמ"א לכתב בלשון יחיד וקבע הסעודה עליו [הנינו מתחלה בתוך הסעודה] כדי דלשמע דקאי על זה קאי גופא [ט], ואולי משום דפתח מתחלה בלשון רבים דכתב שנוהגין לכך סיים גם כן בלשון זה ואמברכין גופיהו קאי: (י) מגן אברהם (סק"ה) ושארי אחרונים: (י) דעקר הקפידא שכתב שם בהער שאין מברכין על הכוס ביחיד משמע שם דהוא דוקא לאחו אותו כיון דברך המברכין [נהג"ח] [ט]: (י) ולי דבריו נכון מנהג זה שאין אוחזין אותו בידים, וכן הוא דעת המגן אברהם (סק"ה) כמסקנתו על פי מה דקאיא בכתבים (שער המצות פ"ח ע"ב), ודלא כב"ח (ס"א) שמצדד שיאחזו בידו [ט]: (י) ונהג"ח (ס"א) ומגן אברהם (אל"ה המגן סק"ה): ג' (טו) אבל שלא לכוס של ברכה בודאי ראוי הוא וצריך לברך עליו [כא] [פוסקים]: (טו) כן מנהג מהפוסקים: (י) אלה רבה (סק"ה) ומגן אברהם (אל"ה המגן סק"ה) בשם אבודר"ה (סדר מוצאי שבת):

הלכות ברכת המזון סימן קפב

פ"ו: [ב]

משנת שעה"צ

חשוב יותר, אפשר דיש להקל בשעת הדחק כשרוב ההמונים שותין מהם.

ועיין בסימן רצ"ו במשנה ברורה סעיף קטן י' מה שכתבנו שם שאולי כשנעשה הקווא"ס משקה חשוב כעין שיכר, ועיקר שתיית ההמונים ממנו, יכולים לברך ולהבדיל עליו.

ס"ק יא

רצונו לומר שנוהגין לברך על השיכר אף על גב דין מצוי בעיר, ונתבאר בשו"ע שרק כשאין היין מצוי נחשב השיכר חמר מדינה.

ס"ק יב

אף אם לא נחשיב אותו לחמר מדינה כל כך מפני שמצוי גם יין שם, מכל מקום כיון שבלאו הכי יש אומרים דאם קבע סעודתו מתחילה על שאר משקין מהשיב אותם בזה ומברך עליהם ברכת המזון אף דאיכא יין, ושאר משקים אינם חמר מדינה, אלא דהמחבר סתם מעיקרא כהפוסקים דלא מהני קביעותא, מכל מקום יש לצרף דעה זו להקל בזה שהיין ביוקר וקשה להשיגו.

ס"ק יג

אבל לענין קידוש והבדלה שאינם מצויים כמו ברכת המזון שהיא בכל יום, ואין בזה הוצאה מרובה, משמע דגם רמ"א מודה דצריך לחזור דוקא אחר יין שהוא מעולה שבמשקים [ואף ששאר משקים נחשבים חמר מדינה] כיון דיון נמצא בעיר אלא שהוא ביוקר.

ס"ק יד

ואם יש לו יין בכיתו רק מעט לצורך קידוש והבדלה, אין צריך לברך עליו, דקידוש והבדלה לכאן עומד מצד כוס וחמיר מברכת

המזון שיש אומרים שאינה טעונה כוס אפילו בשלשה, כמו שנתבאר למעלה (ס"א) לא.

ס"ק טו

דהמדקדקים שמברכין על הכוס הוא לצאת ידי דעה הראשונה שבסעיף א' דגם ביחיד מעון כוס, ורק שיש מקום להמנע מכך דמהוהר משמע דיחיד לא יברך על הכוס, ועל כן מברכין ואין אוחזין בידם וכו' ויצאים ידי הכל, דאפילו האומרים טעונה כוס הרי הכוס לפניו על השלחן ואחזתו אינה אלא למצוה מן המובחר לדבריו הכללי.

ס"ק טז

רצונו לומר, מה שאין אוחזין אותו בידים ובנ"ל בס"ק הקודם [ואין כוונתו על מה שמברכים ביחיד על הכוס]. וכהיום מנהג העולם שאין מברכין על הכוס כלל ביחיד.

סעיף ג - שו"ע

צריך שלא יהא פגום, שכוס שנוטלים אותה לכבוד ה' יתברך אין ראוי שתהיה פגומה משום שנאמר (מלאכי טו ב) 'הקריבנה נא לפחתך ליה', והפגימה היא כמו מום בבמהל.

ס"ק יז

ואינו ראוי עוד לברך עליו ברכת המזון לכתחילה, והוא הדין שאין ליקח אותו לקידוש והבדלה.

ס"ק יח

והוא הדין שכשר אם טעמו באצבעו - שנתן אצבעו בכוס וטעם המשקה שעליה, דדוקא אם שתה מומנו בפיו פגמו.

צינונים והערות

על הכוס. וכתב שם במשנ"ב (פ"ט) שמי"מ אם הוא צמא לשותת ואין לו שאר משקים מוטב שישתה קודם כדי לצאת גם דעת המדרכי שטובר שאם תאב לשותת אינו חייב מן התורה לברך ברכת המזון עד שישתה. וכתב ע"ז בשעה"צ (ס"ק י"א) בשם הפמ"ג, שאם הוא בשלשה אפשר שאפילו אם הוא צמא יותר טוב להניחו לאחר המזון.

לב. וז"ל הוזהר (פ"ע קמ"ג) כוס של ברכה לא הוי אלא בתלתא, בגין דהא מרזא דתלת אבהן קא מתברכא, ועל דא לא אצטרך כוס אלא בתלתא.

ג. ראה בכיה"ל להלן (ס"י) דעא טוף ד"ה מ"ד) שהביא לענין קידוש והבדלה שיש אומרים שאף אם הכוס ביד חבירו והוא אומר הברכה בעצמו נחשב לו כאמירה על הכוס, ויש חולקים בזה. ועיי"ש במשנ"ב (פ"ג) שמשמע עלשונו שאפילו לרעק"א שאין יוצא אם הכוס ביד אחר, אם מנחה לפניו יוצא, ומשמע אף שאינו בידו, וראה עוד מזה שם במשנ"ב ס"ק ע"ח. וכן כאן מבואר שאינו צריך לאוחזו בידו ורי שעומד לפניו על השולחן, וזה ולא כהבי"ח שהביא בשעה"צ (ס"ק י"ג, וראה ס"ט נמשגת עה"ט).

ד. ואף שמבואר לעיל (ס"א) דגנה) שלכולי עלמא מצווה מן המובחר לברך על הכוס אפילו ביחיד.

ה. ראה ביאור הענין להלן בצינונים והערות לס"ק ל"ב.

ו. לבוש. וכ"כ בשו"ת יבשר טוב (ס"י כ"ה) שכיון שמאוס לבני אדם לשתותו (ראה לעיל ס"י ק"ע ק"ט) לכן מאוס גם לגבוה. והרמב"ם (הל' שנת פ"ט ע"ט) כתב שהטעם שהוא פסול מפני שהוא כשיורי כוסות.

ז. אבל כשאין לו אחר יברך עליו, כמבואר להלן (ס"ו).

ח. רש"ב"ם (פמ"ס ק"ו ד"ה א"כ) כתב שהוא הדין לכל הברכות שתקנו אותם על הכוס.

ט. האבודרהם הביא ראייה לזה ממה שבברכת מילה נותנים אצבע בכוס ליתן בפי התינוק, ומברך על כוס זו ולא נחשב לפגום.

[טו] שכתב שלפי מה שהביא המג"א בשם מהרש"ל (ראה בס"ק הקודם) שקווא"ס יכול לברך עליו מפני שרוב שתיית ההמונים מהם, אף טייש בייר לא גרע מזה, ואף עדיף ממנו. ולפי"ז יש לומר שאף לדין שלא קיי"ל כמהרש"ל ומג"א, מכל מקום טייש בייר שחשוב יותר יש לומר שמברכים עליו.

[טז] שכוונתו לומר שכל בני המקום רגילים לקבוע עליו ומחמת זה נחשב לחמר מדינה, והיבות זקובעין הסעודה עליו הם המשך למה שכתב קודם שעיקר חמר מדינה הוא שיכר.

[יז] שלא מצינו שחמר מדינה תלוי אם קובעים סעודה עליו.

[יח] שקבע בסעודה זו, ולא במנהג כל בני העיר תמיד.

[יט] ראה עוד בלבוש מה שכתב בטעם הדבר ע"פ הקבלה שעיקר הקפידא היא כשאיחזו בידו.

[כ] שכתב שכוונה שהביא הבית יוסף אמרו 'שלא בשלשה אין צריך כוס', ולא אמרו שיש איסור בדבר, ואדרבא, מלשון זה משמע שאם מברך על הכוס עדיף יותר ויש בזה מצוה מן המובחר, ומה שכתב הרמ"א שאם מניחו על השולחן יוצא בזה דברי הפוסקים שדעתם לברך על הכוס, אינו נראה, שכל שאינו תופסו בידו אין זה מברך על הכוס. ובפרט שדעת רוב הפוסקים על פי הש"ס שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד, אם כן אין לנו לנהוג מנהגינו על דרך הקבלה במקום שהוא נגד הש"ס.

[כא] ברכת בורא פרי הגפן, שאסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה (שפ"ס פמ"ס ק"ו ד"ה א"כ).

ליקוטי פוסקים

שו"ע סעיף ג שאם שתה ממנו, פגמו. צו"ע ה"כ (ס"ד) הוסיף: ואלו לא הקריב אלו אם פיו אלא שפך למוך פיו.

הלכות ברכת המזון סימן קפב

המשך שו"ע

אבל אם שתה מחבית של עץ גדולה, אין להקפיד, שאפילו האיסטניסים אין דרכם להקפיד על זה.

ס"ק יט

והוא שלא שפך אלא מעט בענין שעדיין שם מלא עליו, כגון שהיה מלא על כל גדותיו ושפך ממנו מעטמי, או שאחר כך שפכו לתוך כוס קמין ממנו והוא [-הכוס הקטן] מלא, או שזרק לתוכו פירור פת להגביה היין שיהא הכוס מלא, שאין צריך להיות מלא כולו מיין, כי די ברביעית יין [שהוא שיעור כוס של ברכהמין], רק שלא יהא הכוס חסר וכדלקמיה בס"ק ל"ב, ויכול למלאותו על ידי דברים אחרים.

ס"ק כא

ויש מחמירין אף בזהמי, ויש לחוש לדבריהם לכתחילה שלא להניח לשתות אפילו מפיט ברזאמה - נקב שיש בצד החבית שמשם מוציאים היין [וכשרוצים שהיין לא יקלח סותמים אותו בכרזא], מחבית גדולה.

ס"ק כב

לכאורה אמאי לא אמרינן קמא קמא בטיילמי כמו בסעיף ה' לענין יין פגום ששפך אותו לתוך הקנקן שנתבטל בו ומברכים עליו, ואפשר דמירי שהיין תי - שלא עירבו בו עדיין מים, דאי אפשר לשתות בלי מויגה מחמת חזקו וליכך לא בטיילמי.

סעיף ד - ס"ק כג

פירוש, דפעמים שנותנין כוס לכל אחד ואחד מן

[כב] הרא"ש כתב: אם היו פגומין צריך לשפוך מכוס של ברכה לתוך כל כוס וכוס קודם שישתה המברך. ומשמע מדבריו שרק כששופך מכוס לכוס צריך שישפוך קודם ששותה אבל כשכולם שותים מכוס אין לחוש לזה (שו"ת צנעור התלמוד סי' פ"ק, וכן משמע ב"ש סי' רע"א ס"ק פטו). וראה עוד בשו"ת משנה הלכות (מיינ"ט סי' פ"א קמ) מה שביאר בהוכחת שעה"צ מדברי הרא"ש.

ועיין במשגיב להלן (סי' פנ"ג ס"ק ל"ג) שכתב דין זה מהפרי מגדים שאם לראשון היה כוס מלא, כולם באים נכחו ואינו נחשב לכוס פגום, ועיין שם במשגיב שהביא דברי הגר"א, ומשמע מדבריו שדעתו שנחשב לכוס פגום אף שכולם שותים מאותו הכוס.

ליקוטי פוסקים

פסקי הרב
 ס"ק כב ואפשר דמירי שהיין חי דא"א לשתות בלי מויגה ולכך לא בטייל. אבל בשו"ע הנ"ל (סי' פ"א) כתב: שאין המים מתנעלים יין כרוס, הו"ל ועטם המים נגזג ציף, שכן מווג אינו טוב נעטמו לשאט מווג.

ס"ק כד ואם רק המברך לבדו אוהו כוס בידו אף שאו המסובין בע"כ טועמין מכוס פגום אחר ששתה הוא לא איכפת לן כיון דמתחלה היה כוס שלם וכולהו כחד חשיבי. אבל בשו"ע הנ"ל (סי' פ"א) כתב: אע"פ שמנה מן המווגה של המסובים יטעמו מכוס של ברכה, א"ל לטעום מכוס המנצק, אלא יוכל כל אחד לפתן כוסו לפמו, ויוגד טוב לעשות כן אם אפשר, לפי שכוס המנצק הוא פגום לאחר שטפה ממנו המנצק. ואף שאפשר לתקנו ע"י שיוספו בו יין לשמות כל אחד ואחד מהמסובין, מכל מקום יזמר טוב שיטעמו מן של ברכה, שכתב לפני כל אחד ואחד כוסו בשעת נכחת המזון הרי כולם הן טוטות של צניעה כמו כוס המנצק.

המסובין, וכשברך המברך בורא פרי הגפן שותים כל אחד כוסו, ואם היו שלהם פגומים צריך שיתן המברך מכוסו מעט לכל אחד ואחד קודם שישתהיא ויפגמו בשתייתו, וכוה יתקן פגימתםיב וישתו כולם מכוס שאינו פגום.

ס"ק כד

ואם רק המברך לבדו אוהו כוס בידו אף שאו המסובין בע"ל כרחם טועמין מכוס פגום אחר ששתה הוא ופגמו בשתייתו, לא איכפת לן, כיון דמתחילה היה כוס שלם וכולהו - המברך וכל שאר המסובין, כחד חשיבי.

ס"ק כה

דסבירא ליה דלא קפדינן על כוס פגום אלא על המברך ולא על המסובין, שהברכה היא רק על הכוס שלפני המברך, וכל השאר נמשכים אחריו אף שהם פגומים.

ס"ק כו

דשם סתם המהבר כסברא הראשונה.

סעיף ה - שו"ע

אם החזיר יין של כוס פגום לקנקן שהיין שבו לא נפגם, היין שבקנקן כשר, משום דקמא קמא בטייל - כל מעט מהיין הפגום שנכנס לקנקן נתבטל תיכף.

ס"ק כז

ודוקא בדיעבד, אבל לכתחילה אסור לעשות כן,

ציונים והערות

נא. כתבו בשו"ע הרב (ס"ו והפמ"ג (מש"י סק"ד) שאין לחוש להפסק שמפסיק בין ברכת בורא פרי הגפן לשתיה, שהכל צורך הברכה. ועיי"ש עוד בפמ"ג.
 גב. כמבואר להלן (סי') שיכולים לתקן יין פגום על ידי שנותנים לתוכו מעט יין שלא נפגם.
 גג. כמבואר להלן (סי' ק"ד) שמצוה מן המוכרח שיטעמו כל המסובין מכוס של ברכה.
 זאף ששתיית כל המסובין אינה מעכבת, מ"מ מצוה לכתחילה שישתו מכוס שאינו פגום (סי' רע"א ס"ק פג).
 גד. ראה להלן (סי' ק"ג ס"ק י"ט) שיש מי שאומר ששתיית כולם מצטרפת לשיעור מלא לוגמיו שצריך לשתות מכוס של ברכה.
 זאף ששתיית כל המסובין אינה מעכבת, מ"מ מצוה לכתחילה שישתו מכוס שאינו פגום (סי' רע"א ס"ק פג).
 גה. ראה להלן (סי' ק"ג ס"ק י"ט) שיש מי שאומר ששתיית כולם מצטרפת לשיעור מלא לוגמיו שצריך לשתות מכוס של ברכה. וזו נמצא שהם שותים משירי כוס ברכה שיצאו בו ואינו נחשב ששותים מכוס פגומה, אבל אם יש לכל אחד כוס לפניו ואינם יוצאים בכוסו של המברך, וכל אחד מברך לעצמו על כוסו, לכן צריך שלא יהיה הכוס פגום. ובשו"ת שרגא המאיר (סי' ס"א ק) ביאר באופן אחר, שיש לומר שצריך חשיבות כוס של ברכה הוא לשתות מאותו הכוס שבידו עליו [עיין בדבריו שהביא מקור לזה], וכמו שמצינו בכל מקום שאמר כוס של ברכה, ולא יין או משקה של ברכה, ולכן כל ששותים כולם מאותו הכוס שיש לו חשיבות אינו נעשה פגום, ורק כששופך לכוס אחר נעשה פגום.
 גה. ז"ו (סק"ט).

נו. כך כתב בבאיור הגר"א. ועיין שם שבאופן זה שצריכים לכוסו של המברך שיתקן פגימתם, אסורים לשתות עד שישתה הוא, אבל כשהסוטים שלהם אינן פגומות ואינם צריכים לו, יכולים לטעום לפניו.
 נז. ומשמעות הדברים שיש אופנים שבהם אם היה היתר נופל לתוך האיסור היה נאסר מחמת ריבוי האיסור, מכל מקום כשנפל האיסור לתוך היתר לא נאסר, כיון שכל מעט מן האיסור שנפל להיתר נתבטל בו. וכן בעניינינו שנותן את היין הפגום לתוך הקנקן, כל אחד כוסו.

מ. לבוש.
 מא. כמבואר להלן (סי' קפ"ג ס"ק ט).
 מב. כמבואר להלן (סי' רע"א ס"ה) לענין קידוש. ועיין שם בביה"ל (ד"ה טל רמ"ט) שכתב שכוס של ברכה כיון שהיא מדרבנן יש לסמוך שרביעית הוא שיעור ביצה ומחצה.
 מג. בגמרא איתא שרבי יעקב בר אידי קפיד אחצבא [-כד] פגימא, רב אידי בר שישא קפיד אכסא פגימא, מר בר רב אשי קפיד אפילו אחביתא פגימתא. ופירש רש"ם שחביתא היינו חביות קטנות, אבל אם היה בחבית של עץ גדולה אין להקפיד. אבל רבינו ירוחם (נ"ו סי' א) כתב שייך פגום נקרא אפילו אם שתה מן החבית. ובכנסת הגדולה (סג"י) הביא שכך איתא גם בחשובות הגאונים.
 מד. בכנסת הגדולה [שממנו מקור הדברים] כתב: יש שמשמים פיהם בפי הברזא וטועמין אותו.
 מה. זריינו שאף שאינו שותה מפי החבית רק מהברזא מכל מקום נפגמה כולה.
 מו. ראה להלן (סי') בבאיור הדברים.
 מז. ראה להלן (סי' קפ"ג ס"ט) שזה היה בינות שלהם, אבל יין שלנו הוא ראו לשתיה אף ללא מויגה.
 מח. בתהלה לרוד (סק"ד) כתב ליישב שמים ביין אינם בטלים ברוב כיון שאין טעמם שווה, ורק להלן שעירב יין ביין כיון שהם שוים מתבטל הפגום.
 מט. אבל אין חיוב בזה, שכן היין יוצאים כולם בכוס שלפני המברך, וכמו שנחבאר לעיל (סק"ג).

נ. ה"ו (סק"ד) כתב שעדיף ליתן כוס לפני כל אחד, שאם ישתו מכוסו של המברך אחר שטעם ממנה, נמצא ששותים מכוס פגום, לכן טוב שיהיה לפני כל אחד כוסו וישתה ממנה, וכ"כ בשו"ע הרב להלן (סי' ק"ג ס"ה) [וראה במשגיב להלן (סק"ד) שכתב שאף שכולם שותים מכוסו של המברך נחשב ששותים מכוס שאינו פגום]. ובפמ"ג (מש"י סק"ד) כתב שלפי מה שנוהגים בומנינו שכל אחד מברך ברכת המזון בעצמו ואין יוצאים בברכת המזמן, בוודאי נכון שיהיה לפני כל אחד כוסו.

הלכות ברפת המזון סימן קפב קפג

פז. [א]

באר הגוף

או פלי (יט) אין בכך פלוס. ואפלו שמה ממהפך או מחבית קטנה (כ) הוי פגום. אכל אם ישתה מחבית של עץ גדולה (י) (כא) אין להקפיד. ויש מי שאומר שאפלו מים פגומים (כב) פסולים למזג בהם כוס של ברקה: ד (ג) לאם היו כוסות המסבין פגומים צריך לתת (כד) מכוס הברקה (ח) לתוכם, (כה) ויש מי שאומר שאין צריך. (כו) ועין לקמן סימן ק"צ (פ"א) וסימן רע"א (ס"ו):

ה (ט) לאם החזיר יין של כוס פגום לקנן, היין שבקנן (כז) פשר משום (כח) דקמא קמא בטיל: ו (כט) יכולין לתקן כוס פגום על ידי שיוסיפו מעט יין, ואפלו על ידי שיוסיפו עליו (ל) מים (לא) מתקן: ז (לב) בפשעת (י) הדחק מברכין על כוס פגום:

קפג המברך איך יתנהג בכוס של ברפת המזון. וכו' י"ב סעיפים:

א כוס של ברקה (א) טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ, ויאם הוא נקי ואין בו (ב) שיורי (ב) [א] כוסות (ג) אינו צריך: ב יתן היין לתוכו (ד) חי, עד שמגיע (ה) לברפת הארץ ואז מוזגו

שערי תשובה

באר היטב

ז [ו] הדחק, עין באר היטב. ועין במגן אברהם (סי' יב) שיש נוהגין להקפיד אם יש בו פגום, וביטור לא משמע כן עין שם, ועין בתוספת שבת סימן רע"ב סעיף קטן ט' בארץ. ועין בשו"ת שבות וצלב חלק ג' סימן י"ד דהשומה מכוס על ידי קנה חלול מן הדיו אין הכוס פגום, אך כיון שיש תקנה להוסיף מעט מים או יין אין להקל עין שם.

(י) אין להקפיד. ויש לזהר לכתחלה. כנסת הגדולה (הוב"ב) מגן אברהם (סי' יח): ד (ט) לתוכם. קדם שישתה המברך, דכלם ישתו מכוס שאינו נקיים, אבל מה שנתקן ששתה המברך ואחר כך שופך לכוסות המסבין שהם פגומים אין לזה טעם. ט"ו (סי' יח): ה (ט) אם החזיר. ודקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לעשות כן, לכן נוהגים להוסיף עליו מעט מהקנן וכו' מתקן, ואחר כך שופכין אותו להקנן, ואחר כך מוציאין אותו מהקנן לשם ברקה כמו שכתב סימן קפ"ג (סי' יב).

עין מגן אברהם (סי' יח) ובצטרת זקנים ובשירי כנסת הגדולה (הגר"ש ט"ז) ובספר הליכות אלי דף ע"ד: ז (י) הדחק, טוב יותר לברך על יין פגום מעל שאר משקין שאינם פגומים. צטרת זקנים. יש נוהגין שנותנין פרוזין של פת בכוס ואומרים שמתקן בכך, וכתב הטור שהוא מנהג שטות. והר"מ וכו' (סי' א) כתבו סמך מקרא (יהושע ט ב) ד'ג' וז'ג' שהגזן ממלא הברק:

א (ב) כוסות. פרוש שירי יין ששרה בו פת. רש"י (ביצה כ"א: ד"ה שירי). והוא הדין פשקנא במפה שרי. מגן אברהם (סי' א):

משנה ברורה

יותר מהיין שבכוס: ו (כט) יכולין לתקן. דענין פגום אינו פסול ממש (כ) אלא פגום בעלמא משום ששתה ממנו מעט, ולכך כשחזור ומוסיף עליו נעשה מתקן בכך: (ל) מים. ודוקא (כ) שהיין חזק שאינו מתקלקל על ידי המזיגה. ואלו דוקא במים, והוא הדין בפאר משקין [אלה רבה (פ"א א)]: (לא) מתקן. והוא (כ) שלא יהיו המים עצמם פגומים, שלא שתו מהם, דאי לא הכי אי אפשר לתקן בהם ליש אומרים בסעיף ג' דגם מים נפקמים בשתיה: ז (לב) בפשעת הדחק. שאין לו כוס אחר ואין לו כמה לתקן הכוס זה, וקא משמע לן דהיה אמינא דמוטב לברך בלא כוס פלל, קא משמע לן דענין פגום הוא רק לכתחלה אם יכול לזהר בזה ולא לעכובא. פתבו האחרונים דכשצריך לברך על כוס פגום, אם יש לו כוס קטן המתחזק רביעית ישפך מהגדול לתוכו, דעל ידי זה נמי מתקן הפגימה קצת. ויש שמתקנים הפגימה על ידי נתינת פרוז פת, והטור דחה מנהג זה דלא מהני זה לפגימה. ואם אינו פגום רק שאינו מלא ובמה שיש בהכוס יש בו שיעור רביעית, לכלי עלמא מהני המלוי אפלו על ידי פת, ודוקא בחתיכה אחת, דכהרבה יש בו משום מאוס דהקריבהו נא' וגו' (מלאכי א ה), וגם ארובה צריך להדיח הכוס מפרורי פת וכדלקמן בסימן קפ"ג סעיף א' [אחרונים]:

א (א) טעון הדחה וכו'. והוא הדין אם (ב) קנחו במפה עד שהוא נקי דשרי: (ב) שיורי כוסות. ושיורי יין (ג) ששרה בו פת: (ג) אינו צריך. וטוב להדיח (א) אפלו כשאין בו שיורי פת אם לא שהוא נקי וצח [אלה רבה (פ"א א)]: ב (ד) חי. פרוש כמו שהוא בלי מזיגה, (ה) אף שאין ראוי לשותו כך כמות שהוא: (ה) לברפת הארץ. פרוש (ו) לתחלת ברפת הארץ:

בפיו פגמו: (יט) אין בכך פלוס. והוא (יח) שלא שפך אלא מעט בענין שעדין שם מלא עליו, או שאחר כך שפכו לתוך כוס קטן ממנו והוא מלא, או שזרק לתוכו פרוז פת להגביה היין שיהא הכוס מלא, שאין צריך להיות מלא בלו מנין פי די רביעית רק שלא יהא הכוס חסר וכדלקמיה: (כ) הוי פגום. רצונו לומר כל מה שיש בו החבית, אף ששפכו אחר כך לכלים אחרים: (כא) אין להקפיד. ויש מחמירין אף בזה, ויש לחש לדרבניהם לכתחלה שלא להניח לשתות אפלו מפי ברך מחבית גדולה: (כב) פסולים למוזג. לכאורה אמאי לא אמרינן קמא קמא בטיל כמו בסעיף ה', (כ) ואפשר דמיירי שהיין חי דאי אפשר לשתות בלי מזיגה ולכך לא בטיל: ד (כג) אם היו וכו'. פרוש דפעמים שנותנין כוס לכל אחד ואחד מן המסבין, וכשברך המברך בורא פרי הגפן שותים כל אחד כוסו, ואם היו שלהם פגומים צריך שימתן המברך מכוסו מעט לכל אחד ואחד (כ"א) קדם שישתה ויתמן פגימתם, וישתו כלם מכוס שאינו פגום: (כד) מכוס הברקה. ויאם רק המברך לבדו אותו כוס בידו, אף שאז המסבין בעל ברקם טועמין מכוס פגום אחר ששתה הוא, לא אכפת לן, כיון דמתחלה (כ) היה כוס שלם וכלהו פחד חשיבי: (כה) ויש מי שאומר וכו'. דסבירא ליה דלא קפדינן על כוס פגום אלא על המברך ולא על המסבין: (כו) עין לקמן וכו'. רצונו לומר דישם סתם המסבין פסבירא הראשונה: ה (כז) פשר. ונדוקא בדיעבד, אבל לכתחלה (כ) אסור לעשות כן, ולכן נוהגין להוסיף עליו מתחלה מעט מהקנן וכו' מתקן כמו בסעיף ו', (מ) ואחר כך שופכין אותו להקנן ואז פשר היין להוציא לברקה: (כח) דקמא קמא בטיל. ובלבד (כ) שיהיה היין שבקנן

שער

הציון

בהקנן יש מעט מים או יין ולפי מה שפסק לקמן בסעיף ו' דמהני בחקון על ידי הוספה מעט יין, ולכן העמתי הקצת ממגן אברהם דברבא סי' א (ט) מגן אברהם (סי' יח) ושאר אחרונים, והוא טעם למה לא אמרינן בזה דתופשל המים והיין בהכוס ששופך לתוכו יחי: (ט) או שימתן רק משהו בעלמא וכו': (ט"א):

א (ב) אחרונים, וכתבם שקנחו משני צדדין דוקא דהדחה ושטיפה שבש"ס (ב"ב) (א):

ב (ג) מגן אברהם (סי' יח) בשם רש"י (ביצה כ"א: ד"ה שירי) [א]: (ג) וכן משמע בבית יוסף (ד"ה גרסין) עין שם [א]: ב (ד) כיון שמוזגו אחר כך בברפת הארץ: (ט) בית יוסף (ד"ה וכו' ח):

(י) אחרונים: (יט) מגן אברהם (סי' יח): (כ) מפרי מגדים (יא"א סי' יח): ד (כ"א) אלה רבה (סי' קצ ס"ב): (כ"ב) הרא"ש (פ"ד סי' טו) [א]: ה (כ"ג) מגן אברהם (סי' יח) ומגן גבורים (אלף המגן סי' יב): (כ"ד) מגן אברהם (שם), ואף דמהניא קיימא לן בסעיף ו' דכשפייכה מעט יין או מים לתוך כלי יין, באפן זה יהיו צריך טפי דיוצאין בזה לכלי עלמא, היינו אף לדיעת מהר"מ מרשטובורג (הש"ב סי' ש"א) דלא סבירא ליה העצה דתקון מעט מים או יין שנותנין בתוכו, עין בב"ח (סי' א) [א]: (כ"ט) מגן אברהם (סי' יח). ולא העמתי דעת הט"ו (סי' יח) והב"ח (סי' א) דסבירא להו דוקא כשישפך מעט מעט או אמרינן קמא קמא בטיל וכו', משום דהאליה רבה (פ"א) רוצה להקל לגמרי דהיינו אפלו אם

ט פסחים שם. י הרשב"ם שם. ב ארזות חיים (הלכות קידוש חיים סי' כב) בשם רב (הא"י) הילאין גאון. ל אהל מוצד ושער בזכות וכו' ויב"ב. מ הרא"ש (פסדות הלכות בזכות מ"ג). נ ארזות חיים (שם). ס הרא"ש שם בפסחים (פ"י סי' יד) על פי הירושלמי (ב"ב פ"ד הל' א). ע הרשב"ם (פסחים ק"י ד"ה קפיד) ור"מ מרשטובורג (מחש"כ סי' ש"ט).

הלכות ברכת המזון סימן קפב

שדומה למבטל איסור לכתחילה, ולכן נוהגין להוסיף עליו מתחילה מעט מהקנקן, ובוה מתוקן לכולי עלמאי כמו בסעיף ו', ואחר כך שופכין אותו להקנקן, ואז כשר היין להוציא לברכה.

ס"ק כח

ובלבד שיהיה היין שבקנקן יותר מהיין שבכוס.

סעיף ו - ס"ק כט

דענין פגום אינו פסול ממש שצריך לבטלו בין כשר, אלא פגם בעלמא משום ששתה ממנו מעט, ולכך כשחוזר ומוסיף עליו נעשה מתוקן בכך.

ס"ק ל

ודוקא שהיין חזק שאינו מתקלקל על ידי המזוגה, אבל אם כבר מזוגה כדינו, אם יוסיף עליו עוד מים, שוב אין מברכים עליו בורא פרי הגפן ופסול לכוס של ברכה. ולא דוקא במים שהדרך למזוג בהם את היין, דהוא הדין שיכולים לתקנו בשאר משקין.

ס"ק לא

והוא שלא יהיו המים עצמם פגומים שלא שתו

מהם שכיון שהם עצמם פגומים אין יתקנו את היין הפגום.

סעיף ז - ס"ק לב

דהוה אמינא דמוטב לברך בלא כוס כלל, קא משמע לן דענין פגום הוא רק לכתחילה אם יבוא ליזוהר בזהס ולא לעיכובא.

כתבו האחרונים דכשצריך לברך על כוס פגום ואינו יכול לתקנו, אם יש לו כוס קטן המחזיק רביעית [שהוא שיעור הצריך לכוס של ברכה], ישפוך מהגדול לתוכו, דעל ידי זה נמו מתקן הפגימה קצתא.

יש שמתקנים הפגימה על ידי נתינת פירור פת, והטור דחה מנהג זה דלא מהני זה לפגימה, כי אין יצטרף פת עם משקה לתקנו. ואם אינו פגום רק שאינו מלא, ובמה שיש בהכוס יש בו שיעור רביעית שהוא שיעור הצריך לכוס של ברכה, לכולי עלמא מהני המלוי של הכוס אפילו על ידי פת, כיון שהכוס מליאה. ודוקא בחתיכה אחת, דבהרבה חתיכות יש בו משום מיאוס דהקריבהו נא וגו', וגם אדרבה, צריך להדיח הכוס מפירורי פת וכדלקמן בסימן קפ"ג סעיף א'.

ציונים והערות

- כוסות. ולפי זה יש לומר שרק כשמוסיף עליו עוד משקה מתקנו שהוא כמו שמוזגו עכשיו מחדש ואינו שזור ממה שהיה מקודם, אבל כששופך את הכוס הפגום על מעט יין שאינו פגום לא שייך לומר כן, וצריך לבטלו ברוב.
- סד. אם אינו חמר מדינה, ונתבאר פרטי דין זה להלן (ס"ד דל ס"ה וס"ו ע"כ ס"ו ומע"כ ס"ק יד).
- סה. כמבואר להלן (ס"ד דל ס"ה ונמש"כ ע"כ) שאם נתערב יין בשכר, הולכים אחר הרוב, ואם הרוב יין מברך בורא פרי הגפן, אלא אם כן נפגם טעם היין על ידי השכר שאז ברכתו שהכל.
- סו. ב"ח.
- סז. משום בזיון הברכה שאומרה על כוס פגומה.
- סח. אם יש לו יין פגום ושכר שאינו פגום, ראה להלן (ס"ד דל ס"ק י"א וע"ה"ל ס"ק י"ג) מה עדיף.
- סט. רש"ב"ם דייק כן מלשון הגמרא (פסחים קו.) רב אידי בר שישא קפיד אכסא פנימא. ויקפיד משמע שלכתחילה הקפיד על זה ובמקום שאי אפשר אינו מעכב.
- ע. כ"כ הב"ח (ס"ה) וא"ר (ס"ק י"ז).
- עא. הב"ח הביא בשם רבינו אליעזר הלוי שאם שופכו לכוס קטן מתקנו בזה. והב"ח הוכיח שלכתחילה אין לסמוך על זה, ממה שנתבאר לעיל (ס"ג) שאם שתה מכר או מחבית נפגם כולו, והרי שם אחר כך מערה ממנו לכוס, ואף על פי כן נקרא פגום, אלא שבשעת הדחק שאינו יכול לתקנו באופן אחר, יש לסמוך על זה.
- עב. לבוש.
- עג. שאחד מהדברים שגאמרו בכוס של ברכה, הוא שיהיה מלא, כמבואר להלן (ס"ד קפ"ג ס"ז ע"כ).
- עד. שהנביא (מלאכי א' ט) הוכיח את ישראל: וכי תגישון עיור לזבות, אין רע, וכי תגישו פיסח וחולה, אין רע, הקריביו נא לפחתך, הירצך או הישא פניך. והיינו אם היית מביא בהמה כזו למושל בשר ודם האם היה מתרצה לך ומלא בקשתך. ויש ללמוד מזה שכל דבר שמגונה ליתנו לאדם חשוב אין ליקח אותו לדבר מצוה.

ליקוטי פוסקים פסקי הרב

אפשר לתקנם במים וכו', וכוס יין אפילו יש לו עוד יין יכול לתקנו על ידי מים כל שאינו מקלקלו נכר, טהרי רגילים לחזנו נמים.

[כג] וזה מועיל אף אם נאמר שהיין ששופך לכוס מתבטל בו, שאין זה מדין ביטול רק שמתקן הפגימה, כמבואר במשנה"ב להלן (ס"ד ע"כ)

[כד] שחוזר ושופך לקנקן.

[כה] שכתב בטעמו שסובר שקמא קמא בטיל, ולכן מועיל רק כששופך את היין הפגום לקנקן, אבל כששופך מעט יין לתוכו מתבטל היין ששופך ביין הפגום שבכוס ואינו נתקן ודעתו שדינו ככל ביטול איסור ואינו קל יותר משום שהוא תיקון פגם בעלמא.

[כו] כמבואר ביורה דעה (פי' קל"ג ס"ה) לענין יין נסך שאם עירה יין נסך מן קטן לתוך כור של יין, אפילו עירה כל היום כולו, ראשון ראשון בטל, אבל אם עירה מהחבית, הכל אסור, מפני שהעמוד [הקלות] היותר מפי החבית הוא גדול. אבל המג"א כתב כיון שיש מקילים אפילו ביין נסך אין להחמיר בזה לענין כוס של ברכה [במחצית השקל כתב שכונתו למ"ד בגמרא (ע"ז ע"ג) שמחיר בזה גם כיון נסך, ואף שלא קי"ל כן, כאן יש להקל כמותו, ועיין שב בש"ך (פ"ק) שדעת הר"ן שאף בשפיכה גדולה אומרים קמא בטיל, ורק בחבית שהדרך לערות ממנה לבור רואים כאלו נשפכה כולה כאחד אין היין שבה מתבטל ראשון ואחרון.

[כז] שדעתו שאין לחלק בין אם נוהג מעט יין לכוס הפגום או ששופך הפגום לתוך יין אחר מועט, ולעולם נתקן, ובערוך השולחן (פ"ט) כתב הטעם בזה, שיעקר הביטול צריך למקצת היין שהפגם נגע בו, אבל היין למטה לא נפגם ואין צורך לבטלו, לכן די ששופכו לתוך מעט משקה שאין בו רוב כנגד כל הכוס, עיי"ש.

[כח] שהיין הכשר שנתון מתקן הפגימה, ושוב אין צורך שיתבטל ביין הכשר.

[כט] כמו שכתב הרא"ש (פסחים פ"א י"ד) שכוזס פגום מרבה עליו כל שהוא ומכשירו.

ס"ק י' ולא דוקא במים דה"ה בשאר משקין, נש"ע ר"כ (ס"ו) כתב שעי' מעט מים שיוסיפו עליו מיתקן, עין יין עין שאלו מסיק טהם חמר מדינה, אם לא

הלכות ברפת המזון סימן קכב קפג

פז. וז

באר הגולה

ט פסחים שם. י הרשבים שם
ריה אפילו. כ ארבות חיים
הכלות קידוש היום סי' כב בשם
רב (האי) הילאין גאון.
ל אהל מוצב ושער ברכת ורד ו
נחב ו). מ הרא"ה (פסדות הלוי)
ברכות מו. ג ארבות חיים
(שם). ה הרא"ש שם בפסחים
(פי' סי' יד) על פי הירושלמי
(ברכות פ"ו ה"ה). ע הרשבים
(פסחים ק"ג ד"ה קפ"ד) ור"מ
מרוטנבורג (מסכתין סי' שני).

או פלי (יט) אין בכך פלוס. ואפלו שטה ט מהפד או מחבית קטנה (כ) הני פגום. אכל אם שטה מחבית של עץ גדולה (י) (כא) אין להקפיד. ויש מי שאומר שאפלו מים פגומים (כב) פסולים למזג בהם כוס של ברכה: ד (כג) לאם היו כוסות המסבין פגומים צריך לתת (כד) מכוס הברכה לתוכם, (כה) ויש מי שאומר שאין צריך. (כו) ועין לקמן סימן ק"צ (פ"ה) וסימן רע"א (סי"ו):
ה (ט) לאם החזיר יין של כוס פגום לקנן, היין שבקנן (כז) פשר משום (כח) דקמא קמא בטיל: ו (כט) יכולין לתקן כוס פגום על ידי שיוסיפו מעט יין, ואפלו על ידי שיוסיפו עליו (ל) מים (לא) מתקן: ז (לב) בפשעת (י) הדיחק מברכין על כוס פגום:

קפג המברך איך יתנהג בכוס של ברפת המזון. וכו' י"ב סעיפים:

א כוס של ברכה (א) טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ, וראם הוא נקי ואין בו (ב) שיוירי (ב) [א] כוסות (ג) אינו צריך: ב יתן היין לתוכו (ד) חי, עד שמגיע (ה) לברפת הארץ ואז מוזגו

א ברכות נ"א (ע"א). ב תוספות
(שם ר"ה ש"פ) מבחין והרב
רבנו יונה (שם לו) ד"ה ומשנה.
ג שם בגמרא (ב) לפרוש
ה"רף וז"ל.

שערי תשובה

באר היטב

ז [ו] הדיחק. עין פאר היטב. ועין כמגן אברהם (סי' יב) שיש נוהגין להקפיד אם יש בו פרוירי פת, ובטור לא משמע כן עין שם, ועין בתוספת שבת סימן רע"ב סעיף קטן ט' בארץ. ועין בשו"ת שבות ועלב חלק ג' סימן י"ד דהשוקה מכוס על ידי קנה חלול מן הדיו אין הכוס פגום, אך כיון שיש תקנה להוסיף מעט מים או יין אין להקל עין שם.

א [א] כוסות. עין פאר היטב. וכתב בחפצארת שמואל בהגהת הרא"ש (ברכות פ"ו אות ל) ז [ו] הדיחק. עין פאר היטב. ועין כמגן אברהם (סי' יב) שיש נוהגין להקפיד אם יש בו פרוירי פת, ובטור לא משמע כן עין שם, ועין בתוספת שבת סימן רע"ב סעיף קטן ט' בארץ. ועין בשו"ת שבות ועלב חלק ג' סימן י"ד דהשוקה מכוס על ידי קנה חלול מן הדיו אין הכוס פגום, אך כיון שיש תקנה להוסיף מעט מים או יין אין להקל עין שם.

א [א] כוסות. פרוש שיוירי יין ששרה בו פת. רש"י (ביצה כא: ד"ה שיוירי). והוא הדין כשמקנחו במפה שרי. מגן אברהם (סי' יב):

משנה ברורה

בפיו פגמו: (יט) אין בכך פלוס. והוא (יח) שלא שפף אלא מעט בענין שעדין שם מלא עליו, או שאחר כך שפכו לתוך כוס קטן ממנו והוא מלא, או שזרק לתוכו פרוירי פת להגביה היין שיהא הכוס מלא, שאין צריך להיות מלא בלו מדין פי די ברביעית רק שלא יהא הכוס חסר וכדלקמיה: (כ) הני פגום. רצונו לומר כל מה שיש בו החבית, אף ששפכו אחר כך לכלים אחרים: (כא) אין להקפיד. ויש מחמירין אף בזה, (יט) ויש לחש לדרבניהם לכתחלה שלא להניח לשתות אפלו מפי ברוך מחבית גדולה: (כב) פסולים למוזג. ולכאורה אמאי לא אמרינן קמא קמא בטיל כמו בסעיף ה', (כ) ואפשר דמייירי שהיין חי דאי אפשר לשתות בלי מזיגה ולכך לא בטיל: ד (כג) אם היו וכו'. פרוש דפעמים שנותנין כוס לכל אחד ואחד מן המסבין, וכשברך המברך בורא פרי הגפן שותים כל אחד כוסו, ואם היו שלהם פגומים צריך שימתן המברך מכוסו מעט לכל אחד ואחד (כד) קדם ששתה ויתמן פגימתם, וישתו כלם מכוס שאינו פגום: (כד) מכוס הברכה. ואם רק המברך לבדו או חוץ כוס בידו, אף שאז המסבין בעל ברוךם טועמין מכוס פגום אחר ששתה הוא, לא אכפת לו, כיון דמתחלה (כ) היה כוס שלם וכלהו פחד חשיבי: (כה) ויש מי שאומר וכו'. ודסקיירא ליה דלא קפדינן על כוס פגום אלא על המברך ולא על המסבין: (כו) עין לקמן וכו'. רצונו לומר דהשם סתם הממבר פסקרא הראשונה: ה (כז) פשר. ונדוקא בדיעבד, אבל לכתחלה (כ) אסור לעשות כן, ולכן נוהגין להוסיף עליו מתחלה מעט מהקנן וכו' מתקן כמו בסעיף ו', (מ) ואחר כך שופכין אותו להקנן ואז פרוש שיוירי יין ששרה בו פת. רש"י (ביצה כא: ד"ה שיוירי). והוא הדין כשמקנחו במפה שרי. מגן אברהם (סי' יב):

א (א) טעון הדחה וכו'. והוא הדין אם (ב) קנחו במפה עד שהוא נקי דשרי: (ב) שיוירי כוסות. ושיוירי יין (ג) ששרה בו פת: (ג) אינו צריך. וטוב להדית (א) אפלו כשאין בו שיוירי פת אם לא שהוא נקי וצח [אלה רבה (ס"א)]: (ד) חי. פרוש כמו שהוא בלי מזיגה, (ה) אף שאין ראוי לשתותו כך כמות שהוא: (ה) לברפת הארץ. פרוש (ו) לתחלת ברפת הארץ:

שער הציון

בהקנן יש מעט מים או יין ולפי מה שפסק לקמן בסעיף ו' דמהני בחקון על ידי הוספה מעט יין, ולכן העמתי הקצת המגן אברהם דברבא סי': א (ט) מגן אברהם (פס"ה) ושאר אחרונים, והוא טעם למה לא אמרינן בזה דיתפשל המים והיין בהכוס ששופף לתוכו יין: (ט) או שימתן רק משהו בעלמא וכו': (ט) ב"ח (סי' א): א (ב) אחרונים, וכונתם שקנחו משני צדדין דוקא דהדחה ושטיפה שבש"ס (ברכות נא:). (ב) מגן אברהם (סי' א) בשם רש"י (ביצה כא: ד"ה שיוירי) [א]: (ג) וכן משמע בבית יוסף (ד"ה גרסין) עין שם [א]: ב (ד) כיון שמוזגו אחר כך בברפת הארץ: (ט) בית יוסף (ד"ה וכו' ח):

(י) אחרונים: (יט) מגן אברהם (סי' יב): (כ) מפרי מגדים (יא"א סי' יח): ד (כא) אלה רבה (סי' ק"ב סי' יב): (כב) הרא"ש (פ"ו סי' טו) [א]: ה (כג) מגן אברהם (סי' יב) וכן בגוריים (אלף המגן סי' יב): (כד) מגן אברהם (שם), ואף דמדינא קיימא לן בסעיף ו' דכשפיקה מעט יין או מים לתוך כוס יין, באפן זה יבדו צריך טפי דיוצאין בזה לכלי עלמא, היינו אף לדעת מהר"מ מרוטנבורג (השכ"ז סי' ש"ג) דלא סביירא ליה העצה דתקון מעט מים או יין שנותנין בתוכו, עין בב"ח (סי' א) [א]: (כז) מגן אברהם (סי' יב). ולא העמתי דעת הט"ז (סי' א) והב"ח (סי' א) דסקיירא להו דוקא כשישפף מעט מעט או אמרינן קמא קמא בטיל וכו', משום דהאליה רבה (פס"ה) רוצה להקל לגמרי דהיינו אפלו אם

הקדמה

איתא בגמרא (נרוטא נא), עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה, טעון הדחה, ושטיפה^א, חיב, ומלא, עיטור, ועיטוף^ב, נוטלו בשתי ידיו, ונותנו בימין, ומגביהו מן הקרקע טפח, ונותן עיניו בו. ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו. אמר רבי יוחנן, אנו אין לנו אלא ארבעה בלבד, הדחה, שטיפה, חי, ומלא. ולהלכה נחלקו הראשונים, הטור הביא את דברי הגמרא ופירושה, וכתב שהגאונים לא פסקו כר' יוחנן, ואמרו שכוס של ברכה צריך עשרה דברים^ה. והרמב"ם (נרוטא פ"ו הט"ו) לא הזכיר אלא את הארבעה שאמר ר' יוחנן, ובשבלי הלקט (פ"י קט) בשם רבינו שלמה הצריך רק עיטוף בלבד, ולא שאר דברים^ו. והתוספות כתבו: שאף שר' יוחנן לא מנה אלא ארבעה דברים (הדחה ושטיפה, חי, ומלא), לא בא אלא למעט עיטור ועיטוף שאין צריך לעשותם, אבל בשאר הדברים אף ר' יוחנן מודה^ז שצריך לעשותם. ובשולחן ערוך הובאו כל הדברים לבד מעיטור ועיטוף, וכדעת התוספות. ואף המשנה ברורה שמשמע מדבריו בסעיף קטן י"א שצריך עיטוף, מכל מקום עיטור אינו כותב שצריך^ח.

ס"ק א

סעיף א - שו"ע

והוא הדין אם קנחו במפה עד שהוא נקי דשריב, ולא דוקא במים, מאחר שטעם דין זה כדי שתהיה הכוס נקיה^י.

כוס של ברכה טעון הדחה במים מבפנים - בתוך הכוס, ושטיפה מבחוץ, כדי שיהא יפה מבית ומחוץ, שאין זה הידור למצוה שמשמש לצרכה בכוס שדבוקים בו שיורי משקה^{יא}.

ציונים והערות

א. החילוק ביניהם מבואר בשולחן ערוך.
 ב. נחלקו הפוסקים בכונת ההגדרה 'חי'. א. יש מפרשים שהכוונה שאין בו מים כלל (ועל זה הקשו שאר הפוסקים מהגמרא בברכות (נ): שאין מקיימים מצות כוס של ברכה על יין שאינו מזוג). ב. שנותנו בכוס כשהוא חי (בלא תערובת מים) ומזוגו במים בכוס שהולך לברך עליה לפני הברכה (נא. רש"י ד"ה חי), ולא ימזוג בכוס אחרת וישפוך ממנה לכוס שהוא מברך עליה (נא. נהא נהא: מוספות ד"ה על סימן).
 ג. שיביאו את היין מהחבית לשם ברכה (רש"י סו). ורבינו חננאל גם פירש כך רק שכתב שיש להביא את היין מהחבית מיד סמוך לברכה, ודחינו לפני שישתנה מראהו וטעמו ויחשב כמת (מערכת המאור פ"ו עמ' 441). ד. שעד ברכת הארץ צריך שיהיה בלא תערובת מים כדי שיראו את שבת הארץ, ובברכת הארץ צריך למזוג כדי שיהיה ראוי לשתייה (רענו מנאל, ורי"ף לט). ה. דעת רבינו תם ורא"ש (נרוטא פ"ו סי' לט) ורבינו יונה (לו: ד"ה חי) ורשב"א (נרוטא נא. ד"ה חי) שיהיה מזוג קצת כבר מתחילת הברכה, רק שלא יהיה מזוג כדינו (דהיינו על כל כוס יין יתן שלוש כוסות של מים) עד שמגיע לברכת הארץ, ואז יתקנו לגמרי. ו. לפי פירוש זה אין הכוונה שיהיה היין חי, אלא שיהיה הכוס חי, כלומר שיהיה הכוס שלם (ושלם נקרא חי כמו שאמרו במכות (טו): ריסק ט' נמלים ואחד חי, כלומר שלם, ועוד ראה ממה שאמרו בבבא קמא (נד). שבירתן של כלים זו היא מיהתן (ריטב"א יבטא מקוננת ד"כ אמר ר' יוחנן) (מוספות נרוטא נ: ד"ה מיליס). ז. בתוספות כתבו בשם ר' יהודה החסיד, שיהיה היין בלתי מבושל, וזהו 'חי' (מורת חיים סק"ז).

ג. **עיטור**, מצאנו בגמרא (נרוטא נא) שרב יהודה היה מעטרו בתלמידים, שהיה מושיב את תלמידיו סביבותיו בשעת הברכה. ורב חסדא היה מעטר את הכוס של ברכה בכוסות, ודחינו שכשהגיע לברכת הארץ היה מוסיף עוד יין לכוס (רש"י סו ד"ה נטלי), ויש שפירשו שהיה מניח כוסות יפים סביב הכוס של ברכה כדי לכבדו בהן. ועיטוף, הכוונה שיכסה ראשו בכובעו או בטליתו (ספר המנהגים).
 כתב הט"ו (סק"ד) שראה הרבה בני אדם שאינם ממלאים הכוס ממש אלא מניחים ריקן קצת מלמעלה, וקצת אומרים שזהו בכלל 'עיטור', שיש כמו עטרה לכוס מלמעלה על המילוי שבתוכו. ודחה דבריהם שלא מצאנו בשום פוסק שיפרש כך, ועוד דלא בעינן 'עיטור' לכל הדעות.
 ד. **ברייתא** (דמ"ט י) כתב שהטעם לדברי ר' יוחנן הוא, שבגלל שעתה בזמן הגלות אין הברכה מצויה כבראשונה, אין כח הקדושה וצנורותיה נמשכין בשכינה, שנאמר (ישעיה מ א) 'הצדיק אבד ואין איש שם על לבי', לכן אמר ר' יוחנן שאנו אין לנו אלא ארבעה, כי השאר אינם בשלימות בזמן הגלות.
 ה. **מושם** שמוכא בגמרא (נרוטא נא) שרב פפא רב אשי שהיו אחרי ר' יוחנן היו נוהגים לעשות בכוס של ברכה יותר ממה שאמר ר' יוחנן, שרב פפא היה מתעטף ויושב לברך, ורב אשי היה פורס סודר על ראשו לפני ברכת המזון.

י. **וכתב** בכרכי יוסף (לוח ב) בשם התפארת שמואל (הגאון הראשון פ"ו לוח ל) שאף שאין אנו נוהגים לעשות עיטור מכל מקום לא נעשה להיפך, ועל כן אין להניח כלים ריקים על השולחן בשעת ברכת המזון, וגדולים נזהרים בזה. וכתב בתורת חיים (סק"ה) שלפי זה אף מה שכתב הט"ו (הובא לעיל בהערה) שאין צריך להשאיר קצת ריקן מלמעלה בכוס, זה אינו, כי אף שאין אנו סוברים שצריך עיטור מכל מקום אין לעשות היפך מזה.
 יא. **שו"ע** הרב (ס"ג).
 יב. **עיין** בערוך השלחן (סק"ה) שכתב שמדברי הוזהר בפרשת פנחס (ומה נעילא מסמאל) נראה, שעל פי סוד יש לשטוף את הכוס ולהדיחו דוקא במים. וחמה על הבית יוסף שלא הביאו.
 יג. **שו"ע** הרב (סג).

הלכות ברפת המזון סימן קכב קפג

או פלי (יט) אין בכך פלוס. ואפלו שטה ממהפך או מחבית קטנה (כ) הוי פגום. אכל אם שטה מחבית של עץ גדולה (כא) אין להקפיד. ויש מי שאומר שאפלו מים פגומים (כב) פסולים למזג בהם כוס של ברכה: ד (כג) לאם היו כוסות המסבין פגומים צריך לתת (כד) מכוס הברכה לתוכם, (כה) ויש מי שאומר שאין צריך. (כו) ועין לקמן סימן קכ"ז (פ"א) וסימן רע"א (סי"ו):

ד (ט) לאם החזיר יין של כוס פגום לקנן, היין שבקנן (כז) פשר משום (כח) דקמא קמא בטיל: ו (כט) יכולין לתקן כוס פגום על ידי שיוסיפו מעט יין, ואפלו על ידי שיוסיפו עליו (ל) מים (לא) מתקן: ז (לב) בפשעת (י) הדחק מברכין על כוס פגום:

קפג המברך איך יתנהג בכוס של ברפת המזון. וכו' י"ב סעיפים:

א כוס של ברכה (א) טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ, ויאם הוא נקי ואין בו (ב) שיורי (ב) [א] כוסות (ג) אינו צריך: ב יתן היין לתוכו (ד) חי, עד שמגיע (ה) לברפת הארץ ואז מוזגו

שערי תשובה

באר היטב

ז [ו] הדחק. עין באר היטב. ועין במגן אברהם (סי' יב) שיש נוהגין להקפיד אם יש בו פגומי פת, ובטור לא משמע כן עין שם, ועין בתוספת שבת סימן רע"ב סעיף קטן ט' בארץ. ועין בשו"ת שבות ועלב חלק ג' סימן י"ד דהשומה מכוס על ידי קנה חלול מן הדיו אין הכוס פגום, אך כיון שיש תקנה להוסיף מעט מים או יין אין להקל עין שם.

(י) אין להקפיד. ויש לזהר לכתחלה. בנסת הגדולה (הוב"ה), מגן אברהם (סי' יח): ד (ט) לתוכם. קדם שישטה המברך, וכלם ישתו מכוס שאינו נקם, אבל מה שנוהגים ששותה המברך ואחר כך שופך לכוסות המסבין שהם פגומים אין לזה טעם. ט"ו (סי' יח): ה (ט) אם החזיר. וקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לעשות כן, לכן נוהגים להוסיף עליו מעט מהקנן וכו' מתקן, ואחר כך שופכין אותו להקנן, ואחר כך מוציאין אותו מהקנן לשם ברכה כמו שכתב סימן קכ"ג (סי' יב).

עין מגן אברהם (סי' ט) ובשטרות זקנים ובשטרות הגדולה (הגרי"ט ט"ז) ובספר הליכות אלי דף ע"ד: ז (י) הדחק. טוב יותר לברך על יין פגום מעל שאר משקין שאינם פגומים. עשרת זקנים. יש נוהגין שנותנין פרוזין של פת בכוס ואומרים שמתקן בכך, וכתב הטור שהוא מנהג שטות. והר"מ וכו' (סי' א) כתבו סמך מקרא (וישע"ט ב) ד'גון וקב' שהגון ממלא הקב:

א (ב) כוסות. פרוש שיורי יין ששרה בו פת. רש"י (ביצה כא: ד"ה שיורי). והוא הדין פשקנא במפה שרי. מגן אברהם (סי' א):

משנה ברורה

יותר מהיין שבכוס: ו (כט) יכולין לתקן. ודענין פגום אינו פסול ממש (כ) אלא פגם בעלמא משום ששטה ממנו מעט, ולכך כשהחזיר ומוסיף עליו נעשה מתקן בכך: (ל) מים. ודוקא (כ) שהיין חזק שאינו מתקלקל על ידי המזיגה. ולא דוקא במים, והוא הדין בשאר משקין [אלה רבה (פ"א א)]: (לא) מתקן. והוא (כ) שלא יהיו המים עצמם פגומים, שלא שתו מהם, דאי לא הכי אי אפשר לתקן בהם ליש אומרים בסעיף ג' דגם מים נפגמים בשתיה: ז (לב) בפשעת הדחק. שאין לו כוס אחר ואין לו כמה לתקן הכוס זה, וקא משמע לן. ודהנה אמינא דמוטב לברך בלא כוס פלל, קא משמע לן דענין פגום הוא רק לכתחלה אם יכול לזהר בזה ולא לעכובא. פתבו האחרונים דכשצריך לברך על כוס פגום, אם יש לו כוס קטן המתחזק רביעית ישפך מהגדול לתוכו, דעל ידי זה נמי מתקן הפגימה קצת. ויש שמתקנים הפגימה על ידי נתינת פרוז פת, והטור דחה מנהג זה דלא מהני זה לפגימה. ואם אינו פגום רק שאינו מלא ובמה שיש בהכוס יש בו שעור רביעית, לכלי עלמא מהני המלוי אפלו על ידי פת, ודוקא בחתיכה אחת, דכהרבה יש בו משום מאוס דהקריבהו נא' וגו' (מלאכי א ה), וגם אדרבה צריך להדית הכוס מפרורי פת וכדלקמן בסימן קפ"ג סעיף א' [אחרונים]:

בפיו פגמו: (יט) אין בכך פלוס. והוא (יח) שלא שפך אלא מעט בענין שעדין שם מלא עליו, או שאחר כך שפכו לתוך כוס קטן ממנו והוא מלא, או שזרק לתוכו פרוז פת להגביה היין שיהא הכוס מלא, שאין צריך להיות מלא בלו מדין פי די רביעית רק שלא יהא הכוס חסר וכדלקמיה: (כ) הוי פגום. רצונו לומר כל מה שיש בו החבית, אף ששפכו אחר כך לכלים אחרים: (כא) אין להקפיד. ויש מחמירין אף בזה, ויש לחש לדרביהם לכתחלה שלא להניח לשתות אפלו מפי ברך מחבית גדולה: (כב) פסולים למוזג. ולכאורה אמאי לא אמרינן קמא קמא בטיל כמו בסעיף ה', (כ) ואפשר דמיירי שהיין מי דאי אפשר לשתות בלי מזיגה ולכך לא בטיל: ד (כג) אם היו וכו'. פרוש דפעמים שנותנין כוס לכל אחד ואחד מן המסבין, וכשברך המברך בורא פרי הגפן שותים כל אחד כוסו, ואם היו שלהם פגומים צריך שימתן המברך מכוסו מעט לכל אחד ואחד (כד) קדם שישטה ויתמן פגימתם, וישתו כלם מכוס שאינו פגום: (כד) מכוס הברכה. ויאם רק המברך לבדו אותו כוס בידו, אף שאו המסבין בעל ברךם טועמין מכוס פגום אחר ששטה הוא, לא אכפת לן, כיון דמתחלה (כ) היה כוס שלם וכלהו פחד חשיבי: (כה) ויש מי שאומר וכו'. ודסבירא ליה דלא קפדינן על כוס פגום אלא על המברך ולא על המסבין: (כו) עין לקמן וכו'. רצונו לומר דישם סתם הממחר פסקא הראשונה: ה (כז) פשר. ונדוקא בדיעבד, אבל לכתחלה (כ) אסור לעשות כן, ולכן נוהגין להוסיף עליו מתחלה מעט מהקנן וכו' מתקן כמו בסעיף ו', (מ) ואחר כך שופכין אותו להקנן ואז פשר היין להוציא לברכה: (כח) דקמא קמא בטיל. ובלבד (כ) שיהיה היין שבקנן

שער הציון

בהקנן יש מעט מים או יין ולפי מה שפסק לקמן בסעיף ו' דמהני בחקון על ידי הוספה מעט יין, ולכן העמתי הקצת המגן אברהם דברבא סי': ו (ט) מגן אברהם (סי' יח) ושאר אחרונים, והוא טעם למה לא אמרינן בזה דתפשל המים והיין בהכוס ששופך לתוכו יחי: (ט) או שימתן רק משהו בעלמא וכו': (טא) א (ב) אחרונים, ובנתנם שקנחו משני צדדין דוקא דהדחה ושטיפה שבש"ס (ב"ב נא:): (ב) מגן אברהם (סי' א) בשם רש"י (ביצה כא: ד"ה שיורי) [א]: (ג) וכן משמע בבית יוסף (ד"ה גרסין) עין שם [א]: ב (ד) כיון שמוזגו אחר כך בברפת הארץ: (ט) בית יוסף (ד"ה וכו' ח):

(יח) אחרונים: (יט) מגן אברהם (סי' יח): (כ) מפרי מגדים (יא סי' יח): ד (כא) אלהי רבה (סי' קצ ס"ב): (כב) הרא"ש (פי"ט ס"ו [א]): ה (כג) מגן אברהם (סי' יח) וכן בגורים (אלף המגן סי' יב): (כד) מגן אברהם (שם), ואף דמדינא קיימא לן בסעיף ו' דכשפיקה מעט יין או מים לתוך כלי יחי, באפן זה יחיד צריך טפי דיוצאין בזה לכלי עלמא, היינו אף לדעת מהר"מ מרשטנבורג (השכ"ח סי' ש"ג) דלא סבירא ליה העצה דתקון מעט מים או יין שנותנין בתוכו, עין בב"ח (סי' א) [א]: (כז) מגן אברהם (סי' יח). ולא העמתי דעת הט"ו (סי' יח) והב"ח (סי' א) דסבירא להו דוקא כשישפך מעט מעט או אמרינן קמא קמא בטיל יחי, משום דהאליה רבה (סי' יח) רוצה להקל לגמרי דהיינו אפלו אם

הלכות ברכת המזון סימן קפג

ס"ק ב

שירי יין ששרה בו פתי.

ס"ק ג

ומוב' להדיח את הכוס משירי המשקה אפילו בשאין בו שירי פת משום 'הקריבהו נא לפתחך'י, אם לא כשהוא נקי וצח.

[א] שפירש את דברי רב אחא בר יעקב שאמר ופלו כח: שאין להזמין גוי להתארח אצל היהודי בשבת משום שירי כוסות. שחשש הוא שמא שרה הגוי פתו ביין והפירוים שנשארו ביין מוקצים הם, וכשיטלטל השמש את הכוס לדניעו יטלטל מוקצה בידים. ומזה דייק המגן אברהם שאף כאן שכתב שה"ס 'משום שירי כוסות' היינו שירי פת ששרו ביין, ועיין בתורת חיים בשם מור וקציעה (סק"ב) שהקשה, ששם היה רש"י חייב לפרש כן, שאם לא כן מה צורך יש לטלטל את הכלי ולא לרוקן אותו כאן על מקומו ומה איסור יש לזרוק את מה שבתוכו כאן על גבי הקרקע, ולכן היה צריך לומר שיש בה פירוים פת שהם מוקצים ואסור לזרוקם על הקרקע. אבל אין הכי נמי שדעת רש"י כאן שאף ללא פירוים בעי שטיפה והדחה. [ב] שהביא מרבינו יונה שכבר נהגו העולם כשטיפה והדחה [ומשמע שכונתו אף אם אין בכוס פירוים פת ששרה ביין אלא קצת יין לבד]. וכתב עוד, שאם לא שתו בו בשעת אכילה ועכשיו בשעת ברכה מוציאין אותו נקי, נראה שבודאי אינו צריך הדחה ושטיפה.

סעיף ב - ס"ק ד

אף שאין ראוי לשתותו כך כמות שהוא, ואף שבזמן הגמרא לא היו מברכין על יין חי עד שנתנו לתוכו מים בשיעור מזיגה"י ועדיין אינו נחשב כיון, מכל מקום יכול להתחיל לברך עליו ברכת המזון, ואחר כך באמצע ברכת המזון מוסיף עליו מים, כדלהלן"י.

ציונים והערות

טו. מלאכי פרק א' פסוק ח'. הנביא מוכיח שם את עם ישראל על שהם מגישים קרבנות בעלי מומין להקריב על המזבח, וכך אמר להם, 'הקריבהו נא לפחתך [שד' ומושל, מלשון פחת יהודה] הירצך או הישא פניך', כל שכן שאין לך לעשות כן לפני מלך מלכי המלכים.

טז. שנה"לקו ר' אליעזר וחכמים (נכמת נ): בענין יין שלא מזגו אותו במים אם מברכים עליו 'בורא פרי הגפן', וכן אם מותר ליטול ממנו לידים ולא יהיה בזה משום הפסד אוכלים. דעת ר' אליעזר שער שלא נתנו בו מים אין לו חשיבות של יין, ועל כן אין מברכין עליו 'בורא פרי הגפן', ונוטלין ממנו לידים [כמים בעלמא]. וחכמים סוברים שאף לפני המזיגה יש לו חשיבות של יין, ומברכין עליו 'בורא פרי הגפן' ואין נוטלין ממנו לידים. ואמר ר' יוסי ברבי חנינא, מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שייתן לתוכו מים, משום מצוה מן המובחר. יז. ר"ף (גמ'). ועיין ברבינו יונה (לז: ד"ה מי) שמפרש דבריו.

יד. קצת קשה ממה שכתב המגן אברהם בסימן קפ"ב (ס"ק יג) שאף אם יש פירוים פת בכוס אין בזה איסור [ודייק כן מדברי הטור (סג) שכתב שיש נוהגין לתקן כוס פגום ששתו ממנו, על ידי נתינת פירוים להם לחוכו, ומנהג של שוטים הוא, ומדבריו אלו שכתב 'מנהג של שוטים הוא' למד המגן אברהם שרק מנהג של שוטים הוא אבל אין בזה איסור (מגן גמורים, אלף המגן סק"ב)]. ובמחצית השקל (סג) כתב ליישב הסתירה שיש לחלק בין פירוים פת ששרו ביין שהם מאוסים ביותר, לבין פירוים הפת שהזכירם המגן אברהם (סג) שנתנם ליין ומיד לאחר הברכה שותים אותה. ובשם האליה רבה כתב לחלק בין מעט פירוים להרבה פירוים, כי רק אם יש שם פירוים רבים פסול משום 'הקריבהו נא לפחתך', שהוא דרך ביזוי וזלזול. ועיין בתורת חיים (סק"ב) שכתב בשם ספר מור וקציעה שאפילו כשלא שרה פת בכוס צריך לשוטפו ולהדיחו מפני שאפילו שירי שתיה בלבד ממאיסים את הכוס, ואפילו אם לא נשתייר בו כלום השתייה לבד פוסלת את הכוס, וכתב שכן גם מוכח מהבית יוסף.

רש"י כאן שאף ללא פירוים בעי שטיפה והדחה. [ב] שהביא מרבינו יונה שכבר נהגו העולם כשטיפה והדחה [ומשמע שכונתו אף אם אין בכוס פירוים פת ששרה ביין אלא קצת יין לבד]. וכתב עוד, שאם לא שתו בו בשעת אכילה ועכשיו בשעת ברכה מוציאין אותו נקי, נראה שבודאי אינו צריך הדחה ושטיפה.

הלכות ברפת המזון סימן קכב קפג

פז. וז

באר הגולה

ט פסחים שם. י הרשבים שם
ריה אפילו. כ ארבות חיים
הכלות קידוש היום סי' כב בשם
רב (האי) הילאין גאון.
ל אהל מוצב ושער ברכת ורד ו
נחב וז. מ הרצ"ה (פסדת הלום)
ברכות מו. ג ארבות חיים
(שם). ס הרא"ש שם בפסחים
(פי' סי' יד) על פי הירושלמי
(ברכות פ"ו ה"ה). ע הרשבים
(פסחים קז. ד"ה קפ"ד) ור"מ
מרוטנבורג (מסכתין סי' שני).

או פלי (יט) אין בכך פלוס. ואפלו שטה ט מהפד או מחבית קטנה (כ) הני פגום. אכל אם שטה
מחבית של עץ גדולה (י) (כא) אין להקפיד. ויש מי שאומר שאפלו מים פגומים (כב) פסולים
למזג בהם כוס של ברכה: ד (כג) לאם היו כוסות המסבין פגומים צריך לתת (כד) מכוס הברכה
(ח) לתוכם, (כה) ויש מי שאומר שאין צריך. (כו) ועין לקמן סימן ק"צ (פ"ה) וסימן רע"א (סי"ו):
ה (ט) לאם החזיר יין של כוס פגום לקנן, היין שבקנן (כז) פשר משום (כח) דקמא קמא
בטיל: ו (כט) יכולין לתקן כוס פגום על ידי שיוסיפו מעט יין, ואפלו על ידי שיוסיפו עליו
(ל) מים (לא) מתקן: ז (לב) בפשעת (י) הדיחק מברכין על כוס פגום:

קפג המברך איך יתנהג בכוס של ברפת המזון. וכו' י"ב סעיפים:

א כוס של ברכה (א) טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ, וראם הוא נקי ואין בו (ב) שיוירי
(ב) [א] כוסות (ג) אינו צריך: ב ייתן היין לתוכו (ד) חי, עד שמגיע (ה) לברפת הארץ ואז מוזגו

א ברכות נ"א (ע"א). ב תוספות
(שם ר"ה ש"פ) מבחין והרב
רבנו יונה (שם לו) ד"ה ומשנה.
ג שם בגמרא (ב) לפרוש
ה"רף וז"ל.

שערי תשובה

באר היטב

ז [ז] הדיחק. עין פאר היטב. ועין כמגן אברהם (סי' יב) שיש נוהגין להקפיד אם יש בו
פרורי פת, ובטור לא משמע כן עין שם, ועין בתוספת שבת סימן רע"ב סעיף קטן ט'
בארך. ועין בשו"ת שבות ועלב חלק ג' סימן י"ד דהשומה מכוס על ידי קנה חלול מן
הדיו אין הכוס פגום, אך כיון שיש מקנה להוסיף מעט מים או יין אין להקל עין שם.
א [א] כוסות. עין פאר היטב. וכתב בחפצארת שמואל בהגהת הרא"ש (ברכות פ"ו אות ל)

(י) אין להקפיד. ויש לזהר לכתחלה. בנסת הגדולה (הוב"ה) מגן אברהם (סי' יח):
ד (ט) לתוכם. קדם שישטה המברך, וכלם ישתו מכוס שאינו נקם, אבל מה
שנוהגים ששותה המברך ואחר כך שופך לכוסות המסבין שהם פגומים אין לזה
טעם. ט"ו (סי' יח): ה (ט) אם החזיר. וזקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לעשות
כן, לכן נוהגים להוסיף עליו מעט מהקנן וכו' מתקן, ואחר כך שופכין אותו
להקנן, ואחר כך מוציאין אותו מהקנן לשם ברכה כמו שכתב סימן קפ"ג (סי' יח).
עין מגן אברהם (סי' יח) ובשטרות זקנים ובשטרות הגדולה (הגויש ט"ז) ובספר הליכות אלי דף ע"ד:
שאינם פגומים. עטרת זקנים. יש נוהגין שנותנין פרורין של פת בכוס ואומרים שמתקן בכך, וכתב הטור שהוא מנהג שטות. והר"מ וכו' (סי' א) כתבו סמך מקרא (והוש"ט
ב) ד'גון וזקב' שהגון ממלא הרכב:

א (ב) כוסות. פרוש שיוירי יין ששרה בו פת. רש"י (ביצה כא. ד"ה שוירי). והוא הדין פשקנחו במפה שרי. מגן אברהם (סי' א):

משנה ברורה

בפיו פגמו: (יט) אין בכך פלוס. והוא (יח) שלא שפך אלא
מעט בענין שעדין שם מלא עליו, או שאחר כך שפכו לתוך כוס
קטן ממנו והוא מלא, או שזרק לתוכו פרור פת להגביה היין
שיהא הכוס מלא, שאין צריך להיות מלא בלו מדין פי די
ברביעית רק שלא יהא הכוס חסר וכדלקמיה: (כ) הני פגום.
רצונו לומר כל מה שיש בו החבית, אף ששפכו אחר כך לכלים
אחרים: (כא) אין להקפיד. ויש מחמירין אף בזה, (יט) ויש
לחש לדרבניהם לכתחלה שלא להניח לשתות אפלו מפי ברך
מחבית גדולה: (כב) פסולים למוג. ולכאורה אמאי לא אמרינן
קמא קמא בטיל כמו בסעיף ה', (כ) ואפשר דמייירי שהנין מי דאי
אפשר לשתות בלי מזיגה ולכך לא בטיל: ד (כג) אם היו
וכו'. פרוש דפעמים שנותנין כוס לכל אחד ואחד מן המסבין,
וכשברך המברך בורא פרי הגפן שותים כל אחד כוסו, ואם היו
שלהם פגומים צריך שימתן המברך מכוסו מעט לכל אחד ואחד
(כד) קדם שישטה ויתמן פגימתם, וישתו כלם מכוס שאינו פגום:
(כד) מכוס הברכה. * ואם רק המברך לבדו אוהו כוס בידו, אף
שאז המסבין בעל ברךם טועמין מכוס פגום אחר ששטה הוא, לא
אכפת לן, כיון דמתחלה (כ) היה כוס שלם וכלהו פחד חשיבי:
(כה) ויש מי שאומר וכו'. * ודסקיירא ליה דלא קפדינן על כוס
פגום אלא על המברך ולא על המסבין: (כו) עין לקמן וכו'.
רצונו לומר * דשם סתם הממבר פסקרא הראשונה: ה (כז) פשר.
* ונדוקא בדיעבד, אבל לכתחלה (כ) אסור לעשות כן, ולכן נוהגין
להוסיף עליו מתחלה מעט מהקנן וכו' מתקן כמו בסעיף ו',
(מ) ואחר כך שופכין אותו להקנן ואז פשר היין להוציא
לברכה: (כח) דקמא קמא בטיל. * ובלבד (כט) שיהיה היין שבקנן

יותר מהיין שבכוס: ו (כט) יכולין לתקן. * דענין פגום אינו
פסול ממש (כ) אלא פגם בעלמא משום ששטה ממנו מעט, ולכך
כשחזור ומוסיף עליו נעשה מתקן בכך: (ל) מים. ונדוקא
(כ) שהיין חזק שאינו מתקלקל על ידי המזיגה. * ולא דוקא במים,
הוא הדין בשאר משקין [אלה רבה (פ"א א)]: (לא) מתקן. * והוא
(כ) שלא יהיו המים עצמם פגומים, שלא שתו מהם, דאי לאו
הכי אי אפשר לתקן בהם ליש אומרים בסעיף ג' דגם מים
נפגמים בשתיה: ז (לב) בפשעת הדיחק. שאין לו כוס אחר ואין
לו כמה לתקן הכוס זה, וקא משמע לן * דהנה אמיןא דמוטב
לברך בלא כוס פלל, קא משמע לן דענין פגום הוא רק לכתחלה
אם יכול לזהר בזה ולא לעכובא. * פתבו האחרונים דכשצריך לברך
על כוס פגום, אם יש לו כוס קטן המתחזק רביעית ישפך
מהגדול לתוכו, דעל ידי זה נמי מתקן הפגימה קצת. * ויש
שמתקנים הפגימה על ידי נתינת פרור פת, והטור דחה מנהג זה
דלא מהני זה לפגימה. ואם אינו פגום רק שאינו מלא ובמה
שיש בהכוס יש בו שיעור רביעית, לכלי עלמא מהני המלוי אפלו
על ידי פת, ונדוקא בחתיכה אחת, דכהרבה יש בו משום מאוס
דהקריבהו נא' וגו' (מלאכי א ה), וגם אררבה צריך להדית הכוס
מפרורי פת וכדלקמן בסימן קפ"ג סעיף א' [אחרונים]:
א (א) טעון הדחה וכו'. * והוא הדין אם (ב) קנחו במפה עד
שהוא נקי דשרי: (ב) שיוירי כוסות. * שיוירי יין (ג) ששרה בו
פת: (ג) אינו צריך. * וטוב להדית (א) אפלו כשאין בו שיוירי
פת אם לא שהוא נקי וצח [אלה רבה (פ"א א)]: ב (ד) חי.
פרוש כמו שהוא בלי מזיגה, (ה) אף שאין ראוי לשתותו כך
כמות שהוא: (ה) לברפת הארץ. פרוש (ו) לתחלת ברפת הארץ:

שער הציון

בהקנן יש מעט מים או יין ולפי מה שפסק לקמן בסעיף ו' דמהני בחקון על
ידי הוספה מעט יין, ולכן העמתי הקצת המגן אברהם דברבא סי': ו (ט) מגן
אברהם (סי' יח) ושאר אחרונים, והוא טעם למה לא אמרינן בזה דיתפשל המים
והיין בהכוס ששופך לתוכו וכו': (ט) או שימתן רק משהו בעלמא וכו': (כ) ב"ח (סי' א):
א (ב) אחרונים, וכונתם שקנחו משני צדדין דוקא דהדחה ושטיפה שבש"ס (ברכות
נא): (ג) מגן אברהם (סי' יח) בשם רש"י (ביצה כא. ד"ה שוירי) [א]: (ג) וכן משמע בבית
יוסף (ד"ה גרסין) עין שם [א]: ב (ד) כיון שמוגו אחר כך בברפת הארץ: (ט) בית
יוסף (ד"ה וכו' ח):

(יח) אחרונים: (יט) מגן אברהם (סי' יח): (כ) מפרי מגדים (יא סי' יח): ד (כא) אלה
רבה (סי' יח סי' יח): (כב) הרא"ש (פ"ו סי' יח) [א]: ה (כג) מגן אברהם (סי' יח) וקנן גבורים
(אלף המגן סי' יח): (כד) מגן אברהם (שם), ואף דמדינא קיימא לן בסעיף ו' דכשפיקה
מעט יין או מים לתוך כוס יין, באפן זה יהיו צריך טפי דיוצאין בזה לכלי עלמא, היינו
אף לדעת מהר"מ מרוטנבורג (השכ"ז סי' ש"ג) דלא סבירא ליה העצה דתקון מעט
מים או יין שנותנין בתוכו, עין ב"ח (סי' א) [א]: (כט) מגן אברהם (סי' יח). ולא העמתי
דעת הט"ו (סי' יח) והב"ח (סי' א) דסבירא להו דוקא כשישפך מעט מעט או אמרינן
קמא קמא בטיל וכו', משום דהאלה רבה (פ"א א) רוצה להקל לגמרי דהיינו אפלו אם

הלכות ברפת המזון סימן קפג

להודיע (ו) שבה הארץ. הגה: * ויש אומרים דאם הינו אינו תזק (ז) אינו צריך למזוגו (טו). וכן נוהגין באלו הארצות. ויוציאנו מן החבית (ח) לשם (ט) ברכה (טו) בשם רש"י (נרכס טו. ד"ה טו). * ונראה דלדין שאין לנו הרבה זין אין צריך רק לשפכו מן הקנקן ששומרים בו הינו לשם ברכה, וחבית לאו דוקא, וכן נוהגין במדינות אלו. * וכוס של ברכה זמלאנו (ט) שיהא מלא על כל גדותיו: ג * וצריך (י) לחזר אחר כוס (א) (יא) שלם: ד (יב) * ומקבלו (ז) בשתי ידיו, וכשמתיחיל לברך נוטלו (ה) בימינו ולא יסע בשמאל. הגה: * והיינו דוקא (יג) שלא תגע השמאל בכוס, אבל אם נותן השמאל תחת הימין (ו) (יד) לסיצה (טו) מפר בית יוסף (ד"ה י"ג מן) בשם שבולי הלקט (פ"י קט). (טז) * ומגביהו מהקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע, וינאם הוא מסב בשלחן מגביהו מעל השלחן טפח. ונותן בו עיניו (יז) שלא יסיח דעתו. הגה: (יח) ועל פן אין לוקחין כוס שפיו צר שקורין (י) גלוי"ק גלא"ז לברך עליו. (יט) * ומשגרו (כ) [ח] לאשתו שתשתה

ד טור בשם יש מקרשים והוספת שם נ"ד"ה מודים. ה שם בגמרא (נא). ו טור וכן הוא בירושלמי (נרכס טו. ד"ה טו). ז שם בגמרא. ח שם.

שערי תשובה

דאף דלא עבדינו עטור מפל מקום אין לעשות להפך. ואין להניח פלים ריקים על השלחן בעת ברכת המזון, ויגדלים נהרים פנה. עין שם הביאו בברכי יוסף (פ"א): ד [ח] לאשתו. עין באר היטב. והשעם כדי שתתברך. וכתב הפרשה (פ"א) דמהאי טעמא נחפשת קצת שלא לשתות בין איש לאשתו, והביאו פאלה רבה (פ"א):

באר היטב

ב (ב) ברכה. פי חי פרוש פרישקוי. ולידין ישלח לקנות מחנוגי סמיה לברכה כדי שיהא חי. מגן אברהם (פ"א): ג (ג) שלם. ואפלו נשבר כסיס שלמשה פסול, אלא אם פן בשעת הדחק. מהרי"ל (פנתגס הל' סעודה), ועין שריי פנסת הגדולה (הה"ט פ"א): ד (ד) בשתי ידיו. עין תשובת חכם צבי סימן קס"ח שכתב דוקא המקרה צריך שישל הכוס בידי עין שם: (ה) בימינו. והעמיד הכוס על כף ימינו וקאצבעו יהיו זקופים סביב הכוס, והסוד (בראשית ב' א') יצאמן את הכוס על כף פרה"ה. ש"ת"ה (שער האותיות קדושת האכילה). ובספר נגיד ומצנה (ברכות המון) כתב שיהא הכוס עומד על חמש אצבעות על גביהם ממש. עין שם ועין בית יצקב סימן קע"ד. לא ישל הכוס בכתי הידים רק יסירם קדם. מהר"ם: (י) לסיצה מותר. כ"ח (ט"ו) כתב אם חופס כמיני באמצע הכוס, מפר לשום יד השמאל תחת הכוס, ומגן אברהם (פ"א) חולק עליו. נ"ט"ו (פ"א) אומר אפלו בנתן השמאל תחת הימין לסיכו דלא כהרמ"א עין שם. כתב הט"ו (פ"א) ראיתי הרבה בני אדם שאינם ממלאין הכוס ממש ורמ"א כתב שיהא מלא, וצריך לומר הטעם שאם יהא מלא הרבה ישפך ויחבזה ויכמו שפתוב (פ"י קטא ט"א) אין מעבירין כוס מלא על האוכלין: (י) גלוי"ק גלא"ז. ט"ו (פ"א) ומגן אברהם (פ"א) הקשו דמא ליה שימן עיניו ביני דלקא די שימן עיניו בכוס, על פן העלה הט"ו דאם אין בקלות כוס אחר יברך על זה ואין כאן חשש פסול עין שם. ועין בשרי פנסת הגדולה (הה"ט פ"א): (כ) לאשתו. אפלו לא אכלה עמהם, פן משמע בגמרא (ברכות נא) גבי עובדא דילתא:

משנה ברורה

(ו) שבה הארץ. * שיינה תזק שצריך למזגה במים. ועין בבית יוסף (ד"ה ומ"ש חי) שכתב דבמדינתו נהגו העולם למזג במקצט מים אף כשאין היינו חוקים, עין שם הטעם: (ז) אינו צריך למזוגו. * משום הראוי לשתותו כמות שהוא: (ח) לשם ברכה. * היינו שיוציאנו (ו) סמוך לברכה מן החבית לשם ברכה ולא יוציאנו מקדם וישתהא בכלי, וזהו (ו) רק למצנה מן המבחר: (ט) שיהא מלא וכו'. ואף שרגיל לשפך קצת על ידי זה לארץ. * ויש שאין ממלאין אותו כל כף מטעם זה, ואפלו הכי (ס) שם מלא עליו. ודע דמלא הוא רק למצנה לכתחלה ואינו מעכב * אם אף יש בהימן שעור רביעית, וכמו שכתבתי בסימן רע"א במשנה ברורה סעיף קטן מ"ב עין שם: ג (י) לחזר וכו'. * מלשון זה משמע דהוא רק לכתחלה ואין עכוב בדבר: (יא) שלם. שלא יהיה גוף הכוס שבור, ולא פגום בשפתו אפלו (ט) חסרון מועט ונבנסדק (י) יש להקפיד לכתחלה (י) אפלו בלא חסרון פלל, וכן אם גוף הכוס שלם רק בסיסו נשבר גם כן יש להקפיד (י) ואפלו יכול לעמד על בסיסו, (י) אם לא שאין לו אחר יש להקל (י) בקל זה. * ובכסוי פלים אף שלא נעשו לקבלה, גם פן אין להקפיד אם אין לו אחר [אלה רבה (פ"א)]. כתב המגן אברהם (פ"א) בשם הב"ח (פ"ה), ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו, ויש שנוהגין גם פן להתעטף בבגד העליון, דכל זה הוא בכלל עטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה, וכן נהגו פהיום בישאאל בעת ברכת המזון שמשמין הכובע על ראשיהן אפלו כשהוא מברך ביחיד

שער

(י) מגן אברהם (פ"א): (י) כדי לצאת כל הפרושים בלשון חי שיש שפרשו חי מה שאנו קורין בלשון לעז פרי"ש]. והיינו סמיה לברכה [טור]: (כ) ט"ו (פ"א) ואלה רבה (פ"א) ושאר אחרונים, וכן מוכח ברא"ש פרק שלשה שאכלו סימן ל"ה לשיטת רבנו תם עין שם: ג (ט) באלה רבה (פ"א) כתב אפלו רק חסרון כדי חגירת צמין י"ו, ופרי מגדים (פ"א) כתב על זה דהמרא היא: (י) אלה רבה (שם) [י]: (י) היינו אפלו אם אין הינו נוסף דרך הסדק [י]: (י) אלה רבה (שם) ושאר אחרונים: (י) אלה רבה (שם) ולא בארו פנתם אם אפלו כשאינו יכול לעמד על בסיסו פלל, או אפשר דבאפן זה אינו חשיב כוס קלל ודומא הנטילת ידים בסימן קנ"ט (פ"א), ואף דאלה רבה (שם) מקל בכסוי פלים אפשר דהקא גריעא טפי, דהתם הלא יכול להחזיק רביעית אלא שלא נעשה לקבלה מה שאין פן הכא. ועין בעולת תמיד (פ"א) דמשמע מניה דמקל

הציון

בזה כלא אפשר ליה באתר. ואף על פי כן למעשה צריך עיון: (י) היינו אפלו בכוס שהוא שבור בשפתו מין שנשאר רביעית ממנו ולמשה, פן משמע מפרי מגדים (פ"א) ופשוט דאם יש נקב בשולו ועל ידי זה אינו יכול להחזיק רביעית אין על זה שם כוס פלל, והוא לעיובא אפלו בשעת הדחק, דכוס של ברכת המזון וקדוש צריך להחזיק רביעית מבאר ברמב"ם פרק ז' מהלכות ברכות הלכה י"ד ופרק כ"ט מהלכות שבת פ"א הלכה ז': ד (טו) והנה הב"ח (פ"א) פליג על רמ"א בזה י"ו, ומסיק המגן אברהם (פ"א) בהרמ"א, ובלאו הכי דינא דרמ"א גם כן רפיא מאד דלדעת הטור יש להחמיר בזה כמו שכתב הט"ו (פ"א) ומגן אברהם (שם) והכו דלא לחוסף עלה: (טו) ט"ו (פ"א) ומגן אברהם (פ"א): (י) מגן אברהם (שם) ואלה רבה (פ"א) בשם מהר"מ [י]: (י) ט"ו (פ"א) ומגן אברהם (פ"א):

הלכות ברכת המזון סימן קפג

הג"ה

ונראה דלדידן שאין לנו כבית הרבה יין, אלא החבית עומדת אצל החנווני והוא נותן בקנקנים של הקונים, אין צריך להדר אחר חבית שיהיה היין בתוכה עד זמן הברכה, אלא רק לשופכו מן הקנקן שבבית לתוך הכוס, ו'חבית' לאו דוקא"י אלא הענין שיהיה היין נמצא במקום קביעותו עד שישפכנו לכוס לשם ברכה סמוך לברכה.

וכוס של ברכה ימלאנו שיהא מלא על כל גדותיו משום הידור מצוה. וזה אתה מעשרה דברים ואפילו לרבי יוחנן שאין צריך עשרה דברים צריך מלא.

ס"ק ו

שיינה חזק שצריך למוזג בהרבה מיסבי ולכן יש למוזגו בברכת הארץ. ועיין בבית יוסף שכתב, דבמדינתו נהגו העולם למוזג במעט מים אף כשאין היינות חזקים, עיין שם הטעמים, ודלא כדעת הטור שהובאה בהג"ה.

ס"ק ז

משום דראוי לשתותו כמות שהוא"י.

ס"ק ח

היינו שיוציאו סמוך לברכה מן החבית לשם

ברכה ולא ישפכנו אל הכוס זמן רב קודם הברכה וישהנו בכוס"י.

ס"ק ט

ויש שאין ממלאין אותו כל כך, מטעם זה שמא אם יהיה מלא הרבה ישפך ויתבזה"ה.

אם אך יש בהיין שיעור רביעית, שזה מעכב ופוסל אף בדיעבד.

סעיף ג - שו"ע

צריך לחזר אחר כוס שלם, שזהו אחד מהפירושים על 'חיי שנוצר בגמרא בדין כוס של ברכה [ראה הקדמת], וטוב לצאת ידי כל הדעות"ו.

ס"ק י

מלשון זה משמע שהוא רק לכתחילה ואין עיכוב בדבר וכדין כוס פגום בסימן קפ"ב (ס"ז"ב).

ס"ק יא

ולברך בכיסוי כלים, אף שלא נעשו לקבלה, גם כן אין להקפיד אם אין לו אחר ואינו דומה לנטילת ידיים במים ראשונים [לעיל בסימן קנ"ט (ס"ד)] שצריך ליטול מכלי שנעשה מתחילה לקבלה ולא לכיסוי.

צינונים והערות

שיינה ערב כל כך. ומכיון שככל שמוסיפים על היין יותר מים הוא נהיה ערב יותר, אם כן לעולם צריך לנהוג כן. ויש עוד טעם לזה על פי הקבלה במדרש רות הנעלם (וישר מה' רות מ"א). ועיין בנתיבות עולם למהר"ל מפראג (נתיב הענוה נתיבת פ"ח) שכתב שהטעם שאין מברכין על היין עד שייתן לתוכו מים הוא, שהיין כשהוא לבד אינו מצוה מן המובחר כיון שהיין הביא יללה לעולם, ושלוש עשרה ויין נאמרו בו מלשון וי' וי, כמו שאמרו בסנהדרין (ע"ג), ולפיכך אין מברכין על היין עד שייתן לתוכו מים שיהא ראוי לברכה, וכאשר יחבר אליו את המים הוא ראוי לברכה. והנפקא מינה בין הטעמים, שלטעם הבית יוסף יש למוזג דוקא בברכת הארץ, מה שאין כן לטעם מהר"ל יכול למוזגו אף קודם ברכת המזון. וכן ראיתי שנוהגים להטיף כמה טיפות מים קודם ברכת המזון (תוס' מ"ט ס"ג). כג. כביאור הגר"א (א"ת ג) ציין לעיין בהג"ה בסימן רע"ב סעיף ה', ויש כתב הרמ"א שיינות שלנו יותר טובים בלא מוזגה. ונראה שכוונתו שזהו טעמו של הרמ"א בהג"ה כאן.

כד. כדי לצאת אף ידי דעת רבינו ירוחם (נתיב טו מ"ז) שסובר שחיי הכוונה שצריך שהיין יהיה טרי, והיינו שצריך להוציאו מהחבית מיד סמוך לברכה (מ"א ס"ג).

כה. דובא בט"ז (פ"ד). והביא ראיה לדעתם מהדין שמבואר בשו"ע בסימן קע"א (ס"א) שאין מעבירין כוס מלא על האוכלין. ועיין במור וקציעה שהבין שרצה לומר שחששם הוא שמא ישפך היין על האוכלין ויבזה אותם, על כן הקשה שהטעם שאין מעבירין כוס מלא על האוכלין הוא משום ביורי אוכלין, שאם ישפך עליהם מהבית ימאסו, וכאן לא שייך זה, שכבר סילקו את השולחן וכבדו את הבית לפני נטילת הידיים במים אחרונים. ואף אם תאמר שכוונת הט"ז לאסור משום הפסד היין כשישפך וילך לאיבוד, קשה עליו מאותו דין שהביא לראיה לדבריו, ששם אנו רואים שלא אסרו לטלטל סתם כוס מלא יין מחשש שמא ישפך וילך לאיבוד, אלא החשש הוא רק כשיש אוכלין מתחתיו, שמא ימאסו האוכלין. ואף לדעת האוסרים (ס"ט) להמשיך יין בצניעות לפני חתן משום הפסד היין אלא אם כן מקבלו בכלי מפי הצניע, במיעוט יין שמדובר כאן לכאורה אף הם יודו שמתו, ועוד שאינו מתכוין לשפוך וכודאי יש להתיר בזה. ודעתו שאין בזה ענין כלל, אלא אדרבה מצוה למלאות הכוס ביין על כל גדותיו, רק ישייר קצת מקום פנוי כדי למוזג בו מים בברכת הארץ.

כו. מור.

כז. פרי מגדים (מ"א ס"ב).

ליקוטי פוסקים

פסקי הרב

הג"ה סעיף ב ויש אומרים דאם היין אינו חזק אין צריך למוזג. נש"ע הרב (ס"ג) כתב: ונקלם מקומות נוהגין למוזג כל יין על פי הקבלה.

שם ונראה לדדידן

שאין לנו הרבה יין אין צריך רק לשופכו מן הקנקן שבבית, לתוך הכוס, וחבית לאו דוקא. נש"ע הרב (ס"ד) הממיר [כלעמ' המגן אברהם] ומת' שלם למוזג לקנות או ישלם סמוך לברכה כדי שיהיה מי מתכמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

מכתמת.

הלכות ברפת המזון סימן קפג

להודיע (ו) שבה הארץ. הגה: * ויש אומרים דאם הינו אינו תזק (ז) אינו צריך למזוגו (טו). וכן נוהגין באלו הארצות. ויוציאונו מן החבית (ח) לשם (ט) ברכה (טו) בשם רש"י (ברכות טו. ד"ה טו). * ונראה דלדין שאין לנו הרבה זין אין צריך רק לשפכו מן הקנקן ששומרים בו הינו לשם ברכה, וחבית לאו דוקא, וכן נוהגין במדינות אלו. * וכוס של ברכה זמלאנו (ט) שיהא מלא על כל גדותיו: ג * וצריך (י) לחזר אחר כוס (א) (יא) שלם: ד (יב) * ומקבלו (ז) בשתי ידיו, וכשמתיחיל לברך נוטלו (ה) בימינו ולא יסע בשמאל. הגה: * והיינו דוקא (יג) שלא תגע השמאל בכוס, אבל אם נותן השמאל תחת הימין (ו) (יד) לסיעה (טו) מפר בית יוסף (ד"ה י"ג מ"ג) בשם שבולי הלקט (פ"י קט). (טז) * ומגביהו מהקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע, וינאם הוא מסב בשלחן מגביהו מעל השלחן טפח. ונותן בו עיניו (יז) שלא יסיח דעתו. הגה: (יח) ועל פן אין לוקחין כוס שפיו צר שקורין (י) גלוי"ק גלא"ז לברך עליו. (יט) * ומשגרו (כ) [ח] לאשתו שתשתה

ד טור בשם יש מקרשים והוספת שם נ"ר"ה מדרש. ה שם בגמרא (נ"א). ו טור וכן הוא בירושלמי (ברכות פ"ז ה"ח). ז שם בגמרא. ח שם.

שערי תשובה

דאף דלא עבדינו עטור מפל מקום אין לעשות להפך. ואין להניח פלים ריקים על השלחן בעת ברפת המזון, ויגדלים נהרים פנה. עין שם הביאו בברכי יוסף (פ"א): ד [ח] לאשתו. עין באר היטב. והשעם כדי שתתברך. וכתב הפרשה (פ"א) דמהאי טעמא נחפשת קצת שלא לשתות בין איש לאשתו, והביאו פאלה רבה (פ"א):

באר היטב

ב (ב) ברכה. פי חי פרוש פרישק"ו. ולידין ישלח לקנות מחנוגי סמיה לברכה כדי שיהא חי. מגן אברהם (פ"א): ג (ג) שלם. ואפלו נשבר כסיס שלמשה פסול, אלא אם פן בשעת הדחק. מהרי"ל (פנה"ס הל' סעודה), ועין שריי פנסת הגדולה (הה"ט פ"א): ד (ד) בשתי ידיו. עין תשובת חכם צבי סימן קס"ח שכתב דוקא המקור צריך שיהא הכוס בידו עין שם: (ה) בימינו. והעמיד הכוס על כף ימינו וקאצבעו יהיו זקופים סביב הכוס, והסוד (בראשית ב' א') יצאמן את הכוס על כף פרה"ה. לא ישל הכוס בכתי הידים רק יסירם קדם. מהר"ם: (ו) לסיעה מ"ה. כ"ח (ט"ו) כתב אם חופט בנימין באמצע הכוס, מפר לשום יד השמאל תחת הכוס, ומגן אברהם (פ"א) חולק עליו. נ"ט (פ"א) אומר אפלו בנתן השמאל תחת הימין לסייעו דלא כהרמ"א עין שם. כתב הט"ז (פ"א) ראיתי הרבה בני אדם שאינם ממלאין הכוס ממש ורמ"א כתב שיהא מלא, וצריך לומר הטעם שאם יהא מלא הרבה ישפך ויחבזה ויכמו שפתוב (פ"י קטא ט"א) אין מעבירין כוס מלא על האוכלין: (י) גלוי"ק גלא"ז. ט"ז (פ"א) ומגן אברהם (פ"א) הקשו דמא ליה שימין עיניו ביני דלקא די שימין עיניו בכוס, על פן העלה הט"ז דאם אין בקלות כוס אחר יברך על זה ואין כאן חשש פסול עין שם, ועין בשרי פנסת הגדולה (הה"ט פ"א): (כ) לאשתו. אפלו לא אכלה עמהם, פן משמע בגמרא (ברכות נ"א) גבי עובדא דילתא:

משנה ברורה

(ו) שבה הארץ. * שיינה תזק שצריך למזגה במים. ועין בבית יוסף (ד"ה ומ"ש חי) שכתב דבמדינתו נהגו העולם למזג במקצת מים אף כשאין היינו חזקים, עין שם הטעם: (ז) אינו צריך למזוגו. * משום הראוי לשתותו כמות שהוא: (ח) לשם ברכה. * היינו שיוציאונו (ו) סמוך לברכה מן החבית לשם ברכה ולא יוציאונו מקדם וישתהא בכלי, וזהו (ו) רק למצנה מן המבחר: (ט) שיהא מלא וכו'. ואף שרגיל לשפך קצת על ידי זה לארץ. * ויש שאין ממלאין אותו כל כף מטעם זה, ואפלו הכי (ס) שם מלא עליו. ודע דמלא הוא רק למצנה לכתחלה ואינו מעכב * אם אף יש בהימן שעור רביעית, וכמו שכתבתי בסימן רע"א במשנה ברורה סעיף קטן מ"ב עין שם: ג (י) לחזר וכו'. * מלשון זה משמע דהוא רק לכתחלה ואין עכוב בדבר: (יא) שלם. שלא יהיה גוף הכוס שבור, ולא פגום בשפתו אפלו (ט) חסרון מועט ונבדק (י) יש להקפיד לכתחלה (י) אפלו בלא חסרון פלל, וכן אם גוף הכוס שלם רק בסיסו נשבר גם כן יש להקפיד (י) ואפלו יכול לעמד על בסיסו, (י) אם לא שאין לו אחר יש להקל (י) בקל זה. * ובכסוי פלים אף שלא נעשו לקבלה, גם פן אין להקפיד אם אין לו אחר [אלה רבה (פ"א)]. כתב המגן אברהם (פ"א) בשם הב"ח (פ"ה), ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו, ויש שנוהגין גם פן להתעטף בבגד העליון, דכל זה הוא בכלל עטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה, וכן נהגו פהיום בישאאל בעת ברפת המזון שמשמין הכובע על ראשיהן אפלו כשהוא מברך ביחיד

שער

(ו) מגן אברהם (פ"א): (י) כדי לצאת כל הפרושים בלשון חי [יש"ש שפרשו חי מה שאנו קורין בלשון לעז פרי"ש]. והיינו סמיה לברכה [טור]: (כ) ט"ז (פ"א) ואלה רבה (פ"א) ושארי אחרונים, וכן מוכח ברא"ש פרק שלשה שאכלו סימן ל"ה לשיטת רבנו תם עין שם: ג (ט) באלה רבה (פ"א) כתב אפלו רק חסרון כדי חגירת צפרין, ופרי מגדים (פ"א) כתב על זה דהמרא היא: (י) אלה רבה (שם) [י]. (כ) היינו אפלו אם אין הינו נטף דרך הסדק [י]. (י) אלה רבה (שם) ושארי אחרונים: (ג) אלה רבה (שם) וישארי אחרונים. ולא בארו פנתם אם אפלו כשאינו יכול לעמד על בסיסו פלל, או אפשר דבאפן זה אינו חשיב כוס קלל ודומא הנטילת ידים בסימן קנ"ט (פ"א), ואף דאלה רבה (שם) מקל בכסוי פלים אפשר דהקא גריעא טפי, דהתם הלא יכול להחזיק רביעית אלא שלא נעשה לקבלה מה שאין פן הכא. ועין בעולת תמיד (פ"א) דמשמע מניה דמקל

הציון

בזה כלא אפשר ליה באתר. ואף על פי כן למעשה צריך עיון: (י) היינו אפלו בכוס שהוא שבור בשפתו מיהן שנשאר רביעית ממנו ולמשה, פן משמע מפרי מגדים (פ"א) ופשוט דאם יש נקב בשולו ועל ידי זה אינו יכול להחזיק רביעית אין על זה שם כוס פלל, והוא לעיובא אפלו בשעת הדחק, דכוס של ברפת המזון וקדוש צריך להחזיק רביעית בכתב אפלו בסימן פרק ז' מהלכות ברכות הלכה י"ד ופרק כ"ט מהלכות שבת הלכה ז': ד (טו) והנה הב"ח (פ"א) פליג על רמ"א בזה [י]. ומסיק המגן אברהם (פ"א) בהרמ"א, ובלאו הכי דינא דרמ"א גם כן רפיא מאד דלדעת הטור יש להחמיר בזה כמו שכתב הט"ז (פ"א) ומגן אברהם (שם) והכו דלא לחוסף עלה: (טו) ט"ז (פ"א) ומגן אברהם (פ"א): (פ) מגן אברהם (שם) ואלה רבה (פ"א) בשם מהר"מ [י]. (י) ט"ז (פ"א) ומגן אברהם (פ"א) ונהג"א:

הלכות ברכת המזון סימן קפג

פז: [ג]

משנת שעה"צ

סעיף ד - שו"ע

מקבלו לכוס של ברכה בשתי ידיו כקודם שמתחיל לברך, וכשמתחיל לברך נותנו בימינו כלי ישיע בשמאל.

הג"ה

והיינו - מה שכתב המחבר שלא יסייע בשמאל דוקא שלא תגע השמאל בכוס עצמה, אבל אם נותן השמאל תחת הימין לסייעה ואין יד שמאל נוגעת בכוס כלל, מותר לא.

שו"ע

ומגביהו מהקרקע מרחיק אם הוא יושב על גבי קרקע, ואם הוא מיסב בשלחן מגביהו מעל השלחן מרחיק, ונותן עינו בולד כדי שלא יסח דעתו.

ומשגרו לאשתו שתשתה ממנו.

ס"ק יב

כתב הט"ז, דהמעם הוא כדי להראות הביבות

קבלת הכוס עליו שהוא חושק לקבלה בכל כותו [-בשתי ידיו].

ס"ק יג

היינו, אפילו אם ירצה לאחוז הכוס ביד ימינו באמצע הכוס, וביד שמאלו רק יאחזנו מתחתיו אף שגם בזה יד ימין אוחזת בכוס למעלה מיד שמאל, אפילו הכי אסור מפני שאסור שתיגע יד שמאל בכוס כלל.

ס"ק יד

ונותן השמאל מתחת לסמוך יד הימין ואין יד שמאל נוגעת בכוס כלל, אלא ביד ימין.

ס"ק טו

והאחרונים כתבו דיש להחמיר גם בזה, ולא יסייע כלל ביד שמאל, אף שאינה נוגעת בכוס, מפני שדעת הטור שאין לסייע בשמאל כלל, ואפילו כשאינה נוגעת בכוס.

כתב הש"ח, על פי הקבלה נכון שינימור הכוס על כף ימינו על הכף עצמה ולא על האצבעות,

צינונים והערות

ס"ק טו] וספר נגיד ומצוה [הוכחו דבריו בבאר היטב ס"ק] באופן אחיות הכוס, עובי הכף או האצבעות מצטרפים לטפח גם ביחוד. לג. הבית יוסף בסימן קפ"ב (ד"ה נמנה) הביא שיש מדקדקים חוששים לדעת הפוסקים שאפילו ביחוד ברכת המזון טעונה כוס ומזוגין יין לברכת המזון אפילו ביחוד, ומצד שני כדי לחוש לדברי הזוהר (מ"ג קמ) שכתב 'ברכת המזון בשלושה צדין כוס, שלא בשלושה אין צדין כוס', מניחים הכוס על השלחן ואינם תופסים אותו בידיהם [ואף הרמ"א הביא מנהגם בהג"ה שם (ס"ג)]. ויש להקשות על זה ממה שכתב השולחן ערוך כגון שצריך להגביה כוס של ברכה טפח, ואם כן נמצא שחסרו בדקדוקם במהות המצוה של כוס של ברכה. וברד"ש (ס"ה) כתב שאין להקשות כלום, כי הטעם שצריך להגביה הכוס הוא כדי שיראוהו כל המסובין ויסתכלו בו, וזה אינו שייך במי שמברך ביחודות. ועיין בפרי מגדים (מ"ז סק"ד) שהקשה על הדרישה שאף שאין צריך להגביה טפח מפני שאין כגון מסובין, מכל מקום הרי מבואר כאן בשו"ע שצריך המברך ליתן עינו בו, ומשום כך יש להגביה הכוס.

לד. ואם אין לו כוס לברך עליו, כתב באליה רבה (סק"ו) בשם שו"ע האר"י ז"ל (סוד פטמות של עמנו), שישים שתי ידיו ימינו על שמאלו כנגד החזה, ויסגור את עינו עד שיגמור כל הברכות.

לה. ובאבודרהם (הלכות שלש פטמות ע"י קפג) הוסיף: להראות שצריך לחשוב שהותר לו לשתות היין לצורך המצוה ולברך עליו את השם, וכשהיה בלבו כך לא יבא להשתכר ממנו.

לו. וזוהרים שלא ישנה אדם אחר בין איש לאשתו (דרישה סק"ה). לו. הבי"ח חולק על הדין שהביא הרמ"א (כמו שהובא בשער הציון), מפני שהבין שהשכלי הלקט והבית יוסף (שמשם מקור דין זה) החכונו שבאופן זה המבואר במשנה ברורה גם כן מותר, כיון שיד ימינו אוחזת בכוס למעלה משמאלו. ועיין באליה רבה (סק"ו) שכתב שהרמ"א היה מוכרח לבאר דלא כהב"ח, משום שדעתו כמו שכתב הש"ח (שער הקדושה ד"ה ויגו) שצריך להניח הכוס על כף הימין והאצבעות זקופות, וסימן (מלש"ת מ"א) זאתן את הכוס על כף פרעה, ולא כאותם שנוהגין שהאצבעות מקיפות את הכוס. ואם כן על כרחך כוונת הבית יוסף כשמניח יד שמאל מתחת ליד ימין ולא תחת הכוס, שהרי הימין אוחזת בכוס מתחתיו.

לז. בעזרת תמיד (סק"ג) כתב שגראה מדברי הש"ח שכתב ויכל זמן שמברך אוחז הכוס בימין והשמאל לא תסייע, ויש לזה סוד גדול, שאף הוא חולק על הרמ"א ודעתו שאין לסייע בשמאל כלל ואפילו כשנותנה מתחת ליד ימין, ועיין באליה רבה (ס"ג), שכתב שסיוע באופן שכתב הרמ"א להחיר אף לדעת הש"ח מותר, כי מסייע כזה אין בו ממש.

לט. ואף שאין מפורש בטור להחמיר אף באופן זה שאינו נוגע בכוס, אמנם כן מדויק מלשונו שפירש דברי הגמרא, 'ראשונים שאלו

כה. בגמרא דרשו דין זה מהפסוק (מלכים קל"ג) 'שאו ידיכם קרח וברכו את ה', ופירש הלבוש שלמדו זה מחיבת 'ידיכם' שנכתבה בלשון רבים, משמע שיקבלו בשתי ידיו, ובאליה רבה (סק"ו) כתב שמצורת כתיבת התיבה אי אפשר ללמוד, שהרי היא כתובה 'ידיכם', אלא מצורת הקריאת למדו, שהיא נקראת 'ידיכם' שלשון זו מורה על שתי הידיים ולא קוראים 'ידיכם' שמורה על יד אחת, וכמו שכתוב בפרשת תפילין (דברים י"א י"ג) 'על ידיכם'. ובבגדי ישע (מ"ד) מפרש כוונת הלבוש, שאם היה כתוב 'ידיכם' בתוספת יוד, היה משמע שלעולם צריך להחזיק הכוס בשתי ידיו, ואם היה נאמר 'ידיכם' היה משמע שאין להחזיק הכוס כלל בשתי ידיים אלא ביד אחת, וכיון שכתוב 'ידיכם' והניקוד הוא 'ידיכם', שזהו כאילו כתוב 'יוד', הרי זה מורה תרתי, ובמאמר מרדכי (סק"ג) כתב שדברי הלבוש נכונים אף לגבי הכתיב, לפי המובא במסורה גדולה 'ידיכם'. כט. כתב בשו"ע האר"י (סוד פטמות של עמנו) שקודם שניח הכוס בימינו יאמר את הפסוק (יחזקאל מ"א כג) 'וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' (אליה רבה סק"ו).

ל. בנחלת צבי כתב, שמדברי החוספות שפירשו את האיבעיא בגמרא 'שמאל מהו שתייע לימין', שמרובר בכוסות גדולות, או בראש חודש טבת [שהוא בחנוכה] שחל להיות בשבת, או בנישואין, שצריך להאריך בברכת המזון וקשה להחזיק הכוס כל כך הרבה זמן, ואמר רב אשי אגן נעביד לחומרא, מכאן נראה שאף כשמברכים על כוסות גדולות יש להחמיר ולהגביה הכוס, ולא כמו שראיתי למקצת אנשים שאומרים שכיון שהכוס גדולה ואם יגביהה לא יוכל ליתן עינו בה, אינו צריך להגביהה. ובאליה רבה (סק"ג) הביאו, וכתב שלפי מה שכתבו האחרונים שצריך ליתן עינו בכוס עצמה ולא במה שבתוכה פשוט שאין חילוק בין אם הכוס גדולה או קטנה, וצריך להגביהה.

לא. בשבלי הלקט (ס"ג קט) כתב בשם ה"ר בנימין זה לשונו: דוקא למינקט ליה כולי בשמאל אסור, אבל לסיועי ליה בשמאל תחות ידא ימינא מותר, דקיימא לן (מ"ג נ"ג) מסייע אין בו ממש. והקשה הבית יוסף, שהרי בגמרא אמר ר' חייה בר אבא בשם ר' יוחנן, ראשונים שאלו שמאל מהו שתייע לימין. ואמר רב אשי, הואיל וראשונים איבעיא להו ולא איפשט להו אנן נעביד לחומרא. ואם כן היאך כתב בשבלי הלקט שמוחר לסייע בשמאל. לכך כתב שגראה שהשכלי הלקט פירש, שלא שאלו הראשונים אלא מה הדין כשתופס הכוס גם ביד שמאל, אבל כשאין יד שמאל נוגעת בכוס פשיטא להו שאין בכך כלום. ואלו הם דברי הרמ"א כאן בהג"ה. ועיין במגן אברהם (סק"ו) שהביא ראייה לדברי שבלי הלקט אלו מהגמרא בשבת (ג), דאיתא שם לגבי קבלת הדם שהיא אחת מארבעה עבודות שבקרבן [ונבדוד הקרבן צריכה להיות בימין] 'קבל בימין ושמאל מסייעתו כשר, דמסייע אין בו ממש'.

לב. בתה"ח לדוד (ל"א ג) כתב שלדעת הש"ח [הוכחו דבריו במשג"ב

הלכות ברפת המזון סימן קפג

להודיע (ו) שבה הארץ. הגה: * ויש אומרים דאם הינו אינו תזק (ז) אינו צריך למזוגו (טו). וכן נוהגין באלו הארצות. ויוציאנו מן החבית (ח) לשם (ט) ברכה (טו) בשם רש"י (נרכס טו. ד"ה טו). * ונראה דלדין שאין לנו הרבה זין אין צריך רק לשפכו מן הקנקן ששומרים בו הינו לשם ברכה, וחבית לאו דוקא, וכן נוהגין במדינות אלו. * וכוס של ברכה זמלאנו (ט) שיהא מלא על כל גדותיו: ג * וצריך (י) לחזר אחר כוס (א) (יא) שלם: ד (יב) * ומקבלו (ז) בשתי ידיו, וכשמתיחיל לברך נוטלו (ה) בימינו ולא יסע בשמאל. הגה: * והיינו דוקא (יג) שלא תגע השמאל בכוס, אבל אם נותן השמאל תחת הימין (ו) (יד) לסיצה (טו) מפר בית יוסף (ד"ה י"ג מן) בשם שבולי הלקט (פ"י קט). (טז) * ומגביהו מהקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע, וינאם הוא מסב בשלחן מגביהו מעל השלחן טפח. ונותן בו עיניו (יז) שלא יסיח דעתו. הגה: (יח) ועל פן אין לוקחין כוס שפיו צר שקורין (י) גלוי"ק גלא"ז לברך עליו. (יט) * ומשגרו (כ) [ח] לאשתו שתשתה

ד טור בשם יש מקרשים והוספת שם נ"ד"ה מדרש. ה שם בגמרא (נ"א). ו טור וכן הוא בירושלמי (נרכס טו. ד"ה טו). ז שם בגמרא. ח שם.

שערי תשובה

דאף דלא עבדינו עטור מפל מקום אין לעשות להפך. ואין להניח פלים ריקים על השלחן בעת ברפת המזון, ויגדלים נהרים פנה. עין שם הביאו בברכי יוסף (פ"א): ד [ח] לאשתו. עין באר היטב, והשעם כדי שתתברך. וכתב הפרשה (פ"א) דמהאי טעמא נחפשת קצת שלא לשתות בין איש לאשתו, והביאו פאלה רבה (פ"א):

באר היטב

ב (ב) ברכה. פי חי פרוש פרישק"ו. ולידין ישלח לקנות מחנוגי סמיה לברכה כדי שיהא חי. מגן אברהם (פ"א): ג (ג) שלם. ואפלו נשבר כסיס שלמשה פסול, אלא אם פן בשעת הדחק. מהרי"ל (פנהג"ח סעודה), ועין שריי פנסת הגדולה (הנה"ט פ"א): ד (ד) בשתי ידיו. עין תשובת חכם צבי סימן קס"ח שכתב דוקא המקרה צריך שישל הכוס בידי עין שם: (ה) בימינו. והעמיד הכוס על כף ימינו וקאצבעו יהיו זקופים סביב הכוס, והסוד (בראשית ב' א') יצאמן את הכוס על כף פרה"ה. ש"ת"ה (שער האותיות קדושת האכילה). ובספר נגיד ומצנה (ברכות המון) כתב שיהא הכוס עומד על חמש אצבעות על גביהם ממש. עין שם ועין בית יצקב סימן קע"ד. לא ישל הכוס בכתי הידים רק יסירם קדם. מהר"ם: (י) לסיצה מותר. כ"ח (ט"ו) כתב אם חופט בנימין באמצע הכוס, מפר לשום יד השמאל תחת הכוס, ומגן אברהם (פ"א) חולק עליו. נ"ט"ו (פ"א) אסור אפלו בנתן השמאל תחת הימין לסיכו דלא כהרמ"א עין שם. כתב הט"ז (פ"א) ראיתי הרבה בני אדם שאינם ממלאין הכוס ממש ורמ"א כתב שיהא מלא, וצריך לומר הטעם שאם יהא מלא הרבה ישפך ויחבזה ויכמו שפתוב (פ"י קטא ט"א) אין מעבירין כוס מלא על האוכלין: (י) גלוי"ק גלא"ז. ט"ז (פ"א) ומגן אברהם (פ"א) הקשו דמא ליה שיהא עיניו ביני דלקא די שיהא עיניו בכוס, על פן העלה הט"ז דאם אין בקלות כוס אחר יברך על זה ואין כאן חשש פסול עין שם, ועין בשרי פנסת הגדולה (הנה"ט פ"א): (כ) לאשתו. אפלו לא אכלה עמהם, פן משמע בגמרא (ברכות נ"א) גבי עובדא דילתא:

משנה ברורה

(ו) שבה הארץ. * שיינה תזק שצריך למזגה במים. ועין בבית יוסף (ד"ה ומ"ש חי) שכתב דבמדינתו נהגו העולם למזג במקצת מים אף כשאין הינות חזקים, עין שם הטעם: (ז) אינו צריך למזוג. * משום הראוי לשתותו כמות שהוא: (ח) לשם ברכה. * הינו שיוציאנו (ו) סמוך לברכה מן החבית לשם ברכה ולא יוציאנו מקדם וישתהא בכלי, וזהו (ו) רק למצנה מן המבחר: (ט) שיהא מלא וכו'. ואף שרגיל לשפך קצת על ידי זה לארץ. * ויש שאין ממלאין אותו כל כף מטעם זה, ואפלו הכי (ס) שם מלא עליו. ודע דמלא הוא רק למצנה לכתחלה ואינו מעכב * אם אף יש בהיני שעור רביעית, וכמו שכתבתי בסימן רע"א במשנה ברורה סעיף קטן מ"ב עין שם: ג (י) לחזר וכו'. * מלשון זה משמע דהוא רק לכתחלה ואין עכוב בדבר: (יא) שלם. שלא יהיה גוף הכוס שבור, ולא פגום בשפתו אפלו (ט) חסרון מועט ונבנסדק (י) יש להקפיד לכתחלה (י) אפלו בלא חסרון פלל, וכן אם גוף הכוס שלם רק בסיסו נשבר גם כן יש להקפיד (י) ואפלו יכול לעמד על בסיסו, (י) אם לא שאין לו אחר יש להקל (י) בקל זה. * ובכסוי פלים אף שלא נעשו לקבלה, גם פן אין להקפיד אם אין לו אחר [אלה רבה (פ"א)]. כתב המגן אברהם (פ"א) בשם הב"ח (פ"ה), ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו, ויש שנוהגין גם פן להתעטף בבגד העליון, דכל זה הוא בכלל עטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה, וכן נהגו פהינם בישאאל בעת ברפת המזון שמשמין הכובע על ראשיהן אפלו כשהוא מברך ביחיד

שער

(י) מגן אברהם (פ"א): (י) כדי לצאת כל הפרושים בלשון חי שיש שפרשו חי מה שאנו קורין בלשון לעז פרי"ש]. והיינו סמיה לברכה [טור]: (כ) ט"ז (פ"א) ואלה רבה (פ"א) ושאר אחרונים, וכן מוכח ברא"ש פרק שלשה שאכלו סימן ל"ה לשיטת רבנו תם עין שם: ג (ט) באלה רבה (פ"א) כתב אפלו רק חסרון כדי חגירת צמין י"ו, ופרי מגדים (פ"א קט"א) כתב על זה דהמרא היא: (י) אלה רבה (שם) [י]. (י) היינו אפלו אם אין הינו נטף דרך הסדק [י]. (י) אלה רבה (שם) ושאר אחרונים: (י) אלה רבה (שם) ולא בארו פנהג"ח אם אפלו כשאינו יכול לעמד על בסיסו פלל, או אפשר דבאפן זה אינו חשיב כוס קלל ודומא הנטילת ידים בסימן קנ"ט (פ"א), ואף דאלה רבה (שם) מקל בכסוי פלים אפשר דהקא גריעא טפי, דהתם הלא יכול להחזיק רביעית אלא שלא נעשה לקבלה מה שאין פן הכא. ועין בעולת תמיד (פ"א) דמשמע מניה דמקל

הציון

בזה כלא אפשר ליה באתר, ואף על פי כן למעשה צריך עיון: (י) הינו אפלו בכוס שהוא שבור בשפתו מיהן שנשאר רביעית ממנו ולמשה, פן משמע מפרי מגדים (פ"א) ופשוט דאם יש נקב בשולו ועל ידי זה אינו יכול להחזיק רביעית אין על זה שם כוס פלל, והוא לעיובא אפלו בשעת הדחק, דכוס של ברפת המזון וקדוש צריך להחזיק רביעית מבאר ברמב"ם פרק ז' מהלכות ברכות הלכה י"ד ופרק כ"ט מהלכות שבת הלכה ז': ד (טו) והנה הב"ח (פ"א) פליג על רמ"א בזה י"ו, ומסיק המגן אברהם (פ"א) בהרמ"א, ובלאו הכי דינא דרמ"א גם כן רפיא מאד דלדעת הטור יש להחמיר בזה כמו שכתב הט"ז (פ"א) ומגן אברהם (שם) והכו דלא לחוסף עלה: (טו) ט"ז (פ"א) ומגן אברהם (פ"א): (י) מגן אברהם (שם) ואלה רבה (פ"א) בשם מהר"מ [י]. (י) ט"ז (פ"א) ומגן אברהם (פ"א):

הלכות ברכת המזון סימן קפג

משנת שעה"צ פז: ג]

והאצבעות יהיו זקופים כביב כלומר שיהיו כולטות אל מחוץ לכוס ויקפלים ויקיף בהם את הכוס.

לא יטול הכוס בבתי ידיים מפני שזהו גנאי למצוה כאילו אינו רוצה לאחוז הכוס בעצמו.

ס"ק יח

והאחרונים הקשו על זה, דכוונת הגמרא מה שאמרו 'נותן עיניו בו' היינו בהכנס

ולא כמה שבתוכו, ועל כן אין להקפיד בזה אם אינו יכול להשיג בקל בלי אחר, ורק אם יכול להשיג בקל יחוש לדעת רמ"א.

ס"ק יט

שעל ידי כוס של ברכה מתברכת האשה. וכדי שישגר ברכה אל ביתו אמרו שישגרו לאנשי ביתו. ואפילו לא אכלה האשה עמהם ישגר לה הכוס.

ציונים והערות

שאם כן אין נפרש את דברי ר"ת בפירוש הגמרא בקידושין (מ"ח), דאייתא שם: תנו רבנן, [האומר לאשה] התקדשי לי בכוס זה, תנא חדא בו ובמה שבתוכו [אמרינן שדעתו הייתה לקדשה בכוס ובמה שבתוכה ואם שניהם יחד שווים פרוטה מקודשת], ותניא אידך בו ולא כמה שבתוכו [דאמרינן שדעתו לקדשה רק בכוס עצמו ולא כמה שבתוכו ואין מה שבתוכו מצטרף לשווה פרוטה], ולא קשיא הא במיא הא בחמרא. ומפרש ר"ת (מו"ד ד"ה ס"א) שאם יש בו יין אין היין בטל לגבי הכלי, על כן אין לו צירוף עם הכלי ואינה מקודשת אלא אם כן הכלי לבד שווה פרוטה. ואם נאמר שמה שבתוכו בגמרא בברכות 'נותן עיניו בו' הכוונה שצריך ליתן עיניו ביין שבתוך הכוס ולא בכוס עצמה, אם כן הוא הדין גם בקידושין שם נאמר שכשאמר 'התקדשי לי בכוס זה' כוונתו הייתה למה שבתוך הכוס ולא לכוס עצמו, אלא על כרחך שגם בגמרא בברכות הכוונה שצריך להביט בכוס עצמה ולא כמה שבתוכה.

מג. מ"ו (סק"ד). ועיין בפרי מגדים (מש"ו סק"ד) שכתב שרק בדיעבד כשאין לו כלי אחר יסתפק בגלוי"ק גלו"ז. עוד כתב שאם הכוס צרה כל כך עד שאינו יכול לשתות ממנה רביעית כדי שיעור זמן שיצטרף לברכה אחרונה אין לקחתה לכוס של ברכה.

מד. גמרא (נכחמ"א).

מה. רבינו יונה (ל: ד"ה ומסגרו).

מו. כן מתבאר מהמעשה שהובא בגמרא (ס"ב) בעולא שהיה אצל רב נחמן, ואכל סעודה פת ובירך ברכת המזון על הכוס, ואמר לו רב נחמן שישלח את הכוס לילתא אשתו [-של רב נחמן]. ומשמע שם בגמרא שילתא לא ישבה אתם בסעודה (מ"א סק"ט). ובחכמת שלמה דקדק למה לא הביא המגן אברהם ראייה מבריתא מפורשת (נ"ח מ"ע"א פ"ג) לגבי שרה, שכשהמלאכים היו אצל אברהם ואכלו הסעודה שהכין להם נאמר (נ"ח מ"א ט) 'ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל', ואמרו בגמרא, יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה, אלא מאי באהל וכו' כדי לשגר לה כוס של ברכה.

שמאל מהו שתסייע ליד ימין, פירוש לסומכה בשמאלו, בלשון נקבה, ולא כתב 'לסומכו' בלשון זכר שהיה עולה על הכוס, על כרחך שדיבר על יד ימין.

מ. המגן אברהם הביא דבריו וכתב שכן משמע מהזהר בראשית (סק"ד ס"ב). [וזה לשונו: 'כוס ישועות אשא' דא כוס של ברכה, כוס של ברכה אצטרף למתו על חמש אצבען ולא יתיר. כגונא רשונא דיתבא על חמש עלין תקיפין דוגמא דחמש אצבען, ורשונה דא איהו כוס של ברכה]. ומכל מקום כתב שאין זה מוכח בוודאי כל כך ואפשר לפרשו שצריך להקיפם בחמש האצבעות בדרך אחיזה. אבל בשו"ת בית יעקב (סי' קע"ד) כתב שלא יחזיק בדופני הכוס משום חציצה, אלא יתן יד ימין למטה בשולי הכוס [או יחזיק באוזן הכוס]. והביא ראייה לדבריו מהתוספות במסכת סוכה (ל' ד"ה דעניא) שכתבו כן לגבי לולב, שאם הוא מחזיק בשוליו או באוזן הכלי שהלולב בתוכו אין זו חציצה ורק כשאוחז בדופני הכלי הוא חציצה. והביאו באליה רבה (סק"ו), ודחה דבריו וכתב שאין ראייתו ראייה, שדוקא לגבי לולב שהמצוה שנצטוו בתורה היא ללוקחו בידיו, יש מקום לרין בדין חדש האם הלקיחה כשדבר חוצץ בין ידו והלולב הוא חציצה או שיצא ידי המצוה, מה שאין כן כאן שכשחכמים תקנו בתחילה לברך על הכוס זו היתה תקנתם שהיין יהיה בתוך הכוס והמברך יגביה הכוס, מה שיין לדון בזה משום חציצה. ועוד כתב שכל זה רק לפי הבנת הבית יעקב בדברי התוספות, אבל הב"ח (מ"ו ד"ה ולקיסה) והט"ז (סק"ו) בסימן תרנ"א פירשו דברי התוספות שמתור לאחוז בדופני הכלי, ואין בזה משום חשש חציצה כלל.

מא. ערוך השלחן (ס"ה).

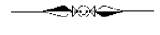
מב. שהרי לשון הגמרא הוא 'עשרה דברים נאמרו בכוס', ואחד מהדברים הוא 'נותן עיניו בו', משמע שצריך ליתן עיניו בכוס עצמה (מגן אברהם). ואף הט"ז הוכיח כן מהגמרא שמתנה אותו בין הדברים שבאים לחלוק כבוד לעצמותו של הכלי. ועוד שאי אפשר לומר שמה שכתוב כאן 'בר' הכוונה למה שבתוכו ולא לעצמו של כוס,

הלכות ברכת המזון סימן קפג

סעיף ה - שו"ע

יש מי שאומר שאם המברך איטר, - שכוחו בשמאלו, היפך שאר בני אדם, אוהו הכוס בימינו - דהיינו החזקה מבין שתי ידיו שבה עושה מלאכתו שהיא שמאל כל אדם.

[נ] כל זה רק למברך עצמו, אבל המסובין לא יצאו אם שחו באמצע שברוך המברך (כמסמך נשי"ע נאן ומ"ע נתי" ס"ה עק"פ).

קיצור ביה"ל

ד"ה אפילו אם שח. להלכה, הסוהה צאמצע ברכת המזון, אף בשעור שכול לגמור את כולה, אין צריך לחזור לראש. ואם שח צאמצע ברכה, חוזר לראש אותה ברכה.

סעיף ו - שו"ע

משנתנו לו כוס לברך לא ישיח המברך, והמסובין אין להם להשיח משהתחיל המברך לברך, לא מבעיא בשעה שהוא מברך שצריכים לשמוע ולהבין מה שאומר המברך, אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח כדי שלא להפסיק שמיעתם בשיחת חולין. ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט, יצאו.

הג"ה

אפילו אם שח המברך עצמו ואפילו באמצע הברכה, יצא.

שו"ע

אבל אם שחו בשעה שהוא מברך לא יצאו שהרי לא שמעו הברכה מפיו.

ס"ק כב

ויש מן הפוסקים דסבירא להו להחמיר בזה שאף המסובין אינם רשאים לדבר משעה שנתנו הכוס ביד המברך.

ס"ק כד

דכיון דשומע כעונה, הרי הם כמברך עצמו ואסור להם לכתחילה להפסיק באמצע ברכת המזון.

ס"ק כה

ודע דמגן אברהם מצדד דכל זה שאמרנו שאם שח בין ברכה לברכה אינו חוזר בדיעבד, הוא דוקא בשיחה בשוגג, אבל אם שח כמזיד, אפילו בשיחה מועטת ואפילו בין ברכה לברכה חוזר לראש ברכת המזון, וכמו שכתב השולחן ערוך לגבי תפילה לעיל בסימן קי"ד סעיף ז' שרק אם הפסיק בשוגג חוזר למקום שהפסיק, אבל כשהפסיק במזיד חוזר לראש. אמנם בא"י רבה נשאר בדין זה בצריך עיון, וכן הכרענו לעיל בסימן ס"ה במשנה ברורה דבדיעבד אין לחזור לראש אפילו בשעה כמזיד, ועיין שם בביאור הלכה שביאר שפסק כן מחמת דעת האליה רבה [שהובא לעיל], והגר"א (סי' קד סעיפים ה-ו) שמשמע מדבריו שחוזר למקום שפסק אפילו כשפסק באמצע ברכה במזיד [הגר"א מירוי לגבי קריאת שמע אבל הוא הדין גם לגבי ברכת המזון, שאף שהוא מדאורייתא אינו חמור יותר מקריאת שמע].

סעיף ז - ס"ק כז

דמדינא היה יותר נכון שישמעו המסובין כל הברכת המזון מפי המזמן והוא יוציאם בכרכתו, ובעצמן לא יברכו כלל.

ומבטלים עשה דאורייתא דזאכלת ושבעת וברכת' בידיים.

ביאורי ההלכה

לראש אף כשהפסיק מחמת אונס מחמת דנמצא בה דבר שהוא קיל מתפילה, דהיינו, היכא דבירך ברכת המזון ואחר כך מצא צואה במקום זה דנסתפקו התוספות והרא"ש אם דין ברכת המזון כתפילה בענין זה ולא יצא ידי חובה כמבואר בהלכות תפילה (סי' עו ס"ח) או שדין ברכת המזון קל יותר מדין התפילה, כמבואר בסימן קפ"ה. והוא הדין בנידון דידן יהיה דין ברכת המזון קל יותר משאר דברים, שהרי לא הזכירו

ד"ה אפילו אם שח

עיון במשנה ברורה מה שכתבנו בשם יש אומרים דאם שחה מחמת אונס כדי לגמור את כולה, חוזר לראש, ואפילו אם היתה השהייה בין ברכה לברכה. והוא מהמגן אברהם וכן כתב בנשמת אדם הלכות ברכות. והנה מה שפסק המגן אברהם אולי אין להוכיח דין זה מהלכות תפילה שבה צריך לחזור לראש אם שחה, דברכת המזון שאני שאינו צריך לחזור

ציונים והערות

(מכות ט"ז ד"ה א"ן) והרא"ש (מכות פ"ו ס"י לה) שהוא הדין בנידון דידן, אבל כל זה רק בדיעבד, ולכתחילה צריכים לשומעו על הסדר ולא להסיח בינתיים.
 נא. מאמר מרדכי סק"ז. שכדי לצאת בשמיעת ברכת המזון צריכים הם לכיין להבין ולשמוע למה שיאמר המברך (נ"א פ"ו ס"י לה). והחילוק בין המברך לשומעים, דדוקא השומעים אינם יוצאים אם שחו באמצע שברך המברך, לפי שכשדברו הפסיקו ודילגו את כל מה שברך המברך, מה שאין כשהמברך עצמו משיח באמצע הברכה, שאז אינו מדלג כלום. ולפי זה, אם השומעים גם כן דברו באותו הזמן שהמברך דבר, גם כן יצאו ידי חובה בדיעבד, שהרי לא דילגו כלום מהברכה (דעני חמדות נרכות פ"ו אות ק"א).
 נב. כי בשעה שהוא מברך כתב השולחן ערוך שלא יצאו כיון שלא שמעו הברכות.
 נג. משום שכן עיקר מצוות זימון.
 נד. והביאו ראייה לדבר מדין שתי, שאסור לו להתפלל לכתחילה עד שיפוג יינו מה שאין כן לגבי ברכת המזון מברך לכתחילה. כדאיתא בירושלמי במסכת תרומות (פ"א ה"ד): שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפילתו גדופין וכו'. רבי זעירא בעא קומי רבי איסי שיכור מהו שיברך, אמר ליה זאכלת ושבעת וברכת' ואפילו מדומדם - שהוא מבוסס ושיכור, דיושבעת' היינו אפילו כשאתה שבע ושתי ביותה. אף על פי כן יברכת'.

מז. במגן אברהם (מ"ט) הקשה על דברי השו"ע, שבסימן תרנ"א (מ"ג) כתב הבית יוסף, שאף שמצוות נטילת לולב עיקרה מן התורה, מכל מקום כיון שהלקיחה ביד ימין אינה אלא מדרבנן גם אדם שהוא איטר יטול הלולב בימין של כל אדם שהיא שמאל שלו, ורק במצוות דאורייתא כגון תפילין הולכים אחר ימין שלו. ואם כן מדוע כאן בכוס של ברכה שאף עיקרו מדרבנן כתב בשו"ע שאיטר אוהו הכוס בימין שלו שהיא שמאל כל אדם. עוד כתב שלא מצא כתוב בשבלי הלקט כלל בענין זה לגבי כוס של ברכה, ולגבי לולב הזכיר דין האיטר וכתב שהולכים אחר ימין של שאר בני אדם כיון שהיא מדרבנן כמו שמובא שם בשו"ע. ואף על פי כן פסק המגן אברהם בזה כמו שכתב כאן השו"ע כיון שגם לגבי לולב חולק הרמ"א בהג"ה על השו"ע וכותב שיש לאיטר לאחוז הלולב בימין שלו וכן בכל המצוות דרבנן. [על מה שכתב שאין בזה כלל בשבלי הלקט, כתב בברכי יוסף שלא היה לפניו אלא קיצור של השבלי הלקט, והוא ראה שבלי הלקט בכתב יד כפלים לתושיה ומסתמא שם הובא זה ואינו תחת ידו לבדוק זאת. ובנחלת צבי הביא שכן כתוב בשבלי הלקט סימן קנ"ו].
 מח. דאמר רב אשי (מכות נ"א) אין משיחין על כוס של ברכה.
 מט. פ"ב.
 נ. כדאיתא בראש השנה (ל"ד), 'אמר ר' יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא', וכן תניא שם בבביתא כוותיה. ושם מסתמא הפסיק וסח בינתיים, ואף על פי כן יצא. וכתבו התוספות

הלכות ברפת המזון סימן קפג

ט שפלי הלקט (כ"י גמ).
 י שם בקמרא (מא).
 כ שם בתוספות (ד"ה אין)
 ורבנן יונה לית ד"ה אין
 ורא"ש (פ"ד ס"י לה).
 ל שם (בתוספות). מ שפלי
 הלקט (ס"ט) וקדחות
 ת"ים (פ"י י"א) קשט רבי
 פ"ד והנחות חס"ד קמן
 ט"ו ש"ו.

ממנו: ה' ט"ש מי שאומר שאם המכרף אטר (בלע"ז מנצינ"ו) אוהו הכוס בימינו (כ) שהוא שמאל כל אדם: ו (כא) *משנתנו לו כוס לברך, לא ישיח המכרף. והמסבין אין להם להשיח (כב) משהתחיל המכרף, לא מבעיא בשעה שהוא מכרף (כג) שצריכין לשמע ולהבין מה שאומר המכרף, אלא אפלו בין ברכה לברכה (כד) אין להם להשיח. ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמכרף שותק מעט, יצאו (הגה: כה) * אפלו אם שח המכרף עצמו, * לאבל אם שחו בשעה שהוא מכרף (כו) לא יצאו: ז (כו) מנכון הדבר שכל אחד מהמסבין יאמר (ט) בלחש עם המכרף (כח) כל ברכה וברכה ואפלו

באר היטב

פעם שהמכרף מכרף בומין אין שומעין לו ומדברים דברים אחרים וקברט בעצמות גדולות, וטוב מאד היה הדבר שלא לברך בומין כלל דאז היה כל אחד מכרף בפני

באר הגולה

ו * אפלו אם שח המכרף עצמו. * ע"ז במשנה ברורה (ס"ג כה) מה שכתבנו בשם יש אומרים דאם שקה כדי לגמר בלה חנור לראש, ואפלו בין ברכה לברכה, והוא מהמגן אברהם (ס"ג יא) וכן כתב בגושמת אדם הלכות ברכות (כלל ה ס"ג יג). והנה מה שפסק המגן אברהם אולי דברכת המזון שאני מחמת דמקצא בה דבר שהוא קיל מתפלה דהיינו היכא דברך ואחר כך מקצא צואה במקום זה דנטפיקו התוספות (עיוובין סד. ד"ה שיכור) וקרא"ש (שם פ"ו ס"י ה) כמבאר סימן קפ"ה (משניב סק"ה), זה יש לדחות משום דכמה אחרונים סברי שם דאין להקל בזה, וגם הרמב"ם בלקושיו (כב: ד"ה ויחיו) סובר בן כמו שכתבנו שם בסימן קפ"ה (ד"ה אם צריך), ומלבד זה נשאנו על המגן אברהם שם בבאר הלכה בסימן ס"ה (ד"ה קראה) בקלא. * אמנם מצד אחר יש לפקפק בזה, והלא כתבנו שם בסימן ס"ה (משניב סק"ה) דברכת קריאת שמע אם שקה בין ברכה לברכה אינו חנור, והכא היינו טעמא משהו דמעכבין זה את זה כולו חשיבי קחד ברכה, וגם משהו הא דפסק לקמן בסימן קפ"ח סעיף ו' דחנור לראש, והטעם כתב שם קרא"ש (פ"ו ס"י כג. בריכות) דכולהו שלש ברכות דברכת המזון חשיבי כאחת וכן העמקתי שם בבאר הלכה. אך עמה שעורני ה' אחרי חפוש בספרים התבוננתי דגם זה לאו מלתא דפסיקתא היא, דלענין מעכבין זה את זה הלא ידוע לקמן בסימן קצ"ד מה שכתב שם המגן אברהם (ס"ג) בעצמו דלרמב"ם (מלחמות לד. ד"ה אמר) לא פשיטא ליה האי דינא, וע"ז באבן העזר שם (ס"ט) שכתב דגם להר"י (לה) אין מעכבין זה את זה, וגם מה שכתבנו דכולהו שלש ברכות חשיבי כאחת וזהו דוקא להרא"ש ורבנו ירוחם (ניח יב ח"ט), אבל כמה פוסקים לא סבירא להו כוותיה בזה כמו שכתבנו לקמן בסימן קפ"ח בבאר הלכה (ד"ה לראש) ע"ז שם, ואם בן אין לנו ראיה בענינו לענין ברפת

משנה ברורה

ברכה (יט) כדי שיתברך הפעל הפית: ה (כ) שהוא שמאל כל אדם. ואם הוא שולט בשתי ידיו, (ז) אוהו בזמין שהוא זמין כל אדם. ודע דמה דהזכר מסעיף ד' עד סעיף ז, זה, הסכים בבאר הגר"א (ס"ד) דהוא רק להדור מצוה לכתחלה: ו (כא) משנתנו * ב' בום, ועד (כב) אחר שתיתו שהוא לאחר גמר ברפת המזון: (כב) משהתחיל המכרף. אבל מקדם רשאים להשיח אף שפבר נטל המכרף הכוס בידו. * ויש מן הפוסקים דסבירא להו להחמיר בזה, (כג) ונכון לחש לדבריהם: (כג) שצריכין לשמע וכו'. דהמכרף מוציא אותם בברכת המזון ואם לא ישמעו לא יצאו: (כד) אין להם להשיח. * דכיון דשומע פעונה הרי הם כמכרף עצמו: (כה) אפלו. דהשיחה שבינתים אינה מפסדת הברכות בדיעבד. * ודע דמגן אברהם (ס"ג יא) מציד דכל זה הוא וקא בשיחה בשוגג, אבל במזיד אפלו בשיחה מועטת ואפלו בין ברכה לברכה חנור לראש ברפת המזון, וכמו גבי תפלה לעיל בסימן קי"ד סעיף ו'. אמנם באל"ה רבה (פ"ק יד) נשאר בדין זה בצריך עיון, וכן הכרענו לעיל בסימן ס"ה במשנה ברורה (סק"א) בדריעבד אין לחזר (כז) אפלו כששח במזיד וע"ז שם בבאר הלכה (ד"ה בין), אך לכתחלה יש לזהר בזה הרבה. ואם היה בין ברכה לברכה שהוי מרפה שהיה יכול באותו הזמן לגמר (מ) כל ברפת המזון מראש ועד סוף, אפלו אם לא שח כלל בינתים יש אומרים דצריך

לחזר לראש ברפת המזון, ודוקא אם השהוי היה מחמת אנס שהיה צריך לנקבו או שהיה המקום אינו נקי, וכמבאר לעיל בסימן ס"ה (סק"ב) לענין קריאת שמע והוא הדין פאן. וע"ז בבאר הלכה (ד"ה אפילו) שכתבנו דאין דין זה ברור למעשה דיתחזר בשביל שהיה בין ברכה לברכה, אך אם שהוי בזה היה באמצע ברכה צריך לחזר, ורק לראש הברכה: (כו) לא יצאו. ותלוי בזה, דאם לא גמר המכרף עדין את הברכה, (כז) חזרוין המסבין (ט) ומכריכין בעצמן ממקום שפסקו לשמע לדברי המכרף, ואם גמר המכרף (מ) את הברכה נכוננו לשמע, צריכין המסבין לחזר לתחלת הברכה ולברך בעצמן, (כט) דכיון שדלגו באמצע הוי פלא אמרוהו כלל. וכל זה דוקא אם על ידי השיחה שבאמצע לא שמעו ודלגו דברים שהם מעקר הברכה, כמו ברית ותורה וכיוצא בזה שהם לעפוכא כמו שכתוב בסימן קפ"ז (ס"ט), אבל אם דלגו רק דברים שהם שלא מעקר הברכה, יצאו בדיעבד ואינם צריכים לחזר בשביל זה. וכל שכן אם לא דלגו כלל כגון שהמכרף עצמו שח אז באמצע ושחו גם הם, אף דבדואי שלא פדין עשו, מכל מקום בדיעבד יצאו (כט) ואינם צריכים לחזר: ז (כו) נכון הדבר. הינו אף * דמדינא היה יותר נכון שישמעו המסבין כל הברכת המזון מפי המזמן והוא יוציאם בברכתו ובעצמן לא יברכו כלל, מכל מקום בעבור (ב) שמצוי בעונותינו הרבים שהמסבין מסיחין דעתם ואינם מכונין לדברי המכרף כלל ונמצא שחסר להם ברפת המזון לגמרי * ומבשילין עשה דאורייתא בידים, לכך נכון פה"ס יותר שהמסבין יאמרו בעצמן בלחש כל מלה ומלה עם המכרף כדי שיברכו יחדו ונקרא על ידי זה ברפת זמון, ומתקנים מה שאמר הכתוב (תהלים לד ד) 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו' דמזה ילפינן ברפת זמון וכמו שכתבנו לקמן [בסימן קצ"ב במשנה ברורה (א"פ)]: (כח) כל ברכה וברכה.

שער הציון

באחת משלש ראשונות של תפלה באמצע דקיימא לן לעיל בסימן קי"ד סעיף ו' דאם נזכר קדם שפסם הברכה אין צריך לחזר לראש הברכה ורק יראה לתמן המענות: (טו) או שהמכרף בעצמו יחזר בשבילן לומר ממקום שפסקו לשמע: (טז) מאמר מרדכי (סק"ב) ע"ז שם דמציד בן. וע"ז שם עוד שכתב דאם התחיל המכרף לומר ברכה שלאחריה הם צריכים לחזר לראש ברפת המזון, ולא העמקתי דין זה להלכה משום דהוא אויל לפי מה שכתב המגן אברהם בסימן קפ"ח (סק"ח) בשם הרא"ש (פ"ו ס"י כג) דכולהו ג' ברכות תשובות כאחת, מה שאין בן לפי מה שהכאנו שם (ביחול ד"ה לראש) משארי ראשונים דלא סבירא להו בן אף בזה אין צריך לחזר רק לתחלת אותה ברכה שדלגו בה לשמע: (מ) מה שאין בן לשלא גמר המכרף עדין הברכה לא מקרי דלוג באמצע שיפסיד על ידי זה ראש הברכה: (מא) ולפי מה שכתוב בסעיף ד' דיש לנהג לומר בעצמו עם המכרף בלחש וכמו שאנו נוהגין, אף אם לא שמעו דברים שהם מעקרי הברכה מהמכרף אין להקפיד על זה פיון שאמר בעצמו בלחש ולא דלג מהמכרות: ז (ב) ט"ז (סק"ב):

(ע) וממילא מתבררת גם האשה וכמו שאמר שם עולא בהרי"א ב"ר ג"א עמוד ב. אך מהמקנה אילי עולא פליג על עקר הדין דברותא דיש אומרים משגרו לאשהו, דכיון שהיא מומילא מתבררת גם היא, וכיון דהפוסקים נקטו להאי דינא הוא הדין באורח אצל בעל הבית, ואפשר דזה היה גם כן טעמו של רב נחמן שאמר נשדר לה מר קסא לילמא וצריך עיון: ה (כ) פרי מגדים (וא"א סק"ט): ו (כא) שפסקם הכל בכלל מה שאמרנו (גמ' שם) אין מסיחין על כוס של ברכה: (כב) מגן אברהם (סק"ב) ועוד איזה אחרונים: (כג) אפלו כששח באמצע ברכה: (כד) וכלו לענין קריאת שמע ושארי דברים דכיון דדוקא שהיה מתחלתה ועד סופה כולל בסימן ס"ה במשנה ברורה (סק"ב). ולקאורה אין לשער רק כדי לגמר השלש ברכות דאורייתא, ולא דמא לברפת קריאת שמע דבשיחה בקריאת שמע משערינו אף בהם דהם נתקנו לקריאת שמע, אבל ברכה רביעית שבברכת המזון בפני עצמה היא ונתקנה אחר כך בשביל הרוגי ביתר פדאיתא בש"ס (מ"ח), ואדברה קבעו שיענה בעצמו אמן אחר ברכה שלישית להראות שפאן הוא גמר ברכות וצריך עיון: (כט) דלא גרע זה מאס דלג

הלכות המזון סימן קפג

ביאורי ההלכה

הזור מפני שהירושלמי (נרות פ"ג ס"ה) הסתפק אם אמרינן 'ברכותיה ולא היא' [כלומר, שאף אם שהה רק כדי לגמור ברכות קריאת שמע ולא את כל קריאת שמע, גם כן צריך לחזור לראש] או לא, ולפי הצד שאומרים 'ברכותיה ולא היא' אין קשר בין ברכות קריאת שמע לקריאת שמע עצמה, ממילא הוא הדין שאין לברכותיה התקשרות זו עם זו וכן הלכה שאינן מעכבות זו את זו, והמפסיק באמצע ברכה לא יצטרך לחזור אלא לראש הברכה שהוא עומד בה. ואם כן אם פסק בין ברכה לברכה אין צריך לחזור כלל. והבא היינו **מעמא** של המגן אברהם שחוזר לראש ברכת המזון, **משום** דהברכות מעכבין זה את זה, ולכן כולו חשיבי כחד ברכה, וגם **משום** הא דפסק בשולחן ערוך **לקמן בסימן קפ"ח סעיף ו'** דאם לא הזכיר 'רצה' או 'יעלה ויבוא' בברכת המזון בשבת או ביום טוב ונזכר לאחר שהתחיל ברכת הטוב והמטיב חוזר לראש ברכת המזון, והטעם כתב שם הרא"ש דכולו ברכות של ברכת המזון חשיבי כאחת, וכן העתקתי דבריו שם בביאור הלכה. אך עתה שעזרנו ה', אחרי חיפוש בספרים התבוננתי גם זה שכתב שכל הברכות שבברכת המזון חשובין כאחת והראיות שהובאו לזה **לא מילתא דפסיקא היא**, ולכן פסק במשנה ברורה שאין דין זה ברור לגבי השוהה בין ברכה לברכה, ורק אם שהה באמצע ברכה יחזור לתחילתה.

הפוסקים^ג [הרי"ף והרמב"ם, ותוספות ורא"ש] בדבריהם בדין השוהה כדי לגמור את כולה 'ברכת המזון', אלא רק הלל, מגילה, ותקיעות. זה יש לדחות משום דכמה אחרונים סברי שם דאין להקל בזהו וצריך לחזור ולברך כשיהיה האדם ראוי ויעמוד במקום ראוי, וגם הרמב"ן בליקוטיו סובר כן כמבואר בסימן קפ"ה, ומלבד זה נשארנו על המגן אברהם שם בביאור הלכה בסימן ס"ה בקושיא שהרי מה שהסתפקו התוספות והרא"ש לענין בירך ומצא צואה כנגדו הוא לאו דוקא לענין ברכת המזון, והוא הדין לכל הברכות לברך מקריאת שמע ותפילה כמבואר בדברי הפוסקים. ואף על פי כן ידוע שיטת התוספות והרא"ש שבענין שהה כדי לגמור כולה אינם סוברים כהרי"ף שדין זה נאמר רק לגבי תפילה לברך, אלא הוא הדין להלל מגילה ותקיעות שאם שהה כדי לגמור כולה מחמת אונס חוזר, אף על פי שלענין שתוי ולענין צואה אינם חמורים כתפילה. ואם כן אף שלא הוזכר בדבריהם 'ברכת המזון', מובן ממילא שדין ברכת המזון שווה לשאר הדברים.

אמנם טצר אחר יש לפקפק בדין זה דבשהה מחמת אונס כדי לגמור את כולה חוזר לראש, דהלא כתבנו שם בסימן ס"ה דבברכת קריאת שמע אם שהה בין ברכה לברכה אינו

ציונים והערות

שאינו לחלק בין תפילה לשאר דברים, אלא חילקו באופן אחר, בין המפסיק באונס למפסיק ברצון, שהמפסיק באונס צריך לחזור לראש, והמפסיק מרצון אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. ולא נתבאר בדברי הפוסקים מה דין המפסיק בין ברכה לברכה בברכת המזון (פלאו הלכה נשמן ס"ה ד"ה קלה מיוגין).
נו. עולת תמיד, ואליה רבה בשם הב"ח.

גה. הבית יוסף בסימן ס"ה (ד"ה קלה) הביא מחלוקת הפוסקים בענין המפסיק באמצע עשיית מצוה, שדעת הרי"ף (נרות יז) שבכל הדברים [דהיינו בין התקיעות בראש השנה, ובין ברכות ההלל, ובאמצע קריאת המגילה] שהפסיק בהם בין באונס ובין ברצון אינו חוזר לראש, ורק בתפילה אם הפסיק באמצע שמונה עשרה חוזר לראש התפילה, וכן דעת הרמב"ם (קילא שמע פ"ג ס"ג). ודעת התוספות (נרות כג: ד"ה הל) והרא"ש (נרות פ"ג ס"ג ג)

הלכות ברפת המזון סימן קפג

ט שפלי הלגט (כי קני).
 י שם בקמרא (מא).
 כ שם בתוספות (דיה איז)
 ורבנו יונה (לה. דיה איז)
 ורא"ש (פירי ס"י לה).
 ל שם (בתוספות).
 מ שפלי
 הלגט (ס"ט) וקדחות
 תיים (פ"י י"א) קשט רבי
 פ"ד והנחות חסיד"ן קמן
 ט"ו ש"ו.

ממנו: ה' ט"ש מי שאומר שאם המכרף אטר (בלע"ז מנצינ"ו) אוחו הכוס בימינו (כ) שהוא שמאל כל אדם: ו (כא) *משנתנו לו כוס לברך, לא ישיח המכרף. והמסבין אין להם להשיח (כב) משהתחיל המכרף, לא מבעיא בשעה שהוא מכרף (כג) שצריכין לשמע ולהבין מה שאומר המכרף, אלא אפלו בין ברכה לברכה (כד) אין להם להשיח. ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמכרף שותק מעט, יצאו (הגה: כה) * אפלו אם שח המכרף עצמו, * לאבל אם שחו בשעה שהוא מכרף (כו) לא יצאו: ז (כו) מנכון הדבר שכל אחד מהמסבין יאמר (ט) בלחש עם המכרף (כח) כל ברכה וברכה ואפלו

באר היטב

ז (ט) בלחש. והב"ח (ס"ח) כתב דיותר טוב לשמע, וכן פסק בתשובת פנים מאירות (ה"א) סימן (נ"ו) [נ"ז] ע"ן שם. ובט"ז (פ"ד) כתב הואיל בעונותינו הרבים שבאותו

משנה ברורה

ברכה (יט) פדי שיתפרך הפעל הפית: ה (כ) שהוא שמאל כל אדם. ואם הוא שולט בשתי ידיו, (ז) אוחו בזמין שהוא זמין כל אדם. ודע דמה דהזכר מסעיף ד' עד סעיף ז', זה, הסכים בבאור הגר"א (ס"ד) דהוא רק להדור מצוה לכתחלה: ו (כא) משנתנו י"ז בום, ועד (כג) אחר שתיתו שהוא לאחר גמר ברפת המזון: (כב) משהתחיל המכרף, אבל מקדם רשאים להשיח אף שפבר נטל המכרף הכוס בידו. * ויש מן הפוסקים דסבירא להו להחמיר בזה, (כט) ונכון לחש לדבריהם: (כג) שצריכין לשמע וכו'. דהמכרף מוציא אותם בברפת המזון ואם לא ישמעו לא יצאו: (כד) אין להם להשיח. * וכינין לשומע פעונה הרי הם פמכרף עצמו: (כה) אפלו. דהשיחה שבינתים אינה מפסדת הברכות בדיעבד. * ודע דמגן אברהם (ס"ט יא) מציד דכל זה הוא וקא בשיחה בשוגג, אבל במזיד אפלו בשיחה מועטת ואפלו בין ברכה לברכה חוזר לראש ברפת המזון, וכמו גבי תפלה לעיל בסימן קי"ד סעיף ז'. אמנם באל"ה רבה (פ"ק י"ד) נשאר בדין זה בצריך עיון, וכן הכרענו לעיל בסימן ס"ה במשנה ברורה (ס"א) בדריעבד אין לחזר (כ) אפלו כששח במזיד ועין שם בבאור הלכה (ר"ה ב"ו), אף לכתחלה יש לזהר בזה הרבה. ואם היה בין ברכה לברכה שהוי מרפה שהיה יכול באותו הזמן לגמר (מ) כל ברפת המזון מראש ועד סוף, אפלו אם לא שח כלל בינתים יש אומרים דצריך

באר הגולה

ו * אפלו אם שח המכרף עצמו. * עין במשנה ברורה (ס"ח כה) מה שכתבנו בשם יש אומרים דאם שקה פדי לגמר בלה חוזר לראש, ואפלו בין ברכה לברכה, והוא מהמגן אברהם (ס"ט יא) וכן כתב בגשמת אדם הלכות ברכות (כלל ה ס"ט יג). והנה מה שפסק המגן אברהם אולי דברפת המזון שאני מחמת דמקצא בה דבר שהוא קיל מתפלה דהיינו היכא דברך ואחר כך מקצא צואה במקום זה דנסתפקו התוספות (עיוובין סד. ד"ה שיכור) וקרא"ש (שם פ"ו ס"י ה) פמכב"ר סימן קפ"ה (משניב סק"ה), זה יש לדחות משום דכמה אחרונים סברי שם דאין להקל בזה, וגם הרמב"ן בלקושיו (כב: ד"ה ויחיו) סובר בן כמו שכתבנו שם בסימן קפ"ה (ר"ה אס צ"ח), ומלבד זה נשאנו על המגן אברהם שם בבאור הלכה בסימן ס"ה (ר"ה קראה) בקש"א. * אמנם מצד אחר יש לפקפק בזה, דהלא כתבנו שם בסימן ס"ה (משניב סק"ה) דבברפת קריאת שמע אם שקה בין ברכה לברכה אינו חוזר, והכא היינו טעמא משום דמעכבין זה את זה כולו חשיבי קחד ברכה, וגם משום הא דפסק לקמן בסימן קפ"ח סעיף ו' דחוזר לראש, והטעם כתב שם קרא"ש (פ"ו ס"י כג. ב"רס"ח) דכולהו שלש ברכות דברפת המזון חשיבי כאחת וכן העמקתי שם בבאור הלכה. אף עמה שענין ה' אחרי חפוש בספרים התבוננתי דגם זה לאו מלתא דפסיקתא היא, דלענין מעכבין זה את זה הלא ידוע לקמן בסימן קצ"ד מה שכתב שם המגן אברהם (ס"ג) בעצמו דלרמב"ן (מלחמות לד. ד"ה אמר) לא פשיטא ליה האי דינא, ועין באבן העזר שם (ס"ט) שכתב דגם להר"י (לה) אין מעכבין זה את זה, וגם מה שכתבנו דכולהו שלש ברכות חשיבי כאחת וזהו דנקא להרא"ש ורבנו ירוחם (ניח"כ י"ח ט"ט), אבל כמה פוסקים לא סבירא להו כוותיה בזה כמו שכתבנו לקמן בסימן קפ"ח בבאור הלכה (ר"ה לראש) עין שם, ואם בן אין לנו ראיה בענינו לענין ברפת

לחזר לראש ברפת המזון, ודוקא אם השהוי היה מחמת אנס שהיה צריך לנקביו או שהיה המקום אינו נקי, וכמבאר לעיל בסימן ס"ה (ס"ט) לענין קריאת שמע והוא הדין פאן. ועין בבאור הלכה (ר"ה אפילו) שכתבנו דאין דין זה ברור למעשה דיתחזר בשביל שהיה בין ברכה לברכה, אף אם שהוי בזה היה באמצע ברכה צריך לחזר, ורק לראש הברכה: (כו) לא יצאו. ותלוי בזה, דאם לא גמר המכרף עדין את הברכה, (כז) חוזרין המסבין (ט) ומכריכין בעצמן ממקום שפסקו לשמע לדברי המכרף, ואם גמר המכרף (מ) את הברכה נכוננו לשמע, צריכין המסבין לחזר לתחלת הברכה ולברך בעצמן, (כט) דכיון שדלגו באמצע הוי פלא אמרוהו כלל. וכל זה דוקא אם על ידי השיחה שבאמצע לא שמעו ודלגו דברים שהם מעקר הברכה, כמו ברית ותורה וכיוצא בזה שהם לעפוכא כמו שכתוב בסימן קפ"ז (ס"ט), אבל אם דלגו רק דברים שהם שלא מעקר הברכה, יצאו בדיעבד ואינם צריכים לחזר בשביל זה. וכל שכן אם לא דלגו כלל כגון שהמכרף עצמו שח אז באמצע ושחו גם הם, אף דבדואי שלא פדין עשו, מכל מקום בדיעבד יצאו (כט) ואינם צריכים לחזר: ז (כו) נכון הדבר. הינו אף * דמדינא היה יותר נכון שישמעו המסבין כל הברפת המזון מפי המזמן והוא יוציאם בברכתו ובעצמן לא יברכו כלל, מכל מקום בעבור (ב) שמצוי בעונותינו הרבים שהמסבין מסיחין דעתם ואינם מכונין לדברי המכרף כלל ונמצא שחסר להם ברפת המזון לגמרי * ומבשילין עשה דאורייתא בדינים, לכך נכון פה"ס יותר שהמסבין יאמרו בעצמן בלחש כל מלה ומלה עם המכרף פדי שיברכו יחדו ונקרא על ידי זה ברפת זמון, ומתקנים מה שאמר הכתוב (תהלים לד ד) 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו' דמזה ילפינן ברפת זמון וכמו שכתבנו לקמן [בסימן קצ"ב במשנה ברורה (א"פ)]: (כח) כל ברכה וברכה.

שער הציון

באחת משלש ראשונות של תפלה באמצע דקיימא לן לעיל בסימן קי"ד סעיף ו' דאם נזכר קדם שפסם הברכה אין צריך לחזר לראש הברכה ורק יראה לתמן המענות: (טו) או שהמכרף בעצמו יחזר בשבילן לומר ממקום שפסקו לשמע: (טז) מאמר מרדכי (פ"ק) עין שם דמציד בן. ועין שם עוד שכתב דאם התחיל המכרף לומר ברכה שלאחריה הם צריכים לחזר לראש ברפת המזון, ולא העמקתי דין זה להלכה משום דהוא אויל לפי מה שכתב המגן אברהם בסימן קפ"ח (פ"ח) בשם הרא"ש (פ"ו ס"י כג) דכולהו ג' ברכות תשובות כאחת, מה שאין בן לפי מה שהבאנו שם (ביחול ד"ה לראש) משארי ראשונים דלא סבירא להו בן אף בזה אין צריך לחזר רק לתחלת אותה ברכה שדלגו בה לשמע: (מ) מה שאין בן לשלא גמר המכרף עדין הברכה לא מקרי דלוג באמצע שיפסיד על ידי זה ראש הברכה: (מא) ולפי מה שכתוב בסעיף ד' דיש לנהג לומר בעצמו עם המכרף בלחש וכמו שאנו נוהגין, אף אם לא שמעו דברים שהם מעקרי הברכה מהמכרף אין להקפיד על זה פיון שאמר בעצמו בלחש ולא דלג מהמכרות: ז (ב) ט"ז (פ"ט):

(ע) וממילא מתבררת גם האשה וכמו שאמר שם עולא בהרי"א ב"ר ג"א עמוד ב. אף מהמפנה אילי עולא פליג על עקר הדין דברותא דיש אומרים משגרו לאשהו, דכיון שהיא שותה ממילא מתבררת גם היא, וכיון דהפוסקים נקטו להאי דינא הוא הדין באורח אצל בעל הבית, ואפשר דזה היה גם בן טעמו של רב נחמן שאמר נשדר לה מר קסא לילמא וצריך עיון: ה (כ) פרי מגדים (יא א"א פ"ט): ו (כא) שפסקם הכל בכלל מה שאמרנו (גמ' שם) אין מסיחין על כוס של ברכה: (כב) מגן אברהם (פ"ח) ועוד איזה אחרונים: (כג) אפלו כששח באמצע ברכה (ד) * וכמו לענין קריאת שמע ושארי דברים דכיון דדוקא שהיה מתחלתה ועד סופה כולל בסימן ס"ה במשנה ברורה (פ"ט) ולקאורה אין לשער רק פדי לגמר השלש ברכות דאורייתא, ולא דמא לברפת קריאת שמע דבשיחה בקריאת שמע משערינן אף בהם דהם נתקנו לקריאת שמע, אבל ברכה רביעית שבברפת המזון בפני עצמה היא ונתקנה אחר כך בשביל הרוגי ביתר פדאיתא בש"ס (פ"ח), ואדברה קבעו שיענה בעצמו אמן אחר ברכה שלישית להראות שפאן הוא גמר ברכות וצריך עיון: (כט) דלא גרע זה מאס דלג

הלכות ברפת המזון סימן קפג קפד

החתימות. הגה: וינקדים לסיים קצת קדם המברך כדי שיענה אמן גדלעיל סימן נ"ט (ס"ד). אין נותנין פוס של ברכה אלא (י) (כט) לטוב עין (גמרא פרק אלו נאמרין (סוטה ל"א)): ח ילענין לשאל בברפת המזון מפני היראה או מפני הפבור, יש מי שאומר (ל) שדינה כתפלה: ז צריך לישב (לא) בשעה שמברך, בין אם היה הולך (לב) בביתו פשאכל או עומד או מסב, פשמגיע לברך צריך לישב כדי שיוכל לכונן יותר. וגם לא יהא מסב שהוא דרך גאונה, אלא ישב (יב) באימה. הגה: נראה לי דלאו דוקא המברך אלא (לג) הוא הדין כל המסבין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה. מיהו אם לא עשה כן, (לד) אפלו ברח מהלך בדיעבד יצא (רמב"ם פרק ד' (ס"א)): י"ג יש אומרים (לה) שגם ברפת מעין שלש צריך לאמרה מישיב: י"א אם היה מהלך בדרך ואוכל, אין צריך לישב ולברך לפי שאין דעתו מישיבת (לו) עליו: י"ב (לו) צאסור לברך והוא עוסק (יט) במלאכתו:

ג שם הארוחת חיים (ס"א) (ס"ב) שם המברך. ע בית יוסף (ד"ה תירוק) לרש"י הרמב"ם (פ"ד ה"א) והפרי"ק (פ"ד ס"ו קפ"ז) פ הרא"ש שם (פ"ד ס"ו ל"ו) וכל בו (ס"ו ס"ח). צ ירושלמי שם (פ"ב ה"ה).

קפד לקבוע ברכה במקום סעודה, ועד פמה יכול לברך מי ששכח ולא ברח. וכו' ו' סעיפים: א מי שאכל במקום אחד, צריך לברך (א) קדם (ב) שיעקר (ב) ממקומו (הגה: ונעין לעיל סימן קע"ח (ס"ט)).

א ברכות נ"א (ע"ב).

באר היטב

ביתו ינהג כך כדי שיהא מורא שמים עליו ויעורר הכונה. האר"י (טעמי המצוות פרשת עקב, ב"ח (ס"ח), ש"ל"ה (שער האומות קדושת האכילה). אין עטוף נוהג אלא בארץ ישראל משום פבור השכינה. עשרת זקנים (ס"א) בשם ספר יש שכן (דברי ברכת המזון ס"ד) צ"ע שם: י"ב (י"ב) במלאכתו. אפלו תשמיש קל אסור: א (ב) שיעקר. עין סימן קע"ח (ס"א) דמפנה לפנה לא חשיב שני מקום, והוא הדין כשוראה מקומו. ואם אכל בחדר זה ודעתו לברך במקום אחר בבית זה, יש

עצמו, מה שאין פן עכשו שטועים לומר שהם יוצאים בברכת המברך, על פן חיוב על כל אדם לומר הברכות בלחש עם המברך עין שם. וכתש"כ"ן (קט"ו ס"ו ש"ה) כתב דצריכים לשמע עד הן אח הכל שהוא ברפת הזמן, וכתב הפגן אברהם (ס"ק י"ב) וכן נראה עקר: (י) לטוב עין. פרוש לשונא בצע וגומל חסד בממונו. רש"י (סוטה ל"ח: ד"ה לטוב): ז (י"א) באימה. נרא שמים יהא נזהר בשעת ברפת המזון להתעטף במלבוש העליון וגם להניח הכובע בראשו ולא יכרך במצנפת הקטנה, ואף בשמברך

משנה ברורה

ויעל כל פנים יתהרו לומר עמו בלחש ברכה ראשונה, דאי לאו הכי לתרבה פוסקים לא מקרי זמון כלל ויכול לקמן בסימן ר' (ס"ב) [אחרונים]. ולפי זה מה שנוהגין הרבה אנשים שאחר שאמרו ברוך שאכלנו וכו' כל אחד ואחד מברך בקול רם בפני עצמו (ב) אלא פדין הם עושין, אלא המברך צריך לברך ברכה ראשונה על כל פנים בקול רם כדי שישמעו המסבין והם יאמרו בלחש עמו מלה במלה, ורק בסיום הברכה יקדימו לסיים כדי שיענו אמן כמו שכתב רמ"א. ונעין במגן אברהם (ס"ק י"ב) שהוא מצד להורות פהתש"כ"ן (קט"ו ס"ו ש"ה) שסבירא ליה דעד הן את הכל צריכין לשתק ולשמע ולכונן לצאת מן המברך וימשם ואילך יברכו בעצמן בלחש עם המברך. דעד שם היא ברפת הזמן. (ג) אבל אין אנו נוהגין כן, (ג) ומכל מקום הטוב והישר פשיודע במסבין שייכנונו לדבריו לעשות פהתש"כ"ן, רק שיודיע להם מתחלה שייכנונו לצאת וגם הוא יכונן להוציאם. ודוקא פשהשומעים פלם מבינים לשון הקדש, (ג) דאי לאו הכי בנדאי טוב יותר שיברכו בעצמן כל הברפת המזון ולא לצאת מן המברך נאליה רבה (ס"ק ט"ו): (כט) לטוב עין. שהוא (ה) שונא בצע וגומל חסד בממונו, שגאמר (משלי כב ט) טוב עין הוא יברך אל תקרי יברך אלא יברך (גמרא (סוטה ל"ח:)) ח (ל) שדינה כתפלה. * שאין שואלין ומשיבין כלל. (ו) * והטעם מדמצינו שהתמירו חכמים בברפת המזון שאין מברכין אלא במקום אחד כתפלה. לאפוקי קריאת שמע שיכול לאמרה במהלך מן פסוק ראשון ואילך ויש אומרים מעל לברך ואילך וכדלעיל סימן ס"ג עין שם במשנה ברורה (ס"ק י"א): ז (לא) בשעה שמברך. ומסתמימת (ו) הפוסקים משמע דגם ברכה רביעית אף

שהיא מדרבנן צריך לישב, פי היכי דלא לזלוזלי בה: (לב) בביתו. דבמהלך בדרך עין לקמן בסעיף י"א: (לג) הוא הדין פל המסבין. דכיון דכלל יוצאין בברכתו (ל"ג) צריכין לישב. ובאימה, פמברך עצמו: (לד) אפלו ברח מהלך וכו'. הינו פשהוא מהלך בביתו במקום אכילתו, אכל פשהלך למקום אחר וברך יש דעות בזה, עין לקמן בסימן קפ"ד סעיף א' בהג"ה: י (לה) שגם ברפת מעין שלש. * עין פבאור הגר"א שפלה דין זה כמה שמבאר לקמן בסימן קפ"ד סעיף ג', והרמב"ם (פ"ד ה"א) שהוא בעל דעה זו אזיל לשיטתו שם, ולפי זה (ל"ג) פחמשת מיני דגן על כל פנים לכלי עלמא צריך להיות דוקא ברכה אחרונה שלקם בישיבה: י"א (לו) עליו. אם ישב, מפני שיקשה בעיניו אחר דרכו ולא יוכל לכונן פה, אלא מהלך ומברך. כתב החי אדם (ח"א כלל מו ס"ד) דכל זה דוקא פשאכילתו היה דרך הליכה כמו שכתב המחבר שמהלך בדרך ואוכל, אבל אם אכילתו היה בישיבה (מ) צריך לברך גם כן בישיבה: י"ב (לז) אסור לברך. והינו (מ"א) כל הברכות. ונעין לקמן בסימן קצ"א במשנה ברורה (ס"ק י"ה) ששם מבאר היטב:

א (א) קדם שיעקר. ומפנה (ב) לפנה, אפלו הבית גדול מתר, ואפלו פשאין רואה מקומו הראשון (ג) כגון אחרני הפאראו"ן וכיוצא בזה. (ד) ונאם היה לו מניעה שלא יוכל לברך בחדר שאכל מתר לברך בחדר שסמוך לו אם יכול לראות מקומו שאכל, (ה) ונאם דעתו היה בשעת ברפת המוציא לברך בחדר אחר בבית זה, אפשר דיש להקל בשעת הדחק [כגון שמקום שאכל אינו נקי לברך שם] אפלו אינו רואה מקומו הראשון: (ב) ממקומו. וכל (ה) ארבע

(ל"א) חיי אדם (ח"א כלל מח ס"א): (ל"ב) כגן גבורים ואלף המן ס"ק י"א): (ל"ג) חיי אדם (שם): (ל"ד) דהלא יש כמה פוסקים דסבירא להו לקמן בסימן קצ"ג (ס"א) דמי שאינו מבין לשון הקדש לא יצא על ידי שמיעה מאחרים: (ל"ה) רש"י (סוטה ל"ח: ד"ה לטוב עין): ח (ל"ו) חרש רבי צעקא איג' בשם הארוחת חיים (ס"ו ג'): ז (ל"ז) וכן נראה לכאורה משה שמבאר בקפ"ד סעיף קט"ו ד' במגן אברהם (י"א) עין שם, אכן מדברי פלמידי רבנו יונה (ל"ח: ד"ה אוכל) משמע לכאורה דדוקא בברך שהוא מדאורייתא וכו' עין שם, ואולם יש לומר דכיון דכל השלש ברכות שהוא עקר ברפת המזון צריך להיות דוקא בישיבה, ברכה זו נמי נגזר פתרייה, אכן מדברי הפל בו בהלכות ברפת המזון (ס"ו כ"ה) משה שכתב לענין רובב עין שם (י"א) משמע דדוקא בשלש ברכות שהוא מדאורייתא מחמירין, וצריך עיון: (ל"ח) לבוש ועולת תמיד (ס"ק י"ה): י (ל"ט) ואף דבסימן קע"ח סעיף ה' מביא הרמ"א עוד דעה דדוקא פה, פבר פתב שם הגר"א שהעקר פדעה האמצעית: י"א (מ) וכן נראה דלינא דאפלו באוכל פשהוא מהלך אין הדין ברור כל כך להקל עין בכל בו (שם) ומובא בבית יוסף (ד"ה כ"ב הרא"ש) בקצור י"ו, וכל שפן

הציון

בזה שאין להקל: י"ב (מ"א) אפלו אותם שהם מדרבנן, פן מוכח בירושלמי (פ"ב ה"ה) מקור דין זה: א (ב) כגן אברהם (ס"ק י"א): (ג) חיי אדם (ח"א כלל מו ס"ה). ומה שתמה על הפגן אברהם (שם) נסחא מטעית [א] נדרמה לו בהפגן אברהם, ולפי מה שכתבו אצלנו [א] במגן אברהם לא קשה מיד: (ג) עין בפרי מגדים לעיל בסימן קע"ח במשכבות וקב סעיף קט"ו ט' שפסק על דברי הפגן אברהם בענינו שפסק לכתחלה בראה מקומו, ובפרט לפי מה שכתב האבן העזר (י"ו) שם (ס"א) עין שם ומה שתמה עוד לענין מפנה לפנה לא קשה מיד, דדוקא שם גבי קדושת [א] מחמיר הפגן אברהם (ס"ו ר"ג ס"ק י"א) לכתחלה משום איה גרסות [א] דגרסי בגמרא שם (פסחים ק"א) מפנה לפנה, מה שאין פן לענין שנוי מקום מפנה לפנה לא חשיב שנוי מקום פדאיתא בגמרא [שם]. ולכך פתכנו ביש לו מניעה: (ד) כגן אברהם (ס"ק י"א) וחי' אדם (שם ס"ו) ושאר אחרונים: (ה) חיי אדם (שם ס"ה), וכן מצד הפרי מגדים לעיל שם, ובאר שם דהיינו במקום שאינו מקף מחצות, דאלו במקום המקף מחצות אף ביותר מזה מתר וכ"ל, ואפלו בלא שום מניעה היה מתר:

(ל"א) חיי אדם (ח"א כלל מח ס"א): (ל"ב) כגן גבורים ואלף המן ס"ק י"א): (ל"ג) חיי אדם (שם): (ל"ד) דהלא יש כמה פוסקים דסבירא להו לקמן בסימן קצ"ג (ס"א) דמי שאינו מבין לשון הקדש לא יצא על ידי שמיעה מאחרים: (ל"ה) רש"י (סוטה ל"ח: ד"ה לטוב עין): ח (ל"ו) חרש רבי צעקא איג' בשם הארוחת חיים (ס"ו ג'): ז (ל"ז) וכן נראה לכאורה משה שמבאר בקפ"ד סעיף קט"ו ד' במגן אברהם (י"א) עין שם, אכן מדברי פלמידי רבנו יונה (ל"ח: ד"ה אוכל) משמע לכאורה דדוקא בברך שהוא מדאורייתא וכו' עין שם, ואולם יש לומר דכיון דכל השלש ברכות שהוא עקר ברפת המזון צריך להיות דוקא בישיבה, ברכה זו נמי נגזר פתרייה, אכן מדברי הפל בו בהלכות ברפת המזון (ס"ו כ"ה) משה שכתב לענין רובב עין שם (י"א) משמע דדוקא בשלש ברכות שהוא מדאורייתא מחמירין, וצריך עיון: (ל"ח) לבוש ועולת תמיד (ס"ק י"ה): י (ל"ט) ואף דבסימן קע"ח סעיף ה' מביא הרמ"א עוד דעה דדוקא פה, פבר פתב שם הגר"א שהעקר פדעה האמצעית: י"א (מ) וכן נראה דלינא דאפלו באוכל פשהוא מהלך אין הדין ברור כל כך להקל עין בכל בו (שם) ומובא בבית יוסף (ד"ה כ"ב הרא"ש) בקצור י"ו, וכל שפן

הלכות ברכת המזון סימן קפג

פ"ח: [א]

ליקוטי פוסקים

הג"ה

ויקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן על ברכת המברך ולא על ברכת עצמו כדלעיל סימן נ"ט.

אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עיני, ואם אין איש כזה מצוי ביניהם יברך הגדול שבהם.

המשך ס"ק כח

ואם אינם אומרים עמו בלחש את כל ברכת המזון אלא מברכים לעצמם, על כל פנים יזהרו לומר עמו בלחש ברכה ראשונה, דאי לא הכי, להרבה פוסקים לא מקרי זימון כלל שלדעתם אינו נחשב לזימון אלא כשאתד אומר את ברכת 'הזן' בקול וכולם שומעים ומכוונים לצאת ממנו ידי חובה.

שלא כדין הם עושין מפני דעת הפוסקים שהובאו לעיל שסוברים שאינם יוצאים בזה ידי חובה זימון עד שאחד מהם יברך והשאר ישמעו ויכוונו למה שהוא מברך.

ועיין במגן אברהם שהוא מצידד להורות כהתשב"ץ שסבירא ליה דאף שיש לכל אחד מהמסובין לברך בלחש מפני שאנו חוששים שמא לא יכוונו כל תיבה ותיבה מפי המברך, מכל מקום עד 'הזן את הכלי' צריכין לשתוק ולשמוע ולכוין לצאת מן המברך משום שיש מאן דאמר שסובר דעד שם היא ברכת הזימון, ומשם ואילך יאמרו בלחש עם המברך, אבל אין אנו נוהגין בן מהטעם שנאמר לעיל (ס"ק ט) שבזמנינו מצוי שאין המסובין מכוונים לשמוע את הברכה מפי המברך. ומכל מקום הטוב והישר

כשיודע במסובין שיכוונו לדבריו, לעשות כהתשב"ץ שהרי מדינא יותר נכון שישמעו המסובין את הברכה מפי המזמן ולא יברכו בעצמם, כמו שנתבאר, רק שיודיע להם מתחילה שיכוונו לצאת וגם הוא יכוין להוציאם.

סעיף ח - שז"ע

יש מי שאומר כי שדינה כתפילה.

ס"ק ל

שאין שואלין ומשיבין כלל אם כן יש חשש סכנה, וזה חמור מקריאת שמע שבקריאת שמע אף באמצע הפרק שואל מפני היראה (ראה מימין ס"ו ס"א).

והטעם, מדמצינו שהחמירו חכמים בברכת המזון שאין מברכין אלא במקום אחד כתפילה, לאפוקי קריאת שמע שיכול לאומרה במהלך מפסק ראשון ואילך, וכו'.

סעיף ט - שז"ע

צריך לישב בו בשעה שמברך שמפני שחיובה מדאורייתא וארוכה היא, החמירו בה ואמרו שהמברך צריך לישב, כדי שיוכל לכוין יותר ותרעא שכשהוא יושב יוכל לכוין בה יותר מכשהוא עומד. וגם לא יהיה מיסב שהוא דרך גאווה, אלא יישב באימה מפני מורא שמים.

הג"ה

מיהו אם לא עשה כן, אפילו בדרך מהלך וכל שכן

ציונים והערות

טז. ואף שבתפילה עומדים, היינו משום דכתיב (יחזקאל א ז) ורגליהם רגל ישרה, אבל לכיין, קל יותר כשיושבים (נצט).

סח. דאמר ר' אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא, האוכל ומהלך מברך מעומד, וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב, וכשהוא מיסב ואוכל, יושב ומברך. והלכתא בכולהו יושב ומברך (נכנס נא).

(נכנס פ"ו ה"ז) איתא 'אכל יושב, יושב ומברך, אבל מיסב מתעטף ומברך' [כלומר שיכול לברך בהסיבה כפי שאכל]. והביאו באורחות חיים (הלכות פ"א ח"א ח"א), וכתב שראוי מדבריו שיכול לברך כשהוא מיסב. ובשולחן ערוך לא הזכיר סברא זו. וכתב האליה רבה (פ"ו) שראוי שיעמוד, שמפני שהירושלמי סותר לדברי הבבלי דקאמר 'והלכתא בכולהו יושב ומברך, לכן לא העתיקו. אבל הוקשה לו שהרי באבורהם (הלכות נכנס ד"ה ואומר פסוק) הביא דין זה בשם הירושלמי, וכתב שמשום שמתעטף אינו נראה דרך גאווה ומותר לברך אף מיסב. מיהו בסמ"ג (ע"ן כז) הביא את הירושלמי וכתב שמדברי הש"ס שלנו נראה שאין לחלק בין מתעטף למי שאינו מתעטף ואין לברך מיסב כלל [וכמו שכתב בשו"ע].

טט. שהרי עשרה דברים נאמרו להקפיד בו מה שאין כן בשאר ברכות. והוא נוטריקון תיבת 'ישבע' - שב עת 'וברכת' ברכת המזון [כלומר שב בשעה שבתוך ברכת המזון]. מפי רבי משה אלברט (תוס' ס"ג ד"ה והלכתא).

ע. רבינו יונה (נכנס נא ד"ה אולג). וכתב שזהו החילוק בין ברכת המזון לקריאת שמע לגבי דין זה, שקריאת שמע אינה מדאורייתא אלא פסוק ראשון או פרשה ראשונה בלבד, לפיכך לא החמירו בה כל כך ומאחר שקרא פסוק ראשון מהלך וקורא, מה שאין כן ברכת המזון שכולה מן התורה, אסור לקרואה מהלך.

עא. שיש יותר להיזהר לכוין בה מפני שנאמר 'הכוין לקראת אלקיך ישראל' (שמש מקוננת נכנס נא: ד"ה אטיקנא).

עב. לבוש. עג. ויש ללמוד קל וחומר ממורא רבו שפותר מן ההסיבה בלילי פסחים (גריי יוסף נשורי נכנס נא ח"ג נכנס הרמ"ע).

פסקי הרב

סק"ל והטעם מדמצינו שהחמירו חכמים בברכת המזון שאין מברכין אלא במקום אחד כתפילה וכו'. נט"ע הרב (פ"ח) הביא טעם אחר וזה לשונו: לפי שנקריאת שמע נאמר 'ודנת נס' ודנשו חכמים מחלן שיש לך רשות לדבר נס דנן אחר, ואין לרין לקרואה טולה נתייפה אחת מן המורה אלא מדברי סופרים, והם אמרו להקל מפני היראה והכבוד. וגם צריכה קריאת שמע שתיקן מדברי סופרים לא ראו להחמיר יותר מבקריאת שמע ענמה. אלא ברכת המזון צריך להיות לכתילה נתייפה אחת מן המורה, שכן הוא משמעות הפסוק (יחזקאל א ז) 'ודנת את ה' אלוקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, לברך על הארץ והמזון וירושלים צריכה אחת בלא הפסק צינתיים. וכתב עוד שם שיש קרלה למפרע אין זה מעט נדיעה, הואיל ולא נאמר צריכה המזון 'יהיו' ערשו מזה 'שהויתן יהיו' כמו שנאמר בקריאת שמע לגבי קרלה למפרע.

ליקוטי פוסקים

פסקי חזו"א

סק"ל שאין שואלין ומשיבין כלל. חזו"א (א"ח סי' כח סק"ט) כתב של זה רק לענין שאלת שלום, אלא מותר לענות קדים קדושה וצרכי צלמוע הפסק, ואמן צנין הפסקים צריכה המזון.

הלכות ברפת המזון סימן קפג קפד

החתימות. הגה: וינקדים לסיס קצת קדם המברך פרי שיצנה אמן פדלעיל סימן נ"ט (ס"ד). אין נותנין פוס של ברכה אלא (י) (כט) לטוב עין (גמרא פרק אלו נאמרין (סוטה ל:)): ה' ילענין לשאל בברפת המזון מפני היראה או מפני הפבור, יש מי שאומר (ל) שדינה כתפלה: ז' צריך לישב (לא) בשעה שמברך, בין אם היה הולך (לב) בביתו פשאכל או עומד או מסב, פשמגיע לברך צריך לישב פדי שיוכל לכונן יותר. וגם לא יהא מסב שהוא דרך גאונה, אלא ישב (יב) באימה. הגה: נראה לי דלאו דוקא המברך אלא (לג) הוא הדין כל המסבין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה. מיהו אם לא עשה כן, (לד) אפלו ברח מהלך בדיעבד יצא (רמב"ם פרק ד' (ס"ה)): י' יש אומרים (לה) שגם ברפת מעין שלש צריך לאמרה מישיב: י"א אם היה מהלך בדרך ואוכל, אין צריך לישב ולברך לפי שאין דעתו מישיבת (לו) עליו: י"ב (לז) צאסור לברך והוא עוסק (יט) במלאכתו:

ג שם הארוחת חיים (ס"ד) וכו'. ס שם בגמרא. ע בית יוסף (ד"ה תירוק) לרש"י הרמב"ם (פ"ד ה"א) והפרי"ק (פ"ד ס"ו קפ"ז). פ ה"ר א"ש שם (פ"ד ס"ו לו) וכל בו (ס"ו ט"ז). צ ירושלמי שם (פ"ב ה"ה).

קפד לקבוע ברכה במקום סעודה, ועד פמה יכול לברך מי ששכח ולא ברח. וכו' ו' סעיפים: א' מי שאכל במקום אחד, צריך לברך (א) קדם (ב) שיעקר (ב) ממקומו (הגה: ונעין לעיל סימן קע"ח (ס"ט)).

א ברכות נ"א (ע"ב).

באר היטב

ביתו ינהג כך פרי שיהא מורא שמים עליו ויעורר הכונה. האר"י (טעמי המצוות פרשת עקב, ב"ח (פ"ח), ש"ל"ה (שער האומות קדושת האכילה). אין עטוף נוהג אלא בארץ ישראל משום פבור השכינה. עשרת זקנים (ס"א) בשם ספר יש שקר (דברי ברוב המזון ס"ד) עלן שם: י"ב (י"ג) במלאכתו. אפלו תשמיש קל אסור: א' (ב) שיעקר. עין סימן קע"ח (ס"א) דמפנה לפנה לא חשיב שני מקום, והוא הדין כשוראה מקומו. ואם אכל בחדר זה ודעתו לברך במקום אחר בבית זה, יש

עצמו, מה שאין פן עכשו שטועים לומר שהם יוצאים בברכת המברך, על פן חיוב על כל אדם לומר הברכות בלחש עם המברך עין שם. וכתש"כ"ן (קט"ו ס"ו) שם כתב דצריכים לשמע עד הן אח הכל שהוא ברפת הזמן, וכתב הפגן אברהם (ס"ק י"ב) וכן נראה עקר: (י) לטוב עין. פרוש לשונא בצע וגומל חסד בממונו. רש"י (סוטה ל: ד"ה לטוב): ז' (י"א) באימה. נרא שמים יהא נזהר בשעת ברפת המזון להתעטף במלבוש העליון וגם להניח הכובע בראשו ולא יברך במצנפת הקטנה, ואף בשמברך

משנה ברוכה

ויעל כל פנים יתהרו לומר עמו בלחש ברכה ראשונה, דאי לאו הכי לתרבה פוסקים לא מקרי זמון כלל ויכול לקמן בסימן ר' (ס"ב) [אחרונים]. ולפי זה מה שנוהגין הרבה אנשים שאחר שאמרו ברוך שאכלנו וכו' כל אחד ואחד מברך בקול רם בפני עצמו (ב) אלא פדין הם עושין, אלא המברך צריך לברך ברכה ראשונה על כל פנים בקול רם פדי שישמעו המסבין והם יאמרו בלחש עמו מלה במלה, ורק בסיום הברכה יקדימו לסיס פדי שיצנו אמן כמו שכתב רמ"א. ונעין במגן אברהם (ס"ק י"ב) שהוא מצד להורות פהתש"כ"ן (קט"ו ס"ו) שם שסבירא ליה דעד הן את הכל צריכין לשתק ולשמע ולכונן לצאת מן המברך וימשם ואילך יברכו בעצמן בלחש עם המברך. דעד שם היא ברפת הזמן. (ג) אבל אין אנו נוהגין כן, (ג) ומכל מקום הטוב והישר פשיודע במסבין שיכוננו לדבריו לעשות פהתש"כ"ן, רק שיודיע להם מתחלה שיכוננו לצאת וגם הוא יכונן להוציאם. ודוקא פשהשומעים פלם מבינים לשון הקדש, (ג) דאי לאו הכי בנדאי טוב יותר שיברכו בעצמן כל הברפת המזון ולא לצאת מן המברך נאליה רבה (ס"ק ט"ו): (כט) לטוב עין. שהוא (ה) שונא בצע וגומל חסד בממונו, שגאמר (משלי כב ט) טוב עין הוא יברך אל תקרי יברך אלא יברך (גמרא (סוטה ל:)): ח (ל) שדינה כתפלה. * שאין שואלין ומשיבין כלל. (ו) * והטעם מדמצינו שהתמירו חכמים בברפת המזון שאין מברכין אלא במקום אחד כתפלה, לאפוקי קריאת שמע שיכול לאמרה במהלך מן פסוק ראשון ואילך ויש אומרים מעל לברך ואילך ויכלעיל סימן ס"ג עין שם במשנה ברוכה (ס"ק י"א): ז' (לא) בשעה שמברך. ומסתמית (ו) הפוסקים משמע דגם ברכה רביעית אף

שהיא מדרבנן צריך לישב, פי היכי דלא לזלוזלי בה: (לב) בביתו. דבמהלך בדרך עין לקמן בסעיף י"א: (לג) הוא הדין פל המסבין. דכיון דכלל יוצאין בברכתו (לד) צריכין לישב, ובאימה, פמברך עצמו: (לד) אפלו ברח מהלך וכו'. הינו פשהוא מהלך בביתו במקום אכילתו, אכל פשהלך למקום אחר וברך יש דעות בזה, עין לקמן בסימן קפ"ד סעיף א' בהג"ה: י' (לה) שגם ברפת מעין שלש. * עין פבאור הגר"א שפלה דין זה כמה שמבאר לקמן בסימן קפ"ד סעיף ג', והרמב"ם (פ"ד ה"א) שהוא בעל דעה זו אזיל לשיטתו שם, ולפי זה (ל) פחמשת מיני דגן על כל פנים לכלי עלמא צריך להיות דוקא ברכה אחרונה שלקם בישיבה: י"א (לו) עליו. אם ישב, מפני שיקשה בעיניו אחר דרכו ולא יוכל לכונן פה, אלא מהלך ומברך. כתב החי אדם (ח"א כלל מו ס"ד) דכל זה דוקא פשאכילתו היה דרך הליכה כמו שכתב המחבר שמהלך בדרך ואוכל, אבל אם אכילתו היה בישיבה (מ) צריך לברך גם כן בישיבה: י"ב (לז) אסור לברך. והינו (מ) כל הברכות. ונעין לקמן בסימן קצ"א במשנה ברוכה (ס"ק י"ה) ששם מבאר היטב:

א' (א) קדם שיעקר. ומפנה (ב) לפנה, אפלו הבית גדול מתר, ואפלו פשאין רואה מקומו הראשון (ג) כגון אחרני הפאראו"ן וכיוצא בזה. (ג) ונאם היה לו מניעה שלא יוכל לברך פהחדר שאכל מתר לברך בחדר שסמוך לו אם יכול לראות מקומו שאכל, (ה) ונאם דעתו היה בשעת ברפת המוציא לברך בחדר אחר בבית זה, אפשר דיש להקל בשעת הדחק [כגון שמקום שאכל אינו נקי לברך שם] אפלו אינו רואה מקומו הראשון: (ב) ממקומו. וכל (ה) ארבע

הציון

בזה שאין להקל: י"ב (מ) אפלו אותם שהם מברכין, פן מוכח בירושלמי (פ"ב ה"ה) מקור דין זה: א' (ב) מגן אברהם (ס"ק י"א): (ג) חיי אדם (ח"א כלל מו ס"ה). ומה שתמה על הפגן אברהם (שם) נסחא מטעית [א] נדרמה לו בהפגן אברהם, ולפי מה שכתבו אצלנו [א] כמגן אברהם לא קשה מיד: (ג) עין בפרי מגדים לעיל בסימן קע"ח במשכבות זהב סעיף קטן ט' שפסק על דברי הפגן אברהם בענינו שפקל לכתחלה בראה מקומו, ובפרט לפי מה שכתב האבן העזר [ו] שם (ס"א) עין שם ומה שתמה עוד לענין מפנה לפנה לא קשה מיד, ודוקא שם גבי קדושת [א] מקמיר הפגן אברהם (פ"ד רע"ג ס"ק י"א) לכתחלה משום איה גרסות [א] דגרסי בגמרא שם (פסחים ק"א) מפנה לפנה, מה שאין פן לענין שנוי מקום מפנה לפנה לא חשיב שנוי מקום פדאיתא בגמרא [שם]. ולכך פתכנו ביש לו מניעה: (ז) מגן אברהם (ס"ק י"א) חיי אדם (שם ס"ו) ושאר אחרונים: (ט) חיי אדם (שם ס"ה). וכן מצד הפרי מגדים לעיל שם, ובאר שם דהיינו במקום שאינו מקף מחצות, דאלו במקום המקף מחצות אף ביותר מזה מתר וכנ"ל, ואפלו בלא שום מניעה היה מתר:

(ל) חיי אדם (ח"א כלל מ"ח ס"א): (ז) כגון גבורים ואלף המגן ס"ק י"א): (ג) חיי אדם (שם): (ל) דהלא יש כמה פוסקים דסבירא להו לקמן בסימן קצ"ג (ס"א) דמי שאינו מבין לשון הקדש לא יצא על ידי שמיעה מאחרים: (ה) רש"י (סוטה ל: ד"ה לטוב עין): ח (ו) חיושי רבי עקיבא איגר בשם הארוחת חיים (ס"ו ג): ז' (ז) וכן נראה לכאורה משה שמבאר בקפ"ד סעיף קטן ד' כמגן אברהם [א] עין שם, אכן מדברי פלמידי רבנו יונה (ל"ה ד"ה אוכל) משמע לכאורה דדוקא בברך שהוא מדאורייתא [א] עין שם, ואולם יש לומר דכיון דכל השלש ברכות שהוא עקר ברפת המזון צריך להיות דוקא בישיבה, ברכה זו נמי נגזר פתרייה, אכן מדברי הפל בו בהלכות ברפת המזון (פ"ב כ"ה) משה שכתב לענין רובכ עין שם [א] משמע דדוקא בשלש ברכות שהוא מדאורייתא מחמירין, וצריך עיון: (מ) לבוש ועולת תמיד (ס"ק י"א): י' (ט) ואף דבסימן קע"ח סעיף ה' מביא הרמ"א עוד דעה דדוקא פה, פבר פתב שם הגר"א שהעקר פדעה האמצעית: י"א (מ) וכן נראה דלינא דאפלו באוכל פשהוא מהלך אין הדין ברור כל כך להקל עין בכל בו (שם) ומובא בבית יוסף (ד"ה כ"ה הרא"ש) בקצור יו"ד, וכל שפן

הלכות ברכת המזון סימן קפג קפד

פח: [ב]

משנת שע"צ

כשרוכב, בדיעבד יצא אלא שלא עשה מצוה מן המובחרת.

ס"ק לד

אבל כשהלך למקום אחר וברך יש דעות בזה, יש אומרים שאף שלכתחילה צריך לחזור למקומו מכל מקום בדיעבד אם בירך במקום אחר, אף שלא אכל שם, יצא. ויש אומרים שיש לחלק ולומר שאם הלך במזיד לפני הברכה ממקומו אף בדיעבד לא יצא וצריך לחזור למקומו לברך, ואם יצא ממקומו בשוגג ובירך יצא בדיעבד. עיין לקמן בסיומן קפ"ד סעיף א' בהג"ה.

סעיף י - ס"ק לה

עיין בביאור הגר"א שת"ה דין זה - אם צריך לישוב כשמברך או לא, כמה שמבואר לקמן בסימן קפ"ד סעיף ג', שיש דברים שטעונים ברכה לאחריהם במקומם, שאם יצא ממקומו צריך לחזור ולברך במקום שאכל, ובזה תלוי דין ישיבה, שכל ברכה שצריך לברכה במקומו, צריך לישוב בעת הברכה. והוא הדין

בנדון דידן שצריך לברכו בישיבה ולא מעומד. והרמב"ם שהוא בעל דעה זו בעניינינו לגבי ברכת מעין שלוש, אזיל לשיטתו שם שכל שבעת המינים טעונים ברכת מעין שלוש במקומו, ולכן כתב כאן שאף יש לברכה מיושב. ולפי זה בהמשת מיני דגן על כל פנים, לבזיל עלמא צריך להיות דוקא ברכה אחרונה שלהם בישיבה מפני שלכולי עלמא תמשת מיני דגן טעונים ברכה לאחריהם במקומם.

סעיף יב - שו"ע

אסור לברך והוא עוסק במלאכתו מפני שנראה כמברך בדרך ארצי ומקרה.

ס"ק לו

היינו כל הברכות ולא דווקא ברכת המזון.

ועיין לקמן בסיומן קצ"א במשנה ברורה ששם מבואר דיטב טעם האיסור, ושיש להיוזרה אפילו מתשמיש קל, ואף לא לעיין בדברי תורה, וכל שכן שלא לעסוק בדבר שצריך לשים לבו אליו.

סימן קפד

סעיף א - שו"ע

מי שאכל במקום אחד מן הדברים המפורטים להלן (ס"ו), צריך לברך קודם שיעקור ממקומו.

הג"ה

ועיין לעיל סימן קע"ה, שם כתב הרמ"א שלכתחילה לא יעקור ממקומו בלא ברכה, אפילו אם רוצה לצאת על מנת לחזור ולברך במקומו (משנ"ז ס"ק נג), שיש לחשוש שמא ישכח לחזור.

צינונים והערות

עד. מגן גבורים (אף המגן ס"ק טו). וכן כתב באליה רבה (ס"ו).

עה. ערוך השלחן (ס"ו).

עו. הרמב"ם.

עו. הרא"ש.

עה. ירושלמי בברכות (פ"ג ה"ה): אמר ר' מנא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה בשעה שיברך.

א. וכתב שם, מיהו לצורך מצוה עוברת, כגון שהגיע זמן תפילה מותר. ובמשנ"ב (ס"ק נג) כתב שאין להחמיר בזה רק כשיוצא

ליקוטי פוסקים

פסקי הרב

ס"ק ד' עיין בביאור הגר"א שת"ה דין זה כמה שמבואר לקמן בסימן קפ"ד סעיף ג'. נטו"ע (ס"ו) לא תלה את הפעול הזה נתיב שמואל שם, אלא כתב שהטעם שיש ממתיין גם נתיבה מעין שלוש לברך מיושב, הוא מפני שאף שהיא מדעית סופרים מכל מקום הואיל והיא מעין שלוש נתיבות של מורה רמ"י להחמיר בה. וכתב שיש למוט לנתיבה.

שרואה מקומו אפילו מחדר החדר באותו בית (ראה שו"ת סי קט"ו).

[ה] בשו"ע שם נפסק שאין קידוש אלא במקום סעודה, ובבית אחד מפניה לפניה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפניה זו ונמלך לאכול בפניה אחרת, אפילו הוא טרקלין גדול, אי"צ לחזור ולקדש. וכתב ע"ז המג"א שלכתחילה לא יעשה כן, שהרי יש אוסרים. ולכן תמה הפמ"ג למה כאן הותר לכתחילה. [ו] בגמרא שם דנו בדין איך קידוש אלא במקום סעודה, ואמרו, סבור מינה הני מילי מבית לבית אבל במקום בחד ביתא לא, ומסקנת הגמרא שגם במקום למקום בחד ביתא צריך לחזור ולקדש. והרי"ף גרס סבור מינה הני מילי מבית לבית אבל מפניה לפניה לא, ולפי דבריו ע"ז היתא המסקנא שגם בחד חוזר ומקדש. [ז] הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא מבית לבית, אבל במקום למקום לא. וראה ברא"ש שם (פ"י ס"ו) שגורס 'אבל מפניה לפניה לא', ומבית לבית היינו במקום למקום, וכ"כ החו"ט (ס"ק נג) (ס"ק נג).

[יא] שכתב לגבי מי שיש לו ספק אם בירך ברכת המזון שנפסק להלכה שצריך לברך מספק משום שברכת המזון מדאורייתא וספיקא לחומרא, שצריך לברך גם ברכה רביעית אף שהיא מדרבנן כדי שלא לזלזל בה.

[יב] שהרי כתבו שהטעם שצריך לברך מיושב הוא מפני שברכת המזון מן התורה, לפיכך החמירו בה.

[יג] שכתב: יש מן הגאונים שהחמירו בזה ואמרו שאין לברך ברכת המזון לעולם אם לא מיושב, לפי שהיא מן התורה החמירו בה שצריך לישוב במקומו, כמו שאמרו בפסוק ראשון של קריאת שמע. לכן אם אוכל והוא רוכב צריך להעמיד הבהמה עד שיברך שלשה ברכות, לפי שרוכב כמהלך דמי.

[יד] שיש מן הגאונים הסוברים שאף המהלך בדרך צריך להעמיד את החמור ולברך. וכן בספר אהל מועד (דף ה' ע"ב) הביא שיש מקילים שיכול לברך בעמידה, אבל לא מהלך.

[א] שגרס בדברי המג"א שמפינה לפינה אינו נחשב שינוי מקום, 'והוא' כשרואה מקומו. וע"ז תמה שהרי ודאי משמע שמפינה לפינה אפילו אינו רואה מקומו מותר, ולכן כתב שאפשר שכונתו 'שאפילו' מחדר לחדר כשרואה מקומו.

[ב] הגי' בסג"א שמפינה לפינה אינו נחשב שינוי מקום, והדין כשרואה מקומו, וטובן שה"ה מחדר לחדר כשרואה מקומו.

[ג] שהרי הרמב"ם כתב שאם יצא לפתח ביתו וחזר וקרא שינוי מקום. והראב"ד השיג עליו שלפתח ביתו אינה עקירה, וכל שכן אם רואה מקומו שאינה עקירה כלל. וכיון שהמחבר פסק כהרמב"ם (פי' קט"ו פ"א), הרי שאם רואה מקומו אינו מועיל [וראה ביח"ל (פי' קט"ו ד"ה) הפמ"ג] שמישכב קושית הפמ"ג, כי שמו מדובר כשהפתח נעול, ובפרט אם נאמר שמבית לבית אין מועיל רואה מקומו בודאי לא קשה כלום].

[ד] שלפי דעתו אין מועיל

הלכות ברפת המזון סימן קפג קפד

החתימות. הגה: וינקדים לסיס קצת קדם המברך פרי שיצנה אמן פדלעיל סימן נ"ט (ס"ד). אין נותנין פוס של ברכה אלא (י) (כט) לטוב עין (גמרא פרק אלו נאמרין (סוטה ל:)): ח ילענין לשאל בברפת המזון מפני היראה או מפני הפבור, יש מי שאומר (ל) שדינה כתפלה: ז צריך לישב (לא) בשעה שמברך, בין אם היה הולך (לב) בביתו פשאכל או עומד או מסב, פשמגיע לברך צריך לישב פרי שיוכל לכונן יותר. וגם לא יהא מסב שהוא דרך גאונה, אלא ישב (יב) באימה. הגה: נראה לי דלאו דוקא המברך אלא (לג) הוא הדין כל המסבין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה. מיהו אם לא עשה כן, (לד) אפלו ברח מהלך בדיעבד יצא (רמב"ם פרק ד' (ס"ה)): י"ג יש אומרים (לה) שגם ברפת מעין שלש צריך לאמרה מישיב: י"א אם היה מהלך בדרך ואוכל, אין צריך לישב ולברך לפי שאין דעתו מישיבת (לו) עליו: י"ב (לו) צאסור לברך והוא עוסק (יט) במלאכתו:

ג שם הארוחת חיים (ס"ד) וכו'. ס שם בגמרא. ע בית יוסף (ד"ה תירוק) לרש"י הרמב"ם (פ"ד ה"א) והפרי"ק (פ"ד ס"ו קפ"ז). פ הרא"ש שם (פ"ד ס"ו לו) וכל בו (ס"ו ס"ה). צ ירושלמי שם (פ"ב ה"ה).

קפד לקבוע ברכה במקום סעודה, ועד פמה יכול לברך מי ששכח ולא ברח. וכו' ו' סעיפים: א מי שאכל במקום אחד, צריך לברך (א) קדם (ב) שיעקר (ב) ממקומו (הגה: ונעין לעיל סימן קע"ח (ס"ט)).

א ברכות נ"א (ע"ב).

באר היטב

ביתו ינהג כך פרי שיהא מורא שמים עליו ויעורר הכונה. האר"י (טעמי המצוות פרשת עקב, ב"ח (פ"ה), ש"ל"ה (שער האומות קדושת האכילה). אין עטוף נוהג אלא בארץ ישראל משום פבור השכינה. עשרת זקנים (ס"א) בשם ספר יש שכן (דברי ברכת המזון ס"ד) עלן שם: י"ב (י"ב) במלאכתו. אפלו תשמיש קל אסור: א (ב) שיעקר. עין סימן קע"ח (ס"א) דמפנה לפנה לא חשיב שני מקום, והוא הדין כשוראה מקומו. ואם אכל בחדר זה ודעתו לברך במקום אחר בבית זה, יש

עצמו, מה שאין פן עכשו שטועים לומר שהם יוצאים בברכת המברך, על פן חיוב על כל אדם לומר הברכות בלחש עם המברך עין שם. וכתש"כ"ן (קט"ו ס"ו ש"ה) כתב דצריכים לשמע עד הן אח הכל שהוא ברפת הזמן, וכתב הפגן אברהם (ס"ק י"ב) וכן נראה עקר: (י) לטוב עין. פרוש לשונא בצע וגומל חסד בממונו. רש"י (סוטה ל: ד"ה לטוב): ז (י"א) באימה. נרא שמים יהא נהיר בשעת ברפת המזון להתעטף במלבוש העליון וגם להניח הכובע בראשו ולא יכרך במצנפת הקטנה, ואף בשמברך

משנה ברורה

ויעל כל פנים יתהו לומר עמו בלחש ברכה ראשונה, דאי לאו הכי לתרבה פוסקים לא מקרי זמון כלל ויכול לקמן בסימן ר' (ס"ב) [אחרונים]. ולפי זה מה שנוהגין הרבה אנשים שאחר שאמרו ברוך שאכלנו וכו' כל אחד ואחד מברך בקול רם בפני עצמו (ב) אלא פדין הם עושין, אלא המברך צריך לברך ברכה ראשונה על כל פנים בקול רם פרי שישמעו המסבין והם יאמרו בלחש עמו מלה במלה, ורק בסיום הברכה יקדימו לסיס פרי שיצנו אמן כמו שכתב רמ"א. ונעין במגן אברהם (ס"ק י"ב) שהוא מצד להורות פהתש"כ"ן (קט"ו ס"ו ש"ה) שסבירא ליה דעד הן את הכל צריכין לשתק ולשמע ולכונן לצאת מן המברך וימשם ואילך יברכו בעצמן בלחש עם המברך. דעד שם היא ברפת הזמן. (ג) אבל אין אנו נוהגין כן, (ג) ומכל מקום הטוב והישר פשיודע במסבין שיכוננו לדבריו לעשות פהתש"כ"ן, רק שיודיע להם מתחלה שיכוננו לצאת וגם הוא יכונן להוציאם. ודוקא פשהשומעים פלם מבינים לשון הקדש, (ג) דאי לאו הכי בנדאי טוב יותר שיברכו בעצמן כל הברפת המזון ולא לצאת מן המברך נאליה רבה (ס"ק ט"ו): (כט) לטוב עין. שהוא (ה) שונא בצע וגומל חסד בממונו, שגאמר (משלי כב ט) טוב עין הוא יברך אל תקרי יברך אלא יברך [גמרא (סוטה ל:)]: ח (ל) שדינה כתפלה. * שאין שואלין ומשיבין כלל. (ו) * והטעם מדמצינו שהתמירו חכמים בברפת המזון שאין מברכין אלא במקום אחד כתפלה. לאפוקי קריאת שמע שיכול לאמרה במהלך מן פסוק ראשון ואילך ויש אומרים מעל לברך ואילך ויכלעיל סימן ס"ג עין שם במשנה ברורה (ס"ק י"א): ז (לא) בשעה שמברך. ומסתמית (ו) הפוסקים משמע דגם ברכה רביעית אף

משנה ברורה

שהיא מדרבנן צריך לישב, פי היכי דלא לזלוזלי בה: (לב) בביתו. דבמהלך בדרך עין לקמן בסעיף י"א: (לג) הוא הדין פל המסבין. דכיון דכלן יוצאין בברכתו (לד) צריכין לישב. ובאימה, פמברך עצמו: (לד) אפלו ברח מהלך וכו'. הינו פשהוא מהלך בביתו במקום אכילתו, אכל פשהלך למקום אחר וברך יש דעות בזה, עין לקמן בסימן קפ"ד סעיף א' בהג"ה: י (לה) שגם ברפת מעין שלש. * עין פבאור הגר"א שפלה דין זה כמה שמבאר לקמן בסימן קפ"ד סעיף ג', והרמב"ם (פ"ד ה"א) שהוא בעל דעה זו אזיל לשיטתו שם, ולפי זה (ל) פחמשת מיני דגן על כל פנים לכלי עלמא צריך להיות דוקא ברכה אחרונה שלקם בישיבה: י"א (לו) עליו. אם ישב, מפני שיקשה בעיניו אחר דרכו ולא יוכל לכונן פה, אלא מהלך ומברך. כתב החי אדם (ח"א כלל מו ס"ד) דכל זה דוקא פשאכילתו היה דרך הליכה כמו שכתב המחבר שמהלך בדרך ואוכל, אבל אם אכילתו היה בישיבה (מ) צריך לברך גם כן בישיבה: י"ב (לז) אסור לברך. והינו (מ) כל הברכות. ונעין לקמן בסימן קצ"א במשנה ברורה (ס"ה) ששם מבאר היטב:

א (א) קדם שיעקר. ומפנה (ב) לפנה, אפלו הבית גדול מתר, ואפלו פשאין רואה מקומו הראשון (ג) כגון אחרני הפאראו"ן וכיוצא בזה. (ג) ונאם היה לו מניעה שלא יוכל לברך פהחדר שאכל מתר לברך בחדר שסמוך לו אם יכול לראות מקומו שאכל, (ו) ונאם דעתו היה בשעת ברפת המוציא לברך בחדר אחר בבית זה, אפשר דיש להקל בשעת הדחק [כגון שמקום שאכל אינו נקי לברך שם] אפלו אינו רואה מקומו הראשון: (ב) ממקומו. וכל (ה) ארבע

(ל) חיי אדם (ח"א כלל מח ס"א): (ז) כגן גבורים ואלף המן ס"ק י"א): (ג) חיי אדם (שם): (ל) דהלא יש כמה פוסקים דסבירא להו לקמן בסימן קצ"ג (ס"א) דמי שאינו מבין לשון הקדש לא יצא על ידי שמיעה מאחרים: (ה) רש"י (סוטה ל: ד"ה לטוב עין): ח (ו) חדישי רבי עקיבא איגר בשם הארוחת חיים (ס"ו ג): ז (ז) וכן נראה לכאורה משה שמבאר בקפ"ד סעיף קט"ו ד' במגן אברהם (י"א) עין שם, אכן מדברי פלמידי רבנו יונה (ל"ה ד"ה אוכל) משמע לכאורה דדוקא בברך שהוא מדאורייתא וכו' עין שם, ואולם יש לומר דכיון דכל השלש ברכות שהוא עקר ברפת המזון צריך להיות דוקא בישיבה, ברכה זו נמי נגזר פתרייה, אכן מדברי הפל בו בהלכות ברפת המזון (פ"ב כ"ה) משה שכתב לענין רובכ עין שם (י"א) משמע דדוקא בשלש ברכות שהוא מדאורייתא מחמירין, וצריך עיון: (ל) לבוש ועולת תמיד (ס"ה): י (ל) ואף דבסימן קע"ח סעיף ה' מביא הרמ"א עוד דעה דדוקא פה, פבר פכת שם הגר"א שהעקר פדעה האמצעית: י"א (מ) וכן נראה דלינא דאפלו באוכל פשהוא מהלך אין הדין ברור כל כך להקל עין בכל בו (שם) ומובא בבית יוסף (ד"ה כ"ה הרא"ש) בקצור יו"ד, וכל שפן

הציון

בזה שאין להקל: י"ב (מ) אפלו אותם שהם מדרבנן, פן מוכח בירושלמי (פ"ב ה"ה) מקור דין זה: א (ב) כגן אברהם (ס"ה): (ג) חיי אדם (ח"א כלל מו ס"ה). ומה שתמה על הפגן אברהם (שם) נסחא מטעית [א] נדרמה לו בהפגן אברהם, ולפי מה שכתוב אצלנו [א] במגן אברהם לא קשה מיד: (ג) עין בפרי מגדים לעיל בסימן קע"ח במשכבות וקב סעיף קט"ו ט' שפסק על דברי הפגן אברהם בענינו שפסק לכתחלה בראה מקומו, ובפרט לפי מה שכתב האבן העזר (י"ו) שם (ס"א) עין שם ומה שתמה עוד לענין מפנה לפנה לא קשה מיד, דדוקא שם גבי קדושת [א] מחמיר הפגן אברהם (פ"ב ר"ג ס"ק"א) לכתחלה משום איה גרסות [א] דגרסי בגמרא שם (פסחים ק"ג) מפנה לפנה, מה שאין פן לענין שנוי מקום מפנה לפנה לא חשיב שנוי מקום פדאיתא בגמרא [שם]. ולכך פתכנו בינש לו מניעה: (ז) כגן אברהם (ס"ה) וחי' אדם (שם ס"ו) ושאר אחרונים: (ט) חיי אדם (שם ס"ה) וכן מצד הפרי מגדים לעיל שם, ובאר שם דהיינו במקום שאינו מקף מחצות, דאלו במקום המקף מחצות אף ביותר מזה מתר וכ"ל, ואפלו בלא שום מניעה היה מתר:

(ל) חיי אדם (ח"א כלל מח ס"א): (ז) כגן גבורים ואלף המן ס"ק י"א): (ג) חיי אדם (שם): (ל) דהלא יש כמה פוסקים דסבירא להו לקמן בסימן קצ"ג (ס"א) דמי שאינו מבין לשון הקדש לא יצא על ידי שמיעה מאחרים: (ה) רש"י (סוטה ל: ד"ה לטוב עין): ח (ו) חדישי רבי עקיבא איגר בשם הארוחת חיים (ס"ו ג): ז (ז) וכן נראה לכאורה משה שמבאר בקפ"ד סעיף קט"ו ד' במגן אברהם (י"א) עין שם, אכן מדברי פלמידי רבנו יונה (ל"ה ד"ה אוכל) משמע לכאורה דדוקא בברך שהוא מדאורייתא וכו' עין שם, ואולם יש לומר דכיון דכל השלש ברכות שהוא עקר ברפת המזון צריך להיות דוקא בישיבה, ברכה זו נמי נגזר פתרייה, אכן מדברי הפל בו בהלכות ברפת המזון (פ"ב כ"ה) משה שכתב לענין רובכ עין שם (י"א) משמע דדוקא בשלש ברכות שהוא מדאורייתא מחמירין, וצריך עיון: (ל) לבוש ועולת תמיד (ס"ה): י (ל) ואף דבסימן קע"ח סעיף ה' מביא הרמ"א עוד דעה דדוקא פה, פבר פכת שם הגר"א שהעקר פדעה האמצעית: י"א (מ) וכן נראה דלינא דאפלו באוכל פשהוא מהלך אין הדין ברור כל כך להקל עין בכל בו (שם) ומובא בבית יוסף (ד"ה כ"ה הרא"ש) בקצור יו"ד, וכל שפן

הלכות ברכת המזון סימן קפד

פח: [א]

לעשות שלא כדין שהרי צריך לברך במקומו, לכן אין לסמוך על זה לכתחילה, ורק אפשר דיש להקפיד בשעת הרחוקי שיוכל לברך בחדר השני ברכת המזון. [כגון שמקום שאכל אינו נקי לברך שם ובאופן שאינו יכול לאכול במקום הנקי, וצריך לאכול במקום שאינו נקי ואז מועיל דעתו לברך במקום אחר הנקי בבית הזהו], אפילו אינו רואה מקומו הראשון.

ס"ק ב

מה שנתבאר שמפינה לפינה אינו שינוי מקום היינו דוקא משום שהכל בחדר אחד מוקף מחיצות ונקרא מקום אחד, אבל באופן שאוכל במקום שאינו מוקף מחיצות לא יעקור אפילו מפינה לפינה לברך, וכל ארבע אמות ממקום אכילתו השיב מקום אחד וכמו שמצאנו לענין תפילה (סי' 5 סי"ט, וזמנ"א 55 ס"ק 14) שצריך שיהיה לו מקום קבוע בביהכ"נ להתפלל, ותוך ארבע אמות נחשב מקום אחד, משום שאי אפשר לצמצם ולדייק, וה"ה בענינו.

ומכל מקום אם היה לו מניעה שלא יוכל לברך בהחדר שאכל, מותר לברך בחדר שסמוך לו בבית זה, אם יוכל לראות מקומו שאכל וכמו שנתבאר במשנ"ב (סי' קע"ט ס"ק יב) שאם רואה מקומו הראשון שאכל שם אפילו דרך החלון, ואפילו מקצת מקומו, מועיל שלא נקרא שינוי מקום, אפילו לא היה דעתו מתחילה לכך.

נתבאר בסימן קע"ח (ס"א ט"ג) שאם בעת שבירך המוציא היתה דעתו להתחיל לאכול כאן ולהמשיך לאכול אחר, במקום אחר, אינו נחשב שינוי מקום ואינו צריך לברך המוציא שנית כשאוכל באותו מקום, והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, דהיינו תחת גג אחד, ואפילו מתדר לחדר או מבית לעליה ואף שאין רואה את מקומו הראשון, ולפיכך גם כאן אם דעתו היה בשעת ברכת המוציא לברך בחדר אחר בבית זה, אינו נחשב שינוי מקום. אמנם יש לחלק ששם היה דעתו 'לאכול' במקום השני משום הכי מועיל משא"כ כאן שדעתו 'לברך' במקום השני אפשר שלא מועיל, כיון שהיה דעתו

ציונים והערות

ו. הלשון במג"א 'אפשר דמהני, ויש לסמוך על זה כשאותו מקום אינו נקי. דהיינו שמסתפק בזה ומכריע שיש לסמוך בשעת הרחוקי, ובלשון המשנ"ב משמע שגם בשעת הרחוקי הוא רק 'אפשר' דיש להקל.
ז. במחצית השקל הביא שהמג"א (סי' קע"ט ס"ק) כתב שאם דעתו להמשיך לאכול אפילו בבית אחר ולברך שם, מועיל לענין שנקרא ברכה במקומו, והטעם כיון שגומר סעודתו שם ומברך במקומו, משא"כ כשדעתו רק לברך במקום אחר, בזה פשוט להמג"א שבבית אחר לא מועיל, ורק באותו בית בחדר אחר מסתפק ומתיר בשעת הרחוקי.

ד. ומשמע שבאותו חדר יכול לילך מפינה לפינה אפילו בלא שום מניעה, וכ"כ בשעה"צ (פק"ה). אמנם בחיי אדם כתב לשון זה אם היה לו מניעה לענין מפינה לפינה באותו חדר.

ה. דהיינו ששני החדרים תחת גג אחד אלא שהם מחולקים בכתלים. אבל מבית לבית, שאינם מכוסים בגג אחד, אף שסמוכים זה לזה ורואה מקומו הראשון, כתב במשנ"ב (סי' קע"ט ס"ק יב) [לענין ברכה ראשונה מחמת שינוי מקום] שנסתפקו האחרונים שאפשר שאין להקל [האחרונים נסתפקו בכוננת דברי המג"א שם, ולכאורה הוא הדין כאן].

הלכות ברכת המזון סימן קפד

המשך שו"ע

[ח] כי באכל אכילה מועטת כתב במשנה"ב (פ"ט) שהשיעור עיכול הוא עד כדי הילוך ארבעה מילין, וא"כ באופן זה לא יחזור למקומו יותר ארבעה מילין שהרי לא יוכל לברך, אלא באכילה מרובה ובאופן שלא יהיה רעב עד שיחזור.

ואם יצא ממקומו ולא בירך, אם היה במזיד, שידע הדין שצריך לברך במקומו ואסור לעקור למקום אחר, ואעפ"כ יצא ממקומו על מנת לברך במקום אחר, יחזור למקומו ויברך. ואם בירך במקום שנוזר, יצא. כיון שזהו רק קנס שקנסו אותו במזיד לחזור למקומו שאכל ולברך, אבל מעיקר הדין הברכה חלה אף שלא במקום האכילה, ולכן בדיעבד יצא.

המשך ס"ק ב

ויובל להעתיק ממקומו בתוך ארבע אמות אפילו רק על ידי מניעה קטנה, שאם נזח לו קצת יותר לברך בפניה אחרת בתוך ארבע אמותיו, יכול להעתיק לשם כיון שהוא נחשב כמקום אחד. אמנם בלא שום סיבה לא יזוז ממקומו אפילו בתוך ארבע אמות, כיון שאין שם מחיצות מקיפות.

ס"ק ג

אפילו כבר הלך בדרך למרחוק במה מילין ג"כ צריך לחזור. ואע"פ שלענין נט"י נתבאר בשו"ע (סי' קנ"ג ס"א) שאם אין מים מצויים לפניו, לא הטריחיהו לילך למרחוק [אלא לפניו ארבעה מילין ולאחריו מילין] ונוטל ידיו במפה ואוכל, מ"מ לענין שיברך במקומו החמירו בזה יותר שצריך לילך אפילו כמה מילין [אפילו יותר מארבעה מילין (ע"פ ק"י)]. אם לא שהוא רחוק כל כך שער שיחזור למקומו יעבור הרבה זמן משעת האכילה ויתעכב המזון שאכל, וכמבואר להלן (פ"ט) ששיעורו הוא כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב כבר נתעכל המזון ואינו יכול לברך עליו. וכיון שאחר שיתעכל המזון יפסיד ברכתו לגמרי שהרי לאחר שיעור עיכול אינו יכול לברך, יברך כאן במקום שנמצא כשעדיין לא עבר שיעור עיכול, ואע"פ שאינו מברך במקום האכילה, הרי זה עדיף ממה שלא יברך כלל [והרי אם ילך לשם לא יוכל לברך], שהרי בדיעבד אם בירך במקום שנוזר ולא במקום האכילה,

יצא, כמבואר להלן בשו"ע, ואע"פ שכתב בהג"ה שלדעת הרא"ש לא יצא אפילו בדיעבד, כיון שאם ילך למקום שאכל לא יצא לדברי הכל, מוטב שיברך כאן ויצא עכ"פ לדעת הרמב"ם.

ס"ק ד

מה שכתב כאן 'מזיד' היינו אפילו היה מזיד בעיקירתו שידע שלכתחילה צריך לברך במקומו ואעפ"כ עקר, ועוד שגם הזיד עתה בברכה שברך שלא במקומו, דהיינו שידע גם הדין הזה שאם עקר במזיד ולא בירך צריך לחזור למקומו ולברך, ונתעצל בזה ובירך כאן שלא כדון, אפילו הכי יצא בדיעבד.

ס"ק ה

רצונו לומר שדין זה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרא"ש שבסוף הסעיף, לענין יצא ממקומו בשוגג, כי דין מזיד לעולם חמור בדרגה אחת יותר משוגג, וכיון שחלקו בשוגג, ממילא נמצא שחולקים גם לענין מזיד, שלהרמב"ם דסבירא ליה בסמוך דבשוגג אף לכתחילה יוכל לברך במקום שנוזר, לפיכך די לנו אם נחמיר במזיד חומרא אחת יתירה על שוגג בלכתחילה שצריך לחזור למקומו, אבל בדיעבד אין להחמיר אפילו במזיד, [כי אינו בדין להחמיר עליו כ"כ להעלותו שתי דרגות יותר משוגג]. אבל לדעת הרא"ש דאף בשוגג צריך לכתחילה לחזור למקומו, ואף שלא הזכיר הדין לענין מזיד ואפשר לומר שלדעתו אין שום חילוק בין שוגג למזיד ודינם שזה, אין מסתבר לומר כן, אלא מסתברא דבמזיד מחמירין טפי משוגג, והחומרא של מזיד היא דאף בדיעבד אם בירך לא יצא. ולענין הלכה הסכימו האחרונים כיון שספק ברכות להקל, ואם בירך כבר במזיד יש מחלוקת אם צריך לברך שנית, יש להקל דאין צריך לחזור ולברך, אפילו היה מזיד בשני דברים, גם בהליכה שהלך ממקום אכילתו במזיד וגם בברכה שברך שלא במקומו ולא חזר.

ציונים והערות

ההלכה כבית שמאי, רק כתב שרב עמרם פסק כן. ועוד שאף לרב עמרם מאן דעביד כבית הלל לא עביד איסורא, מדכתב בעל הלכות גדולות העושה כבית שמאי תבוא עליו ברכה דהלכתא כבית שמאי, משמע דלאו איסורא הוא, ולכן הביא הרא"ש דברי רב זביד להעושה כבית הלל. עוד יש לומר שהביא דברי רב זביד להשמיענו שלא כהטור, שבמזיד אמר רב זביד יחזור למקומו ויברך אבל בדיעבד אין צריך לחזור ולברך. ומסיק הא"ר שאין להרבות במחלוקת אלא ודאי בדיעבד יצא לדברי הכל, וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין והוא מברך ברכה לבטלה. ובב"ח כתב עוד שהעלה הטור כן ממה שאמרו בגמרא שהיו שני תלמידים, אחד החמיר בשוגג כבית שמאי וחזר למקומו לברך ומצא ארנק זהב, ואחד הקל במזיד כבית הלל שלא חזר ואכלו אריה. ולכאורה קשה איך אמרו שעשה במזיד 'כבית הלל' ולא חזר, הרי במזיד גם לבית הלל צריך לחזור, ודוחק לומר שעשה במזיד כמו שבית הלל אומרים בשוגג, שהרי הראשון שעשה כבית שמאי היינו ממש כבית שמאי, ומשמע שגם השני עשה ממש כבית הלל, אלא על כרחך צ"ל שעשה כבית הלל היינו שלאחר שברך שלא במקומו לא חזר למקומו לברך שנית, והיינו כבית הלל שבדיעבד יצא, ומוכח שבית שמאי חולקים על זה וסוברים שבמזיד אפילו בדיעבד לא יצא. [ונענש ע"ז שעשה כבית הלל כי לדעה זו הלכה כבית שמאי בזה (פמ"ג מש"ז ק"ף)]. והט"ז כתב שראיית הטור ממה שאמרו בגמרא שם, שרבה בר בר חנה היה מהלך בשירה ואכל ושכח ולא בירך, ולאחר שהמשיכו בדרכס, נזכר ואמר אם אומר להם שכחתי לברך

ח. בברכות (פ"ב): תנן מי שאכל ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים יברך במקום שנוזר. ואמרו ע"ז בגמרא (נ"ג): מחלוקת בשכח אבל במזיד יחזור למקומו ויברך. וכתב הרא"ש (פ"ה) שהלכה כבית שמאי, משום שאפילו בית הלל מודים כאן שטוב לעשות כבית שמאי אלא שלא הטריחיהו לכך [וכמ"ש במשנה"ב (ק"י)], וכן כתב רבינו יונה (מ' ד"ה ולענין) בשם הגאונים, אבל הרמב"ם (מכות פ"ד ה"א) פוסק כבית הלל. ט. בכסף משנה כתב על זה, פשוט הוא דקנסא הוא וכו'. י. מוציאת השקל. יא. הטור כתב דין זה שבמזיד אפילו בדיעבד לא יצא, וכתב עליו הבי" נראה שזהו לשיטתו שפסק כבית שמאי שהשיכח יחזור למקומו ויברך, וכיון שמסתבר לחלק בין שוגג למזיד, על כרחך צריך לומר שבדיעבד אם בירך במקום השני, שוגג יצא ומזיד לא יצא. וכך מבואר בלשון המשנה"ב שמתברר שבמזיד מחמירים יותר. והב"ח הקשה מנין יצא לו להטור להורות כן. וכתב שהעלה כן ממה שהביא הרא"ש דברי רב זביד שמחלוקתם בשוגג אבל במזיד דברי הכל חזרו, ולכאורה כיון שפסק כבית שמאי למה הביא מימרא זו, הלא אין נפק"מ מזה רק לבית הלל, אלא ודאי כוונתו להורות שמדברי בית הלל מוכח שגם לדעת בית שמאי יש חילוק בין שוגג למזיד [והרא"ש העלה כן מרב זביד עצמו, שמתמא גם רב זביד סבר שהלכה כבית שמאי, ואמר דבריו כיון שיש מזה נפק"מ לבית הללה (פמ"ג מש"ז ק"ף)]. ובא"ר כתב שאין זו ראייה כי דין זה לא מוסכם הוא ברא"ש

הלכות ברפת המזון סימן קפד

פט. [א] באר הגולה

○ ואם יצא ממקומו ולא ברך, אם היה במזיד (ג) יחזר למקומו ויברך, ואם ברח במקום שנופר (ד) יצא. הגה: ודוקא (ה) לרעת הרמב"ם (פ"ו ה"ב), אבל לרעת הרא"ש (פ"ח ס"ו) דסבירא ליה דאף בשוגג יחזר למקומו לכתחלה, במזיד אף בדיעבד לא יצא (טו). ואם היה בשוגג, להרמב"ם (סג) (ו) יברך במקום שנופר, (ג) ולהרב רבנו יונה (מ. ד"ט ולענין) והרא"ש (סג) גם הוא (ו) יחזר למקומו ויברך: ב * בפמה דברים אמורים קשאין לו פת עוד, אבל אם יש לו פת עוד (ח) * יאכל במקום השני (ז) מעט ויברך, (י) רק שלא יהא (ט) רעב מאכילה ראשונה: ג * יגיש אומרים שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם (יא) במקומם, יגיש אומרים דחמשת מיני דגן דוקא (יב) (וענין לעיל סימן קע"ח סעיף ה'): ד האכל ואינו יודע אם ברח ברפת המזון אם לאו, (יג) צריך לברך (ו) [ח] מספק (טו) * מפני שהיא מן (ו) [ח] התורה: ה (טז) יעד אימתי יכול לברך, (ח) * יעד שיתעפל המזון שבמעיו. וכמה שעורו, (יז) כל זמן שאינו

כ טור בשם רבנו פרוץ (הגהות) סמ"ק
מנהג קט הגנה כח,
ג הרמב"ם פרק
ד' מהלכות ברכות
(היא). ד הרא"ש
פ"ח ס"ו ה' טור
ורמב"ם פרק כ'
(היה) מקא הברכות
כ"א (פ"א). ו שם
נ"א (ע"כ).

באר היטב

לסמך על זה קשאוהו מקום אינו נקי. מנן אברהם (סמ"א) עין שם: (ב) יחזר. נראה לי דאם הוא רחוק שעד שיחזר למקומו יתעפל המזון ויברך פאן. מנן אברהם (סמ"א): (ג) ולהרב רבנו יונה והרא"ש. עין ט"ו (סמ"א) שהאר"י והעלה דלענין הלכה יש לפסק בזה ספק ברכות להקל וביעבד בכל גוני אין צריך לחזר אם ברח בקר במקום השני, אבל אם לא ברח עדין יחזר למקומו אפלו בשוגג, והינינו אם אפשר לו ואין עליו עכוב מחמת החבורתא שעמו עין שם: (ד) * מעט. אפלו לא אכל פאן פניתי. לחם המגרות (ובדי חסרות פ"ח את לה). ובתלכות קטנות חלק א' סימן (קמ"ו) [קמ"ז] כתב דוקא פניתי עין שם: (ה) רעב. דאם הוא רעב אין צריך לאכל עוד, דהא לא מהני לאכילה ראשונה ויבספר אלנה רבה (סמ"ד) מניה בשלתה עדיף שלא יהיה רעב ושבע מאכילה ראשונה, וכן הגרסא בלבוש (ס"ח) ובראב"ן (ס"ג פס"ג): ד (ו) מספק. ספק אכל ספק לא אכל אינו מברך. הלכות קטנות חלק ב' סימן רע"ח. ובספק אכל פת, כתב בתשובת קול בן לוי סימן ג' דמברך עין שם: (ז) התורה. משמע מלשון המהפך דברפת הטוב והמטיב דאינה אלא מדרבנן דביקנה מקנהה אין צריך לחזר ולברך, והוא הדין אם לא אכל כדי שביעה שאינו חייב לברך מן התורה. אמנם בתשובת הר"ש חיון (בני שמואל ס"ג מה) כתב אפלו בברפת הטוב והמטיב צריך לחזר ולברך כי היכי דלא ליחזי זלולולי ביה, וכן כתב בתשובת הר"י הלוי סימן מ"ד. וכן נסתה הגדולה (המ"ש). ואשה שהיא מספקת אם ברכה ברפת המזון אם מתחבת לחזר ולברך, עין משובת שער אפרים סימן י"א י"ב: ה (ט) יעד שיתעפל. ושעור עכול באכילה מעטת הוא כפי הלוח ארבעה מילין, והוא שעה וחמש. וכתב הפגן אברהם (סמ"ט) נראה לי דהאי עכול תחלת עכול הוא, דטוף עכול הוי על כל פנים שש שעות. ובקצרות גדולות לפעמים יושבים

שערי תשובה

ד [ח] מספק. עין באר היטב. וענין בלקוטי פרי חדש דאף שהיו צריך לברך מספק מפל מקום לא מצי להוציא אחרים שודאי לא ברכו. הספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, ולא אתי למיפק דאורייתא עין שם. ובכרכי יוסף (סמ"א) הביא בשם תנ"ך אחר שהקשה על זה מסימן קצ"ו (ס"ח) דמי שאכל פניתי מוציא מי שאכל כדי שביעה, וענין שם מה שכתב למנן במרוץ השני ולא אתי מדבריהם שחיבובו מספק ומפיק דאורייתא. (עוד הקשה תחכם מה שכתב פרי חדש בכללי ספק ספקא יור"ד ס"ו ק' כ"א) ודווקא מדאורייתא ודוקא אתחזק שאכל, והוא ו"ל מרז דהכא אין התורה שאלה מתננה להספק שמה ברח עין שם, וצריך עיון בזה, ופשוט שודאי לכתחלה אין להאחרים לצאת על ידי זה שמברך מספק. וענין בפרי מגדים ביורה דעה בפתיחה לתשובות (סוף חלק שלישי) באם אחר אכל שעור ורבנן אי יכול להוציא להו שצריך לחזר ולברך מספק, מליא בבלותא אי ספק מדאורייתא לחומרא או מדרבנן לחומרא עין שם, ובדיעבד שפכר פון להוציא לא יחזר ויברך, וכן כתב מחזיק ברכה (סמ"ג). וענין שם בפרי מגדים אם קבע על פת הגפאה בכיסוינו שדיקה לברך ברכת המזון ונתספק אם ברח, אם נלוש כדבש ומי פרות לא יברך שזה מדרבנן, עין שם וצריך עיון, וענין לקמן סימן ר"ט (ס"ג) פנה: [ח] התורה. עין באר היטב באשה שמספקת כר, בשער אפרים כתב שאין לפטרה משום ספק ספקא עין שם, ובכרכי יוסף (ס"ג קמ"ד) האריך ומסיק דפטרה, וענין שם (ס"ח י"ד ס"ו ק' כ"א) בכללי ספק ספקא (כלל טו) מספק אם נמלח עם דגים טמאים, וגם בפרי מגדים בפתיחה לתשובות נראה דדעתו דפטרה משום ספק ספקא עין שם והביאו מחזיק ברכה (ס"ג קמ"א) וענין במעל מאש למהר"י אלפנדרי סימן י"ב:

משנה ברורה

אמות במקום אכילתו חשיב מקום אחד, ויניח להעתיק ממקומו על ידי מניעה קטנה: (ג) יחזר למקומו. אפלו כבר הלך בדרך למרחוק (ו) כמה מילין, אם לא שהוא רחוק כל כך שעד שיחזר למקומו יתעפל המזון ויפסיד ברכתו לגמרי, (ו) יברך פאן: (ד) יצא. והינו אפלו היה מזיד בעקירתו, וגם הויד עתה בברכה דהינו שידע הדין שצריך לחזר למקומו ונתעצל בזה, (ח) אפלו הכי יצא בדיעבד: (ה) לרעת הרמב"ם. וצוננו לומר דסבירא ליה בסמוך דבשוגג אף לכתחלה יוכל לברך במקום שנופר, די לנו אם נחמיר במזיד בלכתחלה שצריך לחזר למקומו, אבל לרעת הרא"ש דאף בשוגג צריך לכתחלה לחזר למקומו, מסתברא דבמזיד מחמירין טפי דאף בדיעבד לא יצא. ולענין הלכה הסכימו האחרונים דאין צריך לחזר ולברך אפלו היה מזיד בהליכה ובברכה פנ"ל בסעיף קטן ד': (ו) יברך במקום שנופר. ומפל מקום גם לרעה זו (ט) * אם חזר הרי זה משבח, אלא דאינו מחייב בדרך: (ז) יחזר למקומו ויברך. וכתבו האחרונים דכן נכון לנהג למעשה, אם לא שהוא שעת הדחק דאי יוכל לסמך אסברא ראשונה: ב (ח) יאכל במקום השני. ונאפלו במזיד (י) מהני האי תקנה שיאכל פאן פת דבר מועט, (י) ואין צריך לברך תחלה ברפת המוציא ולא ברפת המזון על מה שפכר אכל, ואחר אכילת פת שבכאן יברך ברפת המזון ויעלה להאכילה שאכל במקום אחר: (ט) מעט. והינו (י) אפלו פחות מפניתי,

המפל מקום מצטרף זה לאכילה שאכל במקום הראשון. ודוקא אם במקום השני אכל גם כן פת, אבל פרפרת וכיסנין מצדד בפרי מגדים (א"א סמ"ד) דאפלו פניתי לא מהני: (י) רק ש"א יהא רעב. ודאם הוא רעב (י) לא מהני מה שיאכל עתה, דכבר הפסיד הברפת המזון של אכילה ראשונה כמו שכתוב בסעיף ה' ועתה הוא חייב חדש, וצריך לברך גם ברפת המוציא: ג (יא) במקומם. ונאם (י) יצא ממקומו, הוי דינו כמו שכתוב סעיף א' ב': (יב) וענין לע"א סימן קע"ח סעיף ה'. ששם הביא הרב עוד שיטה שלישית דדוקא פת. ולענין דינא כתב שם הגר"א דהעקר פדעה השניה דחמשת מיני דגן חשיבי כפת לענין זה, וענין כמה שכתבנו שם במשנה ברורה (ס"ח מה): ד (יג) צריך לברך וכו'. והינו (טו) כל ברפת המזון, אף ברכה רביעית שאינה אלא מדרבנן כי היכי דלא זלולולי בה [אחרונים]: (יד) מספק. וגם יכול להוציא (טז) לאחר שאכל ולא ברח [ר' עקיבא איגר בהגהותיו, וכן כתב בתשובותיו סימן ו', וכן כתב פתב סופר סימן ל']: (טז) מפני שהיא מן התורה. ודוקא (י) כששבע, דאי לא שבע לרב הפוסקים הוא מדרבנן. ומפל מקום ראוי לידא שמ"ס בנסתפק אם ברח או לא אפלו שלא אכל אלא פניתי, שישל דיו ויברך המוציא ויאכל פניתי ויברך ברפת המזון [ח"י אדם (ח"א כלל מו ס"א)]: ה (טז) יעד אימתי וכו'. * אמ"י ששכח ולא ברח דלעיל קאי: (יז) כל זמן שאינו רעב. דלאחר כך כבר בטל אותה

שער הצינון

(ו) אפלו יותר מארבעה מילין [פרי מגדים (ראי סמ"ג)] אם אכל אכילה מרבה [ח]: (ז) מנן אברהם (סמ"א) ושאר אחרונים: (ח) פרי מגדים (משו"ס סמ"א) ושאר אחרונים: (ט) פן משמע מהגמרא (ג) [כן כתב הגר"ז (ס"א)]: ב (י) אחרונים [ח] לפי מה שפסק הרמ"א לעיל בסמ"א קע"ח (ס"ג) [א]: (י) ח"י אדם (ח"א כלל מו ס"ט): (יז) רב אחרונים: (יג) מנן אברהם (סמ"א) ושאר אחרונים: ג (יד) מנן אברהם (סמ"א). והנה בפרי מגדים הביא בשם הפרישה (דרושה סמ"ג) דבר חדש דלרעת

הלכות ברכת המזון סימן קפד

ס"ק ו

אם חזר הרי זה משובח. ומסופר בגמרא על תלמיד אחד שהחמיר על עצמו וחזר אף שהיה שוגג, ומצא ארנק של זהבי, אלא דלדעה זו אינו מחויב בדבר.

ס"ק ז

וכתבו האחרונים דכן נכון לנהוג למעשה להחמיר כדעה זו שגם בשוגג צריך לחזור למקומו, אם לא שהוא שנת הדחק כגון שיש לו עיכוב מחמת בני תבורה שנתללו עמו בדרך, ואינם רוצים להמתין עליו, דאז יוכל להקל בדברי סופרים לסמוך אסברא ראשונה שאין צריך לחזור אם היה שוגג.

מעיף ב - שו"ע

במה דברים אמורים שצריך לחזור למקומו במזיד

[ט] שהיה מעשה באחד ששגג ונעקר מן המקום שאכל, והחמיר על עצמו כב"ש חזר למקום שאכל וכידי, ומצא ארנק של זהב. ובט"ז הביא ממה שאמר ר' טרפון (נחפ"י) לענין ק"ש פעם אחת הטיח לקרות כב"ש וסכנתי בעצמי כו', ומוכח שאפילו להחמיר אסור נשכר כאן אותו שעשה כב"ש. ומתוך שכתב שנתה כי אפילו כ"ה מודים במיד לב"ש שיחזור, ולכן יש לנו לעשות כן על צד הטוב אפילו בשוגג.

פיקוטי פוסקים

פסקי הרב

מעוף ב שו"ע יאכל במקום השני. בשו"ע הכז מנאל הטעם: שכל דבר הטעון ברכה לאחרי צמקו טעון צמקו שגמר אכילתו ולא צמקו שהחמיר, ואפילו אם צמקו שגמר אינו אוכל כשיעור שחייב לברך אחריו, יש אומרים שצמקו צמקו שגמר, לפי שכל מקום עיקר מצינו ברכה האחרונה חל עליו צמקו שגמר, אין עליו חיוב לברך, אלא יכול לאכול עוד כמה פעמים, ולפסוק כולן בנכסו שצריך לברך על כולן, כל שלא יתעכל המזון בין אכילה לאכילה, ובזאתה ברכה יתחייב אף בלא אכילה זו הראשונה, נמלא שחייב הברכה אחר אכילה זו לא חל עליו אלא כשגמר על דעת שלא לאכול עוד עד דעת שלא לאכול עוד עד לאחר שיתעכל המזון צמקו, ואף גם זאת אם אכ"כ נתן לחזור ולאכול, חזר ונעקר ממנו החיוב לברך שגמור, לפיכך כשיאכל בני מקומות מנח צמקו שגמר, אע"פ שצמקו צמקו הלאותו לא היה נדעמו לאכול עוד צמקו השני, ומכל מקום לכתחלה אינו ראוי לעקר ממקומו בלא ברכה אפילו על דעת לחזור ולאכול צמקו השני, ולגמור פעומו עם ולברך ברכת המזון, אלא א"כ הימה דעתו מתחילה לכן כשיצרך המעלה.

ויש אומרים גם בשוגג כנ"ל, דוקא כשאין לו פת עוד, שכבר אכל כל מה שהיה לו ולא נשאר בידו מאומה, אבל אם יש לו פת עוד, אין צריך לחזור למקומו לברך כי יש לו עצה אחרת שיאכל במקום השני מעט מהפת, ונמצא שכאן הוא מקום אכילתו, ויברך כאן.

ס"ק ח

ואפילו שערך ממקומו כמזיד שלדברי הכל צריך לחזור למקומו, מהני האי תקנה שיאכל כאן פת דבר מועט, ומה שאוכל כאן פת הוא המשך למה שהתחיל לאכול במקום הראשון, ואע"פ שהיה שינוי מקום לא נקרא הפסק והיסח הדעת, ולכן אין צריך לברך תחלה ברכת המוציא, ויוצא בהמוציא שבירך במקום הראשון. ולא ברכת המזון על מה שכבר אכל.

ציונים והערות

לברך תחילה ברכת המזון על מה שאכל כבר, ואח"כ יברך ברכה ראשונה ויאכל עוד, א"כ אין עצה זו מועילה, כיון שצריך לברך ברכת המזון קודם שימשיך לאכול, וא"כ צריך לחזור למקומו. ודעת הרמ"א שם (פ"ב) כהרא"ש. והקשה המג"א (סק"ג) אין כתב בשו"ע כאן עצה זו שזה סותר למה שפסק לעיל. ותירץ המג"א בתירוץ הראשון שכאן מרובד בעקר בשוגג ממקומו, ששינוי המקום אינו היסח הדעת, ולכן יכול להמשיך לאכול בלא לברך מתחילה ברכת המזון. ולפי"ז מובן מה שכתב המשנ"ב כאן אפילו כמזיד, שהחידוש בזה שלא תאמר שרק בשוגג מועילה העצה כנ"ל, אלא שכיון שאנו פוסקים כהרמ"א שבכל אופן אין צריך לברך ברכת המזון מועילה עצה זו אפילו כמזיד. ועל תירוץ זה של המג"א קשה שהרי הבי"ב כתב שהעצה אינה מועלת לדעת הרמב"ם, ולמה לא כתב שמועילה בשוגג (נחפ"י טז). ותירץ המג"א תירוץ שני, שכונת השו"ע כאן שיברך בתחילה ברכת המזון במקום זה ואח"כ יברך ברכה ראשונה ויאכל עוד פת ויברך שנית ברכת המזון, ועי"ז יצא לדברי הכל, כי לדעת הרמב"ם שצריך לברך בתחילה ברכת המזון יצא בברכת המזון הראשון, ואף שלא חזר למקומו הרי להרמב"ם כאן אין צריך לחזור בשוגג, ולהרא"ש שסבר כאן שצריך לחזור למקומו, הרי סובר שאין צריך לברך בתחילה ברכת המזון, ויכול לאכול קודם ומועילה העצה שאכל וכיך ברכת המזון השני במקום האכילה. ואע"פ שלהרא"ש היה הברכה המזון הראשונה לבטלה, בזה הכריע השו"ע לעיל כהרמב"ם שצריך לברך בתחילה ברכת המזון ולא כהרא"ש, משא"כ בדין זה כאן לא הכריע, ולכן נתן עצה לצאת גם לדעת הרא"ש. ולפי"ז מובן מה שכתב הבי"ב שצעה זו אינה לדעת הרמב"ם, כי כתב זה לדעת הטור שלא הכריע כהרמב"ם, וא"כ אם יברך בתחילה נהיה ברכה לבטלה (נחפ"י טז). ובפמ"ג (פ"א) סק"ג מברך בדברי המג"א בתירוץ השני שמדובר גם בעקר במזיד ולכן לא יחא ליה בתירוץ הראשון כי זה רק בשוגג, וגם עיקר הדין קשה מה שמחלק בין שוגג למזיד, ואע"פ להרמב"ם יצא בברכת המזון הראשון, כי בדיעבד להרמב"ם יצא אפילו כמזיד. והקשה הפמ"ג על פירוש זה שא"כ אין כתב בשו"ע שיאכל מעט פת, כיון שבירך מתחילה ברכת המזון על מה שכבר אכל, ורוצה לאכול שוב ולברך שנית, אין יברך על מעט פת פחות מכזית (כמ"ש במשנ"ב להלן) (סק"ט) שאפילו פחות מכזית, ובלבושי שרד תירץ שמה שאמר שאפילו פחות מכזית הוא לפי דעת הרמ"א שאין צריך לברך מתחילה. ובמחצית השקל הקשה על פירוש זה אם נאמר שעולה רק על שוגג למה אמר שלהרא"ש יוצא בברכת המזון השני, הרי בשוגג לדברי הכל בדיעבד אם לא חזר יצא בברכת המזון, ואם נאמר שמדובר במזיד קשה מה היא העצה להרמב"ם שיברך כאן יוצא בדיעבד, הרי לכתחילה צריך לחזור [ועוד שבשו"ע כלל לא הזכירה מחלוקת זו של בדיעבד, רק ברמ"א]. ולכן מגיה המחצית השקל בדברי המג"א, עיי"ש.

טו. כי דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם לא נפסקה הסעודה כמה שיצא לחוץ ממקומו [כיון שצריך לחזור לברך לא הו' היסח הדעת], וכמו שנתבאר לעיל (פ"י) קמ"ג פ"ג נג"ט) הכרעת הרמ"א.

טז. ובאמור שברברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם לא הו' שינוי המקום הפסק, ועוד שאפילו בדברים שהיו הפסק הכריע הרמ"א (ס"ט) שאין צריך לברך אלא לפני מה שרוצה לאכול ולא על מה שכבר אכל.

יאמרו לי לברך כאן [ויאמרו בכל מקום אפשר לברך להקב"ה], אמר להם שכחתי יונה של זהב, וחזר וברך ומצא יונה של זהב. [שנסתת ישראל נמשלה ליונה דכתיב (מלא ס"א) יכנפי יונה נחפה כספך ואברותיה בירקרק חרוץ, מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינו ניצולין אלא במצוות (מלא ס"ב)]. ומזה מוכח שאם בירך כמזיד במקום השני לא יצא אפילו בדיעבד, שאל"כ מה לו כל הטורח הזה לבקש תחבולות לבני החבורה, הרי ודאי אין לך דיעבד גדול מזה, שבני החבורה אינם ממתנים לו [ומוכיח ממה מקומות שזה נחשב בדיעבד], אלא ודאי שבמזיד לא יצא כמה שבירך במקום השני, ולכן טרח רבה בר בר חנה ואמר ששכח יונה, כיון שהוא מוכרח לחזור למקומו, אע"פ שהיה שוגג כששכח לברך, כיון שהוא עכשיו מזיד שירדע שצריך לחזור, ולכן אם יברך לא יצא אפילו בדיעבד. ובא"ר הקשה על הט"ז שהרי רבה שכן והיה שוגג ולדברי הכל יצא. אלא ודאי רצה לחזור כי לא נחשב בדיעבד מה שבני החבורה אינם ממתנים, ועוד כיון שיכול לעכבם ע"י התחבולה הו' לכתחילה, וגם לא אמר שרק, כי רימו להם שאם היה חוזר בשביל זהב כ"ש שיחזור לכבוד שמים, וכמו שאמרו בגמרא שם אם שכח ארנקי בראש המגדל חזר לכבוד עצמו כ"ש שיחזור לכבוד שמים. ובפמ"ג (מ"ו) סק"א) כתב ליישב קושת הא"ר, שלדברי הט"ז הלכה זו שבירך בדיעבד בשוגג יצא, אינו תלוי כלל בשוגג או הויד כמה שערך ממקומו, אלא תלוי רק במה שבירך שלא במקומו אם היה שוגג או מזיד באותה עצה, משא"כ לפי ביאור הבי"ב והבי"ח תלוי רק בשוגג או הויד בעקירה, דומה לישוגג רמזיד, של בית הלל לענין אם צריך לחזור, שבנידון זה לבית שמאי בכל ענין צריך לחזור, אלא שיש חילוק בין שוגג למזיד אם יצא בדיעבד, ויש בזה נפק"מ לקולא ולחומרא, שבשוגג בעקירה והויד במה שבירך, להט"ז לא יצא ולהבי"ב יצא, ובהויד בעקירה ושוגג במה שבירך להט"ז יצא ולהבי"ב לא יצא.

יב. במהרה"ש"א כתב מה שמצא ארנק של זהב, כי בגמרא תניא אמרו להם בית הלל לבית שמאי לדבריהם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך, יחזור לראש הבירה ויברך, אמרו להן בית שמאי לבית הלל, לדבריהם מי ששכח ארנקי בראש הבירה, לא יעלה וישלנה, לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שכן. ולקיים דברי בית שמאי, על דרך יתגורר אומר ויקם לך, מצא הארנק.

יג. כ"ב בשולחן ערוך הרב (פ"א). והוא ע"פ הט"ז (סק"ג). ובפמ"ג מברך שבאופן זה סובר הט"ז שזהו כמו דיעבד, ולכן אין צריך להחמיר. ובחי' אדם (מ"א) כלל מו' (ט"ט) כתב שברוך, אפילו אכל בארשיזא ויצא בשוגג, אין צריך להחמיר כלל. ובנשמת אדם מביא מהראב"ן (פ"י) קמ"ט) שאם אכל בעיר יחזור למקום שאכל, ואם בדרך אכל ולא נזכר עד שהחזיק בדרך, יברך במקום שזכר, וכתב שאפילו לבית שמאי יש חילוק בין בעיר לדרך, ומכאן המעשה של רבה בר בר חנה שאמר אם אומר להם שכחתי לברך יאמרו לי לברך כאן, ולכאורה להפוסקים שהלכה כבית שמאי, למה סבר שיאמרו לו לברך כאן הרי הלכה שצריך לחזור, אלא ודאי שאפילו לבית שמאי בדרך אין צריך לחזור, והוא החמיר על עצמו.

יד. בב"י (פ"י) קמ"ט) כתב על עצה זו שהיא מועילה רק לשיטת הרא"ש שפסק בשני מקום כשממשיך לאכול אין צריך לברך בתחילה ברכת המזון, אבל לדעת הרמב"ם, וכן פסק השו"ע (פ"י) קמ"ט) שבעוקר ממקומו אף שחזר שם להמשיך לאכול, כיון שהיה שינוי מקום צריך

הַלְכוּת בְּרַפְת הַמְזוּז סִימָן קַפֵּד

פ.ט. [ב] בַּאֵר הַגּוֹלָה

וְאִם יָצָא מִמְקוֹמוֹ וְלֹא בִּרְךָ, אִם הָיָה בְּמִזֵּיד (ג) יִחְזַר לְמִקְוָמוֹ וְיִבְרָךְ, וְאִם בִּרְךָ בְּמִקְוָמוֹ שֶׁנִּזְכַּר (ד) יָצָא. הַגָּה: וְדוֹקָא (ה) לְדַעַת הַרְמַב"ם (פ"ד ה"ב), אֲבָל לְדַעַת הַרְא"ש (פ"ח ס"ו) דְּסִבְרָא לִיָּה דְאָף בְּשׁוּגְג יִחְזַר לְמִקְוָמוֹ לְכַתְחֵלָה, בְּמִזֵּיד אָף בְּדִיעְבַד לֹא יָצָא (טו). וְאִם הָיָה בְּשׁוּגְג, לְהַרְמַב"ם (סג) (ו) יִבְרָךְ בְּמִקְוָמוֹ שֶׁנִּזְכַּר, (ג) וְלַהֲרַב רַבְנֵי יוֹנָה (מ. ד"ט וּלְעִינן) וְהַרְא"ש (סג) גַּם הוּא (ז) יִחְזַר לְמִקְוָמוֹ וְיִבְרָךְ: ב. כִּבְמָה דְכָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁאֵין לוֹ פֶת עוֹד, אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ פֶת עוֹד (ח) * יֵאָכֵל בְּמִקְוָמוֹ הַשְּׂנִי (ז) (ט) מְעַט וְיִבְרָךְ, (י) רַק שְׁלֹא יִהְיֶה (י) רַעֲב מֵאֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה: ג. * יִגִּישׁ אֲוִמָרִים שֶׁכָּל שִׁבְעַת הַמִּינִים טְעוּנִים בְּרִכָּה לְאַחֲרֵיהֶם (יא) בְּמִקְוָמוֹ, יִוָּשׁ אֲוִמָרִים דְחֻמְשַׁת מִינֵי דְגָן דְּוֹקָא (יב) (יג) לְעֵיל סִימָן קַע"ח סְעִיף ה'): ד. הָאֲכָל וְאִינוּ יוֹדַע אִם בִּרְךָ בְּרַפְת הַמְזוּז אִם לֹא, (יג) צְרִיךְ לְבָרֵךְ (ו) [ז] (יד) מִסְפֵּק (טו) * מִפְּנֵי שֶׁהֵיִא מִן (ו) [ז] הַתּוֹרָה: ה. (טז) יַעַד אֵימְתִי יִכּוֹל לְבָרֵךְ, (ח) * עַד שִׁיתַּעֲבֹל הַמְזוּז שֶׁבְּמַעֲיו. וְכַמָּה שְׁעוֹרוֹ, (יז) כֹּל זְמַן שֶׁאִינוּ

כ. טור בשם רבנו פרוך (הגהות סמ"ק מנחת כ"ח, ג. הרמב"ם פרק ד' מהלכות ברכות (היא). ד. הרא"ש (פ"ח ס"ו). ה. טור ורמב"ם פרק כ"ב (ה"ד). ו. מקא דברכות כ"א (פ"א). ז. שם נ"א (ע"א).

בַּאֵר הַיָּסָב

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

לְסַמֵּךְ עַל זֶה כְּשֶׁאִתּוֹ מְקוֹם אֵינוֹ נָקִי. מִגֵּן אֲבָרְהָם (ספ"א) עַן שָׁם: (ב) יִחְזַר. נִרְאֶה לִי דָאם הוּא רְחוֹק שְׁעַד שִׁיחֹר לְמִקְוָמוֹ יִתְעַבֵּל הַמְזוּז וְיִבְרָךְ כְּאֵן. מִגֵּן אֲבָרְהָם (ספ"א): (ג) וְלַהֲרַב רַבְנֵי יוֹנָה וְהַרְא"ש. עַן ט"ז (ספ"א) שֶׁהָאֲרִיךְ וְהַעֲלָה דְלַעֲנֵן הַלְכָה יֵשׁ לְפָסֵק בְּזֶה סֵפֶק בְּרִכּוֹת הַקֵּל וְיִבְדִיעְבַד כִּכֵּל גִּנְיֵי אֵין צְרִיךְ לְחֹזֵר אִם בִּרְךָ בְּמִקְוָמוֹ הַשְּׂנִי, אֲבָל אִם לֹא בִּרְךָ עֲרָן יִחְזַר לְמִקְוָמוֹ אִפְלוּ בְּשׁוּגְג, וְהִינֵנוּ אִם אִשְׁפֵּר לוֹ וְאֵין עֲלֵיו עֵיבֹב מִחֻמַּת הַחֲבוּרָתָא שְׁעָמו עַן שָׁם: (ד) * מְעַט. אִפְלוּ לֹא אֲכָל כְּאֵן פְּזִית. לְחַם חֲמוּדוֹת (רַבִּי חֲמוּדוֹת פ"ח א"ת ל"ה). וְכַתְּחֵלָה קִטְנוֹת חֵלֶק א' סִימָן (קמ"ו) [קמ"ז] כִּתְב דְּוֹקָא פְּזִית עַן שָׁם: (ה) רַעֲב. דָּאם הוּא רַעֲב אֵין צְרִיךְ לְאֲכָל עוֹד, דְּהָא לֹא מַהֲנֵי לְאֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה וְיִבְסַפֵּר אֲלַיָּה רַבָּה (ספ"ד) מַהֲנֵי בְּשִׁלְתָּן עֲרִיךְ שְׁלֹא יִהְיֶה רַעֲב וְשִׁבְעֵי מֵאֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה, וְכֵן הַגְרָסָא בְּלִבּוֹש (ס"ח) וְכַרְאֲבִין (ס"י ע"ח): ד. (ו) מִסְפֵּק. סֵפֶק אֲכָל סֵפֶק לֹא אֲכָל אֵינוֹ מְכַרְךָ. הַלְכוּת קִטְנוֹת חֵלֶק ב' סִימָן רע"ח. וְכַסְפָּק אֲכָל פֶת, כִּתְב בְּתִשְׁבּוֹת קוֹל כֵּן לֹא סִימָן ג' דְּמְכַרְךָ עַן שָׁם: (ז) הַתּוֹרָה. מִשְׁמַע מִלְשׁוֹן הַמַּהֲפֵר דְּכַרְפַת הַטּוֹב וְהַמְטִיב דְּאֵינָה אֲלָא מִדְּרַבְנָן דְּבִיבְנָה מְקַנְיָה אֵין צְרִיךְ לְחֹזֵר וְלִבְרָךְ, וְהוּא הִדִּין אִם לֹא אֲכָל כְּדִי שְׁבִיעֵה שְׁאִינוּ חֲזִיב לְבָרֵךְ מִן הַתּוֹרָה. אִמְנֵם בְּתִשְׁבּוֹת הַר"ש חֲזִינן (בְּנֵי שְׁמוּאֵל ט"ז מ"ב) כִּתְב אִפְלוּ בְּכַרְפַת הַטּוֹב וְהַמְטִיב צְרִיךְ לְחֹזֵר וְלִבְרָךְ כִּי הֵיכִי דְלֹא לִיחֵי לְזוֹלוּלֵי בֵיה, וְכֵן כִּתְב בְּתִשְׁבּוֹת הַר"י הַלֵּוּ סִימָן מ"ד. כְּנַסֵּת הַגְּדוּלָה (הַח"ש). וְאִשָּׁה שֶׁהֵיִא מִסְפֵּקָא אִם בְּרַכָּה בְּרַפְת הַמְזוּז אִם מִתְּחִלָּה לְחֹזֵר וְלִבְרָךְ, עַן מְשׁוֹבַת שְׁעַר אֲפָרִים סִימָן י"א י"ב: ה. (ח) עַד שִׁיתַּעֲבֹל. וְשְׁעוֹר עֹכּוֹל בְּאֲכִילָה מְעַטָּה הוּא כְּדִי הַלּוֹךְ אֲרַבְעָה מִלִּילֵין, וְהוּא שְׁעָה וְחֻמַּשׁ. וְכַתְב מִגֵּן אֲבָרְהָם (ספ"ט) נִרְאֶה לִי דְהָאֵי עֲבִיל תַּחֲלַת עֹכּוֹל הוּא, דְטוֹף עֲכּוֹל הָרִי עַל כָּל פְּנִים שֶׁשׁ שְׁעוֹת. וְכַסְפָּקָא גְדוּלוֹת לְפַעְמִים יוֹשְׁבִים

ד. [ז] מִסְפֵּק. עַן בַּאֵר הַיָּסָב. וְעַן בְּלִקְוֵי פְרִי חֲדָשׁ דְאָף שְׁהוּא צְרִיךְ לְבָרֵךְ מִסְפֵּק מְכַל מְקוֹם לֹא מְצִי לְהוֹצִיא אַחֲרֵים שְׂוָדֵי לֹא בְרַכָּה. הַסֵּפֶק דְאוֹרִינְתָא לְחַוְרָא מִדְּרַבְנָן, וְלֹא אֲחֵי לְמִיפֵק דְאוֹרִינְתָא עַן שָׁם. וְכַבְרֵי יוֹסֵף (ספ"א) הִבִּיא בְּשֵׁם חֲכָם אֲחֵר שֶׁהִקְשָׁה עַל זֶה מִסִּימָן קַע"ז (ס"ח) דְמִי שֶׁאֲכָל פְּזִית מוֹצִיא מִי שֶׁאֲכָל כְּדִי שְׁבִיעֵה, וְעַן שָׁם מַה שֶׁכִּתְב לְחֲזוֹן בְּתַרְוֵן הַשְּׂנִי דְלֹא אֲחֵי מִדְּבִרְתֵים שֶׁחִבְוֵהוּ מִסְפֵּק וּמְפִיק דְאוֹרִינְתָא. עוֹד הִקְשָׁה הַחֲכָם מַה שֶׁכִּתְב דְלֹא אֲחֵי מִדְּבִרְתֵים שֶׁחִבְוֵהוּ מִסְפֵּק וּמְפִיק דְאוֹרִינְתָא וְהִבִּיא אֲתַחֲזִיק שֶׁאֲכָל, וְהוּא ו"ל תְּרַץ דְהָכָא אֵין חֲזוֹקָה שֶׁאֲכָל מִתְנַגֵּד לְהַסְפֵּק שְׁמָא בִּרְךָ עַן שָׁם, וְעַתָּה מַה שֶׁכִּתְב דְלֹא אֲחֵי מִדְּבִרְתֵים שֶׁחִבְוֵהוּ מִסְפֵּק וּמְפִיק דְאוֹרִינְתָא וְהִבִּיא אֲתַחֲזִיק שֶׁאֲכָל, וְהוּא ו"ל תְּרַץ דְהָכָא אֵין חֲזוֹקָה שֶׁאֲכָל מִתְנַגֵּד לְהַסְפֵּק שְׁמָא בִּרְךָ עַן שָׁם, וְצְרִיךְ עֵינֵן בְּזֶה, וּפְשׁוּט שְׂוָדֵי לְכַתְחֵלָה אֵין לְהֶאֱחָרֵם לְצִאת עַל יְדֵי זֶה שֶׁמְכַרְךָ מִסְפֵּק. וְעַן בְּפִרְי מְגִדִים בְּיוֹרָה דְעָה בְּפִתְחֵיהּ לְתַעֲרִיבוֹת (ס"ח חֲלֵק שְׁלִישִׁי) כְּאֵם אֲחֵר אֲכָל שְׁעוֹר דְרַבְנָן אֵי יִכּוֹל לְהוֹצִיא לְזֶה שְׁצְרִיךְ לְחֹזֵר וְלִבְרָךְ מִסְפֵּק, מֵלֵיא בְּפִתְחֵיהּ אֵי סֵפֶק מִדְּאוֹרִינְתָא לְחַוְרָא אוּ מִדְּרַבְנָן לְחַוְרָא עַן שָׁם, וְכַדִיעְבַד שְׁכַר פִּנּוֹן לְהוֹצִיא לֹא יִתְזַר וְיִבְרָךְ, וְכֵן כִּתְב מְחִזִיק בְּרִכָּה (ספ"ט). וְעַן שָׁם בְּפִרְי מְגִדִים אִם קָבַע עַל פֶת הַבָּיִת כְּכִיסְוֵינֵן שְׂרִינָה לְבָרֵךְ בְּרַכַת הַמְזוּז וְנִסְתַּפֵּק אִם בִּרְךָ, אִם נִלוֹש כְּבִשׁ וּמִי פְרוּת לֹא יִבְרָךְ שְׂוָה מִדְּרַבְנָן, עַן שָׁם וְצְרִיךְ עֵינֵן, וְעַן לְקַמּוֹ סִימָן ר"ט (ס"ג) כְּנֹה: [ז] הַתּוֹרָה. עַן בַּאֵר הַיָּסָב בְּאִשָּׁה שֶׁמְסַפֵּקָת כִּי, בְּשַׁעַר אֲפָרִים כִּתְב שֶׁאֵין לְפִתְחָה מִשׁוֹם סֵפֶק סְפִיקָא עַן שָׁם, וְכַבְרֵי יוֹסֵף (ס"י קפ"ו ספ"ד) הָאֲרִיךְ וּמְסִיק דְפִתְחָה, וְעַן (ש"ך י"ד ס"ו ק"ו) בְּכִלְלֵי סֵפֶק סְפִיקָא (כַּל ט"ו) בְּסֵפֶק אִם נִמְלַח עִם דְגִים טְמֵאִים, וְגַם בְּפִרְי מְגִדִים בְּפִתְחֵיהּ לְתַעֲרִיבוֹת נִרְאֶה דְרַעְמֵו דְפִטְטוּרָה מִשׁוֹם סֵפֶק סְפִיקָא עַן שָׁם וְהִבִּיא מְחִזִיק בְּרִכָּה (ס"י קפ"ו ספ"א), וְעַן בְּמַצֵּל מֵאֵשׁ לְמַהֲרֵי אֲלַפְנֹדֵר סִימָן י"ב:

מְשֻׁנָּה בְּרִיכָה

אֲמוֹת מִמְקוֹם אֲכִילָתוֹ חֲשִׁיב מְקוֹם אֶחָד, * וְיִוָּכֵל לְהַעֲתִיק מִמְקוֹמוֹ עַל יְדֵי מְנִיעָה קִטְנוֹה: (ג) יִחְזַר לְמִקְוָמוֹ. * אִפְלוּ כְּבֵר הֵלֶךְ בְּרִיכָה לְמַרְחוֹק (ו) כְּמָה מִלִּילֵין, אִם לֹא שֶׁהוּא רְחוֹק כֹּל כֶּף שְׁעַד שִׁיחֹר לְמִקְוָמוֹ יִתְעַבֵּל הַמְזוּז וְיִבְרָכֵהוּ לְגַמְרֵי, (ו) יִבְרָךְ כְּאֵן: (ד) יָצָא. * הִינֵנוּ אִפְלוּ הָיָה מִזֵּיד בְּעִקְרָתוֹ, וְגַם הוּיָד עֲתָה בְּבִרְכָה דְהִינֵנוּ שְׂוִידַע הִדִּין שְׁצְרִיךְ לְחֹזֵר לְמִקְוָמוֹ וְנִתְעַבֵּל בְּזֶה, (ח) אִפְלוּ הֵכִי יָצָא בְּדִיעְבַד: (ה) לְדַעַת הַרְמַב"ם. * רְצוּנוֹ לֹמַר דְּסִבְרָא לִיָּה בְּסַמוּף דְּבְשׁוּגְג אָף לְכַתְחֵלָה יִוָּכֵל לְבָרֵךְ בְּמִקְוָמוֹ שֶׁנִּזְכַּר, דִּי לִנְו אִם נִחְמִיר בְּמִזֵּיד בְּלִכְתְּחֵלָה שְׁצְרִיךְ לְחֹזֵר לְמִקְוָמוֹ, אֲבָל לְדַעַת הַרְא"ש דְאָף בְּשׁוּגְג צְרִיךְ לְכַתְחֵלָה לְחֹזֵר לְמִקְוָמוֹ, מִסְתַּבְרָא דְכְּמִזֵּיד מִחְמִירֵין טְפִי דְאָף בְּדִיעְבַד לֹא יָצָא. וְלַעֲנֵן הַלְכָה הַסְפִּימֵו הָאֲחֻרוֹנִים דְאֵין צְרִיךְ לְחֹזֵר וְלִבְרָךְ אִפְלוּ הָיָה מִזֵּיד בְּהִלְכָה וּבְכַרְכָּה כְּנ"ל בְּסַעֲיָף קָטָן ד': (ו) יִבְרָךְ בְּמִקְוָמוֹ שֶׁנִּזְכַּר. וּמְכַל מְקוֹם גַּם לְדַעַה ז"ו (ט) * אִם חֲזוֹר הָרִי זֶה מְשַׁבַּח, אֲלָא דְאִינוּ מְחִיב בְּדָבָר: (ז) יִחְזַר לְמִקְוָמוֹ וְיִבְרָךְ. * וְכַתְּבוּ הָאֲחֻרוֹנִים דְכֵן נִכּוֹן לְנַהֵג לְמַעֲשָׂה, אִם לֹא שֶׁהוּא שְׁעַת הַדְּחָק דְאֵי יִוָּכֵל לְסַמֵּךְ אִסְבְּרָא רֵאשׁוֹנָה: ב. יֵאָכֵל בְּמִקְוָמוֹ הַשְּׂנִי. * וְאִפְלוּ בְּמִזֵּיד (ו) מַהֲנֵי הָאֵי תְקַנָּה שִׁיאֲכָל כְּאֵן פֶת דְּכֵר מוֹעֵט, (י) וְאֵין צְרִיךְ לְבָרֵךְ תַּחֲלָה בְּרַפְת הַמְזוּז וְלֹא בְּרַפְת הַמְזוּז עַל מַה שֶׁכְּבֵר אֲכָל, וְאַחַר אֲכִילַת פֶת שֶׁכָּבָן יִבְרָךְ בְּרַפְת הַמְזוּז וְיַעֲלָה לְהֶאֱכִילָה שְׁאֲכָל בְּמִקְוָמוֹ אַחַר: (ט) מְעַט. * הִינֵנוּ (י) אִפְלוּ פְחוֹת מְפּוֹזֵת,

דְּמִכָּל מְקוֹם מְצַטְרַף זֶה לְאֲכִילָה שְׁאֲכָל בְּמִקְוָמוֹ הַרְאשׁוֹן. * וְדוֹקָא אִם בְּמִקְוָמוֹ הַשְּׂנִי אֲכָל גַּם כֵּן פֶת, אֲבָל פְּרַפְרַת וְכִיסְוֵין מְצַדֵּד בְּפִרְי מְגִדִים ("א"א ספ"ד) דְאִפְלוּ כְּנִית לֹא מַהֲנֵי: (י) רַב שְׁלֹא יִהְיֶה רַעֲב. * דָּאִם הוּא רַעֲב (י) לֹא מַהֲנֵי מַה שִׁיאֲכָל עֲתָה, דְכְּבֵר הַסְפִּיד הַבְּרַפְת הַמְזוּז שֶׁל אֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּסַעֲיָף ה' וְעֲתָה הוּא חֲיוֹב חֲדָשׁ, וְצְרִיךְ לְבָרֵךְ גַּם בְּרַפְת הַמְזוּזָא: ג. (יא) בְּמִקְוָמוֹ. * וְאִם (יז) יָצָא מִמְקוֹמוֹ, הוּי דִינוֹ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב סְעִיף א' ב': (יב) * וְעַן לְעִיף סִימָן קַע"ח סְעִיף ה'. שְׁשֵׁם הִבִּיא הָרַב עוֹד שִׁיטָּה שְׁלִישִׁית דְּדוֹקָא פֶת. וְלַעֲנֵן דִּינָא כִּתְב שָׁם הַגְרָ"א דְהַעֲקָר כְּדַעַה הַשְּׂנִיָּה דְחֻמְשַׁת מִינֵי דְגָן חֲשִׁיבֵי כְּפֶת לְעֵנֵן זֶה, וְעַן כְּמָה שֶׁכִּתְבֵנוּ שָׁם בְּמִשְׁנֵה בְרוּרָה (ס"ק מ"ה): ד. (יג) צְרִיךְ לְבָרֵךְ וְכוּ'. * הִינֵנוּ (טו) כֹּל בְּרַפְת הַמְזוּז, אָף בְּרִכָּה רְבִיעִית שְׁאֵינָה אֲלָא מִדְּרַבְנָן כִּי הֵיכִי דְלֹא לְזוֹלוּלֵי בָּה [אַחֲרוֹנִים]: (יד) מִסְפֵּק. * וְגַם יִכּוֹל לְהוֹצִיא (טז) לְאַחַר שֶׁאֲכָל וְלֹא בִרְךָ [ר'] עֲקִיבָא אִיגַר בְּהַגְהוֹתֵינוּ, וְכֵן כִּתְב בְּתִשְׁבּוֹתֵינוּ סִימָן ו', וְכֵן כִּתְב כְּתָב סוֹפֵר סִימָן ל': (טז) מִפְּנֵי שֶׁהֵיִא מִן הַתּוֹרָה. * וְדוֹקָא (י) כְּשֶׁשְׁבַע, דְאֵי לֹא שְׁבַע לְרַב הַפּוֹסְקִים הוּא מִדְּרַבְנָן. וּמְכַל מְקוֹם רְאוּי לִיָּדָא שְׁמִים בְּנִסְתַּפֵּק אִם בִּרְךָ אוּ לֹא אִפְלוּ שְׁלֹא אֲכָל אֲלָא פְזִית, שִׁיטַל דְּדִיו וְיִבְרָךְ הַמְזוּזָא יֵאָכֵל פְּזִית וְיִבְרָךְ בְּרַפְת הַמְזוּז [ח"י אָדָם (ח"א כ"ל מ"ו ס"א)]: ה. (טז) עַד אֵימְתִי וְכוּ'. * אֲמִי שֶׁשְׁכַח וְלֹא בִרְךָ דְלַעֲלֵל קֵאֵי: (יז) כֹּל זְמַן שֶׁאִינוּ רַעֲב. דְלְאַחַר כֶּף כְּבֵר בְּטַל אוֹתָהּ

שְׁעַר הַחֲצִיזוֹן

(ו) אִפְלוּ יוֹתֵר מֵאַרְבַּעַה מִלִּילֵין [פְרִי מְגִדִים (י"א ספ"ב)] אִם אֲכָל אֲכִילָה מְרַבָּה [ז]: (ז) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ספ"ב) וְשֶׁאֵין אַחֲרוֹנִים: (ח) פְרִי מְגִדִים (מִשְׁנֵי ספ"א) וְשֶׁאֵין אַחֲרוֹנִים: (ט) כֵּן מִשְׁמַע מִהַגְרָא (מ"ג) [ז] [כֵּן כִּתְב הַגְרָ"ו (ס"א)]: ב. (י) אַחֲרוֹנִים וְלִי מַה שֶׁסֵּפֶק הַרְמִי"א לְעֵיל בְּסִימָן קַע"ח (ס"ב) וְאִם: (י"א) ח"י אָדָם (ח"א כ"ל מ"ו ס"ט): (י"ב) רַב אַחֲרוֹנִים: (י"ג) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ספ"ב) וְשֶׁאֵין אַחֲרוֹנִים: ג. (י"ד) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ספ"ב). וְהַגָּה בְּפִרְי מְגִדִים הִבִּיא בְּשֵׁם הַפְּרִישָׁה (דְרִישָׁה ספ"ב) דְכֵר חֲדָשׁ דְלַעֲת

עֵינֵן בְּפִרְק עֲרִבֵי פְסָחִים בְּהַרְא"ש (פ"י ס"ו) גּוֹפֵא [ז] עַן שָׁם, וְהִדִּין עִם הַבֵּית יוֹסֵף (ד"ה וְיִשְׁלַח בִּיעִט): ד. (טו) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ספ"ב) וְפְרִי חֲדָשׁ בְּסִימָן ר"ט (ס"ג) וְשֶׁאֵין אַחֲרוֹנִים, וְכֵן מְצִיאָה בְּאֲשְׁכּוֹל בְּהַלְכוּת גְּטִילַת דְרִים וְסַעֲוֵדָה: (טז) הִינֵנוּ אִם אוֹתוֹ הֶאֱחָר אֵינוּ יוֹדַע לְבָרֵךְ, וְאִם הוּא יוֹדַע בְּעַצְמוֹ [ז] כְּוָדֵי מַצְהָה שֶׁבְּכַרְךָ בְּעַצְמוֹ וְעַיִן הֵיִא רְסִיקָן קַע"ז (ס"ח ט"ז), וְעַיִן בְּשְׁעָרֵי תְשׁוּבָה (ספ"ד): (י"ז) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ספ"ב)

הלכות ברכת המזון סימן קפד

ס"ק ט

מה שכתב המחבר 'מעט' היינו אפילו פחות מכוזית. ואע"פ ששיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון הוא בכזית (מלהלן ס"ו), לענין זה מועיל גם פחות מכוזית שיכול לברך אח"כ כאן, דמכל מקום מצטרף זה לאכילה שאכל במקום הראשון, ומברך עכשיו על כל הסעודה, משום שיכול לברך כאן שנקרא מקומו ע"י המעט שאכל כאן.

ודוקא אם במקום השני אכל גם כן פת, אבל פרפרת - פירושי פת שדיבקים עם מרק או דבש, שברכתו בורא מיני מזונות (סי' קטו ס"ב), ופת הבאה בכיסנין שג"כ ברכתם מזונות (נל"ח סי' קס"ב), אינם כפת לענין זה שיהיה נחשב כאן מקום סעודתו.

ס"ק י

דאם הוא כבר רעב אם כן נתעכל המזון של אכילה הראשונה, ואינו יכול לברך אפילו אם יחזור למקום שאכלו, ועל זה לא מהני מה שיאכל עתה להמשיך הסעודה, שאף על פי שיאכל ויברך ברכת המזון לא יצא בזה על האכילה הראשונה, דבבר הפסיד הברכת המזון של אכילה ראשונה כמו שכתוב בסעיף ה' שאי אפשר לברך לאחר שיתעכל המזון שבמעיו, ושיעורו כל זמן שאינו רעב מחמת האכילה, וכיון שעבר הזמן ולא בירך הפסיד הברכה, ומה שאוכל עוד עתה ומברך, הוא חיוב חדש מחמת האכילה החדשה אבל אינו המשך לאכילה הראשונה, והברכת המזון אינה עולה אלא על אכילה זו, ולא רק לענין ברכת המזון אינו המשך לאכילה הראשונה, אלא שצריך לברך גם ברכת המוציא כשאוכל עכשיו עוד, כיון שאינו המשך מהאכילה הראשונה.

סעיף ג - שו"ע

יש אומרים שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם, כי ברכת מעין שלש היא ברכה חשובה וצריך לברכה במקום האכילה, ודוקא

[נ] לשון המשנ"ב ברובו מלשון המחצית השקל. [יא] שמשניה הפסק א"צ לברך ברכה אחרונה מתחילה, ועוד שבאכילת פת אין השינוי מקום הפסק כלל. אבל להמחבר (ס"ב) לא מועילה עצה זו, שהרי השינוי מקום הוי הפסק, וצריך לברך מתחילה ברכת המזון. ורק בשוגג אפשר שלא נקרא הפסק ואז מועילה העצה, ולכן להמחבר צ"ל שמדובר כאן בשוגג משא"כ להלכה כדמ"א אפילו במזיד [ראה עוד בהערות].

[יב] שכתב (נמ"ט פ"ח ס"ה) שד"ן זה שצריך לחזור ולברך הוא דוקא 'ברכת המזון', אבל בשבעת המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם, אלא יברך במקום שזכר, ומשמע מלשון שרק ברכת המזון דוקא דהיינו פת. והקשה הב"י שהרי כתב בפסחים (פ"ג ס"ו) שברכים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם היינו 'פת ומיני דגן'. וכתב שצריך לומר שמה שכתב בברכות 'ברכת המזון' לאו דוקא, אלא כוונתו דבר ששייך במינו ברכת המזון, דהיינו כל מיני דגן, שכיון שהוא זן את האדם הוי הברכה שהוא מברך עליו ונקרא ברכת המזון, ואע"פ שאינו מברך עליו אלא ברכה אחת מעין שלש. ולפי זה מה שכתב 'אבל בשבעת המינים אין טעונים ברכה לאחריהם במקומם', לאו כל שבעה מינים קאמר ושלכול בזה גם חיטה ושעורה שהם מחמשת מיני דגן, אלא מיני שבעה חרץ מחטה ושעורה. ובדרישה כתב על הב"י שזה דוחק גדול, ולכן מפרש שמה שכתב הרא"ש בפסחים שכל חמשת מינים טעונים ברכה במקומם, היינו שלכתחלה לא ילך ממקומו למקום אחר עד שיברך, ומה שכתב בברכות שדוקא בברכת המזון, היינו בדאיבעד אם יצא ממקומו שצריך לחזור למקום לברך וזהו דוקא בפת.

[יג] שכתב בפסחים שם בזה הלשון: דברים שמשנוין ברכה לאחריהם במקומם כגון פת ומיני דגן וכו', שאם לא היה אוכל כאן היה צריך לחזור למקומו ולברך.

מים ופירות שאין צריכים אחריהם ברכה חשובה מעין שלש, אין צריך לברך במקום האכילה. ויש אומרים דחמשת מיני דגן דוקא, - פת ומיני מזונות מתמשת המינים שרק הם חשובים להצריך לברך ברכה לאחריהם במקום האכילה.

ס"ק יא

ואם עבר ויצא ממקומו הוי דינו כמו שכתוב בסעיף א' ב', שאם יצא במזיד צריך לחזור, ובשוגג מחלוקת, וכן כל פרטי הדינים בזה.

ס"ק יב

ועיין לעיל סימן קע"ח סעיף ה' ששם הביא הרב עוד שיטה ש"ישית, דדוקא פת שצריך לברך עליה ברכת המזון טעונה ברכה במקום האכילה, משא"כ כל שאר הדברים אפילו מזונות מתמשת מיני דגן. וצ"ע דאם כתב שם הגר"א דהעיקר כדעה השניה דחמשת מיני דגן חשיבו כפת לענין זה, ולא שבעת המינים. ועיין במה שכתבנו שם במשנה ברורה בשם האחרונים, שלכתחילה יחמיר לברך במקום האכילה גם בשבעת המינים.

סעיף ד - שו"ע

מפני שהיא מן התורה שנאמר (דברים ח י) 'ואכלת ושבעת וברכת' וגו', וספק דאורייתא לחומרא, ודלא כשאר ברכות שספיקם להקל מפני שחיובם מתקנת חכמים.

ס"ק יג

מה שכתב שמספק יחזור ויברך היינו כל ברכת המזון, אף ברכה רביעית הטוב והמטיב שאינה אלא מדרבנן כמבואר להלן (סי' קס"ב), ואע"פ שבכל מקום אנו מקילים בברכות שחיובן מדרבנן וא"כ לכאורה אין לנו להתמיר בברכת המזון אלא דוקא בשלש ברכות ראשונות שהם מדאורייתא, אבל ברכת הטוב והמטיב שחיובה מדרבנן צריך

ציונים והערות

אפילו לא הסיח דעתו עדיין, כי מכיון שנתעכל המזון הפסיד גם ברכה הראשונה, והרבה אחרונים חולקים עליו וסוברים שברכה הראשונה לא הפסיד כל שלא הסיח דעתו בינתים, וכאן לא הזכיר מחלוקת בזה, כתב במנחת"י (פ"ה סי' קט) ששם היה דעתו מתחילה גם על אכילה של אח"כ, אבל כאן לא היה בדעתו אלא נמשך מאכילה לאכילה, וכל זמן שאינו רעב אינו היסח הדעת, אבל אם הוא בר רעב אין לך היסח הדעת גדול מזה, ולכ"ע מברך. ובצ"א (מ"ג סי' ה) כתב שכאן לדברי הכל צריך לברך שוב כיון שיש כאן שינוי מקום, ומה שמבואר ברמ"א שברבדים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אין השינוי מקום היסח הדעת, היינו כל זמן שאינו רעב, אבל כשכבר רעב בטלה הקביעות מאכילה ראשונה ושינוי המקום מצריך לברך. והגר"ח קנייבסקי (ט"א נ"ג ס"ג סי' א) דעתו שגם בזה נחלקו. ב. כ"כ הרשב"ם (פסחים ק"א: ד"ה נדמים וד"ה אגל, ונמוס' ע"ה ד"ה ט"א), וכלבוט (ס"ב) כתב: אמרו חז"ל כיון שדרך האדם לקבוע סעודתו במקום אחד על הדברים החשובים, כגון פת ומיני דגן, ולמקצת רבותינו כל שבעת המינים, צריך לברך באותו מקום שקבע שם לאכול סעודתו כדי שיהא ניכר שיברך להשי"ת על מה שאכל שם. בא. באור שמה מדייק מלשון הרמב"ם שלענין שבעת המינים לא הזכיר ר"ק לברך במקומם לכתחילה, אבל אם יצא ממקומו אפילו במזיד אינו צריך לחזור, ועיין בשעה"צ (פ"ק יז) שהביא דברי הדרושה (א"ח ט) שכתב כן לדעת הרא"ש ותמה עליו. כב. שתקנה רבנן ביבנה (מל"ט מ"א).

ה. בלחם חמודות (נמ"ט פ"ח א"ח ל"ה) ועוד מדייק ממה שכתב אח"כ בשו"ע ד"ק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה, ומשמע שאם הוא רעב לא יוכל לברך אח"כ ברכת המזון, ולכאורה הרי יכול לברך על מה שאכל כאן, אלא ודאי שאוכל כאן פחות מכוזית ואין יכול לברך על זה. אמנם דוחה ראיתו זו שאפשר כוונתו לומר לענין לפטור חיובו הראשון בברכת המזון כאן, וזה אי אפשר אם הוא רעב מאכילה ראשונה. יח. בפרישה (פ"ג) הקשה שמשמע מהלשון שאם רעב אינו יכול לאכול כאן ולברך, רק יחזור למקומו ויברך, והרי גם במקומו אינו יכול לברך. וכן כתב שיש לקיים הגירסא ר"ק שלא יהא 'שבע' מאכילה ראשונה, ומפרש דהיינו שאם שבע מאד מאכילה הראשונה מה שיאכל כאן יחשב לאכילה גסה ואינו יכול לאכול כאן ולברך, אלא צריך לחזור למקומו הראשון ולברך שם, ורק כשאינו שבע כ"כ יכול לאכול מעט פת ולברך כאן. ובכ"ח הקשה על גירסא זו שמה שהוא 'שבע' אינו מונע שיאכל עוד ויברך, ולא גרע מאכילת פסח ואפיקומן שזאכלים על השובע (פסחים ע), וכל שאינו ק"ץ במאכלו אינו אכילה גסה. ובא"ר (פ"ק"ד) כתב שיש לגרוס רק 'שיהא שבע' [ולא 'שלא יהא שבע'], או לקיים שתי הגירסאות יחדיו ולגרוס ד"ק שלא יהא רעב ושבע מאכילה ראשונה, כלומר כל זמן שאינו רעב והוא שבע, ובביאור הדברים הוא כמו הגירסא שלנו. יט. ואע"פ שכתב המשנ"ב (פ"ק יז) מחלוקת בזה אם רוצה לאכול עוד אחר שעבר שיעור עיכול, שלדעת המ"א יחזור ויברך המוציא

הלכות ברכת המזון סימן קפד

[נד] כיון שהוא מחויב מדאורייתא, מוטב שיצא בעצמו ולא יוציאו זה שאינו מחויב אלא מדרבנן [כ] ספק דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן].

[טו] שם מבואר שמי שאכל כזית יכול להוציא אחר שאכל כדי שביעה אם אין אחר שידע לברך, אבל אם יש מי שידע מצוה שיברך זה שחייב מדאורייתא, ועיי"ש במשנ"ב (ס"ק טו). וכשה"צ שם כתב שמ"מ משמע שאינו לעיכובא רק למצוה לבתילה ומכיון שכתב לשון 'מצוה'.

מסופק שמא בירך, ולכן צריך נטילת ידים והמוציא שנית, ויאכל כזית, וכזה יתחייב ודאי מדרבנן לברך, ויברך ברכת המזון, ויוצא מידי ספק, שאם לא בירך קודם לכן, הרי הברכת המזון של עכשיו עולה גם על מה שאכל מקודם, ואם כבר בירך אין כאן ברכה לבטלה, שהרי הוצרך לברך על מה שאכל עכשיו.

סעיף ה - שו"ע

עד שיתעכל המזון שבמעיו, שכל זמן שלא נתעכל ועדיין נמצא במעיו ונהנה ממנו, יכול לברך, ואחר שנתעכל וכבר אינו בעין במעיו, אינו יכול לברך על מה שאכל מכבר. וכמה שיעורו שידע האדם אם נתעכל כבר המזון שבמעיו או לא, כל זמן שאינו רעב, כי מכיון שהוא עדיין שבע ממה שאכל, זהו סימן שעדיין המזון נמצא במעיו ומשביעו ולא נתעכל, ויכול לברך, כי הברכה עולה על מה שאכל, שעדיין הוא במעיו.

ס"ק טז

סעיף זה הוא המשך של למעלה, שכתוב בסעיף א' שמי שכח ויצא ממקומו ולא בירך, אם יחזור למקומו או יברך במקום שנזכר, וסעיף זה אומי ששכח ולא בירך דלעיל קאי, וכאן מבאר לענין הזמן עד אימתי יכול עדיין לברך אם נזכר, ומתי הפסיד לגמרי כל הברכה.

להקל, מ"מ כיון שחוזר לברך השלש ברכות, מברך ג"כ הברכה הרביעית כי היכי דלא יזלזולי בה, שאם יברך רק שלש הברכות ולא הרביעית יבואו לזלזול בה ויאמרו שאינה חיוב גמור. נואינו דומה לשאר ברכות שבספק אינו חוזר ומברך כלל, משא"כ כאן שיהיה ניכר קולתה של ברכה זו שהרי מברך שוב ומוציא אותה מהכלל].

ס"ק יד

וכיון שהוא עכשיו חייב לברך, לכן גם יבוא להוציא בברכתו, לאדם אחר שאכל ולא בירך, אע"פ שהאחר בודאי לא בירך והוא מסופק שמא בירך, כיון שסוף סוף שניהם חייבים, שהרי המסופק צריך לברך, יכול להוציאוידי.

ס"ק טו

ודוקא כששבע על ידי אכילתו, שבאופן זה חיובו לברך מן התורה, דאי לא שבע אלא שאכל כזית או כביצה, לרוב הפוסקים חיובו הוא מדרבנן וספיקו לקולא, ואין צריך לברך מספק, וכמו בכל הברכות דרבנן שספק ברכות להקל. ומב"ל מקום ראוי לירא שמים בנחתפסאם בירך או לא אפילו שלא אכל כזית שספיקו לקולא לרוב הפוסקים, מ"מ כיון שיש לו עצה שיכול לצאת מידי ספק מוטב, והעצה היא שיבוא ידיו ויברך המוציא שבוה ודאי אין ספק שהסיח דעתו מלאכול עוד, שהרי

ליקוטי פוסקים

פסקי חו"א

שו"ע סעיף ה עד שיתעכל. תמו"ח (ח"ט) סי' נח סק"ב ד"ה ומ"ח) כתב שאם הסתיל לנך קודם שעבר שיעור העיכול יכול להמשיך אפילו נתעכל נאמנע שאין לנך הפסק, ותניח שם מי שמוקד ומסיים ג"ע.

ציונים והערות

שחיובו מדאורייתא, והטעם כיון שמדאורייתא אפילו אם לא אכל כלום יכול להוציא חבירו בברכת המזון מחמת ערבות. בליקוטי פ"ח כתב שהמברך ברכת המזון מספק אינו יכול להוציא אחרים שבודאי לא בירכו, כיון שדין ספק דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן, ולא יבוא דרבנן ויוציא לדאורייתא. ועק"א הקשה עליו שבמקום איתחוק' ספיקו לחומרא מדאורייתא, וכן כאן שבודאי נתחייב בברכת המזון ונבכרכי יוסף רצה לחלק בגדר איתחוק, עיי"ש. ועוד הקשה עליו לאורך גיסא שמשמע מתוך דבריו שאם היה ספיקו לחומרא מדאורייתא היה יכול להוציא, וכמו"כ לאחר שאכל רק כזית שחיובו רק מדרבנן יכול להוציאו זה המסופק, וכן אם האחר ג"כ מסופק יכול להוציאו, וכל זה קשה שכיון שחיובו רק מספק אינו יכול להוציא, וכמו שמצאנו שאין תורמים מדמאי על דמאי אע"פ ששניהם מחויבים מדרבנן לתרום, כי מכיון שהחיוב מחמת ספק ושמא זה תרום וחבירו אינו תרום, וכן כאן אף ששניהם ספק יש לומר שמא הוא בירך וחבירו לא בירך ואינו יכול להוציאו, וכן לשאר הדברים הנ"ל. אמנם בעיקר הדין מסיק ועק"א שכל דברי הפר"ח תמוהים כיון שלענין ברכת המזון נפסק שהאוכל כזית מוציא למי שאכל כדי שביעה, כיון שמדינא אע"פ שיצא מוציא, ולכן לענין ברכת המזון מסיק שודאי החוזר מספק יכול להוציא אף למי שחייב בודאי. ובכרכי יוסף (סק"ב) מיישב דברי הפר"ח שגם הוא כוונתו כמו לענין אכל כזית שמוציא מי שאכל כדי שביעה, ה"ה כאן שודאי אם אינו יודע לברך יכול להוציאו, אבל מצוה שיברך הוא בעצמו וכמו שכתוב שם ג"כ, וכמ"ש בשעה"צ כאן (סק"ט). ועוד מיישב דבריו (והוא ע"פ קושיות האחרת של רעק"א הנ"ל) שאינו דומה חיוב דרבנן מכוה ודאי מחויב מתורת ספק, ולכן דוקא מי שאכל כזית שחיובו בודאי מוציא להמחויב מדאורייתא, אבל חיוב של ספק אינו מוציא דאורייתא. כה. כ"כ בפמ"ג (ס"ב סק"ט), ועיין בשעה"צ (ס"ק יו). כו. בהדיא אדם מוסיף שלדברי הכל אם אכל כזית חיוב לברך על כל פנים מדרבנן, ומכל שכן אם אכל כביצה שדעת גדולי ראשונים שחייב מדאורייתא. ועיין בשעה"צ.

כג. במחצית השקל הביא מהא"ר (סק"ט) שכתב שאף אם אין לחשוש שיזלזלו בה, צריך לברך גם ברכה רביעית, שכך היתה תקנת החכמים לכתחילה שכל אימת שיברך שלש ברכות יברך גם הטוב והמטיב [כלומר, דלא כהפשטות שחכמים הוסיפו ברכה שיש לברך אחר המזון, אלא גדר התקנה שהמברך יברך ארבע ברכות], וכ"כ בפר"ח שאין צריך לסברא זו שיש לחשוש שמא יזלזלו בה אלא כיון שצריך לברך שלש ברכות ראוי שיברך גם ברכה רביעית. והנה על דרך המבואר במשנ"ב (סי' טו סק"ד) לענין ק"ש, שאם יש לו ספק אם קרא ק"ש חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה, אע"פ שהברכות מדרבנן, כי כך היתה התקנה שכל זמן שקוראים חייבים לקרותה בברכותיה, ובא"ר כתב שיש לחלק בזה וסיים שצ"ע. ודעת הלחם משנה (מכות פ"ג ה"ג) נוטה שלא לברך ברכה רביעית, וכתב ע"ז הא"ר ובאמת צריך עיון להקל בספק ברכות. וכן בחכמת שלמה כתב להלכה שב ואל תעשה, שלא יברך ברכה רביעית מספק. ומבאר שמה שחששו שיזלזלו בה שייך דוקא בזמניהם שהקילו בה גם לגבי פועלים (סי' קא"א) שאין אומרים אותה, שלכן יש לחוש שיבואו לזלזול בה, ומחמת זה תיקנו ג"כ שלא יענה אמן אחר בונה ירושלים בקול רם (סי' קפ"ט) שלא יזלזלו בהטוב והמטיב שאינה מדאורייתא, שלכן עונים אמן אחר בונה ירושלים שהיא סיום הברכות דאורייתא, ולכן אמרו ג"כ כאן בספק שיחזור גם על ברכה זו. אבל בזמנינו שהפועלים אומרים גם הטוב והמטיב (סי' קא"א) אין לחוש כלל שיזלזלו בה. ומטעם זה גם כתב המשנ"ב (סי' קפ"ט) ליישב המנהג לענות אמן בקול רם, כי לא שייך החשש שיזלזלו, וה"ה לענינו אף אם לא יחזור על ברכה רביעית לא יזלזלו בה, עיי"ש שהאריך בה.

כד. ואף אם נאמר שמה שספק דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן (מדאורייתא ספק לקולא), וא"כ החיוב שלו הוא רק מדרבנן ושל האחר מדאורייתא, מ"מ גם חיוב דרבנן יכול להוציא לחיוב דאורייתא בברכת המזון, וכמו שמבואר בשו"ע (סי' קא"א), ועמ"ש שם ס"ק נז) שמי שאכל כזית שחיובו בודאי הוא מדרבנן, יכול להוציא את חבירו שאכל כדי שביעה אם אינו יודע לברך, אף

הַלְכוּת בְּרַפְת הַמְזוּז סִימָן קַפֵּד

פ.ט. (ד) בַּאֵר הַגּוֹזֵה

○ נְאֻם יֵצֵא מִמְקוֹמוֹ וְלֹא בִּרְךָ, אִם הָיָה בְּמִזִּיד (ג) יִחְזֹר לְמִקְוֵמוֹ וַיִּבְרָךְ, וְאִם בִּרְךָ בְּמִקְוֵמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר (ד) יֵצֵא. הַגָּה: וְדוֹקָא (ה) לְדַעַת הַרְמַב"ם (פ"ד ה"ב), אֲבָל לְדַעַת הַרַ"שׁ (פ"ח ס"ו) דְּסִבְרָא לִיָּה דְאָף בְּשׁוּגַג יִחְזֹר לְמִקְוֵמוֹ לְכַתְחֵלָה, בְּמִזִּיד אָף בְּדִיעְבַד לֹא יֵצֵא (טו). וְאִם הָיָה בְּשׁוּגַג, לְהַרְמַב"ם (סג) (ו) יִבְרָךְ בְּמִקְוֵמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר, (ג) וְלַהֲרַב רַבְנֵי יוֹנָה (מ. ד"ט וּלְעִינִן) וְהַרַ"שׁ (סג) גַּם הוּא (ז) יִחְזֹר לְמִקְוֵמוֹ וַיִּבְרָךְ: ב (ז) בְּמַה דְּכָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁאֵין לוֹ פֶת עוֹד, אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ פֶת עוֹד (ח) * יֵאָכֵל בְּמִקְוֵמוֹ הַשְּׂנִי (ז) (ט) מְעַט וַיִּבְרָךְ, (י) רַק שְׁלֹא יִהְיֶה (יא) רַעֲב מֵאֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה: ג * יִגִּישׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל שְׁבַעַת הַמִּינִים טְעוּנִים בְּרַכָּה לְאַחֲרֵיהֶם (יא) בְּמִקְוֵמוֹ, יִוָּשׁ אוֹמְרִים דְּחֻמְשַׁת מִינֵי דְגָן דְּוָקָא (יב) (יג) לְעֵיל סִימָן קַע"ח סְעִיף ה'): ד הֵאָכֵל וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם בִּרְךָ בְּרַפְת הַמְזוּז אִם לֹאוֹ, (יג) צְרִיף לְבָרַךְ (ו) (יד) מִסְפֵּק (טו) * מִפְּנֵי שֶׁהֵיֵא מִן (ו) (ז) הַתּוֹרָה: ה (טז) יַעַד אֵימְתִי יִכּוֹל לְבָרַךְ, (ח) * עַד שִׁיתַּעֲבֹל הַמְזוּז שְׁבַמְעִיו. וְכַמָּה שְׁעוֹרוֹ, (יז) כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ

כ טור בשם רבנו
פ"ד (הגהות) ס"ק
מ"ה ט"ט הנהגה כח,
ג הרמב"ם פרק
ד' מהלכות ברכות
(ה"א). ד' הר"ש
(פ"ח ס"ו ה' טור
ורמב"ם) פרק כ'
(ה"ד) מקא הברכות
כ"א (פ"א). ו' שם
נ"א (ע"א).

בַּאֵר הַיִּטֵּב

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

לְסַמֵּךְ עַל זֶה כְּשֶׁאוֹתוֹ מְקוֹם אֵינוֹ נָקִי. מִגֵּן אֲבָרְהָם (ס"א) עַן שָׁם: (ב) יִחְזֹר. נִרְאֶה לִי דָאם הוּא רְחוֹק שְׁעַד שִׁחְזוֹר לְמִקְוֵמוֹ יִתְעַבֵּל הַמְזוּז וַיִּבְרָךְ כְּאֵן. מִגֵּן אֲבָרְהָם (ס"ב): (ג) וְלַהֲרַב רַבְנֵי יוֹנָה וְהַרַ"שׁ. עַן ט"ז (ס"א) שְׁהַצְרִיף וְהַעֲלֵה דְלַעֲנִין הַלְכָה יֵשׁ לְפָסֵק כִּיּוֹה סִפֵּק בְּרִכּוֹת הַלְקֵל וַיִּבְדִּיעַבַד כִּכֵּל גִּנְיֵי אֵין צְרִיף לְחֹזֵר אִם בִּרְךָ בְּמִקְוֵמוֹ הַשְּׂנִי, אֲבָל אִם לֹא בִּרְךָ עֲרָן יִחְזֹר לְמִקְוֵמוֹ אִפְלוּ בְּשׁוּגַג, וְהִינְנוּ אִם אִפְשָׁר לוֹ וְאֵין עֲלָיו עֵכִיב מִחֻמְשַׁת הַחֻבְרוֹתָא שְׁעַמּוֹ עַן שָׁם: (ד) * מְעַט. אִפְלוּ לֹא אֲכָל כְּאֵן פְּזִית. לְחַם חֲמוּדוֹת (רַבִּי חֲמוּדוֹת פִּיחַ אִתְּ לֵה). וְכַתְּחֵלָה קִטְנוֹת חֵלֵק א' סִימָן (קמ"ו) [קמ"ז] כְּתִב דְּוָקָא פְּזִית עַן שָׁם: (ה) רַעֲב. דָאם הוּא רַעֲב אֵין צְרִיף לְאֲכָל עוֹד, דְּהָא לֹא מִהֵינִי לְאֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה וְיִבְסַפֵּר אֲלַיָּה רַבָּה (ס"ד) מִגֵּיַה בְּשִׁלְתָּן עֲרִיף שְׁלֹא יִהְיֶה רַעֲב וְשִׁבַע מֵאֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה, וְכֵן הַגְרָסָא בְּלִכּוּשׁ (ס"ה) וְכַרְבָּבִין (ס"ו) [ס"ז]: ד (ו) מִסְפֵּק. סִפֵּק אֲכָל סִפֵּק לֹא אֲכָל אֵינוֹ מְכַרְךָ. הַלְכוּת קִטְנוֹת חֵלֵק ב' סִימָן רַע"ח. וְכַתְּחֵלָה אֲכָל פֶּת, כְּתִב בְּתִשׁוּבַת קוֹל כֵּן לֹא סִימָן ג' דְּמְכַרְךָ עַן שָׁם: (ז) הַתּוֹרָה. מִשְׁמַע מִלְשׁוֹן הַמַּהֲפֵר דְּכַרְפַת הַטּוֹב וְהַמְטִיב דְּאֵינָה אֲלֵא מִדְּרַבְנֵן דְּבִיבְנָה מְקַנְיָה אֵין צְרִיף לְחֹזֵר וַיִּבְרָךְ, וְהוּא הִדִּין אִם לֹא אֲכָל כְּדִי שְׁבִיעִיָּה שְׁאֵינוֹ חִיב לְבָרַךְ מִן הַתּוֹרָה. אֲמַנְס בְּתִשׁוּבַת הַרַ"שׁ חֲזִין (בְּנֵי שְׁמוּאֵל ט"ז) כְּתִב אִפְלוּ בְּכַרְפַת הַטּוֹב וְהַמְטִיב צְרִיף לְחֹזֵר וַיִּבְרָךְ כִּי הֵיכִי דְלֵא לִיחִי לְזוֹלוּלֵי בֵיָּה, וְכֵן כְּתִב בְּתִשׁוּבַת הַרַ"י הַלֹּרִי סִימָן מ"ד. כְּנַסַת הַגְּדוּלָה (הַחַי"ש). נֶאֱשָׂה שֶׁהֵיֵא מִסְפֵּקָא א' בְּרַכָּה בְּרַפְת הַמְזוּז אִם מְחַנְכֵת לְחֹזֵר וַיִּבְרָךְ, עַן מְשׁוּבַת שְׁעַר אֲפָרִים סִימָן י"א י"ב: ה (ח) עַד שִׁיתַּעֲבֹל. וְשְׁעוֹר עֹכּוֹל בְּאֲכִילָה מְעַטָּה הוּא כְּדִי הַלּוֹךְ אֲרַבְעָה מִלִּין, וְהוּא שְׁעָה וְחֻמְשׁ. וְכַתֵּב הַמִּגֵּן אֲבָרְהָם (ס"ט) נִרְאֶה לִי דְהָאֵי עֵכִיב תְּחֵלַת עֹכּוֹל הוּא,

ד [ו] מִסְפֵּק. עַן בַּאֵר הַיִּטֵּב. וְעַן בְּלִקְוֵטִי פְּרִי חֲדָשׁ דְאָף שְׁהוּא צְרִיף לְבָרַךְ מִסְפֵּק מְכַל מְקוֹם לֹא מְצִי לְהוֹצִיא אַחֲרֵים שְׂוֹדֵאי לֹא בְּרַכָּה. הַסִּפֵּק דְאוֹרִינְתָא לְחַוְמָרָא מִדְּרַבְנֵן, וְלֹא אֲחִי לְמִיפֵק דְאוֹרִינְתָא עַן שָׁם. וַיִּבְכְּרִי יוֹסֵף (ס"א) הִבִּיא בִּשְׂם חֲכָם אֲחִיר שְׁהַקְשָׁה עַל זֶה מִסִּימָן קַע"ז (ס"ה) דְּמִי שֶׁאֲכָל פְּזִית מוֹצִיא מִי שֶׁאֲכָל כְּדִי שְׁבִיעִיָּה, וְעַן שָׁם מַה שְׁכַתֵּב לְחֻזְרֵן בְּתַרְוֵן הַשְּׂנִי דְלֹא אֲחִי מִדְּבִרְתֵים שְׁחִיבְהוּ מִסְפֵּק וּמְפִיק דְאוֹרִינְתָא. עוֹד הַקְשָׁה הַחֲכָם מַה שְׁכַתֵּב פְּרִי חֲדָשׁ בְּכֻלָּי סִפֵּק סְפִיקָא (י"ד ס"ו) כִּי כֻלָּא א' דְּוָקָא מִדְּאוֹרִינְתָא וְהָא אֲתַחֲזִיק שֶׁאֲכָל, וְהוּא ו"ל תְּרִין דְּהָכָא אֵין תְּחִזְקָה שֶׁאֲכָל מִתְנַגֵּד לְהַסְפֵּק שְׁמָא בְּרַךְ עַן שָׁם, וְצְרִיף עֵינֵן כִּיּוֹה, וּפְשׁוּט שְׂוֹדֵאי לְכַתְחֵלָה אֵין לְהֶאֱחָרֵם לְצִאת עַל יְדֵי זֶה שְׁמְכַרְךָ מִסְפֵּק. וְעַן בְּפִרְי מְגִדִים כִּיּוֹרָה דְעָה בְּפִתְחֵיהָ לְתַעֲרִיבוֹת (ס"ח חֲלֵק שְׁלִישִׁי) כְּאֵם אֲחִיר אֲכָל שְׁעוֹר דְּרַבְנֵן אֵי יִכּוֹל לְהוֹצִיא לְזֶה שְׁצְרִיף לְחֹזֵר וַיִּבְרָךְ מִסְפֵּק, מֵלֵיא בְּפִלְתָּתָא אֵי סִפֵּק מִדְּאוֹרִינְתָא לְחַוְמָרָא אוֹ מִדְּרַבְנֵן לְחַוְמָרָא עַן שָׁם, וְכַדִּיעַבַד שְׁכַר פִּנּוֹן לְהוֹצִיא לֹא יִתְזַר וַיִּבְרָךְ, וְכֵן כְּתִב מְחִזִיק בְּרַכָּה (ס"ט). וְעַן שָׁם בְּפִרְי מְגִדִים אִם קָבַע עַל פֶּת הַבָּיִת כִּיּוֹסִינֵן שְׂרִינָה לְבָרַךְ בְּרַכַת הַמְזוּז וְנִסְתַּפֵּק אִם בִּרְךָ, אִם נִלוּש כְּבִשׁ וּמִי פְרוּת לֹא יִבְרָךְ שְׂוֹה מִדְּרַבְנֵן, עַן שָׁם וְצְרִיף עֵינֵן, וְעַן לְקַמּוֹ סִימָן ר"ט (ס"י) כְּוֹה: [ז] הַתּוֹרָה. עַן בַּאֵר הַיִּטֵּב בְּאִשָּׁה שְׁמִסְפֵּקָתָא כִּי, בְּשַׁעַר אֲפָרִים כְּתִב שֶׁאֵין לְפִתְרָה מִשׁוּם סִפֵּק סְפִיקָא עַן שָׁם, וְכַבְרִי יוֹסֵף (ס"י קפ"ו ס"ד) הָאֲרִיף וּמְסִיק דְּפִתְרָה, וְעַן (ס"ח י"ד ס"ו) כְּבֻלָּי סִפֵּק סְפִיקָא (כָּל ט"ו) סִפֵּק אִם נִמְלַח עִם דְּגִיס טְמֵאִים, וְגַם בְּפִרְי מְגִדִים בְּפִתְחֵיהָ לְתַעֲרִיבוֹת נִרְאֶה דְרַעַמּוֹ דְּפִתְרָה מִשׁוּם סִפֵּק סְפִיקָא עַן שָׁם וְהִבִּיאוּ מְחִזִיק בְּרַכָּה (ס"י קפ"ו ס"א), וְעַן בְּמַצֵּל מֵאֵשׁ לְמַהֲרֵי אֲלַפְנֹדֵר סִימָן י"ב:

מְשֻׁנָּה בְּרִוְרָה

אֲמוֹת מִמְקוֹם אֲכִילָתוֹ חֲשִׁיב מְקוֹם אֶחָד, ○ וַיִּוָּכֵל לְהַעֲתִיק מִמְקוֹמוֹ עַל יְדֵי מְנִיעָה קִטְנוֹה: (ג) יִחְזֹר לְמִקְוֵמוֹ. ○ אִפְלוּ כְּבֵר הֵלֵךְ בְּרִוְרָה לְמַרְחוֹק (ו) כְּמָה מִלִּין, אִם לֹא שֶׁהוּא רְחוֹק כָּל כֶּף שְׁעַד שִׁחְזוֹר לְמִקְוֵמוֹ יִתְעַבֵּל הַמְזוּז וַיִּפְסִיד בְּרַכָּתוֹ לְגַמְרִי, (ו) יִבְרָךְ כְּאֵן: (ד) יֵצֵא. ○ הֵינְנוּ אִפְלוּ הָיָה מִזִּיד בְּעַקְרֵיתוֹ, וְגַם הוּיָד עֵתָה בְּבְרַכָּה דְהֵינְנוּ שְׂרִידֵע הִדִּין שְׁצְרִיף לְחֹזֵר לְמִקְוֵמוֹ וְנִתְעַצֵּל כְּוֹה, (ח) אִפְלוּ הֵיכִי יֵצֵא בְּדִיעְבַד: (ה) לְדַעַת הַרְמַב"ם. ○ רְצוּנוֹ לִזְמַר דְּסִבְרָא לִיָּה בְּסַמּוֹךְ דְּבְשׁוּגַג אָף לְכַתְחֵלָה יִכּוֹל לְבָרַךְ בְּמִקְוֵמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר, דִּי לְנֵי אִם נִחְמִיר בְּמִזִּיד בְּלִכְתְּחֵלָה שְׁצְרִיף לְחֹזֵר לְמִקְוֵמוֹ, אֲבָל לְדַעַת הַרַ"שׁ דְאָף בְּשׁוּגַג צְרִיף לְכַתְחֵלָה לְחֹזֵר לְמִקְוֵמוֹ, מִסְתַּבְרָא דְכְּמִזִּיד מִחְמִירֵינֵן טְפִי דְאָף בְּדִיעְבַד לֹא יֵצֵא. וְלַעֲנִין הַלְכָה הַסְפִּימֵי הָאֲחֻרוּנִים דְאֵין צְרִיף לְחֹזֵר וַיִּבְרָךְ אִפְלוּ הָיָה מִזִּיד בְּהִלִּיכָה וּבְבְרַכָּה כְּנ"ל בְּסַעֲיָף קֶטֶן ד': (ו) יִבְרָךְ בְּמִקְוֵמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר. וּמְכַל מְקוֹם גַּם לְדַעַה ז"ו (ט) ○ אִם חֲזוֹר הָרִי זֶה מְשַׁבַּח, אֲלֵא דְאֵינוֹ מְחַיֵּב בְּדָבָר: (ז) יִחְזֹר לְמִקְוֵמוֹ וַיִּבְרָךְ. ○ וְכַתְּבוּ הָאֲחֻרוּנִים דְכֵן נִכּוֹן לְנַהֵג לְמַעֲשָׂה, אִם לֹא שֶׁהוּא שְׁעַת הַדְּחָק דְאֵי יִוָּכֵל לְסַמֵּךְ אִסְבְּרָא רֵאשׁוֹנָה: ב (ח) יֵאָכֵל בְּמִקְוֵמוֹ הַשְּׂנִי. ○ וְאִפְלוּ בְּמִזִּיד (ו) מִהֵינִי הָאֵי תְקַנָּה שִׁיאֲכָל כְּאֵן פֶּת דְּכֵר מוֹעֵט, (י) וְאֵין צְרִיף לְבָרַךְ תְּחֵלָה בְּרַפְת הַמְזוּז וְלֹא בְּרַפְת הַמְזוּז עַל מַה שְׁכַרְךָ אֲכָל, וְאַחַר אֲכִילַת פֶּת שְׁכַבְכָן יִבְרָךְ בְּרַפְת הַמְזוּז וַיַּעֲלֵה לְהֶאֱכִילָה שְׁאֲכָל בְּמִקְוֵמוֹ אַחַר: (ט) מְעַט. ○ הֵינְנוּ (י) אִפְלוּ פְחוֹת מְפִזִּית,

מִמְקוֹם אֲכִילָתוֹ חֲשִׁיב מְקוֹם אֶחָד, ○ וַיִּוָּכֵל לְהַעֲתִיק מִמְקוֹמוֹ עַל יְדֵי מְנִיעָה קִטְנוֹה: (ג) יִחְזֹר לְמִקְוֵמוֹ. ○ אִפְלוּ כְּבֵר הֵלֵךְ בְּרִוְרָה לְמַרְחוֹק (ו) כְּמָה מִלִּין, אִם לֹא שֶׁהוּא רְחוֹק כָּל כֶּף שְׁעַד שִׁחְזוֹר לְמִקְוֵמוֹ יִתְעַבֵּל הַמְזוּז וַיִּפְסִיד בְּרַכָּתוֹ לְגַמְרִי, (ו) יִבְרָךְ כְּאֵן: (ד) יֵצֵא. ○ הֵינְנוּ אִפְלוּ הָיָה מִזִּיד בְּעַקְרֵיתוֹ, וְגַם הוּיָד עֵתָה בְּבְרַכָּה דְהֵינְנוּ שְׂרִידֵע הִדִּין שְׁצְרִיף לְחֹזֵר לְמִקְוֵמוֹ וְנִתְעַצֵּל כְּוֹה, (ח) אִפְלוּ הֵיכִי יֵצֵא בְּדִיעְבַד: (ה) לְדַעַת הַרְמַב"ם. ○ רְצוּנוֹ לִזְמַר דְּסִבְרָא לִיָּה בְּסַמּוֹךְ דְּבְשׁוּגַג אָף לְכַתְחֵלָה יִכּוֹל לְבָרַךְ בְּמִקְוֵמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר, דִּי לְנֵי אִם נִחְמִיר בְּמִזִּיד בְּלִכְתְּחֵלָה שְׁצְרִיף לְחֹזֵר לְמִקְוֵמוֹ, אֲבָל לְדַעַת הַרַ"שׁ דְאָף בְּשׁוּגַג צְרִיף לְכַתְחֵלָה לְחֹזֵר לְמִקְוֵמוֹ, מִסְתַּבְרָא דְכְּמִזִּיד מִחְמִירֵינֵן טְפִי דְאָף בְּדִיעְבַד לֹא יֵצֵא. וְלַעֲנִין הַלְכָה הַסְפִּימֵי הָאֲחֻרוּנִים דְאֵין צְרִיף לְחֹזֵר וַיִּבְרָךְ אִפְלוּ הָיָה מִזִּיד בְּהִלִּיכָה וּבְבְרַכָּה כְּנ"ל בְּסַעֲיָף קֶטֶן ד': (ו) יִבְרָךְ בְּמִקְוֵמוֹ שֶׁנֶּזְכָּר. וּמְכַל מְקוֹם גַּם לְדַעַה ז"ו (ט) ○ אִם חֲזוֹר הָרִי זֶה מְשַׁבַּח, אֲלֵא דְאֵינוֹ מְחַיֵּב בְּדָבָר: (ז) יִחְזֹר לְמִקְוֵמוֹ וַיִּבְרָךְ. ○ וְכַתְּבוּ הָאֲחֻרוּנִים דְכֵן נִכּוֹן לְנַהֵג לְמַעֲשָׂה, אִם לֹא שֶׁהוּא שְׁעַת הַדְּחָק דְאֵי יִוָּכֵל לְסַמֵּךְ אִסְבְּרָא רֵאשׁוֹנָה: ב (ח) יֵאָכֵל בְּמִקְוֵמוֹ הַשְּׂנִי. ○ וְאִפְלוּ בְּמִזִּיד (ו) מִהֵינִי הָאֵי תְקַנָּה שִׁיאֲכָל כְּאֵן פֶּת דְּכֵר מוֹעֵט, (י) וְאֵין צְרִיף לְבָרַךְ תְּחֵלָה בְּרַפְת הַמְזוּז וְלֹא בְּרַפְת הַמְזוּז עַל מַה שְׁכַרְךָ אֲכָל, וְאַחַר אֲכִילַת פֶּת שְׁכַבְכָן יִבְרָךְ בְּרַפְת הַמְזוּז וַיַּעֲלֵה לְהֶאֱכִילָה שְׁאֲכָל בְּמִקְוֵמוֹ אַחַר: (ט) מְעַט. ○ הֵינְנוּ (י) אִפְלוּ פְחוֹת מְפִזִּית,

שְׁעַר הַחַיּוּז

(ו) אִפְלוּ יוֹתֵר מֵאַרְבַּעַה מִלִּין [פְּרִי מְגִדִים (ה"א ס"ק)] אִם אֲכָל אֲכִילָה מְרַבְהַ לְחִי: (ז) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ס"ב) וְשֶׁאֵין אַחֲרוּנִים: (ח) פְּרִי מְגִדִים (מִשְׁנֵי ס"א) וְשֶׁאֵין אַחֲרוּנִים: (ט) כֵּן מִשְׁמַע מִהַגְרָא (מ"ג) [כֵּן כְּתִב הַגְרָא (ס"א)]: ב (י) אַחֲרוּנִים וְלִי לִפִּי מַה שְׁפִסֵּק הַרְמַ"א לְעֵיל בְּסִימָן קַע"ח (ס"ב) וְאֵי: (יא) חֲמִי אָדָם (ח"א כֵּל מו' ס"ט): (יב) רַב אַחֲרוּנִים: (יג) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ס"ה) וְשֶׁאֵין אַחֲרוּנִים: ג (יד) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ס"ה). וְהַגָּה בְּפִרְי מְגִדִים הִבִּיא בְּשֵׁם הַפְּרִישָׁה (דְּרִישָׁה ס"ה) דְּכֵר חֲדָשׁ דְּלַעַת

הַרַ"שׁ (פ"ח ס"ו ה') אֵין צְרִיף לְחֹזֵר לְמִקְוֵמוֹ כִּי אִם כְּפֶת, וּלְפִלָּא עֲלֵיהֶם שְׁלֹא עֵינֵן בְּפִרְק עֲרִבִי פְּסָחִים בְּהַרַ"שׁ (פ"י ס"ו) גּוֹפֵא [י] עַן שָׁם, וְהִדִּין עִם הַבֵּית יוֹסֵף (ד"ה וְיִשְׁרָאֵל וְיִבְרָא): ד (טו) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ס"ה) וְפְרִי חֲדָשׁ בְּסִימָן ר"ט (ס"ה) וְשֶׁאֵין אַחֲרוּנִים, וְכֵן מְצִיאֵי בְּאֲשְׁכּוֹל בְּהַלְכוּת נְטִילַת יָדִים וְסַעֲדָה: (טז) הֵינְנוּ אִם אוֹתוֹ הֶאֱחָר אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְבָרַךְ, וְאִם הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ [י] כְּוֹדֵאי מְצָה שְׁכַרְךָ בְּעַצְמוֹ וְעֵינֵן הֵיֵא רְסִיקָן קַע"ז (ס"ה) וְט"ו, וְעַן בְּשְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה (ס"ד): (יז) מִגֵּן אֲבָרְהָם (ס"ה)

הלכות ברפת המזון סימן קפד

רעב (יח) מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב, אף על פי שלא נתעפל עדין לגמרי פנתעפל לגמרי דינינו ליה. וכן נמי לענין אכילת פרות ושתית יין, אם אינו רעב ולא צמא ותאב (יט) לאותם (ט) פרות, יברך (כ) * אם אינו יודע לשער אם נתעפלו: ו לשעור אכילה (כא) לברך עליה ברפת המזון, (י) (כב) * בכזית:

ז רבנו יונה וכו' דה כו. ח טור והרא"ש שם. ט ברכות מ"ה יכתוב קמ"א ע"א.

באר היטב

אברהם (סס) עין שם ובספר אבן העזר חולק עליו עין שם. והיר אהרן (תה"ש) הביא בשם הרופאים ששעור עכול בינוני הוא שש שעור, וכן הקריח בלכות קטנות חלק א' סימן קמ"ה, וכן כתב מהר"ם לונגו, עין בספר מצת שמורים (כוח הברכות): (ט) פרות. אף על פי שיש לו תאנה לשאר פרות. ט"ז (סק"ב). ומגן אברהם (ס"ג) בשם ב"ח (ס"ג) כתב שאינו תאב לשום פרי: ו (י) בכזית. היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא כפי דוקא שאכל ושבע ממש:

ארבע או חמש שעות קדם שמכריזו ואינו נכו, ונראה לי כיון שעוסקין בתורה ובפסקאות כלא נתעפל דמי. צריך עיון מי שאכל מעט ולא שבע ממנו היאך ישער הך מחלה גם כן היה רעב, ונראה לי דמשער אם הוא רעב כל כך כמו שהיה קדם שאכל, והואיל ואין אנו בקיאים לשער זה לכן יאכל מעט קדם ברפת המזון, ואם הסיח דעתו וברך המוציא תחלה, מי שרוצה לפטר שתי אכילות או שתיות בברכה אחת ושהה כפי שיתעפל, צריך לחזר ולברך ברכה ראשונה. מגן

באר הגולה

המזון דאם שהה בין ברכה לברכה דיתור לראש. ואפלו אם שהה באמצע ברכה כדי לגמול בלה מחמת אנט, גם כן אפשר דיתור רק לתחלת ברכה ששהה בה, אחר דכמה פוסקים לא סבירא להו בקרא"ש דכולהו שלש ברכות חשובות כאחת, וגם אפשר דאין מעכבות זו את זו כדעת אבן העזר שם, אם כן ממילא אין לו לחזר רק לתחלת אותה ברכה וכמו שפסקנו שם בסיומן ס"ה בכוור הלכה לענין ברכת קריאת שמע, וצריך עיון:

משנה ברורה

האכילה והפסיד ברפת המזון. ואם רוצה לאכל עתה מחדש, דעת המגן אברהם (סק"ט) שיתור ויברך המוציא אפלו לא הסיח דעתו עדין דכיון שנתעפל המזון הפסיד גם ברכה הראשונה, (יח) * אבל הרבה אחרונים פליגי עליה וסבירי דברכה הראשונה לא הפסיד כל שלא הסיח דעתו בינתיים: (יח) * מחמת אותה אכילה. נראה שבא לאפוקי אם הוא משער שבאותה האכילה לכדה היה כבר שעור להתעפל והיה תזור להיות רעב, ובעוד איזה משך אכל עוד משארי מיני מזונות ומחמת אלו הדברים אינו רעב ואחר כך נזכר שלא ברך ברפת המזון אחר אכילה הראשונה, לא יכול לברך עוד ברפת המזון שכבר בטל אותה האכילה. ובמה דברים אמורים, שאחר שאכל אכילתו הראשונה הסיח דעתו מלאכל עוד, אבל אם היה הכל במשך סעודה אחת כגון מה שרגילין בסעודות גדולות שיושבין כמה וכמה שעות ולפעמים יש שעור עכול מאכילת פת שאכלו בתחלה, (יט) אף על פי כן יוכלו לברך לבסוף ברפת המזון, כיון דבתוך משך הזה אוכלין פרפראות וכיוצא ושותין הפל סעודה אחת היא וכלא נתעפל מזון הראשון דמי: (יט) * לאותם פרות.

ה * אם אינו יודע. עין במשנה ברורה (סק"ג) לענין אכילה מועטת מה שכתבנו דיש לסמוך אסבא ראשונה, והשעם משום דיש הרבה פוסקים הפוקדים בשעור זה, עין בפליה רבה (סק"ד) ובמגן גבורים (אלף המגן סק"ז) ובספר תפארת ישראל (פ"ח אות כב), ועין בדרוכי משה (אות א) שגם הוא העתיק שיעורא דארבעה מילין. ונלעניית דעמי היה נראה עוד יותר דאפלו לפוסקים ראשונים שהשמיטו שיעורא דארבעה מילין והעתיקו שיעורא דרבי יוחנן (גג) דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב ומשום דמשמע להו דרבי יוחנן פליג אשיעורא דארבעה מילין, אף על פי כן מורד בשיעורא דארבעה מילין דער שעור זה כדאי לא נתעפל המזון, ושיעורא דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב הוא שעור יותר מאחר מארבעה מילין, וכן מסתבר לומר שהרי לענין אכילה מרבה יתן רבי יוחנן שעור יותר גדול משיעורא דריש לקיש דאינו רק עד שהוא צמא, ואם כן ספי ניתא לומר דגם באכילה מועטת שיעורא דרבי יוחנן גדול משיעורא דריש לקיש, ושפיר איכא למימר דאף על גב דלא אכל אלא אכילה מועטת מפל מקום עד שנתחיל להתעפל במעיו מה שאכל ויחזר להיות רעב ככתחלה משעור יותר גדול מארבעה מילין דאינו כי אם שעה וחמש, ואם כן לפי זה באשר קשה לנו לשער שיעורא דרבי יוחנן באכילה מועטת יש לסמוך ברוח על כל פנים על שיעורא דריש לקיש שהוא פחות מזה ולברך. ואף שבמגן אברהם (סק"ט) משמע דשיעורא דריש לקיש נפיש, לעניות דעמי נראה כמו שכתבתי, ועל כל פנים יוכל לסמוך על זה אחרי שהרבה פוסקים אחרונים העתיקו שיעורא דארבעה מילין להלכה:

לאו דוקא, אלא שאינו תאב (ס) לשום פרות הוא סימן שלא נתעפל עדין במעיו: (כ) אם אינו יודע וכו'. ונכל זה כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפרות, אבל אם אכל מעט וחפץ לאכל עוד אלא שלא היה לו יותר מזה, בזה קשה מאד לשער השעור דכל זמן שאינו רעב כיון שמתקף היה לו גם כן תאנה אלא שלא היה לו, (כא) ככתבו הרבה אחרונים דמשערין בזה עד כדי הלוג ארבעה מילין [שהוא ע"ב מינוט], ועד כדי שעור זה מחיב לברך שבדאי לא נתעפל אפלו אכילה מועטת בשעור מועט כזה. (כב) * ויש מן האחרונים שמצדדים דאם אכל אכילה מועטת ושהה קדם שברך ברפת המזון ואינו יודע לשער אם נתעפל המזון, אף שהוא בתוך שעור ארבעה מילין יאכל על כל פנים עוד פזית פת, ואחר כך יברך ברפת המזון, ועל אותו פת שאוכל אין צריך לברך המוציא מחדש אם לא הסיח דעתו מלאכל עוד. ומפל מקום אם אין לו פת, * יש לסמוך אסבא ראשונה ולברך ברפת המזון עד שעור ארבעה מילין וכנ"ל, ועין בכוור הלכה (ד"ה אס): ו (כא) לברך עליה ברפת המזון וכו'. ואף על גב דברכה ראשונה צריך לברך אפלו על כל שהוא, (כג) התם משום דאסור להנות מעולם היה בלי ברכה: (כב) בכזית. היינו (כד) מדרבנן, אבל מדאורייתא אינו חיב לברך ברפת המזון פי אם כשאכל דוקא שעור שביעה, שגאמר (ברבי ח י) 'ואכלת ושבעת וברכת'. ושעור שביעה, משמע מספר

1 * בכזית. עין במשנה ברורה (סק"ב) והוא ממגן אברהם (סק"א), וכן הוא דעת השלחן ערוך שהדין בסימן קפ"ו סעיף ב' וסימן קצ"ו סעיף ד', ובאמת כן הוא דעת רוב הפוסקים, עין ברש"י ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה שיעורא) שכן כתב עוד בפרק מ"ח (ע"א ד"ה ע"ד) עין שם, וכן דעת בעל הלכות גדולות מובא שם ברש"י, וכן דעת רבנו חם כמו שכתב בספר יראים (סי' רנג), וכן דעת ר"י בעל התוספות (טט: ד"ה רבי) וכן כתבו בעלי התוספות שם בכרכות (מה. ד"ה ע"ד) ובכמה דוכתי, וכן דעת רמב"ם (פ"א וס"מ"ג ע"ש) (כו), וכן דעת הרא"ש (פ"י סי' כד) וכן דעת בעל המאור (יב ד"ה נשים) שם בסוגיא דף כ' ע"ש, וכן גם כן דעת בעל האשכול (הלכות נטילת ידים) וכן דעת רבי ישעיה מובא בשבלי לקט (סי' קנ"ד) ומהא"ש רבה (סק"ט) כתב שדעת החננוף (מצוה חל) והרבנו יונה (יב ד"ה גמ') והרבנו ירוחם (נתיב טו ח"ו) דמן התורה סגי בכביצה עין שם, והנה המעין בדברי החננוף יראה שלא הכריע קלל כן לדינא רק כתב דיש מרבותיו שדעתם כן, ואדרבה בראש הסימן כתב דדוקא שביעה גמורה והביא מיקרא דרב עזריא (כ) דמוכת מנה דכזית וכביצה אינם פי אם מדרבנן בעלמא, גם אחר שהביא דעת יש מרבותיו כתב אחר כך בהפך שלפי הנראה מדברי הראשונים כל זמן שלא שבע במזון לא יתחייב לחזר ולברך מספק עין שם, הרי דלא בירא דעתו בענין זה ואדרבה נוטה דעתו קצת להפך, ויש לן רק דעת הרבנו יונה והרבנו ירוחם. ובאמת פי עקר שיטה זו לחלק בין פזית לכביצה מגמגמת מאד, דהרי כל הראשונים פסקו כרפי מאיר דאמר

שער הצינון

וכה (ס"ד) ומגן גבורים (אלף המגן סק"ז) (ש) מגן אברהם (כ) בסוף סעיף קטן ט', והפרי מגדים (כ"א) אסבר לן דברי המגן אברהם בפנים אחרים, ולעניות דעמי השעם כמו שכתבתי: (כ) רב אחרונים: (כא) ט"ז (סק"ב) ואלה רבה (סק"ו) בשם כמה פוסקים ומגן גבורים (שס) ותפארת ישראל (פ"ח אות כב), וגם דרכי משה (אות א) העתיק שעור זה: (כב) מגן אברהם (סק"ט) ודרך החיים (שס) ונתי אדם (ה"א כלל ט ס"ג): ו (כג) נזכר בפוסקים בכמה מקומות: (כד) עין באור הלכה (ד"ה בכזית):

ושארי אחרונים, ובא"ש רבה (סק"ה) כתב דמחננוף פתב משמע ויטו דאפלו רק אכל בכביצה חיב מדאורייתא, ובאמת לא כתב החננוף זה רק להסבירם כן אבל הוא לא פסק מידי בזה עין שם ויטו וכמו שכתבנו בזה בכוור הלכה (ד"ה בכזית). והנה יש איזה אחרונים שמגמגמים על עקר דינו דמגן אברהם דאפשר כיון דצ"ע הנכונה הוא דאורייתא החמירו חכמים בספקו אפלו בשיעורא דרבנן ויטו ועין עליה ברכות כ' (ע"ב ד"ה לולא) ובגד"י ישען, אבל דברי החננוף סימן ת"ל הו' תיבתיהו ויטו: ה (יח) אבן העזר ודרך החיים (ד"ה לקבו

הלכות ברכת המזון סימן קפד

פט: [א]

משנת שעה"צ

המשך שו"ע

ומשעה שהתחיל להיות רעב, הוא סימן שהתחיל העיכול, ואף על פי שלא נתעכל עדיין לגמרי, שרק התחיל להתעכל, ועדיין יהיה משך זמן עד שיגמר העיכול לגמרי, כבר אינו יכול לברך ונתעכל לגמרי דיינין ליה - ומחשיבים אותו כאילו נגמר העיכול, ואינו יכול לברך. וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין, דינם שוה לפת, ויכול לברך עליהם עד שיתעכלו הפירות או היין במעיו, והסימן לזה לידע מתי נתעכלו אם אינו רעב אחר אכילת פירות ולא צמא אחר שתיית יין, וגם אינו תאבב לאותם פירות, יברך, אם אינו יודע לשער אם נתעכלו, שלזה נתנו הסימן אם הוא רעב או צמא, ואם יודע לשער זמן העיכול ממש אינו צריך לשער אם הוא רעב וכדומה, אלא הדין פשוט שיכול לברך עד שיתעכל.

ס"ק יז

ואם רוצה לאכול עתה מחדש אחר שנתעכלה האכילה הראשונה, שכבר אינו יכול לברך עליה לאחריה, ורוצה לסמוך על מה שבירך לפניה להוציא מה שבא לאכול עתה, דעת המגן אברהם שיהזור ויברך המוציא אפילו לא הסתה דעתו עדיין, דכיון שנתעכל המזון, ונגמרה והלכה לה האכילה הראשונה, הפסיד גם ברכה הראשונה. אבל הרבה אחרונים פליגי עליה וסברי שדוקא ברכה אחרונה אינו יכול לברך אחר שנתעכל, אבל הברכה הראשונה מועילה לפטור מה שיאכל עוד עכשיו יכול, דברכה הראשונה לא הפסיד כלל שלא הסתה דעתו בינתיים, אבל אם הסתה דעתו ודאי צריך לברך שנית, אע"פ שעדיין לא נתעכל האכילה הראשונה.

ס"ק יח

מה שמדייק לומר שאינו רעב מחמת אותה אכילה, ולא נקט בסתם שאינו רעב, נראה שבא לאפוקי שלא די בזה שאינו רעב עתה, אלא בדוקא שלא יהא רעב מאותה אכילה, דהיינו אם הוא משער שבאותה האכילה לברכה של הפת היה כבר שיעור להתעכל, ואילו לא היה אוכל עוד היה חוזר להיות

המשך ד"ה אפילו אם שח

אחרי דכמה פוסקים לא סבירא להו כהרא"ש.

רעב, ובעוד איזה משך אבל עוד משארי מיני מזונות ומחמת אלו הדברים אינו רעב, א"כ כבר עבר שיעור עיכול מאכילת הפת, ולכן אם אחר כך נזכר שלא בדרך ברכת המזון אחר אכילה הראשונה, לא יוכל לברך עוד ברכת המזון שכבר במל אותה האכילה.

במה דברים אמורים, שאחר שגמר אכילתו הראשונה הסתה דעתו מלאכול עוד, ואח"כ נמלך ואכל עוד, ולכן אף אם אינו רעב כעת מחמת מה שאכל אח"כ, אינו מצטרף למה שאכל בתחילה כיון שהסתה דעתו ביניהם הם שתי אכילות, אבל אם היה הכל במשך סעודה אחת שלא הסתה דעתו באמצע מלאכול כגון מה שרגילין בסעודות גדולות שיושבין כמה וכמה שעות, ולפעמים יש שיעור עיכול מאכילת פת שאכלו בתחלה, שכיון שנמשת הסעודה הרבה שעות כבר עבר שיעור עיכול ממה שאכל בתחילה, ואפשר לכאורה לומר שהפסיד את הברכת המזון על מה שאכל פת בתחילה שכבר עבר שיעור עיכול, ומה שאינו רעב זהו מחמת שאכל עוד, אבל ממה שאכל בתחילה כבר היה רעב, אף על פי כן יוכלו לברך לבסוף ברכת המזון, כיון דבתוך משך הזה כל השעות של הסעודה, אין מפסיקים מלאכול שאילו היה כן היה מתעכל כל המזון של כל הסעודה, אלא אוכלין פרפראות וכיסנין ושותין, וכיון שכן הכל סעודה אחת היא, ועדיין אין הוא רעב לאחר סעודה זו כולה, ואין מחשבים כל חלק מהסעודה בפני עצמו לרדן על כל אכילה אם נתעכלה, שכל הסעודה הוא דבר אחד, שהכל נפטר בברכת המזון שלאחריה ובברכת המוציא שלפניה, וכלא נתעכל מזון הראשון דמיכ"ט.

ס"ק יט

מה שנקט לאותם פירות, אין הכוונה לדייק מזה שאפילו אם הוא רעב ותאב לאכול פירות, כיון שאין לו תאוה למין הפרי הזה שאכל יכול לברך, שזה אינו נכון כי מכיון שנתעכלו הפירות, שהרי הוא רעב, מה לי שאינו תאב לפרי הזה, אלא ודאי הוא לאו

ביאורי ההלכה

[טז] שכתב שם: אבל

האוכל כזית או יותר עד כביצה ונסתפק אם בריך או לא, מן הדומה שאינו חייב לברך לרבי כולם, ששיעור זה דרבנן הוא.

[כ] שכתב, ובסעודות גדולות לפעמים יושבים

ארבע או חמש שעות קודם שמברכין, ואינו נכון וכו', וי"ל כיון בשתיקה עושוקין ובפרפראות כלא נתעכל דמי.

[כא] שכתב, בסעודות גדולות הואיל ואכלו פת

כדי שביעה וממשיכים אח"כ בשאר מינים, אף שאילו לא אכל היה רעב כבר מלחם, מ"מ עתה שבע הוא, או אפשר כל זמן שהאצטומכא לא נה, עדיין לא מתחיל העיכול.

העיכול.

העיכול.

ציונים והערות

פירוש למה שכתב קודם לכן 'רעב' לענין פירות דהיינו שהוא תאב לאכילת פירות. והובא בחיי אדם (פ"א הל' נ' ס"ג).
כט. מקור הדברים במגן אברהם, ושם כתב להקשות לפי מה שמדייק מרש"י ששיעור רעב' הוא פחות מארבעה מילין, וקשה שלפעמים יושבים בסעודות גדולות ארבע או חמש שעות קודם שמברכים, ועל זה תירץ שכיון שאוכלין פרפראות וכיסנין כלא נתעכל דמי.
ל. רש"י (מנחות מט: ד"ה והנה), רא"ה בחידושויו על הרי"ף (פקחמ הלויס מט:), ראב"ד (פ"ג ס"ג), רשב"א (מנחות מט: ד"ה ל), רבינו יונה (מנחות לו. ד"ה לאת) ורוקח (סי' שלט).

ליקוטי פוסקים פסקי הרב

ס"ק יז אבל הרבה אחרונים פליגי. ובשו"ע הרב (פ"א) הפסיד לדעה הראשונה.

הלכות ברפת המזון סימן קפד

רעב (יח) מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב, אף על פי שלא נתעפל עדין לגמרי פנתעפל לגמרי דינינו ליה. וכן נמי לענין אכילת פרות ושתית יין, אם אינו רעב ולא צמא ותאב (ט) לאותם (ט) פרות, יברך (כ) * אם אינו יודע לשער אם נתעפלו: ו לשעור אכילה (כא) לברך עליה ברפת המזון, (י) (כב) * בכזית:

ז רבנו יונה וכו. דה
כל. ח טור והרא"ש
שם. ט ברכות מ"ה
יכתוב קמ"א ע"א.

באר היטב

אברהם (שם) עין שם ובספר אבן העזר חולק עליו עין שם. והיר אהרן (תה"ש) הביא בשם הרופאים ששעור עכול בינוני הוא שש שעור, וכן הקריח בלכות קטנות חלק א' סימן קמ"ה. וכן כתב מהר"ם לונגו, עין בספר מצת שמורים (כוח הברכות): (ט) פרות. אף על פי שיש לו תאנה לשאר פרות. ט"ז (סק"ב). ומגן אברהם (סק"ג) בשם ב"ח (ס"ג) כתב שאינו תאב לשום פרי: ו (י) בכזית. היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא כפי דוקא שאכל ושבע ממש:

ארבע או חמש שעות קדם שמכריזו אינו נכו, ונראה לי כיון שעוסקין בזה ובפיראוח קלא נתעפל דמי. צריך עיון מי שאכל מעט ולא שבע ממנו היאך ישער הך מחלה גם כן היה רעב, ונראה לי דמשער אם הוא רעב כל כך כמו שהיה קדם שאכל. והואיל ואין אנו בקיאים לשער זה לכן יאכל מעט קדם ברפת המזון, ואם הסיח דעתו וברך המוציא תחלה. מי שרוצה לפטר שתי אכילות או שתיות בברכה אחת ושהה כרי שיתעפל, צריך לחזר ולברך ברכה ראשונה. מגן

באר הגולה

המזון דאם שהה בין ברכה לברכה דיתור לראש. ואפלו אם שהה באמצע ברכה כדי לגמול בלה מחמת אנט, גם כן אפשר דיתור רק לתחלת ברכה ששהה בה, א אחר דכמה פוסקים לא סבירא להו בקרא"ש דכולהו שלש ברכות חשובות כאחת, וגם אפשר דאין מעכבות זו את זו כדעת אבן העזר שם, אם כן ממילא אין לו לחזר רק לתחלת אותה ברכה וכמו שפסקנו שם בסיומן ס"ה בכוור הלכה לענין ברכת קריאת שמע, וצריך עיון:

משנה ברורה

האכילה והפסיד ברפת המזון. ו אם רוצה לאכל עתה מחדש, דעת המגן אברהם (סק"ט) שיתור ויברך המוציא אפלו לא הסיח דעתו עדין דכיון שנתעפל המזון הפסיד גם ברכה הראשונה, (יח) * אבל הרבה אחרונים פליגי עליה וסבירי דברכה הראשונה לא הפסיד כל שלא הסיח דעתו בינתיים: (יח) * מחמת אותה אכילה. נראה שבא לאפוקי אם הוא משער שבאותה האכילה לכדה היה כבר שעור להתעפל והיה תזור להיות רעב, ובעוד איזה משך אכל עוד משארי מיני מזונות ומחמת אלו הדברים אינו רעב ואחר כך נזכר שלא ברך ברפת המזון אחר אכילה הראשונה, לא יכול לברך עוד ברפת המזון שכבר בטל אותה האכילה. ובמה דברים אמורים, שאחר שאמר אכילתו הראשונה הסיח דעתו מלאכל עוד, אבל אם היה הכל במשך סעודה אחת כגון מה שרגילין בסעודות גדולות שיושבין כמה וכמה שעות ולפעמים יש שעור עכול מאכילת פת שאכלו בתחלה, (ט) אף על פי כן יוכלו לברך לבסוף ברפת המזון, כיון דבתוך משך הזה אוכלין פרפראות וכיסינן ושותין הפל סעודה אחת היא וכלא נתעפל מזון הראשון דמי: (יט) * לאותם פרות. לאו דוקא, אלא שאינו תאב (ס) לשום פרות הוא סימן שלא נתעפל עדין במעיו: (כ) אם אינו יודע וכו'. וכל זה כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפרות, אבל אם אכל מעט וחפץ לאכל עוד אלא שלא היה לו יותר מזה, בזה קשה מאד לשער השעור דכל זמן שאינו רעב כיון שמתקן היה לו גם כן תאנה אלא שלא היה לו, (כא) ככתבו הרבה אחרונים דמשערין בזה עד כדי הלוג ארבעה מילין [שהוא ע"ב מינוט], ועד כדי שעור זה מחיב לברך שבדאי לא נתעפל אפלו אכילה מועטת בשעור מועט כזה. (כב) * ויש מן האחרונים שמצדדים דאם אכל אכילה מועטת ושהה קדם שברך ברפת המזון ואינו יודע לשער אם נתעפל המזון, אף שהוא בתוך שעור ארבעה מילין יאכל על כל פנים עוד פזית פת, ואחר כך יברך ברפת המזון, ועל אותו פת שאוכל אין צריך לברך המוציא מתוך אם לא הסיח דעתו מלאכל עוד. ומכל מקום אם אין לו פת, * יש לסמוך אסברא ראשונה ולברך ברפת המזון עד שעור ארבעה מילין וכנ"ל, ועין בכוור הלכה (ד"ה אס): ו (כא) לברך עליה ברפת המזון וכו'. ואף על גב דברכה ראשונה צריך לברך אפלו על כל שהוא, (כג) התם משום דאסור להנות מעולם הזה בלי ברכה: (כד) בכזית. היינו (כד) מדרבנן, אבל מדאורייתא אינו חיב לברך ברפת המזון פי אם כשאכל דוקא שעור שביעה, שגאמר (דברים ח י) 'ואכלתם ושבעתם וברכתם'. ושעור שביעה, משמע מספר

ה * אם אינו יודע. עין במשנה ברורה (סק"ג) לענין אכילה מועטת מה שכתבנו דיש לסמוך אסברא ראשונה, והשעם משום דיש הרבה פוסקים הפוקדים בשעור זה, עין בפליה רבה (סק"ד) ובמגן גבורים (אלף המגן סק"ז) ובספר תפארת ישראל (פ"ח אות כב), ועין בדרוכי משה (אות א) שגם הוא העתיק שיעורא דארבעה מילין. ונלעניית דעמי היה נראה עוד יותר דאפלו לפוסקים ראשונים שהשמיטו שיעורא דארבעה מילין והעתיקו שיעורא דרבי יוחנן (גג) דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב ומשום דמשמע להו דרבי יוחנן פליג אשיעורא דארבעה מילין, אף על פי כן מורד בשיעורא דארבעה מילין דער שעור זה כדאי לא נתעפל המזון, ושיעורא דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב הוא שעור יותר מאחר מארבעה מילין, וכן מסתבר לומר שהרי לענין אכילה מרבה יתן רבי יוחנן שעור יותר גדול משיעורא דריש לקיש דאינו רק עד שהוא צמא, ואם כן ספי ניתא לומר דגם באכילה מועטת שיעורא דרבי יוחנן גדול משיעורא דריש לקיש, ושפיר איכא למימר דאף על גב דלא אכל אלא אכילה מועטת מכל מקום עד שנתחיל להתעפל במעיו מה שאכל ויתור להיות רעב ככתחלה משעור יותר גדול מארבעה מילין דאינו כי אם שעה וחמש, ואם כן לפי זה באשר קשה לנו לשער שיעורא דרבי יוחנן באכילה מועטת יש לסמוך ברוח על כל פנים על שיעורא דריש לקיש שהוא פחות מזה ולברך. ואף שבמגן אברהם (סק"ט) משמע דשיעורא דריש לקיש נפיש, לעניות דעמי נראה כמו שכתבתי, ועל כל פנים יוכל לסמוך על זה אחרי שהרבה פוסקים אחרונים העתיקו שיעורא דארבעה מילין להלכה:

ה * בכזית. עין במשנה ברורה (סק"ב) והוא ממגן אברהם (סק"א), וכן הוא דעת השלחן ערוך שהדין בסימן קפ"ו סעיף ב' וסימן קצ"ו סעיף ד', ובאמת כן הוא דעת רב הפוסקים, עין ברש"י ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה שיעורא) שכן כתב עוד בפרק מ"ח (ע"א ד"ה ע"ד) עין שם, וכן דעת בעל הלכות גדולות מובא שם ברש"י, וכן דעת רבנו חם כמו שכתב בספר יראים (סי' רנג), וכן דעת ר"י בעל התוספות (טט: ד"ה רבי) וכן כתבו בעלי התוספות שם בכרכות (מה. ד"ה ע"ד) וכמה דוכתי, וכן דעת רמב"ם (פ"א הי"א) וסמ"ג (ע"ש) (כו), וכן דעת הרא"ש (פ"י סי' כד) וכן דעת בעל המאור (יב. ד"ה נשים) שם בסוגיא דף כ' ע"ש, וכן גם כן דעת בעל האשכול (הלכות נטילת ידים) וכן דעת רבי ישעיה מובא בשבלי לקט (סי' קנ"ד) ומהא"ש רבה (סק"ט) כתב שדעת החננוף (מצוה חל) והרבנו יונה (יב. ד"ה גמ') והרבנו ירוחם (נתיב טו ח"ו) דמן התורה סגי בכביצה עין שם, והנה הקעני בדברי החננוף יראה שלא הכריע קלל כן לדינא רק כתב דיש מרבותיו שדעתם כן, ואדרבה בראש הסימן כתב דדוקא שביעה גמורה והביא מיקרא דרב עזריא (כ): דמוכת מנה דכזית וכביצה אינם פי אם מדרבנן בעלמא, גם אחר שהביא דעת יש מרבותיו כתב אחר כך בהפך שלפי הנראה מדברי הראשונים כל זמן שלא שבע במזון לא יתחייב לחזר ולברך מספק עין שם, הרי דלא בירא דעתו בענין זה ואדרבה נוטה דעתו קצת להפך, ויש לן רק דעת הרבנו יונה והרבנו ירוחם. ובאמת פי עקר שיטה זו לחלק בין פזית לכביצה מגמגמת מאד, דהרי כל הראשונים פסקו כרפי מאיר דאמר

שער הצינון

בוכה (ס"ד) ומגן גבורים (אלף המגן סק"ו): (ש) מגן אברהם (כ) בסוף סעיף קטן ט', והפרי מגדים (כ"א) אסבר לן דברי המגן אברהם בפנים אחרים, ולעניות דעמי השעם כמו שכתבתי: (כ) רב אחרונים: (כ"א) ט"ז (סק"ב) ואלה רבה (סק"ו) בשם כמה פוסקים ומגן גבורים (שם) ותפארת ישראל (פ"ח אות כב), וגם דרכי משה (אות א) העתיק שעור זה: (כ"ב) מגן אברהם (סק"ט) ודרך החיים (שם) ונתי אדם (ה"א כלל ט ס"ג): ו (כ"ג) נזכר בפוסקים בכמה מקומות: (כ"ד) עין באור הלכה (ד"ה בכזית):

ושארי אחרונים. ובא"ש רבה (סק"ה) כתב דמחננוף פתב ממשעוטי דאפלו רק אכל כביצה חיב מדאורייתא, ובאמת לא כתב החננוף זה רק להסבירם כן אבל הוא לא פסק מידי בזה עין שם וכו' וכתו שכתבנו בזה בכוור הלכה (ד"ה בכזית). והנה יש איזה אחרונים שמגמגמים על עקר דינו דמגן אברהם דאפשר כיון דצעם הנכרה הוא דאורייתא התמירו חכמים בספקו אפלו בשיעורא דרבנן (יט) ועין עליה ברכות כ' (ע"ב ד"ה לולא) ובגדיל ישען, אבל דברי החננוף סימן ת"ל הוי תיבתיהוויט: ה (יט) אבן העזר ודרך החיים (ד"ה לקבוע

הלכות ברכת המזון סימן קפד

פ"ט: [ב]

ליקומי פוסקים

ספקי הרב

ס"ק כ יש לסמוך אסברא ראשונה. וכו"ע הרב (ס"ט) כפי: וס' לחוס לדבריהם [לדעת האחרונה] להקל נספק ברכות, על ויכול לנצל עד כדי הילוך ארבעה מילין כסגורא הראשונה.

בפחות משיעור זה, ולכן מצדדים דאם אכל אכילה מועטת ואינו יכול לשער לפי רעבונו שהרי מתחילה הוא רעב, ולכן אם לא שהה כלום רק בירך מיד אחר גמר האכילה, מוטב, ואם שהה קודם שברך ברכת המזון, דינו שהיה צריך לשער אם הוא רעב כל כך כמו שהיה קודם שאכל אינו מברך, ואם אינו רעב כל כך, שעדיין ניכר אצלו מה שאכל יברך. ואין אנו בקיאים לשער זהו, ולכן אם אינו יודע לשער אם נתעכל המזון, אף שהוא בתוך שיעור ארבע מילין נמצא שהוא מסופק אם יכול לברך ברכת המזון, יאכל על כף פנים עוד כזית פת, שהוא השיעור שמתחייב בברכת המזון על זה לבדו (מלהגן ס"ו), ואחר כך יברך מיד ברכת המזון, ויצא ממה נפשך אם לא עבר שיעור עיכול הרי מברך עכשיו על הכל, ואם עבר שיעור עיכול מברך על מה שאכל אח"כ, ועל אותו פת שאוכל אין צריך לברך המוציא מחדש אע"פ שנתבאר לעיל (ס"ק ח) שאם עבר שיעור עיכול ורוצה לאכול עוד, דעת המג"א שצריך לברך המוציא, מ"מ כיון שכאן הוא ספק אם עבר שיעור עיכול או לא, ספק ברכות בברכת המוציא להקל"ח [משא"כ ברכת המזון שספקה להחמיר (כ"ל ס"ט)]. ובפרט לפי מה שנתבאר לעיל (ס"ק ח) שדעת הרבה אחרונים שאפילו ודאי עבר שיעור עיכול לא הפסיד ברכה ראשונה. והיינו אם לא הסיח דעתו מלאכול עוד, אבל אם הסיח דעתו מלאכול יברך בתחילה המוציא. ומכ"ל מקום אם אין לו פת ואינו יכול לעשות עצה זו לצאת מכל הספקות, יש לסמוך אסברא ראשונה, ששיעור ארבעה מילין נפסק להלכה לענין אכילה מועטת שאין המזון מתעכל לפני שיעור זה, ויכול לברך ברכת המזון עד שיעור ארבע מילין.

דוקא, אלא הכוונה שאינו תאב לשום פירות, והוא סימן לידע שלא נתעכל עדיין במעיו, משא"כ אם תאב לפירות, נאף שלמין פרי הזה שאכל אינו תאבן נקרא נתעכל המזון ואינו יכול לברך לא.

ס"ק כ

וב"ל זה - שכתב המחבר שיכול לידע אם נתעכל המזון שבמעיו ע"פ הרגשת רעבונו, היינו דוקא כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפירות ושבע מאכילתו, ולכן כשהחזיר להיות רעב מוכח שנתעכל המזון. אבל אם אכל רק מעט, ועדיין רעב ותאב וחפין לאכול עוד כי לא שבע ממה שאכל, אלא שלא אכל עוד כיון שלא היה לו יותר מזה, בזה קשה מאד לשער השיעור דכל זמן שאינו רעב, כיון שתיכף אחר האכילה בזמן שעדיין ודאי לא נתעכל, היה לו גם כן תאוה והיה רעב ותאב, אלא שלא היה לו לאכול עוד, וא"כ לא שייך לומר שכשהוא רעב כבר נתעכל שהרי מיד הוא רעבלי ועדיין לא נתעכל, וא"כ איך ידע שנתעכל המזון שבמעיו.

כתבו הרבה אחרונים דמשערינן בזה"ל עד כדי הילוך ארבע מילין [שהוא ע"ב מינוט, כי מהלך מיל אחד הוא י"ח מינוט] ועד כדי שיעור זה מחויב לברך שבודאי לא נתעכל אפילו אכילה מועטת בשיעור מועט כזה, שהשיעור של כל זמן שאינו רעב נאמר באכילה מרובה שאז השיעור הוא יותר מארבעה מילין, אבל נאמר עוד שיעור בעיכול של ארבעה מילין, וזהו באכילה מועטת.

ויש מן האחרונים לה שלדעתם שיעור ארבעה מילין לא נפסק להלכה"ל, ויכול המזון להתעכל אף

ציונים והערות

לא. לשון הרא"ש שהשיעור הוא שאינו תאב לאותם פירות. וכתב הב"י שיש לדייק בדבריו, שהרי אם נתעכלו כבר הפירות שאכל והוא רעב, א"כ מה מועיל שאינו תאב לאותם פירות, ולכן כתב שודאי כל ששהה כדי שיתעכל פשוט שאינו חוזר ומברך, אלא כשאינו יודע לשער אם נתעכלו, ע"ז אמר שאם הוא תאב לאותם פירות אז ודאי חזקה שנתעכלו. וכתב עוד: ומכל מקום יש להסתפק אם צריך שיהא תאב לאותם פירות דוקא או אפילו תאב לפירות אחרים. ובדרישה (אות ג) כתב שאין שום מקום להסתפק, שודאי אם אינו תאב לאותם הפירות שאכל הרי מוכח שהוא שבע, ומה שתאב לפירות אחרים היינו שהוא תאב להם גם כשהוא שבע, וגם מיד אחר שאכל הפירות היה תאב לפירות האחרים, אבל זה אינו מעכבו מלברך על מה שאכל, שעדיין שבע, שלכן אינו תאב לזה. וכ"כ הט"ז (סק"ט) שאינו יודע מקום ספק בזה, שודאי משמע מהלשון שכיון שלמין הזה אינו תאב הרי לא נתעכל המזון שבמעיו. אבל הב"ח כתב לאירך גיטא שכיון שאינו תאב לאכילת פירות לא נתעכלו הפירות שאכל. ומפרש הלשון שאינו תאב לאותם פירות, היינו שאינו תאב לאכול עוד פירות, לאחר אכילת אותם פירות. וכן כתב המג"א (סק"י) להלכה כהב"ח, וכן פסק המש"ב משום שכן דעת רוב האחרונים כמ"ש בשע"צ (סק"ו).

לב. ב"ז (סק"ט) מוסיף שאדרבה אחר שאכל יש לו תאוה לאכול עוד, יותר ממה שהיתה לו לפני שאכל כלום, כי טעם האכילה ממשכת לו תאוה, כיון שטעם ואין לו עוד ממנו.

לג. מקור הדברים בגמרא (מ"טו ג), כמה שיעור עכול אמר רבי יוחנן כל זמן שאינו רעב, וריש לקיש אמר כל זמן שיצמא מחמת אכילתו. והקשו על ר"ל שהרי אמר כמה שיעור עכול כדי להלך ארבעה מילין, וזה סותר למה שאמר כאן ששיעורו עד שיצמא. ותידעו, לא קשיא כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת. ולפי פירוש החו"ס באכילה מרובה השיעור כל זמן שיצמא וכו',

ובאכילה מועטת ארבעה מילין. ואנו פוסקים הלכה כר' יוחנן. ונמצא שנחלקו ר' יוחנן וריש לקיש לגבי אכילה מרובה, אם שיעורה עד שיהיה רעב או עד שיצמא, ובה הלכה כר"י שהלכה כמותו בכל מקום. אבל לגבי אכילה מועטת לא מצינו שנחלק על ריש לקיש, ולדברי הכל שיעורה עד כדי הילוך ארבעה מילין, כ"כ הט"ז וזו היא הדעה המובאת כאן.

לד. במג"א (סק"ט) כתב ששיעור זה הוא תחילת עיכול, אבל סוף העיכול הוא עכ"פ שש שעות.

לה. בא"ר מקשה על דעת הט"ז הנ"ל שא"כ למה לא הביאו הרי"ף ורמב"ם והרא"ש וכל הפוסקים דברי ריש לקיש. ורש"י בתירוק הגמרא כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת, מפרש להיפך מפירוש החו"ס הנ"ל, שבאכילה מרובה השיעור ארבעה מילין, ובאכילה מועטת כל זמן שיצמא, ולפי"ז נחלקו ר"י ור"ל באכילה מועטת, ובה אנו פוסקים כר"י ששיעורו כל זמן שאינו רעב, ושיעור זה הוא פחות מארבעה מילין שנאמר לגבי אכילה מרובה. ולפי"ז אפילו אם נאמר שלענין ארבעה מילין לא נחלקו ר"י ור"ל, היינו לענין אכילה מרובה, אבל באכילה מועטת שיעורו מועט מארבעה מילין, אלא כל זמן שאינו רעב [כר"י], וא"כ באופן שלא היה שבע מתחילה, שוב לא נדע לשער כמה שיעור עיכול. ובמג"א (סק"ט) כתב שבאמת כל הפוסקים לא חילקו בין אכילה מרובה למועטת, שסברו שכל זה נאמר רק לפי ר"ל, אבל להלכה כר"י שיעורו תמיד כל זמן שאינו רעב.

לו. זו היא דעת המג"א שסובר שזה נאמר רק לר"ל ולא לר"י וכנ"ל ודלא כהט"ז, ועוד כמבואר לעיל ש"לרש"י אפילו נאמר שיעור ארבעה מילין גם לר"י, היינו באכילה מרובה, ובאכילה מועטת השיעור דוקא שיהיה רעב, ועדיין לא פשטנו הספק, כ"כ במחצית השקל.

לז. כ"ז זה מהמג"א (סק"ט), וכן כתב הח"י אדם. לח. כ"ח בלבושי שרד.

הלכות ברפת המזון סימן קפד

רעב (יח) מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב, אף על פי שלא נתעפל עדין לגמרי פנתעפל לגמרי דינינו ליה. וכן נמי לענין אכילת פרות ושתית יין, אם אינו רעב ולא צמא ותאב (ט) לאותם (ט) פרות, יברך (כ) * אם אינו יודע לשער אם נתעפלו: ו לשעור אכילה (כא) לברך עליה ברפת המזון, (י) (כב) * בכזית:

ז רבנו יונה וכו' דה' כו. ח טור והרא"ש שם. ט ברכות מ"ה יכתוב קמ"א ע"א.

באר היטב

אברהם (סס) עין שם ובספר אבן העזר חולק עליו עין שם. והיר אהרן (תה"ש) הביא בשם הרופאים ששעור עכול בינוני הוא שש שעור, וכן הקריח בלכות קטנות חלק א' סימן קמ"ה. וכן כתב מהר"ם לונגו, עין בספר מצת שמורים (כוח הברכות): (ט) פרות. אף על פי שיש לו תאנה לשאר פרות. ט"ז (סק"ב). ומגן אברהם (סק"י) בשם ב"ח (ס"ג) כתב שאינו תאב לשום פרי: ו (י) בכזית. היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא כפי דוקא שאכל ושבע ממש:

ארבע או חמש שעות קדם שמכריזו ואינו נכו, ונראה לי פינו שעוסקין בזה ובפיראוח קלא נתעפל דמי. צריך עיון מי שאכל מעט ולא שבע ממנו היאך ישער היה מתחלה גם כן היה רעב, ונראה לי דמשער אם הוא רעב כל כך כמו שהיה קדם שאכל. והואיל ואין אנו בקיאין לשער זה לכן יאכל מעט קדם ברפת המזון, ואם הסיח דעתו וברך המוציא תחלה. מי שרוצה לפטר שתי אכילות או שתיות בברכה אחת ושהה כפי שיתעפל, צריך לחזר ולברך ברכה ראשונה. מגן

באר הגולה

המזון דאם שהה בין ברכה לברכה דיתור לראש. ואפלו אם שהה באמצע ברכה כדי לגמול בלה מחמת אנט, גם כן אפשר דיתור רק לתחלת ברכה ששהה בה, א אחר דכמה פוסקים לא סבירא להו בקרא"ש דכולהו שלש ברכות חשובות כאחת, וגם אפשר דאין מעכבות זו את זו כדעת אבן העזר שם, אם כן ממילא אין לו לחזר רק לתחלת אותה ברכה וכמו שפסקנו שם בסיומן ס"ה בכוור הלכה לענין ברכת קריאת שמע, וצריך עיון:

משנה ברורה

האכילה והפסיד ברפת המזון. ו אם רוצה לאכל עתה מחדש, דעת המגן אברהם (סק"ט) שיתור ויברך המוציא אפלו לא הסיח דעתו עדין דכיון שנתעפל המזון הפסיד גם ברכה הראשונה, (י) * אבל הרבה אחרונים פליגי עליה וסבירי דברכה הראשונה לא הפסיד כל שלא הסיח דעתו בינתיים: (יח) * מחמת אותה אכילה. נראה שבא לאפוקי אם הוא משער שבאותה האכילה לכדה היה כבר שעור להתעפל והיה תזור להיות רעב, ובעוד איזה משך אכל עוד משארי מיני מזונות ומחמת אלו הדברים אינו רעב ואחר כך נזכר שלא ברך ברפת המזון אחר אכילה הראשונה, לא יכול לברך עוד ברפת המזון שכבר בטל אותה האכילה. ובמה דברים אמורים, שאחר שאמר אכילתו הראשונה הסיח דעתו מלאכל עוד, אבל אם היה הכל במשך סעודה אחת כגון מה שרגילין בסעודות גדולות שיושבין כמה וכמה שעות ולפעמים יש שעור עכול מאכילת פת שאכלו בתחלה, (ט) אף על פי כן יוכלו לברך לבסוף ברפת המזון, כיון דבתוך משך הזה אוכלין פרפראות וכיוצא ושוותין הכל סעודה אחת היא וכלא נתעפל מזון הראשון דמי: (יט) * לאותם פרות. לאו דוקא, אלא שאינו תאב (ס) לשום פרות הוא סימן שלא נתעפל עדין במעיו: (כ) אם אינו יודע וכו'. וכל זה כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפרות, אבל אם אכל מעט וחפץ לאכל עוד אלא שלא היה לו יותר מזה, בזה קשה מאד לשער השעור דכל זמן שאינו רעב כיון שמתקן היה לו גם כן תאנה אלא שלא היה לו, (כא) ככתבו הרבה אחרונים דמשערינו בזה עד כדי הלוג ארבעה מילין [שהוא ע"ב מינוט], ועד כדי שעור זה מחיב לברך שבדאי לא נתעפל אפלו אכילה מועטת בשעור מועט כזה. (כב) * ויש מן האחרונים שמצדדים דאם אכל אכילה מועטת ושהה קדם שברך ברפת המזון ואינו יודע לשער אם נתעפל המזון, אף שהוא בתוך שעור ארבעה מילין יאכל על כל פנים עוד פזית פת, ואחר כך יברך ברפת המזון, ועל אותו פת שאוכל אין צריך לברך המוציא מתוך אם לא הסיח דעתו מלאכל עוד. ומכל מקום אם אין לו פת, * יש לסמוך אסבא ראשונה ולברך ברפת המזון עד שעור ארבעה מילין וכנ"ל, ועין בכוור הלכה (ד"ה אס): ו (כא) לברך עליה ברפת המזון וכו'. ואף על גב דברכה ראשונה צריך לברך אפלו על כל שהוא, (כג) התם משום דאסור להנות מעולם הזה בלי ברכה: (כד) בכזית. היינו (כד) מדרבנן, אבל מדאורייתא אינו חיב לברך ברפת המזון פי אם כשאכל דוקא שעור שביעה, שגאמר (דברים ח' י) 'ואכלתם ושבעתם וברכתם'. ושעור שביעה, משמע מספר

ה * אם אינו יודע. עין במשנה ברורה (סק"ב) לענין אכילה מועטת מה שכתבנו דיש לסמוך אסבא ראשונה, והשעם משום דיש הרבה פוסקים הפוקדים בשעור זה, עין בפליה רבה (סק"י) ובמגן גבורים (אלף המגן סק"ז) ובספר תפארת ישראל (פ"ח אות כב), ועין בדרוכי משה (אות א) שגם הוא העתיק שיעורא דארבעה מילין. ונלעניית דעמי היה נראה עוד יותר דאפלו לפוסקים ראשונים שהשמיטו שיעורא דארבעה מילין והעתיקו שיעורא דרבי יוחנן (גג) דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב ומשום דמשמע להו דרבי יוחנן פליג אשיעורא דארבעה מילין, אף על פי כן מורד בשיעורא דארבעה מילין דער שעור זה כדאי לא נתעפל המזון, ושיעורא דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב הוא שעור יותר מאחר מארבעה מילין, וכן מסתבר לומר שהרי לענין אכילה מרבה יתן רבי יוחנן שעור יותר גדול משיעורא דריש לקיש דאינו רק עד שהוא צמא, ואם כן ספי ניתא לומר דגם באכילה מועטת שיעורא דרבי יוחנן גדול משיעורא דריש לקיש, ושפיר איכא למימר דאף על גב דלא אכל אלא אכילה מועטת מכל מקום עד שנתחיל להתעפל במעיו מה שאכל ויתור להיות רעב ככתחלה משעור יותר גדול מארבעה מילין דאינו כי אם שעה וחמש, ואם כן לפי זה באשר קשה לנו לשער שיעורא דרבי יוחנן באכילה מועטת יש לסמוך ברוח על כל פנים על שיעורא דריש לקיש שהוא פחות מזה ולברך. ואף שבמגן אברהם (סק"ט) משמע דשיעורא דריש לקיש נפיש, לעניות דעמי נראה כמו שכתבתי, ועל כל פנים יוכל לסמוך על זה אחרי שהרבה פוסקים אחרונים העתיקו שיעורא דארבעה מילין להלכה:

1 * בכזית. עין במשנה ברורה (סק"ב) והוא ממגן אברהם (סק"א), וכן הוא דעת השלחן ערוך שהדין בסימן קפ"ו סעיף ב' וסימן קצ"ו סעיף ד', ובאמת כן הוא דעת רב הפוסקים, עין ברש"י ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה שיעורא) שכן כתב עוד בפרק מ"ח (ע"א ד"ה ע"ד) עין שם, וכן דעת בעל הלכות גדולות מובא שם ברש"י, וכן דעת רבנו חם כמו שכתב בספר יראים (סי' רנג), וכן דעת ר"י בעל התוספות (טט: ד"ה רבי) וכן כתבו בעלי התוספות שם בכרכות (מה. ד"ה ע"ד) ובכמה דוכתי, וכן דעת רמב"ם (פ"א וס"מ"ג ע"ש) (כו), וכן דעת הרא"ש (פ"י סי' כד) וכן דעת בעל המאור (יב. ד"ה נשים) שם בסוגיא דף כ' ע"ש, וכן גם כן דעת בעל האשכול (הלכות נטילת ידים) וכן דעת רבי ישעיה מובא בשבלי לקט (סי' קנ"ד) ומהא"ש רבה (סק"ט) כתב שדעת החנוף (מצוה חל) והרבנו יונה (יב. ד"ה גמ') והרבנו ירוחם (נתיב טו ח"ו) דמן התורה סגי בכביצה עין שם, והנה הקעין בדברי החנוף יראה שלא הכריע קלל כן לדינא רק כתב דיש מרבותיו שדעתם כן, ואדרבה בראש הסימן כתב דדוקא שביעה גמורה והביא מיקרא דרב עזריא (כ) דמוכת מנה דכזית וכביצה אינם פי אם מדרבנן בעלמא, גם אחר שהביא דעת יש מרבותינו כתב אחר כך בהפך שלפי הנראה מדברי הראשונים כל זמן שלא שבע במזון לא יתחייב לחזר ולברך מספק עין שם, הרי דלא בירא דעתו בענין זה ואדרבה נוטה דעתו קצת להפך, ויש לן רק דעת הרבנו יונה והרבנו ירוחם. ובאמת פי עקר שיטה זו לחלק בין פזית לכביצה מגמגמת מאד, דהרי כל הראשונים פסקו כרפי מאיר דאמר

שער הציון

בוכה (ס"ד) ומגן גבורים (אלף המגן סק"ז) (ש) מגן אברהם (ג) בסוף סעיף קטן ט', והפרי מגדים (כ"א) אסבר לן דברי המגן אברהם בפנים אחרים, ולעניות דעמי השעם כמו שכתבתי: (כ) רב אחרונים: (כא) ט"ז (סק"ב) ואלה רבה (סק"י) בשם כמה פוסקים ומגן גבורים (שס) ותפארת ישראל (פ"ח אות כב), וגם דרכי משה (אות א) העתיק שעור זה: (כב) מגן אברהם (סק"ט) ודרך החיים (שס) ונתי אדם (ה"א כלל ט ס"ג): ו (כג) נזכר בפוסקים בכמה מקומות: (כד) עין באור הלכה (ד"ה בכזית):

ושארי אחרונים. ובא"ש רבה (סק"ה) כתב דמחנוף פתב משמע וישו דאפלו רק אכל בכביצה חיב מדאורייתא, ובאמת לא כתב החנוף זה רק להסבירם כן אבל הוא לא פסק מידי בזה עין שם וכו' וכתו שכתבנו בזה בכוור הלכה (ד"ה בכזית). והנה יש איזה אחרונים שמגמגמים על עקר דינו דמגן אברהם דאפשר כיון דצעם הברכה הוא דאורייתא התמירו חכמים בספקו אפלו בשיעורא דרבנן ויש עין עליה ברכות כ' (ע"ב ד"ה לולא) ובגדי ישע, אבל דברי החנוף סימן ת"ל הו' תיבתיהו ויש: ה (ש) אבן העזר ודרך החיים (ד"ה לכות

הלכות ברכת המזון סימן קפד

סעיף ו - ט"ק כא

דברכה ראשונה צריך לברך אפילו על כל שהוא, התם משום דאסור ליהנות מהעולם הזה

בלי ברכה, אפילו 'הנאה' כל שהוא שאינה 'אכילה' חשובה, משא"כ ברכת המזון היא על 'אכילה', ואכילה שיעורה בכזית^מ.

ביאורי ההלכה

ד"ה אם

הקדמה: בגמרא נחלקו ר' יוחנן ור"ל בשיעור עיכול, לר"י השיעור כל זמן שאינו רעב, לר"ל כל זמן שיצא מחמת אכילתו. והקשו בגמרא שהרי אמר ר"ל שיעור אחר והוא כדי הילוך ד' מילין, ותירצו, שבאכילה מרובה השיעור כל זמן שיצא, ובאכילה מועטת השיעור ד' מילין. ולהלכה אנו נוקטים כר"י שהשיעור הוא כל זמן שאינו רעב, אמנם יש פוסקים שכתבו שבאכילה מועטת השיעור הוא ד' מילין, שסברו שבוה לא חלקו ר"י ור"ל, ומתקנותם היא רק באכילה מרובה אם כל זמן שאינו רעב או כל זמן שיצא. ולפוסקים אלו בכל אכילה מועטת אין הולכים לפי השיעור של אינו רעב, אלא לפי ד' מילין, ולפי"ז פשוט שבאופן שאכל פחות מכדי שביעה שא"א לשער בשיעור של אינו רעב, ישער בשיעור ד' מילין.

ולעניות דעתי היה נראה עוד יותר, דאפילו לפוסקים ראשונים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שהשיעור שיעורא דארבע מילין שלא הביא והוה כלל, והעתיקו שיעורא דרבי יוחנן דכל זמן שהוא רעב, ומשום דמשמע להו דרבי יוחנן פליג אשיעורא דארבע מילין, ושיעור זה אינו אלא לר"ל, ולר"י אין חילוק בין אכילה מרובה לאכילה מועטת אלא לעולם השיעור הוא כל זמן שאינו רעב והלכה בכל מקום כר' יוחנן, אף על פי כן מודו בשיעורא דארבע מילין, אף שלעולם אין ההלכה באמת שהשיעור הוא ד' מילין, מ"מ יש ללמוד מהגמרא דעד שיעור זה בודאי לא נתעבד המזון, ושיעורא דכל זמן שהוא רעב שהוא השיעור האמיתי להלכה, הוא שיעור יותר מאוחר מארבע מילין, ולכן אם יהא אופן שלא נדע לשער ע"פ השיעור האמיתי, נדע עכ"פ שהוא לא פחות מד' מילין, וכן מסתבר לומר שהרי לר"ל יש שני שיעורים, אחד לאכילה מרובה ואחד לאכילה מועטת, לאכילה מרובה כל זמן שיצא מחמת אכילתו, לאכילה מועטת ד' מילין, ולר"י לעולם יש שיעור אחד כל זמן שאינו רעב. והנה לענין אכילה מרובה נתן רבי יוחנן שיעור יותר גדול משיעורא דריש לקיש, שלר"י יכול לברך כל זמן שאינו רעב, והוא יותר זמן מהשיעור של ר"ל דאינו רק עד שהוא צמא מחמת אכילתו, ואם כבר אינו צמא אינו יכול לברך, אף שהוא עדיין שבע מהאכילה שזה נמשך יותר זמן מהצמאון. ואם כן מפי ניהא לומר דגם באכילה מועטת שיעורא דרבי יוחנן גדול משיעורא דריש לקיש, שהוא מקל יותר מר"ל כמו שרואים באכילה מרובה, וכיון שלר"ל השיעור באכילה מועטת הוא ד' מילין, צריך לומר שהשיעור של ר"י שאינו רעב הוא יותר מד' מילין. ואין להקשות איך שייך לומר באכל אכילה מועטת שלא נעשה

רעב אלא אחר כדי ד' מילין, אינו קשה כי שפיר איכא למימר באמת כן, דאף על גב דלא אכל אלא אכילה מועטת, מכל מקום עובר משך זמן גדול עד שיתחיל להתעבד במעיו מה שאכל, ואח"כ יחזור להיות רעב כמו שהיה בתחלה, ושפיר אפשר לומר שהשיעור יותר גדול מארבע מילין, דאינו כ"כ הרבה זמן, כי אם שעה וחומש [- שבעים ושתיים מינוט], ואם כן לפי זה באשר קשה לנו לשער שיעורא דרבי יוחנן באכילה מועטת כשאכל פחות מכדי שביעה, אף להדעות שהשיעור אינו ד' מילין, אלא כל זמן שאינו רעב כ"כ כמו שהיה קודם, כיון שאין אנו בקיאים לשער זאת באופן זה שלא היה שבע מתחילה, והרי השיעור של ר"י הוא יותר משל ר"ל אי"כ יש לסמוך בריוח על כל פנים על שיעורא דריש לקיש שהוא פחות מזה ולברך.

ד"ה בכזית

עיון במשנה ברורה שבכזית חייב בכרהמ"ז מדרבנן, אבל מדאורייתא אינו חייב כי אם כשאכל דוקא שיעור שביעה. והוא ממגן אברהם שכתב שמדאורייתא צריך דוקא שאכל ושבע ממש, ודלא כהלבוש שכתב שמדאורייתא השיעור בכביצה^{מא}. וכן הוא דעת השלחן ערוך בהדיא בסיומן קפ"ז ס"ב שכתב שם: כשלא אכל כדי שביעה, שאינו חייב אלא מדרבנן. וסיומן קצ"ז ס"ד שגם שם נקט ידני שביעה. ובאמת כן דעת רוב הפוסקים, עיון ברש"י ברכות כ' עמוד ב' שכתב כן וז"ל: שיעורא דרבנן, כגון כזית לרבי מאיר וכביצה לרבי יהודה, דמדאורייתא יאכלת ושבעת וברכת^{מב} כתוב, אבל בשיעור כי האי לא מחייב אלא מדרבנן. וכן כתב עוד בדף מ"ח ע"ש דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא, וכן דעת בעל הלכות גדולות, מובא שם ברש"י וזה לשונו: דוקא דאכלו אינהו כזית או כביצה דכוותיה [או יכול להוציאם מי שאכל רק כזית או כביצה], אבל אכלו ושבעו לא מפיק [-אינו מוציא אותם, כיון שהם חייבים מדאורייתא והוא מדרבנן]. וכן דעת רבינו תם כמו שכתב בספר יראים שכתב: כזית וכביצה מדרבנן וכו' וכך שמעתי מרבינו יעקב ז"ל^{מג}. וכן דעת ר"י בעל התוספות, שמה שאמר רבי מאיר יאכלת^מ זו אכילה ואכילה בכזית, ורבי יהודה אמר יאכלת ושבעת^{מב} אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו כביצה, אומר הר"י דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו, דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה. וכן כתבו בעלי התוספות שם בברכות שנתקשו שם שאם אכל כזית דגן איך יכול להוציא אחרים שאכלו על השוכע, וגם הביאו דברי הבה"ג הנ"ל, ובכמה דוכתי כתבו כן בפשיטות.

וכן דעת רמב"ם, שכתב: אינו חייב מן התורה אלא אם

ציונים והערות

יש בה שביעה זו כביצה, ולמד מזה שבכביצה הוי שביעה וחייב מה"ת, אבל כבר פירשו התוס' והרא"ש דאינו אלא אסמכתא שמדאורייתא צריך שביעה גמורה.
מב. וכתב שם עוד: וראיתו ממה שאמרו בגמרא (מנחות כ:): אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבינו של עולם כתוב בתורתך (דברים י) 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד', והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (מנזח ו) 'ישא ה' פניו אליך', אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה (דברים י) 'יאכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך', והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. ועוד ראינו ממה שאמרו (סע מס) רב הונא אכל שלשה עשר

לט. וזהו דוקא ברכה שלפניה, וכמו שכתב החינוך (מ"ה טז) טעם הדבר שראוי לו לאדם שלא יהנה מן העולם הזה בלא ברכה, עשו הברכה על דרך משל כנסילת רשות מבעל הבית לאכול מן הנמצא בביתו.
מג. ב"בזש כתב הטעם שמדרבנן חייב ברכת המזון על כזית, אע"פ שמן התורה אינו חייב, כיון שלשון הכתוב הוא 'אכילה' דכתיב 'יאכלת', ואכילה בכל מקום הלכה למשה מסיני שהוא בכזית, לכן חייבו בכזית, אלא שמן התורה פטור כיון שכתוב גם 'ושבעת'.
מא. וכתב מלבושי יום טוב שלשון הגמרא הטעתו להלבוש, שאמרו ר"מ סבר יאכלת^{מב} בכזית, ר' יהודה סבר יאכלת ושבעת^{מב} אכילה

ד"ה אם. נאכילה מועטת יש לסמוך על שיעור מרובה מילין, והוה חף להראשונים שכתבו השיעור כל זמן שאינו רעב, כי שיעור זה הוא יותר מרובה מילין.
ד"ה בכזית. שיעור כזית הוא מדרבנן ומן המורה שיעורו כדי שביעה, ויהא המורה שביעה מדרבנן וכביצה מן המורה, מגומגמת. וי"א שביעה מן המורה. מולה וזקן או שאלל מקודם ושבע נמטט לדברי הכל חייב לדעת הפמ"ג ממסגר שצריך שביעה מפת ולא משאר דברים, ומ"מ יפתח מלטרף. אכל כזית וצריך ואלל עוד ושבע, חייב מן המורה מכיוון שבע, וגם שלא לא עמה שצריך שהרי היה פטור מן המורה.

הלכות ברפת המזון סימן קפד

רעב (יח) מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב, אף על פי שלא נתעפל עדין לגמרי פנתעפל לגמרי דינינו ליה. וכן נמי לענין אכילת פרות ושתית יין, אם אינו רעב ולא צמא ותאב (ט) לאותם (ט) פרות, יברך (כ) * אם אינו יודע לשער אם נתעפלו: ו לשעור אכילה (כא) לברך עליה ברפת המזון, (י) (כב) * בכזית:

ז רבנו יונה וכו' דה' כו. ח טור והרא"ש שם. ט ברכות מ"ה יכתוב קמ"א ע"א.

באר היטב

אברהם (סס) עין שם ובספר אבן העזר חולק עליו עין שם. והיר אהרן (תה"ש) הביא בשם הרופאים ששעור עכול בינוני הוא שש שעור, וכן הקריח בלכות קטנות חלק א' סימן קמ"ה, וכן כתב מהר"ם לונגו, עין בספר מצת שמורים (כוח הברכות): (ט) פרות. אף על פי שיש לו תאנה לשאר פרות. ט"ז (סק"ב). ומגן אברהם (ס"ג) בשם ב"ח (ס"ג) כתב שאינו תאב לשום פרי: ו (י) בכזית. היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא כפי דוקא שאכל ושבע ממש:

ארבע או חמש שעות קדם שמכריזו אינו נכון, ונראה לי כיון שעוסקין בתורה ובפטריות קלא נתעפל דמי. צריך עיון מי שאכל מעט ולא שבע ממנו היאך ישער היה מתחלה גם כן היה רעב, ונראה לי דמשער אם הוא רעב כל כך כמו שהיה קדם שאכל, והואיל ואין אנו בקיאים לשער זה לכן יאכל מעט קדם ברפת המזון, ואם הסיח דעתו וברך המוציא תחלה, מי שרוצה לפטר שתי אכילות או שתיות בברכה אחת ושהה כדי שיתעפל, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה. מגן

באר הגולה

המזון דאם שהה בין ברכה לברכה דיתור לראש. ואפילו אם שהה באמצע ברכה כדי לגמול בלה מחמת אנט, גם כן אפשר דיתור רק לתחלת ברכה ששהה בה, אחרת דכמה פוסקים לא סבירא להו בקרא"ש דכולוהו שלש ברכות חשובות כאחת, וגם אפשר דאין מעכבות זו את זו כדעת אבן העזר שם, אם כן ממילא אין לו לחזור רק לתחלת אותה ברכה וכמו שפסקנו שם בסיומן ס"ה בכאור הלכה לענין ברכת קריאת שמע, וצריך עיון:

משנה ברורה

האכילה והפסיד ברפת המזון. ואם רוצה לאכל עתה מחדש, דעת המגן אברהם (סק"ט) שיתור ויברך המוציא אפילו לא הסיח דעתו עדין דכיון שנתעפל המזון הפסיד גם ברכה הראשונה, (יח) * אבל הרבה אחרונים פליגי עליה וסבירי דברכה הראשונה לא הפסיד כל שלא הסיח דעתו בינתיים: (יח) * מחמת אותה אכילה. נראה שבא לאפוקי אם הוא משער שבאותה האכילה לכדה היה כבר שעור להתעפל והיה תזור להיות רעב, ובעוד איזה משך אכל עוד משארי מיני מזונות ומחמת אלו הדברים אינו רעב ואחר כך נזכר שלא ברך ברפת המזון אחר אכילה הראשונה, לא יכול לברך עוד ברפת המזון שכבר בטל אותה האכילה. ובמה דברים אמורים, שאחר שאמר אכילתו הראשונה הסיח דעתו מלאכל עוד, אבל אם היה הכל במשך סעודה אחת כגון מה שרגילין בסעודות גדולות שיושבין כמה וכמה שעות ולפעמים יש שעור עכול מאכילת פת שאכלו בתחלה, (ט) אף על פי כן יוכלו לברך לבסוף ברפת המזון, כיון דבתוך משך הזה אוכלין פרפראות וכיוצא ושותין הפל סעודה אחת היא וכלא נתעפל מזון הראשון דמי: (יט) * לאותם פרות.

ה * אם אינו יודע. עין במשנה ברורה (סק"ב) לענין אכילה מועטת מה שכתבנו דיש לסמוך אסבא ראשונה, והשעם משום דיש הרבה פוסקים הפוקדים בשעור זה, עין באליה רבה (ס"ד) ומגן גבורים (אלף המגן ס"ז) ובספר תפארת ישראל (פ"ח אות כב), ועין בדרוכי משה (אות א) שגם הוא העתיק שיעורא דארבעה מילין. ונלעניית דעמי היה נראה עוד יותר דאפילו לפוסקים ראשונים שהשמיטו שיעורא דארבעה מילין והעתיקו שיעורא דרבי יוחנן (גג) דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב ומשום דמשמע להו דרבי יוחנן פליג אשיעורא דארבעה מילין, אף על פי כן מורד בשיעורא דארבעה מילין דער שעור זה כדאי לא נתעפל המזון, ושיעורא דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב הוא שעור יותר מאחר מארבעה מילין, וכן מסתבר לומר שהרי לענין אכילה מרבה יתן רבי יוחנן שעור יותר גדול משיעורא דריש לקיש דאינו רק עד שהוא צמא, ואם כן ספי ניתא לומר דגם באכילה מועטת שיעורא דרבי יוחנן גדול משיעורא דריש לקיש, ושפיר איכא למימר דאף על גב דלא אכל אלא אכילה מועטת מפל מקום עד שנתחיל להתעפל במעיו מה שאכל ויתור להיות רעב ככתחלה משעור יותר גדול מארבעה מילין דאינו כי אם שעה וחמש, ואם כן לפי זה באשר קשה לנו לשער שיעורא דרבי יוחנן באכילה מועטת יש לסמוך ברוח על כל פנים על שיעורא דריש לקיש שהוא פחות מזה ולברך. ואף שבמגן אברהם (ס"ט) משמע דשיעורא דריש לקיש נפיש, לעניות דעמי נראה כמו שכתבתי, ועל כל פנים יוכל לסמוך על זה אחרי שהרבה פוסקים אחרונים העתיקו שיעורא דארבעה מילין להלכה:

ז * בכזית. עין במשנה ברורה (ס"ב) והוא מגן אברהם (ס"ב יא), וכן הוא דעת השלחן ערוך שהדין בסימן קפ"ו סעיף ב' וסימן קצ"ו סעיף ד', ובאמת כן הוא דעת רוב הפוסקים, עין ברש"י ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה שיעורא) שכן כתב עוד בפרק מ"ח (ע"א ד"ה ע"ד) עין שם, וכן דעת בעל הלכות גדולות מובא שם ברש"י, וכן דעת רבנו חם כמו שכתב בספר יראים (ס"י רג), וכן דעת ר"י בעל התוספות (ט: ד"ה רבי) וכן כתבו בעלי התוספות שם בכרכות (מה. ד"ה ע"ד) וכמה דוכתי, וכן דעת רמב"ם (פ"א וס"מ"ג ע"ש) (טו), וכן דעת הרא"ש (פ"י ס"י כ"ד) וכן דעת בעל המאור (יב. ד"ה נשים) שם בסוגיא דף כ' ע"ש, וכן גם כן דעת בעל האשכול (הלכות נטילת ידים) וכן דעת רבי ישעיה מובא בשבלי לקט (ס"י קנ"ד) והוא אכילה רבה (סק"ט) כתב שדעת החננוף (מצוה חל) והרבנו יונה (יב. ד"ה גמ') והרבנו ירוחם (נתיב טו ח"ו) דמן התורה סגי בכביצה עין שם, והנה הקענין בדרבי החננוף יראה שלא הכריע קלל כן לדינא רק כתב דיש מרבותיו שדעתם כן, ואדרבה בראש הסימן כתב דדוקא שביעה גמורה והביא מיקרא דרב עזריא (כ) דמוכת מנה דכזית וכביצה אינם כי אם מדרבנן בעלמא, גם אחר שהביא דעת יש מרבותיו כתב אחר כך בהפך שלפי הנראה מדברי הראשונים כל זמן שלא שבע במזון לא יתחייב לחזור ולברך מספק עין שם, הרי דלא בירא דעתו בענין זה ואדרבה נוטה דעתו קצת להפך, ויש לן רק דעת הרבנו יונה והרבנו ירוחם. ובאמת פי עקר שיטה זו לחלק בין כביצה מגמגמת מאד, דהרי כל הראשונים פסקו כרפי מאיר דאמר

שער הצינון

בכחה (ס"ד) ומגן גבורים (אלף המגן ס"ז) (ש) מגן אברהם (כ) בסוף סעיף קטן ט', והפרי מגדים (כ"א) אסבר לן דברי המגן אברהם בפנים אחרים, ולעניות דעמי השעם כמו שכתבתי: (כ) רב אחרונים: (כ"א) ט"ז (סק"ב) ואלה רבה (ס"ד) בשם כמה פוסקים ומגן גבורים (שס) ותפארת ישראל (פ"ח אות כב), וגם דרכי משה (אות א) העתיק שעור זה: (כ"ב) מגן אברהם (סק"ט) ודרך החיים (שס) ונתי אדם (ה"א כלל ט ס"ג): ו (כ"ג) נזכר בפוסקים בכמה מקומות: (כ"ד) עין באור הלכה (ד"ה בכזית):

ושארי אחרונים. ובאליה רבה (סק"ה) כתב דמחננוף כתב החננוף זה רק להסבירם כן אכל כביצה חוב מדאורייתא, ובאמת לא כתב החננוף זה רק להסבירם כן אכל הוא לא פסק מידי בזה עין שם וכו' וכתו שכתבנו בזה בבאר הלכה (ד"ה בכזית). והנה יש איזה אחרונים שמגמגמים על עקר דינו דמגן אברהם דאפשר כיון דצעם הנכרה הוא דאורייתא החמירו חכמים בספקו אפילו בשיעורא דרבנן (יט) ועין עליה ברכות כ' (ע"ב ד"ה לולא) ובגדיל ישען, אבל דברי החננוף סימן ת"ל הו' תיבתיהו (יט): ה (יט) אבן העזר ודרך החיים (ד"ה לכות

הלכות ברכת המזון סימן קפד

ביאורי ההלכה

פט: וז

והביא מימרא דרב עזירא דמוכח מינה דכזית וכביצה אינם כי אם מדרבנן בעלמא, שכתב: והראיה שאין חיוב הברכה מן התורה רק אחר השביעה, מה שאמרו חז"ל (מסכת ט:): דרש רב עזירא וכו'. גם אחר שהביא דעת יש מרבתינו כתב אחר כך בהיפך שלפי הגרסא מדברי הראשונים כל זמן שלא שבע במזון לא יתחייב לחזור ולברך מספק, שכתב א"כ: אבל מכל מקום ראיתי הרמב"ם ז"ל ואחרים עמו שנראה לי מדבריהם לומר שאין עיקר חיוב ברכה דאורייתא אלא על אכילת שביעת מזון וכו', ואל הגדולים שבדורנו נשמע במצות התורה. הרי דלא ברירא דעתו בענין זה ואדרבה נוטה דעתו קצת להיפך. ופש"ל [ונותרו לנו] רק דעת הרבינו יונה והרבינו ירוחם.

ובאמת כי עיקר שיטה זו לחלק בין כזית לכביצה - שכזית הוא חייב רק מדרבנן, וכביצה חייב מדאורייתא - מגומגמת מאד.

כן שבע, שנאמר 'ואכלת ושבעת וברכת', ומדברי סופרים אכל אפילו כזית מברך אחריו. וסמ"ג שכתב: רבי מאיר אומר בכזית, רבי יהודה אומר בכביצה, והלכה כרבי מאיר. ואלו שיעורים דרבנן הם, דמן התורה אינו מחויב לברך אלא אם כן אכל כדי שביעה. וכן דעת הרא"ש שכתב ג"כ על מה שנחלקו ר"מ ור"י אם בכזית או בכביצה, ששני השיעורים מדרבנן. וכן דעת בע"ל המאור שם בסוגיא דף כ' שכתב: כזית שיעורא דרבנן הוא וכו', שיעורא דאורייתא הוא אכילה שיש בו שביעה בלא דקדוק.

[והא"י רבה כתב שדעת החינוך והרבינו יונה והרבינו ירוחם דמן התורה סגי בכביצה וכדעת הלבוש, עיין שם מ]. והנה המעיין בדברי החינוך יראה שלא הכריע כלל כן לדינא, רק כתב דיש מרבתינו שדעתם כן, וז"ל: יש מרבתינו שדעתן לומר ששביעה דאורייתא היא בכביצה לבד, שבכך מיתבא דעתיה דאיניש. ואדרבה בראש הסימן כתב דדוקא שביעה גמורה.

צינונים והערות

עד כביצה, היינו לר' יהודה שמסמין על 'ושבעת' כביצה, אבל לר' מאיר שמסמין על 'ואכלת' כזית, סובר שבכביצה הוא שביעה גמורה מדאורייתא, ופסקו בזה כר' מאיר. מד. דאה בהערות לעיל שהובא המאמר כולו.

לחמים ולא ברוך ברכת המזון דאורייתא, כי אמר עדיין אני רעב, ומוכח שצריך שביעה ממש. מג. בא"י רבה שם כתב: וטעמו מבואר שם ששביעה דאורייתא הוא כביצה דבהכי מיתבא דעתיה דאיניש, וכתב שהם מפרשים מה שאמרו 'הם מדקדקים

הלכות ברכת המזון סימן קפד

ס"ק כב

ושיעור שביעה משמע מספר החינוך דאינו שוה בכל אדם, אלא כל אחד יודע שביעתו לפי כמה שהוא רוצה ורגיל לאכול, ואם דרכו תמיד לאכול כדי מחייתו לבד דהיינו מה שצריך לו לחיות, ואינו אוכל למלאות רעבונו עד כדי שירגיש

[כב] כיון ששביעה אין הכוונה הרגשת שובע של הגוף, אלא שהאדם שבע ומסתפק באכילה זו, ולכן בצדיק שמסתפק בכדי מחיתו נקרא שביעה אף שאין הגוף מרגיש שביעה גמורה, א"כ ה"ה להזמיר ברעבתן, אף שאכל הרבה כיון שהוא אינו מסתפק בכך עד שיאכל הרבה מאד, אינה נחשבת שביעה.

שהוא שבע, כיון שרגיל בכך וזו היא השביעה שלו, אף שאינו מרגיש שביעה גמורה, גם זה נחשב שביעה. וז"ל החינוך: זאת השביעה אין לה שיעור שוה בכל אדם, אבל כל אדם יודע שביעתו, וידענו שיעור שביעת הצדיק שהוא באוכלו לשובע נפשו, כדי מחייתו לבד.

ביאורי ההלכה

המשך ד"ה בכזית

דהרי כל הראשונים פסקו כרבי מאיר דאמר שחייב ברכת המזון חל בכזית, וא"כ להלכה אין השיעור כביצה אלא כזית, וממה נפשך אי פלוגתייהו מדרבנן שר' מאיר ור' יהודה נחלקו מהו השיעור שמדרבנן חייב בברכת המזון, ולא דיברו כלל מהשיעור שמדאורייתא, וקראי שדרשו שם כל אחד לפי שיטתו, צריך לומר שהם אסמכתא בעלמא, כמו שכתבו התוספות בדף מ"ח, וא"כ בין כזית בין כביצה אינם כי אם מדרבנן, שהרי בין השיעור כזית שאמר ר' מאיר, ובין כביצה שאמר ר' יהודה הוא רק מדרבנן, וקשה על שיטה הנ"ל שסוברים שכביצה מדאורייתא. ואי נימא דבקרואי פליגי שמה שדרשו בפסוק אינו אסמכתא אלא דרשא ממש, ולר' מאיר בכזית חייב מה"ת, ולר' יהודה בכביצה, אם כן למאי דפסקינן הלכה כרבי מאיר, מן התורה בכזית סגי ולא בעינן כלל כביצה, ושוב קשה על השיטה המחייבת לברך מדאורייתא בכביצה. ודוחק גדול לומר שר' מאיר ור' יהודה לא דיברו על דבר אחד, דלעולם לרבי יהודה מדאורייתא סגי בכביצה, ור' מאיר מודה לו בזה, אבל רבי מאיר פליגי עליה בחיוב דרבנן, ופסירא ליה דמדרבנן מברכין גם אכזית, ומה שאמר ר' מאיר 'בכזית' היינו מדרבנן, דזה לא משמע כלל.

[כג] בגמרא שם, רב הונא אכל תליסר ריפתי ולא בירך, אמר ליה רב נחמן כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך. ופרש"י שאכל פת הבאה בכיסנין, ולכן לא בירך. והביא פירוש אחר בשם רבותינו שאכל תליסר ריפתי מפת שלנו, ולא בירך אחריו משום שלא שבע, ונאמר (תניס מ) 'ואכלת ושבעת וברכת'. ולפיז ע"ז אמר לו רב נחמן שכיון שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך.

ידי כזית או בכביצה, לכולי עלמא מחויב מן התורה לברך, ואין בזה שיעור שהאוכל פחות ממנו נחשב שלא אכל כדי שביעה, אלא צריך שישבע במציאות ובוה תלוי החיוב, וכיון דמכל מקום הוא שבע מאכילה זו, חייב בברכת המזון מן התורה.

והנה ראיתי בפרי מגדים שכתב דמסתברא לו דבעינן שביעה מפת לבד ולא משאר דברים, ואז הוא חייב מן התורה, כי הרי חיוב ברכת המזון הוא על אכילת פת בלבד. ונראה לי פשוט דאין מונתו במי שאוכל איזה דבר ללפת את הפת דזה פשיטא דמצטרף להפת, שאף אם באה שביעתו גם מחמת אותו דבר מתחייב לברך, שכן הוא דרך אכילה [עין ברכות מ"א לענין הנכנס לבית המנוגע ולבוש כליו וסנדליו וטבעותיו, הוא טמא מיד, והן טהורין עד שישאח בכדי אכילת פרס פת חטין מיסב ואוכל בלפתן הרי מבואר שכן הוא דרך אכילה לאכול בליפתן, שלכן משערים שיעור כדי אכילת פרס כשאוכל בליפתן], אלא בשאכל שארי דברים בפני עצמן כגון שאכלם לפני שאכל הפת ולא ביחד עם הפת ללפתו, ואח"כ אכל פת ושבע לבסוף, וע"ז סבר הפמ"ג שצריך שביעה מאכילת הפת לבד. והנה מלשון רדב"ן הנ"ל שכתב שאם אכל מקודם, ולכן שבע עכשיו מאכילה מועטת חייב מן התורה, משמע לאאורה שלא כהפמ"ג, אלא דאם כבר אכל איזה דבר אף שלא היה פת ופיים שביעתו על ידי אכילת כזית פת מהני לחיוב מן התורה, שהרי ודאי מדובר שאכל מקודם דברים אחרים שאינם פת, דאי מיירי שאכל מקודם גם כן פת, ורק לכן חייב כיון ששבע רק מפת וכהפמ"ג, א"כ הרי אכל פת כדי שביעה ממש, ופשיטא דחייב, וא"צ בזה לחידושו של הרדב"ן, שכששבע אפילו אכל 'מעט' חייב מה"ת, שהרי אכל הרבה בשתי הפעמים יחדיו, ומברך עכשיו על כל מה שאכל גם מקודם [ומשמעות הרדב"ן שמברך על האכילה המועטת שאכל, כיון ששבע מזה, אף ששבע מחמת סיבה שכבר אכל מקודם], אלא ודאי שהרדב"ן מיירי באכל מקודם דברים אחרים ולא פת, שא"א לומר שמברך עליהם, ורק שמברך על מה שאכל פת ושבע מזה, אף שהשביעה היתה מחמת סיבה שאכל קודם לכן, ובוה צריך לחידושו של הרדב"ן שא"צ לאכול הרבה שיעור שביעה אלא צריך שיאכל וישבע במציאות. וכיון שמדובר באופן זה, קשה על הפמ"ג [שמלבד עצם חידושו של הרדב"ן שלא אכל הרבה אלא שבע מאכילה מועטת, יש ללמוד מדבריו עוד חידוש], שהרי כאן

ובאמת דברי הרבינו יונה שם סתומים מאד שכתב: ושיעור כדי שביעה אינו בפחות מכביצה, שזה לא נקרא אכילה וכו', ושיעור שביעה לא הוי אלא כביצה או יותר וכו', לאיש שאכל כביצה מפני שהאיש כיון שאכל כדי שביעה חייב מן התורה וכו'.

ואף על פי כן - אע"פ שדוחק לחלק בין כזית לכביצה, ודעת רוב הפוסקים שרק כדי שביעה חייב מן התורה, מ"מ שיטת השולחן ערוך ומגן אברהם שמן התורה אינו חייב אלא בכדי שביעה, לא ברירא כולו האי שיש חולקים על זה וסוברים שבכזית חייב מדאורייתא, ולדעתם מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה הוא על השיעור דאורייתא, כמו שדרשו הפוסק באמת, ואינו אסמכתא.

ודע עוד דאף לשיטת רוב הפוסקים דבעינן שביעה ממש, מכל מקום בחוליה או זקן שהם שבעים גם מאכילה מועטת, או שכבר אכל מקודם ועכשיו אוכל שיעור שממנו לבד לא היה שבע, אלא שכיון שכבר אכל מקודם, לכן די לו כעת באכילה מועטת, והוא שבע על

ציונים והערות

אכל הרבה או מעט, אין הדבר תלוי אלא משום דכתיב 'ואכלת ושבעת וברכת'. אמנם בשע"ת (פי קלו סק"ט) מביא מהא"ר בשם העולת תמיד שמסתפק בזה כששבע ע"י מה שאכל מקודם אם חייב מדאורייתא. מח. עיי"ש שכתב כן לענין אכל פת ועוד שאר דברים ושבע, ומספק אם אכל כדי שביעה מהפת לבד, אם מחויב לברך ברכת המזון מספק, שהוא ספק חיוב, ואין דומה לודאי חייב וספק יצא. וע"ז כתב: וכי תימא כל ששבע אף שלא היה מפת חייב, זה אינו, דא"כ אף בכל שהוא מפת כששבע מדברים אחרים שאכל עמו יתחייב, וכי תימא מפני שכתוב 'ואכלת' [צריך אכילה כזית מפת, ולכן לא די בכל שהוא פת], הרי מ"מ משמע שצריך שיהיה שבע מפת.

מה. בגמרא (ט:): הפסוק ואכלת ושבעת, שרבי מאיר סבר 'ואכלת' זו אכילה, 'ושבעת' זו שתיה, ואכילה בכזית, ורבי יהודה סבר 'ואכלת' ושבעת' אכילה שיש בה שביעה, ואינו זו כביצה. מו. ומה שאמרו 'הם מדקדקים על עצמם', מפרש ביראים דהיינו שהם דורשים [מהפסוק] ומדקדקים בכזית. ובראב"ד משמע שמאמר זה של רב עורא שמדקדקים על עצמם וכו' אינו להלכה, שבעל מאמר זה סבר שכזית אינו מדאורייתא. ומה שהקשו ה"ה (נלכות מט: ד"ה ר"ט) שאם כזית מדאורייתא איזה שיעור הוא מדרבנן, ביראים כתב שהשיעור מדרבנן הוא פחות מכזית. ובאליה רבה (סק"ט) כתב שאכילה בלא שתיה הוא מדרבנן [כי 'ושבעת' זו שתיה]. מו. וז"ל הרדב"ן: לא ידעתי מקום לשאלה זו, וכי הדבר תלוי אם

קפה לברך ברפת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברפת המזון. וכו' ה' סעיפים:

- א** * ברפת המזון נאמרה (א) * בכל לשון: **ב** בצריך שישימע לאזניו מה שמוציא בשפתיו. ואם לא השימע לאזניו יצא, **ג** יוכלך שיוציא (ב) [א] (ב) בשפתיו: **ג** * יש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך (ג) בקול רם כפי שיצאו בברכתו: **ד** האפלו נשתפר כל כף עד שאינו יכול לדבר פראוי, (ד) יכול לברך (ו) ברפת המזון: **ה** (ה) * יאם ברך והיתה צואה כנגדו

א סטה ל"ב (בי"א).
 ב ברכות ט"ו (ע"ב).
 ג לפירוש רש"י (ע"ג ע"ד ד"ה בלבו ולפירוש רבנו יונה שם (ח' ד"ה ג"כ) והרא"ש (פ"ג סי' ע"ד) ד' כל בו (סי' ס"ח) ה' טור פ"ק ירושלמי פ"ק קמא דתרומות (ה"ד) ו' עירובין ס"ד (ע"א).

שערי תשובה

באר היטב

ב [א] בשפתיו. עין באר היטב. ובספר חרדים (מנחת עשה התולדות באוון אה"ז) כתב דרב הפוסקים חסידים דאם לא השימע לאזניו לא יצא, והביאו פרקי יוסף (סק"ב):

והמדרקק זהר לברך וקא תוף הספר ולא בעל פה. ב"ח (סי' ב"ח) [כתב בספר חסידים (סי' ס"ח) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקק לברך כל הברכות כקנת הלב כו'. עין שם, ובספר אליה רבה (סק"א):

ד (ג) ברפת המזון. עין סימן צ"ט סעיף א'. ולכתחלה יברך קדם שיבא לידי כף. עין מגן אברהם (סק"א):

ב (ה) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. ונראה לי דאם מחמת חלי או אנס אחר קרא בלבו יצא, כמו בעל קרי. מגן אברהם (סק"א). מצאתי למה אין ה' בברכת המזון. לפי שכל מי שברך ברפת המזון כקנה אין שולט בו לא אף ולא קצף וכו' ומזונותיו מצויין לו ברוח ובכבוד כל ימיו. ספר החנוף (מצות תל), עטרת זקנים. והמדרקק זהר לברך וקא תוף הספר ולא בעל פה. ב"ח (סי' ב"ח) [כתב בספר חסידים (סי' ס"ח) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקק לברך כל הברכות כקנת הלב כו'. עין שם, ובספר אליה רבה (סק"א):

באר הגולה

משנה ברורה

וכפ"ח, וממה נפשך אי פלוגתייהו מדרבנן וקראי אטמקמא בעלמא כמו שכתבו התוספות ב"ח (ע"א ד"ה ע"ד), בין פזית בין בפיעה אינם פי אם מדרבנן, ואי נימא דקראי פליגי, אם כן למאי דפסקינן כרפי מאיר, מן התורה בכוח סגי ולא בעינן קלל כביעה. ודחק גדול לימר דלעולם לרבי יהודה מדאורייתא סגי בכביעה אבל רבי מאיר פליגי עליה ויכירא ליה דמדרבנן מברכין גם אפזית, דזה לא משמע קלל. ויבאמת דברי הרבנו יונה שם סתומים מאד, וכן דברי הרבנו ירוחם מקצרים יותר מדאי ולא הביא כלל לדעת הפוסקים בזה גם דברי רבו הרא"ש, ואפשר דטענה סופר יש בדרבנן. ונאף על פי כן שיטת השלחן ערוך ומגן אברהם (שם) לא בריא פולגי האי, עין ביראים סימן כ"ד ודעה דמן התורה סגי בכוח, וכן כתב בשם התקדמות רב הונא ריש פלה, וכן הוא דעת הרמב"ם בהשגותיו פרק ה' (ה"ה) מהלכות ברכות, והרשב"א בפרק ג' דברכות (כ' ד"ה אלא) הביאו גם כן וכתב שדרבנן נראין, וכן הוא דעת הרמב"ם שם במלחמות (יב' ד"ה אמר) עין שם, וכן דעת ר"י מקורבי"ל דכוחה הוי מדאורייתא מוכב בתוספות רבנו יונה על ברכות (מ"ט ד"ה ח"ח). סו"ע עוד דאף לשיטת רב הפוסקים דבעינן שביעה ממש, מכל מקום בחולה או זקן או שפיר אכל מקדם והוא שבע על ידי כוח או בכביעה, לקיל ילקא מחיב מן החורה לברך כיון דמכל מקום הוא שבע ורדפי' חלק ששי סימן ב' אלפים רכ"ד ומוכב בשערי תשובה סימן קצ"ו (סק"ח). והנה ראיתי בקרי מגדים (א"א סק"ח) שכתב דמסתברא לו דבעינן שביעה מפת לברך ואז הוא חיב מן התורה, ונראה לי פשוט דאין פוגתו במי שאוכל איזה דבר ללפת את הפת דזה פשיטא דמצטרף שכן הוא דרך אכילה [עין ברכות מ"א (ע"א), מסב ואוכל בלפתן]. אלא בשאל אלא אכל איזה דבר וסיים שביעתו על ידי אכילת פזית פה מהני לחייב מן התורה, דאי מיירי שאכל מקדם גם כן פת פשיטא דחיב, אך יש לדחות דמיירי שאכל פת מקדם לזה וברך ברפת המזון, ומכל מקום הוא חיב עתה מן התורה לברך כיון ששעל כל פנים הוא שבע ממידו דיון ודומיא דזקן או חולה (ו) וגם בלא הכי אפשר לומר דלא נוכל לפטרו מן התורה על ידי ברכת המזון שברך מתחלה, דאז הלא פטור היה מן התורה):

ג * יש מי שאומר וכו'. עין במגן אברהם (סק"ב) שהקשה הרי מילתא בברכי יוסף (סק"ב) ונהר שלום (סק"ב) דחאי יש מי שאומר סבירא ליה כשיטת רש"י (הור"ד כ"א סי' ס"ו) ד' ד' כולל להוציאם אפלו אם אינם מכינים קלל הלשון, והוכיח זה מכל בו (סי' כ"ה) גופא שמפנינו נובע מקור דין זה, ולנכחי כתב המחבר בשם יש מי שאומר משום דלעקר הדין סבירא ליה להמחבר כשיטת שארי פוסקים המחמירין בזה וקדלקמן בסימן קצ"ג סעיף א', ואף על פי כן העתיקו משום דעל כל פנים זה עדיף מזה שלא יברכי לנגרי דיוצא על כל פנים לדעה זו, ועין ב"ח שם סעיף קטן ב':

החנוף [בפרשת עקב (מצוה תל)] דאינו שנה בכל אדם (כה) אלא כל אחד יודע שביעתו, ואם דרכו קמיד לאכל פרי מחיתו לבר גם זה נחשב שביעה:

- א** (א) בכל לשון. דכתיב 'ויברכת' (דברים ח' י') (ב) בכל לשון שאמה מברך. ודוקא שמכין באותו הלשון [באור הלכה לעיל בסימן ס"ב (ר"ה יכול) עין שם]. וכתב הפ"ח בסימן קצ"ג (סי' ב) דכל זה מצד הדין, ולמצנה מן המכתר בעינן דוקא לשון הקדוש. וכתב בספר החנוף (מצוה תל) כל הנהיר בברפת המזון מזונותיו מצויות לו כל ימיו בכבוד. והמדרקק זהר לברך לכתחלה תוף הספר ולא בעל פה. וכתב בספר חסידים (סי' ס"ח) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו, בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקק לברך כל הברכות כקנת הלב וכו', עין שם: **ב** (ב) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. * ואם מחמת חלי או אנס אחר ברך ברפת המזון בלבו יצא [מגן אברהם (סק"א)]. ועין לעיל בסימן ס"ב במשנה ברורה סעיף קטן ז' שברבנו דהאי יצא לא לגמרי קאמר דהא קיימא לן הרהור לאו קדבור דמי, אלא רצונו לומר דעל כל פנים בשעה שאינו יכול לברך ירהר בלבו והקדוש ברוך הוא יקבע לו שכר עבור זה, אבל בעצם אינו יוצא, ועל כן כשיסתלק האנס אם עדין לא נתעפל המזון יברך ברפת המזון, ועין במה שכתבנו שם במשנה ברורה ובכבוד הלכה בכל הסעיף (סי' ט"ד) כי הכל שייך לכאן: **ג** (ג) בקול רם. והיננו כשאנין בקיאים בעצמם לברך והם יוצאים בשמיעתם ממנו. (ב) ויש שכתבו דטוב לעולם לברך בקול רם פי הקול מעורר הפניה, ובפרט אם הוא שבת או ראש חודש לא ישכח על ידי זה להזכיר מעין המאריך: **ד** (ד) יכול לברך ברפת המזון. דכתיב (שם) * ויאכלתם ושבעתם וברכתם, ואפלו מדרבנן [ירושלמי (תרומות פ"א ה"ד)] פרוש שאינו יכול לדבר פראוי, ומ' שבעת קדושיק ליה, (א) שמצוי כמה פעמים שאחר שביעה האדם עומד שפור ואפלו הכי חיבתו התורה לברך, ועין לקמיה מה שנקתב בזה: **ה** (ה) אם ברך והיתה וכו'. רצונו לומר (ה) דכתחלה קיימא לן לעיל בסימן ע"ו (ס"ח) במי שהתפלל ומצא צואה כנגדו או בצדו תוף ארבע אמותיו במקום שהיה ראוי להסתפק ופשע ולא בדק, שצריך לחזור ולהתפלל משום שצאמר (משלי כ"א כ"ז) זכח רשעים תועבה, וכן הוא הדין לענין קריאת שמע, ונסתפקו התוספות (עירובין ס"ד ד"ה שכור) והרא"ש (שם פ"ו סי' ה) אם גם בברפת המזון אמרינן הכי, או דלמא שאני ברפת המזון דקלא מהתם, דהרי בשתוי אף שיכול לדבר לפני המלך קיימא לן (עירובין שם) דאל

ה * אם ברך והיתה צואה כנגדו וכו'. עין במשנה ברורה (סק"ה) והוא מהלכות, וילקויה משמע מה דאם היה נודע לו מתחלה ועבר על זה לא היו מסתפקים בזה, כיון דעבר לכתחלה כשאת נפש על אסור דאורייתא ביראי חזון ומכרה, ואף בזה שבאמת שוגג היה שלא ידע שיש כאן צואה ואף שחטא בזה שפשע ולא בידק בזה מסתפקים אולי לא קאמר הנגמא רק לענין הפלה דחמיר טפי ולא בברכת המזון. וסא מפרו מגדים לעיל בסימן ע"ו (א"א סי' יב) משמע שהוא מפרש לקעיה זה כשפטיה האפלו כנודע לו מתחלה מסתפקים. והנה מהתוספות (עירובין ס"ד ד"ה שכור) וכן מהרש"ל הרמב"ם בלקוטיו פרי מגדים כיון דהמחבר קאמר סתמא משמע דמסתפקי בכל גוני, ומשום

(כ"ב ד"ה וכיון) משמע גם כן דמסתפקי אם מצא אחר כף צואה, ואולי דסכת (כ"ב) ולקאויה משמע מלשונו דאם הוא איש ועבתו ואינו שבע כי אם באכילה מרבך מאד אינו מחייב פי אם לפי שביעתו וכו', ומרבותיו של רש"י (וב' ברכות מ"ב ע"א ד"ה ע"ו) משמע דתלוי לפי אנשים אחרים כל שדרכו לקבע סעודה בשעור הזה מקרי שביעה:

שער הציזין

א (ב) גמרא (סוטה ל:). **ג** (ג) אליה רבה (סק"ג) בשם ראשית חכמה (שערי הקדושה ס"ט): **ד** (ד) תלמודי רבנו יונה (כ"ב ד"ה שכור): **ה** (ה) כן משמע בלבוש דעל זה מסתפק השלקן ערוף, ועין בבאור הלכה (ד"ה א"כ):

הלכות ברכת המזון סימן קפד קפה

ביאורי ההלכה

השביעה נעשית מפת ומשאר דברים, ולהפמ"ג צריך שישבע מהפת לבד. אך יש לדחות דמיידי שאכל פת מקודם לזה, ולכן חייב בברכת המזון כי השביעה נעשית רק מפת שאכל עכשיו ומהפת שאכל מקודם, ומ"מ צריך לחידושו של הרדב"ז שאפילו אכל 'מעט' ושבע חייב, כי מיידי שכבר בירך ברכת המזון ואי אפשר לחייבו עכשיו לברך על כל מה שאכל גם מקודם, כיון שכבר בירך ע"ז, וזהו חידושו של הרדב"ז שמוכ"ז מקום הוא חייב עתה מן התורה לברך, כיון שעל כל פנים הוא שבע עכשיו מהאכילה המועטת, ואין צריך לאכול הרבה דוקא, והשביעה היא כדינה להפמ"ג כי שבע ממידי דזיין - מדבר המזון דהיינו מפת, ואף שכבר בירך על חלק הראשון שאכל, צריך

פסקי הרב שו"ע סעיף א בכל לשון. גמ"ע הרב (ס"ה) כ"ב: ברכת המזון נאמרת בכל לשון שנאמר וברכת את ה' וגומר בכל לשון שאתה מנחך כי לא חייב הכתוב אלא שחברך את ה' אלהיך וכל לשון שאתה מכיר עלה שאתה מנחך ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך מולך לנחך אכל את ארצו ממיני הלשון אינו יוצא ידי חובתו ואפילו בלשון הקודש שאין אי קרלה בו וברכת את ה' אלקיך כיון שאינו מנחך מיטת הברכה שמוציא משני (ע"י נתי' מלך גמ"ע סק"ו והיינו משום דעטול סני בלג כמ"ס גמ"ע ס"ק י"ה משא"כ דהמ"ז לרין סו"טא בשפתיו כדלקמן) ולע"פ שידוע למי מנחך ויגומר לנחך ה' בתיבות אלו וכו"ס אם לנבו סוגה לנדבירם אחרים בשעת אחרית הברכות לע"פ שמנין לשון הקודש ולכן הגמים ועמי הארץ שאינם מנינים לשון הקודש חייבים לנחך ברכת המזון בלשון שמיניש ולא בלשון הקודש וכן אינם יוצאים בשמיעה מהמנחך בלשון הקודש צימון אלא יצרכו לעמנן בלשון שמיניש.

סעיף א - שו"ע

ברכת המזון נאמרה בכל לשון, ואין צריך לברך דוקא בלשון הקודש.

ס"ק א

דכתיב 'וברכת' ומשמעו שתברך להשי"ת, ואין בזה דין דיבור בלשון הקודש, אלא עיקרו לברך, וזה מתקיים בכל לשון שאתה מברך. וכשמברך בלשון אחר שאינו לשון הקודש, יוצא דוקא כשמבין באותו הלשון [בה"ל לע"ז בסיומן ס"ב], עיין שם שאפילו הסוברים שבקידוש וברכת המצות והלל יוצא אפילו אינו מבין הלשון, בברכת המזון הכל מודים שאינו יוצא אלא אם כן מבין הלשון, וגם בברכות הנ"ל וכו' הכריע הביה"ל שם שאינו יוצא. כתב בספר החינוך שמקובל הוא מרבתינו שכל הזדיר בברכת המזון מוזנותיו מצויות לו כל

ימיו בכבודו. והמדקדק יזהר לברך לכתחלה תוך הספר שכן יכוון כראוי, ולא בעל פה. כתב בספר חסידים מעשה באחד שמת קודם זמנו, ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו אחר שעבר זמן רב, יותר מ"ב חודש, ושאל אותו איך אתה נוהג בעולם שאתה שם, ואמר לו, בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך כל הברכות ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון בכוונת הלב ואומרים לי להנאתך נתכוונת. שאל אותו, והלא אין משפט לרשעים אלא שנים עשר חדשים בלבד, וכבר עברו עליך יותר מ"ב תודש ועדיין דנין אותך. אמר לו אין דנין אותי פורעניות חזקים כמו בשנים עשר ראשונים.

סעיף ב - ס"ק ב

כוונת המחבר במה שכתב 'ובלבד שיוציא בשפתיו', שדוקא כדיבור יוצא אע"פ שלא השמיע לאזניו,

צינונים והערות

- א. בב"ח כתב שאין הלימוד מיתור בפסוק, אלא ממשמעות 'וברכת' משמע בכל לשון שאתה מברך. וכ"כ רש"י בגמרא (סוטה ל): בכל לשון שהיה מברך, לא קבע לו הכתוב לשון, ובגמרא שם יש שגרסו ברכת המזון 'מגלן' [שיכול לברך בכל לשון] דכתיב ואלתל ושבעת וברכת את ה' אלהיך, בכל לשון שאתה מברך. וברש"י כתב שלא גורסים 'מגלן' כי לא צריך דרשה לזה, כי מהיכא תיתי שיצטרך בלשון קודש. ובתוס' (ד"ה גמ"ס) כתבו שאפשר לגרוס 'מגלן', שהיה מקום לומר שנלמוד 'וברכת' של ברכת המזון מברכות הר גריזים, דכתיב (דברים כז) 'אלה יעמדו לברך', מה להלן בלשון קודש אף כאן [שמגורה שיה כעין זו לומדים שברכת כהנים בלשון הקודש], לכך כתוב 'וברכת את ה', כלומר מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה תוכל לברך בכל לשון שתרצה, ומסתמא בלשון שאתה מכיר שתתן שבח להקב"ה בלבב שלם להנאתך. וכן איתא בירושלמי 'וברכת' כרי שיחא יודע למי מברך. ובבאר שבע (ס"ט) מפרש דעת רש"י שאי אפשר ללמוד מהר גריזים, מאחר שברכת המזון הברכה היא כלפי הקב"ה שהוא יודע ומכיר בכל לשון, משא"כ ברכת הר גריזים שהיה כלפי ישראל, ולכן ברכת הכהנים לומדים מהר גריזים ששניהם כלפי ישראל שאינם יודעים ומכירים בכל לשון.
- ב. בברכי יוסף (פ"ק) מבואר לפי שאין אדם יכול לשבח לבורא כפי כוחו אלא בלשון שהוא מבין.
- ג. אצל בלשון הקודש יוצא אפילו אינו מבין (משנ"ס ס" ס"ק).
- ד. בב"ח מביא עוד למה אין ה' בברכת המזון, לפי שכל מי שמברך ברכת המזון בכוונה, אין שולט בו לא אף ולא שצף ולא קצף. ובאר"ד (פ"ק) מביא מהרוקח שכתב: להודיע שאין אף קצף שצף שולט בסעודה כשמברכין ברכת המזון בכוונה, ויזכה לפי וורדים שסביב נהל בעדן.
- ה. מקור דבר זה בא"ז (פ"ק) ובבה"ט (פ"ק) בשם הב"ח.
- ו. בגמרא יש מחלוקת בקרא את שמע ולא השמיע לאזניו אם יצא או לא, ואמר רב יוסף מחלוקת בקריאת שמע אבל בשאר מצוות דברי הכל לא יצא, דכתיב (דברים כז) 'הסכת ושמע ישראל', והגמרא מקשה ע"ז, ומסיק אלא אי אתמר הכי אתמר, אמר רב יוסף מחלוקת בקריאת שמע דכתיב 'שמע ישראל', אבל בשאר מצוות דברי הכל יצא. וכן הלכה. ואפילו בק"ש אנו פוסקים (ס"ט) שקרא ולא השמיע לאזניו יצא, וכל שכן בשאר דברים שלדברי הכל יצא. ובשערי תשובה (פ"ק) הביא שרוב הפוסקים הסכימו שאם לא השמיע לאזניו לא יצא, וכבר הקשה עליו בביה"ל (ס"ט) ס

טעם שקילל מרבי אפטר וטול רשות ולכן אי אפשר לומר זו בלג זו כמו שנחזק נתי' ס"ט לפיכך כיון שהציון נעשה נכונה ראשונה שהיא עיקר סדור שמיני של הקב"ה לא הציטו לחזור ולהתפלל כיון שקיים עיקר מצות מנחם של מקום נפיו ובלגט נכונה ראשונה שהיא עיקר מצות התפלה שהיא אם לא כיון לפי נכונה ראשונה אע"פ שציון בכל שאר התפלה לא יצא ידי חובתו אלא בנכונה קריאת שמע על אהת מצוה נפיו עממה כמו שנחזק שם אין הגנה וכוונה זו או מועלת כלום לזו.

הלכות ברפת המזון סימן קפה

צ. נב

באר הגולה

קפה לברך ברפת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברפת המזון. וכו' ה' סעיפים:

א * ברפת המזון נאמרה (א) * בכל לשון: ב צריך שישמע לאזניו מה שמוציא בשפתיו. ואם לא השמיע לאזניו יצא, יוכלד שיוציא (ב) [א] (ב) בשפתיו: ג * ייש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך (ג) בקול רם כדי שישמעו בברכתו: ד האפלו נשתפר כל כך עד שאינו יכול לדבר פראוי, (ד) יכול לברך (ו) ברפת המזון: ה (ה) * יאם ברך והיתה צואה כנגדו

א סיטה ל"ב (ע"א).
ב ברכות ט"ז (ע"ב).
ג לפירוש רש"י (ע"א ע"ב) דה
בלבד ולפרש רבנו יונה
שם (ה' ד"ה גמ') והרא"ש
(פ"ג ס"ד) ד כל בו (ס'
ה) ה טור כ"ש ירושלמי
פרק קמא התרומות (ה"ד).
ו עירובין ס"ד (ע"א).

שערי תשובה

ב [א] בשפתיו. עין באר היטב. ובספר חרדים (מנחת עשה התולדות בארון אהרן ז) כתב דרב הפוסקים חסידו דאם לא השמיע לאזניו לא יצא, ונביאו פרקי יוסף (סק"ב):

ומזונותיו מצוין לו ברוח ובכבוד כל ימיו. ספר החנוף (מצוה תל), עטרת זקנים. והמדרקת זהר לברך הוקא תוף הספר ולא בעל פה. ב"ח (ע"ב). [כתב בספר חסידים (ס"ו מו) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקת לברך כל הברכות כקנת הלב כו'. עין שם, ובספר אליה רבה (סק"א): ד (ב) ברפת המזון. עין סימן צ"ט סעיף א'. ולכתחלה יברך קדם שיבא לידי כך. עין מגן אברהם (סק"א):

באר הגולה

וכפ"ח, וממה נפשך אי פלוגתייהו מדרבנן וקראי אטמקמא בעלמא כמו שכתבו התוספות ב"ח (ע"א ד"ה ע"ד), בין פזית בין בפזיה אינם פי אם מדרבנן, ואי נימא דקראי פליגי, אם כן למאי דפסקינן קרפי מאיר, מן התורה כפזית סגי ולא בעינן קלל כפזיה. ודחק גדול לימר דלעולם לרבי יהודה מדאורייתא סגי בכפזיה אבל רבי מאיר פליג עליה וקבירא ליה דמדרבנן מברכין גם אפזית, דזה לא משמע כלל. ויבאמת דברי הרבנו יונה שם סתומים מאד, וכן דברי הרבנו ירוחם מקצרים יותר מדאי ולא הביא כלל לדעת הפוסקים בזה גם דברי רבו הרא"ש, ואפשר דטעות סופר יש בדרבניו. ונאף על פי כן שיטת השלחן ערוך ומגן אברהם (שם) לא ברירא פולי האי, עין פיראים סימן כ"ד וצ"ח דמן התורה סגי בפזית, וכן כתב בשם התקדמות רב הונא ריש פלה, וכן הוא דעת הרמב"ד בהשגותיו פרק ה' (ה"ח) מהלכות ברכות, והרשב"א בפרק ג' דברכות (כ' ד"ה אלא) הביאו גם כן וכתב שדרבניו נראין, וכן הוא דעת הרמב"ן שם במלחמות (יב' ד"ה אמר) עין שם, וכן דעת ר"י מקורבייל דפזית הוי מדאורייתא מוכא בתוספות רבנו יונה על ברכות (מט' ד"ה ח"ח). ונודע עוד דאף לשיטת רב הפוסקים דבעינן שביעה ממש, מכל מקום בחולה או זקן או שפיר אכל מקדם והוא שבע על ידי פזית או בכפזיה, לקלי עלמא מחיב מן החורה לברך כיון דמכל מקום הוא שבע ורדפ"ו חלק ששי סימן ב' אלפים רכ"ד ומוכא בשערי תשובה סימן קצ"ו (סק"ח). והנה ראיתי בקרי מגדים (א"א סק"ח) שכתב דמסתברא לו דבעינן שביעה מפת לברך ואז הוא חיב מן התורה, ונראה לי פשוט דאין פגנתו במי שאוכל איזה דבר ללפת את הפת דזה פשיטא דמסתבר שכן הוא דרך אכילה [עין ברכות מ"א (ע"א), מסב ואוכל בלפתן]. אלא בשאלא שארי דברים בפני עצמן. והנה מלשון ורדפ"ו הנ"ל משמע לקאורה דאם כבר אכל איזה דבר וסיים שביעתו על ידי אכילת פזית פת מהני לחיוב מן התורה, דאי מיירי שאכל מקדם גם כן פת פשיטא דחיב, אך יש לדחות דמיירי שאכל פת מקדם לזה וברך ברכת המזון, ומכל מקום הוא חיב עתה מן התורה לברך כיון שעל כל פנים הוא שבע ממידו דיון ודומיא דזקן או חולה (ו) גם בלא הכי אפשר לומר דלא נוכל לפטרנו מן התורה על ידי ברכת המזון שברך מתחלה, דאז הלא פטור היה מן התורה):

ג * יש מי שאומר וכו'. עין במגן אברהם (סק"ב) שהקשה הרי מילתא בברכי יוסף (סק"ב) ונהר שלום (סק"ב) דחאי יש מי שאומר סבירא ליה כשיטת רש"י (הור"ד כ"א ע"ב) ד דכחול להוציאם אפלו אם אינם מכינים כלל הלשון, והוכיח זה מכל בו (ס' כ"ה) גופא שממנו נובע מקור דין זה, ולנכחי כתב המחבר בשם יש מי שאומר משום דלעקר הדין סבירא ליה להמחבר כשיטת שארי פוסקים המחמירין בזה וקדלקמן בסימן קצ"ג סעיף א', ואף על פי כן העתיקו משום דעל כל פנים זה עדיף מפה שלא יברכו לנגרי דיוצא על כל פנים לדעה זו, ועין ב"ח שם סעיף קטן ב':

ה * אם ברך והיתה צואה כנגדו וכו'. עין במשנה ברורה (סק"ה) והוא מהלכות, ולקאורה משמע מהו דאם היה נודע לו מתחלה ועבר על זה לא היו מסתפקים בזה, כיון דעבר לכתחלה כשאט נפש על אסור דאורייתא בודאי חזרו ומברך, ואף בזה שבאמת שוגג היה שלא ידע שיש כאן צואה ואף שחטא בזה שפשע ולא בידק בזה מסתפקים אולי לא קאמר הנגמרא רק לענין הפלה דחמיר טפי ולא בברכת המזון. וסא מפרו מגדים לעיל בסימן ע"ו (א"א סי' יב) משמע שהיא מפרש לטעמיך זה כפשיטה האפלו כנודע לו מתחלה מסתפקים. והנה מהתוספות (עירובין סו' ד"ה שיהו) וכן מהרש"ל הרמב"ן בלקטיו פרי מגדים כיון דהמחבר קאמר שחטא משמע דמסתפקי בכל גזני, ומשום

באר היטב

ב (ה) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. ונראה לי דאם מחמת חלי או אנס אחר קרא בלבו יצא, כמו בעל קרי. מגן אברהם (סק"א). מצאתי למה אין ה בברכת המזון, לפי שכל מי שברך ברכת המזון כקנהו אין שולט בו לא אף ולא קצף וכו' ומזונותיו מצוין לו ברוח ובכבוד כל ימיו. ספר החנוף (מצוה תל), עטרת זקנים. והמדרקת זהר לברך הוקא תוף הספר ולא בעל פה. ב"ח (ע"ב). [כתב בספר חסידים (ס"ו מו) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקת לברך כל הברכות כקנת הלב כו'. עין שם, ובספר אליה רבה (סק"א): ד (ב) ברפת המזון. עין סימן צ"ט סעיף א'. ולכתחלה יברך קדם שיבא לידי כך. עין מגן אברהם (סק"א):

משנה ברורה

החנוף [בפירשת עקב (מצוה תל)] דאינו שנה בכל אדם (כה) אלא כל אחד יודע שביעתו, ואם דרכו תמיד לאכל פרי מחיתו לבר גם זה נחשב שביעה:

א (א) בכל לשון. ודכתיב 'ויברכת' (דברים ח י) (ב) בכל לשון שאתה מברך, ודוקא שמבין באותו הלשון [באור הלכה לעיל בסימן ס"ב (ר"ה יכול) עין שם]. וכתב הפ"ח בסימן קצ"ג (ס"ב) דכל זה מצד הדין, ולמצוה מן המכתר בעינן דוקא לשון הקדוש. וכתב בספר החנוף (מצוה תל) כל הנהיר בברכת המזון מזונותיו מצויות לו כל ימיו בכבוד. והמדרקת זהר לברך לכתחלה תוף הספר ולא בעל פה. וכתב בספר חסידים (ס"ו מו) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו, בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקת לברך כל הברכות כקנת הלב וכו', עין שם: **ב** (ב) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. * ואם מחמת חלי או אנס אחר ברך ברפת המזון בלבו יצא [מגן אברהם (סק"א)]. ועין לעיל בסימן ס"ב במשנה ברורה סעיף קטן ז' שברבנו דהאי יצא לא לגמרי קאמר דהא קיימא לן הרהור לאו כדבור דמי, אלא רצונו לומר דעל כל פנים בשעה שאינו יכול לברך ירהר בלבו והקדוש ברוף הוא יקבע לו שכן עבור זה, אבל בעצם אינו יוצא, ועל כן כשנסתלק האנס אם עדין לא נתעפל המזון יברך ברפת המזון, ועין במה שכתבנו שם במשנה ברורה ובבאר הלכה בכל הסעיף (ס"ד) כי הפל שיף לכאן: **ג** (ג) בקול רם. והינה כשאנים בקיאים בעצמם לברך והם יוצאים בשמיעתם ממנו. (ב) ויש שכתבו דטוב לעולם לברך בקול רם כי הקול מעורר הפנה, ובפרט אם הוא שבת או ראש חודש לא ישכח על ידי זה להזכיר מעין המאריך: **ד** (ד) יכול לברך ברפת המזון. דכתיב (שם) * ואכלתם ושבעתם וברכתם, ואפלו מדמדם [ירושלמי (תרומות פ"א ה"ד)] פרוש שאינו יכול לדבר פראוי, ומ'שבעת' קדושיק ליה, (א) שמצוי כמה פעמים שאחר שביעה האדם עומד שפור ואפלו הכי חיבתו התורה לברך, ועין לקמיה מה שנקתב בזה: **ה** (ה) אם ברך והיתה וכו'. רצונו לומר (ה) דכתחלה קיימא לן לעיל בסימן ע"ו (ס"ח) במי שהתפלל ומצא צואה כנגדו או בצדו תוף ארבע אמותיו במקום שהיה ראוי להסתפק ופשע ולא בידק, שצריך לחזור ולהתפלל משום שצאמר (משלי כ"א כז) זכח רשעים תועבה, וכן הוא הדין לענין קריאת שמע, ונסתפקו התוספות (עירובין סו' ד"ה שיהו) והרא"ש (שם פ"ו ס"ה) אם גם בברכת המזון אמרינן הכי, או דלמא שאני ברכת המזון דקלא מהתם, דהרי כשתוי אף שיכול לדבר לפני המלך קיימא לן (עירובין שם) דאל

שער

(ס) ולקאורה משמע מלשונו דאם הוא איש ועבדו ואינו שבע כי אם באכילה מרבה מאד אינו מחיב פי אם לפי שביעתו וכו', ומרבותיו של רש"י (וב' ברכות מ"ב (ע"א ד"ה ע"ד)) משמע דתלוי לפי אנשים אחרים כל שדרכו לקבץ סעודה בשעור הזה מקרי שביעה:

א (ב) גמרא (סוטה ל:). **ג** (ב) אליה רבה (סק"ג) בשם ראשית חכמה (שערי הקדושה ס"ט): **ד** (א) תלמידו רבנו יונה (בכ' ד"ה שיהו): **ה** (ד) כן משמע בבלבוש דעל זה מסתפק השלקן ערוך, ועין בבאר הלכה (ד"ה אס):

הלכות ברכת המזון סימן קפה

האונס, אם עדיין לא נתעכל המזון יברך ברכת המזון. ועיין כמה שכתבנו שם במשנה ברורה ובביאור הלכה בכל הסעיף כי הכל שייך לכאן.

סעיף ג - ס"ק ג

מה שכתב המחבר שמוציא את האחרים בברכתו היינו דוקא כשאנינו בקיאים בעצמם לברך, והם יוצאים בשמיעתם ממנו, ולכן יברך בקול רם שישמעו ממנו, אבל אם הם בקיאים ויכולים לברך בעצמם, יברך כל אחד לעצמו, אם אין שם שלשה לזימון, כמבואר לקמן (ס"ק קג ס"א). יש שכתבו דטוב לעולם לברך בקול רם, ואפילו כשמברך ביחיד, כי הקול מעורר את הלב להכוונה, ובפרט מעורר הקול לענין שאם הוא שבת או ראש חודש, לא ישכח על ידי זה להזכיר מעין המאורע, כי הקול מביא זכירה, ובלחש ישכח הכלי.

ביאורי ההלכה

שאומו סבירא ליה כשומת רש"י דיוכל להוציאם אפילו אם אינם מבינים כלל הלשון. והזכירה זה מכל בו גופא שממנו נובע מקור דין זה, שמדבר שם לענין להוציא אחרים שאינם מבינים הלשון. ולהכי כתב המחבר בשם יש מי שאומר שאמנם יש דעה כזו, אבל אין המחבר פוסק כן להלכה, משום דלעיקר הדין סבירא ליה להמחבר כשיטת שארי פוסקים המחמירין בזה, וכדלקמן בסימן קצ"ג סעיף א' שסתם המחבר שאם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה. ואף על פי כן העתיקו [ולדברי הכל בן] כאן, אע"פ שלהלן פסק

ציונים והערות

כדיבור דמי, ולכן אם הרהר לא יברך שוב. וכתב עוד שם שמעיקר הדין אם הרהר כדיבור או לא אין להסתפק, כיון שדעת רוב הראשונים וכמעט כולם נוטים דלאו כדיבור דמי, ועיי"ש שמביא דעות הראשונים, וכתב בסוף דבריו: ובחיי אדם ראיתי שכתב שמי שהרהר הברכה בלבו צ"ע, ולענין בברכת המזון [כיון שהיא דאורייתא] בודאי יחזור ויברך, ואפילו בשאר ברכות הסומך על רוב הראשונים, וחרו ומברך בודאי לא הפסיד. וב. שם בשו"ע פסק: אם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו, יצא. וכתב הרמ"א שאף לכתחלה יעשה כן, אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס, יהרהר בלבו. ובלבד שלא יהא מקום מטונף לגמרי, שאסור להרהר בדברי תורה במקום הטונפת. וכתב במשנ"ב (סק"ט) אם המקום ההוא מטונף לגמרי, לא יהרהר נוטה הברכה, רק יחשוב בלבו שמהוויב ואינו יכול לקיים, ויצטער על זה, ור' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה כיון שהוא אנוס. ובביה"ל (ד"ס וקף) כתב אם אינו נקי לגמרי יעשה כן לכתחילה לברך בהרהר, והוא הדין אם הוא בעצמו אינו נקי לגמרי, כגון שנע נידיו במקומות המכוסים, אבל אם היו ידיו או שאר מקומות מגופו מטונפות ממש, בודאי אפילו ההרהר אסור. וכל זה אם יודע בודאי שמתנופת אבל בספק אפשר דיש לסמוך ולהקל בזה בענין הרהור. וג. עיין במשנ"ב (ס"ק קג סק"ה) שכתב שיותר טוב אם יכולים לומר אחר המברך מילה במילה בלחש, כיון שאי אפשר לכוון ולשמוע היטב, וגם לפעמים אינם מבינים לשון הקודש, וי"א שאי אפשר לצאת בשמיעה כשאנו מבין, עיי"ש. יד. בראשית חכמה כתב ע"ז וז"ל: על דרך שאמרו רבותינו ו"ל (עיוותי נה) בעסק התורה שצריך להוציא בפה, שנאמר (משלי ד סה) כי חיים הם למוציאיהם, וכן (שמואל ב' כג סה) 'ערוכה בכל ושמורה, וכן לענין הברכות. טו. במחצית השקל כתב שאע"פ שדרוכו של השו"ע לכתוב בשם יש מי שאומר כל דין שלא נמצא כי אם בפוסק אחד, אף שלא מצא חולק על זה, היינו דוקא בדין חדש וסברא חדשה, משא"כ בזה שהוא דבר פשוט, וכ"כ בפמ"ג (א"ח סק"ט). טז. ביאור זה הוא חידושו של הביה"ל, שבבב"כ יוסף לא תירץ

אבל אם הרהר בלבו לא יצא, שהרהור אינו כדיבור, והתורה אמרה 'וברכת' משמע שיברך בפיו. ואם מחמת חולי או אונס אחר שאינו יכול לברך בפיו, בירך ברכת המזון בלבו, יצא. ועיין לעיל בסימן ס"ב שביורנו דהאי 'יצא' שכתב המג"א לגבי המהרהר לא לגמרי קאמרי, שלא תאמר שכוונתו שרק לכתחילה צריך לברך בפה אבל אינו מעכב, ולכן אם בירך בהרהור יצא ממש, ואינו יכול לברך שוב בפה הווי ברכה לבטלה, דהא קיימא לן להלכה הרהור לאו כדיבור דמייא, ואפילו בדיעבד מה שחשב בהרהור אינו כלום, אלא רצונו לומר דעל כל פנים בשעה שאינו יכול לברך יהרהר בלבו, ולא תאמר שכיון שאינו יכול לומר בפה, ג"כ לא יהרהר כיון שאינו כלום. ולענין זה 'יצא', שהקדוש ברוך הוא יקבע לו שכר עבור זה, ואינו כמי שלא עשה כלום, אבל בעצם אינו יוצא ידי חובת המצוה, ועל כן כשנכתב

פסקי פוסקים

פסקי הרב

ס"ק ב ואם מחמת חולי או אונס אחר. ונשו"ע הרב (ס"ג) כתב: אבל מי שהוא אנוס ואינו יכול להוציא בשפתיו אלא ברומם שהוא חייב דמן מדברי סופרים א"ל להרהר בלבו מן הדין כמו שלא הוציאו לנעל קרי להרהר בדברי תורה שהיה מותר להרהר כל היום בדברי תורה כיון שאינו יוצא ידי חובת הנכוח בהרהור אלא שאע"כ יש לו להרהר הנכוח שנתחייב עליו כי ה' יראה לנצח ליתן לו שכר המתענה וכו"ו אמרו בנצט"ב גוי.

ד"ה יש

עיון במגן אברהם שהקשה הרי מ"תא דפשיטא היא שכיון שאינם יודעים לברך וצריך להוציאם בברכתו, צריך לברך בקול רם, ול"מא כתב זה בשם יש מי שאומר ש. והנכון כמו שתירץ בבב"כ יוסף ונהר ש"ס שהמג"א הבין שמדובר כאן שאשתו ובניו מבינים לשון הקודש, ולכן הוא פשוט שיכול להוציאם, אבל יש להעמיד דברי השו"ע באופן שאינם מבינים לשה"ק, וי"א שבאופן זה אינם יכולים לצאת בשמיעה, ולזה הביא המחבר בשם יש מי שאומר שיכול להוציאם, דהאי יש מי

ד"ה ול"מ) שהוא נגד הגמרא המפורשת הנ"ל, וכתב אולי כונתו שלא יצא המצוה מן המוכרח מן התורה, וצ"ע. ז. במג"א (ברכות טו) תניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך יצא. ופירש רש"י בלבו, שלא השמיע לאזניו. ומכח מדבריו שצריך שיוציא בשפתיו. וכן פירש הר"ר יונה (פ' ד"ה גמ') מה שאמרו 'בלבו' אין הכוונה במחשבה בלבד, שהרי ודאי בהרהור לא יצא, כי הרהור לאו כדיבור דמי, אלא רצה לומר אע"פ שלא השמיע לאזנו, כיון שחתך בשפתיו יצא. וכן במחלוקת בגמרא (ס"ג) אם הרהור כדיבור או לא, כתב הרא"ש (פ"י י): רבנו הגנאל פסק שלא כדיבור, ואין יוצא עד שיוציא בשפתיו, אע"פ שאין צריך להשמיע לאזנו. אבל הרמב"ם כתב (פ"ה ה"י): ואם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו, וכן כתב גם כן הסמ"ג (עשין טו) ומשמע מלשונם שבמחשבה הלב יצא (פ"י). ח. הלבוש. ובפמ"ג (א"ח סק"ה) הקשה מהיכן משמע 'וברכת' בפה, וכתב שאין לומר כיון שוברכת' משמע בכל לשון, ולא שייך לגבי הרהור בכל לשון, ומזה למדים שדוקא בפה, שהרי הבי"ח כתב שכל לשון לא נלמד מיתור אלא ממשמעות, אי"כ מנין שדוקא בפה, אולי גם בהרהור. ט. במג"א כתב: יצא, כמו בעל קרי. פירוש דבריו, שאמרו בגמרא (כ): שבעל קרי כיון שהוא אסור בתפילה מברך בהרהור ברכת המזון, ולכן הוא הדין בכל אונס. ובאמת היה יכול להביא ראיה מהשו"ע (פ"י ס"ד) שכתב לשון זה שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא, אלא שרצה להביא ראיה מן הגמרא שאמרה כן לענין ברכת המזון (ממ"ה ט). ובפמ"ג (א"ח סק"ה) כתב שאפשר לומר שהרהור כדיבור באמת ולכן יצא באונס, אלא שבלא אונס אמרו חז"ל שלא יצא, ולפי"ז בכל ספק ברכות יהרהר, שאין בהרהור איסור יצא תשא' של ברכה לבטלה. י. בנהר שלום כתב שאפע"פ שלגבי ק"ש יצא שא"צ לחזור ולקרוא, שכן נלמד מן הכתוב על לבבך שיוציא ע"י הרהור בלב, משא"כ בברכת המזון ודאי צריך לחזור ולברך, שעכ"פ הוא ספק דאורייתא ולחומרא. יא. עיין ביה"ל (פ"י ס"ג ד"ה יא) שהכריע כן בשם כמה אחרונים, דלא כהמקלים בזה לומר שהמחבר פוסק כהסובר שמדאורייתא הרהור

וכן יעשה המולה אפי' צרכה שלא נחייב זה אלא שמיא עמנו ליד חייב כגון ברכת הנהנין אלא הריבוי שהוא אנוס ואינו יכול לנצח בשפתים מפני המקום שאינו נקי בענין שאסור לדבר ומותר להרהר כמ"ש בפי"ז ס"ז או מפני אונס אחר לא יהיה מעולם הזה בלא ברכה אע"פ שהרהר איתו בלבו כיון שאינו יוצא ידי חובתו הרהור דיעבד. ויש אומרים שכל הברכות אפי' ברכת המזון יוצא אדם ידי חובתו בהרהור דיעבד ואין דיוות לקריאת שמע שאמר זה ודברת גם והרהור אינו דיעבד אלא צניעות המזון לא נאמר ודברת אלא וברכת והמנחן בלבו ג"כ שם ברכה עליה והעיקר כסגולה הראשונה ומכל מקום בשאר ברכות שהן מדברי סופרים יש לקמן על זה נשעת הדמק ולחון גדול.

הלכות ברפת המזון סימן קפה

קפה לברך ברפת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברפת המזון. וכו' ה' סעיפים:

א * ברפת המזון נאמרה (א) * בכל לשון: ב צריך שישמע לאזניו מה שמוציא בשפתיו. ואם לא השמיע לאזניו יצא, ובלבד שיוציא (ב) [א] (ב) בשפתיו: ג * יוש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך (ג) בקול רם כדי שישמעו בברכתו: ד האפלו נשתפר כל כך עד שאינו יכול לדבר פראוי, (ד) יכול לברך (ו) ברפת המזון: ה (ה) * יאם ברך והיתה צואה כנגדו

א סיטה ל"ב (ע"א).
ב ברכות ט"ז (ע"ב).
ג לפירוש רש"י (ע"א ע"ב) דה
בלבד ולפרש רבנו יונה
שם (ה' ד"ה ג"כ) והרא"ש
(פ"ג ס"ד) ד כל בו (ס'
ה) ה טור כ"ש ירושלמי
פרק קמא התרומות (ה"ד).
ו עירובין ס"ד (ע"א).

שערי תשובה

ב [א] בשפתיו. עין באר היטב. ובספר חרדים (מנחת עשה התולדות באוון אה"ז) כתב דרב הפוסקים חסידו דאם לא השמיע לאזניו לא יצא, ונביאו פרקי יוסף (סק"ב):

ומזונותיו מצוין לו ברוח ובכבוד כל ימיו. ספר החינוך (מצות תל), עשרת ימינו. והמדרש דהר"ה לברך הוקא תוך הספר ולא בעל פה. ב"ח (ע"ב). [כתב בספר חסידים (ס"ו ע"ב) מצשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקק לברך כל הברכות כקנת הלב כו'. עין שם, ובספר אליה רבה (סק"א): ד (ב) ברפת המזון. עין סימן צ"ט סעיף א'. ולכתחלה יברך קדם שיבא לידי כך. עין מגן אברהם (סק"א):

באר הגולה

וכפ"ה, וממה נפשך אי פלוגתייהו מדרבנן וקראי אטמקמא בעלמא כמו שכתבו התוספות ב"ח (ע"א ד"ה ע"ד), בין פזית בין בפזיה אינם פי אם מדרבנן, ואי נימא דקראי פליגי, אם כן למאי דפסקינן קרפי מאיר, מן התורה בכזית סגי ולא בעינן קלל בפזיה. ודחק גדול לימר דלעולם לרבי יהודה מדאורייתא סגי בכפיצה אבל רבי מאיר פליג עליה וקבירא ליה דמדרבנן מברכין גם אכזית, דזה לא משמע קלל. ויבאמת דברי הרבנו יונה שם סתומים מאד, וכן דברי הרבנו ירוחם מקצרים יותר מדאי ולא הביא כלל לדעת הפוסקים בזה גם דברי רבו הרא"ש, ואפשר דטענה סופר יש בדרביון. ונאף על פי כן שיטת השלחן ערוך ומגן אברהם (שם) לא ברירא פולגי האי, עין ביראים סימן כ"ד ודעה דמן התורה סגי בכזית, וכן כתב בשם התקדמון רב הונא ריש פלה, וכן הוא דעת הרמב"ד בהשגותיו פרק ה' (ה"ח) מהלכות ברכות, והרשב"א בפרק ג' דברכות (כ' ד"ה אלא) הביאו גם כן וכתב שדרביו נראוי, וכן הוא דעת הרמב"ן שם במלחמות (יב' ד"ה אמר) עין שם, וכן דעת ר"י מקורבי"ל דכזית הוי מדאורייתא מוכא בתוספות רבנו יונה על ברכות (מ"ט ד"ה ח"ח). ונודע עוד דאף לשיטת רב הפוסקים דבעינן שביעה ממש, מכל מקום בחולה או זקן או שפיר אכל מקדם והוא שבע על ידי כזית או בכפיצה, לקלי עלמא מחיב מן החולה לברך כיון דמכל מקום הוא שבע ורדפי"ו חלק ששי סימן ב' אלפים רכ"ד ומוכא בשערי תשובה סימן קצ"ו (סק"ח). והנה ראיתי בקרי מגדים (א"א סק"ח) שכתב דמסתפרא לו דבעינן שביעה מפת לברך ואז הוא חיב מן התורה, ונראה לי פשוט דאין פוגתו במי שאוכל איזה דבר ללפת את הפת דזה פשיטא דמסתפרא שכן הוא דרך אכילה [עין ברכות מ"א (ע"א), מסב ואוכל בלפתן]. אלא בשאלא שארי דברים בפני עצמן. והנה מלשון ורדפי"ו הנ"ל משמע לקאוריה דאם כבר אכל איזה דבר וסיים שביעתו על ידי אכילת פזית פת מהני לחייב מן התורה, דאי מיירי שאכל מקדם גם כן פת פשיטא דחיב, אך יש לדחות דמיירי שאכל פת מקדם לזה וברך ברכת המזון, ומכל מקום הוא חיב עתה מן התורה לברך כיון שעל כל פנים הוא שבע ממידו דיון ודומיא דזקן או חולה (ו) גם בלא הכי אפשר לומר דלא נוכל לפטרנו מן התורה על ידי ברכת המזון שברך מתחלה, דאז הלא פטור היה מן התורה):

ג * יש מי שאומר וכו'. עין במגן אברהם (סק"ב) שהקשה הרי מילתא בברכי יוסף (סק"ב) ונהר שלום (סק"ב) דחאי יש מי שאומר סבירא ליה כשיטת רש"י (הו"ד כרא"ש פ"ו ס"ו) דנכול להוציאם אפלו אם אינם מכינים קלל הלשון, והוכיח זה מכל בו (ס"ו כ"ה) גופא שממנו נובע מקור דין זה, ולנכחי כתב המתפר בשם יש מי שאומר משום דלעקר הדין סבירא ליה להמחבר כשיטת שארי פוסקים המחמירין בזה וקדלקמן בסימן קצ"ג סעיף א', ואף על פי כן העתיקו משום דעל כל פנים זה עדיף מפה שלא יברכו לנגרי דיוצא על כל פנים לדעה זו, ועין ב"ח שם סעיף קטן ב':

ה * אם ברך והיתה צואה כנגדו וכו'. עין במשנה ברורה (סק"ה) והוא מהלכות, ולקאוריה משמע מזה דאם היה נודע לו מתחלה ועבר על זה לא היו מסתפקים בזה, כיון דעבר לכתחלה בשאט נפש על אסור דאורייתא ביראי חזרו ומברך, ואף בזה שבאמת שוגג היה שלא ידע שיש כאן צואה ואף שחטא בזה שפישע ולא בידק בזה מסתפקים אולי לא קאמר הנגמרא רק לענין הפלה דחמיר טפי ולא בברכת המזון. וסא מפרו מגדים לעיל בסימן ע"ו (א"א סי' יב) משמע שהיא מפרש לקעיף זה כשפטיה האפלו כנודע לו מתחלה מסתפקים. והנה מהתוספות (עירובין ס"ד ד"ה שיכור) וכן מהרש"ל הרמב"ן בלקטיו פרי מגדים כיון דהמחבר קאמר סתמא משמע דמסתפקי בכל גזני, ומשום

באר היטב

ב (ה) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. ונראה לי דאם מחמת חלי או אנס אחר קרא בלבו יצא, כמו בעל קרי. מגן אברהם (סק"א). מצאתי למה אין ה בברכת המזון, לפי שכל מי שברך ברכת המזון כקנה אין שולט בו לא אף ולא קצף וכו' ומזונותיו מצוין לו ברוח ובכבוד כל ימיו. ספר החינוך (מצות תל), עשרת ימינו. והמדרש דהר"ה לברך הוקא תוך הספר ולא בעל פה. ב"ח (ע"ב). [כתב בספר חסידים (ס"ו ע"ב) מצשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקק לברך כל הברכות כקנת הלב כו'. עין שם, ובספר אליה רבה (סק"א): ד (ב) ברפת המזון. עין סימן צ"ט סעיף א'. ולכתחלה יברך קדם שיבא לידי כך. עין מגן אברהם (סק"א):

משנה ברורה

החנוף [בפרשת עקב (מצות תל)] דאינו שנה בכל אדם (כה) אלא כל אחד יודע שביעתו, ואם דרכו קמיד לאכל פרי מחיתו לבר גם זה נחשב שביעה:

א (א) בכל לשון. ודכתיב 'ויברכת' (דברים ח י) (ב) בכל לשון שאתה מברך, ודוקא שמבין באותו הלשון [באור הלכה לעיל בסימן ס"ב (ר"ה יכול) עין שם]. וכתב הפ"ח בסימן קצ"ג (ס"ב) דכל זה מצד הדין, ולמצנה מן המכתר בעינן דוקא לשון הקדש. וכתב בספר החנוף (מצות תל) כל הנהיר בברכת המזון מזונותיו מצויות לו כל ימיו בכבוד. והמדרש דהר"ה לברך לכתחלה תוך הספר ולא בעל פה. וכתב בספר חסידים (ס"ו ע"ב) מצשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו, בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקק לברך כל הברכות כקנת הלב וכו', עין שם: **ב** (ב) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. * ואם מחמת חלי או אנס אחר ברך ברפת המזון בלבו יצא [מגן אברהם (סק"א)]. ועין לעיל בסימן ס"ב במשנה ברורה סעיף קטן ז' שברבנו דהאי יצא לא לגמרי קאמר דהא קיימא לן הרהור לאו כדבור דמי, אלא רצונו לומר דעל כל פנים בשעה שאינו יכול לברך ירהר בלבו והקדוש ברוך הוא יקבע לו שכר עבור זה, אבל בעצם אינו יוצא, ועל כן כשנסתלק האנס אם עדין לא נתעפל המזון יברך ברפת המזון, ועין במה שכתבנו שם במשנה ברורה ובבאור הלכה בכל הסעיף (ס"ד) כי הפל שיף לכאן: **ג** (ג) בקול רם. והינה כשאנים בקיאים בעצמם לברך והם יוצאים בשמיעתם ממנו. (ב) ויש שכתבו דטוב לעולם לברך בקול רם כי הקול מעורר הפנה, ובפרט אם הוא שבת או ראש חודש לא ישכח על ידי זה להזכיר מעין המאריך: **ד** (ד) יכול לברך וברכתו, ואפלו מדרקק [ירושלמי (תרומות פ"א ה"ד)] פרוש שאינו יכול לדבר פראוי, ומשכעת קדושיק ליה, (א) שמצוי כמה פעמים שאחר שביעה האדם עומד שפור ואפלו הכי חיבתו התורה לברך, ועין לקמיה מה שנקתב בזה: **ה** (ה) אם ברך והיתה וכו'. רצונו לומר (ה) דכתחלה קיימא לן לעיל בסימן ע"ו (ס"ח) במי שהתפלל ומצא צואה כנגדו או בצדו תוך ארבע אמותיו במקום שהיה ראוי להסתפק ופישע ולא בידק, שצריך לחזור ולהתפלל משום שנאמר (משלי כ"ב) זכח רשעים תועבה, וכן הוא הדין לענין קריאת שמע, ונסתפקו התוספות (עירובין ס"ד ד"ה שיכור) והרא"ש (שם פ"ו ס"ו ה) אם גם בברכת המזון אמרינן הכי, או דלמא שאני ברכת המזון דקלא מהתם, דהרי בשתוי אף שיכול לדבר לפני המלך קיימא לן (עירובין שם) דאל

שער

(ס) ולקאוריה משמע מלשונו דאם הוא איש ועבדו ואינו שבע כי אם באכילה מרבה מאד אינו מחייב פי אם לפי שביעתו וכו', ומרבותיו של רש"י (ב"ב ברכות מ"ב ע"א ד"ה ע"ד) משמע דתלוי לפי אנשים אחרים כל שדרכו לקבע עטורה בשעור הזה מקרי שביעה:

(ב) גמרא (סוטה ל:). **ג** (ג) אליה רבה (סק"ג) בשם ראשית חכמה (שערי הקדושה ס"ט): **ד** (ד) תלמידו רבנו יונה (ב"ב ד"ה שיכור): **ה** (ה) כן משמע בבלבד דעל זה מסתפק השלקן ערוך, ועין בבאור הלכה (ד"ה א):

הלכות ברכת המזון סימן קפה

סעיף ד - ס"ק ד

ואכלת ושבעת וברכת ולמדו מזה שבכל אופן יברך, ואפילו מדומדם, פירוש שאינו יכול לדבר כראוי, מחמת שהוא נרדם ואינו מיושב בדעתו, ומושבעת קדייק ליה, כלומר הדרשה היא ממה שנאמר וישבעת, שכלל הכתוב ואמר שאחר ששבעת יש לך לברך, ומוכח שיכול לברך כשהוא שיכור שגם הוא כלול בפסוק זה, שהרי מצוי כמה פעמים שאחר שביעה האדם עומד שיכור, ואפילו הכי חייבתו התורה לברך.

סעיף ה - ס"ק ה

רצונו לומר הספק כאן בבירך במקום צואה, אינו באופן שידע שיש כאן צואה ואסור לברך, ועבר במזיד ובירך שם, שבאופן זה ודאי כיון שהיה רשע כ"כ צריך לחזור ולברך (פ"ל ד"ה ט), אלא הספק באופן שלא ידע שיש כאן צואה, ואם הוא במקום שלא היה צריך לחשוש שיש שם צואה, ודאי אין ספק שיצא, שהרי אפילו לענין ק"ש ותפילה יצא, אלא הספק הוא במקום שהיה צריך לחשוש שיש שם צואה ולא בדק, והספק הוא אם ברכת המזון חמור כמו ק"ש

ד"ה אם. לכאורה הספק שהצ"ח השו"ע מדובר באופן שלא ידע ממחילה שיש שם צואה, ויש מפרשים שאפילו צידע נסתפק, אבל מסתבר מאלו שצידע חמור ומנכן.

ותפילה ודיניהם שוים, או שברכת המזון קל יותר, דבתפילה קיימא לן לעיל בסימן ע"ו כמו שהתפלל ולא ידע שיש שם צואה, ואחר התפילה מצא צואה כנגדו או בצדו תוך ארבע אמותיו, [שתוך ארבע אמות לצואה אסור להתפלל] אם הוא במקום שהיה ראוי להסתפק ולחשוש שיש שם צואה, כגון במקום שמצויים שם קטנים המטנפים וכיוצא בזה (מש"צ סי' עו ס"ק מ), והיה צריך לברוק קודם שהתפלל אם יש שם צואה, ופשע ולא בדק, הרי היה חוטא ורשע בתפילתו, ודינו שצריך לחזור ולהתפלל, משום שנאמר 'זבח רשעים תועבה'. וכן הוא הדין לענין קריאת שמע. ונסתפקו התוספות והרא"ש אם גם בברכת המזון אמרינן הכי, שברכת רשעים תועבה וצריך לחזור ולברך, או דילמא שאני ברכת המזון דקיי"א מהתם, ואין צריך לחזור ולברך באופן זה, דהרי מצאנו שברכת המזון יותר קל מקריאת שמע ותפילה בשתוי אף שיכול לדבר לפני המלך, שלענין תפילה קיימא לן דאל יתפלל, ולענין ברכת המזון ודאי מותר בשתוי וכנ"ל שלומדים מ'ושבעת' שאפילו מדומדם, דהיינו שתוי שאינו יכול לדבר כראוי, יכול לברך.

ביאורי ההלכה

ומסתפק שם בידע ודאי שיש שם מי רגלים והתפלל, אם חוזר ומתפלל או לא, וכתב שדברי השו"ע כאן: אם בירך והיתה צואה כנגדו כו' ומי רגלים כו', משמע שאף בוודאי אין חוזר ומברך. ומזה משמע שלמד שכל הסעיף מדובר בידע בוודאי, וע"ז נפסק שמי רגלים אין חוזר ומברך. שאם מדובר כאן בספק א"כ גם לגבי מי רגלים מדובר בספק, ואי אפשר לפשוט ספקו לענין ודאי מי רגלים. והנה מהתוספות וכן מהירוש' הרמב"ן בליקוטיו שהם מקור הדברים שנסתפקו בזה, משמע גם כן דמסתפקי אם מצא אהר כך צואה שכתבו הדין שבתפילה אם התפלל ואח"כ נמצא צואה כנגדו תפילתו תועבה, וכזה נסתפקו אם ה"ה בברכת המזון, ולכאורה קשה על הפמ"ג שלמד שמדובר כאן בוודאי, והרי במקורם של דברים מפורש שמדובר בספק. ואולי יש ליישב דסברת הפרי מגדים, כיון דהמחבר לא כתב הספק באופן שלא ידע ואח"כ נמצאה שם צואה, אלא קאמר סתמא אם בירך והיתה צואה כנגדו וכו', משמע שהמחבר הבין מדברי הראשונים דמסתפקי בכל גווני, ומה שנקטו כלשונם בנמצא אח"כ הצואה, היינו משום שלפי הצד שברכת המזון שוה לתפילה הרי הוא חמור כ"כ כמו לענין תפילה שאפילו בספק חוזר.

להיפך, משום שלקמן מדובר באופן שיכולים לברך בעצמם, ולכן כיון שדעת המחבר כהסוכרים שאין יכול להוציאם כיון שאין מבינים הלשון לכן כתב שם שחייבים לברך בעצמם ואין יוצאים ממנו, אבל כאן מדובר באופן שאינם יכולים בשום אופן לברך בעצמם לבד, ולכן הביא דעה זו שיוציאם אף כשאינם מבינים, דע"ל כל פנים זה עדיף ממה שלא יברכו לגמרי, דיוצא על כל פנים לדעה זו. ועיין בט"ז שם שכתב שאע"פ שלהלכה אי אפשר להוציא מי שאינו מבין, מ"מ נשים שלנו שאינן מבינות לשון הקודש, ורוכנן אינן מברכות לעצמן, יש להן לסמוך על רש"י, ואפילו לכתחילה יוצאות כמה ששומעות, שעכ"פ זה עדיף טפי ממה שלא יברכו לגמרי. עכ"ד.

ד"ה אם

עיינ במשנה ברורה שהספק באופן שלא ידע שיש שם צואה, ופשע שלא בדק ואח"כ נודע לו.

אך מפרי מגדים לעיל בסימן ע"ו משמע שהוא מפרש לעיניו זה כפשטיה דאפילו בנודע לו מתחלה מסתפקים. שם מבואר לענין ספק מי רגלים שמוותר,

ציונים והערות

ו'ושבעת' זו שתיה ושתיה היינו ביין ומשתכר. וכתוב עוד שם הטעם ששיכור מותר לברך, משא"כ להתפלל אסור, כי תפילה עולה לעילא לעילא, למקום שאין שם לא אכילה ולא ושתיה, שע"ז נאמר עולם הבא אין בו לא אכילה ולא ושתיה, אבל שאר דרגות שלמטה יש בו אכילה ושתיה, וברכת המזון הוא במקום שיש בו אכילה ושתיה, וממנו יוצא מוון ושובע למטה, ולכן צריך להיראות לו שבע ושמת, והאריך בזה.

ע"ז, אלא כתב שכן דרכו של השו"ע לפעמים, עיי"ש. נובנהר שלום ג"כ לא כתב כן.

זו כ"כ הטור. ובב"י מביא מהסמ"ג שכתב 'מדומדם' מלשון אבן דומם, דהיינו שיכור שאינו יכול לדבר כראוי. ובפרישה הביא מהסמ"ג במקום אחר (מי ט) שכתב שלפעמים מכזה רוב שובע אכילה ושתיה נופלת שינה עליו ואינו מיושב בדעתו.

יח. ב"זהר (מ"ג דף קג:) נלמד באופן אחר, 'ואכלת' זו אכילה,

הלכות ברפת המזון סימן קפה

קפה לברך ברפת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברפת המזון. וכו' ה' סעיפים:

א * ברפת המזון נאמרה (א) * בכל לשון: ב צריך שישמע לאזניו מה שמוציא בשפתיו. ואם לא השמיע לאזניו יצא, יוכלד שיוציא (ב) [א] (ב) בשפתיו: ג * ייש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך (ג) בקול רם כדי שישמעו בברכתו: ד האפלו נשתפר כל כך עד שאינו יכול לדבר פראוי, (ד) יכול לברך (ו) ברפת המזון: ה (ה) * יאם ברך והיתה צואה כנגדו

א סיטה ל"ב (ע"א).
ב ברכות ט"ז (ע"ב).
ג לפירוש רש"י (ע"א ע"ב) דה
בלבא ולפרוש רבנו יונה
שם (ה' ד"ה גמ') והרא"ש
(פ"ג ס"ד) ד כל בו (ס'
ה) ה טור כ"ש ירושלמי
פרק קמא התרומות (ה"ד).
ו עירובין ס"ד (ע"א).

שערי תשובה

ב [א] בשפתיו. עין באר היטב. ובספר חרדים (מנחת עשה התולדות באוון אה"ז) כתב דרב הפוסקים חסידו דאם לא השמיע לאזניו לא יצא, ונביאו פרקי יוסף (סק"ב):

ומזונותיו מצוין לו ברוח ובכבוד כל ימיו. ספר החנוף (מצות תל), עטרת זקנים. והמדרקת זהר לברך הוקא תוף הספר ולא בעל פה. ב"ח (ע"ב). [כתב בספר חסידים (ס"ו ע"ב) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקת לברך כל הברכות כקנת הלב כו'. עין שם, ובספר אליה רבה (סק"א): ד (ב) ברפת המזון. עין סימן צ"ט סעיף א'. ולכתחלה יברך קדם שיבא לידי כך. עין מגן אברהם (סק"א):

באר הגולה

וכפ"ח, וממה נפשך אי פלוגתייהו מדרבנן וקראי אטמקמא בעלמא כמו שכתבו התוספות ב"ח (ע"א ד"ה ע"ד), בין פזית בין בפזיה אינם פי אם מדרבנן, ואי נימא דקראי פליגי, אם כן למאי דפסקינן קרפי מאיר, מן התורה כפזית סגי ולא בעינן קלל כפזיה. ודחק גדול לימר דלעולם לרבי יהודה מדאורייתא סגי בכפזיה אבל רבי מאיר פליג עליה וקבירא ליה דמדרבנן מברכין גם אפזית, דזה לא משמע כלל. ויבאמת דברי הרבנו יונה שם סתומים מאד, וכן דברי הרבנו ירוחם מקצרים יותר מדאי ולא הביא כלל לדעת הפוסקים בזה גם דברי רבו הרא"ש, ואפשר דטעות סופר יש בדרביון. ונאף על פי כן שיטת השלחן ערוך ומגן אברהם (שם) לא בריא פולי האי, עין ביראים סימן כ"ד וצ"ח דמן התורה סגי בפזית, וכן כתב בשם התקדמות רב הונא ריש פלה, וכן הוא דעת הרמב"ד בהשגותיו פרק ה' (ה"ח) מהלכות ברכות, והרשב"א בפרק ג' דברכות (כ' ד"ה אלא) הביאו גם כן וכתב שדרביו נראי, וכן הוא דעת הרמב"ן שם במלחמות (יב' ד"ה אמר) עין שם, וכן דעת ר"י מקורבייל דפזית הוי מדאורייתא מוכא בתוספות רבנו יונה על ברכות (מ"ט ד"ה ח"ח). ונודע עוד דאף לשיטת רב הפוסקים דבעינן שביעה ממש, מכל מקום בחולה או זקן או שפיר אכל מקדם והוא שבע על ידי פזית או בכפזיה, לקלי עלמא מחיב מן החורה לברך כיון דמכל מקום הוא שבע ורדפי' חלק ששי סימן ב' אלפים רכ"ד ומוכא בשערי תשובה סימן קצ"ז (סק"ח). והנה ראיתי בקרי מגדים (א"א סק"ח) שכתב דמסתפךא לו דבעינן שביעה מפת לברך ואז הוא חיב מן התורה, ונראה לי פשוט דאין פוגתו במי שאוכל איזה דבר ללפת את הפת דזה פשיטא דמסתפך שכן הוא דרך אכילה [עין ברכות מ"א (ע"א), מסב ואוכל בלפתן]. אלא בשאלא שארי דברים בפני עצמן. והנה מלשון ורדפי' הנ"ל משמע לקאוריה דאם כבר אכל איזה דבר וסיים שביעתו על ידי אכילת פזית פת מהני לחיוב מן התורה, דאי מיירי שאכל מקדם גם כן פת פשיטא דחיב, אך יש לדחות דמיירי שאכל פת מקדם לזה וברך ברכת המזון, ומכל מקום הוא חיב עתה מן התורה לברך כיון שעל כל פנים הוא שבע ממידו דיון ודומיא דזקן או חולה (ו) גם בלא הכי אפשר לומר דלא נוכל לפטרו מן התורה על ידי ברכת המזון שברך מתחלה, דאז הלא פטור היה מן התורה):

ג * יש מי שאומר וכו'. עין במגן אברהם (סק"ב) שהקשה הרי מילתא דפשיטא היא ולמה כתב זה כשם יש מי שאומר, והנכון כמו שמתרץ בברכי יוסף (סק"ב) ונהר שלום (סק"ב) דהאי יש מי שאומר קבירא ליה כשיטת רש"י (הור"ד כ"א ע"ב) ו' דנכול להוציאם אפלו אם אינם מכינים כלל הלשון, והוכיח זה מכל בו (ס' כ"ה) גופא שפגמו נובע מקור דין זה, ולחכי כתב המתפר כשם יש מי שאומר משום דלעקר הדין סבירא ליה להמחבר כשיטת שארי פוסקים המחמירין בזה וקדלקמן בסימן קצ"ג סעיף א', ואף על פי כן העתיקו משום דעל כל פנים זה עדיף מפה שלא יברכו לנגרי דיוצא על כל פנים לדעה זו, ועין ב"ח שם סעיף קטן ב':

ה * אם ברך והיתה צואה כנגדו וכו'. עין במשנה ברורה (סק"ה) והוא מהלכות, ולקאוריה משמע מה דאם היה נודע לו מתחלה ועבר על זה לא היו מסתפקים בזה, כיון דעבר לכתחלה כשאט נפש על אסור דאורייתא ביראי חזרו ומברך, ואף בזה שבאמת שוגג היה שלא ידע שיש כאן צואה ואף שחטא בזה שפשע ולא בידק בזה מסתפקים אולי לא קאמר הנגמרא רק לענין הפלה דחמיר טפי ולא בברכת המזון. וסא מפרו מגדים לעיל בסימן ע"ו (א"א סי' יב) משמע שהוא מפרש לסעיף זה כפשיטה האפלו כנודע לו מתחלה מסתפקים. והנה מהתוספות (עירובין ס"ד ד"ה שיכור) וכן מהרש"י הרמב"ן בלקטיו הפרי מגדים כיון דהמחבר קאמר שחטא משמע דמסתפקי בכל גזני, ומשום

באר היטב

ב (ה) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. ונראה לי דאם מחמת חלי או אנס אחר קרא בלבו יצא, כמו בעל קרי. מגן אברהם (סק"א). מצאתי למה אין ה בברכת המזון, לפי שכל מי שברך ברכת המזון כקנה אין שולט בו לא אף ולא קצף וכו' ומזונותיו מצוין לו ברוח ובכבוד כל ימיו. ספר החנוף (מצות תל), עטרת זקנים. והמדרקת זהר לברך הוקא תוף הספר ולא בעל פה. ב"ח (ע"ב). [כתב בספר חסידים (ס"ו ע"ב) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקת לברך כל הברכות כקנת הלב כו'. עין שם, ובספר אליה רבה (סק"א): ד (ב) ברפת המזון. עין סימן צ"ט סעיף א'. ולכתחלה יברך קדם שיבא לידי כך. עין מגן אברהם (סק"א):

משנה ברורה

החנוף [בפ"ש ע"ב ע"ב] דאינו שנה בכל אדם (כה) אלא כל אחד יודע שביעתו, ואם דרכו קמיד לאכל פרי מחיתו לבר גם זה נחשב שביעה:

א (א) בכל לשון. דכתיב 'ויברכת' (דברים ח' י') (ב) בכל לשון שאתה מברך, ודוקא שמבין באותו הלשון [באור הלכה לעיל בסימן ס"ב (ר"ה יכול) עין שם]. וכתב הפ"ח בסימן קצ"ג (ס"ב) דכל זה מצד הדין, ולמצנה מן המכתר בעינן דוקא לשון הקדש. וכתב בספר החנוף (מצות תל) כל הנהיר בברכת המזון מזונותיו מצויות לו כל ימיו בכבוד. והמדרקת זהר לברך לכתחלה תוף הספר ולא בעל פה. וכתב בספר חסידים (ס"ו ע"ב) מעשה באחד שמת ונתגלה בחלום לאחד מקרוביו ואמר לו, בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדרקת לברך כל הברכות כקנת הלב וכו', עין שם: **ב** (ב) בשפתיו. אבל אם הרהר בלבו לא יצא. * ואם מחמת חלי או אנס אחר ברך ברפת המזון בלבו יצא [מגן אברהם (סק"א)]. ועין לעיל בסימן ס"ב במשנה ברורה סעיף קטן ז' שברבנו דהאי יצא לא לגמרי קאמר דהא קיימא לן הרהור לאו קדבור דמי, אלא רצונו לומר דעל כל פנים בשעה שאינו יכול לברך ירהר בלבו והקדוש ברוך הוא יקבע לו שכר עבור זה, אבל בעצם אינו יוצא, ועל כן כשנסתלק האנס אם עדין לא נתעפל המזון יברך ברפת המזון, ועין במה שכתבנו שם במשנה ברורה ובבאור הלכה בכל הסעיף (ס"ד) כי הפל שיף לכאן: **ג** (ג) בקול רם. והינו כשאנים בקיאים בעצמם לברך והם יוצאים בשמיעתם ממנו. (ב) ויש שכתבו דטוב לעולם לברך בקול רם כי הקול מעורר הפנה, ובפרט אם הוא שבת או ראש חודש לא ישכח על ידי זה להזכיר מעין המאריך: **ד** (ד) יכול לברך ברפת המזון. דכתיב (שם) * ואכלתם ושבעתם וברכתם, ואפלו מדמדם [ירושלמי (תרומות פ"א ה"ד)] פרוש שאינו יכול לדבר פראוי, ומ'שבעת' קדושיק ליה, (א) שמצוי כמה פעמים שאחר שביעה האדם עומד שפור ואפלו הכי חיבתו התורה לברך, ועין לקמיה מה שנקתב בזה: **ה** (ה) אם ברך והיתה וכו'. רצונו לומר (ה) דכתחלה קיימא לן לעיל בסימן ע"ו (ס"ח) במי שהתפלל ומצא צואה כנגדו או בצדו תוף ארבע אמותיו במקום שהיה ראוי להסתפק ופשע ולא בידק, שצריך לחזור ולהתפלל משום שצאמר (משלי כ"א כ"ז) זכח רשעים תועבה, וכן הוא הדין לענין קריאת שמע, ונסתפקו התוספות (עירובין ס"ד ד"ה שיכור) והרא"ש (שם פ"ו ס"ה) אם גם בברכת המזון אמרינן הכי, או דלמא שאני ברכת המזון דקלא מהתם, דהרי בשתוי אף שיכול לדבר לפני המלך קיימא לן (עירובין שם) דאל

שער

(ס) ולקאוריה משמע מלשונו דאם הוא איש ועבדו ואינו שבע כי אם באכילה מרבה מאד אינו מחיב פי אם לפי שביעתו וכו', ומרבותיו של רש"י וכו' [ברכות מ"ב (ע"א ד"ה ע"ב)] משמע דתלוי לפי אנשים אחרים כל שדרכו לקבע עטורה בשעור הזה מקרי שביעה:

א (ב) גמרא (סוטה ל:). **ג** (ב) אליה רבה (סק"ג) כשם ראשית חכמה (שערי הקדושה ס"ט): **ד** (א) תלמידו רבנו יונה (כ"ג ד"ה שיכור): **ה** (ד) כן משמע בבלווש דעל זה מסתפק השלקן ערוך, ועין בבאור הלכה (ד"ה אס):

הלכות ברפת המזון סימן קפה קפו

* או שהיה (א) שפור (ו) פרוש לגמרי, נסתפקו התוספות (ערונון סד. ד"ה שיקור) והרא"ש (סס פ"ו סי' ט) (ז) אם צריך לחזור ולברך. (ח) ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר לברך:

קפו אם נשים וקטנים חיבים בברפת המזון. וכו' ב' סעיפים:

א ברכות כ' (ע"ב)
בענין ולא איפשטא
לדעת הרמב"ם פ"ה
ה"א והרא"ש פ"ב
סי' י"ג.

א * נשים חיבות בברפת המזון, (ב) [א] וספק הוא (א) אם הן חיבות מדאורייתא * ומוציאות את האנשים, * או אם אינן חיבות (ב) * אלא מדרבנן ואינן מוציאות (ג) אלא למי שאין חיובו אלא

שערי תשובה

א [א] וספק. עין בתשפ"ז חלק א' סימן קס"ח וסימן קס"ט באר. ועין בחדושי הרמב"ן (כ"ב סא. ד"ה ויש) מה שקתב בטעם יגרים וכתבים מוציאים אחרים ידו חובה בברפת המזון

באר הגולה

דהגמרא (כ"ב) לענין תפלה מחמיר אפלו במקצת אחר כך, נקטו גם כן ספקתם לענין ברפת המזון גם כן באפן זה, אבל לעולם דמסתפקי לענין ברפת המזון בכל גונו, וצריך עיון. והנה ראיתי פתני אדם כלל ג' (פליג) ובגשמת אדם שם אות ז' שהרחיב הדבור בזה ודעתו דאפלו בנדע לו מתחלה אין צריך לחזור ולברך ברכת המזון, מזה נראה שדעתו גם כן כהפרי מגדים דספקתם הוא בכל גונו, ופסקו להקל בדיעבד עין שם טעמו דזה אינו מקרי ספקא דאורייתא, דמדאורייתא בכל גונו יצא בדיעבד אף שעבר אדאורייתא, ולא היה רק קנסא דרבנן לענין תפלה. ועין שם שהאר"י היה קיל משאר מצוה הבאה בפעולה, ונלענין דעמי לא נהירא כלל דאדבריה דזה חמיר יותר, פינן דזה ברור לכלי עלמא דלא דוקא קריאת שמע אטור לברך מן התורה במקום הכנסת דהוא הדיון כל דבר קדשה, כמו שכתב הרמב"ם פסקו ג' מהלכות קריאת שמע הלכה ד' וכן כתב הרמב"ן בלקוטיו (סס) עין שם, ואם עבר וברך הוא בכלל 'כי דבר ה' בזה' (כמדובר טו לא) פדאמרין ברכות כ"ד צמוד ב' עין שם, ואיך נאמר שיצא בזה דיעבד ברכתו שצריך לברך לה' על מזונו וכהאי גוונא אחרי שפנה בזה את דבר ה' (וגם הראיה שהביא שם שקתב וכן משמע ופדקין מאד דברי השלחן ערוך שהרי בסימן ע"ו כתב הטור ושלחן ערוך (ס"ח) דאם קרא במקום שראוי להסתפק מצוה חיב לחזור ולקרוא, ובסימן קפ"ה כתב בברפת המזון דתוספות והרא"ש נסתפקו אם צריך לחזור ולא הכריע וכו' עין שם, ולפלא על קשיחו שהרי התוספות (עיינון סס) הביאו ראיה דברכת המזון קיל מתפלה מדהקלו לענין ברפת המזון לגבי שכור עין שם והנה לגבי קריאת שמע לא הקלו כלל כדאיתא לעיל בסימן צ"ט סעיף א' בהג"ה עין שם, ובפרט לנקוט הגר"א שם בירושלמי (תרומוט פ"א ה"ה) פסק הירושלמי שהקריא דשכור אטור בקריאת שמע עין שם. ויזונו על כל זה שהרמב"ן בלקוטיו (ס"ח) הרחיב הדברים לענין ספקא דתוספות במקצת אחר כך צוהה במקום שברכת ברפת המזון והכריע דצריך לחזור ולברך, ועל כל פנים בנדע לו מתחלה ועבר על זה במזיד ורוצה עתה לחזור מעונו בודאי יש להצריכו לחזור ולברך, אחד דדעת פמה אחרונים (העולת תמיד (סק"ו) ה"ב"ח (סי' צט ס"א) והאליה רבה (סק"ה)) להחמיר בספק דתוספות והרא"ש, ועוד דהרמב"ן סבר פרוימיהו, ובפרט בנדע לו מתחלה ועבר במזיד דמסתברא מאד דלכלי עלמא חוזר ומברך:

* או שהיה שפור וכו'. עין במשנה ברורה (סק"ו) מה שכתבנו בשם האחרונים מה דמסקי לדינא, ועין בחדושי הרמב"ן בלקוטיו הג"ל (סס) שגם הוא מסיק כן לעקר הדיון דמתר שכור בכל הפרכות לכו מתפלה מפני שהוא בעומד לפני המלך, וראיה לזה מירושלמי (סס) כמו שכתב הפגן אברהם (סק"ג) עין שם. וסמננס כבאר הגר"א בסימן צ"ט (ס"א) משמע דהוא סבירא ליה דאפלו לפי הירושלמי אינו ברור שפותר, דהוא פרש דמה שאמר שם חזקיה בין לקרות בין לברך הוא להחמיר, ופליג חזקיה אמה דמקל עלו מקדם לענין ברפת המזון והרמב"ן בלקוטיו מפרש להפוך, דחזקיה מקל עלו לגבי קריאת שמע עין שם. ומכל מקום אפשר דגם הגר"א מודה דבדיעבד אם נשתפר וברך ברפת המזון פדעת רב אסי שמתיר מקדם, וכמו שפסק הפגן אברהם (סס) ושאר אחרונים:

א * ומוציאות את האנשים. הנינו כגון שאמרו ברית וחורה, ואף על גב שאין צריכין לומר לפי מה שקתב בסימן קפ"ז סעיף ג' בהג"ה:
* או אם אינן חיבות וכו'. והוא הדיון עבר [רמב"ם פ"ה ה"א], ועין בחדושי הרשב"א (כ) ד"ה כעא:
* אלא מדרבנן. עין במשנה ברורה (סק"ג) לענין אשה שנסתפקה אם ברכה. ודע דאף דמשלחן ערוך משמע שהחזיק בדעת הרמב"ם (סס) והרא"ש (פ"ג סי' יג) והמאור (יב. ד"ה נשים) והרא"ז (יא) שלטי גיבורים אות ה) וסיפתם דנשים בברפת המזון ספק הוא אם חיבות מדאורייתא ומשום דהני בעיא ולא איפשטא

שער הציון

(ט) פרי הדרש ופרי מגדים (מש"ז סק"ס): (י) מגן אברהם (סק"ג) ושאר אחרונים. ומה שקתב הפרי מגדים בשמו דצריך לחזור ולברך ואי, בודאי יש טעות סופר בדבריו, דהא הפגן אברהם כתב בהפ"א [א] וגם הביא על זה ראיה מהזהר (ח"ב דף קנ"ג): (י) לאפוקי [א] לענין שכור הכריעו להקל אפלו לכתחלה במקום הרחק שקבר נשתפר וכו' כ"ל: (ט) דחוי לארבע אמות אפלו נגדו [א] כבר הכריעו לעיל בסוף סימן פ"א (סק"ג) דאפלו לגבי תפלה אינו חוזר ומתפלל עין שם:
א (ב) דאי אכלו פחות מקרי שביעה בודאי יכולה האשה להוציא ואפלו להשיטות שסוקרים דכונת וכביעה הוא מן התורה ואי, דהמזין ברב ראשונים [א] שם יראה דזה מלוי בזה, דמאן דסובר דכונת דאורייתא הוא סובר דנשים חיבות מן תורה בברפת המזון [א].

באר היטב
ה (ג) שכור. עין פ"ז (סק"ס) וק"ד אהרן (הג"ה):
א (ב) וספק. עין יד אהרן (הג"ה) שהצריך:

משנה ברורה
יתפלל, ולענין ברפת המזון ודאי מתר בשתי: (ו) פרוש לגמרי. הנינו שגשפתר כל כך עד שאינו יכול לדבר לפני המלך, ונסתפקו אם צריך לחזור ולברך כשיפוג יינו ועדין לא נתעפל המזון ונמפל מקום מיירי שלא הגיע לשכרותו של לוט, דאי לאו הכי כשוטה יחשב ופטור מכל המצות (ס) וחיוב לכלי עלמא לחזור ולברך, ויבסעיהו הקודם שמתיר לברך מיירי שיכול לדבר לפני המלך. ונהקשו פמה אחרונים דכיון שאינו יכול לדבר כראוי, מסתמא אינו יכול לדבר לפני המלך ואפלו הכי מתיר הירושלמי (תרומוט פ"א ה"ה). ולדינא מסקי (ו) האחרונים דאם ארע שגשפתר כל כך, אף על פי כן יברך ולכתחלה יזהר לברך קדם שיבוא לידי כך, ועין לעיל בסימן צ"ט סעיף קטן י"א במשנה ברורה: (ז) אם צריך לחזור ולברך. אבל לכתחלה גם הם מודים דאטור לברך שום ברכה וכן דברי תורה נגד צוהה, ומן התורה דהא פתיב (דברים כג טו) ויהיה מחניף קדושי' ואטור תפלה פתיב בקרא, אלא כל דבר קדשה אטור לקרות במקום שאינו נקי [רמב"ן בלקוטיו (כ) ד"ה וכו'] עין שם, ולא מסתפקי אלא כשכבר ברך ומצא אחר כך. וולדינא דעת העלת תמיד (סק"ו) והאליה רבה (סק"ה) בשם ה"ב"ח (סי' צט ס"א) (ו) כשמצא צוהה פנגדו (ט) בתוך ארבע אמותיו דצריך לחזור ולברך ברפת המזון אם עדין לא נתעפל המזון, וכן מצאתי בלקוטי הרמב"ן על ברכות (סס) שהביא מתחלה ספקא שגשפתר בעלי התוספות בזה, ואחר כך מסיק דאין חלוק בזה בין תפלה ובין שארי דברי קדשה עין שם, ועין בבאר הגולה (ד"ה אס):
(ח) ומשום מי רגלים וכו'. הנינו גם כן באפן זה דברך ברפת המזון ואחר כך מצא מי רגלים בתוך ארבע אמות, ולהכי קאמר פשיטא וכו', דאפלו לכתחלה היה מתר לו לברך כל זמן שלא נודע לו שיש כאן מי רגלים, דנגד מי רגלים הוא רק אטורא דרבנן ועל ספקן לא גזרו וכדלעיל בסימן ע"ו סעיף ז', ודאי היה נודע לו מתחלה שיש כאן מי רגלים ועבר על זה וברך נגדם לא היה אמר המתברך פשיטא, דדין אחד הוא עם מצא צוהה פנגדו [פרי מגדים (מש"ז סק"ב) בשם לחם יהודה (קריאת שמע פ"ג סי' טו) עין שם]:

הלכות ברכת המזון סימן קפה

תועבה כיון שאסור להתפלל כך, וצריך לחזור ולהתפלל, ובברכת המזון ספק אם חמורה כמו תפילה נכמו הספק לענין צואה הנ"ל, אם מה שבירך בשיכורתו הוא תועבה, וצריך

ונסתפקו כשבירך בשעה שהיה שיכור במידה כזו שאינו יכול לדבר לפני המלך, שלגבי תפילה דינו שתפילתו

ביאורי ההלכה

המשך ד"ה אם

(וגם הראיה שהביא שם לשיטתו שלענין ברכת המזון צריך להכריע הספק להקל [אפילו בירך במזיד] שא"צ לחזור ולברך, שכתב, וכן משמע ומדויק מאד דברי השולחן ערוך, שהרי בסיומן ע"ז כתב הטור והשולחן ערוך דאם קרא קריאת שמע במקום שראוי להסתפק מצואה חייב לחזור ולקרות, ולא כתב בזה ספק, אלא כתב להחמיר בק"ש שצריך לחזור ולברך, ובסיומן קפ"ה כתב בברכת המזון דתוספות ורא"ש נסתפקו אם צריך לחזור ולא הכריע, ולפי דעתו הבין שאותו הספק שנסתפקו התוס' בברכת המזון, נסתפקו ג"כ לענין ק"ש, אם דינה כתפילה שצריך לחזור ולהתפלל וכמו כן צריך לחזור ולקרות או לא, ולכן הוקשה לו למה שינה המחבר לכתוב בברכת המזון ספק, שהרי בק"ש לא כתב ספק אלא הכריע לחזור ולקרוא, אלא ודאי שאע"פ שבשניהם היה הספק, מ"מ לענין ק"ש שאין כאן משום ברכה לבטלה, כשחוזר וקורא ק"ש, הכריעו לחומרא [ונבאמת על הברכות של ק"ש אינו חוזר], אבל לענין ברכת המזון אע"פ שהיא דאורייתא לא הכריעו משום חשש ברכה לבטלה אם חוזר ומברך [ואין כאן ספק דאורייתא, שמדאורייתא כבר יצא], ומזה מוכח שההכרעה בברכת המזון שלא לחזור ולברך.

ולפ"א על קושיתו, שהרי התוספות ביארו צדדי הספק שיש צד לומר שברכת המזון יותר קלה מתפילה, והביאו ראיה דברכת המזון קיל מתפילה, מדהקילו לענין ברכת המזון לגבי שיכור שיכול לברך אפילו מדומדם, משא"כ בתפילה שאפילו שתוי אסור להתפלל, עיין שם. והנה לדעת הח"י אדם שגם לענין ק"ש נסתפקו התוס', קשה שהרי לגבי קריאת שמע לא הקילו כלל, כדאיתא לעיל בסיומן צ"ט פסוק א' בהג"ה שדין ק"ש כדן תפילה שאפילו שתה רביעית יין אל יקרא ק"ש, עיין שם, וא"כ לא שייך כאן הספק של התוס' שהוא מטעם שהקילו בברכת המזון לענין שתוי, והרי בק"ש לא הקילו. ובפרט לגירסת הגר"א שם בירושלמי פסק הירושלמי בהדיא באותו מקום שכתב הירושלמי ששיכור מותר לברך ברכת המזון, כתב דשיכור אסור בקריאת שמע, עיין שם, וא"כ שוב לא קשה קושיתו למה בק"ש סתם המחבר שחזר, כיון שבק"ש אין כלל ספק.

ויותר על כל זה, אפילו אם נאמר שאם הוא ספק צריכה להיות הכרעה לקולא, כמו שהאר"ך הח"י אדם, הרי בזה אפשר שאין כאן ספק, שהרי הרמב"ן בליקוטיו הרחיב הדברים לענין ספיא דתוספות, שלא באופן שידע מתחילה, אלא במצא אחר כך צואה במקום שבירך ברכת המזון, ואפילו בזה הכריע שאין כאן ספק דצריך לחזור ולברך, וא"כ על כל פנים בנודע לו מתחלה ועבר על זה במזיד [שהוא בכלל כי דבר ה' בזה], ורוצה עתה לחזור מעונו [ולברך את ה'], בודאי יש להצריכו לחזור ולברך מכמה טעמים, אחד, דדעת כמה אחרונים שלא כהח"י אדם אלא להחמיר בספק דהתוספות והרא"ש, ועוד דהרמב"ן סבר כוותיהו שהוא מחמיר בזה, ובפרט בנודע לו מתחלה ועבר במזיד, המסתברא מאד דלכילי עלמא חוזר ומברך, שבוה לא נסתפקו כלל התוס' והרא"ש, וספקם היה רק בלא ידע ומצא אח"כ צואה, וכנ"ל.

והנה ראיתי בחיי אדם כפ"ג' ובגשמת אדם שם אות ז' שהרחיב הדבור בספק זה שנסתפק כאן בשו"ע, ודעתו להכריע להלכה דאפילו בנודע לו מתחילה שיש שם צואה, אין צריך לחזור ולברך ברכת המזון. ולא כעולת תמיד והאליה רבה שהובאו במשנ"ב (ס"ו) שהכריעו הספק של השו"ע לחומרא שצריך לחזור ולברך, והוא הכריע לקולא. מזה נראה שדעתו גם כן כהפרי מגדים דספיקתם הוא בכל גווני אפילו במזיד, שהרי אף בזה התיר, ופסקו להקל בדיעבד בספקו של השו"ע עיין שם מעט דוד אינו מקרי ספיא דאורייתא, אע"פ שברכת המזון דאורייתא, אבל הספק אם צריך לחזור או לא אינו מדאורייתא, דמדאורייתא בכל גווני יצא בדיעבד, אף שעבר אדאורייתא, שאסור לברך בקירוב מקום לצואה, אינו מעכב שיצא, ולא הוי רק קנסא דרבנן לענין תפילה, שקנסוהו לחזור ולהתפלל כיון שעבר על זה, ואם יש ספק לענין ברכת המזון הרי זה ספק דרבנן. ועיין שם שהאר"ך, דזה קיל משאר מצוה הבאה בעבירה כלומר ואין לחייבו לחזור מצד מצוה הבאה בעבירה, שבכל מצוה הבאה בעבירה לא יצא מן התורה, כיון שהמצוה באה ע"י שעשה את העבירה, כגון שאכל מצה של טבל שע"י אכילת האיסור קיים המצוה, אבל כאן אע"פ שעבר עבירה בשעת עשיית המצוה, שהיה שם צואה ואסור לומר שם דברי קדושה, הרי לא קיים המצוה ע"י עשיית האיסור, וזה אינו מעכב את המצוה ויצא מדאורייתא.

ולעניות דעתי לא נהירא כלל, דאדרבה דזה המיר יותר מכל מצוה הבאה בעבירה, כיון דזה ברור לכילי עלמא דלאו דוקא קריאת שמע אסור לדבר מן התורה במקום הטנופת, דהוא הדין כל דבר קדושה, כמו שכתב הרמב"ם בפרק ג' מהלכות קריאת שמע הלכה ד' וז"ל: ולא קריאת שמע בלבד, אלא כל ענין שהוא מדברי הקודש אסור לאומרו בבית המרחץ ובבית הכסא, ואפילו אמרו בלשון חול, ולא לאמרו בלבד, אלא אפילו להרהר בלבו בדברי תורה בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטנופת והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים, אסור. וכן כתב הרמב"ן בליקוטיו עיין שם, שכתב שדבר ברור הוא שאין ברכה במקום הטנופת וכנגד צואה, וזה מעולם לא נסתפק אצל בעלי התוס', שודאי דאורייתא היא, שכתוב 'והיה מחניך קדוש', ולא כתוב 'קריאת שמע' ולא 'תפילה', אלא בכל דבר שבקדושה. ואם עבר ודיבר הוא בכלל 'כי דבר ה' בזה' כדאמרינן ברכות כ"ד ע"ב עי"ש, ואיך נאמר שיצא בזה דיעבד ברכתו שצריך לברך לה' על מזונו ובהאי גונא - שאר ברכות כגון ברכות המצוות וכדומה, שכל הברכות ענינם לברך את ה' על הדבר ההוא, ובודאי אינו יוצא אחרי שבוה ביזה את דבר ה', ואינו דומה לשאר מצוות שהעיקר בהם עשיית המצוה בגופו, והרי עשה את מעשה המצוה, אלא שעבר איזה עבירה אחרת, וגם העבירה אינה סתירה כ"כ למצוה, שהמצוה עומדת בפני עצמה והעבירה בפני עצמה, ואין המצוה נחסרת ע"י מעשה העבירה, ואעפ"כ לא יצא כיון שבאה ע"י עבירה, א"כ כ"ש כאן שגוף המצוה נסתרת באופן זה, שאין לברך במקום הטינופת כיון שהוא ביזוי תחת ברכה ח"ו.

ציונים והערות

יט. עי"ש שהאר"ך, והביא דברי הב"י (יו"ד סי' סג) שבקורע קריעה בשבת על המת יצא, ולא דמי למצה גזולה, כי שם גוף המצוה, שהיא המצה, היא עבירה שהיא גזולה, אבל הכא גוף החלוק שקרעו אינו עבירה, אע"פ שהמעשה שהוא עושה בו הוא עבירה, לא נקרא מצוה הבאה בעבירה, כמו המוציא מצה מזה"ש לרה"ר אע"פ שעבר בה עבירה, יצא ידי חובתו, והביא עוד סברות בנידון זה.

כ. שם בגמרא אמרו עוד, עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ) יגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם, רב אסי אמר (ישעיהו ס) הוי מושכי העון בחבלי השוא, ופרש"י, בחבלי השוא, בחבלים שאינם חזקים אלא נוחין להנתק הן מושכין העון על עצמם, אף על ידי דבור בעלמא הוא נענש. ובתוס' (ד"ה גמלי) כתבו בחבלי השוא, כלומר בחנם מושכים עליהם עון, כי טוב היה שלא היו מקיימים אותו כלל.

כא. אף שבמשנ"ב שם (סק"ט) מביא שיש מקילים בק"ש, מ"מ בשו"ע לא הקיל. כב. לגירסא שלנו כתוב שם שיכור מהו שיקרא את שמע ולא פשט בזה, ואח"כ מתחיל מענין ערום מהו שיקרא את שמע, והגר"א גודס 'שיכור' במקום 'ערום', ולפי"ז פושט שם בהמשך שאסור.

יט. עי"ש שהאר"ך, והביא דברי הב"י (יו"ד סי' סג) שבקורע קריעה בשבת על המת יצא, ולא דמי למצה גזולה, כי שם גוף המצוה, שהיא המצה, היא עבירה שהיא גזולה, אבל הכא גוף החלוק שקרעו אינו עבירה, אע"פ שהמעשה שהוא עושה בו הוא עבירה, לא נקרא מצוה הבאה בעבירה, כמו המוציא מצה מזה"ש לרה"ר אע"פ שעבר בה עבירה, יצא ידי חובתו, והביא עוד סברות בנידון זה.

כ. שם בגמרא אמרו עוד, עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ) יגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם, רב אסי אמר (ישעיהו ס) הוי

הלכות ברפת המזון סימן קפה קפו

* או שהיה (א) שפור (ו) פרוש לגמרי, נסתפקו התוספות (ערונון סד. ד"ה שיקור) והרא"ש (סס פ"ו סי' ט) (ז) אם צריך לחזור ולברך. (ח) ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר לברך:

קפו אם נשים וקטנים חיבים בברפת המזון. וכו' כ' סעיפים:

א ברכות כ' (ע"ב)
בענין ולא איפשטא
לדעת הרמב"ם פ"ה
ה"א והרא"ש פ"ב
סי' י"ג.

א * נשים חיבות בברפת המזון, (ב) [א] וספק הוא (א) אם הן חיבות מדאורייתא * ומוציאות את האנשים, * או אם אינן חיבות (ב) * אלא מדרבנן ואינן מוציאות (ג) אלא למי שאין חיובו אלא

שערי תשובה

א [א] וספק. עין במשפ"ץ חלק א' סימן קס"ח וסימן קס"ט באר. ועין בחדושי הרמב"ן (כ"ב סא. ד"ה ויש) מה שקתב בטעם יגרים וכתנים מוציאים אחרים ידי חובה בברפת המזון

באר הלכה

דהגמרא (כ"ב) לענין תפלה מחמרי אפלו במקצא אחר כך, נקטו גם כן ספקתם לענין ברפת המזון גם כן באפן זה, אבל לעולם דמסתפקי לענין ברפת המזון בכל גונו, וצריך עיון. והנה ראיתי פתני אדם כלל ג' (פליג) ובגשמת אדם שם אות ז' שהרחיב הדבור בזה ודעתו דאפלו בנדע לו מתחלה אין צריך לחזור ולברך ברכת המזון, מזה נראה שדעתו גם כן כהפרי מגדים דספקתם הוא בכל גונו, ופסקו להקל בדיעבד עין שם טעמו דזה אינו מקרי ספקא דאורייתא, דמדאורייתא בכל גונו יצא בדיעבד אף שעבר אדאורייתא, ולא היה רק קנסא דרבנן לענין תפלה. ועין שם שהאר"י היה קיל משאר מצוה הבאה בפעולה, ונלענין דעמי לא נהירא כלל דאדבריה דזה חמיר יותר, פינן דזה ברור לכלי עלמא דלא דוקא קריאת שמע אטור לדבר מן התורה במקום הכנסת דהוא הדין כל דבר קדשה, כמו שכתב הרמב"ם פ"ק ג' מהלכות קריאת שמע הלכה ד' וכן כתב הרמב"ן בלקוטי (שם) עין שם, ואם עבר ודבר הוא בכלל י"ב דבר ה' בזה (כמדובר טו לא) פדאמרין ברכות כ"ד צמוד ב' עין שם, ואיך נאמר שיצא בזה דיעבד ברכתו שצריך לברך לה' על מזונו וכהאי גוונא אחרי שפנה בזה את דבר ה' (וגם הראיה שהביא שם שקתב וכן משמע ומדקרא מאד דברי השלחן ערוך שהרי בסימן ע"ו כתב הטור ושלחן ערוך (סי"ח) דאם קרא במקום שראוי להסתפק מצוה חיב לחזור ולקרות, ובסימן קפ"ה כתב בברפת המזון דתוספות והרא"ש נסתפקו אם צריך לחזור ולא הכריע וכו' עין שם, ולפלא על קשיחו שהרי התוספות (עייובין שם) הביאו ראיה דברכת המזון קיל מתפלה מדהקלו לענין ברפת המזון לגבי שכור עין שם והנה לגבי קריאת שמע לא הקלו כלל כדאיתא לעיל בסימן צ"ט סעיף א' בהג"ה עין שם, ובפרט לנקוט הגר"א שם בירושלמי (תרומוט פ"א ה"ה) פסק הירושלמי שהקריא דשכור אטור בקריאת שמע עין שם. ויזונו על כל זה שהרמב"ן בלקוטי (שם) הרחיב הדברים לענין ספקא דתוספות במקצא אחר כך צוהה במקום שברפת ברפת המזון והכריע דצריך לחזור ולברך, ועל כל פנים בנדע לו מתחלה ועבר על זה במזיד ורוצה עתה לחזור מעונו בודאי יש להצריכו לחזור ולברך, אחד דדעת פמה אחרונים (העולת תמיד (סק"ו) ה"ב"ח (סי' צט ס"א) והאליה רבה (סק"ה)) להחמיר בספק דתוספות והרא"ש, ועוד דהרמב"ן סבר כוותיהוה, ובפרט בנדע לו מתחלה ועבר במזיד דמסתברא מאד דלכלי עלמא חוזר ומברך:

* או שהיה שבור וכו'. עין במשנה ברורה (סק"ו) מה שכתבנו בשם האחרונים מה דמסקי לדניא, ועין בחדושי הרמב"ן בלקוטי הג"ל (שם) שגם הוא מסיק כן לעקר הדין דמתר שכור בכל הפרכות לכו מתפלה מפני שהוא בעומד לפני המלך, וראיה לזה מירושלמי (שם) כמו שכתב הפגן אברהם (סק"ג) עין שם. וסמנן בכאור הגר"א בסימן צ"ט (ס"א) משמע דהוא סבירא ליה דאפלו לפי הירושלמי אינו ברור שפותר, דהוא פרש דמה שאמר שם חזקיה בין לקרות בין לברך הוא להחמיר, ופליג חזקיה אמה דמקל עלו מקדם לענין ברפת המזון והרמב"ן בלקוטי מפרש להפוך, דחזקיה מקל עלו לגבי קריאת שמע עין שם. ומכל מקום אפשר דגם הנה הגר"א מודה דבדיעבד אם נשפך וברך ברפת המזון פרע רב אפי שמתיר מקדם, וכמו שפסק הפגן אברהם (שם) ושאר אחרונים:

א * ומוציאות את האנשים. ה"ה עין גגון שאמרו ברית וחורה, ואף על גב שאין צריכין לומר לפי מה שקתב בסימן קפ"ז סעיף ג' בהג"ה:

* או אם אינן חיבות וכו'. והוא הדין עבר [רמב"ם פ"ה ה"א], ועין בחדושי הרשב"א (כ' ד"ה כעא):

* אלא מדרבנן. עין במשנה ברורה (סק"ג) לענין אשה שנסתפקה אם ברכה. ודע דאף דמשלחן ערוך משמע שהחזיק בדעת הרמב"ם (שם) והרא"ש (פ"ג סי' יג) והמאור (כ' ד"ה ונשים) והרא"ז (יא) שלטי גיבורים אות ה) וסיפתם דנשים בברפת המזון ספק הוא אם חיבות מדאורייתא ומשום דהני בעיא ולא איפשטא

באר היטב
ה (ג) שכור. עין פ"ו (סי' ס) וכן אחרון (הג"ה):
א (ב) וספק. עין ז' אחרון (הג"ה) שהאר"י:

משנה ברורה

יתפלל, ולענין ברפת המזון ודאי מתר בשתי: (ו) פרוש לגמרי. ה"ה שגשפתר כל כך עד שאינו יכול לדבר לפני המלך, ונסתפקו אם צריך לחזור ולברך כשיפוג יינו ועדין לא נתעפל המזון ונמפל מקום מיירי שלא הגיע לשכרותו של לוט, דאי לאו הכי כשוטה יחשב ופטור מכל המצות (כ) וחיוב לכלי עלמא לחזור ולברך, ויבסעיף הקודם שמתיר לברך מיירי שיכול לדבר לפני המלך. ונהקשו פמה אחרונים דכיון שאינו יכול לדבר כראוי, מסתמא אינו יכול לדבר לפני המלך ואפלו הכי מתיר הירושלמי (תרומוט פ"א ה"ה). ולדינא מסקי (ו) האחרונים דאם ארע שגשפתר כל כך, אף על פי כן יברך וילכתחלה יזהר לברך קדם שיבוא לידי כך, ועין לעיל בסימן צ"ט סעיף קטן י"א במשנה ברורה: (ז) אם צריך לחזור ולברך. וכלל לכתחלה גם הם מודים דאטור לברך שום ברכה וכן דברי תורה נגד צוהה, ומן התורה דהא פתיב (דברים כג טו) ויהיה מחניף קדוש' ואטור תפלה פתיב בקרא, אלא כל דבר קדשה אטור לקרות במקום שאינו נקי [רמב"ן בלקוטי (כ' ד"ה וכו') עין שם], ולא מסתפקי אלא כשכבר ברך ומצא אחר כך. וולדינא דעת העלת תמיד (סק"ו) והאליה רבה (סק"ה) בשם ה"ב"ח (סי' צט ס"א) (ו) כשמצא צוהה פגגו (ט) בתוך ארבע אמותיו דצריך לחזור ולברך ברפת המזון אם עדין לא נתעפל המזון, וכן מצאתי בלקוטי הרמב"ן על ברכות (שם) שהביא מתחלה ספקא שגשפתר בעלי התוספות בזה, ואחר כך מסיק דאין חלוק בזה בין תפלה ובין שארי דברי קדשה עין שם, ועין בכאור הלכה (ד"ה א): (ח) ומשום מי רגלים וכו'. ה"ה עין ג' על דבר ברפת המזון ואחר כך מצא מי רגלים בתוך ארבע אמות, ולהכי קאמר פשיטא וכו', דאפלו לכתחלה היה מתר לו לברך כל זמן שלא נודע לו שיש כאן מי רגלים, דנגד מי רגלים הוא רק אטורא דרבנן ועל ספקן לא גזרו וכדלעיל בסימן ע"ו סעיף ז', ודאי היה נודע לו מתחלה שיש כאן מי רגלים ועבר על זה וברך נגדם לא הנה אמר המתברך פשיטא, דדין אחד הוא עם מצא צוהה פגגו [פרי מגדים (מש"ז סק"ב) בשם לחם יהודה (קריאת שמע פ"ג סי' טו) עין שם]:

א (א) אם הן חיבות מדאורייתא. ולפי שהיא מצות עשה שלא תזמן גרמא: (ב) אלא מדרבנן. ומדכתיב (דברים ח ז) 'על הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ מצד עצמן (אם לא בבת יורשת), מה שאין כן כהנים ולוויים אף על פי שאין להם חלק מכל מקום יש להם ערי מגרש. ויש אומרים משום שלא נתן להם ברית ותורה: (ג) אלא למי שאין וכו'. סגגון שלא אכל כרי שביעה שאין חיובו אלא מדרבנן. ומסיים הטור דמפני שהוא ספק נקטינן דאין מוציאות את האחרים שאכלו (ב) כרי שביעה

פ"ט, מכל מקום לא בריא בלי האי, ויש הרבה מגדולי הראשונים דסבירא

שער

בסוף סימן פ"א (סי' יג) דאפלו לגבי תפלה אינו חוזר ומתפלל עין שם:
א (ב) דאי אכלו פחות מקרי שביעה בודאי יכולה האשה להוציא ואפלו להשיטות שסוכרים דכונת וכביעה הוא מן התורה (א), דהמזון ברב ראשונים [א] שם יראה דזה מליי בזה, דמאן דסוכר דכונת דאורייתא הוא סוכר הנשים חיבות מן התורה בברפת המזון [א].

(ט) פרי תדש ופרי מגדים (מש"ז סק"ט): (ו) מגן אברהם (סק"ג) ושאר אחרונים. ומה שקתב הפרי מגדים בשמו דצריך לחזור ולברך [א], בודאי יש טעות סופר בדבריו, דהא הפגן אברהם כתב בהפ"א [א] וגם הביא על זה ראיה מהזהר (ח"ב דף קנ"ג): (ז) לאפוקי [א] לענין שכור הכריעו להקל אפלו לכתחלה במקום הרחק שקבר נשפך וכו' [א]: (ט) דחזק לארבע אמות אפלו נגדו [א] כבר הכריעו לעיל

הלכות ברכת המזון סימן קפה

לחזור ולברך כשיפוג יינו או לא חמור כ"כ ויצא, והספק הוא כשעדיין לא נתעכל המזון, שאם נתעכל ודאי אינו יכול כבר לברך (כמט"ל נ"ה קפ"ה) בין אם יצא במה שבירך ובין אם לא יצא.

ובכע"ף הקודם שמתיר לברך אפילו נשתכר כ"כ עד שאינו יכול לדבר כראוי, וכמו שדרשו מ"שבעת אפילו מדומדם, מ"ירי שאע"פ שאינו יכול לדבר כראוי, מ"מ יכול לדבר לפני המלך, ואז מותר ודאי לכתחילה לברך וכו'.

והקשו כמה אחרונים דכיון שאינו יכול לדבר כראוי מסתמא אינו יכול לדבר לפני המלך, וכיון שאפילו הכי מתיר הירושלמי הנ"ל בסעיף הקודם, א"כ איך אפשר להסתפק אם יצא, הרי יכול לברך אף לכתחילה ובדאי יוצא. ולדינא מסקי האחרונים דאם אירע שנשתכר כל כך עד שאינו יכול לדבר לפני המלך, אף על פי כן יברך, כפשוטו הירושלמי וכמו בסעיף הקודם. וגם לפי מה שכתב בסעיף זה, כיון שזה ספק אם יברך או לא, ספק דאורייתא לחומרא. ובפרט שבזמנינו בלאו הכי אין מכוונים כל כך. ולכתחילה יזהר שלא יכניס עצמו לידי ספק, כיון שבסעיף זה פסק השו"ע שלא יברך וספק אם יצא, ויראה לברך קודם שיבוא לידי כך שיהיה שיכור כ"כ שאינו יכול לדבר לפני המלך. ועיין לעיל בסימן צ"ט סעיף קט"ו י"א במשנה ברורה שלפי דברי הביאור הגר"א יש להחמיר לכתחילה בשיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך אף בכל הברכות.

ס"ק ז

אין להסתפק אם תפילה חמורה מברכת המזון לגבי המברך בקירוב מקום לצואה, רק לענין בדיעבד אם כבר בירך, אבל לכתחילה גם הם מודים דאסור לברך שום ברכה לא ברכת המזון ולא שאר ברכות, וכן אפילו לא ברכה, אלא דברי תורה אסור נגד צואה, שאין זה דין מדיני תפילה, שיש להסתפק בזה

אם גם בברכת המזון החמירו, אלא הוא איסור בכל דבר שבקדושה לומר נגד צואה ואף בדברי תורה, ואיסור זה הוא מן התורה, דהא כתיב 'והיה מחניך קדוש', דהיינו שמחנה שלך לומר דברים שבקדושה יהיה במקום קדוש ונקי, שלכן הצריכה התורה להרחיק להטיל צואה מחוץ למחנה, ואמו תפילה כתיב בקרא ששייך להסתפק אם ברכת המזון חמור כמותה, הרי לא כתוב תפילה, אלא 'מחניך קדוש', והוא כולל כל דבר קדושה שאסור לקרות במקום שאינו נקי.

ולדינא דעת העולת תמידית והאל"ה רבה בשם הב"ה להחמיר במה שנסתפקו, כשמצא צואה כנגדו בתוך ארבע אמותיו לאחר שברך, דצריך לחזור ולברך ברכת המזון שנית, אם עדיין לא נתעכל המזון.

וכן מצאתי בלוקמי הרמב"ן על ברכות שהביא מתחלה ספיקא שנסתפקו בעלי התוספות בזה, ואחר כך מסיק וחולק עליהם שכיון שדבר ברור הוא שאין ברכה במקום הטנופת וכנגד צואה, וזה מעולם לא היה ספק אצל בעלי התוס', א"כ למה לא נאמר אף בדיעבד שאם מצא צואה כנגדו צריך לחזור ולברך, הרי קורא אני כאן כיון שחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה, שהרי ודאי דאורייתא היא שכתוב 'והיה מחניך קדוש', ולא נזכר קריאת שמע ולא תפלה, אלא כל דבר שבקדושה, וכיון שלכתחילה אין חילוק הוא הדין בדיעבד דאין חילוק בזה בין תפילה ובין שארי דברי קדושה.

ס"ק ח

היינו - מה שמחלק כאן בין צואה למי רגלים, מדובר במי רגלים באותו אופן שמדובר לענין צואה, דהיינו גם כן באופן זה דכירך ברכת המזון ואחר כך מצא מי רגלים בתוך ארבע אמות, שבזה מסתפק לענין צואה אם צריך לחזור ולברך, ובמי

צינונים והערות

כבסעיף זה, ובברכות (ל"א ד"ה מ"א) כתבו אפילו מדומדם שיכור וכו' כבסעיף הקודם, נוקטים לענין דינא כהודאות ולא כהספק ויכול לברך.

בר. ב"מ מ"ט מ"ט ע"פ דברי השו"ע שכיון שזה ספק אם יברך או לא, לכן בברכת המזון דאורייתא לחומרא ויברך, וא"כ בשאר ברכות לא יברך כשהוא שיכור, וצ"ע, עכ"ד. ובמג"א בתחילת דבריו הבין שהספק הוא רק בדיעבד אם יחזור ויברך או לא, אבל לכתחילה ודאי לא יברך, וכתב מיהו בפסקי הרא"ש (עיוני פ"ו אות ט) משמע שיש ספק לכתחילה אם רשאי לברך, ובפסקי הרא"ש במקום אחר (נרכמ פ"ה אות ט) משמע קצת שפשיטא ליה שרשאי לברך לכתחילה, לכן מסיק שלכתחילה יזהר שלא יבוא לידי כך, אבל אם אירע שנשתכר, אע"פ יברך שהרי דאורייתא הוא, פירוש וספק לחומרא וכיון שספק אם רשאי יברך, וגם פשט הירושלמי משמע שיברך, וכן משמע בזה, וכ"ש האידנא שאין מכוונים כ"כ.

כו. ב"ב במג"א. כו. העולת תמיד כתב הטעם משום שמספק צריך לחזור ולברך כי ברכת המזון מדאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא, ועוד דהוה ליה כמו ספק בחסרון ידיעה, שאינו בכלל ספק. ובא"ר כתב ע"ז שלא דומה כלל לחסרון ידיעה, דדוקא בדבר שבקי יכול להבחין, אבל בזה שחכמים מסתפקים בזה, כל הספיקות כך הם. אמנם לדינא מסיק שנוקטים כמו הצד שצריך לחזור ולברך, ואפילו בשאר ברכות [שאין זה משום ספק דאורייתא לחומרא, אלא שכן נוקט להלכה]. ולענין מה שכתב העולת תמיד שזה ספק דאורייתא, עיין בביה"ל (ד"ה ס"ה) מ"ש בזה.

כו. בא"ר כתב שה"ה בשאר ברכות ולא רק בברכת המזון.

[א] שכתב שכיון שזה ספק דאורייתא ולחומרא צריך לחזור ולברך [אם בירך כשהיה שיכור].

[ב] שמה שכתב שזה ספק דאורייתא כוונתו להפוך שלכן יברך גם כשהוא שיכור, והביא לזה עוד טעמים וראיות.

[ג] אע"פ שבשו"ע מסתפק בשיכור ובצואה יחרי, הכרעת האחרונים אינה שביכור להכריעו להקל במקום הדחק, ובצואה להחמיר.

[ד] אע"פ שבצואה למול פניו אסור להתפלל אפילו חוץ מארבע אמות כמלא עיניו, לעניינו שמדובר שלא ידע שיש שם צואה ורק אח"כ נודע לו, בזה לעולם השיעור ארבע אמות, אפילו לנגד ממול פניו, ואפילו לגבי תפילה אינו חוזר ומתפלל, באופן שלא בדק והיה צואה לנגדו חוץ לארבע אמותיו, וכל שכן לברכת המזון. והטעם בזה כיון שלא היה בתוך ארבע אמות שלו, לא אמרנו שהיה לו לברוק, שלא הטריחתו תורה לבדוק בכמלא עיניו, ואף שיש חולקים בזה וסוברים כיון שהיה מקום שראוי להסתפק פשע שהיה לו לברוק, מ"מ לדינא הכריע המשגיב לעיל (פי"ה פ"ה ס"ק י"ג) שאין להחמיר בדיעבד, כי אחרוני זמנינו כולם העתיקו רק דעה הראשונה לדינא.

הלכות ברפת המזון סימן קפה קפו

* או שהיה (א) שפור (ו) פרוש לגמרי, נסתפקו התוספות (ערונון סד. ד"ה שיקור) והרא"ש (סס פ"ו סי' ט) (ז) אם צריך לחזור ולברך. (ח) ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר לברך:

קפו אם נשים וקטנים חיבים בברפת המזון. וכו' כ' סעיפים:

א ברכות כ' (ע"ב)
בענין ולא איפשטא
לדעת הרמב"ם פ"ה
ה"א והרא"ש פ"ב
סי' י"ג.

א * נשים חיבות בברפת המזון, (ב) [א] וספק הוא (א) אם הן חיבות מדאורייתא * ומוציאות את האנשים, * או אם אינן חיבות (ב) * אלא מדרבנן ואינן מוציאות (ג) אלא למי שאין חיובו אלא

שערי תשובה

א [א] וספק. עין בתשפ"ז חלק א' סימן קס"ח וסימן קס"ט באר. ועין בחדושי הרמב"ן (כ"ב סא. ד"ה ויש) מה שכתב בטעם יגרים וכתבים מוציאים אחרים ידו חובה בברפת המזון

באר הגולה

דהגמרא (כ"ב) לענין תפלה מחמרי אפלו במקצת אחר כך, נקטו גם כן ספקתם לענין ברפת המזון גם כן באפן זה, אבל לעולם דמסתפקי לענין ברפת המזון בכל גונו, וצריך עיון. והנה ראיתי פתני אדם כלל ג' (פליג) ובגשמת אדם שם אות ז' שהרחיב הדבור בזה ודעתו דאפלו בנדע לו מתחלה אין צריך לחזור ולברך ברכת המזון, מזה נראה שדעתו גם כן כהפרי מגדים דספקתם הוא בכל גונו, ופסקו להקל בדיעבד עין שם טעמו דזה אינו מקרי ספקא דאורייתא, דמדאורייתא בכל גונו יצא בדיעבד אף שעבר אדאורייתא, ולא היה רק קנסא דרבנן לענין תפלה. ועין שם שהאר"י דזה קיל משאר מצוה הבאה בעבירה, ונלענין דעמי לא נהירא כלל דאדבריה דזה חמיר יותר, פינן דזה ברור לכלי עלמא דלא דוקא קריאת שמע אטור לדבר מן התורה במקום הכנסת דהוא הדיון כל דבר קדשה, כמו שכתב הרמב"ם פ"ק ג' מהלכות קריאת שמע הלכה ד' וכן כתב הרמב"ן בלקוטי (שם) עין שם, ואם עבר ודבר הוא בכלל י"ב דבר ה' בזה (כמדובר טו לא) פדאמרין ברכות כ"ד צמוד ב' עין שם, ואיך נאמר שיצא בזה דיעבד ברכתו שצריך לברך לה' על מזונו וכהאי גוונא אחרי שפנה בזה את דבר ה' (וגם הראיה שהביא שם שכתב וכן משמע ומדקרא מאד דברי השלחן ערוך שהרי בסימן ע"ו כתב הטור ושלחן ערוך (סי"ח) דאם קרא במקום שראוי להסתפק מצוה חיב לחזור ולקרות, ובסימן קפ"ה כתב בברפת המזון דתוספות והרא"ש נסתפקו אם צריך לחזור ולא הכריע וכו' עין שם, ולפלא על קשיחו שהרי התוספות (עייננו שם) הביאו ראיה דברכת המזון קיל מתפלה מדהקלו לענין ברפת המזון לגבי שכור עין שם והנה לגבי קריאת שמע לא הקלו כלל כדאיתא לעיל בסימן צ"ט סעיף א' בהג"ה עין שם, ובפרט לנקוט הגר"א שם בירושלמי (תרומוט פ"א ה"ח) פסק הירושלמי שהקריא דשכור אטור בקריאת שמע עין שם. ויזכור על כל זה שהרמב"ן בלקוטי (שם) הרחיב הדברים לענין ספקא דתוספות במקצת אחר כך צוהה במקום שברפת ברפת המזון והכריע דצריך לחזור ולברך, ועל כל פנים בנדע לו מתחלה ועבר על זה במזיד ורוצה עתה לחזור מעונו בודאי יש להצריכו לחזור ולברך, אחד דדעת פמה אחרונים (העולת תמיד (סק"ו) ה"ב"ח (סי' צט ס"א) והאליה רבה (סק"ה)) להחמיר בספק דתוספות והרא"ש, ועוד דהרמב"ן סבר כוותיהו, ובפרט בנדע לו מתחלה ועבר במזיד דמסתברא מאד דלכלי עלמא חוזר ומברך:

* או שהיה שפור וכו'. עין במשנה ברורה (סק"ו) מה שכתבנו בשם האחרונים מה דמסקי לדניא, ועין בחדושי הרמב"ן בלקוטי הג"ל (שם) שגם הוא מסיק כן לעקר הדיון דמתר שכור בכל הפרכות לכד מתפלה מפני שהוא בעומד לפני המלך, וראיה לזה מירושלמי (שם) כמו שכתב הפגן אברהם (סק"ג) עין שם. וסמננס כבאר הגר"א בסימן צ"ט (ס"א) משמע דהוא סבירא ליה דאפלו לפי הירושלמי אינו ברור שפותר, דהוא פרש דמה שאמר שם חזקיה בין לקרות בין לברך הוא להחמיר, ופליג חזקיה אמה דמקל עלו מקדס לענין ברפת המזון והרמב"ן בלקוטי מפרש להפוך, דחזקיה מקל עלו לגבי קריאת שמע עין שם. ומכל מקום אפשר דגם הגר"א מודה דבדיעבד אם נשתפר וברך ברפת המזון פדעת רב אסי שמתיר מקדס, וכמו שפסק הפגן אברהם (שם) ושאר אחרונים:

א * ומוציאות את האנשים. והיינו כגון שאמרו ברית וחורה, ואף על גב שאין צריכין לומר לפי מה שכתב בסימן קפ"ז סעיף ג' בהג"ה:

* או אם אינן חיבות וכו'. והוא הדיון עבר [רמב"ם פ"ה ה"א], ועין בחדושי הרשב"א (כ' ד"ה כעא):

* אלא מדרבנן. עין במשנה ברורה (סק"ג) לענין אשה שנסתפקה אם ברכה. ודע דאף דמשלחן ערוך משמע שהחזיק בדעת הרמב"ם (שם) והרא"ש (פ"ג סי' יג) והמאור (כ' ד"ה ונשים) והרא"ש (יא) שלטי גיבורים אות ה) וסיפתם דנשים בברפת המזון ספק הוא אם חיבות מדאורייתא ומשום דהני בעיא ולא איפשטא

באר היטב
ה (ג) שכור. עין פ"ז (סי' ס) וכן אחרון (הג"ה):
א (ב) וספק. עין יד אחרון (הג"ה) שהאר"י:

משנה ברורה

יתפלל, ולענין ברפת המזון ודאי מתר בשתי: (ו) פרוש לגמרי. הינו שגשפתר כל כך עד שאינו יכול לדבר לפני המלך, ונסתפקו אם צריך לחזור ולברך כשיפוג יינו ועדין לא נתעפל המזון ונמפל מקום מיירי שלא הגיע לשכרותו של לוט, דאי לאו הכי כשוטה יחשב ופטור מכל המצות (כ) וחיוב לכלי עלמא לחזור ולברך, ויבסעיף הקודם שמתיר לברך מיירי שיכול לדבר לפני המלך. ונהקשו פמה אחרונים דכיון שאינו יכול לדבר כראוי, מסתמא אינו יכול לדבר לפני המלך ואפלו הכי מתיר הירושלמי (תרומוט פ"א ה"ח). ולדינא מסקי (ו) האחרונים דאם ארע שגשפתר כל כך, אף על פי כן יברך וילכתחלה יזהר לברך קדם שיבוא לידי כך, ועין לעיל בסימן צ"ט סעיף קטן י"א במשנה ברורה: (ז) אם צריך לחזור ולברך. אבל לכתחלה גם הם מודים דאטור לברך שום ברכה וכן דברי תורה נגד צוהה, ומן התורה דהא פתיב (דברים כג טו) ויהיה מחניף קדושי' ואטור תפלה פתיב בקרא, אלא כל דבר קדשה אטור לקרות במקום שאינו נקי [רמב"ן בלקוטי (כ' ד"ה וכו') עין שם], ולא מסתפקי אלא כשכבר ברך ומצא אחר כך. וולדינא דעת העלת תמיד (סק"ו) והאליה רבה (סק"ה) בשם ה"ב"ח (סי' צט ס"א) (ו) כשמצא צוהה פנגדו (ט) בתוך ארבע אמותיו דצריך לחזור ולברך ברפת המזון אם עדין לא נתעפל המזון, וכן מצאתי בלקוטי הרמב"ן על ברכות (שם) שהביא מתחלה ספקא שגשפתר בעלי התוספות בזה, ואחר כך מסיק דאין חלוק בזה בין תפלה ובין שארי דברי קדשה עין שם, ועין בבאר הגולה (ד"ה אס): (ח) ומשום מי רגלים וכו'. והיינו גם כן באפן זה דברך ברפת המזון ואחר כך מצא מי רגלים בתוך ארבע אמות, ולהכי קאמר פשיטא וכו', דאפלו לכתחלה היה מתר לו לברך כל זמן שלא נודע לו שיש כאן מי רגלים, דנגד מי רגלים הוא רק אטורא דרבנן ועל ספקן לא גזרו וכדלעיל בסימן ע"ו סעיף ז', ודאי היה נודע לו מתחלה שיש כאן מי רגלים ועבר על זה וברך נגדם לא הנה אמר המתברך פשיטא, דדין אחד הוא עם מצא צוהה פנגדו [פרי מגדים (מש"ז סק"ב) בשם לחם יהודה (קריאת שמע פ"ג סי' טו) עין שם]:

א (א) אם הן חיבות מדאורייתא. ולפי שהיא מצות עשה שלא תזמן גרמא: (ב) אלא מדרבנן. ומדכתיב (דברים ח ז) 'על הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ מצד עצמן (אם לא בבת יורשת), מה שאין כן כהנים ולוויים אף על פי שאין להם חלק מכל מקום יש להם ערי מגרש. ויש אומרים משום שלא נתן להם ברית ותורה: (ג) אלא למי שאין וכו'. סגנון שלא אבל כדי שביעה שאין חיובו אלא מדרבנן. ומסיים הטור דמפני שהוא ספק נקטינן דאין מוציאות את האחרים שאכלו (ב) כדי שביעה

פ"ט, מכל מקום לא בריא בלי האי, ויש הרבה מגדולי הראשונים דסבירא

שער הציון

בסוף סימן פ"א (סי' יג) דאפלו לגבי תפלה אינו חוזר ומתפלל עין שם:
א (ב) דאי אכלו פחות מקרי שביעה בודאי יכולה האשה להוציא ואפלו להשיטות שסוכרים דכונת וכביעה הוא מן התורה ואי דהמזון ברב ראשונים [א] שם יראה דזה מלוי בזה, דמאן דסוכר דכונת דאורייתא הוא סוכר הנשים חיבות מן התורה בברפת המזון [א].

(ט) פרי תדש ופרי מגדים (מש"ז סק"ס): (ו) מגן אברהם (סק"ג) ושאר אחרונים. ומה שכתב הפרי מגדים בשמו דצריך לחזור ולברך ואי בודאי יש טעות סופר בדבריו, דהא הפגן אברהם פתב בהפ"א [א] וגם הביא על זה ראיה מהזהר (ח"ב דף קנ"ג): (ז) לאפוקי [א] לענין שכור הכריעו להקל אפלו לכתחלה במקום הרחק שקבר נשתפר וכו' כ"ל: (ט) דחוי לארבע אמות אפלו נגדו [א] כבר הכריעו לעיל

הלכות ברכת המזון סימן קפה קפו

קיצור ביה"ט [א] ז:

ד"ה או. הסרעם
האחרונים ששיכור מותר
בנכונות, ולהצאור הגר"א
הוא מחלוקת בירושלמי,
ואפשר שאף הוא מודה
להלכה.

של קלוח, ואחר שנפל לא נאסר אלא מדרבנן, ובספיקן לא גזרו.

ואין לפרש דברי השו"ע שמדובר לענין מי רגלים, שהיה יודע שיש שם מי רגלים ובירך, ומ"מ כיון שקל יותר מצואה אין בזה ספק שיצא, דאי היה נודע לו מתחלה שיש כאן מי רגלים, ועבר על זה ובירך נגדם, אע"פ שודאי קל יותר מצואה, שבצואה באופן זה אין ספק שצריך לחזור ולברך (ראה מה"ל ד"ה אב), ומי רגלים אינו תמור כל כך, מכל מקום לא הוה אמר המחבר פשיטא להקל, אלא הוא יותר קל מצואה בדרגה אחת, שגם על זה יהיה ספק, דמי רגלים בידע מהם, דין אחד הוא עם מצא צואה כנגדו כלומר כשלא ידע לפני כן, וכמו בצואה שלא ידע יש ספק לענין ברכת המזון כמו"כ לגבי מי רגלים בידעיה.

רגלים יותר קל מצואה, ולכהי קאמר פשיטא וכו' שכאן אין ספק אם צריך לחזור ולברך, שודאי א"צ לחזור, כי בצואה היה פושע כיון שהיה צריך לבדוק אם יש שם צואה [במקום שיש לחשוש לזה], ולכן אם התפלל חוזר ומתפלל כי היה תפילתו זבת רשעים תועבה, ובברכת המזון ספק אם תזור ומברך, אבל במי רגלים אינו פושע במה שלא בדק אם אין שם מי רגלים, דאפילו לכתחלה היה מותר לו לברך כל זמן שלא נודע לו שיש כאן מי רגלים, דאמירת דברים שבקדושה נגד מי רגלים הוא רק איסורא דרבנן, וגזרו רק על ודאי ועל ספיקן לא גזרו, וכדלעיל בסימן ע"ז סעיף ז' שספק אם צואה באשפה, אסור, משום דחזקת אשפה שיש בה צואה. אבל ספק מי רגלים, אפילו באשפה מותר, משום שלא אסרה תורה לקרות כנגד מי רגלים, אלא כנגד עמוד

ביאורי ההלכה

פירש דמה שאמר שם חזקיה 'בין לקרות בין לברך' הוא להחמיר ששניהם אסורים בשיכור, ופליג חזקיה אמה [על מה] דמקיל שם מקודם לענין ברכת המזון, שתולק על הלימוד ואלתל ושבעת' אפילו מדומדם. [והרמב"ן בליקוטיו מפרש להיפוך, דחזקיה מקיל אפילו לגבי קריאת שמע שבין לקרות בין לברך מותר בשיכור, עיין שם שכתב בסוף דבריו שמהירושלמי עולה שבברכה ודאי שיכור מותר, ובק"ש ספק, והיינו שלמד שחזקיה מקיל בק"ש, וא"כ יש מחלוקת בק"ש [שאליהו אסר וחזקיה מתיר], אבל בברכות לכו"ע מותר, ומכ"ל מקום אפשר דגם הגר"א מודה דבדיעבד אם נשתכר יברך ברכת המזון כדעת רב אפי שמתיר מקודם שהלכה כמותו ולא כחזקיה שמחמיר.

ד"ה או
דמותר שיכור בכל הברכות לבד מתפלה מפני שהוא כעומד לפני המלך, והטעם בתפילה משום שצריך כוונה יתירה, מפני שהוא כמדבר בפני המלך, ומצאנו בכל מקום שלגבי כוונה חמור דין תפלה מברכות. אמנם בביאור הגר"א בסימן צ"ט משמע דהוא סבירא ליה דאפילו לפי הירושלמי אינו ברור שמוותר, שבירושלמי איתא: בעי קומי רבי איסי שיכור מהו שיברך, א"ל ואלתל ושבעת וברכת' אפילו מדומדם. ואחר זה אמרו, מהו שיקרא שמע. ובהמשך הירושלמי לגירסת הגר"א, חד חסיד שאל לאלהו, 'שיכור' מהו שיקרא את שמע, אמר ליה ולא יראה בך ערות דברי ערות דיבור [דהיינו שיכור], תני חזקיה בין לקרות בין לברך, דהוא

סימן קפו

האנשים החייבים מדאורייתא, אלא למי שאין חיובו מדאורייתא אלא מדרבנן.

ס"ק א

לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא, וזהו הכלל

סעיף א - שו"ע

נשים חייבות בברכת המזון. ופסק הוא אם הן חייבות מדאורייתא וא"כ מוציאות את האנשים החייבים מדאורייתא, או אם אינן חייבות מדאורייתא אלא מדרבנן, וא"כ אינן מוציאות את כל

ציונים והערות

א. שיצא מן האשה, אכלו פחות משיעור דאורייתא, ונמצא שאף הם אינם חייבים אלא מדרבנן. וכתב הרשב"א (כ: ד"ה ולענין) שאין הלכה כרבנא אלא כרבא שאמר לו שחייבות מדאורייתא. משום שרבא רבו של רבינא הוא, והוכיח כן גם מלשון הגמרא שם, עיי"ש. וכן דעת הראב"ד (נפשנו על המאור דף י"ב). אבל ה"ר יונה (יא: ד"ה גמ') כתב שאינן חייבות אלא מדרבנן. והרא"ש (סי' יג) כתב שספק הוא ולפיכך נשים אינן מוציאות את אחרים ידי חובתן.
ב. ואע"פ שמבואר (לפני סי' קפו) ונמשך סי' קמ' שאפילו מי שאינו חייב מדאורייתא, כגון שלא אכל כדי שביעה, מוציא את חברו שאכל כדי שביעה וחייב מדאורייתא, ואם כן גם באשה אע"פ שאינה חייבת מן התורה תוציא אחרים שחייבים מן התורה, כתב הרא"ש (סי' יג) י"ל דאיש אע"פ שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים, דכל ישראל ערבים זה לזה (סטעט לט), אלא שמרבנן אמרו שלא יברכו ברכת הנהנין בלא הנאה, לפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו חייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי

כח. בפ"ג בתחילה נסתפק בודאי מי רגלים אם חוזר בתפילה. ומביא ע"ז מלחם יהודה שודאי מי רגלים בתפילה חוזר, ובשאר ברכות ספק. והיינו שכל דיניו כמו ספק צואה.
כט. לגירסתנו כתוב שם בשאלה זו 'ערום' מהו שיקרא את שמע, ולפי"ז מדובר כל ההמשך על ערום, וע"ז קאמר חזקיה בין לקרות בין לברך.
א. כגמרא שאל רבינא לרבא אם נשים חייבות מדאורייתא, ונפק"מ אם מוציאות את האנשים, שאם חייבן דאורייתא א"כ יבוא מי שחייבו דאורייתא ויוציא למי שחייבו דאורייתא, ואי אמרת דרבנן, א"כ נחשבת האשה מן התורה כמי שאינו מחוייב ברבו, וכל שאינו מחוייב ברבו אינו מוציא את הרבים ידי חובתם. והביא לו רבא ראה מהמשנה ששינו באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד לרבו ואשה לבעלה. והקשה לו רבינא שעל כרחך אין להוכיח מזה, שהרי הקטן בודאי אינו מחוייב מן התורה ואע"פ שנינו שהוא מוציא את הגדול. ולפיכך צריך להעמיד המשנה באופן שהגדול, וכן האיש

הלכות ברפת המזון סימן קפה קפו

* או שהיה (א) שפור (ו) פרוש לגמרי, נסתפקו התוספות (ערונון סד. ד"ה שוכר) והרא"ש (סס פ"ו סי' ט) (ז) אם צריך לחזור ולברך. (ח) ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר לברך:

קפו אם נשים וקטנים חיבים בברפת המזון. וכו' ב' סעיפים:

א ברכות כ' (ע"ב)
בענין ולא איפשטא
לדעת הרמב"ם פ"ה
ה"א והרא"ש פ"ב
סי' י"ג.

א * נשים חיבות בברפת המזון, (ב) [א] וספק הוא (א) אם הן חיבות מדאורייתא * ומוציאות את האנשים, * או אם אינן חיבות (ב) * אלא מדרבנן ואינן מוציאות (ג) אלא למי שאין חיובו אלא

שערי תשובה

א [א] וספק. עין בתשפ"ז חלק א' סימן קס"ח וסימן קס"ט באר. ועין בחדושי הרמב"ן (כ"ב סא. ד"ה ויש) מה שקתב בטעם יגרים וכתנים מוציאים אחרים ידו חובה בברפת המזון

באר הגולה

דהגמרא (כ"ב) לענין תפלה מחמרי אפלו במקצת אחר כך, נקטו גם כן ספקתם לענין ברפת המזון גם כן באפן זה, אבל לעולם דמסתפקי לענין ברפת המזון בכל גונו, וצריך עיון. והנה ראיתי פתני אדם כלל ג' (פליג) ובגשמת אדם שם אות ז' שהרחיב הדבור בזה ודעתו דאפלו בנדע לו מתחלה אין צריך לחזור ולברך ברכת המזון, מזה נראה שדעתו גם כן כהפרי מגדים דספקתם הוא בכל גונו, ופסקו להקל בדיעבד עין שם טעמו דזה אינו מקרי ספקא דאורייתא, דמדאורייתא בכל גונו יצא בדיעבד אף שעבר אדאורייתא, ולא היה רק קנסא דרבנן לענין תפלה. ועין שם שהאר"י דזה קיל משאר מצוה הבאה בעבירה, ונלענין דעמי לא נהירא כלל דאדבריה דזה חמיר יותר, פ"ן דזה ברור לכלי עלמא דלא דוקא קריאת שמע אטור לדבר מן התורה במקום הכנסת דהוא הדיון כל דבר קדשה, כמו שכתב הרמב"ם פ"ק ג' מהלכות קריאת שמע הלכה ד' וכן כתב הרמב"ן בלקוטי (שם) עין שם, ואם עבר ודבר הוא בכלל 'כי דבר ה' בזה' (כמדובר טו לא) פדאמרין ברכות כ"ד עמוד ב' עין שם, ואיך נאמר שיצא בזה דיעבד ברכתו שצריך לברך לה' על מזונו וכהאי גוונא אחרי שפנה בזה את דבר ה' (וגם הראיה שהביא שם שקתב וכן משמע ומדקרא מאד דברי השלחן ערוך שהרי בסימן ע"ו כתב הטור ושלחן ערוך (ס"ח) דאם קרא במקום שראוי להסתפק מצוה חיב לחזור ולקרות, ובסימן קפ"ה כתב בברפת המזון דתוספות והרא"ש נסתפקו אם צריך לחזור ולא הכריע וכו' עין שם, ולפלא על קשיחו שהרי התוספות (עיינון שם) הביאו ראיה דברפת המזון קיל מתפלה מדהקלו לענין ברפת המזון לגבי שכור עין שם והנה לגבי קריאת שמע לא הקלו כלל כדאיתא לעיל בסימן צ"ט סעיף א' בהג"ה עין שם, ובפרט לנרסת הגר"א שם בירושלמי (תרומוט פ"א ה"ה) פסק הירושלמי שהקריא דשכור אטור בקריאת שמע עין שם. ויזונו על כל זה שהרמב"ן בלקוטי (שם) הרחיב הדברים לענין ספקא דתוספות במקצת אחר כך צוהה במקום שברפת ברפת המזון והכריע דצריך לחזור ולברך, ועל כל פנים בנדע לו מתחלה ועבר על זה במזיד ורוצה עתה לחזור מעונו בודאי יש להצריכו לחזור ולברך, אחד דדעת פמה אחרונים (העולת תמיד (סק"ו) ה"ב"ח (סי' צט ס"א) והאליה רבה (סק"ה)) להחמיר בספק דתוספות והרא"ש, ועוד דהרמב"ן סבר פרוייהו, ובפרט בנדע לו מתחלה ועבר במזיד דמסתברא מאד דלכלי עלמא חוזר ומברך:

* או שהיה שבור וכו'. עין במשנה ברורה (סק"ו) מה שכתבנו בשם האחרונים מה דמסקי לדניא, ועין בחדושי הרמב"ן בלקוטי הג"ל (שם) שגם הוא מסיק כן לעקר הדיון דמתר שכור בכל הפרכות לכו מתפלה מפני שהוא בעומד לפני המלך, וראיה לזה מירושלמי (שם) כמו שכתב הפגן אברהם (סק"ג) עין שם. וסמנן בכאור הגר"א בסימן צ"ט (ס"א) משמע דהוא סבירא ליה דאפלו לפי הירושלמי אינו ברור שפותר, דהוא פרש דמה שאמר שם חזקיה בין לקרות בין לברך הוא להחמיר, ופליג חזקיה אמה דמקל עלו מקדם לענין ברפת המזון והרמב"ן בלקוטי מפרש להפוך, דחזקיה מקל עלו לגבי קריאת שמע עין שם. ומכל מקום אפשר דגם הגר"א מודה דבדיעבד אם נשתפר וברך ברפת המזון פדעת רב אסי שמתיר מקדם, וכמו שפסק הפגן אברהם (שם) ושאר אחרונים:

א * ומוציאות את האנשים. ה"ה עין כגון שאמרו ברית וחורה, ואף על גב שאין צריכין לומר לפי מה שקתב בסימן קפ"ז סעיף ג' בהג"ה:

* או אם אינן חיבות וכו'. והוא הדיון עבר [רמב"ם פ"ה ה"א], ועין בחדושי הרשב"א (כ' ד"ה כעא):

* אלא מדרבנן. עין במשנה ברורה (סק"ג) לענין אשה שנסתפקה אם ברכה. נדע דאף דמשלחן ערוך משמע שהחזיק בדעת הרמב"ם (שם) והרא"ש (פ"ג סי' יג) והמאור (כ' ד"ה ונשים) והרא"ש (יא) שלטי גיבורים אות ה) וסיפתם דנשים בברפת המזון ספק הוא אם חיבות מדאורייתא ומשום דהני בעיא ולא איפשטא

באר היטב
ה (ג) שכור. עין פ"ו (סק"ג) וק"ד אהרן (הג"ה):
א (ב) וספק. עין יד אהרן (הג"ה) שהאר"י:

משנה ברורה

יתפלל, ולענין ברפת המזון ודאי מתר בשתי: (ו) פרוש לגמרי. הינו שגשפתר כל כך עד שאינו יכול לדבר לפני המלך, ונסתפקו אם צריך לחזור ולברך כשיפוג יינו ועדין לא נתעפל המזון ונמפל מקום מיירי שלא הגיע לשכרותו של לוט, דאי לאו הכי כשוטה יחשב ופטור מכל המצות (כ) וחיב לכלי עלמא לחזור ולברך, ויבסעיף הקודם שמתיר לברך מיירי שיכול לדבר לפני המלך. ונהקשו פמה אחרונים דכיון שאינו יכול לדבר כראוי, מסתמא אינו יכול לדבר לפני המלך ואפלו הכי מתיר הירושלמי (תרומוט פ"א ה"ה). ולדינא מסקי (ו) האחרונים דאם ארע שגשפתר כל כך, אף על פי כן יברך וילכתחלה יזהר לברך קדם שיבוא לידי כך, ועין לעיל בסימן צ"ט סעיף קטן י"א במשנה ברורה: (ז) אם צריך לחזור ולברך. אבל לכתחלה גם הם מודים דאטור לברך שום ברכה וכן דברי תורה נגד צוהה, ומן התורה דהא פתיב (דברים כג טו) ויהיה מחניף קדושי' ואטור תפלה פתיב בקרא, אלא כל דבר קדשה אטור לקרות במקום שאינו נקי [רמב"ן בלקוטי (כ' ד"ה וכו') עין שם], ולא מסתפקי אלא כשכבר ברך ומצא אחר כך. וולדינא דעת העלת תמיד (סק"ו) והאליה רבה (סק"ה) בשם ה"ב"ח (סי' צט ס"א) (ו) כשמצא צוהה פנגדו (ט) בתוך ארבע אמותיו דצריך לחזור ולברך ברפת המזון אם עדין לא נתעפל המזון, וכן מצאתי בלקוטי הרמב"ן על ברכות (שם) שהביא מתחלה ספקא שגשפתר בעלי התוספות בזה, ואחר כך מסיק דאין חלוק בזה בין תפלה ובין שארי דברי קדשה עין שם, ועין בכאור הגולה (ד"ה א): (ח) ומשום מי רגלים וכו'. ה"ה עין גם כן באפן זה דבר ברפת המזון ואחר כך מצא מי רגלים בתוך ארבע אמות, ולהכי קאמר פשיטא וכו', דאפלו לכתחלה היה מתר לו לברך כל זמן שלא נודע לו שיש כאן מי רגלים, דנגד מי רגלים הוא רק אטורא דרבנן ועל ספקן לא גזרו וכדלעיל בסימן ע"ו סעיף ז', ודאי היה נודע לו מתחלה שיש כאן מי רגלים ועבר על זה וברך נגדם לא הנה אמר המתבר פשיטא, דדין אחד הוא עם מצא צוהה פנגדו [פרי מגדים (מש"ז סק"ב) בשם לחם יהודה (קריאת שמע פ"ג סי' טו) עין שם]:

א (א) אם הן חיבות מדאורייתא. לפי שהיא מצות עשה שלא תזמן גרמא: (ב) אלא מדרבנן. ומדכתיב (דברים ח ז) 'על הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ מצד עצמן (אם לא בבת יורשת), מה שאין כן כהנים ולוויים אף על פי שאין להם חלק מכל מקום יש להם ערי מגרש. ויש אומרים משום שלא נתן להם ברית ותורה: (ג) אלא למי שאין וכו'. סגנון שלא אבל כדי שביעה שאין חיובו אלא מדרבנן. ומסיים הטור דמפני שהוא ספק נקטינן דאין מוציאות את האחרים שאכלו (ב) כדי שביעה

פ"ט, מכל מקום לא בריא בלי האי, ויש הרבה מגדולי הראשונים דסבירא

שער הציון

בסוף סימן פ"א (סק"ג) דאפלו לגבי תפלה אינו חוזר ומתפלל עין שם:
א (ב) דאי אכלו פחות מקרי שביעה בודאי יכולה האשה להוציא ואפלו להשיטות שסוכרים דכונת וכביעה הוא מן התורה ואי דהמזון ברב ראשונים [א] שם יראה דזה מליי בזה, דמאן דסוכר דכונת דאורייתא הוא סוכר הנשים חיבות מן התורה בברפת המזון [א].

(ט) פרי תדש ופרי מגדים (מש"ז סק"ט): (ו) מגן אברהם (סק"ג) ושאר אחרונים. ומה שקתב הפרי מגדים בשמו דצריך לחזור ולברך ואי בודאי יש טעות סופר בדבריו, דהא הפגן אברהם פתב בהפ"ה [א] וגם הביא על זה ראיה מהזהר (ח"ב דף קנ"ג): (ז) לאפוקי [א] לענין שכור הכריעו להקל אפלו לכתחלה במקום הרחק שקבר נשתפר וכו' [א]: (ט) דחוי לארבע אמות אפלו נגדו [א] כבר הכריעו לעיל

הלכות ברכת המזון סימן קפו

צ: [ד]

משנת שעה"צ

בכל מקום שנשים אינן פטורות אלא ממצות עשה שהזמן גרמאי.

ס"ק ב

מדכתיב לגבי ברכת המזון, 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך', ונשים אין להם חלק בארץ מצד עצמן, כי הארץ לא נתנה לנקבות להתחלק, (אם לא בבת יורשת כגון בנות צלפתד שנטלו חלק אביהם, שהיה מיוצאי מצרים ולא היה לו בנים, אבל מצד עצמן אין להן). מה שאין כן כהנים ולוים אף על פי שאין להם חלק בארץ שלא קיבלו עם כל ישראל מכל מקום יש להם ערי מגרשי, שניתנו להם ארבעים ושמונה ערים מאת ישראל כמפורש במקרא (נמזג לו ז), ויכולים להודות על הארץ הטובה אשר נתן לך. ויש אומרים משום שלא ניתן להם ברית ותורה, והרי בברכת המזון צריך להזכיר ולהודות על בריתך שחתמת בבשרנו, ועל

[א] וא"כ לכאורה אין האשה יכולה להרציא את האיש בכל אופן שהיא, שלעולם חיובו מן התורה, והיא חיובה מדרבנן.

[ב] עיין בבית"ל (סי' קפ"ד ד"ה נמים) שמביא דעת הרשב"א והראב"ד בדשגות שכבידת חייב מדאורייתא, וכבי"ד כסימן זה הביא בשמס, שסברו שנשים חייבות מן התורה.

[ג] ולכן לדברי הכל יכולה האשה להרציא האיש שאכל כוית, שא"צ לחוש שמא אשה פטורה, ובכיות חייב מדאורייתא ושלם מצאנו מי שסובר כן, אלא הסובר שכיות דאורייתא סובר שנשים חייבות, ולכן יכולה להרציאו ממנ"פ, או שסוברים שהאשה חייבת ואז ודאי יוצא, או שסוברים שכיות אינו מדאורייתא ואז ג"כ יכולה להרציאו.

תורתך שלמדתנו, ויתבאר להלן (סי' קפו ס"ג) שמי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו, וזהו הספק שמצד אחד יש לומר שמכיוון שנשים אינן בכלל ברית ולא בכלל לימוד תורה, ואינן יכולות להזכיר ברית ותורה לכן אינן חייבות מן התורה, אך מצד שני יש לומר שהן חייבות לברך, ולגביהן לא אמרו שאם לא אמר ברית ותורה לא יצא, שזהו דוקא באנשים ששייכים בברית ותורה.

ס"ק ג

כגון שלא אכל כרי שביעה, שאין חיובו אלא מדרבנן, שמדאורייתא רק כששבע נתחייב שנאמר 'ושבעת', וכמו שנתבאר לעיל (סי' קפ"ד ס"ק ט). ומסיים הטור דמפני שהוא ספק אם חייבות מדאורייתא או מדרבנן, ונפק"מ לענין אם יכולת להוציא איש שהוא חייב מה"ת, נקטינן לחומרא שלא יצא איש מן האשה.

ביאורי ההלכה

ד"ה ומוציאות

היינו כגון שאמרו ברית ותורה שהרי האנשים שיוצאים מהן מחויבים לומר ברית ותורה ובלא זה לא יצאו, ואף על גב שאין הנשים עצמן צריכין לומר כדי לצאת ידי חובתם שלהם.

ד"ה או

והוא הדין עבר (רמב"ם) דינו כאשה בזה, שספק חייב

מדאורייתא ספק מדרבנן. ועיין בהידושי הרשב"א שהקשה לפירוש רש"י שהספק בנשים כיון שלא נטלו חלק בארץ, אם כן אף כעבדים כן, שאף הן לא נטלו חלק בארץ, ומדוע לא שאלו על נשים ועבדים, ויש לומר דשאני עבדים שהם זכרים ומין הזכרים נטלו חלק בארץ. ומדבריו משמע שבעבדים אין ספק, ודלא כהרמב"ם שכתב נשים ועבדים וכו'.

צינונים והערות

יכולות לומר, כי אבותיהן נטלו חלק בארץ, וגם כהנים אומרים כן על אבותיהם שקודם לוי, היינו יעקב, אבל ברית ותורה אומרים כמדבר בערו ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו, וזה א"א לומר א"כ הם חייבים בו.
ה. בפמ"ג (א"א סק"א) הקשה שאין זה דין מן התורה, אלא מדרבנן נוטה הברכה.
ו. כ"כ התוס' (נכות כ: ד"ה נשים). ולפי טעמו של תוס' כתב הפמ"ג (א"א סק"א) שהיה ערל שמתו אחיו מחמת מילה, הרי הוא ג"כ בכלל הספק. וכתב עוד נפק"מ בין רש"י לתוס' בטומטום ואנדרוגינוס, לרש"י הוי ספק ספיקא ספק נשים חייבות ואפילו אם פטורות ספק הוא זכר, משא"כ להמג"א אין כאן שני ספקות, שאפילו אם הוא זכר הרי לא נימול.
ז. בפרישה הקשה איך שיין לומר שהנשים מוציאות האנשים הרי אינן אומרות ברית ותורה, ונתקשה בזה, ולפי המבואר כאן לא קשה, שאמנם צריכות לומר כדי להוציא את האנשים.
ח. זבשו"ע הרב כתב (ט"א) שעבדים דינם כנשים כמו שלמדו על עבדים כגורה שיה לה לה מאשה, שכל מצוה שהאשה פטורה ממנה גם העבר פטור ממנה.

שביעה, שערב הוא בעבורם, ועליו הוא להצילם מן העון, ולפטור אותם מן המצות. אבל אשה אינה בכלל הערבות, לפיכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו מדרבנן.
ג. ובגמרא הקשו למה הוצרך התנא להשמיענו שנשים חייבות בברכת המזון, ותירצו מהו דתימא הואיל וכתוב (שמות עז) 'בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולהם בבוקר לשבוע' כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קמשמע לן.
ד. כ"כ המג"א לתרץ קושית תוס' שהקשו על פירוש רש"י שפירש הטעם לומר שנשים פטורות מה"ת משום שאין להן חלק בארץ, והקשו שא"כ גם כהנים ולוים לא יתחייבו. ודלא כהשלטי הגיבורים שכתב שלרש"י ה"ה שגם כהנים ולוים יש ספק אם חייבים. וברשב"א הקשה על פירוש רש"י שא"כ אף הגרים כן, שאף הם לא נטלו חלק בארץ, ותירץ ש"ל שאני גרים שהם זכרים, והזכרים נטלו חלק בארץ. ולפ"ז כתב בעוד יוסף חי שאפשר לתרץ ג"כ הקושיא מכהנים ולוים. והתוס' מחמת קושייתם פירשו שטעם פטורן משום שלא ניתן להן ברית ותורה, ולדעת התוס' מה שאין להן חלק בארץ אינו מעכב. והטעם בזה, כתב הנחלת דוד כיון שאין אומרים על הארץ אשר נתת לנו, רק שהנחלת לאבותינו, וזה נשים

קיצור ביה"ל
ד"ה ומוציאות. ולומדות נלית וחורס.
ד"ה או. נעמד נמלקו הראשונים אס דינו כאלהם לגבי זה, או כאלהם.
ד"ה א"א. רמס מן הראשונים סובלים שאשה חייבת מדאורייתא, ולכן יש לסמוך על זה נאופן שנסתפקה אס מלכה, שמחזור.

הלכות ברכת המזון סימן קפו קפז

המשך ס"ק ג

כתב בשער אפרים אשה שאכלה כדי שביעה ונסתפקה אם בירכה הייבת לברך, ולא אומרים שהרי זה ספק ספיקא, שמא כבר בירכה ואפילו לא בירכה שמא אינה חייבת מדאורייתא, עיין שם מעמו שלא שייך לומר שאף אם לא בירכה פטורה, כיון שלהצד שלא בירכה חייבת עכ"פ מדרבנן [ולכן אין זה נקרא ספק ספיקא ושוב חייבת משום ספק דאורייתא]. וכן הסכים בחיי אדם ובמגן גבורים שזה נקרא ספק דאורייתא ולתומרא. אכן בחידושי רבי עקיבא איגר זכ"ל בברכי יוסף פסקו שאינה צריכה לחזור ולברך, כיון שלגבי הדאורייתא יש כאן ספק ספיקא שאינה חייבת, שמא בירכה ושמא אינה חייבת כלל מדאורייתא, וספק ספיקא דאורייתא לקולא, ולגבי החיוב דרבנן אע"פ שיש רק ספק אחד שאינה חייבת, ספק דרבנן לקולא. וכן מצדד בפרי מגדים שיש כאן ספק ספיקא, שמא אינה חייבת אלא מדרבנן, ובספק לקולא [משום חומר איסור ברכה לבטלה שנלמד מ'לא תשא', שלכן ספק ברכות להקל], ואם תאמר שהיא חייבת מדאורייתא שמא בירכה.

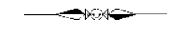
סעיף ב - ס"ק ד

קמן חייב מדרבנן היינו אפילו לא אכל רק בזית שאפילו גדול אינו חייב באופן זה אלא מדרבנן, ולא חילקו רבנן שלא לחייבו רק מה שגדול מחויב

[ד] שמשמע שם שקטן חייב גם במצוות דרבנן. [ה] שכתב, קטן שאכל כדי שביעה חייב בברכת המזון מדרבנן.

[ו] ומה שכתב קטן שאכל כדי שביעה, משום שכתב אח"כ שיכול להוציא גדול שלא אכל כדי שביעה, ובהו סובר שאם אינו אוכל כדי שביעה אינו יכול להוציא גדול שלא אכל כדי שביעה, ולא מצי תרי דרבנן לפטור אחד דרבנן, אבל קטן עצמו מודה שמהירב.

[ז] שבשאר היובים אפשר שאפילו תרי דרבנן מוציא חד דרבנן, משא"כ בקטן שאין עליו כלל חיוב אפילו מדרבנן, אלא על אביו החיוב לחנכו.

פיקומי פוסקים פסקי הרב

ס"ק ז ויש להחמיר. בשו"ע הרב (פ"ג) כתב: אכל מוציא הוא אם מי שלא אכל כדי שביעה אפילו הוא איש כיון שאינו חייב מן התורה אלא מד"ס ואפילו אם הקטן גם כן לא אכל כדי שביעה שמכל מקום הוא חייב מדברי סופרים כמותו שברכת המזון אינה דומה למגילה והלל וברכות קריאת שמע ושאר מצוות שצריך מדברי סופרים שאין הקטן שהגיע למינוח מוציא את הגדול לפי שהקטן מלך עמו כשהוא עמה פטור לגמרי אלא שמתקין אותו כדי שיהא רגיל במצוה זו ויהיה סריך כמותו כשגדל לפיכך אינו צריך מוציא את מי שהוא גדול כגון אע"פ שחייב אינו אלא מדברי סופרים כיון שהקטן גם חייב זה אינו חייב אלא משום להרגילו לכשיגדל שזו יתחייב חייב זה של דברי סופרים אלא בברכה המזון מה שמסבין את הקטן לנכ"ל אחר איתנו לטובע כשיגדל שהוא חייב מן התורה לפיכך כשם שהוא מוציא את הגדול שלא אכל כדי שביעה אם הוא אכל כדי שביעה כן מוציא אם לא אכל כדי שביעה כיון שחייבו כשלא אכל כדי שביעה מועיל לו להרגילו כמו כשאלל יומה.

ס"ק ב יצנוני בשו"ע חתה הר"י ש' ולא בחול"ם, כי הוא לשון בקשה. בשו"ע הרב (פי"א) כתב ש"א יצנוני" ה"י"ש בשו"ע, שהוא לשון בקשה. וי"א יצנוני בחול"ם, שהוא שם התואר ולא הכרטי צניטה.

מדאורייתא, אלא גם כן חייב מדרבנן לחנכו, שכל מה שתיקנו חכמים כעין דאורייתא תיקנו, ולכן השו"ע קטן לגדול בכל הדברים.

ס"ק ה

ההיא דאיתא בגמרא דבן קמן מברך ומוציא את אביו בברכת המזון בשאין יודע לברך, ולכאורה קשה כיון שחייב רק מדרבנן לחנכו איך יכול להוציא את אביו החייב מן התורה, וע"ז כתב שמדובר שלא אכל האב כדי שביעה.

ס"ק ו

וכתבו האחרונים דקמן אינו מוציא את האשה אם אכלה כדי שביעה, כיון שיש ספק דשמא מדאורייתא חייבת, והקטן ודאי אינו חייב אלא מדרבנן, ואם חיובה מדאורייתא אינו יכול להוציאה.

ס"ק ז

ואם גם הבן לא אכל כדי שביעה, דהוי אצלו תרי דרבנן, שיש אצלו שתי סיבות שאינו חייב מדאורייתא רק מדרבנן, א. שלא אכל כדי שביעה, ב. שהוא קטן, ואם מוציא לאביו שאכל אביו הרי זה רק יחד דרבנן, יש דעות בין הפוסקים אם תרי דרבנן מוציא חד דרבנן או לא, ויש להחמיר.

ס"ק ב

דאין להוסיף על מטבע שטבעו חכמים - על הנוסח שקבעו חכמים לכל ברכה וברכה.

כי חסדיו הם עם כל חי, והמברך משבח להקב"ה שנתן לו לחם כי חסדו עם הכל, ולכן קבעו חכמים בלשון כללית כי לעולם חסדו.

ומטעם זה צריך לומר 'זוננו' במלאפום בלשון

ציונים והערות

הרי 'רחמנא' גם כן שם הוא כדאיתא בש"ס, ואם כן יכול היה לומר כמו שמובא בשו"ע, וכך גם הנוסח בכל הפוסקים. ב. כמובא בגמרא (נדרים מ:): בנימין רעיא [הרועה] כך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא. אמר רב יצא. [ושאלה הגמרא], והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. [והירצה] דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא. [ומקשה הגמרא] והא בעינן שלש ברכות. [ומיישבת] מאי יצא דקאמר רב, יצא ידי ברכה ראשונה. ג. ובעינן, משום דתנן (נדרים טז.) מקום שאמרו לחתום, אינו רשאי שלא לחתום. שלא לחתום, אינו רשאי לחתום. ולכן אינו יוצא אפילו ידי חובת ברכת הין כשאומר 'ברוך רחמנא' ללא חתימה, אלא אם כן פותח וחותם בה, משום שברכה ראשונה של ברכת המזון ארוכה היא, לכן צריך לומר 'ברוך רחמנא מאריה דהאי פיתא בריך רחמנא דון כולה' וכיוצא בזה, שיפתח בברוך ויסיים בברוך (נדרים מ: ד"ה וסא). ד. שאם היה כתוב בפסוק 'כי לעולם חסדו עמו' היה מקום לומר כך, אבל כיון שלא כתוב כן אין לאומרו, שלא למעט החסד (מנחם נדרים ט"ו).

סעיף א - שו"ע
יש אומרים 'ברוך משביע לרעבים ברוך משקה לצמאים', ואין לאומרו משום שאינו ממטבע שטבעו חכמים.

ואם אמר במקום ברכת 'הון' - 'ברוך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא', יצא, שברכת המזון נאמרת בכל לשון (עולת תמיד). ויש אומרים שצריך שיחתום 'ברוך רחמנא דון כולא'.

ט. רע"א מסתפק באכל כשהיה קטן והגדיל, אם החיוב לברך ברכת המזון הוא על האכילה או על השביעה שבמעיו, ואם תאמר שהוא מדאורייתא א"כ אם בירך קודם הלילה והחשיך צריך לחזור ולברך, שלא יצא במה שבירך קודם, שהיה פטור. ובחזו"א (או"ס סי' נו פק"ה ד"ה וימן) כתב לצדד שהוא פטור, והוסיף שכמו כן בגר שנתגיד שגוראה שפטור.

א. ה"ב"ח (סי' קנ"ט סוף ד"ה וכל) כתב שכיון שברכת 'הון' היא ברכה ארוכה, לפיכך רק אם אמר נוסח יותר ארוך יצא ידי חובה בדיעבד. וזה נוסח הברכה לדעתו: בריך רחמנא מרא מלכא דעלמא דיהב האי פיתא ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ולא יחסר לנו חלב חיטה, בריך רחמנא דון כולא בעתה [כתב לחתום] בריך רחמנא דון כולא בעתה משום שפסק כדעת הושב"א, וכמו שהובא במשנה ביריה סק"ד]. ותמה עליו באליה רבה (סק"ט) שודאי יוצא אף בלשון שהובא בשולחן ערוך, שהרי זה הלשון מבוואר גם בגמרא (נדרים מ:), ועוד תמה על מה ששינה מלשון השו"ע שכתב 'ברוך רחמנא מלכא מאריה' וכ"ו, והוא כתב לומר 'ברוך רחמנא מאריה מלכא' וכ"ו [לומר 'מאריה' לפני שאומר 'מלכא'] כדי להקדים שם למלכות,

הלכות ברפת המזון סימן קפו קפו

צא. 181

באר הגולה

ב שם בגמרא (ע"ב)

מדרבנן (ועין לקמן סימן קצ"ט (טע"ס ו-ו) בענין זמון שלהם): **ב** (ד) בקטן חיב מדרבנן פדי לחנכו. (ה) וההיא דבן מברך לאביו, (ו) פשלא אכל האב פדי שביעה (ז) שאינו חיב אלא מדרבנן:

קפו דיוקים בנסח ברפת המזון. וכו' ד' סעיפים:

א (א) איש אומרים ברוך משביע לרעבים, ואין לאמרו, (ב) והמוסיף גורע. ונאם באמר במקום ברפת הנין, בריך רחמנא (ג) מלפא מאריה דהאי פתא' (ד) יצא, גי'יש אומרים שצריך שיחתם בריך רחמנא דין פלא': **ב** בברפת הארץ, להרא"ש (סו"ד טו"ו) לא יאמר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה וכו' (ה) ברית ותורה, שהרי אומר על ברייתך שחתמתם בכשרנו ועל תורתך שלמדנתנו, ודי בפעם אחד. והרמב"ם (סדר מפילות נוסח גרסת המזון) חולק.

באר היטב

ב (ב) שביעה. ואפלו גם הפן לא אכל פדי שביעה דהוי תרי דרבנן, אפלו הכי מוציא לאביו. פן משמע טוף פסחים (ט"ו). והתוספות טוף פרק ב' דמגלה (ט"ו) ד"ה י"ב) חולקין, וכן כתב האגדה (פגילה ט"ו כ"ב), ומשמע שם ונקא במגלה דינא הכי. ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה. מגן אברהם (ס"א):

א (ה) יצא. בדיעבד ולא לכתחלה קלל פי אם לקטנים פחות משמונה שנה. ב"ח (סי' קצ"ב ס"ו). דברים הראויים לנהוג בברפת המזון: שאתה ון קמ"ץ תחת השי"ן. אנהנו מורים לך ולא אנו, דאנו היא לשון אנינות. כפי כל חי, ולא בקה. רענו בשנ"א תחת הרי"ש ולא בחול"ם. וזוננו במלאפיו"ם. ואין לומר אל בכל יום, רק בכל יום. ש"ז סימן קפ"ט (ס"א). הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו והוא ייטיב לנו. ורש"ל כתב דיאמר הוא הטיב מטיב ייטיב לנו, עין מגן אברהם סימן קפ"ט (ס"א). וכל טוב ומכל טוב במלאפיו"ם. יאמר מאת ה', ודקדק במלת מאת. יאמר ומצא חן ולא ונמצא חן. ובשבת וראש חודש אומר מגדול, ובהל מגדיל, דחול"ם קלף גדול וחיר"ק בלי יי"ד קטן, וסימנך חודש ושבת קרא מקרא' (ישעיהו א' י"א) וזכה לומר כמו שכתוב בנביאים. עין עטרת זקנים סימן קפ"ט (ס"א). לא חסר לנו, בחיר"ק תחת החי"ת. אל יחסר לנו, בשנ"א תחת הי"ו ופת"ח תחת החי"ת וציר"י תחת הפס"ף. ושל"ה (שער האותיות קדושת האכילה) כתב לומר חסר לנו נאל יחסר. שהנקודות עולין קמנין לחם. בברפת בצל הבית אם הוא לכדו יאמר ונאמר אמן, ואם יש אחרים יאמר ונאמר אמן. ויאמר בכל מכל כל, הפ"ף דגושה. אם יש שני שלחנות ממש ועל כל אחד יושבים בני בית בפני עצמן יאמר על שלחנות אלו, אבל אם מסדרין הדפין על שלחנות הרבה כמו בסעודת גדולות הוי כמו שלחן אחד. אבי מורי ולא אבא. יש לשנות אמן אחר הרקמן. עין אחרונים. (ועין בספר אליה רבה (ס"א) שתמן קל הנסחאות בברכת המזון):

משנה ברוחה

* רענו' בשנ"א תחת הרי"ש ולא בחול"ם, פי הוא לשון בקשה. ומשמע זה צריך לומר 'זוננו' במלאפיו"ם. ו'לא חסר לנו נאל יחסר לנו' [אליה רבה (ס"א) בשם של"ה (שער האותיות קדושת האכילה אות קא)]: (א) מלפא מאריה וכו'. וילפי מה שכתב המחבר לקמן בסימן רי"ד (ס"א) (א) מיירי דאמר מלפא דעלמא, ועין כמה שכתבנו שם (ס"א): (ד) יצא. ודי (ה) ברכה ראשונה שהיא ברפת הנין, ואף שקצר מאד הברכה ולא אמרה פנסח שתקנו חכמים בלשון הקדש, אפלו הכי יצא בדיעבד הואיל והזכיר שם [ג'ה] תפריך היו קורין אותו בלשון רחמנא ומלכות וענין הברכה. ומשמע עוד דלדעה ראשונה אף שלא חתם גם פן (ס) מהני, דאף דקיימא לן דמקום שאמרו לחתם אינו רשאי שלא לחתם מכל מקום בדיעבד יצא, והדעה השניה סבירא לה דהוא לעיפובא אף בדיעבד. [ועין בב"ח (ס"ב) שכתב דנראה לו לעקר הדעה הזו והביאו באליה רבה (ס"ב). והנה כל זה הוא ונקא בדיעבד, אבל לכתחלה לכלי עלמא אין לשנות קלל מנסח הברכה שתקנו לנו חכמים ז"ל וכמו שמבאר ברמב"ם פרק א' מקריאת שמע (ה"ה) ופרק א' מהלכות ברכות (ה"ה). (ו) ומשמע באחרונים דילדים קטנים ניכיל לחנכם לכתחלה בנסח זה מברכת הנין, (ז) וכן מעט מעט מכל ברכה, עד שידעו לברך כל ברכה פתקונה: **ב** (ה) ברית ותורה. פי בנסחתם הנין פתוב, שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה, ועל זה כתב הרא"ש דלא יאמר, שהרי יאמר אתר כך על ברייתך וכו', ומה דאמר בגמרא (מ"ט) צריך שיזכיר בה ברית ותורה הינו

[מגן אברהם (ס"א)]. וכן כתב הרמב"ם פרק ה' מהלכות ברכות (ה"א). וכתב בשער אפרים (ס"ו) יא' אשה שאכלה פדי שביעה ונסתפקה אם ברכה חיבת לברך עין שם טעמו, וכן הסכים בחי אדם (ח"א כלל מז ס"ב) ובמגן גבורים (אלף המגן ס"ב), אכן בחדושי רבי עקיבא איגר וכן בברכי יוסף (ס"ה) פסקו שאינה צריכה לחזר ולברך, וכן מצדד בפרי מגדים (א"א ס"א), ומכל מקום נראה דהרופא לסמוך על דעת שער אפרים וסיעתו אין למחות בידו, ועין בכאור הלכה (ד"ה אלא): **ב** (ד) קטן חיב מדרבנן. הינו (ב) אפלו לא אכל רק פזית, גם פן חיב מדרבנן לחנכו: (ה) וההיא דבן וכו'. רצונו לומר וההיא דאיתא בגמרא (כ): דבן קטן מברך ומוציא את אביו בברפת המזון (ג) פשאין יודע לברך: (ו) פשלא אכל האב פדי שביעה. אבל אם אכל האב פדי שביעה שחיב לברך מן התורה, אין בנו קטן שמחיב רק מדרבנן יכול להוציאו. וכתבו האחרונים דקטן אינו מוציא את האשה, דשמא מדאורייתא חיבת: (ז) שאינו חיב וכו'. ונאם גם הפן לא אכל פדי שביעה דהוי אפלו תרי דרבנן אם מוציא לאביו, יש דעות בין הפוסקים, (ז) * ויש להתמיר:

א (א) יש אומרים ברוך וכו'. הינו שהיו נוהגין לומר קדם התחלת ברפת המזון: (ב) והמוסיף גורע. דיאין להוסיף על מטבע ששבעו חכמים. (ה) לא יאמר 'פי לעולם חסדו עמנו', פי חסדינו הם עם כל חי. (ו) שאפיה ון, קמ"ץ תחת השי"ן. אנתנו מורים ולא אנו, דאנו הוא לשון אנינות. בפ"י כל חי, ולא בפ"ה:

שער

הציון

הציון שם (ס"א): (א) עין בחדושי רבי עקיבא איגר שהביא ממלחמות (ו) ר"ה אמר הכותב כבוד) דסבירא ליה הכי: (ו) אליה רבה (ס"ב) (הג"ר (ס"ה), והינו לילדים קטנים פחותים משמונה שנה, ודלא בב"ח (ס"ו) קצ"ב ס"ו) שהצריך להוסיף באמצע, עין שם באליה רבה: (ג) הג"ר (ש"ס). ובדואי דבן הוא דצריך לחנכם גם בבת הברכות, ולפלא על הפסגן (ו) אברהם (ישעיהו) שהשתיק בקצרה דברי הפ"ח (ש"ס) ומשמע פדי בברכה זו לבד, וזה כדאי אינו דמשמע לחנכו צריך לחנכו גם בבת הברכות מעט מעט, בפרט דכל השלש ראשונות הם דאורייתא, ואפשר דגם הפ"ח סבירא ליה הכי עין שם בסימן קצ"ב (ס"ה) בברכיו ותבין לו, ויתכן דגם הפסגן אברהם סבירא ליה הכי דצריך לומר גם יתר הדברים הנזכרים שם וי' עין שם והביא דברי הפ"ח רק להורות דלהפ"ח לקטנים צריך לכתחלה להוסיף באמצע (ו):

ב (ב) עולח תמיד (ס"ה) ומגן אברהם (ס"א), וכן משמע בתוספות מגלה (ו) י"ט צמוד ב' (ד"ה ר"ב) ובאר ורוע (ח"א ס"ו קצ"ה), ודלא כלבוש'ו, ועין באליה רבה (ס"א) שכתב בחד תירוצא דאפשר דגם הלבוש מודה (ו) כזה: (ג) רש"י (ד"ה מברך): (ד) שפן הוא דעת התוספות מגלה י"ט (ש"ס) ואור ורוע (ש"ס) בשם ר"י שירליאון ור"ן במקלה שם (ו) ד"ה מתני) שכתב שכן עקר, ובפרט דעת הרמב"ן (מלחמות י"ב) ד"ה אמר) דסבירא ליה דקטן גרע (ו) משאר חיובי דרבנן דאין עליו חיוב קלל רק האב מחיב לחנכו:

א (ה) טור: (ב) אחרונים: (ג) מגן אברהם לעיל בסימן קס"ז (ס"ב כ"ב): (ד) גמרא (כ). אבל שאר ברכות צריך לומר, ואי לא אמר יתר הברכות אי מעכב גם לזה שאינו יוצא קלל על ידו זה או לא, עין לקמן בסימן קצ"ט ענין קטן י"ג וי' ובשער

הלכות ברכת המזון סימן קפז

כיון שכזה אף בשולחן ערוך הרב (סי' י"ד ס"ג) כתב שאינו חוזר.

ס"ק ד

והשם יתברך היו קורין אותו בבבל בלשון 'רחמנא'.

ועיין בב"ח שכתב, הנראה לו לעיקר הדעה הזו.

ומשמע באחרונים דכשמתחילים לחנך ילדים קטנים לברך ברכת המזון נוכל בתחילה להנכם לכתחילה בנוסח זה מברכת 'הזן'.

סעיף ב - שז"ע

בברכת הארץ - היינו הברכה השניה שכברכת המזון, עודה לך' וכו'.

שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה'.

ס"ק ה

'שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה' ורחבה.

בקשה, שאנו מתפללים לפניו שיזון אותנו, ולא 'זונינו' שהוא לשון תואר 'הזן אותנו'.

'לא קטר לנו ואל יקטר לנו', פירוש הטוב שלו לא חסר מידנו ויהי רצון שלא יחסרו [אליה רבה בשם של"ה].

ס"ק ג

ולפי מה שכתב המחבר לקמן בסימן רי"ד שכל שלא אמר 'מלך העולם' אינה ברכה וצריך לחזור ולברך בשם ומלכות, מפני ש'מלך' לבד אינה מלכות, מירי דאמר 'מלכא דעלמא'. ועיין במה שכתבנו שם במשנה ברורה (סק"ו) שבעל אבן העזר תולק וסובר שאף כשלא אמר 'מלך העולם' אינו חוזר, והביא כמה ראיות לזה. ובביאור הלכה שם (ד"ה ואליו) מבואר שאין דברי אבן העזר מוכרחים לדחות דברי השולחן ערוך וכמה אחרונים שנמשכו אחריו, ולכן אם לא אמר 'מלך העולם' צריך לחזור, אבל אם אמר 'המלך' מסתבר שאינו צריך לחזור,

[א] שיש פוסקים שסוברים שכיון שברכת המזון דאורייתא, ברכותיה מעכבות זו את זו [ואינו יכול לברך רק את מקצתן, ואם יברך את מקצתן, לא יצא אף ידי חובת ברכות אלו שבידן]. ויש שאמרו שאף על פי שהן מדאורייתא אינן מעכבות זו את זו. ופסק שם במשנה ברורה שאם אכל כדי שבעיה, ששיעור זה מחייב אותו מדאורייתא לברך ברכת המזון, חייב לברך על כל פנים את הברכה שיעוד אף שאינו מברך את כל ברכת המזון.

[ב] שהביא ראיה מנידון דין שבנימין ויעא כו' ריפתא ואמר בריך רחמנא, ואמר רב יצא ידי ברכה ראשונה. ומסתמא לא בריך את שאר הברכות.

[ג] שלא כתב אלא את נוסח 'ברך רחמנא וכו' ועל זה כתב שקטנים פחותים מבני שמונה יוצאים בזה לכתחילה. ומשמע שדי בברכה זו בלבד.

[ד] שכן ממשיך שם להביא נוסח ברכת המזון הקצר, ויש לומר שכונתו שגם עם קטנים יש לומר אותו.

[ה] בב"ח.

[ו] כוונתו שהמג"א לא בא להחדש שדי בברכה זו, אלא העתיק מהב"ח רק את ברכה זו כי רצה לומר שלב"ח צריך להוסיף עוד באמצע ברכה זו.

ציונים והערות

הרשב"א, ועוד שאי אפשר שנוסח ברכה אחת תעלה גם לברכת 'המוציא' שהיא ברכה קצרה [כמו שכתוב בסימן קס"ז סעיף י' שנוסח זה עולה לברכת המוציא] וגם לברכת המזון שהיא ברכה ארוכה.

ז. ברכה זו אינה פותחת בברוך ותחתמת בברוך כדין ברכת הסמוכה לחברתה. ומתחלת ב'נודה לך' ע"ש הפסוק (מל"ס ע"ג) 'נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך'.

יא. במגן גבורים (אלף המגן סק"ז) הביא בשם תשובת פאר הדור (סי' ט) שאף הגר יכול לומר 'שהוצאתנו מארץ מצרים', או 'שהוצאת את ישראל מארץ מצרים'.

יב. ואף בזמנים שארץ ישראל חרבה ויושבין בחוץ לארץ, גם כן מברכים על הארץ 'הטובה', משום שארץ ישראל היא באמצע הישוב וירושלים באמצע ארץ ישראל, ובית קודש הקדשים אמצע ירושלים. והשפע יורד לשם קודם לכל אפילו בזמן הזה ואחר כך מתפשט משם לכל העולם, ועל כן כיון שהשפע בא משם אפילו בזמן הזה, מברכים אף בזמן הזה 'על הארץ הטובה' (זוהר ח"ג קמ"א).

ה. כתב במטה משה שיש נוהגים לומר 'לא קטר' (והיא מגזירת 'איבר ושיבר' (מדלי טס)), והם צריכים לומר גם 'אל יקטר', כדי שיהיו שניהם מגזירה אחת.

ו. מרדכי (נכמת סי' י"ז). לפי הנוסח שלנו: ובטובו הגדול לא חסר לנו וכו', לכאורה יש לפרש פירוש המילות, שברוב טובו לא חסר לנו מזון.

ז. וביאר השל"ה (שער האומות אות קדושה ד"ה נדנה רמעי'') שבניקוד כזה הנקודות עולות כמנין 'לחם', כי כל נקודה היא י' וכל קו הוא ו' וקמץ הוא י"ו.

ח. אבל אם לא אמר 'רחמנא' אלא 'רחמן' מסתבר שלא יצא, שזה אינו שמו של הקדוש ברוך הוא (שער המון סי' קס"ט). ובערך לחם (אות 6) כתב שאף כשאמר 'רחמנא' לא יצא ידי חובתו, מפני שהוא כינוי, אלא צריך להזכיר את ה' ממש, או אחד משבעה שמות שאינם נמחקים [ועל כן יש לומר 'מלכנא אלהנא מלכא' וכו'].

ט. מפני שברכת המזון חיובה מדאורייתא, ומסתבר טעמו של

הלכות ברפת המזון סימן קפו קפו

צא. [כ]

באר הגולה

ב שם בגמרא (ע"ב)

מדרבנן (ועין לקמן סימן קצ"ט (טע"ס ו-ו) בענין זמון שלהם): ב (ד) בקטן חיב מדרבנן פדי לחנכו. (ה) וההיא דבן מברך לאביו, (ו) פשלא אכל האב פדי שביעה (ז) שאינו חיב אלא מדרבנן:

קפו דיוקים בנסח ברפת המזון. וכו' ד' סעיפים:

א (א) איש אומרים ברוך משביע לרעבים, ואין לאמרו, (ב) והמוסיף גורע. ונאם באמר במקום ברפת ה'ן, בריך רחמנא (ג) מלפא מאריה דהאי פתא' (ד) יצא, ג'יש אומרים שצריך שיחתם בריך רחמנא דון פלא': ב בברפת הארץ, להרא"ש (סו"ד טו"ו) לא יאמר שנהחלת לאבותינו ארץ חמדה וכו' (ה) ברית ותורה, שהרי אומר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדנתנו, ודי בפעם אחד. והרמב"ם (סדר מפילות נוסח גרסת המזון) חולק.

באר היטב

ב (ב) שביעה. ואפלו גם הפן לא אכל פדי שביעה דהוי תרי דרבנן, אפלו הכי מוציא לאביו. פן משמע טוף פסחים (ט"ו). והתוספות טוף פרק ב' דמגלה (ט"ו) ד"ה י"ב) חולקין, וכן כתב האגדה (פגילה ט"ו כ"ב), ומשמע שם ונקא במגלה דינא הכי. ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה. מגן אברהם (ס"א):

א (ב) יצא. בדיעבד ולא לכתחלה קלל פי אם לקטנים פחות משמונה שנה. ב"ח (סי' קצ"ב ס"ו). דברים הראויים לנהוג בברפת המזון: שאתה ון קמ"ץ תחת השי"ן. אנהנו מורים לך ולא אנו, דאנו הוא לשון אנינות. כפי כל חי, ולא בקה. רענו בשנ"א תחת הרי"ש ולא בחול"ם. וזנוגו במלאפיו"ם. ואין לומר אל בכל יום, רק בכל יום. ש"ז סימן קפ"ט (ס"א). הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו והוא ייטיב לנו. ורש"ל כתב דיאמר הוא הטיב מטיב ייטיב לנו, עין מגן אברהם סימן קפ"ט (ס"א). וכל טוב ומכל טוב במלאפיו"ם. יאמר מאת ה', ודקדק במלת מאת. יאמר ומצא חן ולא ונמצא חן. ובשבת וראש חודש אומר מגדול, ובהל מגדיל, דחול"ם קלף גדול וחיר"ק בלי י"ד קטן, וסימנך חודש ושבת קרא מקרא' (ישעיהו א' א'). ורצה לומר כמו שכתוב בבבאיים. עין עטרת זקנים סימן קפ"ט (ס"א). לא חסר לנו, בחיר"ק תחת החי"ת. אל יחסר לנו, בשנ"א תחת הי"ד ופת"ח תחת החי"ת וציר"י תחת הפס"ף. ושל"ה (שער האותיות קדושת האכילה) כתב לומר חסר לנו נאל יחסר. שהנקודות עולין קמנין לחם. בברפת בצל הבית אם הוא לבדו יאמר ונאמר אמן, ואם יש אחרים יאמר ונאמר אמן. ויאמר בכל מכל כל, הפ"ף דגושה. אם יש שני שלחנות ממש ועל כל אחד יושבים בני בית בפני עצמן יאמר על שלחנות אלו, אבל אם מסדרין הדפין על שלחנות הרבה כמו בסעודת גדולות הוי כמו שלחן אחד. אבי מורי ולא אבא. יש לשנות אמן אחר הרקמן. עין אחרונים. [ועין בספר אליה רבה (ס"א) שתמן קל הנקטאות בברכת המזון]:

משנה ברוכה

* רענו' בשנ"א תחת הרי"ש ולא בחול"ם, פי הוא לשון בקשה. ומשמע זה צריך לומר 'זונגו' במלאפיו"ם. ס' לא חסר לנו נאל יחסר לנו [אליה רבה (ס"א) בשם של"ה (שער האותיות קדושת האכילה אות קא)]: (א) מלפא מאריה וכו'. וילפי מה שכתב המחבר לקמן בסימן רי"ד (ס"א) (א) מיירי דאמר מלפא דעלמא, ועין כמה שכתבנו שם (ס"א): (ד) יצא. ודי (ה) ברכה ראשונה שהיא ברפת ה'ן, ואף שקצר מאד הברכה ולא אמרה פנסח שתקנו חכמים בלשון הקדש, אפלו הכי יצא בדיעבד הואיל והזכיר שם [ג'ה] תפריך היו קורין אותו בלשון רחמנא ומלכות וענין הברכה. ומשמע עוד דלדעה ראשונה אף שלא חתם גם פן (ס' מהג"י, דאף דקיימא לן דמקום שאמרו לתתם אינו רשאי שלא לתתם מכל מקום בדיעבד יצא, והדעה השניה סבירא לה דהוא לעיפובא אף בדיעבד. [ועין בב"ח (ס"ב) שכתב דנראה לו לעקר הדעה הזו והביאו באליה רבה (ס"ב). והנה כל זה הוא ונקא בדיעבד, אבל לכתחלה לכלי עלמא אין לשנות קלל מנסח הברכה שתקנו לנו חכמים ז"ל וכמו שמבאר ברמב"ם פרק א' מקריאת שמע (ה"ה) ופרק א' מהלכות ברכות (ה"ה). (ו) ומשמע באחרונים דילדים קטנים ניכיל לחנכם לכתחלה בנסח זה מברכת ה'ן, (ז) וכן מעט מעט מכל ברכה, עד שידעו לברך כל ברכה פתקונה: ב (ה) ברית ותורה. פי בנסחתם ה'ה פתוב, שנהחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה, ועל זה כתב הרא"ש דלא יאמר, שהרי יאמר אתר כך על בריתך וכו', ומה דאמר בגמרא (מ"ט) צריך שיזכיר בה ברית ותורה הינו

[מגן אברהם (ס"א)]. וכן כתב הרמב"ם פרק ה' מהלכות ברכות (ה"א). וכתב בשער אפרים (ס"י יא) אשה שאכלה פדי שביעה ונסתפקה אם ברכה חיבת לברך עין שם טעמו, וכן הסכים בחי אדם (ח"א כלל מז ס"ב) ובמגן גבורים (אלף המגן ס"ב), אכן בחדושי רבי עקיבא איגר וכן בברכי יוסף (ס"ה) פסקו שאינה צריכה לחזור ולברך, וכן מצדד בפרי מגדים (א"א ס"א), ומכל מקום נראה דהרצה לסמוך על דעת שער אפרים וסיעתו אין למחות בידו, ועין בכאור הלכה (ד"ה אלא): ב (ד) קטן חיב מדרבנן. הינו (ב) אפלו לא אכל רק פזית, גם פן חיב מדרבנן לחנכו: (ה) וההיא דבן וכו'. רצונו לומר וההיא דאיתא בגמרא (כ): דבן קטן מברך ומוציא את אביו בברפת המזון (ג) פשאין יודע לברך: (ו) פשלא אכל האב פדי שביעה. אבל אם אכל האב פדי שביעה שחיב לברך מן התורה, אין בנו קטן שמחיב רק מדרבנן יכול להוציאו. וכתבו האחרונים דקטן אינו מוציא את האשה, דשמא מדאורייתא חיבת: (ז) שאינו חיב וכו'. ונאם גם הפן לא אכל פדי שביעה דהוי אפלו תרי דרבנן אם מוציא לאביו, יש דעות בין הפוסקים, (ז) * ויש להתמיר:

א (א) יש אומרים ברוך וכו'. הינו שהיו נוהגין לומר קדם התחלת ברפת המזון: (ב) והמוסיף גורע. דיאין להוסיף על מטבע ששבעו חכמים. (ב) לא יאמר 'פי לעולם חסדו עמנו', פי חסדינו הם עם כל חי. (ג) שאפ"ה ון, קמ"ץ תחת השי"ן. אנתנו מורים ולא אנו, דאנו הוא לשון אנינות. 'כפי כל חי, ולא בפה'.

שער

ב (ב) עולח תמיד (ס"ה) ומגן אברהם (ס"א), וכן משמע בתוספות מגלה (ד) י"ט צמוד ב' (ד"ה ר"ב) ובאר ורוע (ח"א ס"י ע"ה), וקלא כלבוש'ו, [ועין באליה רבה (ס"א) שכתב בחד תירוצא דאפשר דגם לכושר מודה (ז) כזה: (ג) רש"י (ד"ה מברך): (ד) שפן הוא דעת התוספות מגלה י"ט (שם) ואור ורוע (שם) בשם ר"י שירליאון ור"ן במקלה שם (ז) ד"ה מתני) שכתב שכן עקר, ובפרט דעת הרמב"ן (מלהמת י"ב ד"ה אמר) דסבירא ליה דקטן גרע (ז) משאר חיובי דרבנן דאין עליו חיוב קלל רק האב מחיב לחנכו:

א (ב) טור: (ב) אחרונים: (ג) מגן אברהם לעיל בסימן קס"ז (ס"ב כ"ב): (ד) גמרא (כ). אבל שאר ברכות צריך לומר, ואי לא אמר יתר הברכות אי מעכב גם לזה שאינו יוצא קלל על ידי זה או לא, עין לקמן בסימן קצ"ט ענין קטן י"ג ויש ובשער

הציון שם (ס"ה) [ב]: (א) עין בחדושי רבי עקיבא איגר שהביא ממלחמות (ז) ד"ה אמר הכותב כבוד) דסבירא ליה הכי: (ז) אליה רבה (ס"ב) (הג"ר (ס"ה), והינו לילדים קטנים פחותים משמונה שנה, וקלא כב"ח (ס"י קצ"ב ס"ו) שהצריך להוסיף באמצע, עין שם באליה רבה: (ג) הג"ר (שם). ובנדאי דבן הוא דצריך לחנכם גם בית הברכות, ולפלא על הפסג (ז) אברהם (ישעיהו) שהעתיק בקצרה דברי הפ"ח (שם) [ז] ומשמע פדי בברכה זו לבד, וזה כודאי אינו דמשחייע לחנוך צריך לחנכו גם בית הברכות מעט מעט, בפרט דכל השלש ראשונות הם דאורייתא, נאפשר דגם הפ"ח סבירא ליה הכי עין שם בסימן קצ"ב (ס"ה) בברכיו ותבין (ז), ויתכן דגם הפסג אברהם סבירא ליה הכי דצריך לומר גם יתר הברכות הנזכרים שם (ז) עין שם והביא דברי הפ"ח רק להורות דלהפ"ח לקטנים צריך לכתחלה להוסיף באמצע (ז):

הלכות ברכת המזון סימן קפז קפח

ד שם מ"ט (ע"א).
ה שם בקמרא.

(הגה: ודברי הרא"ש הם עקר): ג (ו) * לא הזכיר (ז) בברכת הארץ * ברית (ז) ותורה, אפלו אם לא חסר אלא אחד מהם (ח) * מחזירין אותו. הגה: (א) [ג] ונששים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה, (ט) דנשים לאו בני ברית נינהו, ועבדים לאו בני תורה נינהו (כל בו פ"י ס"ט): ד * לא הזכיר (י) בבונה ירושלים מלכות בית דוד, מחזירין אותו. הגה: * ואומרים על הנסים בתנפה ובפורים קדם ועל הכל וכו', ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (טור), ועין לקמן סימן תרפ"ב (ס"א), ומכל מקום יוכל לאמרו בתוך שאר הרתמן, * * * ויאמר הרתמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימים ההם וכו', והכי נהוג (כל בו ס"ט):

קפח נסח ברכה שלישית, ודיני ברכת המזון בשבת, והטועה בברכת המזון. וכו' י' סעיפים:

א * אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו (א) מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא, דהטוב והמטיב אינה דאורייתא: ב * אמן זה יאמרנו בלחש, כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב אינה דאורייתא ויזלזלו בה. הגה: (ב) * ונראה דבוקא כשמתברר לבדו ואין עונין אמן אחר שאר ברכות, אבל כשמוזמנין עונין עליו כשאמן אמן שעונין על ברכות הראשונות, ואף על גב דהמברך עונה גם כן מכל מקום אינו נכר כל כך הואיל ואחרים עונין גם כן עמו, וכן המנהג במדינות אלו לאמרו בקול רם אפלו המברך עצמו כשמוזמנים, ואולי הוא מהאי טעמא:

א ברכות מ"ה (ע"ב).
ב שם בקמרא קרב אשרי.

שערי תשובה

באר היטב

ג (ג) ותורה. אם לא אמר בה הודאה תחלה נסוף מחזירין אותו: (א) ונשים. ועכשו אומרים הנשים. עין מגן אברהם (ס"א):

ג [ג] ונשים. עין באר היטב. ובאגלה רבה (פ"ט) הקשה הרבה על זה, ועין בבבא יוסף (פ"ט) ובמחזיק ברכה (פ"א) הביאו משם הקארי' (מה ד"ה כל) דאף הנשים אוקרות ברית ותורה מידי דהוי אפרת הארץ כו' עין שם: ד [כהג"ה] ויאמר הרתמן הוא כו'. ועין מה שכתב אדוני אבי זקני בבבא שור (שבת כ"א) דאף על גב דמיקח בברכות (ט) שאין להתפלל שעשה לו נס, מכל מקום פיון שאומר נעשה לנו נסים וביים שפיר דמי, ולכן בנפח שאחר נשיאת כפים לא יאמר ונעשה לי נסים רק ונעשה לנו. וגם יש להלך דגון היא דמלכת השמנאי שהנשים היו דרך טבע העולם לא היה תפלת שוא, אבל צריך לומר להתפלל שעשה לו נס היצא מדרך טבע העולם, ואין ראיה מעוברא (תענית כ"ה) דרבי חנינא בן דוסא דרב גובריה ועל דרך (א"כ כ"ח) 'ותגור אפר ונקם' עין שם:

באור הלכה

משנה ברורה

הענין של ברית ותורה כמו שאנו אומרים על בריחתך וכו', לא תבות ממש: ג (ו) אם לא הזכיר וכו'. ונהא דלא הזכיר המכבד אם לא אמר 'ארץ חמדה טובה ורחבה' דמחזירין אותו כראייתא בש"ס (מ"ח), דהא מלתא דפשיטא היא דהיא עקר ברכת הארץ, אלא אפלו לענין ברית ותורה נמי מחזירין אותו ואלוהי רבה (ס"ה): (ז) בברכת הארץ וכו'. * ששל יד ברית נתנה הארץ לאברהם בפרשת מילה שנאמר (בראשית י"ח) 'ונתתי לך ולזרעך אתרדך את ארץ מגדירך וגו', ובזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ שנאמר (דברים ח א) 'למען תחיון ורבייתם ויבאתם וירשתם את הארץ וגו', ואומר (תהלים קה מד-מה) 'ויפתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקי ותורתיו וגו': (ח) מחזירין אותו. הינו (ט) לראש ברכת המזון, דכזילהו שלש ברכות ראשונות חשובות באחת, כן כתב מגן אברהם לקמן בסימן קפ"ח סעיף קטן ח', * ועין במה שכתבנו שם (ביה"ל ד"ה לראש) בזה בשם שאר אחרונים: (ט) דנשים לאו וכו'. * באמת לאו בני תורה נינהו גם כן, והא דחלקינהו לשתיים משום דעבדים איתנהו בברית, ומכל מקום בימינו נהגו הנשים לומר גם כן על בריחתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו', ונהפננה על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו, וכן תורתך שלמדתנו על למוד הזכרים שזכות התורה והברית נתלו ישאל את הארץ, * ועוד שגם הנשים צריכות ללמד מצוות שלהן לידע היאך לעשותן, כמו שכתוב בסימן מ"ז (ס"ד וביה"ל ד"ה נשים): ד (י) בבונה וכו'. מפני שעל ידי דוד נתקדשה ירושלים, וגם שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד למקומה:

להו דהם חזכות ודאי מדאורייתא, * עין כבעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"א) שהשמיט כל הסגיא ולא העתיק אלא מה דקאמר בראש הסגיא פשיטא מהו דתיקא קא משמע לן עין שם, אלקא דסקיבא ליה דהוא דאורייתא, * וכן מוכח בר"ף (י"ב) עין שם היטב וכמו שהעיר כבר הרמב"ן במלחמות (ד"ה אמה) וכן הוא דעת רב האי גאון מוכא שם במלחמות, וכן הביא שם משם יש גאונים עין שם, וכן הסכים שם הרמב"ן בעצמו וכן הוא דעת הראב"ד (כתשובה ס"י י"ב) והסכים גם כן הרשב"א (כ" ד"ה אלא) לזה, וכן הוא דעת הרישב"א והמכנה להרשב"א ספק ל"ח (ע"א ד"ה גמרא) וכן הוא גם כן דעת הר"ן (יש ד"ה גמי) שם, * ונעל כן נראה לעניות דעמי דהסומך על דעת השער אפרים (ס"י י"א) ושאר אחרונים המפריכים להאשה לחזר ולברך לא הפסיד, דכלאו הכי דעת הראשונים הנ"ל דמיקח בנדאי מדאורייתא:

ג * ברית ותורה, אפלו לא חסר וכו'. איתא בש"ס (מ"ט) * צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף, והפוחת לא יפחת מאחת, וכל הפוחת מאחת [פרוש שלא אמר כלום, כן איתא ברא"ש (פ"ו ס"י כ"ב)] הרי זה מגנה וכו', וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. ומשמע מלשון זה בפשיטות דברישא שלא אמר הודאה, נהי דעבד שלא כהגן והרין מגנה * ומכל מקום יצא בדיעבד ידי חובתו, * וכן כתב בספר מעשה רוקח (פ"ב ה"ג) ובשלחן ערוך הגר"ז (ס"ה). ודברי הפנן אברהם (ס"ה) שכתב בהפוך מה דבריו צריך עיון, ואף שנסתיע מלשון השור שכתב שאם לא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא ידי חובתו, על כרחך דהוא קאי רק אארץ חמדה טובה ורחבה ועל ברית ותורה שכתב בתחלת הענין:

* מחזירין אותו. * עין בחי' אדם (ח"א כלל מו ס"ה) שכתב דאם מסתפק לו אם אמר ברית ותורה צריך לחזור, ועין שם בנשמת אדם (אות ג) טעמו דזכירת ברית ותורה בברכת המזון הוא דאורייתא, מחוספסות ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה נשים) עין שם. ולא בריך דבר זה, הוש עוד ראשונים שסוברים דהוא דרבנן, עין בחדושי רבנו אהרן הלוי הנדפס מחדש על הר"ף דברכות (סקרת הלוי' מ"ט) שכתב דברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים הם דרבנן, וכן כתב בשיטה מקובצת (ד"ה והמילה) שם, * וגם מלשון הבית יוסף (ד"ה ומיש רבנו נראה) מוכח דהוא סביבא ליה דתורה הוא מדרבנן [ועין בפרי מגדים (א"א סק"א)], ואם כן כשנסתפק לו אין צריך לחזור. נדע עוד דלדין שנסח ברכת המזון שגורה כפי הכל אין שכיח דבר זה כלל, דאם ספק לו אם אמר * תלינן בנדאי דאמר דסביבא נקוט ואחי, וכדאיתא לעיל בסימן ס"ד סעיף ד':

א (א) מפני שהיא סיום וכו'. * עין לקמן בסימן רט"ו (פ"א): ב (ב) ונראה דבוקא וכו'. ויש מישבין (ב) המנהג מטעם אחר, שלא חששו לזלוול ברכה רביעית אלא בימיהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאחר בונה ירושלים (שלא חזיבו חכמים בברכה רביעית מפני בטיל מלאכתו של בעל הבית), לכך היה צריך לענות אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים ויכירו

הענין: * מחזירין אותו. * עין בחי' אדם (ח"א כלל מו ס"ה) שכתב דאם מסתפק לו אם אמר ברית ותורה צריך לחזור, ועין שם בנשמת אדם (אות ג) טעמו דזכירת ברית ותורה בברכת המזון הוא דאורייתא, מחוספסות ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה נשים) עין שם. ולא בריך דבר זה, הוש עוד ראשונים שסוברים דהוא דרבנן, עין בחדושי רבנו אהרן הלוי הנדפס מחדש על הר"ף דברכות (סקרת הלוי' מ"ט) שכתב דברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים הם דרבנן, וכן כתב בשיטה מקובצת (ד"ה והמילה) שם, * וגם מלשון הבית יוסף (ד"ה ומיש רבנו נראה) מוכח דהוא סביבא ליה דתורה הוא מדרבנן [ועין בפרי מגדים (א"א סק"א)], ואם כן כשנסתפק לו אין צריך לחזור. נדע עוד דלדין שנסח ברכת המזון שגורה כפי הכל אין שכיח דבר זה כלל, דאם ספק לו אם אמר * תלינן בנדאי דאמר דסביבא נקוט ואחי, וכדאיתא לעיל בסימן ס"ד סעיף ד':

שער

הציון

ג (ט) נראה לי דהיינו דוקא כשנוכח אחר שהתחיל רחם נא וכו', ולא צריך מהוקרת יעלה ויבוא בברכת רצה כששכח היכול לומר קדם שהתחיל תבת מודים, והכי נמי יזכיר ברית ותורה קדם רחם נא, אכן באמת זה הדין דיעלה

ג (ט) נראה לי דהיינו דוקא כשנוכח אחר שהתחיל רחם נא וכו', ולא צריך מהוקרת יעלה ויבוא בברכת רצה כששכח היכול לומר קדם שהתחיל תבת מודים, והכי נמי יזכיר ברית ותורה קדם רחם נא, אכן באמת זה הדין דיעלה

ב (ב) דרכי משה (אות ב) בטעם הראשון וכו' (ס"א) וכן כתב הגר"ז (ס"ב):

הלכות ברכת המזון סימן קפז

מושגת שעה"צ צא: [א]

סעיף ג - שו"ע

אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה, אפילו אם לא היסר אלא אחד מהם מחזירין אותו, שכיון שברכת המזון מדאורייתא כל המשנה מהמטבע שחייבו חכמים להזכיר לא יצא ידי חובתו.

הג"ה

ונשים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה, דנשים לאו בני ברית ניהו, ועבדים לאו בני תורה ניהו.

ס"ק ו

והא דלא הזכיר המחבר דאם לא אמר 'ארץ חמדה טובה ורחבה' מחזירין אותו, כדאיתא בש"ס, משום דהא מילתא דפשיטא היא שאם לא אמר ארץ חמדה שמחזירים אותו, דהרי היא עיקר ברכת הארץ מדאורייתא, אלא המתבר רצה לחדש שאפילו לענין ברית ותורה אף על פי שאינם אלא מדרבנן אם לא אמרם מחזירין אותו.

ס"ק ז

צריך להזכיר בה 'ברית' מפני שעל ידי הברית מילה ניתנה הארץ לאברהם.

וצריך להזכיר בה 'תורה' משום שאף בזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ.

ס"ק ח

ועיין במה שכתבנו בביאור הלכה שם בזה בשם שאר אחרונים, שהפרי מגדים פסק מאוד בדברי המגן אברהם בדין זה, שאף שכן היא דעת הרא"ש מכל מקום מרש"י נראה שאינו תוזר לראש כששכת 'ברית ותורה' וכדומה, וגם ברמב"ם אפשר לדקדק כן. וגם בנהר שלום השיג על המגן אברהם בזה. ועוד הביא בביאור הלכה שאין כן דעת כל הראשונים אלא זו דעת הרא"ש ורבינו ירוחם תלמידו בלבד, ועל כן כתב שדינו של המגן אברהם צריך עיון גדול למעשה.

ס"ק ט

באמת לאו בני תורה ניהו גם כן.

והכוונה על ברית הזכרים 'שחתמת בבשרנו' כא.

ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצוות שלהן ידע היאך לעשותן.

ביאורי ההלכה

ד"ה אלא

עיון בכעל הלכות גדולות שהשמיט כ"ל הסוגיא שאמר ליה רבינא לרבא נשים דאורייתא או דרבנן וכו', ולא העתיק אלא מה דקאמר בראש הסוגיא נשים חייבות בברכת המזון, פשיטא, מהו דתימא הואיל וכתוב (שמות טו) 'בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע', כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קמשמע לן.

וכן מוכח ברי"ף שכתב הטעם שנשים חייבות כיון שהיו

מצות עשה שלא הזמן גרמא, ומשמע שזהו מדאורייתא.

ועל כן נראה לעניות דעתי דהסומך על דברי השער אפרים ושאר אחרונים המצריכין להאשה המסתפקת אם בירכה או לא, לחזור ולברך לא הפסיד, שמלבד מה שהם סוברים שאפילו בספק כזה הולכים לחומרא, יש לצרף שיטת הראשונים, דבלאו הכי דעת הראשונים הנ"ל דחייבת בודאי מדאורייתא, ולפי דבריהם הרי זה ספק דאורייתא ממש ולחומרא.

צינונים והערות

ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. מסייע ליה לרבי אילעא, דאמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אחא משום רבינו כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו.

זו. והטעם שצריך לאומרו, כתב רבינו יונה (נתיבות ל"ג ד"ה ל"ג) מפני שמצאנו שנשתבחה ארץ ישראל בלשון זו, כמאמר הכתוב (שמות ג ט) 'אל ארץ טובה ורחבה' ובפסוק אחר כתוב (ירמיהו ג יט) 'ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גויים'. וכיון שמזכיר ברכת הארץ על אכילתו יש לו גם כן להזכיר שבת הארץ.

יח. ועוד יש לומר, דהוה אמינא שכיון שאינם שייכים בנשים ועבדים, יצא בדיעבד אף אם לא הזכירם. קא משמע לן שלא יצא (אל"ה נ"ה ט"ז).

יט. בא"י רבה (ל"ג) הביא עוד טעם בזה בשם האבודרהם, כי אלמלא ברית ותורה לא נתקיימו שמים וארץ.

כ. כדאיתא בגמרא (נתיבות ל"ג) 'ברית לפי שאינה בנשים, תורה ומלכות לפי שאינה בנשים ולא בעבדים'.

כא. שאין האיש נקרא אדם אלא כשיש לו אשה וינמיט מג, ואם כן הוי ליה זכר ונקבה גוף אחד ושפיר יכולות הנשים לומר על ברייתן שחתמת בבשרנו (ע"פ יוסף). והאליה רבה (פס"י) דחה ראייתו וכתב שאין לדבריו שחר, שמכל מקום גופים מחולקים הן. לכן פסק שהנשים אינן אומרות 'ברית ותורה'.

כב. בלבוש (פ"ג) כתב שהטעם שאף הנשים אומרות ועל תורתן שלמדנו, שאף על פי שאינן בנות לימוד תורה מכל מקום בנות קיום התורה והמצוות והחוקים הן. ויהיה להם הפירוש 'שלמדנו' לקיים כשישמעו אותם מפי האנשים ששלמדו. ובמגן גבורים (ל"ג) המגן סק"ה כתב שכיון שהן מודות על נחלת הארץ, מטעם שאף הן נהנו בנחלת הארץ, שפיר מודים גם על ברית ותורה שבעבורם הנחיל הקדוש ברוך הוא את הארץ.

[ז] כלומר, ברכת בונה ירושלים. אבל אם עדיין לא התחיל לכרך ברכת הארץ, יזכיר שם ברית ותורה בין הברכות.

[ח] שהאליה רבה הניח שם בצורך עיון, וכן הגר"א נשאר בקושיא. ולבד כל זה הובאו שם כמה מגדולי הראשונים שסוברים שצריך לחזור אפילו באופן זה. על כן פסק שם בביאור הלכה שאף שקשה מאוד להכריע נגד השולחן ערוך ולכן אם סיים הברכה יאמר שם 'יעלה ויבוא', מכל מקום אם אירע שנזכר לאחר שאמר 'ברוך אתה ה' יסיים למדני חוקיך' ויחזור אחר כך ויאמר 'יעלה ויבוא' ויתחזיקה' כסדר.

[ט] גם גבי דין זה כשעומד בין הברכות, כיצד ינהג.

הלכות ברכת המזון סימן קפז קפח

ד שם מ"ט (ע"א).
ה שם בקמרא.

(הגה: ודברי הרא"ש הם עקר): ג (ו) * לא הזכיר (ז) בברכת הארץ * ברית (ז) ותורה, אפלו אם לא חסר אלא אחד מהם (ח) * מחזירין אותו. הגה: (א) [ג] ונששים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה, (ט) דנשים לאו בני ברית נינהו, ועבדים לאו בני תורה נינהו (כל בו פ"י ס"ט): ד * לא הזכיר (י) בבונה ירושלים מלכות בית דוד, מחזירין אותו. הגה: * ואומרים על הנסים בתנפה ובפורים קדם ועל הכל וכו', ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (טור), ועין לקמן סימן תרפ"ב (ס"א), ומכל מקום יוכל לאמרו בתוך שאר הרתמן, *] * ויאמר הרתמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימים ההם וכו', והכי נהוג (כל בו ס"ט):

קפח גסח ברכה שלישית, ודיני ברכת המזון בשבת, והטועה בברכת המזון. וכו' י' סעיפים:

א ברכות מ"ה (ע"ב).
ב שם בקמרא קרב אשר.

א * אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו (א) מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא, דהטוב והמטיב אינה דאורייתא: ב * אמן זה יאמרנו בלחש, כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב אינה דאורייתא ויזלזלו בה. הגה: (ב) * ונראה דווקא כשמברך לבדו ואין עונין אמן אחר שאר ברכות, אבל כשמזמנין עונין עליו כשאמר אמן שעונין על ברכות הראשונות, ואף על גב דהמברך עונה גם כן מכל מקום אינו נכר כל כך הואיל ואחרים עונין גם כן עמו, וכן המנהג במדינות אלו לאמרו בקול רם אפלו המברך עצמו כשמזמנין, ואולי הוא מהאי טעמא:

שערי תשובה

ג (ב) ותורה. אם לא אמר כה הודאה תחלה נסוף מחזירין אותו: (א) ונשים. ועכשו אומרים הנשים. עין מגן אברהם (ס"א):

ג [ג] ונשים. עין באר היטב. ובאלה רבה (מ"ט) הקשה הרבה על זה, ועין בבבלי יוסף (מ"ט) ובמחזיק ברכה (מ"א) הביא משם הקארי (מה ד"ה כל) דאף הנשים אוקרות ברית ותורה מידי דהוי אפרת הארץ כו' עין שם: ד [כהג"ה] ויאמר הרהטן הוא כו'. ועין מה שכתב אדוני אבי זקני בבבלי שור (שבת כ"א) דאף על גב דמיקח בברכות (ט) שאין להתפלל שעשה לו נס, מכל מקום פיון שאומר נעשה לנו נסים וביים שפיר דמי, ולכן בנפח שאחר נשיאת כפים לא יאמר ונעשה לי נסים רק ונעשה לנו. וגם יש להלך דגון היא דמלכת השמנאי שהנשים היו דרך טבע העולם לא היה תפלת שוא, אבל צריך לומר מלהתפלל שעשה לו נס היצא מדרך טבע העולם, ואין ראיה מעוברא (תענית כ"ה) דרבי חנינא בן דוסא דרב גובריה ועל דרך (א"כ כ"ח) 'ותגור אפר ונקם' עין שם:

באור הלכה

משה ברוך
הענין של ברית ותורה כמו שאנו אומרים על בריחתך וכו', לא תבות ממש: ג (ו) אם לא הזכיר וכו'. ונהא דלא הזכיר המכבר אם לא אמר 'ארץ חמדה טובה ורחבה' דמחזירין אותו כראייתא בש"ס (מ"ח), דהא מלתא דפשיטא היא דהיא עקר ברכת הארץ, אלא אפלו לענין ברית ותורה נמי מחזירין אותו ואלהי רבה (ס"ה): (ז) בברכת הארץ וכו'. * ששל ידי ברית נתנה הארץ לאברהם בפרשת מילה שנאמר (בראשית י"ח) 'ונתתי לך ולזרעך אתרדך את ארץ מגדירך וגו', ובזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ שנאמר (דברים ח א) 'למען תחיון ורבייתם ויבאתם וירשתם את הארץ וגו', ואומר (תהלים קה מד-מה) 'ויפתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקי ותורתיו וגו': (ח) מחזירין אותו. הינו (ט) לראש ברכת המזון, דכוללה שלש ברכות ראשונות חשובות באחת, כן כתב מגן אברהם לקמן בסימן קפ"ח סעיף קטן ח', * ועין במה שכתבנו שם (ביה"ל ד"ה לראש) בזה בשם שאר אחרונים:

להו דהם חזכות ודאי מדאורייתא, * עין כבעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"א) שהשמיט כל הסגיא ולא העתיק אלא מה דקאמר בראש הסגיא פשיטא מהו דתיקא קא משמע לן עין שם, אלקא דסקיבא ליה דהוא דאורייתא, * וכן מוכח בר"ף (י"ב) עין שם היטב וכמו שהעיר כבר הרמב"ן במלחמות (ד"ה אמר) וכן הוא דעת רב האי גאון מוכא שם במלחמות, וכן הביא שם משם יש גאונים עין שם, וכן הסכים שם הרמב"ן בעצמו וכן הוא דעת הראב"ד (כתשובה ס"י י"ב) והסכים גם כן הרשב"א (כ" ד"ה אלא) לזה, וכן הוא דעת הרישב"א והמכנה להרשב"א ספק ל"ח (ע"א ד"ה גמרא) וכן הוא גם כן דעת הר"ן (יש ד"ה גמ') שם, * ונעל כן נראה לעניות דעמי דהסומך על דעת השער אפרים (ס"י י"א) ושאר אחרונים המפריכים להאשה לחזר ולברך לא הפסיד, דכלאו הכי דעת הראשונים הנ"ל דמיקח בנדאי מדאורייתא:

ג * ברית ותורה, אפלו לא חסר וכו'. איתא בש"ס (מ"ט) * צריך שיאמר כה הודאה תחלה וסוף, והפוחת לא יפחת מאחת, וכל הפוחת מאחת [פרוש שלא אמר כלום, כן איתא ברא"ש (פ"ו ס"י כ"ב)] הרי זה מגנה וכו', וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. ומשמע מלשון זה בפשיטות דברישא שלא אמר הודאה, והי דעבד שלא כהגן והרין מגנה * ומכל מקום יצא בדיעבד ידי חובתו, * וכן כתב בספר מעשה רוקח (פ"ב ה"ג) ובשלחן ערוך הגר"ז (ס"ה). ודברי הפנן אברהם (ס"ה) שכתב בהפוך מזה דבריו צריך עיון, ואף שנסתיע מלשון השור שכתב שאם לא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא ידי חובתו, על כרחיך דהוא קאי רק אארץ חמדה טובה ורחבה ועל ברית ותורה שכתב בתחלת הענין:

ג * מחזירין אותו. * עין בחי אדם (ח"א כלל מו ס"ה) שכתב דאם מסתפק לו אם אמר ברית ותורה צריך לחזור, ועין שם בנשמת אדם (אות ג) טעמו דזכירת ברית ותורה בברכת המזון הוא דאורייתא, מחוספסות ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה נשים) עין שם. ולא בריך דבר זה, הוש עוד ראשונים שסוברים דהוא דרבנן, עין בחדושי רבנו אהרן הלוי הנדפס מחדש על הר"ף דברכות (סקרת הלויים מ"ט) שכתב דברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים הם דרבנן, וכן כתב בשיטה מקובצת (ד"ה והמילה) שם, * וגם מלשון הבית יוסף (ד"ה ומיש רבנו נראה) מוכח דהוא סביבא ליה דתורה הוא מדרבנן [ועין בפרי מגדים (א"א סק"א)], ואם כן כשנסתפק לו אין צריך לחזור. ודע עוד דלדין שנסח ברכת המזון שגורה כפי הכל אין שכיח דבר זה כלל, דאם ספק לו אם אמר * תלינן בנדאי דאמר דסביבא נקוט ואחי, וכדאיתא לעיל בסימן ס"ד סעיף ד':

א (א) מפני שהיא סיום וכו'. * עין לקמן בסימן רט"ו (פ"א):
ב (ב) ונראה דווקא וכו'. ויש מישבין (ב) המנהג מטעם אחר, שלא חששו לזלזול ברכה רביעית אלא בימיהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאחר בונה ירושלים (שלא חזיבו חכמים בברכה רביעית מפני בטיל מלאכתו של בעל הבית), לכך היה צריך לענות אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים ויכירו

הענין:
* מחזירין אותו. * עין בחי אדם (ח"א כלל מו ס"ה) שכתב דאם מסתפק לו אם אמר ברית ותורה צריך לחזור, ועין שם בנשמת אדם (אות ג) טעמו דזכירת ברית ותורה בברכת המזון הוא דאורייתא, מחוספסות ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה נשים) עין שם. ולא בריך דבר זה, הוש עוד ראשונים שסוברים דהוא דרבנן, עין בחדושי רבנו אהרן הלוי הנדפס מחדש על הר"ף דברכות (סקרת הלויים מ"ט) שכתב דברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים הם דרבנן, וכן כתב בשיטה מקובצת (ד"ה והמילה) שם, * וגם מלשון הבית יוסף (ד"ה ומיש רבנו נראה) מוכח דהוא סביבא ליה דתורה הוא מדרבנן [ועין בפרי מגדים (א"א סק"א)], ואם כן כשנסתפק לו אין צריך לחזור. ודע עוד דלדין שנסח ברכת המזון שגורה כפי הכל אין שכיח דבר זה כלל, דאם ספק לו אם אמר * תלינן בנדאי דאמר דסביבא נקוט ואחי, וכדאיתא לעיל בסימן ס"ד סעיף ד':

שער הציון

ג (ט) נראה לי דהיינו ווקא כשנוכח אחר שהתחיל רחם נא [וי], דלא צריך מהוקרת יעלה ויבוא בברכת רצה כששכח היכול לומר קדם שהתחיל תבת מודים, והכי נמי יזכיר ברית ותורה קדם רחם נא, אכן באמת זה הדין דיעלה

ג (ט) נראה לי דהיינו ווקא כשנוכח אחר שהתחיל רחם נא [וי], דלא צריך מהוקרת יעלה ויבוא בברכת רצה כששכח היכול לומר קדם שהתחיל תבת מודים, והכי נמי יזכיר ברית ותורה קדם רחם נא, אכן באמת זה הדין דיעלה

ב (ב) דרכי משה (אות ב) בטעם הראשון וכו' (ס"א) וכן כתב הגר"ז (ס"ב):

סעיף ד - הגיה

ואומרים על הניסים כחנוכה ובפורים קודם ועל הכל וכו'.

ויאמר 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה בימים ההם' וכו'.

ביאורי ההלכה

ד"ה ברית ותורה

צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף, דהיינו לומר בתחילה [קודם שמוזכר את הארץ והברית והתורה] 'נודה לך ה' אלוקינו, ובסוף 'ועל הכל אנחנו מודים לך'.

מכל מקום יצא ידי חובתו, שכן לא נאמר 'לא יצא ידי חובתו' רק על מי שאינו אומר ברית ותורה, אבל אם לא אמר הודאה נאמר רק שהוא מגונה.

וכן כתב בספר מעשה רוקחיה ובשלחן ערוך הגר"ז.

ד"ה מחזירין אותו

עיון בחיי אדם שכתב, דאם מפתק לו אם אמר

ד"ה ברית ותורה. כל שאינו אומר הודאה בצרכת המזון [שלא פתח הצרכה ביניה לך או שלא קיים 'על הכל אנחנו מודים' וכו', או אפילו לא אמר שיהס] אף שהוא מגונה מכל מקום יצא ידי חובתו ויטו לך לחובה. וכן כתבו המעשה רוקח ושר"ע הגר"ז. והמגן לנפש אברהם שכתב שאלו לא אמר הודאה תחילה וסוף מחזירין אותו לך עיון. ד"ה מחזירין אותו. החיי אדם כתב שאלו מפתק אם הזכיר צרכת ותורה בצרכת המזון לך לחובה. ואין דין זה צורה מפני שהצרכה פוסקים סוגרים שחייב רק מדריגתו. ולדין שנסתה צרכת המזון שגורה ענינו אין חזק לכוף עלמה, משום שגדולי מחוק שגרת לשונו אמר כלאו.

ברית ותורה צריך לחזור, ועיון שם בנשמת אדם טעמו, הזכירת ברית ותורה בברכת המזון היא דאורייתא, ואם כן הרי זה ספיקא דאורייתא ולחומרא. ולמד דבר זה מתוספות ברכות דף כ' עמוד ב' עיון שפ"ו. ולא ברור דבר זה דיש עוד ראשונים מלבד רבנו יחיאל [שהובא בטור] שסוברים דהוא דרבנן.

גם מלשון הבית יוסף מוכח דהוא סבירא ליה דהזכרה הוא מדרבנן [ועיון בפרי מגדים כ"ט], ואם כן לפי כל הדעות שהבאנו כאן, כשנסתפק לו אם הזכיר ברית ותורה בברכת המזון אין צריך לחזור.

תלינן בודאי דאמר, דסירכיה נקיט ואתי - שאמר כמו שהוא רגיל לומר תמיד.

סעיף א - שו"ע

אחר שחתם 'בונה ירושלים' יענה אמן אחר ברכת עצמו, ואף על פי שאין לענות אמן אחר ברכת עצמו, זהו רק אחר סתם ברכה, אבל כשמסיים סדר

של כמה ברכות אומר אמן בסוף הסדר, ועל כן גם על ברכה זו עונה מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא, דברכת 'הטוב והמטיב' אינה דאורייתא.

ציונים והערות

- א. אין חייבות מן התורה, או שמא, כיון שאין נוסח זה שייך בהם כלל חייבן מן התורה, ומה שאמרו שאם החסיד ברית ותורה לא יצא, היינו באנשים ששייכים בה.
- ב. וזה לשונו: ומה שכתב רבינו [הטור] 'ונראה לי כיון דברכת המזון דאורייתא, לעיכובא קאמר, וצריך לחזור. יש לדחות, דנהי דברכת המזון דאורייתא, המטבע שלה הוא דרבנן, וכיון שאינו משנה אלא מטבע שהוא מדרבנן אפשר דיצא.
- ג. שכתב שאף לדעת הטור אין חיוב הזכרת ברית ותורה בברכת המזון מן התורה, ומה שכתב שהם מדאורייתא, כוונתו שהברכה מן התורה, ורוצה לומר כעין מה שכתבו התוספות (ט"ס) ג. ד"ה דאמר) שכל שאמרו חז"ל שלא יצא מדרבנן, אם כן אף מן התורה לא יצא, וכאילו לא עשה המצווה כלל.
- א. והעונה אמן אחר ברכת עצמו בברכת בונה ירושלים הרי זה משובה, שכן אמרו בברכות (מ"ה), תני חז"ל 'העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובה', ותניא אידך 'הרי זה מגונה', לא קשיא, הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות.
- ב. וראה בביאור למשגיב (פ"ב) מחלוקת השולחן ערוך ורמ"א בענין זה.
- ג. ואף אם אכל שיעור שמחייבו בברכת המזון רק מדרבנן, ונמצא שכל שלושת הברכות אינן אלא מדרבנן כמו ברכת הטוב והמטיב, ואם כן לכאורה אין לו לענות אמן אלא לאחר ברכת 'הטוב והמטיב' ולא אחרי 'בונה ירושלים', מכל מקום לא חילקו 'המטיב' בונה, וכיון שכשמחייבו מדאורייתא לברך צריך לענות אמן אחרי 'בונה ירושלים', אף כשאינו מחויב לברך אלא מדרבנן צריך לענות אמן אחרי 'בונה ירושלים' (מפיק מגי"ב פ"ב).
- ד. כתב בתרומת הרשן (פ"ו) שאף על פי שחיוב ברכת 'הטוב והמטיב' הוא רק מדרבנן, מכל מקום אסור להפסיק גם בה עד סיום הברכה (עלה תמיד פ"ב). וטוב שאף באמירת 'הרחמן' לא יפסיק עד סיום 'עושה שלום במרומיו' (פ"ב) (מ"ב פ"ב).

- ב. דאיתא בגמרא (שם מ"ה), איבעיא להו מהו להזכיר של הנוכה בברכת המזון, כיון דמדרבנן הוא לא מדרכינן, או דילמא משום פרסומי ניסא מדרכינן. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה. והפוסקים כתבו סתם שצריך להזכיר (מ"ה י"ג).
- בד. ואף דאיתא בגמרא שאין להתפלל לקב"ה שיעשה לו נס, היינו דוקא ביחיד אבל כאן שאומר 'יעשה לנו' בלשון רבים, יכול לומר. ועוד יש לחלק בין ניסים שברוך הטבע לניסים שמעל לטבע (אלף המגן פ"א ג"ס התעלות ס"ז ג"ס נ"ה).
- כה. וכתב שם שהטעם שיצא בדיעבד הוא, שכיון שההודאה תחילה וסוף אינה מעיקר הברכה אלא נוסח שהוסיפו חז"ל, שעיקר הברכה נתקנה על הארץ דווקא, לכן אמרו בגמרא שהרי זה מגונה, כלומר שאף על פי שיצא כיון שאמר את עיקר הברכה, מכל מקום הרי זה מגונה.
- כו. שכתב בתחילה שהפחת מהודאה אחת הרי זה מגונה, ואחר כך כתב: ואם חיסר אחד מכל אלה, 'שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה', או שלא הזכיר ברית או תורה בברכת הארץ, או מלכות בית דוד בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו ומחזירין אותו לראש ברכת המזון, ולא הזכיר את זה שלא אמר הודאה תחילה וסוף. וכן כתב במאמר מרדכי (פ"ד) שאין מחזירין אותו אלא שהוא מגונה, וכתב שכן מוכח בגמרא שאמרו 'וכל הפוחת מאחד הרי זה מגונה', שמשמע שהפחת משתים אפילו אינו מגונה, והפחת מאחד, אף שהוא מגונה מכל מקום אין מחזירין אותו.
- כז. שפירשו את שאלת הגמרא 'נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן', שהספק הוא, האם משום שאומרים 'על ברכתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדנו', ואמרו (מ"ט) מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו, ונשים אינן בברית ותורה, לכן כיון שאין הנשים יכולות לומר ברית ותורה אם כן

הלכות ברכת המזון סימן קפז קפח

ד שם מ"ט (ע"א).
ה שם בקמרא.

(הגה: ודברי הרא"ש הם עקר): ג (ו) * לא הזכיר (ז) בברכת הארץ * ברית (ז) ותורה, אפלו אם לא חסר אלא אחד מהם (ח) * מחזירין אותו. הגה: (א) [ג] ונששים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה, (ט) דנשים לאו בני ברית נינהו, ועבדים לאו בני תורה נינהו (כל בו פ"י ס"ט): ד * לא הזכיר (י) בבונה ירושלים מלכות בית דוד, מחזירין אותו. הגה: * ואומרים על הנסים בתנפה ובפורים קדם ועל הפל וכו', ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (טור), ועין לקמן סימן תרפ"ב (ס"א). ומכל מקום יוכל לאמרו בתוך שאר הרתמן, * [ז] * ויאמר הרתמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימים ההם וכו', והכי נהוג (כל בו ס"ט):

קפח נסח ברכה שלישית, ודיני ברכת המזון בשבת, והטועה בברכת המזון. וכו' י' סעיפים:

א ברכות מ"ה (ע"ב).
ב שם בקמרא קרב אשרי.

א * אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו (א) מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא, דהטוב והמטיב אינה דאורייתא: ב * אמן זה יאמרנו בלחש, כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב אינה דאורייתא ויזלזלו בה. הגה: (ב) * ונראה דדוקא כשמברך לבדו ואין עונין אמן אחר שאר ברכות, אבל כשמזמנין עונין עליו כשאמר אמן שעונין על ברכות הראשונות, ואף על גב דהמברך עונה גם כן מכל מקום אינו נכר כל כך הואיל ואחרים עונין גם כן עמו, וכן המנהג במדינות אלו לאמרו בקול רם אפלו המברך עצמו כשמזמנין, ואולי הוא מהאי טעמא:

שערי תשובה

באר היבב

ג (ב) ותורה. אם לא אמר בה הודאה תחלה נסוף מחזירין אותו: (א) ונשים. ועכשו אומרים הנשים. עין מגן אברהם (ס"א):

ג [ג] ונשים. עין באר היבב. ובאלה רבה (ס"א) הקשה הרבה על זה, ועין בבכרין יוסף (ס"א) ובמחזיק ברכה (ס"א) הביא משם הקארי (מה ד"ה כל) דאף הנשים אוקרות ברית ותורה מידי דהוי אפרת הארץ כו' עין שם: ד [כהג"ה] ויאמר הרתמן הוא כו'. ועין מה שכתב אדוני אבי זקני בבכור שור (שבת ס"א) דאף על גב דמיקח בברכות (ב) שאין להתפלל שעשה לו נס, מכל מקום פיון שאומר נעשה לנו נסים וביים שפיר דמי, ולכן בנפח שאחר נשיאת כפים לא יאמר ונעשה לי נסים רק ונעשה לנו. וגם יש להלך דגון היא דמלכת השמנאי שהנשים היו דרך טבע העולם לא היה תפלת שוא, אבל צריך לומר מלהתפלל שעשה לו נס היצא מדרך טבע העולם, ואין ראיה מעוברא (תענית כ"ה) דרבי חנינא בן דוסא דרב גובריה ועל דרך (א"כ כ"ח) 'ותגור אפר ונקם' עין שם:

באור הלכה

משנה ברורה

הענין של ברית ותורה כמו שאנו אומרים על בריחתך וכו', לא תבות ממש: ג (ו) אם לא הזכיר וכו'. ונהא דלא הזכיר המכבר אם לא אמר 'ארץ חמדה טובה ורחבה' דמחזירין אותו כראייתא בש"ס (מ"ח), דהא מלתא דפשיטא היא דהיא עקר ברכת הארץ, אלא אפלו לענין ברית ותורה נמי מחזירין אותו ואלוהי רבה (ס"ה): (ז) בברכת הארץ וכו'. * ששל ידי ברית נתנה הארץ לאברהם בפרשת מילה שנאמר (בראשית י"ח) 'ונתתי לך ולזרעך אתרדך את ארץ מגדירך וגו', ובזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ שנאמר (דברים ח א) 'למען תחיון ורבייתם ויבאתם וירשתם את הארץ וגו', ואומר (תהלים קה מד-מה) 'ויפתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקי ותורתיו וגו': (ח) מחזירין אותו. הינו (ט) לראש ברכת המזון, דכזילהו שלש ברכות ראשונות חשובות באחת, כן כתב מגן אברהם לקמן בסימן קפ"ח סעיף קטן ח', * ועין במה שכתבנו שם (ביה"ל ד"ה לראש) בזה בשם שאר אחרונים: (ט) דנשים לאו וכו'. * באמת לאו בני תורה נינהו גם כן, והא דחלקינהו לשתיים משום דעבדים איתנהו בברית, ומכל מקום בימינו נהגו הנשים לומר גם כן על בריחתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו', ונהפננה על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו, וכן תורתך שלמדתנו על למוד הזכרים שבזכות התורה והברית נתלו ישראל את הארץ, * ועוד שגם הנשים צריכות ללמד מצוות שלהן לידע היאך לעשותן, כמו שכתוב בסימן מ"ז (ס"ד וביה"ל ד"ה נשים): ד (י) בבונה וכו'. מפני שעל ידי דוד נתקדשה ירושלים, וגם שאין נתמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד למקומה:

להו דהם חזכות ודאי מדאורייתא, * עין כבעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"א) שהשמיט כל הסגיא ולא העתיק אלא מה דקאמר בראש הסגיא פשיטא מהו דתיקא קא משמע לן עין שם, אלקא דסביקא ליה דהוא דאורייתא, * וכן מוכח בר"ף (י"ב) עין שם היטב וכמו שהעיר כבר הרמב"ן במלחמות (ד"ה אמה) וכן הוא דעת רב האי גאון מוכא שם במלחמות, וכן הביא שם משם יש גאונים עין שם, וכן הסכים שם הרמב"ן בעצמו וכן הוא דעת הראב"ד (כתשובה ס"י י"ב) והסכים גם כן הרשב"א (כ" ד"ה אלא) לזה, וכן הוא דעת הרישב"א והמכנה להרשב"א ספק ל"ח (ע"א ד"ה גמרא) וכן הוא גם כן דעת הר"ן (יש ד"ה גמי) שם, * ונעל כן נראה לעניות דעמי דהסומך על דעת השער אפרים (ס"י י"א) ושאר אחרונים המפריכים להאשה לחזר ולברך לא הפסיד, דכלאו הכי דעת הראשונים הנ"ל דמיקח בנדאי מדאורייתא:

ג * ברית ותורה, אפלו לא חסר וכו'. איתא בש"ס (מ"ט) * צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף, והפחת לא יפחת מאחת, וכל הפוחת מאחת [פרוש שלא אמר כלום, כן איתא ברא"ש פ"ו ס"י כ"ב] הרי זה מגנה וכו', וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. ומשמע מלשון זה בפשיטות דברישא שלא אמר הודאה, נהי דעבד שלא כהגן והרין מגנה * ומכל מקום יצא בדיעבד ידי חובתו, * וכן כתב בספר מעשה רוקח (פ"ב ה"ג) ובשלחן ערוך הגר"ז (ס"ה). ודברי הפנן אברהם (ס"ה) שכתב בהפוח מה דבריו צריך עיון, ואף שנסתיע מלשון השור שכתב שאם לא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא ידי חובתו, על כרחך דהוא קאי רק אארץ חמדה טובה ורחבה ועל ברית ותורה שכתב בתחלת הענין:

* מחזירין אותו. * עין בחי אדם (ח"א כלל מו ס"ה) שכתב דאם מסתפק לו אם אמר ברית ותורה צריך לחזור, ועין שם בנשמת אדם (אות ג) טעמו דזכירת ברית ותורה בברכת המזון הוא דאורייתא, מחוספוח ברכות כ' עמוד ב' (ד"ה נשים) עין שם. ולא בריקא דבר זה, דיש עוד ראשונים שסוברים דהוא דרבנן, עין בחדושי רבנו אהרן הלוי הנדפס מחדש על הר"ף דברכות (ספדת הלויים מ"ט) שכתב דברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים הם דרבנן, וכן כתב בשיטה מקובצת (ד"ה והמילה) שם, * וגם מלשון הבית יוסף (ד"ה ומיש רבנו נראה) מוכח דהוא סביקא ליה דתורה הוא מדרבנן [ועין בפרי מגדים (א"א ס"ק א)], ואם כן כשנסתפק לו אין צריך לחזור. נדע עוד דלדין שנסח ברכת המזון שגורה כפי הפל אין שכיח דבר זה כלל, דאם ספק לו אם אמר * תלינן בנדאי דאמר דסביקא נקוט ואחי, וכדאיתא לעיל בסימן ס"ד סעיף ד':

ג (ט) נראה לי דהיינו דוקא כשנוכח אחר שהתחיל רחם נא וכו', דלא צריך מהוקרת יעלה ויבוא בברכת רצה כששכח היכול לומר קדם שהתחיל תבת מודים, והכי נמי יזכיר ברית ותורה קדם רחם נא, אכן באמת זה הדין דיעלה

א (א) מפני שהיא סיום וכו'. * עין לקמן בסימן רט"ו (פ"א):
ב (ב) ונראה דדוקא וכו'. ויש מישיבין (ב) המנהג מטעם אחר, שלא חששו לזלוול ברכה רביעית אלא בימיהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאחר בונה ירושלים (שלא חזיבו חכמים בברכה רביעית מפני בטיל מלאכתו של בעל הבית), לכך היה צריך לענות אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים ויכירו

שער

הציון

ויבוא גופא גם כן לא בריןא כמו שכתבנו לעיל בסימן קי"ד בבאור הלכה (ד"ה בלא [ט] עין שם וצריך עיון [ט]):
ב (ב) דרכי משה (אות ב) בטעם הראשון וכו' (ס"א) וכן כתב הגר"ז (ס"ב):

הלכות ברכת המזון סימן קפח

צא: [א]

ס"ק א

הג"ה

ונראה דדוקא כשמברך לבדו ואין עוד אחרים עמו שעונים
אמן אחר שאר ברכות שמברך, לפיכך אמרו שלא
יענה אמן בקול רם, מפני שניכר שעונה אמן דוקא על ברכה זו
משום שהיא סוף הברכות דאורייתא. אבל בשמומנין כמה
אנשים יחד, עונין עליו [על ברכת בונה ירושלים] אמן בקול רם
כשאר אמן שעונין על ברכות הראשונות, ואף על גב
דבברכה זו המברך עונה גם כן אמן וניכר שזהו סיום
הברכות דאורייתא [שהרי רק על ברכה זו הוא עונה אמן ולא על
שאר ברכות], מכאן מקום אינו ניכר כל כך, הואיל ואחרים
עונין גם כן עמו. וכן המנהג במדינות אלו לאומרו בקול
רם, אפילו המברך עצמו כשמומנים כמה בני אדם יחד,
ואולי הוא מהאי טעמא.

עיי' לקמן בסימן רמ"ו, שדעת השו"ע שאם בירך שתי ברכות
או יותר בענין אחד, צריך המברך עצמו לענות 'אמן'
אחר הברכה האחרונה, ודעת הרמ"א שאין לענות אמן אחר
ברכת עצמו אלא בברכת 'בונה ירושלים' שבברכת המזון, בכדי
להבדיל ולעשות היכר בין הברכות שהם מדאורייתא לבין ברכת
הטוב והמטיב שאינה מדאורייתא.

סעיף ב - שו"ע

'אמן' זה יאמרנו בלחש, כדי שלא ירגישו שברכת 'הטוב
והמטיב' אינה דאורייתא ויזלזלו בהי שהרי אילו
הייתה מן התורה לא היה עונה אמן על הברכה שלפניה, ונמצא
שבענייתו אמן הוא מורה שנסתיימה ברכת המזון מן התורה.

ציונים והערות

ד. כגון בברכות קריאת שמע, אחרי ברכת 'שומר עמו ישראל לעד' שהיא גמר
ברכות קריאת שמע.
ה. וזהו טעמו במה שכתב שיש לענות אמן אחרי ברכת 'בונה ירושלים'. וכן
כתב הריטב"א (נתיבות מה: ד"ה שאלה).
ו. כן פסקו התוספות (נתיבות מה: ד"ה ה) והמרדכי (נתיבות רמז קסג) ומהרי"ק (שו"ת
מג).
ז. בגמרא (נתיבות מה:) אמרו שאביי היה עונה 'אמן' בקול רם לאחר ברכת 'בונה
ירושלים' כדי שישמעו הפועלים ויקומו ללכת לעבודתם, שאין הפועלים
מברכים ברכת הטוב והמטיב שהיא מדרבנן משום גזל בעלים. ורב אשי היה
עונה 'אמן' בלחש כדי שלא יזלזלו בברכת 'הטוב והמטיב'. וכתבו התוספות
(שם ד"ה רנ א) שבה"ג פסק כרב אשי, ועוד שבסעודות שאין פועלים גם אביי
מודה שאין לומר בקול רם. וכתוב בהגהות מיימוניות (פ"א אומ ט) שגם מהר"ם
נהג כרב אשי, וכן ראוי לנו לעשות שהרי נפסק להלכה (סימן קלא ס"ג)
שהפועלים מברכים את כל ארבע הברכות משום שעל דעת כן שוכרים אותם
(שם יט קף).
ח. במגן גיבורים (שלישי הגטריס סק"ח) תמה מה תועלת יש בזה שאף אחרים עונים
אמן על ברכתו הרי הזלזול הוא שהמברך עונה אמן אחר ברכתיו ומראה שזהו
סיום הברכות, ואף בזמן הש"ס היו האחרים עונים אמן ואף על פי כן חששו
לזלזול. והביא דברי מהרש"ל בשו"ת (סי' מד) שכתב טעם אחר לענות בזמנינו
עצמו.

בקול רם, כי רק בימי הש"ס שלא ידעו הכל שעונים אמן אחרי ברכת בונה
ירושלים לא ענה רב אשי אמן בקול רם, שמה יזלזלו בברכת הטוב והמטיב
ויאמרו שאין חיוב לברכה שהרי חכמים ענו אמן אחרי ברכת בונה ירושלים,
מה שאין כן בזמן הזה שנתפשט בישראל לברך ברכה זו וכולם יודעים
שהמברך עונה לאחריה אמן, אין טעם לאומרו בלחש. והקשה על דבריו שהרי
גם בימי הש"ס לא היו מסופקים אם לברך ברכת הטוב והמטיב או לא אלא
היו מסופקים אם החיוב לאומרה הוא מדאורייתא או מדרבנן, ואף למאן דאמר
שהיא מדאורייתא חששו לזלזול, ואם כן אדרבה היום שהכל יודעים שברכה זו
אינה אלא מדרבנן ודאי יש לחוש לזלזול. ועל כן כתב שהעיקר כתיורן
הראשון בדרכי משה (אומ ג) ובי"ח (ס"ג) המובא במשנ"ב (סק"ג).
ט. גם הבי"ח (סק"ג) כתב כן, ומכל מקום סיים שטוב לאומרו בנחת ולא בקול
רם ביותר, שאם יאמרנו בקול רם ביותר יראה שמתכוין להודיע ששם נגמרו
הברכות, ויבואו לזלזל בברכת הטוב והמטיב. ובערוך השלחן (ס"ג) כתב שיותר
נכון לדקדק לעשות כדניא דגמרא ולומר את 'אמן' בלחש. ועיי' באפיקי
מגינים (סק"ג) שכתב שאף על פי שהתירו למברך לענות 'אמן' על ברכת עצמו
בקול, מכל מקום לא יאמרנו בקול רם יותר מהברכה, וכמו כל העונים
שאסורים להגביה קולם יותר מהמברך [אף שהטעם שאסור לענות בקול רם
יותר מהמברך הוא משום שנאמר 'גדלו לה' אתי' (תהלים לד ז) וזה לא שייך במברך
עצמו].

הלכות ברכת המזון סימן קפח

סעיף ג - שו"ע

צריך להזכיר בברכה שלישית מלכות בית דוד [להתפלל על החזרת מלכות בית דוד למקומה], מפני שהיא ברכת נחמת ירושלים ואין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד.

והאומר 'ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך', מועה, שאין להשוות מלכות דארעא עם מלכות דשמיא.

וכן אין לומר בה אבינו מלכנו"י שנמצא מזכיר מלכות שמים, ואין להזכיר מלכות שמים בברכה זו שמזכיר בה מלכות בית דוד.

ס"ק ה

אלא יאמר 'אבינו רוענו'.

ואף על גב דאם יאמר 'אבינו מלכנו רוענו' בבונה ירושלים אינו אומר מלכות שמים ביחד ממש עם מלכות בית דוד, מכל מקום כיון דבחד ברכה הוא מזכירם לאו אורח ארעא [אינו דרך ארץ] לאדכורי מלכותא דשמיא אצל מלכותא דבשר ודם, שאינו דרך כבוד כלפי שמים.

ס"ק ו

והאחרונים כתבו מנעם לזה שאין נמנעים מלהזכיר 'מלך'

ציונים והערות

ביעלה ויבוא, כיון שהטעם שלא להזכיר מלכות שמים בברכה זו הוא משום כבוד שמים כדי שלא להשוות מלכותא דשמיא עם מלכותא דארעא, וזה לא שייך אלא בענין אחד אבל יעלה ויבוא ענין בפני עצמו הוא ולכן לא קפדינן בזה, ואומרים אותה כמו שהיא מסודרת בתפילת שמונה עשרה, לכן אין למהות ביד הנהגים כן.

סעיף ד

הקדמה: בגמרא (נרכות מט.) איתא, תנו רבנן, סדר ברכת המזון כך היא, ברכה ראשונה ברכת הזן, שנייה ברכת הארץ, שלישית בונה ירושלים, רביעית הטוב והמטיב, ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע. ונתלקו הראשונים בפירוש מימרא זו, רש"י (ס"ט ד"ה ונענת) פירש שאין צריך לקבוע ברכה מיוחדת לשבת בברכת המזון ולפתוח ולסיים בשל שבת [בשונה מן התפילה שקובע בה ברכה מיוחדת לשבת]. וכן כתבו התוספות (ס"ט ד"ה ממילי) והרא"ש (פ"ו ס"י ט) והרמב"ם (פ"ד ס"ד). אבל הר"ף (ל"ג) הבין, שכונת הגמרא שבשבת יש לשנות נוסח הברכה שלא יהיה כמו בתולאי, שבתול הוא פותח 'רחם' ומסיים 'בונה ירושלים' ובשבת יש לפתוח 'נחמנו' ולסיים 'ברוך מנתם עמו ישראל בבונה ירושלים'.

לומר שזו היא הזכרת מלכות שמים גמורה שהרי אלו הם ברכות הסמוכות שאין צורך להזכיר בהם מלכות שמים, וכן ביעלה ויבוא שאינו מצוי לא יטעו. טו. הבית יוסף (קסז: ד"ה נסיק) כתב שאף שהיה ראוי לומר 'רענו' מלשון רעה אותנו, וכן שמע מהמדקדקים שהיו אומרים כך, אף על פי כן יש לומר רוענו בוא"ו משום שכן כתוב בכל הספרים. וכן הביא בדרכי משה (ל"א ט) מאור זרוע (מ"א ס"י קט"ג) שייאמר 'רוענו' על שם הפסוק (מל"ג כ"ג) 'יה' רועי לא אחר. וכתב המגן אברהם (פ"ג) שעל כן אין לזו מהמנהג לומר 'רוענו'. אבל בספר מטה משה (ס"י ע"ג) והשלי"ה (שער האמויות ל"א ק) והגהות מהר"א אזולאי (על הל"ט פק"ד) כתבו שהאומר 'רוענו' טועה, שלפי שהוא לשון בקשה צריך לומר 'רענו' כלשון בקשה, כי 'רוענו' משמע הרועה אותנו, ואין זו הכוונה. וכן כתב בערוך השלחן (מ"ו) שיש לומר 'רענו' זנינו, שהוא לשון תפילה כאומר 'יהי רצון שתדע אותנו ותזון אותנו'. וכן פסק המשנה ברורה בסימן קפ"ז (ק"ט) וצריך לומר שכתבן אלו דייק כל כך בלשוננו כיון שכבר כתב את הנוסח בסימן הקודם. טז. משום שאם ירענו ולא יאמר כמו שאומר בתפילה, יהיה נראה כדוחה מלכות שמים מפני מלכות בית דוד חס ושלום (עין ל"א למחיק"ע).

יז. האליה רבה [שהוא מקורו של המשנים] כתב שהטעם שיש לומר 'מלך' ביעלה ויבוא שבברכת המזון הוא, שאם נאמר לדלגה יהיו שיסברו שהטעם שמדלגים תיבת 'מלך' ביעלה ויבוא שבברכת המזון הוא משום שברכת בונה ירושלים [יעלה ויבוא נתקן בה] היא ברכה הסמוכה לחברתה, וישעו ולא יאמרו 'מלך' אף ביעלה ויבוא שבתפילת שמונה עשרה כיון שגם שם היא ברכה הסמוכה לחברתה.

יח. כך פירשו במאמר מרדכי (פ"ק) ונהר שלום (פ"ב). והט"ו (פ"ק) הבין שרש"י מפרש שבאה הגמרא להשמיענו שאף בשבת אפשר להתחיל את הברכה ב'רחם', שאף זה לשון נחמה ולא לשון תחנונים ובקשה, וכתב שהסמ"ג חולק על רש"י ומפרש שהשמיענו הגמרא שאין צריך להתחיל ולסיים בשל שבת. והאחרונים הנ"ל הקשו על הט"ו, שאדרבה, מלשון הש"ס יותר פשוט ללמוד שאין 'רחם' לשון נחמה ולכן בשבת צריך לשנות הלשון ולומר בלשון נחמה. ועוד שרש"י עצמו כתב (ד"ה ונענת) 'כלומר אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה, אם כן מנין העלה הט"ו מדבריו שכונת הגמרא לומר שיכול לומר 'רחם'. וכן למד גם רבינו יונה בשיטת רש"י. יט. וכתבו שאף על פי שהוא לשון תחנונים, יכול לאומרו משום שזהו הנוסח הקבוע של הברכה כמו שכתבו בשו"ע ירושלמי (ש"ט פ"ד ס"ג), והנהוג לשנות בשבת הנוסח שלא יהיה כמו בחול מנהג שטות הוא.

כ. והבית יוסף (קסז: ד"ה ונענת) כתב שאפשר שאין הר"ף חולק על שאר הראשונים, רק נקט 'נחמנו' אגב לשון הגמרא שכתבה לגבי שבת לשון זה, ואין כוונתו שצריך לשנות הנוסח בשבת.

כא. כיון ש'רחם' לשון תחנונים הוא ואין ראוי לאומרו בשבת. בהגהות מהר"א אזולאי (על הל"ט) כתב טעם אחר לרעת הסוברים שצריך לומר בשבת 'נחמנו', שלפי שתחילת הגאולה האחרונה עתידה להיות בשבת, כמו שנאמר (יעש"ו ל"ט) 'בשובה ונחת תושעון', לכן כיון שנכנסה השבת ולא נגאלו מבקשים רחמים שיקיים הבטחתו לשבת הבאה.

כב. שזהו לשון נחמה ואינו לשון תחנונים ובקשה. והתוספות (ס"ט) הקשו על זה שאף 'נחמנו' לשון תחנונים ובקשה הוא.

י. רמב"ם (נרכות פ"ד ס"ד). ובשבלי הלקט כתב בשם ה"ר בנימין טעם אחר, לפי שאנו צדיקים להזכיר מלכות שמים ומלכות בית דוד ובית המקדש בברכת המזון, כמו שאמרו חז"ל (מל"ג ע"א ט"ז ע"א ע"א ע"א) ביום שנחלקה מלכות בית דוד כפרו בשלושה דברים, בהקדוש ברוך הוא ובבית המקדש ובמלכות בית דוד. ואין ישראל נגאלין עד שיתודו ויתבעו שלשתן. וגם בתפילה מזכירין שלשתן, 'משען ומבטח לצדיקים' זה מלכות שמים, 'בונה ירושלים' זה בית המקדש, 'מצמיח קרן ישועה' זה מלכות בית דוד.

יא. בטור כתוב בלשון זה: וכן אין לומר מלכותך ומלכות בית דוד וכו', אלא 'מלכות בית דוד עבדך משיחך'. וכן כתב הב"ח.

יב. דאיתא בברכות (מט.) 'אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות [להזכיר מלכות שמים]. ושאלה הגמרא מאי קא משמע לן וכו', ולבסוף נחמה אלא אידי דאמר מלכות בית דוד [בברכת בונה ירושלים (מסתמיים) שנמלכו כהנהגה לעיל] לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים, וכיון שב'בונה ירושלים' אינו יכול להזכיר 'מלכות' מפני שאין להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דשמיא, לכן יש להזכיר 'מלכות' בברכת 'הטוב והמטיב' (מדמי סי' קט, דעני יונה לו. ד"ה ואל"ד). והתוספות (ס"ט ד"ה ל"א) והרשב"א (ס"ט ד"ה ואל"ד) כתבו עוד דמשום שברכת 'בונה ירושלים' היא ברכה הסמוכה לחברתה [לברכת הארץ] אין להזכיר בה מלכות שמים, שכיון שברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך ממילא אין בה מלכות, מפני שבשבתנו לומר מלכות תקנו לאומרה סמוך לתחילת הברכה, וכיון שברכה זו סמוכה לחברתה בהזכרה ראשונה ולכן אין פותחים בה ב'ברוך' הוא הדין שאין אומרים בה מלכות, שהמלכות שפוחת בראשונה נמשך לכל הברכות שלאחריה.

יג. הרשב"א הסתפק האם תיבת 'מלכנו' מועלת לחיוב הזכרת מלכות שמים בברכה, שהרי בברכות תפילת שמונה עשרה שהם ברכות הסמוכות הותמים בכמה מהם לשון 'מלך', וכן בברכת אהבה רבה מזכירים 'אבינו מלכנו', וכן בברכת אמת ויציב מזכירים 'מלכנו מלך אבותינו', אף על פי שהם ברכה הסמוכה לחברתה. ובבית יוסף כתב שזוהי הזכרת מלכות שמים גמורה, ועל מה שהסתפק הרשב"א כתב שבברכות הסמוכות אין איסור להזכיר מלכות שמים אלא שאין צריך להזכיר, מה שאין כן בברכת בונה ירושלים אין להזכיר מלכות שמים כדי שלא להשוות את מלכות שמים ומלכות הארץ. והאליה רבה (פ"ג) חולק על הבית יוסף וסובר שהזכרת תיבת 'מלכנו' אינה הזכרת מלכות שמים גמורה.

יד. שהרי אחד מהמקומות שמזכירים מלכות בברכת הטוב והמטיב הוא בלשון זה, שאומרים 'האל אבינו מלכנו' ונחשב לשון זה כהזכרת מלכות שמים (קט"א ס"ט). והאליה רבה [הובא בעהר לעיל] שכתב שתיבת 'מלכנו' אינה הזכרת מלכות שמים גמורה, כתב שהטעם שאין להזכירה בברכת בונה ירושלים שבברכת המזון, משום שכיון שמחויב להזכיר מלכות שמים בברכה זו מפני שהזכיר מלכותא דארעא, ישעו העולם ויסברו שהוא מזכיר תיבת 'מלכנו' כדי להזכיר מלכות שמים, ויאמרו שתיבה זו היא הזכרת מלכות שמים גמורה, ואם כן מה שמזכירים בתפילת שמונה עשרה בברכות הסמוכות תיבת 'מלך' ישעו ויאמרו שהוא מפני שצריך להזכיר מלכות שמים גם בברכות הסמוכות. מה שאין כן לאחר שתקנו שלא להזכיר מלכות שמים כלל בבונה ירושלים שבברכת המזון אפשר לומר תיבת 'מלך' בברכות הסמוכות שבתפילת שמונה עשרה, שלא ישעו

הלכות ברכת המזון סימן קפח

שו"ע

וחותם בה' בונה ירושלים' או 'מנחם ציון בבנין ירושלים' כג', ואין לשנות הנוסח משבת לחול.

הג"ה

ויש אומרים דאומרים בונה 'ברחמי' ירושלים, וכן נוהגין.

ס"ק ה

מלשון זה משמע שאף אם פתח ב'רחם' מותר לתתם ב'מנחם'.

ס"ק ט

דאם אומר בחול 'רחם' יאמר גם בשבת 'רחם' ואם אומר בחול 'נחמנו' יאמר גם בשבת כן. ואף על גב דאסור לתבוע צרכיו בשבת ורחם' לשון

[א] ומביא ראיה מדברי רש"י (נכוחות מה' ד"ה ונכוח) שכתב שתיקון הברכה של בונה ירושלים קרוי נחמה בין כשיחול רחם ובין כשיחול נחם.

ליקוטי פוסקים

פסקי הרב

ס"ק ה מלשון זה משמע שאף אם פתח ב'רחם' מותר לתתם ב'מנחם', ואף שאין החתימה מעין הפתיחה ממש לית לן בה. וכן פסק נט"ע (ה"ג פ"ד) ש"כ"ל לפתוח ב'רחם' ולפתוח ב'מנחם', לפי שתיקון החתימה כפתיחה ממש הכל נחמנים.

תחנונים ובקשה הוא, לא אמרו אלא שלא להוסיף ולבקש בתחנונים על צרכיו כדרך שהוא עושה בתולדות, אבל הכא שאני, דטופס ברכה כך היא תמיד [זהו נוסח הברכה תמיד] ואין לשנותה בשבת כדי שלא יתבלבל בברכתו (קצ"ח הערה). וגם כל 'הרחמן' יכול לומר בשבת אף על פי שאין מטופס הברכה שתקנו חכמים, וטעם ההיתר בזה, משום שכיון שנהגו הכל לאומרים בכל פעם שמברכים ברכת המזון, נעשה להם כטופס ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשבת.

ס"ק י

והגר"א כתב שהעיקר כדעת הר"ף שיש לשנות את נוסח הברכה מחול לשבת, מפני ש'רחם' הוא לשון בקשה ותחנונים, מה שאין כן 'נחם' אינו לשון תחנונים אלא לשון נחמה וחרטה לא, לכן בחול יאמר

ציונים והערות

את הפסוק כפשוטו, שהפדייה תהיה במשפט ולא ברחמים, אבל שתהיה בנויה ומתוקנת ככבודה יותר מבית ראשון הוא ברחמים (הנח נעטת זקנים). ופסוק מלא הוא בירמיה (ל יט) 'הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם', ונאמר בזכריה (ה יג) 'ויאמר המלאך עד מתי לא תרחם את ירושלים' (נ"ח ד"ה ומוס). ועיין בברכי יוסף (פ"ג) שהביא מהגהה בכתב יד שמצא, להקשות על דברי הכל בו מדברי הגמרא בשבת (ק"ט). אמר עולא אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה'. ויישב [בהגהה פ"ג], כי ידוע ליודעי ח"ץ שצדקה מרמו לדין ומשפט, וזו היתה כוונת עולא כשאמר שאינה נפרית אלא בצדקה. וביושעות יעקב (פ"ג) כתב שמה שכתוב בפסוק 'ציון במשפט תפדה', הנביא אמרו, כיון שהגלות היתה על עיניו הדין ועיוות הדין על כן אמר להם הנביא שאם יעשו משפט צדק יפדו, אבל בעת שאנו מבקשים מאתו, אנו תולים עינינו ברחמי המרובים.

כו. במג"א (פ"ג) כתב שמהר"י גינצבורג היה אומר בונה ירושלים 'ברחמים', כלשון הפסוק בזכריה (ה טו) 'שבת ירושלים ברחמים בימי יבנה'. וסובר שכשם שבפסוק הזכר הבית באמצע בין תיבת ברחמים ובין תיבת יבנה כך יש לומר גם בברכה 'בונה ירושלים ברחמים' כדי שתהיה תיבת 'ירושלים' בין בונה ובין ברחמים (נני ממוזת נכוח פ"ז אות טו). ואף על פי שבפסוק הזכרה תחילה תיבת ברחמים ולבסוף תיבת בנין, אין לחשוש לזה כיון שאי אפשר לתקן לשון הברכה כן (מנח"ש). ועוד הביא [המג"א] מהדקנטי" (עקב ד"ה ונכוח) שהרב ר' יצחק היה חותם 'ברוך ה' אלהי דוד ובונה ירושלים'. ובאפיקי מגינים (פ"ג) כתב שאמר נוסח זה על פי הירושלמי (נכוח פ"ד ס"ה) שכתב לומר בברכה 'בונה ירושלים', ובתפילה 'אלהי דוד ובונה ירושלים'. וגרס בירושלמי 'בברכה אלהי דוד ובונה ירושלים ובתפילה בונה ירושלים' [להיפך מהגרסא שלנו]. והביא ראיה לגירסא זו מהגמרא בסנהדרין (ק) שאמר דוד לפני הקב"ה 'אמר מה אומרים 'אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב' ואין אומרים 'אלהי דוד', ולפי הגרסא שבירושלמי לפנינו הרי אומרים בתפילה 'אלוהי דוד ובונה ירושלים', ובעל כרחך שהגרסא כגרסת הדקנטי" וטענת דוד המלך ע"ה היתה מדוע אין מזכירין 'אלוהי דוד' בתפילה.

כז. שהרי לא כתב שאם פתח ב'רחם' יש לתתם דוקא 'בונה ירושלים' ואם פתח ב'נחמנו' יש לסיים דוקא 'מנחם ציון'.

כח. פני משה (יושע"ל שנת פ"ו ה"ג ד"ה טופס).

כט. בית יוסף (ד"ה נכוח), ומקורו מירושלמי (שנת פ"ו ס"ג) וזה לשון הגמרא: אסור לתבוע צרכיו בשבת, ובי זעורה שאל לר' חזיה בר בא מהו מימר רעונו פרנסינו, אמר ליה טופוס ברכות כך הן. וכתב הבית יוסף שמוזה הוכיח ה"ר בנימין, שאפילו לדעת הר"ף שבשבת יש לשנות את הנוסח מ'רחם' ל'נחם' ולומר 'נחמנו', מכל מקום צריך לחזור ולכלול בברכה 'רחם' כסדר החול.

ל. וז"ל כמו שכתב הבית יוסף (ס): ולמוכיחים מכאן דאין למעט בהרחמן, לא ינעם לי, ד'הרחמן' תוספת שנהגו להוסיף מעצמם הוא ולא מיקרי טופס ברכות.

לא. כמו שנאמר (שמות ל"ג יג) 'הנחם על הרעה לעמך' ופרשו שם המפרשים שזה לשון חרטה.

כג. **נוסח** זה מובא בר"ף [לפי שיטתו זהו הנוסח לשבת, אבל השר"ע פסק כדעת הראשונים שאין לחלק בין שבת לחול, ראה הקדמה]. והקשה עליו רבינו אפרים שהרי זה חותם בשתיים, בנחמת ציון ובבנין ירושלים, והרי למדנו (מ"ט) שאין לתתם בבונה ירושלים 'מושיע ישראל ובונה ירושלים' משום שאין חותמין בשתיים. ויש שתירצו [הוכחו דבריהם ברבינו יונה ורא"ש] שאין זה חתימה בשתיים כיון שאינו אומר 'מנחם עמו ישראל ובונה ירושלים' אלא 'מנחם עמו בבנין ירושלים', וענין אחד הוא, שינחם על ידי הבנין, ורבינו יונה הביא ראיה לדבריו רבינו אפרים ממה שהתקינו לומר בברכת הבינון [שהיא קיצור להפילת שמונה עשרה] 'וישמחו צדיקים בבנין עירך', וזה כולל שתי ברכות, 'וישמחו צדיקים' כנגד 'על הצדיקים', 'בבנין עירך' כנגד ברכת ירושלים, והוא הדין שחתימה זו היא שני עניינים אף על פי שאומרים 'בבנין'. והרא"ש הביא כל זה, וכתב שאם יחתום 'מנחם ציון בבנין ירושלים' אינו נחשב כחותם בשתיים, שציון וירושלים ענין אחד הם [מה שאין כן אם אומר 'מנחם עמו בבנין ירושלים', שעמו ישראל וירושלים שני עניינים הם].

ובבית יוסף כתב שיש לדחות ראיית רבינו יונה שיש לומר שלשון זה [מנחם עמו בבנין ירושלים] היא ברכה אחת, אך אפשר לרמוז בזה לשתי ברכות, וגם במגן גבורים (ש"ל סגו"ס ס"ג) הביא ראיה לתירוץ הנ"ל שהיא ברכה אחת, שהרי הטעם שאין חותמין בשתיים הוא משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות (נכוח מ"ט), ופירשו התוספות (מועד קטן ט: ד"ה לפי) שהטעם הוא כדי שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה, ואם כן כל שאומר ענין אחד אף שהם שני דברים מכל מקום אין לבו פונה לדבר אחר רק לאותו דבר ואין שייך בזה לומר אין עושין מצוות חבילות חבילות.

כד. ולא פוקי מדעת הר"ף שסובר שצריך לשנות הנוסח ולומר בחול 'רחם' ובשבת 'נחמנו', ראה הקדמה.

כתב המגן אברהם (פ"ד) שיש שאינם רוצים לומר 'בונה ירושלים' בשבת מפני שבנין בית המקדש אינו דוחה שבת, ואומרים 'ותבנה ירושלים' כדי שלא יהיה משמע בלשון בקשה 'בנה עתה' אלא כאומר עתיד אתה לבנות את ירושלים. והביא מספר באר שבע (ס"ג ע"ד ד"ה נכוח) שמהגה שטות הוא, דאמרין בסוכה (מ"ט). שהבנין העתיד להיבנות במהרה בימינו יתכן שיבנה בשבת או ביו"ט, ופירש רש"י שם (ד"ה לו נמי) דהיינו משום שבנין העתיד שאנו מצפים לו, יגלה ויבוא מן השמים כשהוא בנוי ומשולל. והוסיף עוד בבאר שבע שהרי טופס ברכות כך הוא ואין צריך לשנות הנוסח הקבוע מפני שאינו שייך בשבת (מנח"ש).

כה. המרדכי (נכוח ס"ו ל"ג) הביא שמהר"ם היה אומר בונה 'ברחמי'. הארחות חיים (פ"ה ס"ג אות ט) והכל בו (ס"ג) כתבו שנוסחה זו אינה מדויקת, לפי שלא תיבנה ירושלים אלא במשפט [ולא ברחמים] שנאמר (ישעיה ב' טו) 'ציון במשפט תפדה'. והרמ"א (דרכי משה אות ב) יישב קושייתם, שמה שכתוב בפסוק 'ציון במשפט תפדה' אין הכוונה בזה שלא תבוא הגאולה ברחמי השי"ת, אלא כוונת הכתוב שאם ישפטו ישראל דין אמת בין איש לחבירו אז תפדה ציון, וכמו שכתוב שם עוד ושביה בצדקה', ולפי זה פסק כן בהג"ה לומר 'בונה ברחמי'. והמהרש"ל (נכוח ס"ג) יישב

הַלְכוּת בְּרַכַּת הַמְזוּזִין סִימָן קפ"ח

צ.ב. וכו' פאר הגולה

ג שם מ"ח (ס"ח).
ד קודכי (פ"ז ס"ו).
קט) בשם התוספות
(פ"ט ד"ה ל"ח) ורמב"ם
י"ח (ל"ג ד"ה ו' וי"ח)
י"ט) רמב"ם (פ"ט ד"ה
ו' וי"ח)
כ) שם
כ"א) פסקא פרוש רש"י
כ"ב) ורמב"ם (תוספות)
כ"ג) ר"ה מחילה) ו' טור
כ"ד) רמב"ם (פ"ט ו' ט)
כ"ה) שם פסקא מ"ט
(פ"א).

ג * צריך להזכיר בברכה שלישית מלכות בית דוד, ואין להזכיר בה (ג) שום מלכות אחר, (ד) ויהאומר ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך טועה, שאין להשוות מלכותך דארעא עם מלכותך דשממא. וכן אין לומר בה (ה) אבינו מלפנו. הגה: ויש אומרים דאף בשאומר יעלה ויבא לא יסיים מלך חנוך ורחום, אלא ידלג מלת מלך (אבודרהם), וסבירא נכונה היא (ו) אכל לא ראיתי (ז) נוהגין פן: ד' הנסח ברכה זו פותח בה רחם ה' אלהינו (ז) או נחמנו ה' אלהינו, (ח) ורחמם בה בונה ירושלים או מנחם ציון בבנין ירושלים. (ט) ואין לשנות הנסח משפת לחל דבין בשפת בין כהל אומר (י) נסחא אחת. הגה: [*] ויש אומרים (יא) דאומרים בונה ברחמי ירושלים, וכן נוהגין (מרכי סוף ברכות פ"ט ט"ו): ה' ב' בשפת (יב) אומר בה רצה והחליצנו, ובראש חדש יום טוב וחלו של מועד אומר יעלה ויבא. ואם חל אחד מהם בשפת, אומר רצה והחליצנו (יג) ואחר כך יעלה ויבא, ואינו מזכיר של שבת (יד) ביעלה ויבא, ולא של יום טוב וחלו של מועד וראש חדש (טו) ברצה והחליצנו: ו' ט' טעה (טז) ולא הזכיר של שבת, (יז) * אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם * שנתן שבתות (יח) למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך אתה ה' מקדש השבת.

פאר היטב

ג (ב) נוהגים פן. ואין למחות ביד הנוהגים פן. מגן אברהם (סק"ח): ו' (ג) למנוחה. ומי שאינו יודע נסח ברכה זו שמזכיר כאן שנתן שבתות למנוחה כו', צריך לחזר

משנה ברוכה

שברכה רביעית אינה מן התורה ויבואו לזלזל בה אף שלא במקום בטוח מלאכת בעל הבית, אבל עכשו שגם הפועלים מברכים ארבע ברכות כמו שכתוב בסימן קצ"א (ס"ב) אין לחש לזה, ולפי טעם זה בין ששמכרך בזמון ובין ששמכרך ביחידי יכול לענות אמן בקול רם, וכמדתה שפן הפנהג. (ט) לא יאמר בונה ירושלים אמן בנשימה אחת, רק ימתין קצת אחר תבת ירושלים ואחר כך יאמר אמן כדי שלא יהא משמע שגם האמן מסיים הברכה הוא: ג (ג) שום מלכות אחר. הינו כגון הא דמסבס המסבס לקמיה: (ד) ויהאומר וכו'. צריך לומר לכן האומר, וכן הוא בטור: (ה) אבינו מלפנו. אלא יאמר אבינו (רוענו) [רענו]. ואף על גב דאינו אומר בחד ממש עם מלכות בית דוד, מפל מקום מין דחד ברכה הוא לאו ארח ארעא לאדכורי מלכותך דשממא אצל מלכותך דבשר ודם: (ו) אכל לא ראיתי וכו'. (ז) ורחמנונים פתבו טעם לזה, מין דענין בפני עצמו לגמרי הוא לא קפדינן בזה ואומרים אותה כמו שהיא מסדרת בתפלת שמונה עשרה, לכן אין למחות ביד הנוהגין פן: ד' (ז) או נחמנו. הינו נחמנו ה' אלהינו בירושלים עירך ובציון משפך כבודך ובמלכות בית דוד משיחך ובבית הגדול והקדוש וכו': (ח) ורחמם בה וכו' או מנחם. * מלשון זה משמע שאף אם פתח ברחם מתר לחתם במנחם, ואף שאין החתימה מעין הפתיחה ממש לית לן בה דעל כל פנים הענין אחד, (ז) אכל יש מאחרונים שמחמירין בזה וסוברין דצריך להיות מעין הפתיחה ממש: (ט) ואין לשנות וכו'. רצונו לומר דאם אומר כהל רחם יאמר בשפת גם פן רחם.

שערי תשובה

פאר הלכה

ו * אומר ברוך אתה ה'. אף על פי שאם היה מזכיר במקומן לא היה נסח ברכה בשם ומלכות, הינו משום שקשהוא מזכיר ברכה הפסוקה הרי היא נכללת בברכה שיש בה שם ומלכות בפתיחה ופתיחה הפתיחה והתימה הראשונה כוללת בלן, אכל מין ששים בונה ירושלים ואומרה ברכה בפני עצמה לא הוי סמוכה לחברתה מין שאינה אלא אקראי בעלמא [מפיה יוסף (ד"ה ואם טעה)]:

* שנתן שבתות למנוחה. * ענין במשנה ברוכה (ס"ח ט"ו) מה שקכת בשם הש"ו (ס"ח) לענין אם אינו יודע נסח ברכה זו וכו', ולענין דעמי יש לענין בזה טובא לפי מה שפסק השלחן ערוך לציל בסימן קי"ד סעיף ו' דאם שכח לומר משיב הרוח וזכר עד שלא התחיל אתה קדוש דאומר משיב הרוח, והוא הדיו לענין יעלה ויבוא כשזכר קדם שהתחיל מודים וקדלשן בסימן תכ"ב סעיף א', והטעם בכל זה משום דכיון שלא התחיל עדין ברכה אחת לא נקרא עדין סיום ברכה, אם פן הקא נמי בענינו נהי דתקנו רבנן לכתחלה לומר וסח ברכה שנתן שבתות וכו' דהכי עדיף טפי ברכהבנו מעיקרא. * אכל היכא דאינו יודע הנסח למה לא יאמר כאן רצה כשהוא שבת או יעלה ויבוא כשהוא יום טוב, כיון שלא התחיל עדין ברכה שאחריה ובעוסק עדין בכרכת רחם דמי. * ואם חרצה לחלק ולומר דלענין ברכת המזון שאני דחשבי רבנן סיום ברכה מפיון שנמר ברכת בונה ירושלים, ואפלו הכי היכא דהוא מברך בשביל מעין המארה ברכה מיתרת הקלו ולא הטיחו לחזר לראש כשזכר כל זמן שלא התחיל ברכת השוב והפטיב, זה אינו דהא הביאו ראיה לדיוט הנ"ל מענינו דמהני תקנה קדם שהתחיל השוב והפטיב אלא דלא חשיבי סיום ברכה קדם שהתחיל ברכה שאחריה, ואם פאת לדחוק ולחלק כמו שכתבנו אין מקור לדיוט. * איכרא דדיון זה דשלחן ערוך הנ"ל בסימן קי"ד ולקמן בסימן תכ"ב לאו מילתא ברויה היא דכסה ראשונים פליגי על זה ענין שם לעיל בפאר הלכה (ד"ה בלא), ומפל מקום לפי דעת השלחן ערוך הנ"ל צריך עיון למעשה:

(ה) ואף על גב דאסור לתבע צרכיו בשפת, הכא שאני דטפס ברכה מטפס הברכה שתקנו חכמים, שפיון שנהגו הפל לאמרם בכל פעם שמברכין ברכת המזון נעשה להם כטפס ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשפת: (י) נסחא אחת. * ונהג"א כתב שעקר הרה"י (לה) שכהל יאמר רחם נא כמנהגנו ובשפת יאמר נחמנו וכו' ומסיים מנחם וכו', וכן יש עוד (י) כמה ראשונים שסוברין פן: (יא) דאומרים בונה ברחמי וכו'. משום (ס) דכתיב (זכריה א טו) 'שבתתי לירושלים ברחמים' וגו', (ט) וגם מאחר שהתחיל בתחלת הברכה ברחם מסיים נמי ברחמים כדי שיהיה החתימה מעין הפתיחה ממש, ומפל מקום לכלי עלמא אין מעכב כלל, * וענין במעשה רב (ס"ט ט"ז): ה' (יב) אומר בה. לפי שהזכרה זו וכן יעלה ויבא הם בקשת רחמים, קבעום בברכת בונה ירושלים שהיא גם פן בקשת רחמים ולא בברכת הארץ שהיא הודאה. (י) * ואם הזכירם בברכת הארץ לא יצא וצריך לחזר ולהזכיר בבונה ירושלים: (יג) ואחר כך יעלה ויבא. * מפני ששבת הוא תדיר ונקיטא לן בכל מקום תדיר קודם, וכדיעבד אם החליף בודאי יצא: (יד) ביעלה ויבא. דהא כבר הזכיר שבת ברצה (ב) ולמה לחזר ויזכירנו: (טו) ברצה והחליצנו. דהא תקנו על זה נסח בפני עצמו יעלה ויבא ולמה יכפילנה פעמים: ו' (טז) ולא הזכיר של שבת. ואפלו אם ספק לו אם הזכיר או לא, (יז) * תלינן דמסתמא בודאי לא הזכיר: (יז) אומר ברוך אתה וכו'. * ואם אינו יודע נסח ברכה זו חזר לראש, ואם יודע להתקלה והסיום אף שאינו יודע שאר הנסח

שער הציון

ברחמים: ה' (י) מגן אברהם (סק"ח) ואשרי אחרונים, וכן כתוב בהדיא בפעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"ח) וכמו שכתב באליה רבה (סק"ח): (יא) בית יוסף (ד"ה ואומר): ו' (יב) פן מוכח לפי מה שפסק המגן אברהם (סק"ח) והנש"ו (סק"ח) והרבה אחרונים לקמן בסימן תכ"ב (ס"א) לענין יעלה ויבא וכו' דלא פהרמ"א שם וכו' והוא הדין הכא, ובפרט לפי מה שמעצד שם בהבית יוסף (ד"ה גרסין) דהירושלמי וכו' מירי לענין ברכת המזון וכן הוא דעת הנה"א שם בהרמ"א ענין שם, אם פן הרי מוכח שם בהירושלמי (פרק שלשה שאכלו הלכה ד') בהדיא דלענין ברכת המזון דשבת אפלו ספק חזרו וכו', וכמו שכתב הפרי מגדים בסימן תכ"ב (מש"ו ס"א) דלקחי נקט הירושלמי לגבי ראש חדש כגדר ספק לאשמעינן דלגבי ברכת המזון דשבת אפלו ספק חזר.

(ב) פרי מגדים (מש"ו ס"א) בשם רש"ל (ס"ט ט"ז): ג (ג) מגן אברהם (סק"ח) ואליה רבה (סק"ח) וכן הוא דעת הש"ו (סק"ח): ד' (ד) הלבוש ועולת תמיד (סק"ח), וענין ברכין חמנדיות (פ"ח ס"ב כב את ס"ד) שחולק על זה [א]: (ט) בית יוסף (ד"ה ובשבת) [א]: (י) בשם שבלי לקט (פ"י ע"ה), ודרכי משה (את ד') בשם אור ורע (ח"א פ"י קצ"ט): (י) רבנו חננאל המובא באור ורע (שם) והאור ורע ויהאשכול (הלכות עירובין) וקרי"א (לה) את ג' והרמב"ם (פ"י שלח), וענין ברה"א (פסקת חלום מה) שכתב גם פן בפתיחה על כל פנים צריך לסים בשפת בנחמה ויחל בבונה ירושלים, אלא דבפתיחה אפשר דבין כהל ובין בשפת יכול לפתח בנחמנו ענין שם: (כ) ענין בבית יוסף (ד"ה ורחום): (כ) ענין ט"ז (סק"ח), וענין בנסח ברכת המזון של הרמב"ם ששם כתב גם פן

הלכות ברכת המזון סימן קפח

[ב] והוא דבריו בצינונים והערות.

[ג] שהוכיח שרעת הרא"ש שכל מחלוקת תנא קמא וחכמים, אם באותה המשנה שמוזכר ת"ק מזכירים גם חכמים הלכה כחכמים, שהחכמים הם רבים וריתנא קמא מצאנו מקומות הרבה שהכוונה ליחיד, אבל אם חכמים מוזכרים במשנה אחרת הוי ליה המשנה שמוזכר בה ת"ק סתם משנה, והלכה כסתם משנה, וכאן נחלקו ת"ק וחכמים (פס"ו) לענין דיעבד אם יצא כשהזכיר בברכת הארץ או לא, וחכמים טוברים שלא יצא, הרי ת"ק וחכמים מוזכרים באותה המשנה על כן הלכה כחכמים. ובאליה רבה (פס"ו) הקשה על דבריו שהרי"ף (נמש"א ס"ו) והרא"ש (מס"ע פ"ו ס"י נ"ט) לא הביאו אלא דברי ת"ק, ועוד שת"ק מכריע בין השיטות (שלי) אליעזר אפילו לכתחילה אומרה באיזה ברכה שירצה, ולהחכים אפילו כדביעבד יש לאומרה רק בנחמה, ודעת ת"ק אמצעות שיש לאומרה בנחמה אבל האומרה כשאר הברכות יצא כדביעבד וקיימא לן הלכה כדברי המכריע, ובברכי יוסף (פ"ק) דתה דברי האליה רבה, שהרי לפדנו בגמרא שאם פתח [התחיל לברך] בברכת הטוב והמטיב חזר לראש [אם שכח לומר ירצה], והרי גם כשתחב בטוב והמטיב דביעבד הוי יכול לאומרה באמצע ברכת הטוב והמטיב, ולדברי ת"ק למה אמרה הגמרא שצריך לחזור לראש, אלא מוכח שהלכה כחכמים. והרי"ף והרא"ש שלא פירשו שאם אמרה בברכה אחרת לא יצא כחכמים, זה מטעם שפסקו שאם פתח בברכה והמטיב חזר לראש, והוא הדין לברכה אחרת שאם אמר בה ירצה לא יצא. וברדאי שהלכה כחכמים. ועוד הקשה על מה שהכריח שהלכה כת"ק

ר'חם נא' כמנהגינו ובשבת יאמר נ'חמנו' וכו' ומסיים מ'נחם' וכו', וכן יש עוד כמה ראשונים שסוברים כן"ל.

ס"ק יא

וגם מאחר שהתחיל בתחילת הברכה ב'ר'חם' מסיים נמו ב'ר'חמים', כדי שיהיה התחילתה מעין הפתיחה ממש"ל.

ועיין במעשה רב שכתב שיש לחתום 'בונה ירושלים'.

סעיף ה - שו"ע

בשבת אומר בה [בברכה השלישית] רצה והחליצנו'.

ואינו מזכיר של שבת בתוך הנוסח של יעלה ויבוא אלא בפני עצמו ב'רצה'.

ס"ק יב ואם הזכיר בברכת הארץ או בברכת הטוב והמטיב לא יצא וצריך לחזור ולהזכיר [שבת וראש חודש] בבונה ירושלים.

ס"ק יג

מפני ששבת הוא תדיר, שהשבת מצויה יותר מיום טוב וראש חודש, וקיימא לן בכל מקום 'תדיר קודם' לח, ואף על פי כן בשבת הנוכה מזכירים ועל הניסים בברכת הארץ ורצה' ויעלה ויבוא בבונה ירושלים, אף על פי שבוה מקדימים את השאינו תדיר לפני התדיר, מפני שכיון שתקנו לומר על הניסים בהודאה אין לשנות מקומול"ט.

סעיף ו - שו"ע

טעה ולא הזכיר של שבת וסיים ברכת 'בונה ירושלים', אומר 'ברוך אתה ה' אלודינו מלך העולם שנתמא שבתות למנוחה לעמו ישראל

צינונים והערות

תחילה את קרבן התמיד ואחר כך של שבת ולאחר מכן של ראש חודש ושל יום טוב, הרי שמקדים את התדיר.

לט. בית יוסף (ד"ה ומומר) בשם כל בו (פ"י נ"ה).

מ. במלבושי יום טוב (פס"ו) כתב בשם דרשות מהר"ש (פ"י נ"ג) שאם לא סיים כל הברכה, שלא אמר 'ירושלים אמין', יאמר 'רצה' ומסיים 'בונה ירושלים אמין'. ובכמאמר מרדכי (פ"ק י"א) תמה עליו איך יסיים 'ברוך אתה ה' רצה והחליצנו' שהוא בקשה ותחנונים, הלא בכל סיומי הברכות אין אנו אומרים אלא תוארי ה' יתברך וכיוצא בזה, ובין בברכות המצוה ובין בברכות השבחה אנו מברכים ענין שפירושו ברוך אתה ה' העושה כך וכך ולא מצינו בשום מקום שאחר סיום השם יאמר בקשה, והרי אין קשר ושייכות לומר ברוך אתה ה' רצה וכו' בונה ירושלים, ועוד שנמצא מפסיק בין עיקר הברכה למה שמברך עליה דהיינו 'בונה ירושלים', ולא מצינו דוגמתו בשום מקום ולא אאמין שיצאו דברים אלו מפי גדולי עולם, וכתב שכאופין זה, כיון שכבר אמר ברוך אתה ה' ואינו יכול לחזור לאמצע הברכה צריך לסיים 'בונה ירושלים' ואחר כך לומר ברכת 'אשר נתן'.

מא. יש להעיר שכאן כתב השו"ע לשון 'שנתן שבתות למנוחה', ולגבי יום טוב [בהמשך הסעיף] כתב 'אשר נתן ימים טובים', ואחר כך [בסוף הסעיף ובסעיף ז'] לגבי יום טוב שחל בשבת וכן לגבי ראש חודש וראש חודש שחל בשבת חזר וכתב 'שנתן'. ונראה שלא חילק ביניהם בדוקא ואין הבדל בין הלשוניות ויכול לומר איך שירצה, שבגמרא הגרסא ככולם 'שנתן', והרמב"ם כתב ככולם 'אשר נתן', והרי"ף פעמים כתב כך ופעמים כך (מאמר מרדכי פ"ק).

אומרים 'אשר נתן' בלשון עבר ולא 'הנותן' בלשון הווה אף על פי שבשאר ברכות כגון בברכת המוציא אומרים 'המוציא' בלשון הווה, משום שכל נוסחי הברכות של שבת ויום טוב כתובים בלשון עבר [כגון אתה קדשת, אתה בחרתנו]. ועוד יש לומר שאם הברכות אומרים בלשון הווה כי כך כתוב בפסוק, ובברכת המוציא אומרים בה"ב כדי שלא לערב האותיות, שאם יאמר 'מוציא', כיון שאומר בחיבה לפניו 'מלך העולם' אחת מהממיי"ם [העולם, מוציא] תיבלע, לכן אומרים 'המוציא', מה שאין כן בברכות אלו שאינן כתובות בפסוק [דעני ממזיה נטות פ"ז אות ע"ג].

לב. וכן הוא על דרך הקבלה (מאור הגר"ם).

לג. וכן כתב המהרש"ל (נאנאוס הט"ו). והוא ביאור זה גם בערוך השלחן (פ"ג), וכתב שלפי זה לא יקשה מדוע בתפילה אין אנו מסיימין ב'ר'חמים' אף שגם שם אומרים 'ולירושלים עירך ב'ר'חמים תשוב', כיון שבתפילה התיבה הראשונה אינה ר'חם מה שאין כן בברכת המזון.

לד. ובאפיקי מגינים (פס"ג) הביא ראייה לדבריו מהירושלמי (פסוקי פ"ד ה"ה) שנמנו שם המקומות שמוזכרים בהם את ירושלים, והם: בברכה [ברכה המזון] בקריאת שמע ובתפילה, בברכה בונה ירושלים, בתפילה אלוהי דוד ובונה ירושלים, בקריאת שמע פורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלים [שהיא מברכות קריאת שמע].

לה. 'החליצנו' - 'זונונו', כלשון הכתוב (שפי"א נ"א) ו'עצמותיך יחליץ' (ט"ו).

לו. בהגהות מוהר"א אזולאי (על הגוף, אות ז) כתב בשם מהריק"ש שאף על פי שכיום טוב שחל בשבת אנו מזכירים 'שבת' בתפילה בתוך ברכת יום טוב, יש חילוק, שבשבת ויום טוב צריך להתפלל רק שבע ברכות בתפילה ואי אפשר לברך שמונה ברכות, לפיכך מתפלל את תפילת יום טוב משום שהיא חביבה יותר משל שבת שהיא באה בזמן לזמן, ומזכיר בה שבת. אבל בברכת המזון שאין צריך ברכה אלא הזכרה בלבד, לפיכך מזכירין שתייהן כל אחד בפני עצמו.

לז. שכן אמרו בגמרא (מ"ט) שאם שכח ולא אמר רצה בבונה ירושלים ופתח בברכת הטוב והמטיב ונזכר באמצע הברכה שלא אמר ירצה חזר לראש ברכת המזון. הרי מפורש שאי אפשר להזכיר בברכת הטוב והמטיב (פ"ג פ"א פ"ק).

לח. שכן שנינו במשנה בובחיים (פ"ט) כל התדיר מחבירו קודם את חבירו, וכגון התמידין קודמין למוספין, שנאמר (נמלנ"ג נ"ג) 'מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה'. ופירש הלבוש (פ"י מרז"ג ס"ג) שהוקשה להם כפילות הלשון 'עולת הבוקר אשר לעולת התמיד', הרי פשוט שעולת הבוקר היא עולת התמיד, אלא כן רוצה לומר הכתוב 'אשר לעולת התמיד' שכבר הקריבו אותה מקודם, לומר לך שכיון שהיא תדיר היא קודמת. והביא הלבוש שם עוד ראייה שבפרשת הקרבנות בפרשת פנחס (נמלנ"ג נ"ג) מפרש

משום שהוא מכריע, שהגם שתנא קמא באמת מכריע בין חכמים לר' אליעזר, הרי הרי"ף והרא"ש והרמב"ם סוברים שאין אומרים 'הלכה כדברי המכריע' אלא במשנה ולא בחכמים, ומימרא זו הרי ברייתא היא, ולא אמרין בה הלכה כדברי המכריע, ובמגן גבורים (פ"ג) נפלי גמרי"ם (פ"ק) יישוב את דחיית הברכי יוסף, שאף לדעת ת"ק שבדיעבד יצא, היינו אם כבר הזכיר שבת בברכה אחרת, אבל אם נזכר אחריו שהתחיל ברכת הטוב והמטיב לא יצא כחכמים, הרי זה אינו דביעבד אלא לכתחילה וכו' אף ת"ק יודה שחזר לראש. ועוד כתב, שהמחלוקת של ת"ק וחכמים היא אם יצא בדיעבד כשהזכיר של שבת בשאר ברכות 'דאורייתא', אבל בברכת הטוב והמטיב שהיא רק מדרבנן שתיקנה ביבנה ודאי מודה ת"ק לחכמים שאינו יוצא אפילו בדיעבד אם הזכיר בה 'רצה'. ועל מה שחלק הברכי יוסף על האליה רבה שאין אומרים בזה הלכה כדברי המכריע כי אין אומרים כן אלא במשנה ולא בברייתא, כתב, שאין זו השגה, שאף שהכלל שאומרים הלכה כדברי המכריע לא נאמר אלא במשנה ולא בברייתא, מכל מקום אין לומר להיפך שהלכה כדברי המכריע, שהרי אין הדבר ברור שת"ק יחיד כאן ואולי הם רבים. ועל כן פסק כהאליה רבה, ועיין בספר נהר שלום (פ"ק) שדחה את דברי האליה רבה כדברי יוסף והוסיף והקשה על מה שכתב שהלכה כדברי המכריע, שהשטעם שהלכה כדברי המכריע הוא משום שבכד שהוא מכריע יש רוב נגד הדעה החולקת, וזה לא שייך כאן, שהרי אף אם ת"ק מכריע והוי להו רבים שסוברים שבדיעבד יצא, מכל מקום חכמים גם כן רבים.

הַלְכוֹת בְּרַבְת הַמְזוּז סִימָן קַפֵּחַ

ג. יצירך להזכיר בכרכה שלישיית מלכות בית דוד, ואין להזכיר בה (ג) שום מלכות אחר, (ד) ויהאומר ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך טועה, שאין להשוות מלכותך דארעא עם מלכותך דשמאי. וכן אין לומר בה (ה) אבינו מלכנו. הגה: ויש אומרים דאף בשאומר יעלה ויבא לא יסיים מלך חנון ורחום, אלא ידלג מלת מלך (אבודרהם), וסבא נכונה היא (ו) אכל לא ראיתי (ז) נהגין פן: ד' הנסח ברכה זו פותח בה רחם ה' אלהינו (ז) או נחמנו ה' אלהינו, (ח) ורחמם בה בונה ירושלים או מנחם ציון בבנין ירושלים. (ט) ואין לשנות הנסח משפת לחל דבין בשפת בין כהל אומר (י) נסחא אחת. הגה: [*] ויש אומרים (יא) דאומרים בונה ברחמי ירושלים, וכן נהגין (מרכי סוף ברכות (ס"ו)): ד' ויבשפת (יב) אומר בה רצה והחליצנו, ובראש חדש יום טוב וחלו של מועד אומר יעלה ויבא. ואם חל אחד מהם בשפת, אומר רצה והחליצנו (יג) ואחר כך יעלה ויבא, ונאיינו מזכיר של שבת (יד) ביעלה ויבא, ולא של יום טוב וחלו של מועד וראש חדש (טו) ברצה והחליצנו: ו' וטעה (טז) ולא הזכיר של שבת, (יז) * אומר ברוך אמה ה' אלהינו מלך העולם * שנתן שבתות (יח) למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך אמה ה' מקדש השבת.

פאר היטב

ג. נהגים פן. ואין למחות ביד הנהגים פן. מגן אברהם (סק"ה): ו' (ב) למנוחה. ומי שאינו יודע נסח ברכה זו שמזכיר כאן שנתן שבתות למנוחה כו', צריך לחזר

משנה ברורה

שברכה רביעית אינה מן התורה ויבואו לזלזל בה אף שלא במקום בטוח מלאכת בעל הבית, אבל עכשו שגם הפועלים מברכים ארבע ברכות כמו שכתוב בסימן קצ"א (ס"ב) אין לחש לזה, ולפי טעם זה בין ששמכרך בזמון ובין ששמכרך ביחידי יכול לענות אמן בקול רם, וכמדתה שפן הפנהג. (ט) לא יאמר בונה ירושלים אמן בנשימה אחת, רק ימתין קצת אחר תבת ירושלים ואחר כך יאמר אמן כדי שלא יהא משמע שגם האמן מסיים הברכה הוא: ג. (ג) שום מלכות אחר. הינו כגון הא דמסמס המספר לקמיה: (ד) ויהאומר וכו'. צריך לומר לכן האומר, וכן הוא בטור: (ה) אבינו מלכנו. אלא יאמר אבינו (רוענו) [ענין]. ואף על גב דאינו אומר בחד ממש עם מלכות בית דוד, מפל מקום מין דחד ברכה הוא לאו ארח ארעא לאדכורי מלכותך דשמאי אצל מלכותך דבשר ודם: (ו) אכל לא ראיתי וכו'. (ז) ונחמנו וכו'. (ח) והאחרונים כתבו טעם לזה, מין דענין בפני עצמו לגמרי הוא לא קפדינן בזה ואומרים אותה כמו שהיא מסדרת בתפלת שמונה עשרה, לכן אין למחות ביד הנהגין פן: ד' (י) או נחמנו. הינו נחמנו ה' אלהינו בירושלים עירך ובציון משכן כבודך ובמלכות בית דוד משיחך ובבית הגדול והקדוש וכו': (ח) והותם בה וכו' או מנחם. * מלשון זה משמע שאף אם פתח ברחם מתר לחתם במנחם, ואף שאין החתימה מעין הפתיחה ממש לית לן בה דעל כל פנים הענין אחד, (ז) אכל יש מאחרונים שמתמירין בזה וסוברין דצריך להיות מעין הפתיחה ממש: (ט) ואין לשנות וכו'. רצונו לומר דאם אומר כהל רחם יאמר בשפת גם פן רחם.

(ה) ואף על גב דאסור לתבוע צרכיו בשפת, הכא שאני דטפס ברכה מטפס הברכה שתקנו חכמים, שפיון שנהגו הפל לאמרם בכל פעם שמברכין ברכת המזון נעשה להם כטפס ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשפת: (י) נסחא אחת. ונהג"א כתב שעקר הנהג"א (לה) שכל יאמר רחם נא כמנהגנו ובשפת יאמר נחמנו וכו' ומסיים מנחם וכו', וכן יש עוד (ו) כמה ראשונים שסוברין פן: (יא) דאומרים בונה ברחמי וכו'. משום (ס) דכתוב (זכריה א טו) 'שבתי לירושלים ברחמים וגו', (ט) וגם מאחר שהתחיל בתחלת הברכה ברחם מסיים נמי ברחמים כדי שיהיה החתימה מעין הפתיחה ממש, ומכל מקום לכלי עלמא אין מעכב כלל, וענין במעשה רב (ס"ו): ד' (יב) אומר בה. לפי שהזכרה זו וכן יעלה ויבא הם בקשת רחמים, קבועים בברכת בונה ירושלים שהיא גם פן בקשת רחמים ולא בברכת הארץ שהיא הודאה. (י) ואם הזכירם בברכת הארץ לא יצא וצריך לחזר ולהזכיר בבונה ירושלים: (יג) ואחר כך יעלה ויבא. מפני ששבת הוא תדיר ונקיטא לן בכל מקום תדיר קודם, וכדיעבד אם החליף בודאי יצא: (יד) ביעלה ויבא. דהא כבר הזכיר שבת ברצה (טו) והחליצנו. דהא תקנו על זה נסח בפני עצמו יעלה ויבא ולמה יכפילנה פעמים: ו' (טז) ולא הזכיר של שבת. ואפלו אם ספק לו אם הזכיר או לא, (יז) * אומר ברוך אמה ה' אלהינו וכו'. ואם אינו יודע נסח ברכה זו חזר לראש, ואם יודע להתקלה והסיים אף שאינו יודע שאר הנסח הזכיר: (יז) אומר ברוך אמה ה' אלהינו וכו'.

שער הציון

ברחמים: ה' (י) מגן אברהם (סק"ה) וישארי אחרונים, וכן כתוב בהדיא בפעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"ו) וכמו שכתב באליה רבה (סק"ה): (יא) בית יוסף (ד"ה ואומר): ו' (יב) פן מוכח לפי מה שפסק המגן אברהם (סק"ה) והש"ו (סק"ה) והרבה אחרונים לקמן בסימן תכ"ב (ס"א) לענין יעלה ויבא וכו' ולא פהרמ"א שם וכו' והוא הדין הכא, ובפרט לפי מה שמעצד שם בהבית יוסף (ד"ה גרסינן) דהירושלמי וכו' מירי לענין ברכת המזון וכן הוא דעת הנהג"א שם בהנהג"א ענין שם, אם פן הרי מוכח שם בהירושלמי (פרק שלשה שאכלו הלכה ד') בהדיא דלענין ברכת המזון דשאר אפלו ספק חזרו וכו', וכמו שכתב הפרי מגדים בסימן תכ"ב (מש"ו סק"ה) דלקי נקט הירושלמי לגבי ראש חדש כגדר ספק לאשמעינן דלגבי ברכת המזון דשבת אפלו ספק חזר.

(ב) פרי מגדים (מש"ו סק"ה) בשם רש"ל (ס"ו): ג. (ג) מגן אברהם (סק"ה) ואליה רבה (סק"ה) וכן הוא דעת הש"ו (סק"ה): ד' (ד) הלבוש ועולת תמיד (סק"ה), וענין ברכתי חמדות (פ"ה ס"ב כב את סד) שחולק על זה [א]: (ס) בית יוסף (ד"ה ובשבת) [א]: (ו) בשם שבלי לקט (ס"י ע"ד), ודרבי משה (את ד') בשם אור ירוץ (ח"א ס"י קט"ט): (ז) רבנו חננאל המובא באור ירוץ (שם) והאור ירוץ ויהאשכול (הלכות עירובין) וקרי"א (לה) את ג' והרוקח (ס"י שלח), וענין בברא"ה (סק"ה ח"ה) שכתב גם פן בכתומיה על כל פנים צריך לסים בשפת בנחמה וכלל בבונה ירושלים, אלא דבפתיחה אפשר דבין כהל ובין בשפת יכול לפתח בנחמנו ענין שם: (ח) ענין בבית יוסף (ד"ה ורחמים): (ט) ענין ט"ו (סק"ה), וענין בנסח ברכת המזון של הרמב"ם ששם כתב גם פן

ג. שם מ"ח (ס"ה).
ד. קורכי (פ"ו ס"ו).
קט. בשם התוספות (פ"ט ד"ה ל"ה) ורבנו יונה (לה) ד"ה ואיני.
ו. הרשב"א (פ"ט ד"ה ואיני).
ז. שם בגמרא בפרוש רש"י (ד"ה ובשבת) והתוספות (ד"ה מחיל).
ח. ר' טור (פ"ט ס"ו).
ט. שם בגמרא מ"ט (פ"א).

שערי תשובה

ד' [בהג"ה] ויש אומרים דאומרים כו'. ענין פטרת זקנים, וענין בבית יוסף (ד"ה ורחמים) שכתב משום דכתוב (זכריה א טו) 'שבתי לירושלים ברחמים' ענין שם:

באר הרכה

ו' * אומר ברוך אמה ה'. אף על פי שאם היה מזכירין במקומן לא היה נסח ברכה בשם ומלכות, היינו משום שקשהוא מזכירין בברכה הפסוקה הרי היא נכללת בברכה שיש בה שם ומלכות בפתיחה ופתיחה ופתיחת ופתיחת הראשונה כוללת כלן, אכל מין ששים בונה ירושלים ואומרים ברכה בפני עצמה לא הוי סמוכה לחברתה מין שאינה אלא אקראי בעלמא [מבית יוסף (ד"ה ואם עשה)]:

* שנתן שבתות למנוחה. * ענין במשנה ברורה (ס"ק י"ז) מה שכתב בשם הש"ו (סק"ד) לענין אם אינו יודע נסח ברכה זו וכו', ולענין דעמי יש לענין בזה טובא לפי מה שפסק השלחן ערוך לציל בסימן קי"ד סעיף ו' דאם שכת לומר משיב הרוח וזכור עד שלא התחיל אמה קדוש דאומר משיב הרוח, והוא הדין לענין יעלה ויבא כשזכור קדם שהתחיל מודים וקדלקמן בסימן תכ"ב סעיף א', והטעם בכל זה משום שאלה התחיל עדין ברכה אחת לא נקרא עדין סיים ברכה, אם פן הקא נמי בענינו נהי דתקנו רבנן לכתחלה לומר נסח ברכה שנתן שבתות וכו' דהכי עדיף טפי ברכהינו מעיקרא. * אכל היכא דאינו יודע הנסח למה לא יאמר כאן רצה קשהוא שבת או יעלה ויבא קשהוא יום טוב, מין שלא התחיל עדין ברכה שאחריה ובעוסק עדין בברכת רחם דמי. * ואם תרצה לחלק ולומר דלענין ברכת המזון שאני דחשבי רבנן סיים ברכה מפיון שנמר ברכת בונה ירושלים, ואפלו הכי היכא דהוא מברך בשביל מעין המאיר ברכה מתורת הקלו ולא הטריתו לחזר לראש כשזכור כל זמן שלא התחיל ברכת השוב והפטיב, זה אינו דהא הביאו ראיה לדיוט הנ"ל מענינו דמהני תקנה קדם שהתחיל השוב והפטיב אלא דלא חשיבי סיים ברכה קדם שהתחיל ברכה שאחריה, ואם פאת לדחק ולחלק כמו שכתבנו אין מקור לדנים. * איברא דדין זה דשלחן ערוך הנ"ל בסימן קי"ד ולקמן בסימן תכ"ב לאו מילתא בריא היא דכסה ראשונים פליגי על זה ענין שם לעיל בבאר הרכה (ד"ה בלא), ומכל מקום לפי דעת השלחן ערוך הנ"ל צריך עיון למעשה:

(ה) ואף על גב דאסור לתבוע צרכיו בשפת, הכא שאני דטפס ברכה מטפס הברכה שתקנו חכמים, שפיון שנהגו הפל לאמרם בכל פעם שמברכין ברכת המזון נעשה להם כטפס ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשפת: (י) נסחא אחת. ונהג"א כתב שעקר הנהג"א (לה) שכל יאמר רחם נא כמנהגנו ובשפת יאמר נחמנו וכו' ומסיים מנחם וכו', וכן יש עוד (ו) כמה ראשונים שסוברין פן: (יא) דאומרים בונה ברחמי וכו'. משום (ס) דכתוב (זכריה א טו) 'שבתי לירושלים ברחמים וגו', (ט) וגם מאחר שהתחיל בתחלת הברכה ברחם מסיים נמי ברחמים כדי שיהיה החתימה מעין הפתיחה ממש, ומכל מקום לכלי עלמא אין מעכב כלל, וענין במעשה רב (ס"ו): ד' (יב) אומר בה. לפי שהזכרה זו וכן יעלה ויבא הם בקשת רחמים, קבועים בברכת בונה ירושלים שהיא גם פן בקשת רחמים ולא בברכת הארץ שהיא הודאה. (י) ואם הזכירם בברכת הארץ לא יצא וצריך לחזר ולהזכיר בבונה ירושלים: (יג) ואחר כך יעלה ויבא. מפני ששבת הוא תדיר ונקיטא לן בכל מקום תדיר קודם, וכדיעבד אם החליף בודאי יצא: (יד) ביעלה ויבא. דהא כבר הזכיר שבת ברצה (טו) והחליצנו. דהא תקנו על זה נסח בפני עצמו יעלה ויבא ולמה יכפילנה פעמים: ו' (טז) ולא הזכיר של שבת. ואפלו אם ספק לו אם הזכיר או לא, (יז) * אומר ברוך אמה ה' אלהינו וכו'. ואם אינו יודע נסח ברכה זו חזר לראש, ואם יודע להתקלה והסיים אף שאינו יודע שאר הנסח הזכיר: (יז) אומר ברוך אמה ה' אלהינו וכו'.

הלכות ברכת המזון סימן קפח

[ד] שפסק אם אמר 'יעלה ויבוא' בתפילות בראש חודש צריך לחזור כיון שיש חזקה שלא אמרו. ולמדו זה מירושלמי (פסחים פ"א ה"ג) דאיתא שם: התפלל ואינו יודע מה הזכיר, כל שלושים יום חזקה מה שהוא למד הזכיר. ויעלה ויבוא' הרי אינו רגיל לומר במשך שלושים יום רצופים, לכן אמרו שהי חזקה שלא אמרו ובשחרית ומנחה יחזור.

[ה] שפסק שאין מחזירין אותו, וכדעת הכל בו שהביא ראיה מירושלמי בברכות (פ"ג ה"ד) דאיתא שם: שמעון בר פאק בשם רבי יוחנן, ספק הזכיר של ראש חדש ספק לא הזכיר אין מחזירין אותו. וכתב שמהירושלמי כהענין אין ראיה שכיון שבנידון דין עדיין לא עברו עליו שלושים יום שלא הזכיר 'יעלה ויבוא' [שהרי בראש חודש הקודם הזכיר] אין דינו כרגיל שלא לאומר. והט"ז דחה דבריו שאין צריך עיקרה של שלושים יום ודי בפחות מזה, שהרי אינו רגיל הרבה לומר 'יעלה ויבוא' אלא רק פעם בחודש.

[ו] במסכת ברכות.

[ז] שהירושלמי בברכות מדבר לגבי ברכת המזון.

[ח] שלמי דבריהם הטעם של הירושלמי שאין חוזר מספק הוא משום שאין חובה לאכול פת בראש חודש (פי"ג מה), אם כן בשבת שחובה לאכול פת ודאי שחייב לחזור אם לא הזכיר שבת בברכת המזון.

קיצור ביה"ט

ד"ה אומר ברוך אתה ה' הטעם שפומת נכמ' אשכ נתן' נכס ומלכות, כיון שהיא נכסה לפני עולמה וגם אינה נמשכת סמוכה למנחה כיון שאינה אלא אקליף בעלמא.

ד"ה שנתן שבתות לבנותיה. מי שסיים נכמת בונה ירושלים ונכח לומר 'למה' או 'יעלה ויבוא' ולונו יודע הנוטע של נכמת 'אשר נתן', ל"ע למעשה אס יתזור לראש נכמת המזון או יאמר כלן 'למה' או 'יעלה ויבוא'.

באהבה"ב לאות ולברית, ברוך אתה ה' מקדש השבת.

ס"ק טז

תלינן דמסתמא בודאי לא הזכיר, כיון שאינו רגיל להזכיר 'רצה' בברכת המזון, וחזקה שבירך כפי ששגור על לשונו ולא הזכיר.

ביאורי ההלכה

ד"ה אומר ברוך אתה ה'

אף על פי שאם היה מזכירן במקומן - בתוך ברכת בונה ירושלים, לא היה אומר בנוסף ברכה - ברוך אתה וכו' וגם בשם ומלכות, אם כן מדוע כשאומרנה בפני עצמה צריך לומר בשם ומלכות.

אבל כיון שסיים 'בונה ירושלים' ואומרנה ברכה בפני עצמה, לא הוי ברכה סמוכה לחברתה כיון שאינה אלא אקראי בעלמא שנתקנה לאימרה רק אם שכח 'רצה' או 'יעלה ויבוא', ואינה שייכת לסדר הברכות של ברכת המזון, על כן כשאומרנה יש לו לומר בשם ומלכות.

ד"ה שנתן שבתות למנוחה

עיון במשנה ברורה מה שכתב בשם הט"ז לענין אם אינו יודע נוסח ברכה זו וכו' שצריך לחזור לראש. ולעניות דעתי יש לעיין בזה טובא מדוע יצטרך לחזור לראש, שהרי לפי מה שפסק השולחן ערוך לעיל בסיומן קי"ד סעיף ו' דאם שכח לומר משיב הרוח וזכור לאחר שסיים ברכת 'מחיה המתים' עד שלא התחיל 'אתה קדוש', דאומר במקום שעומד שם 'משיב הרוח' ואינו צריך לחזור ומתחיל מיד 'אתה קדוש', והוא הדין לענין מי ששכח לומר 'יעלה ויבוא' כשזכור קודם שהתחיל 'מודים' שאומר יעלה ויבוא וממשיך 'מודים' וכו', וכדלקמן בסיומן תכ"ב סעיף א', והטעם בכל זה משום דכיון שלא התחיל ברכה אחרת לא נקרא

ס"ק יז
ואם אינו יודע נוסח ברכה זו חוזר לראש, כיון שמעיקר הדין צריך לחזור לראש ברכת המזון מאחר שסיים ברכת רחם, אלא שהקילו שיברך ברכה בפני עצמה קודם שהתחיל 'הטוב והמטיב', וזה שאין באפשרותו לעשות כן, חוזר דינו לעיקר הדין שצריך לחזור לראש.

עדיין סיום הברכה לגבי דין זה שאינו צריך לחזור לראש הברכה אם שכח ולא הזכיר כראוי, אם כן הכי נמי בענינינו אם לא אמר 'רצה' או 'יעלה ויבוא' בברכת המזון ועדיין לא התחיל ברכת הטוב והמטיב, נהי דתקנו רבנן לכתחילה לומר נוסח ברכה שנתן שבתות וכו' דהכי עדיף טפי מהזכרת 'רצה' בלא ברכה, כדכתבינן מעיקרא שמכיון שאין זה כלול בברכת 'בונה ירושלים' צריך לאומרנה כברכה בפני עצמה ואין די להזכיר נוסח 'רצה' לבד, אבל היכא שאינו יודע הנוסח למה לא יאמר כאן 'רצה' כשהוא שבת או 'יעלה ויבוא' כשהוא יום טוב כיון שלא התחיל עדיין ברכה שלאחריה, וכעוסק עדיין בברכת 'רחם' ה"י, כמו מי ששכח ולא הזכיר 'יעלה ויבוא' בברכת 'רצה' שבתפילה, שאם עדיין לא התחיל 'מודים' נחשב כעוסק עדיין בברכת רצה ומזכיר שם.

ואם תרצה לחלק ולומר דלענין ברכת המזון שאני מדין תפילה, דחשבי רבנן סיום ברכה מכיון שגמר ברכת 'בונה ירושלים', ואינו נחשב כעוסק עדיין בברכת בונה ירושלים אף על פי שעדיין לא התחיל ברכת 'הטוב והמטיב', ואפילו הכי היכא דהוא מברך בשביל מעין המאורע ברכה מיוחדת הקילו ולא המריחו לחזור לראש כשזכור כל זמן שלא התחיל ברכת 'הטוב והמטיב'. זה אינו, דהא הפוסקים שפסקו שמי ששכח משיב הרוח או יעלה ויבוא בתפילה ועדיין לא התחיל את הברכה שלאחריה אומר מעין המאורע במקום

ציונים והערות

[סק"ו] שדברי רבינו יונה כפי נוסחת הדפוס קשים לשמוע, כיון שלא נתבאר כן בש"ס שצריך להתום בשם ומלכות אלא כתוב סתמא, ומעולם לא ראינו ברכה אחת שחותרים בה במלכות, ומהיכן חידש רבינו יונה דבר זה.

מיד, וראה בביאור הלכה (ז"ה עמק) שהניח דין זה בצריך עיון. מנה. זו היא דעת התוספות (מלכות טז.) והרא"ש (ספ"ו סי' גג) והרשב"א והריטב"א (מלכות טז.), אבל הראב"ד חולק וכתב שאין להזכיר בברכת 'אשר נתן' שם ומלכות, שכיון שאינה ברכה קבועה, אף על פי שאינה נקראת סמוכה לחברתה [ראה להלן הערה הבאה], אין מזכירין בה שם ומלכות, וכברכת הזימון שאין מזכירין בה שם ומלכות אף שהיא מן התורה. וגם הרי"ף (לו:) לא הזכיר בנוסח הברכה שם ומלכות.

מו. כתב הריטב"א (ספ) שהטעם שברכה הנאמרת באקראי אין דינה כברכה הסמוכה לחברתה הוא, כששקח סמוכות בקביעות הרי הוא מכויין לפסוק בשם ומלכות שבברכה הראשונה אף את הברכה שלאחריה, אבל ברכה זו שאינה באה אלא באקראי, שאין מברכה אלא כששכח, כשהוא מזכיר את השם ומלכות בברכת בונה ירושלים אינו מכויין על ברכה זו כלל, שהרי כשברך לא היה בדעתו שלא יזכיר את המאורע במקומו כראוי ויצטרך לברך, על כן לא עשאוה כסמוכה. והרא"ש כתב טעם נוסף בזה, מפני שברכה זו היא מדרבנן, וכמו ברכת הטוב והמטיב שאף שהיא ברכה הסמוכה לחברתה פותחת בברוך משום שהיא מדרבנן.

ליקוטי פוסקים - פסקי הרב

ד"ה שנתן שבתות לבנותיה אבל היכא דאינו יודע הנוטח, למה לא יאמר כאן 'רצה' כשהוא שבת או 'יעלה ויבוא' כשהוא יום טוב, כיון שלא התחיל עדיין ברכה שלאחריה. נש"ט הכי (פ"ט) פסק כדעת הט"ז שמי שאינו יודע נוסח נכמה זו לרץ לחזור לראש נכמת המזון, כיון שאינו יודע לתקן מה שפית.

הַלְכוּת בְּרֵכַת הַמְזוּזוֹן סִימָן קפח

צב. ויז פאר הגולצה

ג * צריך להזכיר בברכה שלישית מלכות בית דוד, ואין להזכיר בה (ג) שום מלכות אחר, (ד) והואומר ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך טועה, שאין להשוות מלכותך דארעא עם מלכותך דשממא. וכן אין לומר בה (ה) אבינו מלפנו. הגה: ויש אומרים דאף בשאומר יעלה ויבא לא יסיים מלך חנוך ורחום, אלא ידלג מלת מלך (אבודרהם), וסבא נכונה היא (ו) אכל לא ראיתי (ז) נהגין פן: ד הנסח ברכה זו פותח בה רחם ה' אלהינו (ז) או נחמנו ה' אלהינו, (ח) ורחמם בה בונה ירושלים או מנחם ציון בבנין ירושלים. (ט) ואין לשנות הנסח משפת לחל דבין בשפת בין בחל אומר (י) גסחא אחת. הגה: [*] ויש אומרים (יא) דאומרים בונה ברחמי ירושלים, וכן נהגין (מרכי סוף ברכות ס"ו ז'): דו * בשפת (יב) אומר בה רצה והחליצנו, ובראש חדש יום טוב וחלו של מועד אומר יעלה ויבא. ואם חל אחד מהם בשפת, אומר רצה והחליצנו (יג) ואחר כך יעלה ויבא, ונאיינו מזכיר של שבת (יד) ביעלה ויבא, ולא של יום טוב וחלו של מועד וראש חדש (טו) ברצה והחליצנו: ו * טעה (טז) ולא הזכיר של שבת, (יז) * אומר ברוך אמה ה' אלהינו מלך העולם * שנתן שבתות (יח) למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך אמה ה' מקדש השבת.

פאר היטב

ג (ב) נהגים פן. ואין למחות ביד הנהגים פן. מגן אברהם (סק"ג): ו (ג) למנוחה. ומי שאינו יודע נסח ברכה זו שמזכיר כאן שנתן שבתות למנוחה כו', צריך לחזר

משנה ברוכה

שברכה רביעית אינה מן התורה ויבואו לזלזל בה אף שלא במקום בטוח מלאכת בעל הבית, אבל עכשו שגם הפועלים מברכים ארבע ברכות כמו שכתוב בסימן קצ"א (ס"ב) אין לחש לזה, ולפי טעם זה בין ששמכרך בזמון ובין ששמכרך ביחודי יכול לענות אמן בקול רם, וכמדתה שפן הפנהג. (ט) לא יאמר בונה ירושלים אמן בנשימה אחת, רק ימתין קצת אחר תבת ירושלים ואחר כך יאמר אמן כדי שלא יהא משמע שגם האמן מסיים הברכה הוא: ג (ג) שום מלכות אחר. הנינו כגון הא דמסמס המספר לקמיה: (ד) והואומר וכו'. צריך לומר לכן האומר, וכן הוא בטור: (ה) אבינו מלפנו. אלא יאמר אבינו (רענו) [רענו]. ואף על גב דאינו אומר בחד ממש עם מלכות בית דוד, מפל מקום מין דחד ברכה הוא לאו ארח ארעא לאדכורי מלכותך דשממא אצל מלכותך דבשר נדם: (ו) אכל לא ראיתי וכו'. (ז) והאחרונים כתבו טעם לזה, מין דענין בפני עצמו לגמרי הוא לא קפדינן בזה נאומרים אותה כמו שהיא מסדרת בתפלת שמונה עשרה, לכן אין למחות ביד הנהגין פן: ד (ז) או נחמנו. הנינו נחמנו ה' אלהינו בירושלים עירך ובציון משכן כבודך ובמלכות בית דוד משיחך ובבית הגדול והקדוש וכו': (ח) והרחם בה וכו' או מנחם. * מלשון זה משמע שאף אם פתח ברחם מתר לחתם במנחם, ואף שאין החתימה מעין הפתיחה ממש לית לן בה דעל כל פנים הענין אחד, (ז) אכל יש מאחרונים שמתמירין בזה וסוברין דצריך להיות מעין הפתיחה ממש: (ט) ואין לשנות וכו'. רצונו לומר דאם אומר בחל רחם יאמר בשפת גם פן רחם.

(ה) ואף על גב דאסור לתבוע צרכיו בשפת, הכא שאני דטפס ברכה מטפס הברכה שתקנו חכמים, שפיון שנהגו הפל לאמרם בכל פעם שמברכין ברכת המזון נעשה להם כטפס ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשפת: (י) גסחא אחת. והגר"א כתב שעקר התי"ף (לה) שחל יאמר רחם נא כמנהגנו ובשפת יאמר נחמנו וכו' ומסיים מנחם וכו', וכן יש עוד (י) כמה ראשונים שסוברין פן: (יא) דאומרים בונה ברחמינו וכו'. משום (ס) דכתיב (זכריה א טו) 'שבתתי לירושלים ברחמים וגו', (ט) וגם מאחר שהתחיל בתחלת הברכה ברחם מסים נמי ברחמים כדי שיהיה החתימה מעין הפתיחה ממש, ומכל מקום לכלי עלמא אין מעכב קלל, וענין במעשה רב (ס"ו ז'): ד (יב) אומר בה. לפי שהזכרה זו וכן יעלה ויבא הם בקשת רחמים, קבעום בברכת בונה ירושלים שהיא גם פן בקשת רחמים ולא בברכת הארץ שהיא הודאה. (י) ואם הזכירם בברכת הארץ לא יצא וצריך לחזר ולהזכיר בבונה ירושלים: (יג) ואחר כך יעלה ויבא. מפני ששבת הוא תדיר ונקיטא לן בכל מקום תדיר קודם, וכדיעבד אם החליף בודאי יצא: (יד) ביעלה ויבא. דהא כבר הזכיר שבת ברצה (ב) ולמה לחזר ויזכירנו: (טו) ברצה והחליצנו. דהא תקנו על זה גסח בפני עצמו יעלה ויבא ולמה יכפילנה פעמים: ו (טז) ולא הזכיר של שבת. ואפלו אם ספק לו אם הזכיר או לא, (יז) תלינן דמסתמא בודאי לא הזכיר: (יז) אומר ברוך אמה ה' וכו'. ואם אינו יודע נסח ברכה זו חזר לראש, ואם יודע להתקלה והסיום אף שאינו יודע שאר הנסח

שער הציון

ברחמים: ד (י) מגן אברהם (סק"ג) ואשרי אחרונים, וכן כתוב בהדיא בפעל הלכות גדולות (הלכות ברכות פ"ז) וכמו שכתב באליה רבה (סק"ג): (לא) בית יוסף (ד"ה ואומר): ו (יז) פן מוכח לפי מה שפסק המגן אברהם (סק"ג) והש"ו (סק"ג) והרבה אחרונים לקמן בסימן תכ"ב (ס"א) לענין יעלה ויבא וכו' ולא פתרימא שם וכו' והוא הדין הכא, ובפרט לפי מה שמעצד שם בהבית יוסף (ד"ה גרסינן) דהירושלמי מירי לענין ברכת המזון וכן הוא דעת הגר"א שם בהבית יוסף ענין שם, אם פן הרי מוכח שם בהירושלמי (פרק שלשה שאכלו הלכה ד') בהדיא לענין ברכת המזון דשאר אפלו ספק חזרו וכו', וכמו שכתב הפרי מגדים בסימן תכ"ב (מש"ו ס"א) דלקי נקט הירושלמי לגבי ראש חדש כגדר ספק לאשמעינן דלגבי ברכת המזון דשבת אפלו ספק חזר.

(ב) פרי מגדים (מש"ו ס"א) בשם רש"ל (ס"ו ז'): ג (ג) מגן אברהם (סק"ג) ואליה רבה (סק"ג) וכן הוא דעת הש"ו (סק"ג): ד (ד) הלבוש ועולת תמיד (סק"ג), וענין ברכתי חמדות (ס"ו ז' כב את סד) שחולק על זה [א]: (ס) בית יוסף (ד"ה ובשבת) [א]: (ו) בשם שבלי לקט (ס"ו ז'), ודרכי משה (את ד) בשם אור ירוץ (ת"א ס"ו קט"ט): (ז) רבנו חננאל המובא באור ירוץ (שם) והאור ירוץ והאשכול (הלכות עירובין) וקרי"א (לה) את ג והרזקה (ס"ו ז'), וענין בברכה (סק"ג) (סק"ג חל"ס מה) שכתב גם פן בבחימה על פני פנים צריך לסים בשפת בנחמה ויחל בבונה ירושלים, אלא דבחימה אפשר דבין בחל ובין בשפת יכול לפתח בנחמנו ענין שם: (ח) ענין בבית יוסף (ד"ה ורחם): (ט) ענין ט"ו (סק"ג), וענין בנסח ברכת המזון של הרמב"ם ששם כתב גם פן

ג שם מ"ח (ס"ג).
ד קודכי (ס"ז ס"ו)
קט) בשם התוספות
(פס"ו ד"ה לוס) [רבנו]
ינקה (ל"ה ד"ה ואיני)
והרשק"א (פס"ו ד"ה)
ואיני.
בגמרא בפרוש רש"י
ד"ה ובשבת (תוספות)
ו"ה מחיל). ו טור
דקמ"ג (ענין ח"ט).
ז שם בגמרא מ"ט
(פ"א).

שערי תשובה

ד [בהג"ה] ויש אומרים דאומרים כו'. ענין פטרת זקנים, וענין בבית יוסף (ד"ה ורחם) שכתב משום דכתיב (זכריה א טו) 'שבתתי לירושלים ברחמים' ענין שם:

באור הלכה

ו * אומר ברוך אמה ה'. אף על פי שאם היה מזכירין במקומן לא היה נספח ברכה בשם ומלכות, היינו משום שקשהוא מזכירה בברכה הסמוכה הרי היא נכללת בברכה שיש בה שם ומלכות בפתיחה ופתיחה ופתיחת ופתיחת הראשונה כוללת בלן, אכל מין ששים בונה ירושלים ואומרה ברכה בפני עצמה לא הוי סמוכה לחברתה מין שאינה אלא אקראי בעלמא [מבית יוסף (ד"ה ואם עשה)]:

* שנתן שבתות למנוחה. * ענין במשנה ברוכה (ס"ו ז') מה שכתב בשם הש"ו (סק"ד) לענין אם אינו יודע גסח ברכה זו וכו', ולענין דעמי יש לענין בזה טובא לפי מה שפסק השלחן ערוך לציל בסימן קי"ד סעיף ו' דאם שכח לומר משיב הרוח וזכר עד שלא התחיל אמה קדוש דאומר משיב הרוח, והוא הדין לענין יעלה ויבא כשזכר קדם שהתחיל מודים וקדלקמן בסימן תכ"ב סעיף א', והטעם בכל זה משום דכיון שלא התחיל עדין ברכה אחרת לא נקרא עדין סיום ברכה, אם פן הקא נמי בענינו נהי דתקנו רבנן לכתחלה לומר וסח ברכה שנתן שבתות וכו' דהכי עדיף טפי ברכהינו מעיקרא. * אכל היכא דאינו יודע הנסח למה לא יאמר כאן רצה כשהוא שבת או יעלה ויבא כשהוא יום טוב, כיון שלא התחיל עדין ברכה שאחריה ובעוסק עדין בברכת רחם דמי. * ואם חרצה לחלק ולומר דלענין ברכת המזון שאני דחשבי רבנן סיום ברכה מפיון שנמר ברכת בונה ירושלים, ואפלו הכי היכא דהוא מברך בשביל מעין המאמר ברכה מיתרת הקלו ולא הטיחו לחזר לראש כשזכר פל זמן שלא התחיל ברכת השוב והפטיב, זה אינו דהא הביאו ראיה לדיומם הנ"ל מענינו דמהני תקנה קדם שהתחיל השוב והפטיב אלא דלא חשיבי סיום ברכה קדם שהתחיל ברכה שאחריה, ואם פאת לדחק ולחלק כמו שכתבנו אין מקור לדנים. * איכרא דדין זה דשלחן ערוך הנ"ל בסימן קי"ד ולקמן בסימן תכ"ב לאו מילתא ברוך היא דכסה ראשונים פליגי על זה ענין שם לעיל בבאור הלכה (ד"ה בלא), ומכל מקום לפי דעת השלחן ערוך הנ"ל צריך עיון למעשה:

(ה) ואף על גב דאסור לתבוע צרכיו בשפת, הכא שאני דטפס ברכה מטפס הברכה שתקנו חכמים, שפיון שנהגו הפל לאמרם בכל פעם שמברכין ברכת המזון נעשה להם כטפס ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשפת: (י) גסחא אחת. והגר"א כתב שעקר התי"ף (לה) שחל יאמר רחם נא כמנהגנו ובשפת יאמר נחמנו וכו' ומסיים מנחם וכו', וכן יש עוד (י) כמה ראשונים שסוברין פן: (יא) דאומרים בונה ברחמינו וכו'. משום (ס) דכתיב (זכריה א טו) 'שבתתי לירושלים ברחמים וגו', (ט) וגם מאחר שהתחיל בתחלת הברכה ברחם מסים נמי ברחמים כדי שיהיה החתימה מעין הפתיחה ממש, ומכל מקום לכלי עלמא אין מעכב קלל, וענין במעשה רב (ס"ו ז'): ד (יב) אומר בה. לפי שהזכרה זו וכן יעלה ויבא הם בקשת רחמים, קבעום בברכת בונה ירושלים שהיא גם פן בקשת רחמים ולא בברכת הארץ שהיא הודאה. (י) ואם הזכירם בברכת הארץ לא יצא וצריך לחזר ולהזכיר בבונה ירושלים: (יג) ואחר כך יעלה ויבא. מפני ששבת הוא תדיר ונקיטא לן בכל מקום תדיר קודם, וכדיעבד אם החליף בודאי יצא: (יד) ביעלה ויבא. דהא כבר הזכיר שבת ברצה (ב) ולמה לחזר ויזכירנו: (טו) ברצה והחליצנו. דהא תקנו על זה גסח בפני עצמו יעלה ויבא ולמה יכפילנה פעמים: ו (טז) ולא הזכיר של שבת. ואפלו אם ספק לו אם הזכיר או לא, (יז) תלינן דמסתמא בודאי לא הזכיר: (יז) אומר ברוך אמה ה' וכו'. ואם אינו יודע נסח ברכה זו חזר לראש, ואם יודע להתקלה והסיום אף שאינו יודע שאר הנסח

הלכות ברכת המזון סימן קפח

ביאורי ההלכה

תכ"ב שאם נזכר לאחר שסיים ברכת 'רצה' שלא אמר יעלה ויבוא, אומר יעלה ויבוא במקומו, וכן לענין 'משיב הרוח' לאו מלתא ברירא היא, דכמה ראשונים פליגי על זה וסוברים שאם חתם וסיים את הברכה, אפילו שלא התחיל את הברכה שאחריה חזר לראש, עיין שם לעיל בביאור ההלכה שמובא שם דעות הראשונים בזה. ומכל מקום לפי דעת השולחן ערוך הג"ע צריך עיון למעשה במי שאינו יודע נוסח הברכה אם צריך לחזור לראש או שמא יאמר במקום שעומד 'רצה והחליצנו' וכן לגבי 'יעלה ויבוא'.

שעומד ואחר כך ימשיך ממקום שעומד, הביאו ראייה לדינים הג"ע מעניינינו דמהני תקנה קודם שהתחיל 'הטוב והמטיב' שיכול לברך 'אשר נתן', ואינו צריך לחזור לראש ברכת המזון אף שכבר חתם את ברכת בונה ירושלים, אלמא דלא השיב סיום ברכה קודם שהתחיל ברכה שאחריה. ואם באה לדחוק ולחלק בין תפילה לברכת המזון כמו שכתבנו, אין מקור לדינים, ואם כן יוצא לפי זה שאם שכח נוסח ברכת 'אשר נתן' אין צריך לחזור לראש, אלא אומר 'רצה והחליצנו' וכו'.

איברא, דדין זה דשו"ע הג"ע בסימן קי"ד ולקמן בסימן

הַלְכוּת בַּרְכַת הַמִּזוּן סִימָן קפ"ח

צב. [ח] פֶּאֶר הַגּוֹלָה

ג שֵׁם מִ"ח (סי' יא).
 ד קוֹדֶשׁי (סי' יב) סוּ
 קט) בְּשֵׁם הַתְּסַפּוֹחַ
 פס) דַּיָּה לֹסֶף (סי' יג)
 ז) לַחֲטָא (סי' יד)
 ח) הַשְּׂמֵרָה (סי' ט)
 ט) הַשְּׂמֵרָה (סי' י)
 י) הַשְּׂמֵרָה (סי' יא)
 יא) הַשְּׂמֵרָה (סי' יב)
 יב) הַשְּׂמֵרָה (סי' יג)
 יג) הַשְּׂמֵרָה (סי' יד)
 יד) הַשְּׂמֵרָה (סי' טו)
 טו) הַשְּׂמֵרָה (סי' טז)
 טז) הַשְּׂמֵרָה (סי' יז)
 יז) הַשְּׂמֵרָה (סי' יח)
 יח) הַשְּׂמֵרָה (סי' יט)
 יט) הַשְּׂמֵרָה (סי' כ)
 כ) הַשְּׂמֵרָה (סי' כא)

ג יֶצְרִיךָ לְהַזְכִּיר בְּבְרָכָה שְׁלִישִׁית מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וְאֵין לְהַזְכִּיר בָּהּ (ג) שׁוּם מַלְכוּת אַחֵר, (ד) וְלַהֲאָמַר וּמַלְכוּתְךָ וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מִשִּׁיחָךָ טוֹעָה, שָׂאֵין לְהַשׂוּת מַלְכוּתְךָ דַּאֲרַעָא עִם מַלְכוּתְךָ דְשִׁמְעָא. וְכֵן אֵין לֹמַר בָּהּ (ה) אֲבִינוּ מִלְפָּנָיו. הֵגֵה: וְיֵשׁ אוֹמְרִים דָּאף בְּשִׁאוּמַר יַעֲלֶה וַיָּבֵא לָא יִסָּים מְלָךְ חַזוֹן וְנַחוּם, אֲלָא יַדְלַג מִלַּת מְלָךְ (אבֹדְרַחַם), וּסְבָרָא נְכוּנָה הִיא (ו) אֲכַל לָא רַאיִי (ז) נוֹהֲגִין כֵּן: ד' הַגֵּסָח בְּרַכָּה זֹו פּוֹתַח בָּהּ רַחַם ה' אֱלֹהֵינוּ (י) אוֹ נַחֲמָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ, (ח) וּחְוַתָּם בָּהּ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם אוֹ מִנְחָם צִיּוֹן בְּבִנְיָן יְרוּשָׁלַיִם. (ט) וְאֵין לְשׁוּת הַגֵּסָח מִשְׁפַּת לְחַל דְּבִין בְּשֻׁפַת בֵּין בַּחַל אוֹמַר (י) גֵּסָחָא אַחַת. הֵגֵה: [*] וְיֵישׁ אוֹמְרִים (יא) דַּאֲמְרִים בּוֹנֵה בְרַחֲמֵי יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן נוֹהֲגִין (מַרְדְּכִי סוּף בְּרוּכַת ס' יט)]: ד' וּבְשֻׁפַת (יב) אוֹמַר בָּהּ רַצָּה וְהַחֲלִיעֵנוּ, וּבְרַאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם טוֹב וְחֵלוֹ שְׁל מוֹעֵד אוֹמַר יַעֲלֶה וַיָּבֵא. וְאֵם חַל אַחַד מֵהֶם בְּשֻׁפַת, אוֹמַר רַצָּה וְהַחֲלִיעֵנוּ (יג) וְאַחַר כֶּף יַעֲלֶה וַיָּבֵא, וְאֵינוּ מְזַכֵּיר שְׁפַת שְׁפַת (יד) בִּיעֲלֶה וַיָּבֵא, וְלָא שְׁל יוֹם טוֹב וְחֵלוֹ שְׁל מוֹעֵד וְרַאשׁ חֹדֶשׁ (טו) בְּרַצָּה וְהַחֲלִיעֵנוּ: ו' וְטוֹעָה (טז) וְלָא הַזְכִּיר שְׁפַת שְׁפַת, (יז) * אוֹמַר בְּרוּף אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלָךְ הָעוֹלָם * שָׁנְתָן שְׁפַתוֹת (יח) לְמִנוּחָה לַעֲמוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וּלְבָרִית, בְּרוּף אַתָּה ה' מִקְדָּשׁ הַשְּׁפַת.

פֶּאֶר הַיָּמֵב

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

ד [בהג"ח] וְיֵישׁ אוֹמְרִים דַּאֲמְרִים כּוּן. עֵין פֶּעֶטֶר זִנְיָם, וְעֵין קְבִית יוֹסֵף (ד' ה' הו' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ') שְׂכֵתֵי לְיִירוּשָׁלַיִם בְּרַחֲמֵי עֵין שָׁם: שְׂכֵת מֵשׁוֹם דְּכַתִּיב (זכוריה א טו) 'שְׂכֵתֵי לְיִירוּשָׁלַיִם בְּרַחֲמֵי עֵין שָׁם:

ג (ב) נוֹהֲגִים כֵּן. וְאֵין לְמַחֵוֹת בֵּינֵי הַנּוֹהֲגִים כֵּן, כֵּן אַבְרָהָם (סי' יא): ו' (ג) לְמִנוּחָה. וְיֵישׁ שְׂאִינֵי יוֹדַע נִסָּח בְּרַכָּה זֹו שְׁמוּכְרִי כֵּן שְׁנָתָן שְׁפַתוֹת לְמִנוּחָה כֵּן, צָרִיךְ לְחַזֵּר

מִשְׁנֵה בְּרוּחָה

בְּאוֹר הַלְּבָבָה

ו' * אוֹמַר בְּרוּף אַתָּה ה'. וְאֵף עַל פִּי שָׂאֵם הִיא מְזַכְרִין בְּמִקְוֵן לָא הִיא כְּנַסָּח בְּרַכָּה בְּשֵׁם וּמַלְכוּת, הֵינּוּ מִשׁוּם שְׂקִישׁוּחַ מְזַכְרָה בְּבְרַכָּה הַסְּמוּכָה חַרִי הִיא נִכְלֶלַת בְּבְרַכָּה שִׁשֵּׁשׁ בָּהּ שֵׁם וּמַלְכוּת בְּפִתְחִיהָ וְנַחֲתִימָהּ דְּפִתְחִיחַ וְנַחֲתִימַת הִירַאשׁוּנָה כּוֹלֶלַת כֵּלָן, וְאֲכַל בִּינָן שְׁסִים בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם וְאוֹמְרָה בְּרַכָּה בְּפִי עֲצָמָה לָא הֵי סְמוּכָה לְחַבְרָתָה בִּינָן שְׂאִינָה אֲלָא אֶקְרָא בְּעִלְמָא [מִפְּתִיחַ יוֹסֵף (ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ')]:

שְׁבָרָכָה רַבִּיעִית אֵינָה מִן הַתּוֹרָה וַיְבִיאֵוּ לְזָלוֹל בָּהּ אָף שְׁלָא בְּמִקְוִים בַּטּוֹל מִלְּאֲכַת בְּעַל הַבַּיִת, אֲכַל עֲכָשׁוּ שָׁגִם הַפּוֹעֲלִים מְבַרְכִים אֶרְבַּע בְּרוּכוֹת כְּמוֹ שְׂכַתוֹב בְּסִימָן קצ"א (ס"ב) אֵין לְחַשׁ לְזוֹה, וְלִפִּי טַעַם זֶה בִּין שְׂמַבְרַךְ בְּזַמְוִן וּבִין שְׂמַבְרַךְ בִּיחִידִי יָכוֹל לְעַנוֹת אֲמֵן בְּקוֹל רַם, וּכְמִדְּבָרָה שֶׁפֶן הַמְּנַהֵג. (ט) לָא יֵאמֵר בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם אֲמֵן בְּנִשְׁמִיחָה אַחַת, וְכַ מִּתִּין קָצַת אַחַר תַּבַּת יְרוּשָׁלַיִם וְאַחַר כֶּף יֵאמֵר אֲמֵן כִּדִּי שְׁלָא יָהָא מִשְׁמַע שָׁגִם הָאֲמֵן מְסִיָּם הַבְּרַכָּה הַזֹּה: ג (ג) שׁוּם מַלְכוּת אַחֵר. הֵינּוּ כַּגּוֹן הָא דְּמַסָּסַת הַמְּחַבְרֵר לְקַמִּיָּה: (ד) וְלַהֲאָמַר וְכוּ'. צָרִיךְ לֹמַר לִכְן הָאוֹמַר, וְכֵן הוּא בְּטוֹר: (ה) אֲבִינוּ מִלְּפָנָיו. וְאֲלָא יֵאמֵר אֲבִינוּ (וִעֲנוּ) [וְעַנּוּ]. וְאָף עַל גַּב דָּאיֵנוּ אוֹמַר בִּיחֵד מִמֵּשׁ עִם מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, מְכַל מְקוּם בִּינָן דְּבַחַד בְּרַכָּה הוּא לָאו אִרְחַ אַרְעָא לְאַדְכּוּרֵי מַלְכוּתְךָ דְשִׁמְעָא אֲעַל מַלְכוּתְךָ דְכָשֵׁר וְנָם: (ו) אֲכַל לָא רַאיִי וְכוּ'. (ז) וְהָאֲחֵרוֹנִים כְּתוּבוֹ טַעַם לָוָה, בִּינָן דְּעֵינָן בְּפִנֵּי עֲצָמוֹ לְגַמְרֵי הוּא לָא קְפִידִין בְּזַה וְאוֹמְרִים אוֹתָהּ כְּמוֹ שְׁהִיא מְסַדֶּרַת בְּתַפְלַת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה, לְכֵן אֵין לְמַחֵוֹת בֵּינֵי הַנּוֹהֲגִין כֵּן: ד' (ח) אוֹ נַחֲמָנוּ. הֵינּוּ נַחֲמָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בִּירוּשָׁלַיִם עֵירָךְ וּבְצִיּוֹן מִשְׁכַּנְךָ כְּבוֹדְךָ וּכְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מִשִּׁיחָךְ וּבְבִית הַגְּדוֹל וְהַקְּדוֹשׁ וְכוּ': (ח) וְהוֹתָם בָּהּ וְכוּ' אוֹ מִנְחָמוֹ. * מִלְּשׁוֹן זֶה מִשְׁמַע שְׂאֵף אֵם פִּתַּח בְּרַחַם מְתֵר לְחַתָּם בְּמַנְחָם, וְאָף שְׂאֵין חַתִּימָה מְעִין הַפִּתְיָחָה מִמֵּשׁ לִית לֵן בָּהּ דְּעַל כֶּל פְּנִים הַעֲנִין אַחַד, (ז) אֲכַל יֵישׁ מַאֲחֲרוֹנִים שְׂמַחֲמִירִין בְּזַה וְסוֹבְרִין דְּצִרִיךְ לְהִיֹּת מְעִין הַפִּתְיָחָה מִמֵּשׁ: (ט) וְאֵין לְשׁוּת וְכוּ'. רַצּוֹנוֹ לֹמַר דַּאֲם אוֹמַר בַּחַל רַחַם יֵאמֵר בְּשֻׁפַת זָם כֵּן רַחַם.

מִשְׁמַע עַל גַּב דָּאָסוֹר לְתַבַּע צְרַכְוִי בְּשֻׁפַת, הִכָּא שְׂאֵינִי דִטְפַס בְּרַכָּה מַטְפַּס הַבְּרַכָּה שְׂתַקְנֵנוּ חַכְמִים, שְׂפִיךְ שְׁהַגּוּ הַפַּל לְאָמְרָם כִּכְל פַּעַם שְׂמַבְרַכִּין בְּרַכַּת הַמִּזוּן נַעֲשֶׂה לְהֵם כְּפַטְפַס בְּרַכָּה וְאֵין בְּזַה מִשׁוּם שְׂאֵלַת צְרַכְוִי בְּשֻׁפַת: (י) גֵּסָחָא אַחַת. וְהַגְּרָא כַּתֵּב שְׂעָקָר בְּהִירִיף (ל'ה) שְׂכַחַל יֵאמֵר רַחַם נָא כְּמִנְהַגְנֵנוּ וּבְשֻׁפַת יֵאמֵר נַחֲמָנוּ וְכוּ' וּמַסָּים מִנְחָם בְּרַחֲמֵי וָגו', (ט) וְגַם מֵאַחַר שְׁהַתְחִיל בְּתַחֲלַת הַבְּרַכָּה בְּרַחַם מְסִים נְמִי בְּרַחֲמֵים כִּדִּי שִׁיְהִיהֵ הַתְּחִימָה מְעִין הַפִּתְיָחָה מִמֵּשׁ, וּמְכַל מְקוּם לְכַלִּי עֲלִמָא אֵין מְעַכַּב כֵּלָל. וְעֵינָן בְּמַעֲשֵׂה רַב (ס' טו): ד' (יב) אוֹמַר בָּהּ. לְפִי שְׁהַזְכָּרָה זֹו וְכֵן יַעֲלֶה וַיָּבֵא הֵם בְּקַשְׁת רַחֲמִים, קְבָעוּם בְּבְרַכַּת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם שְׁהִיא זָם כֵּן בְּקַשְׁת רַחֲמִים וְלָא בְּבְרַכַּת הָאָרֶץ שְׁהִיא הוֹדָאַה. (י) וְאֵם הַזְכִּירִים בְּבְרַכַּת הָאָרֶץ לָא יֵצֵא וְצָרִיךְ לְחַזֵּר וְלַהֲזַכִּיר בְּבוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם: (יג) וְאַחַר כֶּף יַעֲלֶה וַיָּבֵא. וּמִפְּנֵי שְׂשֻׁבַת הוּא תִדִיר וְקִימָא לֵן כִּכְל מְקוּם תִּדִיר קוֹדָם, וְכַדְעֵכָד אֵם הַתְּלִיף בְּזַדָּי יָצָא: (יד) בִּיעֲלֶה וַיָּבֵא. דִּקָּא כְּכַר הַזְכִּיר שְׂפַת בְּרַצָּה (טו) וְלִמָּה יְחֹזֵר וְזִכְרִינוּ: (טו) בְּרַצָּה וְהַחֲלִיעֵנוּ. דִּקָּא תַקְנֵנוּ עַל זֶה גֵּסָח בְּפִנֵּי עֲצָמוּ יַעֲלֶה וַיָּבֵא וְלִמָּה יְכַפִּילָנָה פְּעַמִּים: ו' (טז) וְלָא הַזְכִּיר שְׁפַת שְׂשֻׁבַת. וְאַפְלוֹ אֵם סַפֵּק לוֹ אֵם הַזְכִּיר אוֹ לָא, (יז) וְתִלְוִין דְּמַסְתַּמָּא בְּזַדָּי לָא הַזְכִּיר: (יח) אוֹמַר בְּרוּף אַתָּה וְכוּ'. וְאֵם אֵינוּ יוֹדַע נִסָּח בְּרַכָּה זֹו חַזּוֹר לְרַאשׁ, וְאֵם יוֹדַע הַתְּחִלָּה וְהַסִּיָּים אָף שְׂאִינֵי יוֹדַע שְׂאֵר הַגֵּסָח

שְׂעֵר הַצִּיּוֹן

בְּרַחֲמִים: ד' (י) מַגֵּן אַבְרָהָם (סי' יא) וְשְׂאֵרֵי אַחֲרוּנִים, וְכֵן כַּתוּב בְּהִדְיָא בְּכַעַל הַלְכוּת גְּדוּלוֹת (הַלְכוּת בְּרוּכַת כ"ו) וְכַמוֹ שְׂכַתָּב בְּאַלְפֵי רַבָּה (סי' יא): (יב) בֵּית יוֹסֵף (ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ') ו' (יג) כֵּן מוֹכַח לְפִי מַה שִּׁפְטַק מְהַגֵּן אַבְרָהָם (סי' יא) וְהַנֶּשֶׁר (סי' יא) וְהַבְּהָא אַחֲרוּנִים לְקַשֵּׁן בְּסִימָן תַּכִּיב (סי' יא) לְעַנְיָן יַעֲלֶה וַיָּבֵא וְלָא פְּהַרְמָיָא שְׂמִי (יח) וְהוּא הִדִּין הַכָּא, וּבְפַרְט לְפִי מַה שְׂמַעְדָּד שְׂם כְּהַבִּית יוֹסֵף (ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ') מִיְיְרֵי לְעַנְיָן בְּרַכַּת הַמִּזוּן וְכֵן הוּא דְבַת הַגְּרָא שְׂם בְּהַרְמָיָא עֵין שָׂם, אֵם כֵּן חִרִי מוֹכַח שְׂם בְּהַרְשִׁלְמִי (פַּרְק שְׁלִישִׁי שְׁאֲכָלו הַלְכָּה ד') בְּהִדְיָא בְּתַחֲלַת בְּרַכַּת הַמִּזוּן דְּשִׁבְרָה אֲפִלוֹ סַפֵּק חַזּוֹר וְכוּ', וְכַמוֹ שְׂכַתָּב הַפְּרִי מַגְדִּים בְּסִימָן תַּכִּיב (מַשְׁנׁוֹ ס' ק' י) דְּלֵהִי נָקַט הַרְשִׁלְמִי לְגַבִּי רֵאשׁ חֹדֶשׁ כַּגְּדֵר סַפֵּק לְאֲשַׁמְעִינוּ דְּלַגְבִּי בְּרַכַּת הַמִּזוּן דְּשִׁבְרָה אֲפִלוֹ סַפֵּק חַזּוֹר.

(ב) פְּרִי מַגְדִּים (מַשְׁנׁוֹ ס' ק' י) בְּשֵׁם רַשִׁי ל (סי' טו): ג (ג) מַגֵּן אַבְרָהָם (סי' יא) וְאַלְפֵי רַבָּה (סי' יא) וְכֵן הוּא דְבַת הַשִּׁי"ו (סי' יא): ד' (ד) הַלְכוּשׁ נְעוּלַת תְּמִיד (סי' יא), וְעֵין בְּרַבְרֵי חַמְדוּת (סי' יא כְּכַתּוּב) שְׁחוּלָא עַל זֶה [א']: (ט) בֵּית יוֹסֵף (ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ') לְקַט (סי' יא), וְזַרְכִּי מִשָּׁה (אֵת ד' ז') בְּשֵׁם אִוְרִי וְרַצָּה (ח' יא סי' קט): (י) רַבּוּ נְהַנְאֵל הַמּוֹכָא בְּאוֹר וְרַצָּה (ע' יא) וְהָאוֹר וְרַצָּה וְהָאֲשָׁכּוֹל (הַלְכוּת סְעִידָה) וְהָרִיא"ו (ל'ה) אֵת ג' וְהָרִקָּח (סי' יא), וְעֵין בְּהִרְיָא"ה (פִּתְקָא חֲרִיב מ'ה) שְׂכַתָּב זָם כֵּן בְּפִתְחִימָה עַל כֵּן פְּנִים צָרִיךְ לְסַסֵּב בְּשֻׁפַת בְּנַחֲמָה וּבַחֲל בְּבוּנֵה יְרוּשָׁלַיִם, אֲלָא דְּבַחֲתִימָה אֲשַׁשֵּׁר בֵּין בַּחֲל וּבִין בְּשֻׁפַת יָכוֹל לְפַתַּח בְּנַחֲמָנוּ עֵין שָׂם: (ז) עֵין בְּבִית יוֹסֵף (ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ') וְעֵין טוֹר (סי' יא), וְעֵין כְּנַסָּח בְּרַכַּת הַמִּזוּן שְׂשֻׁבַת כְּתוּב גַּם כֵּן

הלכות ברפת המזון סימן קפח

ואם טעה ולא הזכיר של יום טוב, אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר (א) נתן (יח) ימים טובים לישראל (יט) לששון ולשמחה את יום חג פלוני הנה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם חל (כ) יום טוב בשבת, אומר שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הנה, ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים. (כא) וכל ברכות הללו בשם ומלכות. והא דסגי בהך ברכה, דוקא בשנפך (כב) קדם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם לא נזכר (כג) * עד שהתחיל הטוב והמטיב צריך * לחזור (כד) * לראש ברפת המזון: ז [*] אם

באר היטב

לראש פיון שאינו יודע לתמן הספרון, אלא דאם יודע להתחלה והסיום סגי אף שאינו יודע שאר הנסחא כראוי. ט"ז (סק"ד): (א) נתן, ובראש השנה אין אומרים בזה ודברך מלכנו אמת. מהר"ל (סי' קמ"ח). ואין אומרים לששון ולשמחה בראש

שערי תשובה

ז [בשו"ע] אם טעה כ"י, וכתב פרקי יוסף (סק"ד) בשבח רצה והתחיל לומר ברוך אתה ה' ונזכר וסם למדני חסדך, אפלו למה שכתב הרמב"ם בחדושיו (תענית ג' ד"ה רשמתי) לדעת קצת פוסקים דלדבריהו לפתחלה אין לסים למדני חסדך אלא יסם בונה ירושלים ויאמר ברוך

באר הלקה

* עד שהתחיל וכו'. עי' במשנה ברוך (ס"ג כג) מה שכתבנו בשם החז"י אדם (ח"א כלל מו ס"ח), והנה משארי אחרונים משמע דמשתתחיל ברכה זו שוב אין תקנה וחזור לראש ולא קמיי אדם, ונראה לי דסבירא ליה דהא דאמרין בש"ס (מ"ט) דקשפתח בהטוב והמטיב חזר לראש הוא משום שעל ידי זה נכר שקבר הסיח דעתו מברכה שלישית, וכן משמע באמת בירושלמי פרק שלשה שאקלו הלכה ד' עין שם בפני משה (ד"ה כו) וכן מבאר באור זרוע בהדיא בהלכות סעודה סימן ר' עין שם, ולפי זה מאי מהני שיגמר אשר נתן מנוחה הרי על כל פנים קשאמר ברוך אתה ה' חשב אדעת ברכה רביעית וממילא כבר הסיח דעתו מברכה שלישית, ועל פן דינא דחיי אדם צריך עיון גדול:
* לחזור וכו'. אם נרדם בברפת המזון ואינו יודע באיזה ברכה עומד, חזר לראש ברפת המזון, אם לא שידע בהדיא שאמר איזה מהברכות שאז אינו חוזר אלא למקום שמסתפק [ברכי יוסף (סק"ח)]:

* לראש ברפת המזון. והנה אף דהראב"ד (פי"ב ה"ב) (הרשב"א (מ"ט: ד"ה לא) ורבונו יונה (לו' ד"ה לא) סבירא ליה דחזור לבונה ירושלים כיון שהוא עומד צדין בברפת הטוב והמטיב [דאם גמר גם הטוב והמטיב לכלי עלמא חזר לראש ברפת המזון], מכל מקום סתם לדינא דחזר לראש משום דהרמב"ם (פי"ב ה"ב) [רש"י (מ"ט: ד"ה והדר) והרא"ש (פ"ז ס"ג כג) קיימי פחדא שיטתא דחזר לראש. והנה אף שמצאתי ברוקח (סי' שלט) גם פן שדעתו דהראב"ד, מכל מקום אין לזוז מפסק המחבר כי חפשי ומצאתי עוד תכל ראשונים דקיימי בחלוהו בשיטה זו, הלא המה הרא"ה בחדושיו על הרי"ף (פניות הלום מ"ט) והאור יודע (ח"א ס"ו ה') ורבונו ירושלים (נתיב יב חלק ט) ותוספות ורבונו ירושלים על ברכות (מ"ט: ד"ה אבל) ובשיטה מקובצת (מ"ט: ד"ה ואמרין) ומגדול עז (פי"ב) בשם גדולי המפרשים ורי"ז (לו' אות א), וטעם שיטה זו העתיק המגן אברהם בסעיף קטן ח' סבת הרא"ש (שם) דכולהו ג' ברכות חשיבי בברכה אחת. ועל ידי זה הוליד לנו דין חדש דלא דוקא בענין זה שהוא הדין בכל מקום שטעה נגזון שלא הזכיר ברית ותורה בברפת הארץ או מלכות בית דוד בבונה ירושלים] דחזרו לראש ברפת המזון, ועין בפרו מגדים שמפסק מאד בזה דנהי דלטעם הרא"ש מוכח דין זה, מכל מקום לרש"י (שם) שכתב טעם אחר בענין זה עין שם בהדיא בטעם בברית ותורה וקחאי גונא אינו חזר רק לאותה ברכה שטעה בה, וכן להרמב"ם שכתב

אתה, פשוט דחזר לומר רצה והתחילצנו או יעלה ויבא, ואומר אחר (יח) מהנכון שייסם תכף למדני חסדך כדי שלא יהיה השם לבטלה, והני צדין פלא סים הברכה וחזרו לרצה: (כג) עד שהתחיל הטוב וכו'. כתב החז"י אדם (ח"א כלל מו ס"ח) וצונו לומר שאמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל, זה מקרי התחלה לברכה זו, * אבל אם אמר רק ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, יסם אשר נתן שבתות למנוחה וכו', ואחר כך יחזר ויאמר ברפת הטוב והמטיב, ועין בבאור הלכה (ד"ה ע'): (כד) לראש ברפת המזון. דכיון דכבר סים סדר ברכות דאורייתא והסיח דעתו מהם ופתח בהטוב והמטיב,

שער הציזון

אי כפי לא אכל כלל וכמו שמבאר בש"ס (ס"ב) טעם זה לענין ראש חדש, מכל מקום לענין חתימה לא נזכר שום רמז בסוגיא דלהכי מספקא לן דלא חתמינן בה משום דאי שכת לגמרי אינו חזר, אלא פשוט דטעם הספק בש"ס (מ"ט) הוא אי ראש חדש חשיב כיום טוב לענין לתמן בשבילה ברכה ארבה בפתיחה וחתימה, וכיון דהכי הוא, פשוט דראש השנה יום טוב גמור הוא וצריך לחתם (וקצת יש לישב סבת המגן אברהם לפי מה שהסביר בתוספי הרא"ש (שם ד"ה אי חתים) ספיקא דגמרא לענין ראש חדש עין שם, אף הלא הרא"ש בעצמו לא סמיה שם על טעם זה לדינא אפלו לענין ראש חדש, עין שם בסוף דבריו), וכעין זה העיר גם פן בנהי שלום (שם) עין שם: (פ"ו) מגן אברהם (סק"ד): (יח) נהי שלום (שם), וגם דעקר דינא דסימן תרי"ח סעיף ז' (מ"א סק"ד) אינו ברור וכמו שצערנו עליו כמה אחרונים שם י"י, ועין במאמר מרדכי שם (סק"ד) י"א: (יח) פן כתב החז"י אדם (ח"א כלל מו ס"ח) ומשעם כדי שלא יצטרך להוסיף ברפת אשר נתן ללא צורך, ואף שיש איזה אחרונים שכתבו דלאחר שאמר ה' שוב אין תקנה אלא גומר הברכה ואומר אשר נתן (וטעם מהא דסימן תרי"ח) (ס"א) עין שם י"א), מכל מקום למעשה נראה לי שהעקר כחתימה אדם. וגדולה מזו כתב האליה רבה (סק"ט) בשם דרשות

והנה בלחם חמורות בפרק תפלת השחר (ס"ו טו אות ט) מצד לחלק, ודוקא לענין תפלה דלא יהא אלא ספק גם פן מחמירין משום דהלואי שיהפיל אדם כל היום כלו מה שאין פן לענין ברפת המזון, ולעניות דעתי לא נהירא כלל דהרי המיקרא שם בירושלמי פרק אין עומדין (מ"ט) דספק הזכיר של ראש חדש ספק לא הזכיר חזרו הוא בשם רבי אלעזר, ואיהו סבירא ליה בבבלי דף כ"א (ע"א) דבספק התפיל אינו חזר ומתפלל, ועל כרחך לטעמיה דבדאי מושינן ליה משום דהוא איל בתר הרגלו וכהדיא ירושלמי דתענית (פ"א ה"א) שהביאו הפוסקים, ואם פן הוא הדין בברפת המזון נמי: (יג) מגן אברהם (סק"ד): (יח) אף דברך החיים (דין ברכת המזון ס"ו) איתא בלא שם ומלכות, והו לפי שיטתו שהעתיק בראש חדש (שם ס"ט) גם פן את הפתיחה בלא שם ומלכות, אבל לפי מה שכתב לקמיה (בהיל ד"ה אומר) מהרבה ראשונים דכלם סבירא ליה דגם בראש חדש הפתיחה בשם ומלכות, וכל שכן בזה: (טו) אליה רבה (סק"ד) ונהי שלום (סק"ד) וכו' מצדדים הבדוי ישע (סק"ד) וישועות יעקב (סק"ד), ובאמת אפלו אם נסבר כהמגן אברהם פדיון השני דשנה לראש חדש דשכת והתחיל הטוב והמטיב שאין מחזירין מטעם דיש מקצת פוסקים שסוברין דמרת להתענות בראש השנה ואם פן

הלכות ברכת המזון סימן קפח

צב: [א]

משנת שעה"צ

המשך שו"ע

ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הוזהב, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים מט.

אבל אם לא נזכר שצריך להזכיר ענין היום עד שהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב', צריך לחזור לראש ברכת המזון יא.

המשך ס"ק יז

אומרה ואין צריך לחזור לראש, כיון שהוא אומר עיקר הברכה יב.

ס"ק יח

צריך לומר 'לעמו ישראל'. ומה שהשולחן ערוך השמיט את תיבת 'לעמו' הוא כנראה טעות סופריג.

ס"ק יט

ובראש השנה אין אומרים 'לששון ולשמחה' מפני שימים אלו לא ניתנו לששון ולשמחה. גם אין אומרים 'ודברך מלכנו' וכו' כנוסח ברכת ראש השנה בתפילה ובקידוש, לפי שמה ענין להזכיר דבר זה יותר משאר ענינים שאומרים בקדושת היום, ודי בהזכרת זכרון לחודיה.

ואינו חותם בה משום שיש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה, ואם כן אינו חייב לאכול, ודינו כמו בראש חודש, שאינו תותם בו מפני שאין בו חיוב סעודה, כמבואר להלן.

אבל הרבה אחרונים הסכימו לדעת כנסת

הגדולה, ועל כן צריך לחתום 'ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום הזכרון'.

ואם שכח והתחיל 'הטוב והמטיב', גם כן דעת המגן אברהם דשוב אינו חוזר כמו בראש חודש והטעם כנ"ל, משום שיש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה ואם כן דינו כראש חודש שאינו חייב לאכול פת, ולכן אין צריך לחזור אם שכח להזכיר מעניינו של יום. וא"ל רבה הולך עליו ופבירא ליה דחוזר כמו בשאר יום טוב.

וביום הכפורים לענין הולכה שצריך לאכול בו וצריך לומר בו 'יעלה ויבוא', בדלקמן בסימן תרי"ח סעיף י', [כי מאחר שבהיתר הוא אוכל, הוי ליה יום הכפורים כמו שאר יום טוב], אם פתח ב'הטוב והמטיב' ונזכר שלא אמר 'יעלה ויבוא' אינו צריך לחזור משום שאינו מחויב לאכול דוקא פת, וכמו בראש חודש, שמכיון שאינו מחויב בסעודה, אינו חוזר אם לא הזכיר. ואם נזכר קודם שהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב', יש אומרים דצריך לומר 'ברוך שנתן ימים קדושים לישראל את יום הכפורים הזה', בלי חתימה שכן דין מי ששכח להזכיר של ראש חודש וכנ"ל. ויש אומרים דבזה לא תקנו חכמים כלל נוסח ברכה להשלים הזכרת 'יעלה ויבוא' ויש בזה חשש ברכה לבטלה, וכל שלא אמר במקומו שוב אינו חוזר ואינו מברך, אף אם נזכר קודם שאמר ברכת 'הטוב והמטיב', וכן מסתברא.

ס"ק כב

ואם נזכר אחר שאמר תיבת 'ברוך אתה' של ברכת 'בונה ירושלים' פשוט דחוזר לומר 'רצה והחליצנו' או 'יעלה ויבוא' ואומר אחר כך 'בונה

ציונים והערות

נג. אש"ל אברהם (כנה"מ). שהרי בגמרא (נרכות מט.) ובריי"ף (סג לו.) ורמב"ם (נרכות פ"ג ה"ג) הגירסא 'לעמו ישראל', וכן הביאו כל הראשונים, סמ"ג (יש ענין כז) וסמ"ק (סי קט) וראב"ן (סי קפו) ורא"ש (פ"ו סי גג) ואגודה (סי קט) ורבינו ירוחם (נמי ד פ"ז) ובספר צדה לדרך (מאמר ראשון כלל ע"ט פ"ד) ואבודרהם (הלכות נכנס המזון ד"ה ולומר פסק).

נד. ב"ח (סי מקפס ד"ה אגל).

נה. שו"ת מהרי"ל (סי קמו).

נו. כן העלה המגן אברהם מדברי הגמרא (נרכות מט.) לפי פירושו שם, שהחתימה בברכת 'אשר נתן' תלויה בזה [אם יש חיוב אכילה או לא]. נו. כל אחד אחד מטעמו, האליה רבה (מק"ס) כתב שאף על פי שיש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה מכל מקום כיון שאם החליט בדעתו שלא יצום אלא יאכל מחויב הוא לאכול פת לכולי עלמא, אם כן אין הבדל בין ראש השנה לשאר יום טוב. ועוד שאפילו בראש חודש יש אומרים שצריך לחתום, אם כן בראש השנה שיש אומרים שאסור להתענות, וראי יש לסמוך עליהם. ובנהו שלום (מק"ד) כתב שהראשונים הסתפקו אם צריך לחתום בראש חודש משום שהיה להם ספק אם ראש חודש הוא יום חשוב שיש לקבוע בו חתימה, ולא משום שאין בו חיוב אכילה, ואם כן נראה פשוט שבראש השנה כיון שבודאי יום חשוב הוא, צריך לקבוע בו חתימה. ובישועות יעקב (מק"ג) כתב, שמה שיש לסמוך על היש שאומרים שמצוה לצום בראש השנה זה דוקא לגבי המחננה שאינו צריך למיכת בענית לתעניתו, אבל אדם זה שעשה קידוש והתחיל לאכול 'מחויב' הוא לאכול פת שהרי אינו רוצה לצום, ואם כן אין להקל בזה משום שיש אומרים שמצוה לצום. ועוד שהרי אם בישל והכין ביום טוב לאכילה הרי מחויב הוא לאכול ואם כן איך נוכל לומר שיש בזה מצוה לצום. נח. היי אדם (כלל קמ"ה ס"ג).

נט. פרי מגדים בסימן תרי"ח (ל"א מק"י). וראה במשנת שעה"צ (מ"ק יח) בשם הנהר שלום בטעם הדבר.

[ט] וטעמי, שאף עצם הזכרת מעין המאורע לפי שאוכל ביום הכיפורים חידוש הוא שחידש הרא"ש, ואם כן אף פסקי השר"ע [בסימן תרי"ח ס"ו] כדברי הרא"ש מכל מקום אם שכח לאומרו אינו צריך לומר 'ברוך אשר נתן'.

[ז] ואף שאנו סומכים על הפוסקים האלו שצריך לומר 'יעלה ויבוא' ביום הכיפורים, מכל מקום אם שכח 'יעלה ויבוא' וטיים כבר 'בונה ירושלים' למה לומר 'ברוך אשר נתן', הרי יש הרבה פוסקים שסוברים שאף 'יעלה ויבוא' אין צריך החולה שאוכל ביום הכפורים לומר (חובת טיים פק"ז).

[יא] שכתב שמצא בארחות חיים (ל"ח ע') שחולה שאוכל ביום הכפורים אינו מזכיר ענין היום בכרכת המזון. וכתב שכך מסתבר, אלא שמכל מקום קשה להקל נגד השר"ע. ומדבריו נראה שאם לא אמר 'יעלה ויבוא' ונזכר אחרי שחתם 'בונה ירושלים' לא יחזור, שהרי כתב שראוי לפסוק כדעת הארחות חיים שלא להזכיר כלל אם לא משום שקשה לפסוק נגד השר"ע.

מו. בברכה זו אומרים 'לששון ולשמחה' אף על פי שבעיקר הנוסח של יעלה ויבוא אין אומרים תיבות אלו, כי נוסח 'יעלה ויבוא' נאמר בברכת 'רוחם' שהיא תחנונים לכן תקנו נוסח 'יעלה ויבוא' בדומה לה, אבל כשהיא ברכה בפני עצמה תקנו לומר בלשון שכתב לה' יתברך שנתן לנו ימים טובים (פרשה ס"ק כ).

מח. ובדיעבד אם לא אמר 'את יום חג פלוני הזה' נראה שיצא כיון שהרבה פוסקים לא כתבו לאומרו (תה"ל לוד סק"ב).

מט. ואין בזה משום אין חותמים בשתיים [שאסור לחתום את הברכה בשני ענינים משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות (נרכות מט.)], שכן פירוש הברכה: מקדש ישראל הם המקדשים את הזמנים, שהרי קידוש כל המועדים תלוי בחודשים ואין מקדשין את חודש אלא על פי בית דין, שנתן ה' יתברך בידם לקדשו לפי ראות עיניהם ואפילו טועים ואפילו מזידיים [כמו שדרשו בגמרא בראש השנה (נה). ממה שנאמר (ויקרא כג פקוקס ד לו) 'אהם', אפילו מזידיים, אפילו מוטעים], ואם כן אין כאן חתימה אלא באחת, שה' יתברך מקדש את ישראל והם מקדשים את הזמנים (לעט).

נ. ואם צריך לחזור גם על ברכת הזימון אם הם רבים שזמנים, דעת הרי"ז שאין לחזור עליה וכן כתב בכסף משנה, וכתב שגם הטור סובר כך. ודעת רובתניו הצרפתים שהובאו בשיטה מקובצת שיש לחזור גם על ברכת הזימון.

נא. ואין לומר שיפסיק היכן שנוכר ויאמר ברכת 'אשר נתן' וכו' ואחר כך יחזור לתחילת ברכת הטוב והמטיב. שכיון שצריך לחזור יחזור לתיקונו, וזה דומה למי ששכח לומר 'ותן טל ומטר' בברכת 'ברך עלינו' בתפילה, שאם הוא עומד לפני ברכת 'שמע קולנו' אינו חוזר אלא אומרה ב'שמע קולנו' ומכל מקום אם נזכר לאחר שכבר בירך ברכת 'שמע קולנו' חוזר ל'ברך עלינו' ולא ל'שמע קולנו' כמו שנתבאר בסימן קי"ז (פ"ה). פרישה (ס"ק ג).

נב. דהיינו הזכרת שבת אי יום טוב בברכה בשם ומלכות בפתיחה ובשם לבד בחתימה (שלמן ענין ה"כ ס"ח).

הלכות ברפת המזון סימן קפח

ואם טעה ולא הזכיר של יום טוב, אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר (א) נתן (יח) ימים טובים לישראל (יט) לששון ולשמחה את יום חג פלוני הנה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם חל (כ) יום טוב בשבת, אומר שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הנה, ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים. (כא) וכל ברכות הללו בשם ומלכות. והא דסגי בהך ברכה, דוקא בשנפך (כב) קדם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם לא נזכר (כג) * עד שהתחיל הטוב והמטיב צריך * לחזור (כד) * לראש ברפת המזון: ז [*] אם

באר היטב

לראש פנין שאינו יודע לממן החסרון, אלא דאם יודע ההתחלה והסיום סגי אף שאינו יודע שאר הנסחא כראוי. ט"ז (סק"ד): (א) נתן, ובראש השנה אין אומרים בזה ודברך מלכנו אמת. מהר"ל (סי' קמ"ה). ואין אומרים לששון ולשמחה בראש

שערי תשובה

ז [בשו"ע] אם טעה כ"י, וכתב פרקי יוסף (סק"ד) בשבח רצה והתחיל לומר ברוך אתה ה' ונזכר ימים למנוי חסד, אפילו למה שכתב הרמב"ם בחדושיו (תענית ג' ד"ה רשמינה) לדעת קצת פוסקים דלדבריהו לפתחלה אין לסים למנוי חסד אלא ימים בונה ירושלים ויאמר ברוך

באר הלקה

* עד שהתחיל וכו'. עי' במשנה ברוכה (ס"ג כג) מה שכתבנו בשם החז"י אדם (ח"א כלל מו ס"ח), והנה משארי אחרונים משמע דמשתתחיל ברכה זו שוב אין תקנה וחזור לראש ולא קמיי אדם, ונראה לי דסבירא ליה דהא דאמרין בש"ס (מ"ט) דקשפתח בהטוב והמטיב חזר לראש הוא משום שעל ידי זה נכר שקבר הסיח דעתו מברכה שלישית, וכן משמע באמת בירושלמי פרק שלשה שאקלו הלכה ד' עין שם בפני משה (ד"ה כו) וכן מבאר באור זרוע בהדיא בהלכות סעודה סימן ר' עין שם, ולפי זה מאי מהני שיגמר אשר נתן מנוחה הרי על כל פנים קשאר ברוך אתה ה' חשב אדעת ברכה רביעית וממילא כבר הסיח דעתו מברכה שלישית, ועל פן דינא דחיי אדם צריך עיון גדול:
* לחזור וכו'. אם נרדם בברפת המזון ואינו יודע באיזה ברכה עומד, חזר לראש ברפת המזון, אם לא שידע בהדיא שאמר איזה מהברכות שאז אינו חוזר אלא למקום שמסתפק [ברכי יוסף (סק"ה)]:

* לראש ברפת המזון. והנה אף דהראב"ד (פי"ב ה"ב) (הרשב"א (מ"ט: ד"ה לא) ורבונו יונה (לו' ד"ה לא) סבירא ליה דחזור לבונה ירושלים פנין שהוא עומד צדין בברפת הטוב והמטיב [דאם גמר גם הטוב והמטיב לכלי עלמא חזר לראש ברפת המזון], מכל מקום סתם לדינא דחזר לראש משום דהרמב"ם (פי"ב ה"ב) [רש"י (מ"ט: ד"ה ודור) והרא"ש (פי"ז ס"ג) קיימי פחדא שיטתא דחזר לראש. והנה אף שמצאתי בירושלמי (ס"ה שלט) גם פן שדעתו דהראב"ד, מכל מקום אין לזוז מפסק המחבר כי חפשי ומצאתי עוד תכל ראשונים דקיימי כוליהו בשיטה זו, הלא המה הרא"ה בחדושיו על הרי"ף (פניות הלוח מ"ט) והאור יודע (ח"א ס"ו ה') ורבונו ירושלים (נתיב יב חלק ט) ותוספות רבנו יהודה על ברכות (מ"ט: ד"ה אבל) ובשיטה מקובצת (מ"ט: ד"ה ואמרין) ומגדול עז (פי"ב) בשם גדולי המפרשים ורי"א"ז (לו' אות א), וטעם שיטה זו העתיק המגן אברהם בסעיף קטן ח' סבת הרא"ש (שם) דכוליהו ג' ברכות חשיבי בברכה אחת. ועל ידי זה הוליד לנו דין חדש דלא דוקא בענין זה שהוא הדין בכל מקום שטעה נגזון שלא הזכיר ברית ותורה בברפת הארץ או מלכות בית דוד בבונה ירושלים] דחזרו לראש ברפת המזון, ועין בפרו מגדים שמפסק מאד בזה דנהי דלטעם הרא"ש מוכח דין זה, מכל מקום לרש"י (שם) שכתב טעם אחר בענין זה עין שם בהדיא בטעם בברית ותורה וקחאי גונא אינו חזר רק לאותה ברכה שטעה בה, וכן להרמב"ם שכתב

אתה, פשוט דחזר לומר רצה והתחילצנו או יעלה ויבא, ואומר אחר (יח) מהנכון שייסם תכף למדני חסדך כדי שלא יהיה השם לבטלה, והני צדין פלא סים הברכה וחזרו לרצה: (כג) עד שהתחיל הטוב וכו'. כתב החז"י אדם (ח"א כלל מו ס"ח) וצונו לומר שאמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל, זה מקרי התחלה לברכה זו, * אבל אם אמר רק ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, יסיים אשר נתן שבתות למנוחה וכו', ואחר כך יחזר ויאמר ברפת הטוב והמטיב, ועין בכאור הלכה (ד"ה ע"ז): (כד) לראש ברפת המזון. דכין דכבר סים סדר ברכות דאורייתא והסיח דעתו מהם ופתח בהטוב והמטיב,

שער הציון

אי כפי לא אכל כלל וכמו שמבאר בש"ס (ס"ב) טעם זה לענין ראש חדש, מכל מקום לענין חתימה לא נזכר שום רמז בסוגיא דלהכי מספקא לן דלא חתמינן בה משום דאי שכת לגמרי אינו חזר, אלא פשוט דטעם הספק בש"ס (מ"ט) הוא אי ראש חדש חשיב כיום טוב לענין לתמן בשבילה ברכה ארבה בפתיחה וחתימה, וכיון דהכי הוא, פשוט דראש השנה יום טוב גמור הוא וצריך לחתם (וקצת יש לישב סבת המגן אברהם לפי מה שהסביר בתוספי הרא"ש (שם ד"ה אי חתים) ספיקא דגמרא לענין ראש חדש עין שם, אף הלא הרא"ש בעצמו לא סמיה שם על טעם זה לדינא אפילו לענין ראש חדש, עין שם בסוף דבריו), וכעין זה העיר גם פן בנהי שלום (שם) עין שם: (י"ז) מגן אברהם (סק"ד): (י"ח) נהי שלום (שם), וגם דעקר דינא דסימן תרי"ח סעיף ז' (מ"א סק"ד) אינו ברור וכמו שצערנו עליו כמה אחרונים שם י"ז, ועין במאמר מרדכי שם (סק"ד) י"א: (י"ט) פן כתב החז"י אדם (ח"א כלל מו ס"ח) ומשעם כדי שלא יצטרך להוסיף ברפת אשר נתן ללא צורך, ואף שיש איזה אחרונים שכתבו דלאחר שאמר ה' שוב אין תקנה אלא גומר הברכה ואומר אשר נתן (וטעם מהא דסימן תרי"ח תרי"ב) עין שם י"א), מכל מקום למעשה נראה לי שהעקר כחתימה אדם. וגדולה מזו כתב האליה רבה (סק"ט) בשם דרשות

והנה בלחם חמורות בפרק תפלת השחר (ס"ו טו אות ט) מצדד לחלק, ודוקא לענין תפלה דלא יהא אלא ספק גם פן מחמירין משום דהלואי שיהפיל אדם כל היום כלו מה שאין פן לענין ברפת המזון, ולעניות דעתה לא נהירא כלל דהרי המיקרא שם בירושלמי פרק אין עומדין (מ"ט) דספק הזכיר של ראש חדש ספק לא הזכיר חזרו הוא בשם רבי אלעזר, ואיהו סבירא ליה בבבלי דף כ"א (ע"א) דבספק התפיל אינו חזר ומתפלל, ועל כרחך לטעמיה דנדבאי מושינן ליה משום דהוא אזיל בתר הרגלו וכהדיא ירושלמי דתענית (פ"א ה"א) שהביאו הפוסקים, ואם פן הוא הדין בברפת המזון נמי: (י"ג) מגן אברהם (סק"ד): (י"ד) אף דברך החיים (דין ברכת המזון ס"ז) איתא בל"א שם ומלכות, זהו לפי שיטתו שהעתיק בראש חדש (שם ס"ז) גם פן את הפתיחה בלא שם ומלכות, אבל לפי מה שכתב לקמיה (בהיל ד"ה אומר) מהרבה ראשונים דכלם סבירא ליה דגם בראש חדש הפתיחה בשם ומלכות, וכל שכן בזה: (טו) אליה רבה (סק"ה) ונהי שלום (סק"ה) וכו' מצדדים הבדוי ישע (סק"ה) וישועות יעקב (סק"ה), ובאמת אפילו אם נסבר כהמגן אברהם פדיו השני דשנה לראש חדש דשכת והתחיל הטוב והמטיב שאין מחזירין מטעם דיש מקצת פוסקים שסוברין דמפר להחזרות בראש השנה ואם פן

הלכות ברכת המזון סימן קפח

צב: [ב]

משנת שעה"צ

ירושלים' וכו', שעדיין לא סיים הברכה, ויכול לחזור לאמירת רצה או יעלה ויבוא ואחר כך לסיים הברכה, ולא תהא הזכרת השם לבטלה מאחר שלא הזכיר את השם. ואם נזכר אחר שאמר כבר ברוך אתה ה'

[וב] שכתבו שם הטור והשו"ע שאם נזכר עד שלא אמר השם חזר לומר יעל הנסים, מוכח שאם אמר כבר השם אינו חוזר שזהו כסיום הברכה.

ביאורי ההלכה

ד"ה עד שהתחיל

עיי' במשנה ברורה מה שכתבנו בשם החיי אדם שרק אם אמר כבר 'האל' הוי כהתחיל בברכה, ואם אמר רק 'ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם' יסיים 'אשר נתן שבתות' וכו'. והנה משארי אחרונים משמע דמשהתחיל ברכה זו ואמר 'ברוך אתה ה'', אף על פי שלא אמר 'האל' דינו כהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב' ושוב אין תקנה לומר 'אשר נתן שבתות' וכו' וחוזר לראש דלא כחיי אדם.

וכן משמע באמת בירושלמי פרק שלושה שאכלו הלכה ד' שאמרו שם: חנן בר אבא וחברייא הוו יתבין בשבתא [-היו יושבים ואוכלים בשבת], מן דאכלין וברכין קם אזל ליה [-לאחר שגמרו לאכול וברכו הלך חנן בר אבא], חזר לגבן אשכחין ברכין [-וכשחזר אחר כך אצלם מצאם מברכים שוב], אמר, ולא כבר בירכנו [ולמה אתם מברכים שוב], אמרין ליה, מברכין ותזריין ומברכין דאשכחן מדכרא דשבתא [-אמת שבירכנו כבר ואנו חוזרים ומברכים משום ששכחנו להזכיר של שבת בברכת המזון שבירכנו עמך], אמר להם חנן בר אבא, לא כן אמר ר' בא בשם ר' חונה ר' ירמיה מטובה בשם רב, שכח ולא הזכיר של שבת אומר 'אשר נתן מנוחה לעמו ישראל', אמרו לו חבריו, כאן בשהסיע דעתו וכאן בשלא הסיע דעתו. ועיין שם בפני משה שפירש 'כאן בהסיע דעתו' - מה שאמרנו שצריך לחזור ולברך הוא דוקא בשהסיע דעתו, כלומר שכבר פתח בהטוב והמטיב והסיע דעתו מלזכור של שבת. וכאן בשלא הסיע דעתו' - ומה שאמרנו לומר 'ברוך אשר נתן' היינו כשלא הסיע דעתו, כלומר שלא התחיל ברכת הטוב והמטיב אלא נזכר מיד אחרי שסיים ברכת 'בונה ירושלים'. מוכח מהירושלמי ומפירושו הפני משה שכיון שהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב' אף שלא אמר 'האל' דינו כהסיע דעתו וצריך לחזור לראש. וכן מבואר באור זרוע בהדיא בהלכות פעודה סימן ר' שכתב: והיא דפתח בהטוב והמטיב חוזר לתחילת ברכת המזון כדאמר גבי תפילה שאם עקר את רגליו חוזר לראש, התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום הברכה הוא עקירת הרגלים, הלכך חוזר לתחילת ברכת המזון וכו', והיינו דפתח בהטוב והמטיב קרי היסח הדעת, עיין שם.

דחוזר ל'בונה ירושלים' כיון שהוא עומד עדיין בברכת 'הטוב והמטיב' ודינו כמו לענין תפילה שאם טעה ולא אמר ראש חודש בברכת 'עבודה' [ברכת רצה] כל זמן שלא סיים לומר תחנונים אין צריך לחזור לראש התפילה אלא חוזר ל'עבודה', הוא הדין בזה, שלא גרע ברכת הטוב והמטיב ממי שאומר תחנונים אחר תפילתו, וכיון שעדיין לא סיים ברכת המזון אין צריך לחזור לראש. [דאם גמר גם 'הטוב והמטיב' לכאן עומד חוזר לראש ברכת המזון כשם שכתפילה אם סיים לומר התחנונים וסיים תפילתו, ונזכר שלא הזכיר ראש חודש כ'עבודה' חוזר לראש, מכל מקום סתם השולחן ערוך דרינא דחוזר לראש, משום דהרמב"ם ורש"י והרא"ש קיימי בחדא שיטתא דחוזר לראש.

ובטעם שיטה זו העתיק המגן אברהם בסעיף קטן ח' את סברת הרא"ש, דכוליהו ג' ברכות חשיבי כברכה אחת, ומכיון שהשמיט מברכת בונה ירושלים וצריך לחזור עליה, צריך לחזור לראש ברכת המזון משום ששם מתחילה הברכה שטעה בה, שהרי כל השלושה ברכות חשובות כברכה אחת. ועל ידי זה - מכה סברא זו, הוליד לנו המגן אברהם דין חדש, דלאו דוקא בענין זה, דהוא הדין בכל מקום שטעה [כגון שלא הזכיר ברית ותורה בברכת הארץ או מלכות בית דוד בבונה ירושלים שנפסק בסימן קפ"ז (סעיפים ג-ד) שאם לא אמר אחד מהם חוזר לראש] דחוזר לראש ברכת המזון ואין די במה שיחזור לראש הברכה שטעה בה. ועיין בפרי מגדים שפסק מאוד בזה, דנהי דלטעם הרא"ש [שצריך לחזור לראש משום ששלושת הברכות חשובות כאחת] מוכח דין זה, מכל מקום לרש"י שכתב טעם אחר בענין זה, שסיום הברכה 'בונה ירושלים' נחשב כעקר רגליו בתפילה, כי שם מסתיימות הברכות שמן התורה, וכשם שכתפילה אם נזכר לאחר שעקר רגליו חוזר לראש התפילה, הוא הדין בברכת המזון לאחר ברכת 'בונה ירושלים' עיין שם, בודאי בטעם בברית ותורה וכהאי גוונא אינו חוזר רק לאותה ברכה שטעה בה. ונמצא שאין דינו של המגן אברהם מוכח מתוך הדין המבואר כאן, כי יש בזה טעמים אחרים. וכן להרמב"ם שכתב גם כן שחוזר לראש, אין הוכחה מדבריו שטעמו כטעם הרא"ש ואולי טעמו גם כן הוא כסברת רש"י, עיין שם.

קיצור ביה"ל
ד"ה עד שהתחיל. נמשכה נזורה הונח נשם המיי אדם שלם המחיל 'ציון אמה ה' אלוהינו מלך העולם' ולא אמר 'האל אצני' שסיים 'אשר נתן שבתות' וכו'. ומשארי אחרונים משמע שמהתחיל הנכרה שגוף אין לו מקנה ולא כהמ"א. ודינו של המיי אדם כדן עיין גדול.

ד"ה לראש ברכת המזון. אף שכמה לטעמים סוגרים שחזר לענין ירושלים אין לזו מפסק השו"ע שכן סוגרים כמה וכמה ראשונים.

המגן אברהם כתב שכל הטעם בלמעט ברכת המזון חוזר לראש ברכת המזון ואין די שיחזור לראש הנכרה שטעה בה. והרבה אחרונים חולקים על זה. ודינו של המג"א כדן עיין גדול למעשה.

ליקומו פוסקים
פסקי הרב
ס"ק כג אבל אם אמר רק 'ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם' יסיים 'אשר נתן שבתות' למנוחה' וכו'. נשאלת עין הרב (פ"ט) חולק על המיי אדם וכתב: אלל אם נזכר אחר שהתחיל הטוב והמטיב, אפילו לא אמר אלל סיבת ברוך בלבד, אין לו תקנה נהנכה כלן, שהיא שלא נמקומה, ולרין לחזור לראש ברכת המזון [וכן נבאר הלכה הנ"ס דברי המיי אדם נרין עיין גדול].

ציונים והערות

לא הוי גמר התפילה היסח הדעת, וכשנזכר שם שלא אמר ראש חודש בעבודה חוזר לעבודה. מה שאין כן בברכת המזון שאין עקירת רגלים, התחנונים [דהיינו ברכת 'הטוב והמטיב'] בלבד אינם מעלה בכדי לומר שכל עוד שלא אמרם אין היסח הדעת.

ס. מפני שכללן הפסוק (נתיב מ י) בתיבה אחת 'ואכלת ושבעת וברכת' (צ"ח ד"ה ולא, וכן כמז הל"ט).
סא. בפרי מגדים פירש את טעמו, שכתפילה כל שלא אמר תחנונים עדיין יש לנו שני דברים שפועלים שלא יהיה היסח הדעת, א. שעדיין לא עקר רגליו. ב. שצריך לומר תחנונים. לכן

הלכות ברכת המזון סימן קפח

סעיף ז - טו"ע

ס"ק בו

אומר 'ברוך שנתן ראשי הדשים לעמו ישראל' 'לזכרון', ואינו חותם בה"ס.

וחו"ל המועד דינו כראש חודש ולא כיום טוב, שבשניהם יש קרבן מוסף ואינם יום טוב"ס.

הג"ה

ואילוי יש לחלק בין יעלה ויבוא לנוסח על הנסים, כי ביעלה ויבוא יש בו הזכרת שמותי ואין לאומרו לבטלה"ה, מה שאין כן בנוסח ועל הנסים אין בו הזכרת שם שמים.

ס"ק בה

עיון בביאור הלכה שבירדנו בשם רוב הפוסקים שלהלכה גם אותה צריך לומר בשם ומלכות, ודלא כדעת השו"ע שסובר שאין להזכיר בה שם ומלכות [כפי שנראה ממה שהשמיט כאן הזכרת שם ומלכות] י"ו.

הדוקא בשבת ויום טוב שמחויב לאכול דוקא פת"ס משום עונג שבת ושמתת יום טוב, ואם כן חייב ברכת המזון קבוע הוא בימים האלה כמו התפילה שקבועה בכל יום, לכן תקינו רבנן לעיובא גם כן להזכיר שם מעין המאורע ואם לא הזכירו צריך לחזור [לפי המבואר לעיל בסעיף ז], וכמו בתפילה, אבל בראש חודש אף על גב שאסור להתענות בו"ס, מכל מקום אינו מחויב לאכול דוקא פת.

וכתב המגן אברהם שהוא הדין ביום טוב, אם הוא אוכל יותר מסעודה אחת ביום וסעודה אחת בלילה שאותם מחויב לאכול, אם אכל ושכח להזכיר מעין המאורע בברכת המזון אינו צריך לחזור, כמו בראש חודש, אם לא כשלא אכל את הסעודה שחייב לאכול בלילה שמחויב לאכול ביום

ציונים והערות

בחתומה הוי ליה חשש ברכה לבטלה, כי בראש חודש אין חותמין בברכה זו. ואם תאמר שבראש חודש לחוד דעת השר"ע שאינו מזכיר שם ומלכות בפתיחה, אם כן קשה שהיה להם לחשוש כן גם לגבי הפתיחה ולא להזכיר גם בפתיחה שם ומלכות. אלא על כרחך שיש להזכיר שם ומלכות בפתיחת הברכה בראש חודש.

סו. המגן אברהם (פק"ט) הקשה, שהרי רק בלילה הראשון של פסח וסוכות חובה לאכול פת מה שאין כן בשאר ימים טובים. והביא בשם הר"ן (סוכה י"ג ד"ה ממזמין ר"ל) שהחילוק בין לילה הראשון של פסח לבין שאר הימים הוא, שבלילה הראשון אינו יוצא בפת הבאה בכיסנין מה שאין כן בשאר ימים [של פסח וכן כל שבת ויום טוב] יכול לאוכלה ויוצא בה ידי חובת סעודת החג, ובסוכות כתב חילוק אחר, שמצד שמחת החג די לו בכזית ורק כדי להתחייב לאכול בסוכה צריך לאכול כביצה. ולפי דבריו מיישב המגן אברהם את קושיותו, שבאמת יש חובה בכל יום טוב לאכול פת, רק שבליל יו"ט ראשון של פסח יש חיוב מיוחד לאכול דוקא מצה שאינה עשירה [שאינה פת הבאה בכיסנין], ובלילה ראשונה של סוכות יש טעם מיוחד שצריך לאכול כביצה פת. ועיין בפרי מגדים (א"ח פק"ט) שכתב שלפי זה יש להקשות מדוע מי ששכח להזכיר שבת בברכת המזון צריך לחזור, הרי אינו מחויב לאכול פת שנילושה במים דוקא, ויוצא ידי חובת סעודת שבת גם בפת הבאה בכיסנין, ובסימן רצ"א (משנ"ג סק"ט) למדנו שיוצאים ידי חובת סעודת שבת אף בכזית [ואף שאינה שם שלכתחילה צריך כביצה, עיין בסימן תרל"ט במשנה ברורה (ס"ק נג) שזה רק למצוה בעלמא לכתחילה, אבל בדעיבד די בכזית], ובכזית של פת הבאה בכיסנין הרי אינו מתחייב בברכת המזון אלא בשיעור שאחרים וגילים לקבוע עליו סעודה כמבואר בסימן קס"ח (משנ"ג ס"ק נד), ואם כן אינו חייב לברך ברכת המזון בשבת שהרי אינו חייב לאכול כשיעור זה, ומדוע נחייבו לחזור אם שכח ירצה.

והגר"ח צאנזר בהגהותיו הקשה, שממה שכתב המגן אברהם 'ותלמידי רבינו יונה כתבו דבשבת ויום טוב אין חיוב דאורייתא' [וחולקים על הר"ן] משמע שלדעת הר"ן חיובו מדאורייתא, וסובר המגן אברהם שאילו לא היה חיובו מדאורייתא לא היה חוזר, והרי אינו מתחייב מדאורייתא בברכת המזון עד שיאכל כביצה, ואם כן אין חיוב ברכת המזון בשבת ויום טוב מדאורייתא וממילא לא יחזור אם שכח ירצה' או יעלה ויבוא'. וכתב שצריך לומר שדעת הר"ן כדעת הרמב"ם שמובא במרכיבי (מנחת סי' קעז) שמאכילת כזית חייב בברכת המזון מדאורייתא.

סח. שבין שינוי (מעטת טו'), אין גודלין תענית על הציבור בראש חודש בחנוכה ובפורים. והטעם שאין מתענים בראש חודש, כתב הבית יוסף (סי' מ"ט, קס"ו: ד"ה ולמזר מעטת) משום שראש חודש דאורייתא. ואף שאין איסור התענית מדאורייתא, מכל מקום עיקרו מדאורייתא. ולפי זה אסור להתענות בראש חודש אף בזמן הזה שאין בית המקדש קיים, וכך נפסק להלכה בשו"ע (א"ח סי' מ"ט מ"א). אבל דעת רבינו ירוחם (סו"ט צ"ח יוסף ט"ז) שהאיסור להתענות בראש חודש מקורו ממגילת תענית, וכיון שבטלה מגילת תענית (ד"ה י"ג: מ"א סי' קקנ"ג ומ"א סו"ט ט"ז) אין איסור להתענות בראש חודש.

סב. פסק כן משום שבגמרא הסתפקו בזה אם צריך לחתום בברכה זו בראש חודש ופסקו הר"ף והרמב"ם שאינו חותם. וכן הסכים בדרכי משה (א"ח ז) אבל לא מטעמו של הבית יוסף אלא משום שספק ברכות הוא נקטינן לקולא כי אין הברכות מעכבות. ודבריו תמוהים מאוד, שהרי רק בברכת המצות שייך לומר שאין הברכות מעכבות, דהיינו אם אדם עשה את המצוה ולא בירך עליה יצא, אבל בזה שאמירת הברכה היא עצם המצוה מה שייך לומר שיצא אם לא בירך כי הברכות אינן מעכבות, הרי לא עשה כאן מצוה כלל. על כן צריך לומר שכוונת הדרכי משה באומרו 'כי אין הברכות מעכבות' לומר שאינן חובה כל כך, כלומר שהזכרת ראש חודש אין חיובה מוחלט, וזה נלמד ממה שנפסק שבראש חודש אין צריך לחזור כששכח לומר יעלה ויבוא' ואפילו אם לא אמר 'ברוך אשר נתן', ועל כן כאן שיש ספק אם לחתום בשם אמרינן ספק ברכות להקל [ואין להקשות שמשום 'ספק ברכות להקל' היה לנו לפסוק כדעת הראב"ד שאין מזכירים שם ומלכות כלל בברכת 'אשר נתן' אף בשבת ויום טוב כיון שאינן ברכות קבועות, ולא כדעת הר"ף והרא"ש (שכתבו להזכיר בפתיחת הברכה שם ומלכות), כיון שהספק שם הוא בגוף המצוה, האם יוצאים ידי חובה ברכת המזון אף בלא הזכרת שם ומלכות או רק בהזכרת שם ומלכות, ואם כן אם לא נזכר שם ומלכות לא נצא ידי חובה כלל לדעת הר"ף והעומדים בשיטתו, לכן מהמירם שם ומזכירים, מה שאין כן כאן אין הספק בגוף המצוה, שהרי בדעיבד אף אם לא הזכיר כלל ראש חודש בברכת המזון יצא, ולכן אמרינן בזה ספק ברכות להקל]. תורת חיים (ס"ק מ"א).

סג. כסף משנה (מנחת סי' ה"ג).

סד. בנתיב חיים כתב טעם נוסף שאין להזכיר ראש חודש ב'הרחמן', משום שיבואו לטעות אף ביום טוב לדמותו לראש חודש, ויאמרו שאם שכח ולא הזכיר אין צריך לחזור ויש לו תקנה להזכירו ב'הרחמן'. ובשערי תשובה (סק"ג) כתב בשם ספר באר יעקב (דף י"ג) טעם אחר לחלק בין על הנסים ליעלה ויבוא', שלגבי השוכה יעל הנסים יש אומרים שצריך לחזור, על כן יזכירו ב'הרחמן', מה שאין כן יעלה ויבוא' שלדבריו הכל אינו חוזר אם לא הזכירו, על כן אין צריך להשלימו גם ב'הרחמן'.

סה. זככף החיים (ס"ק נ"ד) כתב שמכל מקום יש לומר 'הרחמן הוא יזכרנו לטובה ויפקדנו לברכה ביום ראש החודש הזה'.

סו. וראה בביאור הלכה [בביאורים והערות שם] מה טעם פסק השו"ע שלא להזכיר שם ומלכות ב"ה"ח. ובאפיקי מגינים (סק"ח) כתב שגם דעת השו"ע שצריך לאומרו בשם ומלכות, וזהו כוונתו במה שכתב בסעיף ו' וזל ברכות הללו בשם ומלכות', ואין לפרש שכוונתו למי ששכח בשבת ויום טוב שזכרו בסעיף ההוא, שהרי לגבי אלו כתב במפורש לומר 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם' וכו' ומה בא להוסיף במה שכתב וזל ברכות הללו בשם ומלכות', אלא על כרחך כוונתו שאף מה שכתוב בסעיף ז' צריך לאומרו בשם ומלכות. ועוד הוכיח כן מהדק שמוזכר בסוף הסעיף, לגבי שבת שחל בו ראש חודש ושכח ולא הזכיר שניהם, והביא השו"ע שיש אומרים שחותרם בשל שבת ואינו חותם בשל ראש חודש, והטעם שאינו חותם בשל ראש חודש הוא משום שדעתו שכשהוא כולל גם ראש חודש

[וג] כי מוטב שיאמר כאן ירצה' ממה שיאמר אחר כך ברכת 'אשר נתן' בשם ומלכות. ואינו דומה לתפילה שצריך לסיים הברכה, משום ששם גם אם סיים 'המחזיר שכינתו לציון' אומר אחר כך יעלה ויבוא' בלא שום ברכה, לכן דינו שכשזכר אחרי שאמר השם יגמור הברכה, מה שאין כן כאן (פני מגדים א"ח ס"ק טז). [נד] ואחר כך מסיים 'בונה ברחמי ירושלים' אמר' (לילה נ"ט ס"א).

[טו] שלפי דברי האליה רבה יהיה נוסח הברכה כך: ברוך אתה ה' בונה רצה וכו' [או יעלה ויבוא] ברחמי ירושלים אמר. ואין זה לשון ברכה כלל. ויותר היה נראה לומר שרק אם אמר כבר 'בונה ברחמי ירושלים' יעדין לא אמר תיבת 'אמן', יאמר מיד ירצה והחליצנו' וסיים בסוף 'אמן', משום שעל כל פנים יש בזה משמעות של ברכה (מ"י מ"ט ס"א).

הַלְכוּת בְּרַפְת הַמְזוּזן סִימָן קַפַּח

טעה ולא הזכיר בה של ראש חדש, בין ביום * בין בלילה, [*] (כה) * אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון טאינו חותם בה. והוא שנוצר קדם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר, (כו) מפני שאינו חייב לאכלל פת כדי שיתחייב לברך ברכת המזון. (כז) יוחל המועד דינו כראש חדש. הגה: ואפשר דמכל מקום יש לאמרו בתוך שאר החמין כמו שנתבאר לעיל גבי על הנסים סוף סימן קפ"ו, [*] ואולי יש לחלק פי ביצלה ויבא יש בו הזכרת שמות * ואין לאמרו לבטלה, כן נראה לי וכן נוהגין. לאם חל ראש חדש בשבת והזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חדש ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב,

באר היטב

השנה. הרב בעל כנסת הגדולה (הג"ח) פסק דבראש השנה יום כפור דהיינו חולה שאכל ביום כפור, אם טעה ולא אמר יצלה ויבא שיאמר ברוך אשר נתן ימים טובים לישראל וחותם ברוך מקדש ישראל יום הכפורים, והרב בני חזק (הג"ח) חולק ופסק דאינו חותם בראש השנה יום כפור, וכן פסק המגן אברהם (פסקי) דאינו חותם דהרי

בשנה באמצע ברכת המזון ולא ידע באיזה ברכה עומד חוזר לראש ברכת המזון עין שם: ברה (פסקי) דעמו להזכיר בה שם ומלכות בראש חדש, ובכפ"י יוסף (פסקי) כתב שיש לחוש לדעת קרן הבית יוסף (ד"ה ואם טעה) ומנ"ח (דרכי נשח את ה) דקאי פנויה, וצ"ע שיש לומר דגם הרי"ף (לה) והמב"ם (פ"ב ה"א) דעתם כן ופסק ברכות להקל עין שם: [בהג"ה] ואולי יש להחליט כ"ו. עין בבאר יעקב דף י"ב פ"ב לחלק דבראש חדש לדברי הכל אינו

משנה ברורה

דמי לעקירת רגלים בתפלת שמונה עשרה דחוזר לראש אם טעה באיזה דבר. ואם טעה בברכה רביעית, כגון שלא אמר בה שם ומלכות אף על פי שפירש גמר אותה אינו חוזר אלא להטוב והמטיב, שהיא ברכה בפני עצמה נמגן אברהם (פסקי) ושאר אחרונים: ז (כה) אומר ברוך שנתן. ע"ע בבאור הלכה (ד"ה אומר) שברננו בשם רב הפוסקים דגם אותה צריך לומר בשם ומלכות: (כו) מפני שאינו חייב וכו'. ודונקא בשבת וביום טוב שמחייב לאכלל דונקא פת ואם כן חייב ברכת המזון קבוע הוא בזמנים האלה, לכן תקינו רבנן לעיכובא גם כן להזכיר שם מעין המאריך וכמו בתפלה, אבל בראש חדש אף על גב שאסור להתענות בו, מכל מקום אינו מחייב לאכלל דונקא פת, ואם כן אין חייב ברכת המזון קבוע בו, ולהכי לא תקינו חכמים הזכרת מעין המאריך שלו לעיכובא בברכת המזון, ועל כן אם שכח אין צריך לחזור. וכתב המגן אברהם (פסקי) דהוא הדין ביום טוב יותר מסעודה אחת ביום וסעודה אחת בלילה שמחייב לאכלל, אם אכל ושכח להזכיר מעין המאריך בברכת המזון אינו צריך לחזור כמו בראש חדש, אם לא פשלא אכל הסעודה בלילה שמחייב לאכלל ביום שתיים כדלקמן בסימן תקכ"ט (ס"ק י"ג), דאז אפלו בסעודה שניה חוזר [פרי מגדים]: (כז) וחד המועד דינו כראש חדש. ולענין שאין צריך לחזור. והוא הדין לענין שאם נזכר קדם שהתחיל הטוב והמטיב אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן (ט) מועדים לעמו ישראל לששון

שערי תשובה

אשר נתן כ"ו, מפל מקום בה שפיר אמר למדני חקך פריעבר עלי עלמא מודו דכול לומר רצה ונתתם אחר כך בונה וירושלים. אף אם סים בונה וירושלים אמר והתחיל ברוך אתה ה' אדעתא לומר ברכה רביעית, צריך לחזור לראש לדעת הרמב"ם (פ"ב ה"א) והרא"ש (פ"ו ס"ג) דקיימא לן כוונתו דהא סים ברכות דאורייתא כ"ו, ואף אי אמר למדני חקך הוי ליה פתחונתו דחוזר לראש עין שם. וע"ע שם (פ"ב ה"א) בשם מהר"י מולכו אם נדבם למעשה ברכת המזון ולא ידע באיזה ברכה עומד חוזר לראש ברכת המזון עין שם: ברה (פסקי) דעמו להזכיר בה שם ומלכות בראש חדש, ובכפ"י יוסף (פסקי) כתב שיש לחוש לדעת קרן הבית יוסף (ד"ה ואם טעה) ומנ"ח (דרכי נשח את ה) דקאי פנויה, וצ"ע שיש לומר דגם הרי"ף (לה) והמב"ם (פ"ב ה"א) דעתם כן ופסק ברכות להקל עין שם: [בהג"ה] ואולי יש להחליט כ"ו. עין בבאר יעקב דף י"ב פ"ב לחלק דבראש חדש לדברי הכל אינו

באור הלכה

גם כן דחוזר לראש אילי טעמו גם כן הוא כסברת רש"י עין שם, וכן מצאתי גם כן בנהר שלום (פסקי) שהשיג על המגן אברהם בזה. והנה באמת כל הראשונים פעלי שיטה זו דחוזר לראש שזכרתי למעלה לכד מהרא"ש ורבונו ירוחם תלמידו פלס לא זכרו סברא זאת דשלישה ברכות חשובות פחד, והתקרח שהקריח להרא"ש לחפש דין זה הוא לתתן קשית הרעב"ד (שם) על שיטה זו דמי גרע מאומר תחנונים לאחר תפלה שלא מקרי עקירה עדין, ומשום זה הצריך לחפש דנהי דלא מקרי עקירה מפל מקום חוזר לראש משום דכולהו שלש ברכות בברכה אריקתא דמי, אבל אין אנו צריכין לזה, אהד כמו שכתב הפרי מגדים (א"א סק"ה) והנהר שלום (שם) לדעת רש"י (שם), וגם ע"ע בחדושי הרא"ה להלכות הרי"ף (שם) שפליג גם כן אהרעב"ד ומתירן קשיתו בפנים אחרים, והוא דלא דמי כלל לרגיל לומר תחנונים אחר תפלה, ותחנונים בתפלה אריקתא דמי, אבל כאן ליכא למימר דהטוב והמטיב הוא בברכה אריקתא דאדרבה כאן קבעו לה ביניהם באמן ועשאו לנהמה סוף ברכות ופתחו בהטוב והמטיב בברכה, הרי דעשאוהו בברכה בפני עצמו למקרי, וכן כתב במגדול ע"ו (שם) וכן כתב בשיטה מקובצת ברכות (שם) עין שם, ולפי זה לא צריכין כלל לברכה הרא"ש דשליש ברכות חשובות באחת, ואדרבה משמע דלא סבירא ליה כלל סברא זו דאי סבירא ליה כן לא היה צריך למרונו. היצא מדברינו דלרש"י והרא"ה מוכח דלא סבירא להו כסברת הרא"ש, וגם הלא כ"ו הכי הרעב"ד והרש"י והרמב"ם וינה וקוה"ט פליגי שאמר דנא דמתברר וסבירא להו דגם בטעה בבונה וירושלים ופתח בהטוב והמטיב אינו חוזר לראש כי אם לברכת רחם, ואף שבה קשה לסמוך עליהם מאחר שרב הראשונים פסקו דחוזר לראש ברכת המזון כדעת המחבר כמו שכתבתי למעלה, מפל מקום היינו דונקא בשפיר סים ברכות של תורה ופתח בהטוב והמטיב ומשעם דחשיב בעקירת רגלים בתפלה דחוזר לראש התפלה וכמו שכתב רש"י והרא"ה, אבל לא בעומד באמצע ברכת המזון ונזכר ששעה דחוזר לראש ומשעם דג' ברכות חשובות באחת, דזה לא נזכר כלל אף לבצלי שיטה זו, ועל כן דין זה דמגן אברהם (שם) צריך עיין גדול למעשה:

שבת יצלה ויבוא בליל ראש חדש, הוי מילי להחזיר אבל להוסיף ברכה אפלו בלילה נמי [טור], וע"ע רשב"א שלהי פרק הפלות השח"ח (כ"ט ד"ה כתב) מה שכתב בזה:

* אומר ברוך שנתן וכו'. ע"ע בשערי תשובה (ד"ה אומר) בשם הבכ"י יוסף (פסקי) וכן מסתפק הפרי מגדים (מש"ו סק"ו) עין שם. אמנם לדינא נראה דיש לסמוך אהני רבנותא דכתבו בהדיא דהפתיחה צריך לומר בשם ומלכות, הלא הנה השבלי לקט בהלכות ראש חדש (פ"ב קכ"ב) ובכפ"י ריא"ז לברכות עין שם, וכן הוא ברבנו ירוחם ברני שבת (נתיב יא ח"א), וכן מוכח מהוספות ר' יהודה (פ"ט ד"ה א"ו) מה שכתב בטעמא דאינו חותם משום דהני בברכת הפרות והפזיות שהם בלי חתימה ומשמע דעל כל פנים פותח בשם ומלכות, וכן משמע בשיטה מקובצת שם (פ"ט ד"ה וברא"ש) עין שם, וימלכד זה יש עוד חבל ראשונים דסבירא להו לדינא שהיא ברכה גמורה אף לענין חתימה כמו שבת יום טוב (וימילא דבנדאי כל שם) דצריך להיות בשם ומלכות בהפתיחה, הלא המה תבעל הלכות גדולות (פ"ב הלכות ידושה) והרוקח (פ"ב שלט) והראב"ן (ברכות ס"ו קפ"ה) והאשכול (הלכות סעודה) לתד גרסא בנקרא ותוספות רבנו יהודה (מ"ט ד"ה מסג"א) והאור זרוע (ח"א ס"ו ר) בשם הירושלמי [בתוספי הרא"ש (מ"ט ד"ה א"ו) מצדד גם כן הכי, וכן כתב הטור שאביו הרא"ש מסכים לזה לדינא אף שברא"ש לא הכריע בהדיא], ואף שאין אנו נוהגין כן לענין חתימה על כל פנים הפתיחה צריך להיות בשם ומלכות, מאחר שאף כל הני פוסקים דסבירא להו שאין חותם אין בהם אחד שכתב בהדיא שגם פתיחת הברכה הוא בלא שם ומלכות, ואדרבה הרבה פוסקים דקיימי בששטי"הו לענין חתימה כתבו בהדיא בפתיחת ברכת ראש חדש שם ומלכות וכ"ל, וכן הסכים באלה רבה (פסקי) לדינא ובספר מעשה רוקח (פ"ב ה"ג) ושלחן ערוך הגר"ו (פ"ב ונ"ח) אדם (ח"א כלל פ"ו ס"ו):

* ואין לאמרו לבטלה. ע"ע במגן אברהם (פ"ב י"א) שמתמה על זה דכי אסור לומר תחנונים שיש בהן הזכרת שמות, ודונקא ברכה לבטלה אסור, וראיתי בספר

שער הציון

דין ח' בשם גדולי העורפתיים, מה שאין כן הכא דהתורה זו היא לעיכובא ויצטרך להוסיף ברכה על דני זה, והעניןו גם כן המגן אברהם (אלף המגן סק"ו). ואף שלמעשה צריך עיין בזה כמו שכתבתי בזה הח"י אדם, מפל מקום על כל פנים בזה שלא אמר עדין תבת בונה בנדאי יש לו לסיים למדני חקך כדי שלא יהיה הזכרה לבטלה, ויחזור לרצה כדי שלא יצטרך להוסיף ברכה: ז (ט) כן משמע ממגן אברהם (שם ס"ג י"ג) וכמו שאומרים בתפלת מוסף, או שיאמר ימים קדושים וכמו שכתבו שארי אחרונים, אבל לא יאמר ימים טובים וי"ח [אלה רבה (פ"ב י"ח):

מהר"ש (פ"ב מהנה מהר"ש ס"ו מ"ג) דאפלו אם אמר תבת ברוך אתה ה' בונה, כל זמן שלא סים כל הברכה מקרי עדין עומד באמצע הברכה (ואינו חושש למה שלא יהיה להברכה שום משמעות והוי לבטלה) וחוזר וי"ח לרצה וי"ח, וכתב האלה רבה שכן משמע גם כן קצת בבעל הלכות גדולות (פ"ב הלכות ידושה) וצריך לומר לפי זה דהא דנקמא לן בסימן תרפ"ב (שם) דמכין שהזכיר השם שוב גומר הברכה, היינו משום דמירי שם פעל הנסים דהוא מדברים שהוא רק למצוה להתחלה וכדיעבד אין מחזירין אותו ולהכי גומר הברכה וכמו שהביא הח"י אדם (ח"א ו"ח) בכלל כ"ד

הלכות ברכת המזון סימן קפח

[טז] מפני שחול המועד לא נקרא יום טוב.

שתיים, כדלקמן בסימן תקכ"ט (נמשנה גרוה ס"ק יג), **דאז אפילו בסעודה השניה ביום חוזר מפני שהיא חובה עליוסט.**

ס"ק כז

לענין מי ששכח יעלה ויבוא בחול המועד והתחיל כבר ברכת הטוב והמטיב שאין צריך לחזור.

קיצור ביה"ל

ד"ה אומר ברוך שנתן. נשערי משונה הניח נשם סברכי יוסף לחוס לדעת השו"ע שבראש חודש אין לפתוח ברכת 'אשר נתן' נשם ומלכות, וכן מסתפק מה הפרי מגדים. אמנם לדינא נראה שיש לסמוך על הראשונים שכתבו לפתוח נשם ומלכות אף בראש חודש.

ביאורי ההלכה

ד"ה בין בלילה

ואף על גב דלגבי תפילה קיימא לין דאין מחזירין אותו אם שכח יעלה ויבוא בלילה ראש חודש, הני מילי להחזור, אבל להוסיף ברכה אפילו בלילה נמי צריך אי. ועיין רשב"א ששהי פרק תפילת השחר **מה שכתב** להקשות בזה שאם כן אף השוכח בתפילת ערבית להזכיר של ראש חודש ונזכר לאחר שסיים ברכת העבודה קודם שהתחיל את ברכת ההודאה יאמר ברכה כעין זו. וכתב שיש חילוק בין תפילה לברכת המזון, שברכת 'בונה ירושלים' היא סוף ברכות של תורה בברכת המזון, ולכן מותר להוסיף אחר כך ברכה. אבל בתפילה, כשסיים את ברכת 'רצה' הרי הוא עומד עדיין באמצע התפילה, ולכן אינו רשאי להוסיף ברכה כדי להזכיר של ראש חודש.

שלא להזכיר שם ומלכות בפתיחת ברכת 'אשר נתן' בראש חודש, מפני שכמו שאינו חוזר אם התחיל כבר 'הטוב והמטיב' משום שאינו חייב לאכול פת ולברך ברכת המזון בראש חודש ומוכח מזה שאין עליו חיוב גמור להזכיר ראש חודש בברכת המזון, הוא הדין לגבי ברכת 'אשר נתן', כמו שאין הזכרת ראש חודש בברכת המזון חיוב גמור, איך יאמר ברכת 'אשר נתן' בשם ומלכות בחינם, או שנפסק כדעת הלבוש להזכיר שם ומלכות בפתיחת ברכת 'אשר נתן' אף בראש חודש, כיון שאין ברכה זו נקראת חזרה אלא היא כברכה אחת עם ברכת המזון, עיין שם שכותב שיש להקל בספק ברכות ולא לומר שם ומלכות בפתיחה. אמנם לדינא נראה דיש לפסוק אהני רבותא דכתבו בהדיא דהפתיחה צריך להיות דוקא בשם ומלכות גם בראש חודש.

ליקוטי פוסקים

פסקי הרב

ד"ה ואין לאומרו לבטלה. עיין במגן אברהם שתמה על זה דכיון אסור לומר תחנונים שיש בהם הזכרת שמות. ונשלטן עיניו הרב (ס"ו) פסק כדעת המחבר וישב את דניו.

ד"ה אומר ברוך שנתן

עיין בשערי תשובה שכתב בשם הברכי יוסף שיש לחוש לדברי השו"ע ודרכי משה (א"ח ו), שאין להזכיר שם ומלכות בברכה זו משום שיש לומר שהרי"ף והרמב"ם שפסקו שבראש חודש אין לחתום בברכת 'אשר נתן', סוברים גם כן שאין להזכיר בפתיחה שם ומלכות, וכן מסתפק הפרי מגדים אם לפסוק כדעת השולחן ערוך

ומלכר זה יש עוד חבל ראשונים דסבירא להו לדינא שהיא ברכה גמורה אף לענין התימה ולפי דעתם צריך לחתום בה כמו בשבת ויום טוב.

ד"ה ואין לאומרו לבטלה

עיין במגן אברהם שתמה על זה, דכיון אסור לומר תחנונים שיש בהן הזכרת שמות.

צינונים והערות

וכל זמן שלא התחיל הברכה שלאחריה יאמר ברכת 'אשר נתן'. **עב.** כן פירש הברכי יוסף את החילוק שמחלק השולחן ערוך בין שבת ויום טוב [שכתב שם 'שם ומלכות' בפתיחה] לבין ראש חודש [שלא כתב 'שם ומלכות' בפתיחה], שברכה גמורה היא רק כשמזכירים שם ומלכות בפתיחה ושם בחתימה, ואם כן בזה שפסקו הרי"ף והרמב"ם להחמיר שלא לחתום [והכוונה שלא לחתום בשם, שאם לא כן הרי הן חיבות בעלמא ומדוע לא יאמרם], אף בפתיחה לא יאמר שם ומלכות כיון שאין זו ברכה גמורה. ובאליה רבה (פ"ק) כתב טעם אחר, שמשום שדעת הראב"ד שאין להזכיר שם ומלכות כלל בברכת 'אשר נתן' אף בשבת ויום טוב כיון שאינן ברכות קבועות, סובר השו"ע שיש לסמוך עליו בראש חודש שקל הוא, שאין בו חיוב אכילת פת, אף שבשבת ויום טוב אנו מחמירים כדעת הרא"ש. ובתורת חיים (פ"ק יא) כתב שאפשר שהמחבר חושש לדעת בעל המאור והשאלחות שבראש חודש אין לברך כלל ברכת 'אשר נתן', ולכן כתב שיש לברך בלא שם ומלכות משום ספק ברכות להקל. **עג.** ובשו"ע הרב (ס"ז) כתב שאף על פי שאין איסור בדרב, מכל מקום לא רצו לאומרו שלא לצורך.

סט. ועיין במשנה ברורה סימן רצ"א (סק"ו) שהביא את דעת הברכי יוסף שמי שלא אכל סעודה בלילה שבת שדינו שצריך לאכול ג' סעודות ביום השבת, ושכח להזכיר של שבת בברכת המזון שבסעודה השניה שבאה לתשלומי סעודת הלילה, אינו חוזר לברך ואף שאצלו זה חובה לא הולכים אחריו. ולכאורה דעה זו תסבור גם כאן ביום טוב שאינו חוזר בסעודה השניה ודלא כפרי מגדים [וכן כתב במשנה יעקב], ויש לעיין מדוע כאן פסק המשנה ברורה כדעת הפרי מגדים ושם פסק כדעת הברכי יוסף. **ע.** מפני שאין מקדשין את החודש בלילה, ובערב עדיין לא חלה קדושת ראש חודש על היום (שו"ע סי' תנ"א ונמ"צ סק"א). **עא.** ואף שפסק המגן אברהם (סי' תנ"א) שבכל מה שפסקו שאינו חוזר אין הכוונה שרק כשהתחיל הברכה שלאחריה אינו חוזר לראש התפילה, אלא אפילו אם סיים רק ברכה זו אינו חוזר לתחילת הברכה משום הפסק, ואם כן לכאורה גם כאן יש משום הפסק בין הברכות כיון שכבר סיים את הברכה. יש לומר שכל זה אמור רק לגבי תפילה כיון שעדיין לא סיים את התפילה, מה שאין כן בברכת המזון שכבר תמו ונשלמו הברכות שחיובם מן התורה, אין זה הפסק,

הַלְכוּת בְּרַפְת הַמְזוּן סִימָן קַפֵּחַ

צ.ג. ו. בְּאֵר הַגּוֹלָה

טענה ולא הזכיר בה של ראש חדש, בין ביום * בין בלילה, [*] (כה) * אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון וזאת חותם בה. והוא שנוצר קדם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר, (כו) מפני שאינו חייב לאכל פת כדי שיתחייב לברך ברכת המזון. (כז) ויחול המועד דינו כראש חדש. הגה: ואפשר דמכל מקום יש לאמרו בתוך שאר החמין כמו שנתבאר לעיל גבי על הנשים סוף סימן קפ"ו, [*] ואולי יש לחלק פי ביצלה ויבא יש בו הזכרת שמות * ואין לאמרו לבטלה, כן נראה לי וכן נוהגין. לאם חל ראש חדש בשבת והזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חדש ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב,

באר היטב

השנה. הרב בעל כנסת הגדולה (הג"ח) פסק דבראש השנה יום כפור דהיינו חולה שאכל ביום כפור, אם טעה ולא אמר יצלה ויבא שיאמר ברוך אשר נתן ימים טובים לישראל וחותם ברוך מקדש ישראל יום הכפורים, והרב בני חזק (הג"ח) חולק ופסק דאינו חותם בראש השנה יום כפור, וכן פסק המגן אברהם (פסק) דאינו חותם דהרי

בשנה באמצע ברכת המזון ולא ידע באיזה ברכה עומד חוזר לראש ברכת המזון עין שם: ברה (פסק) דעמו להזכיר בה שם ומלכות בראש חדש, ובכרפי יוסף (פסק) כתב שיש לחוש לדעת קרן הבית יוסף (ד"ה ואם שנה) ומנ"ח (דרכי נשח את ה) דקאי פנויה, וצדד שיש לומר דגם הרי"ף (לה) והמב"ם (פ"ב ה"א) דעתם כן ופסק ברכות להלל עין שם: [בהג"ה] ואולי יש להחליט כ"ו. עין בבאר יעקב דף י"ב פ"ב לחלק דבראש חדש לדברי הכל אינו

משנה ברורה

דמי לעקירת רגלים בתפלת שמונה עשרה דחוזר לראש אם טעה באיזה דבר. ואם טעה בברכה רביעית, כגון שלא אמר בה שם ומלכות אף על פי שפירש גמר אותה אינו חוזר אלא להטוב והמטיב, שהיא ברכה בפני עצמה נמגן אברהם (פסק) ושפירש אחרונים: ז (כה) אומר ברוך שנתן. וצ"ע בבאר היטב (ד"ה אומר) שברבנו בשם רב הפוסקים דגם אותה צריך לומר בשם ומלכות: (כו) מפני שאינו חייב וכו'. ודונקא בשבת וביום טוב שמחייב לאכל דונקא פת ואם כן חייב ברכת המזון קבוע הוא בזמנים האלה, לכן תקינו רבנן לעיכובא גם כן להזכיר שם מעין המאריך וכמו בתפלה, אבל בראש חדש אף על גב שאסור להתענות בו, מכל מקום אינו מחייב לאכל דונקא פת, ואם כן אין חייב ברכת המזון קבוע בו, ולהכי לא תקינו חכמים הזכרת מעין המאריך שלו לעיכובא בברכת המזון, ועל כן אם שכח אין צריך לחזור. וכתב המגן אברהם (פסק) דהוא הדין ביום טוב יותר מסעודה אחת ביום וסעודה אחת בלילה שמחייב לאכל, אם אכל ושכח להזכיר מעין המאריך בברכת המזון אינו צריך לחזור כמו בראש חדש, אם לא פשלא אכל הסעודה בלילה שמחייב לאכל ביום שתיים כדלקמן בסימן תקכ"ט (ס"ק י"ג), דאז אפלו בסעודה שניה חוזר [פרי מגדים]: (כז) וחד המועד דינו כראש חדש. וצ"ע שצ"ע שצ"ע לחזור. והוא הדין לענין שאם נזכר קדם שהתחיל הטוב והמטיב אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן (ט) מועדים לעמו ישראל לששון

שערי תשובה

אשר נתן כ"ו, מפל מקום בה שפירש אומר למדני חקך פירשתי עלי עלמא מודו דכחל לומר רצה ונתתם אחר כך בונה וירושלים. אף אם סים בונה וירושלים אמר והתחיל ברוך אתה ה' אדעתא לומר ברכה רביעית, צריך לחזור לראש לדעת הרמב"ם (פ"ב ה"א) והרא"ש (פ"ו ס"ג) דקניקא לן כוונתיה דהא סים ברכות דאורייתא כ"ו, ואף אי אמר למדני חקך הוי ליה כחטונתיה דחוזר לראש עין שם. ועין שם (פ"ב ה"א) בשם מהר"י מולכו אם נדבם ברכות (פ"ו ס"ג) דאמר ב"ו, ומשמע דאינו אומר בה שם ומלכות ועין אחרונים, ובאלה לדעת קרן הבית יוסף (ד"ה ואם שנה) ומנ"ח (דרכי נשח את ה) דקאי פנויה, וצדד שיש לומר דגם הרי"ף (לה) והמב"ם (פ"ב ה"א) דעתם כן ופסק ברכות להלל עין שם: [בהג"ה] ואולי יש להחליט כ"ו. עין בבאר יעקב דף י"ב פ"ב לחלק דבראש חדש לדברי הכל אינו

באר היטב

גם כן דחוזר לראש אולי טעמו גם כן הוא כסברת רש"י עין שם, וכן מצאתי גם כן בנהר שלום (פסק) שהשיג על המגן אברהם בזה. והנה באמת כל הראשונים פעלי שיטה זו דחוזר לראש שזכרתי למעלה לכד מהרא"ש ורבנו ירוחם תלמידו פלס לא זכרו סברא זאת דשלישה ברכות חשובות פחד, והתקרח שהקריח להראש לחדש דין זה הוא לתת קשית הרעב"ד (שם) על שיטה זו דמי גרע מאומר תחנונים לאחר תפלה שלא מקרי עקירה עדין, ומשום זה הצריך לחדש דנהי דלא מקרי עקירה מפל מקום חוזר לראש משום דכולהו שלש ברכות בברכה אריקתא דמי, אבל אין אנו צריכין לזה, אהד כמו שכתב הפרי מגדים (א"א סק"ה) והנהר שלום (שם) לדעת רש"י (שם), וגם עין בחדושי הרא"ה להלכות הרי"ף (שם) שפליג גם כן אהרעב"ד ומתיר קשיתו בפנים אחרים, והוא דלא דמי כלל לרגיל לומר תחנונים אחר תפלה, ותחנונים בתפלה אריקתא דמי, אבל כאן ליכא למימר דהטוב והמטיב הוא בברכה אריקתא דאדרבה כאן קבעו לה ביניהם באמן ועשאו לנהמה סוף ברכות ופתחו בהטוב והמטיב בברכה, הרי דעשאוהו בברכה בפני עצמו למקרי, וכן כתב במגדול ע"ו (שם) וכן כתב בשיטה מקובצת ברכות (שם) עין שם, ולפי זה לא צריכין כלל לברכה הראש דשליש ברכות חשובות באחת, ואדרבה משמע דלא סבירא ליה כלל סברא זו דאי סבירא ליה כן לא היה צריך למרונו. היצא מדברינו דלרש"י והרא"ה מוכח דלא סבירא להו כסברת הראש"ש, וגם הלא הכי הרעב"ד והרש"י והרשב"א והרשב"א ויהוה ויהוה פליגי שאמר דינא דמתברר וסבירא להו דגם בטעה בבונה וירושלים ופתח בהטוב והמטיב אינו חוזר לראש כי אם לברכת רחם, ואף שבה קשה לסמוך עליהם מאחר שרב הראשונים פסקו דחוזר לראש ברכת המזון כדעת המחבר כמו שכתבתי למעלה, מפל מקום היינו דונקא בשפיר סים ברכות של תורה ופתח בהטוב והמטיב ומשמע דחייב בעקירת רגלים בתפלה דחוזר לראש התפלה וכמו שכתב רש"י והרא"ה, אבל לא בעומד באמצע ברכת המזון ונזכר ששעה דחוזר לראש ומשמע דג' ברכות חשובות באחת, דזה לא נזכר כלל אף לבצלי שיטה זו, ועל כן דין זה דמגן אברהם (שם) צריך עיון גדול למעשה:

אם שבת יצלה ויבוא בליל ראש חדש, הוי מילי להחזיר אבל להוסיף ברכה אפלו בלילה נמי [טור], ועין רשב"א שלהי פרק הפלות השח"ח (כ"ט ד"ה כתב) מה שכתב בזה:

* אומר ברוך שנתן וכו'. ועין בשערי תשובה (ד"ה אומר) בשם הבכ"ר יוסף (פסק) וכן מסתפק הפרי מגדים (מש"ו סק"ו) עין שם. אמנם לדינא נראה דיש לסמוך אהני רבנותא דכתבו בהדיא דהפתיחה צריך לומר בשם ומלכות, הלא הנה השבלי לקט בהלכות ראש חדש (פ"ב קכ"ב) ובכפסי ריא"ז לברכות עין שם, וכן הוא ברבנו ירוחם ברע"י שכתב (נתיב יא ח"א), וכן מוכח מהוספות ר' יהודה (פ"ט ד"ה א"ו) מה שכתב בטעמא דאינו חותם משום דהני בברכת הפרות והפזות שהם בלי חתימה ומשמע דעל כל פנים פותח בשם ומלכות, וכן משמע בשיטה מקובצת פ"ט (פ"ט ד"ה וברא"ש) עין שם, וצ"ע חבל עלך ראשונים דסבירא להו לדינא שהיא ברכה גמורה אף לענין חתימה כמו שכתב יום טוב (וימפילא דבנדאי כל משט. ד"ה וברא"ש) עין שם, וצ"ע חבל עלך ראשונים הלכות גדולות (פ"ב הלכות ידושה) והר"ק (פ"ב שלט) והראב"ן (ברכות ס"ו קפ"ה) והאשכול (הלכות סעודה) לתד גרסא בנקרא ותוספות רבנו יהודה (מ"ט ד"ה מסגת) והאור זרוע (ח"א ס"ו ר) בשם הירושלמי [בתוספי הרא"ש (מ"ט ד"ה א"ו) מצדד גם כן הכי, וכן כתב הטור שאכ"ו הרא"ש מסכים לזה לדינא אף שברא"ש לא הכריע בהדיא], ואף שאין אנו נוהגין כן לענין חתימה על כל פנים הפתיחה צריך להיות בשם ומלכות, מאחר שאף כל הני פוסקים דסבירא להו שאין חותם אין בהם אחד שכתב בהדיא שגם פתיחת הברכה הוא בלא שם ומלכות, ואדרבה הרבה פוסקים דקיימי בששטי"הו לענין חתימה כתבו בהדיא בפתיחת ברכת ראש חדש שם ומלכות וכצ"ל, וכן הסכים באלה רבה (פסק) לדינא ובספר מעשה רותק (פ"ב ה"ג) ושלחן ערוך הגר"ו (פ"ב ונ"ח) אדם (ח"א כלל פ"ו ס"ו):

* ואין לאמרו לבטלה. ועין במגן אברהם (פ"ב י"א) שמתמה על זה דכי אסור לומר תחנונים שיש בהן הזכרת שמות, ודונקא ברכה לבטלה אסור, וראיתי בספר

שער הציון

דין ח' בשם גדולי העורפתיים, מה שאין כן הכא דהתורה זו היא לעיכובא ויצטרך להוסיף ברכה על דין זה, והענין גם כן המגן אברהם (אלף המגן סק"ו). ואף שלמעשה צריך עיון בזה כמו שכתבתי בזה החי"א, מפל מקום על כל פנים בזה שלא אמר עדין תבת בונה בנדאי יש לו לסיים למדני חקך כדי שלא יהיה הזכרה לבטלה, ויחזור לרצה כדי שלא יצטרך להוסיף ברכה: ז (ט) כן משמע ממגן אברהם (שם ס"ג י"ג) וכמו שאומרים בתפלת מוסף, או שיאמר ימים קדושים וכמו שכתבו שארי אחרונים, אבל לא יאמר ימים טובים וי"ח [אלף רבה (פ"ב י"ח)]:

מהר"ש (פ"ב מהנה מהר"ש ס"ו מ"ג) דאפלו אם אמר תבת ברוך אתה ה' בונה, כל זמן שלא סים כל הברכה מקרי עדין עומד באמצע הברכה (ואינו חושש למה שלא יהיה להברכה שום משמעות והוי לבטלה) וחוזר וי"ח לרצה וי"ח, וכתב האלה רבה שכן משמע גם כן קצת כבעל הלכות גדולות (פ"ב הלכות ידושה) וצריך לומר לפי זה דהא דנקא לן בסימן תרפ"ב (שם) דמכין שהזכיר השם שוב גומר הברכה, היינו משום דמירי שם בעל הנשים דהוא מדברים שהוא רק למצוה להתחלה וכדיעבד אין מחזירין אותו ולהכי גומר הברכה וכמו שהביא החי"א אדם (ח"א) בכלל כ"ד

הלכות ברפת המזון סימן קכח

(כח) אינו חוזר. (כט) ואם שכח [גם] של (ד) שבת ונזכר קדם שהתחיל הטוב והמטיב, כולל ראש חדש עם שבת ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ברפת המזון ומזכיר של שבת ושל ראש חדש. ויש מי שאומר שאם שכח של שבת וראש חדש ונזכר קדם שהתחיל הטוב והמטיב, אומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, והותם בשל שבת [*] (ל) ואינו הותם בשל ראש חדש: ח * * * סעודה שלישית (ה) * בשבת (לא) דינה (ו) כראש חדש: ט ישלשה שאכלו בשבתות וימים טובים ושכחו להזכיר מעין המאריך והם צריכים לחזור לראש ברפת המזון, יכרוף כל אחד בפני עצמו, פי מידי זמן כבר יצאו: י היתה אוכל ויצא שבת * מזכיר של שבת בברפת המזון, (לב) * דאזלינן (לג) בתר

מ טור בשם אחי הר"ר יחיאל, נ כל בו (ס"ח) ס ארנות חיים בשם המוספות.

שערי תשובה

כראש חדש צין פס: ז (ד) שבת. ואם שכח של שבת לחוד אינו מזכיר ראש חדש בברכה, מיהו כשפתח הטוב והמטיב דחזור לראש, לכלי עלמא מזכיר של ראש חדש. ובשבת הנכה אם הזכיר של הנכה ולא של שבת חוזר לראש ואינו מזכיר של הנכה, דהא אינו חוכה להזכיר של הנכה. מגן אברהם (סי' ס"א): ח (ה) בשבת. דכיום טוב דוקא בסעודה אחת של לילה ואחת של יום. משביח (מט"ו סי' ר"ח): (ו) כראש חדש. אף ואם אבל סעדה רביעית בשבת לא הדר לראש. מוספות. וכתב המגן אברהם (סי' ט"ו)

חוזר בשביל יעלה ויבא, מה שאין כן בעל הנסים דאיכא דעות דחזרו (אפלו בברפת המזון) דתקנה צין סימן חרפ"ב (סי' א), ולדעת רש"ל (סי' מה) היינו בברפת המזון דפורים, צין ט"ז סימן (חרצ"ה) [תרצ"ג] (סי' כ) ולכן יש לומר בתוך שאר התקנות כ"י צין פס: [כשו"ע] ואינו הותם בשל ראש חדש. צין במגן אברהם (סי' ס"א) שדעתו שהותם בשל צל גב דלכתחלה ח"ב לאכל פת, מכל מקום פינון שיש דעוה פנה ספק ברכות להקל.

באר הלכה

משנה ברורה

ולשמחה ואינו הותם, כמו בראש חדש: (כח) אינו חוזר. כמו בכל ראש חדש כששכח, ונאף על גב דבההוא יומא לא סגי דלא אכיל פת, ההיא משום שבת היא ונלאו משום ראש חדש דאכילת פת בראש חדש ליכא חיובא, ושל שבת הרי הזכיר: (כט) ואם שכח גם של שבת, כן צריך לומר, וכן הגרסא בשלחן ערוך של עולת תמיד. ובשכח של שבת לכד (ו) בודאי אין צריך לכלל גם של ראש חדש בברכה זו, פינון שפכר הזכיר ראש חדש ביעלה ויבא. ומכל מקום אם לא נזכר עד לאחר שפתח בהטוב והמטיב לחזור לראש ברפת המזון בשביל הנכה של שבת, (כ) אז צריך לומר עוד הפעם גם יעלה ויבא, דברפת המזון הראשון נתבטל לגמרי: (ל) ואינו הותם בשל ראש חדש. כדלעיל דליכא חתימה כמו בראש חדש, ונאף על גב דהכא מזכיר השם בחתימה בלא הכי משום שבת, מכל מקום אינו כדאי להזכיר דהזכרת השם הוא על שניהם. ומכל מקום לדינא מסקי (כ) האחרונים דזכיר בחתימה גם ראש חדש, משעם דבלאו הכי הרבה פוסקים סבירא להו דגם בכל ראש חדש צריך לחתם בברכה כמו ביום טוב, ונאף על פי שאין אנו נוהגין בנותייהו משום חשש ברכה שאינה צריכה, הכא דבלאו הכי הותם בברכה בשביל שבת שפיר דמי לומר מקדש השבת וישאל וראשי חדשים: ח (לא) דינה בראש חדש. שאינו חוזר אם התחיל ברפת הטוב והמטיב, ולפי שיש אומרים שסעודה שלישית אין צריך פת, ונאף שאין דבריהם עקר כמו שכתב המחבר בסימן רצ"א סעיף ה', מכל מקום יש לחשש לדבריהם שלא לכתס לספק ברכה לבטלה. ובסעודה שלישית ביום טוב לדברי הכל אינו חוזר, שהרי לדברי הכל אינו אלא רשות וכמו שכתבנו לעיל בסעיף קטן כ"ו. (כ) ומכל מקום אם נזכר קדם שהתחיל ברפת

בגרי ישע

בגרי ישע (סי' יא) שמישבו דבכאן גבי יעלה ויבא שכתבנו בזה לצאת ידי חיוב ברכה גרע ויש בזה חשש ברכה לבטלה, צין פס שהביא סמיון לזכרון: ח * סעודה שלישית וכו'. אכל שמי סעודות הראשונות בודאי ח"ב פת לכלי עלמא דהא פתיב (ושעיה נח יג) ונקראת לשבת ענג' ואין ענג בלא פת [הרשב"א בחרושיו (מט"ו ד"ה חלה)]. ובתוספות רבנו יהודה על ברכות (מט"ו ד"ה כרכה) איתא דהוא הדיון ביום טוב דכתיב ביה שמחה ואין זה בלא לחם: * בשבת דינה בראש חדש. צין במשנה ברורה (סי' לא) מה שכתבנו דאם לא התחיל עדין ברפת הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן כמו בראש חדש והוא ממגן אברהם סעיף קטן ט"ז צין פס, ומשמע דלענין חתימה גם כן שנה לראש חדש דאינו הותם, ואולי לטעמיה בסעיף קטן ד' דכל היכא דבדיעבד אין מחזורין אותו הוא הדיון הותם אם נזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב, אכן לפי מה שכתבנו פס (שע"צ סי' טו) בשם הנהר שלום (סי' ד) דאינו מליי כלל זה בזה דדוקא גבי ראש חדש מספקא ליה לתלמודא אי חתים משום דלא חשיבא יומא קלי האי לקבע עליו ברכה בברפת המזון בפתיחה ונתימה, אם כן הוא הדיון בענייננו נהי דמחמירין שלא להתחילו אם נזכר לאחר שפתח בהטוב והמטיב, מכל מקום יום שבת בודאי חשיבא וכשנזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב צריך לומר אשר נתן וכו' בפתיחה ונתימה, ובפרט בסעודה ג' דמעקר הדיון כבר פסק המחבר בסימן רצ"א סעיף ה' דחייבה דוקא בפה, אחר כך מצאתי בנהר שלום (סי' ט) בסעיף זה שגם הוא מצדד כדברינו:

* מזכיר של שבת בברפת המזון.

צין משנה ברורה (סי' לב) ומכל מקום אם שכח להזכיר ונזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב, נראה לי שאין מברך אשר נתן וכו', לפי מה שכתב המגן אברהם בסימן רצ"א סעיף קטן י"ד צין פס דגם המחבר בסימן זה שפוסק דאזלינן בתר התחלת הסעודה גם כן ספוקי מספקא ליה, בודאי אין לברך מספק שום ברכה בשם ומלכות. וזה פתבנו לפי הכרענו למעלה (ד"ה אומר) דגם בראש חדש צריך לברך בשם ומלכות, אכן לפי מה שכתבו שארי אחרונים שגם בראש חדש והוא הדיון בסעודה שלישית של שבת אפלו כשמברך מבעוד יום אינו מזכיר שם ומלכות, אין נפקא מנה בכל זה דודאי גם עתה מתר לברך בלי שם ומלכות:

* מזכיר של שבת בברפת המזון.

צין משנה ברורה (סי' לב) ומכל מקום אם שכח להזכיר ונזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב, נראה לי שאין מברך אשר נתן וכו', לפי מה שכתב המגן אברהם בסימן רצ"א סעיף קטן י"ד צין פס דגם המחבר בסימן זה שפוסק דאזלינן בתר התחלת הסעודה גם כן ספוקי מספקא ליה, בודאי אין לברך מספק שום ברכה בשם ומלכות. וזה פתבנו לפי הכרענו למעלה (ד"ה אומר) דגם בראש חדש צריך לברך בשם ומלכות, אכן לפי מה שכתבו שארי אחרונים שגם בראש חדש והוא הדיון בסעודה שלישית של שבת אפלו כשמברך מבעוד יום אינו מזכיר שם ומלכות, אין נפקא מנה בכל זה דודאי גם עתה מתר לברך בלי שם ומלכות:

הטוב והמטיב, אפלו בסעודה רביעית (מ) או חמישית בשבת יום וכו' או שנתן ימים טובים וכו', (נ) כמו שאומר בראש חדש אף ונכיןן שהתחלת הסעודה היתה מבעוד יום כבר נחתיב להזכיר מעין המאריך, ועל כן אפלו נמשך זמן רב בליקלה לא נפקע חיובו. * וכתבנו האחרונים דאם התפלל מעריב קדם בברפת המזון שוב אינו מזכיר של שבת בברפת המזון דמיתוי כסתרי אהודי: (לג) בתר התחלת הסעודה. ולפיכך אף אם חל ראש חדש במוצאי שבת זכיר בברפת המזון של שבת לכד ולא של ראש חדש. ודוקא כשנזכר סעודתו מבעוד יום, אבל אם אכל פת גם בליקלה ויש עליו חיוב להזכיר גם של ראש חדש, וישגיהן אי אפשר להזכיר דהיי תרתי דסתרי דהיאף יאמר ביום השבת הנה ואתר כך יאמר ביום ראש חדש הנה דהא ראש חדש הוא ביום ראשון, אם כן מוטב להזכיר של ראש חדש דזה יש חיוב לכלי עלמא, מה שאין כן בהזכרת שבת דיש פלוגתא בין הראשונים אם ח"ב להזכיר כלל כשמברך במוצאי שבת (ואף דאנן פסקינן כאן בשלחן ערוך דאזלינן בתר מעיקרא וח"ב להזכיר של שבת במוצאי שבת, מכל מקום כאן שהוא מקום הדחק מוטב שיזכר הזכרת שבת מפני הזכרת ראש חדש שהוא חיוב לכלי עלמא). אכן במוצאי שבת להנכה ופורים, אפלו אם גמר סעודתו בליקלה אינו מזכיר של הנכה ופורים רק של שבת לכד, פינון דבלאו הכי הנכה מעין המאריך דתקנה ופורים אינו אלא רשות כנ"ל בסימן קפ"ז סעיף ד', כן כתב המגן אברהם (סי' יח) ועוד הרבה אחרונים. (ט) * ויש אומרים דאם חל יום טוב או ראש חדש במוצאי שבת זכיר רצה וגם יעלה ויבא, דאזלינן בתר התחלת הסעודה וגם בתר שעה שהוא מברך בו, ולא קפדינן במה דנראה כסותרים אהודי,

שער הגיון

(כ) מגן אברהם (סי' יט): (כ) מגן אברהם (שם) ושארי אחרונים, ולא העמתי מה שכתב לענין תקנה דזכירי אינו מברחין וכמו שפיער הפרי מגדים י"ח: (כג) הגר"ז (סי' י) ודרך החיים (ר"ן ברכת המזון סי' ט) וח"י אדם (כלל ק"ח סי' י): (כד) פרי מגדים (סי' טו): (לה) פרי מגדים (סי' טו): (לו) היינו בלא חתימה, ועין בבאור הלכה (ד"ה בשבת) מה שכתבנו בזה: * (לז) ט"ז (סי' י) ומגן גבורים (אלף הטען סי' יט) ובגרי ישע (סי' יח):

הלכות ברכת המזון סימן קפח

סעיף ה - שו"ע

סעודה שלישית בשבת דינה כראש חודש.

ס"ק לא

לפי שיש אומרים שסעודה שלישית אין צריך פת, וממילא אינו חייב בברכת המזון ובהזכרת שבת, ולכן אף אם אכל ובירך ושכח אינו חוזר. ואף שאין דבריהם עיקר, כמו שכתב המחבר בסימן רצ"א סעיף ה' שלהלכה נקטינן כדעת מי שאומר שצריך לעשותה בפת, מכל מקום כיון שהמחבר לא כתב שם שאין הלכה כדעות שא"צ פת אלא כתב שהעיקר כהמחייבים פת, נראה מדבריו שהוא רק מכריע לחומרא מפני שתושש לדעה זו שסוברת שצריך לאכול דווקא פת בסעודה שלישית, וא"כ בעניינינו יש לחוש לחומרא לדבריהם של הסוברים שאין חובה לאכול פת בסעודה שלישית בשבת, ולא לחזור אם שכח רצה בברכת המזון, שלא לכוון לספק ברכה לבטלה.

ובסעודה שלישית ביום טוב - אם הוסיף ואכל בו סעודה שלישית, לדבריו הכל אינו חוזר, שהרי לדבריו הכל אינו אלא רשות.

המשך שו"ע

כולל ראש חודש עם שבת בכרכה אחת ואומר 'שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון'.

ס"ק כח

ואף על גב דבההוא יומא לא פגי דלא אכיל פת - אין די לו לאכול דברים אחרים אלא צריך לאכול דוקא פת ולברך ברכת המזון, שהרי שבת היא, ואם כן נחייב אותו לחזור ולברך אף אם שכח רק של ראש חודש, זה אינו, דההיא [החייב לאכול פת היום] משום שבת היא ולא משום ראש חודש, ומכיון שלא שכח את של שבת אלא את של ראש חודש אינו צריך לחזור.

ס"ק ל

ואף על גב דהכא מזכיר השם בחתימה בלאו הכי משום שבת, מכל מקום אין כדאי להזכיר, דהזכרת השם הוא על שניהם, ועל ראש חודש אין להזכיר את השם בחתימה.

ציונים והערות

ארבע תפילות, וחייב לחזור אם שכח וחסר חלק מהתפילה, לכן כשהוא חל בשבת שצריך להזכיר בכל התפילות של שבת, אם לא הזכיר חוזר. אבל ראש חודש שאין בו חיוב לאכול פת וממילא אינו חייב לברך ברכת המזון ולהזכיר בה 'ראש חודש', ורק כשהוא חל בשבת יש חיוב אכילה משום שבת, אף שאפשר לומר בזה 'יום הוא שנתחייב באכילה' מכל מקום כיון שבדרך כלל אין סיבה לחייבו לחזור, משום הפעמים המועטות שהוא חל בשבת לא תקנו חכמים לחזור. וכן כתב במאמר מרדכי (ס"ק טו). ובגמרא שלום (ס"ו) ביאר שהחילוק בין ראש חודש שחל בשבת ליום הכיפורים שחל בשבת, שבראש חודש כשחל בחול אין דין חזרה אם שכח להזכיר, ואין ראוי שראש חודש שחל בשבת יהיה חלוק משאר ראש חודש בשוכח להזכיר ראש חודש, שכשהוא חל בחול אין לו תקנה לחזור וכשהוא יחול בשבת תהיה לו תקנה. מה שאין כן ביום הכיפורים בין כשהוא חל בחול ובין כשהוא חל בשבת יש לו תקנה לחזור אם שכח וחסר חלק מהתפילה. ובהג"ה שעל הלבוש שם כתב עוד טעם, שקדושת שבת אינה בטלה לגבי קדושת יום הכיפורים. לפיכך אפשר לומר שאפילו אם שכח להזכיר שבת בתפילת נעילה צריך לחזור משום קדושת שבת שצריך להזכירו חמיר, מה שאין כן קדושת ראש חודש בטלה לגבי שבת, ולכן אינו חוזר אם לא הזכיר ראש חודש בברכת המזון שבשבת.

עז. במאמר מרדכי (ס"ק י) כתב שכעין זה מצינו בסימן ר"ח שאינו יכול להוסיף מספק שום תוספת בברכה מעין שלוש, אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות. וכן בסימן רפ"ד שיש אומרים שראש חודש שחל בשבת מזכיר ראש חודש בברכת ההפטרות אבל אינו חותם בשל ראש חודש, ואין אומרים שיוזכר של ראש חודש, אף על פי שבלאו הכי הוא מברך.

עת. כתב הפרי מגדים, שמכל מקום אין דינה ממש כראש חודש, שבראש חודש אם שכח לומר 'יעלה ויבוא' ונזכר באמצע 'הטוב והמטיב' כתב בהג"ה (ס"ו) שאינו מזכיר ראש חודש ב'הרחמן' מפני שיש בו כמה 'שמות', אבל בסעודה שלישית בשבת השוכח לומר 'רצה' בברכת המזון לאחר שהתחיל ברכת הטוב והמטיב, אף על פי שאינו חוזר לראש, מכל מקום יכול להזכיר שבת ב'הרחמן'. והטעם, שכיון שבסימן רצ"א (ס"ט) נקט השו"ע לעיקר כדעת הסוברים שצריך לאכול דווקא פת בסעודה שלישית, לכן יש לה מעלה יותר מראש חודש ויוזכר 'שבת' בהרחמן (מש"ל ס"ו).

עט. עיין בערוך השלחן (ס"ט) שכתב שכיון שהרבה מרבתינו סוברים שחובה לאכול פת בסעודה שלישית, וכתב הטור (בסוף הסימן) שלדעת המחייבים לאכול פת בסעודה שלישית צריך לחזור אם שכח בה 'רצה' בברכת המזון. אם כן אף שהבית יוסף פסק שאין צריך לחזור משום שיש פוסקים שסוברים שאין חיוב לאכול פת בסעודה שלישית, כל זה בסתם, אבל מי שקבל על עצמו כחובה לאכול פת בסעודה זו, ודאי צריך לחזור כיון דסבירא ליה שחייב לאכול בה מדינא. אמנם בברכי יוסף (פי' ולא סק"ה) למד בב"י שהביא בשם התרומה הדשן (פי' לה) שאפילו אם קבל על עצמו לחובה אינו חוזר. וכן במשנ"ב נראה שלא חילק בכך.

פ. ונמצא לפי זה שאין חילוק בין סעודה שלישית בשבת לסעודה שלישית ביום טוב אלא בטעם הדין שאינו חוזר, שהטעם בסעודה שלישית ביום טוב הוא שלדבריו הכל אינו חייב לאכול בה פת, ובסעודה שלישית בשבת הטעם הוא משום ספק שמא הלכה כדעת האומרים שאין צריך לאכול בה פת (ממני סק"ל).

עד. ויש לומר ברכה זו בשם ומלכות משום שבת. ואף שדעת השו"ע לעיל בסעיף ז' שאין אומרים שם ומלכות בברכת 'אשר נתן' בראש חודש, כאן כיון שאף בלא ראש חודש הוא צריך להזכיר שם ומלכות בגלל שבת, ורק בדרך אגב מזכיר גם ראש חודש, אין בזה איסור (דכן סמ"ס).

עה. משום שיום זה נתחייב באכילה, וכמו שאמרנו לגבי יום הכיפורים שחל בשבת שצריך להזכיר של שבת גם בתפילת נעילה משום שיום הוא שנתחייב בארבע תפילות אף על פי שמצד שבת אינו חייב בתפילה זו (הגהות מרדכי שם פ"ח טו).

עו. שאף שיום זה נתחייב באכילה, מכל מקום הרי אם לא היה היום שבת לא היה חיוב אכילה משום ראש חודש לבד. וכמו לגבי ברכת ההפטרות בשבת שחל בה ראש חודש, שאין מזכירים של ראש חודש בברכת ההפטרות משום שאם לא היה שבת היום לא היו מפטירים בנביא בראש חודש (הגהות מרדכי ס"ט). ואף שלגבי יום הכיפורים שחל בשבת אנו אומרים שכיון שיום זה נתחייב בארבע תפילות יש להזכיר ככולן של שבת אף על פי שגם שם אפשר לומר 'אי לאו יום כיפור אין נעילה בשבת', כתב הט"ו (סק"ה) שכבר זו 'יום הוא שנתחייב בארבע תפילות' אין אומרים אלא לכתחילה, אבל כדיעבד גם ביום כיפור שחל בשבת אם לא הזכיר שבת בתפילת נעילה אינו חוזר משום שיש לומר 'אי לאו יום הכיפורים אין נעילה בשבת' [והיא מחלוקת הפוסקים וכתב הבית יוסף (פי' מרנ ד"ס וס) שספק ברכות להקל], וכן בנידון דידן שמדובר רק לגבי דיעבד אם לחזור או לא אומרים 'אי לאו שבת אין חיוב אכילה בראש חודש', ואינו חוזר. ועיין במגן אברהם (פי' מרנ סק"ג) שכתב שנראה מלשון השו"ע (ס"ט) שדוקא אם לא הזכיר שבת בודאי של הש"ץ נעילה אין מחזירין אותו מפני שהזכיר בתפילה, אבל אם לא הזכיר כלל של שבת בתפילת נעילה מחזירין אותו, ומה שכתב הבית יוסף שהיא מחלוקת בהגהות מרדכי, המעיין בהגהות מרדכי שם יראה שהמחלוקת אינה לגבי יום הכיפורים שחל בשבת אלא לגבי ראש חודש שחל בשבת.

ולפיכך כתב המגן אברהם (פ"א ס"ק י) טעם אחר בעניינינו, שהטעם שבראש חודש שחל בשבת אינו חוזר אף שיום הוא שנתחייב באכילה ולא סגי דלא אכיל פת, הוא, כי משום האי מיעוטא לא תיקנו לחזור, כלומר שלגבי שבת שתקנו שבכל תפילה שמתפללים בשבת צריך להזכיר בה 'שבת' [ואם לא הזכיר חזרו] אם כן כשחל בו יום הכיפורים שיש בו תפילה נוספת [תפילת נעילה], גם בה צריך להזכיר שבת, כיון שאין זו תקנה מחודשת, מה שאין כן בעניינינו שבכל ראש חודש אינו חוזר אם שכח ולא אמר 'יעלה ויבוא' בברכת המזון, ואנו רוצים לתקן שאם היה זה בראש חודש שחל בשבת יצטרך לחזור, משום שיום הוא שחייב באכילה, תקנה חדשה כזו אין מתקנים בגלל טעם זה. ועוד שביום הכיפורים שחל בשבת יש חיוב מחמת השבת להתפלל שלוש תפילות, וכיון שחל בו גם יום הכיפורים יש להתפלל עוד תפילה, בזה אנו ממשכינן את החיוב להזכיר שבת בשלישית התפילות זו על התפילה הרביעית תפילת נעילה, אבל לגבי חזרה למי שכח להזכיר ראש חודש בברכת המזון, שאם לא היה ראש החודש חל בשבת לא היה חוזר, משום שאין כלל חיוב אכילת פת בראש חודש, אם כן אף כשחייב לאכול משום שבת, אם שכח להזכיר ראש חודש לא יחזור.

וב'בוש' כתב בתחילה, מי יימר שהשוכח שבת בתפילת נעילה צריך לחזור [וכסברת ה"י], ועוד כתב, שיום הכיפורים בכל פעם שיבוא חייב להתפלל בו

הלכות ברפת המזון סימן קפח

מ טור בשם אחר
הר"ר יחיאל בן כל בו
(סי' סה) ס ארנות
תיים בשם התוספות.

(כח) אינו חוזר. (כט) ואם שכח [גם] של (ד) שבת ונזכר קדם שהתחיל הטוב והמטיב, כולל ראש חדש עם שבת ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ברפת המזון ומזכיר של שבת ושל ראש חדש. ויש מי שאומר שאם שכח של שבת וראש חדש ונזכר קדם שהתחיל הטוב והמטיב, אומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, והותם בשל שבת [*] (ל) ואינו הותם בשל ראש חדש: ח * * * סעודה שלישית (ה) * בשבת (לא) דינה (ו) כראש חדש: ט ישלשה שאכלו בשבתות וימים טובים ושכחו להזכיר מעין המאדע והם צריכים לחזר לראש ברפת המזון, יכרוף כל אחד בפני עצמו, פי מידי זמן כבר יצאו: י היתה אוכל ויצא שבת * מזכיר של שבת בברפת המזון, (לב) * דאזלינן (לג) בתר

שערי תשובה

באר היטב
כראש חדש צין פס: ז (ד) שבת. ואם שכח של שבת לחוד אינו מזכיר ראש חדש בברכה, מיהו כשפתח הטוב והמטיב דחזור לראש, לכלי עלמא מזכיר של ראש חדש. ובשבת הנכה אם הזכיר של הנכה ולא של שבת חוזר לראש ואינו מזכיר של הנכה, דהא אינו חובה להזכיר של הנכה. מגן אברהם (סי' סו): ח (ה) בשבת. דכיום טוב דוקא בסעודה אחת של לילה ואחת של יום. משביח (מטן ס' ר"ה): (ו) כראש חדש. אף ואם אבל סעדה רביעית בשבת לא הדר לראש. תוספות. וכתב המגן אברהם (סי' טו)

חוזר בשביל יעלה ויבא, מה שאין כן בעל הנסים דאיכא דעות דחזור (אפלו בברפת המזון דתננה צין סימן חרפ"ב (ס"א), ולדעת רש"ל (סי' מה) היינו בברפת המזון דפורים, צין ט"ז סימן (חרצ"ה) [תרצ"ג] (ס"ב) ולכן יש לומר בתוך שאר התעמל כ"י צין פס: [בשו"ע] ואינו הותם בשל ראש חדש. צין במגן אברהם (סי' סו) שדעתו שהותם בשל על גב דלכתחלה ח"ב לאכל פת, מכל מקום פינון שיש דעוה פנה ספק ברכות להקל.

באור הלכה

ולשמחה ואינו הותם, כמו בראש חדש: (כח) אינו חוזר. כמו בכל ראש חדש כששכח, ונאף על גב דבההוא יומא לא סגי דלא אכיל פת, ההיא משום שבת היא ונלאו משום ראש חדש דאכילת פת בראש חדש ליכא חיובא, ושל שבת הרי הזכיר: (כט) ואם שכח גם של שבת, כן צריך לומר, וכן הגרסא בשלחן ערוך של עולת תמיד. ובשכח של שבת לכד (ו) בודאי אין צריך לכלל גם של ראש חדש בברכה זו, פינון שפכר הזכיר ראש חדש ביעלה ויבא. ומכל מקום אם לא נזכר עד לאחר שפתח בהטוב והמטיב לחזור לראש ברפת המזון בשביל הנכה של שבת, (כ) אז צריך לומר עוד הפעם גם יעלה ויבא, דברפת המזון הראשון נתבטל לגמרי: (ל) ואינו הותם בשל ראש חדש. כדלעיל דליכא חתימה כמו בראש חדש, ונאף על גב דהכא מזכיר השם בחתימה בלא הכי משום שבת, מכל מקום אינו כדאי להזכיר דהזכרת השם הוא על שניהם. ומכל מקום לדינא מסקי (כ) האחרונים דיוזכיר בחתימה גם ראש חדש, מטעם דבלאו הכי הרבה פוסקים סבירא להו דגם בכל ראש חדש צריך לחתם בברכה כמו ביום טוב, ונאף על פי שאין אנו נוהגין בנותייהו משום חשש ברכה שאינה צריכה, הכא דבלאו הכי הותם בברכה בשביל שבת שפיר דמי לומר מקדש השבת וישאל וראשי חדשים: ח (לא) דינה בראש חדש. שאינו חוזר אם התחיל ברפת הטוב והמטיב, ולפי שיש אומרים שסעודה שלישית אין צריך פת, ונאף שאין דבריהם עקר כמו שכתב המחבר בסימן רצ"א סעיף ה', מכל מקום יש לחשש לדבריהם שלא לכתס לספק ברכה לבטלה. ובסעודה שלישית ביום טוב לדברי הכל אינו חוזר, שהרי לדברי הכל אינו אלא רשות וכמו שכתבנו לעיל בסעיף קטן כ"ו. (כ) ומכל מקום אם נזכר קדם שהתחיל ברפת

בגדי ישע (סי' יא) שמישבו דבכאן גבי יעלה ויבוא שכתבנו בזה לצאת ידי חיוב ברכה גרע ויש בזה חשש ברכה לבטלה, צין פס שהביא סמיון לדבריו: ח * סעודה שלישית וכו'. אכל שמי סעודות הראשונות בודאי ח"ב פת לכלי עלמא דהא פתיב (ושעיה נח יג) ונקראת לשבת ענג' ואין ענג בלא פת [הרשב"א בחרושיו (מט' ד"ה חלה)]. ובתוספות רבנו יהודה על ברכות (מט' ד"ה ברכה) איתא דהוא הדין ביום טוב דכתיב ביה שמחה ואין זה בלא לחם: * בשבת דינה בראש חדש. * צין במשנה ברורה (סי' לא) מה שכתבנו דאם לא התחיל עדין ברפת הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן כמו בראש חדש והוא ממגן אברהם סעיף קטן ט"ז צין פס, ומשמע דלענין חתימה גם כן שנה לראש חדש דאינו הותם, ואולי לטעמיה בסעיף קטן ד' דכל היכא דבדיעבד אין מחזורין אותו הוא הדין דאינו הותם אם נזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב, אכן לפי מה שכתבנו פס (שע"ז סי' טו) בשם הנהר שלום (סק"ה) דאינו מליי כלל זה בזה דדוקא גבי ראש חדש מספקא ליה לתלמודא אי חתיים משום דלא חשיבא יומא קלי האי לקבע עליו ברכה בברפת המזון בפתיחה ונתימה, אם כן הוא הדין בענייננו נהי דמחמירין שלא להתחילו אם נזכר לאחר שפתח בהטוב והמטיב, מכל מקום יום שבת בודאי חשיבא וכשנזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב צריך לומר אשר נתן וכו' בפתיחה ונתימה, ובפרט בסעודה ג' דמעקר הדין כבר פסק המחבר בסימן רצ"א סעיף ה' דחייבה דוקא בפה, אחר כך מצאתי בנהר שלום (סי' ט) בסעיף זה שגם הוא מצדד כדברינו:

* מזכיר של שבת בברפת המזון. * צין משנה ברורה (סי' לב) ומכל מקום אם שכח להזכיר ונזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב, נראה לי שאין מברך אשר נתן וכו', לפי מה שכתב המגן אברהם בסימן רצ"א סעיף קטן י"ד צין פס דגם המחבר בסימן זה שפוסק דאזלינן בתר התחלת הסעודה גם כן ספוקי מספקא ליה, בודאי אין לברך מספק שום ברכה בשם ומלכות. וזה פתבנו לפי הכרעתינו למעלה (ר"ה אומר) דגם בראש חדש צריך לברך בשם ומלכות, אכן לפי מה שכתבו שארי אחרונים שגם בראש חדש והוא הדין בסעודה שלישית של שבת אפלו כשמברך מבעוד יום אינו מזכיר שם ומלכות, אין נפקא מנה בכל זה דודאי גם עתה מתר לברך בלי שם ומלכות:

הטוב והמטיב, אפלו בסעודה רביעית (מ) או חמישית בשבת יום וכו' או שנתן ימים טובים וכו', (נ) כמו שאומר בראש חדש אף ונכיןן שהתחלת הסעודה היתה מבעוד יום כבר נחתיב להזכיר מעין המאדע, ועל כן אפלו נמשך זמן רב בליקלה לא נפקע חיובו. * וכתבנו האחרונים דאם התפלל מעריב קדם בברפת המזון שוב אינו מזכיר של שבת בברפת המזון דמיתוי כסתרי אהודי: (לג) בתר התחלת הסעודה. * ולפיכך אף אם חל ראש חדש במוצאי שבת מזכיר בברפת המזון של שבת לכד ולא של ראש חדש. ודוקא כשנזכר סעודתו מבעוד יום, אבל אם אכל פת גם בליקלה ויש עליו חיוב להזכיר גם של ראש חדש, וישגיהן אי אפשר להזכיר דהוי תרתי דסתרי דהיאף יאמר ביום השבת הנה ואתר כך יאמר ביום ראש חדש הנה דהא ראש חדש הוא ביום ראשון, אם כן מוטב להזכיר של ראש חדש דזה יש חיוב לכלי עלמא, מה שאין כן בהזכרת שבת דיש פלוגתא בין הראשונים אם ח"ב להזכיר כלל כשמברך במוצאי שבת (ואף דאנן פסקינן כאן בשלחן ערוך דאזלינן בתר מעיקרא וח"ב להזכיר של שבת במוצאי שבת, מכל מקום כאן שהוא מקום הדחק מוטב שיזכר הזכרת שבת מפני הזכרת ראש חדש שהוא חיוב לכלי עלמא). אכן במוצאי שבת להנכה ופורים, אפלו אם גמר סעודתו בליקלה אינו מזכיר של הנכה ופורים רק של שבת לכד, פינון דבלאו הכי הנכה מעין המאדע דתננה ופורים אינו אלא רשות כנ"ל בסימן קפ"ז סעיף ד', כן כתב המגן אברהם (סי' יח) ועוד הרבה אחרונים. (ט) * ויש אומרים דאם חל יום טוב או ראש חדש במוצאי שבת יזכיר רצה וגם יעלה ויבא, דאזלינן בתר התחלת הסעודה וגם בתר שעה שהוא מברך בו, ולא קפדינן במה דנראה כסותרים אהודי,

שער הגיון

ח (ג) מגן אברהם (סי' טו): (נד) פרי מגדים (סי' טו): (נה) היינו בלא חתימה, ועין בבאור הלכה (ד"ה בשבת) מה שכתבנו בזה: * (נז) ט"ז (סק"ה) ומגן גבורים (אלף הטען סי' יט) ובגרי ישע (סי' יח):

(כ) מגן אברהם (סי' יט): (כז) מגן אברהם (שם) ושארי אחרונים, ולא העמתי מה שכתב לענין תנקה דבריו אינו מברחין וכמו שפיער הפרי מגדים י"ח: (כח) הגר"ז (סי' י) ודרך החיים (ר"ן ברכת הטיון סי' ט) וח"י אדם (כלל ק"ח סי' י):

הלכות ברכת המזון סימן קפח

צ"ג: [ב]

משנת שעה"צ

סעיף ט - שו"ע

יברך כ"ף אחד בפני עצמו ולא יזמנו יחד כשחוזרים ומברכים, כי מירי זימון כבר יצאו, משום שברכת הזימון היא ברכה בפני עצמה ואינה חלק מברכת המזון^א.

סעיף י

הקדמה: הסעיף שלפנינו הן במי שהתחיל לסעוד בשבת והמשך סעודתו עד לאחר צאת השבת, אם צריך להזכיר של שבת בברכת המזון

ביאורי ההלכה

ד"ה בשבת דינה כראש חודש

עיון במשנה ברורה מה שכתבנו דאף בסעודה שלישית אם לא התחיל עדיין ברכת המזון והמטיב אומר 'ברוך שנתן' כמו בראש חודש, ומשום שאין זו חזרה. והוא ממגן אברהם סעיף קטן מ"ז עיון שם. ומשמע דלענין חתימה גם כן דינה שווה לדין השוכח יעלה ויבוא בראש חודש, דאינו חותם בברכת אשר נתן בסעודה שלישית כבשאר סעודות השבת. ואזיל לטעמיה בפני קטן ז', דדין החתימה בסוף ברכת אשר נתן ודין החזרה אם התחיל כבר את ברכת הטוב והמטיב שווים, וכ"ף היכא דבדיעבד אין מחזירין אותו הוא הדין דאינו חותם אם נזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב, ולפי זה כתב, שאם שכח ולא הזכיר יעלה ויבוא בראש השנה, אף אם נזכר קודם ברכת הטוב והמטיב לא יחתום בברכת אשר נתן מפני שיש אומרים שמצוה לצום [כמובא לעיל (מש"צ ס"ק ט"ו)], והוא הדין בסעודה שלישית. אכן לפי מה שכתבנו שם בשם הנהר שלום דאינו תלוי כל"ף

שמברך במוצאי שבת. ודין זה תלוי במחלוקת הראשונים, דעת הרא"ש בכתובה (כלל נ"ט ס"ו) שאין להזכיר כלל של שבת בחול, אף על פי שנתחייב בו בשבת^ב. אמנם בהגהות מיימוניות (מגילה פ"ג ה"ד אות ה) הביא בשם מהר"ם שמי שאכל סעודת פורים ונמשכה סעודתו עד הלילה צריך להזכיר 'על הניסים' בברכת המזון^ג, וזה דלא כדברי הרא"ש.

שו"ע

דאזלינן בתר התחלת הסעודה^ד, שהרי חיוב ברכת

זה בזה, והטעם שאין חותמין בברכת אשר נתן בראש חודש הוא דמספקא ליה להשי"ס אם חותמים או לא, ודוקא גבי ראש חודש מספקא ליה לתלמודא אי חתים משום דלא השיבא יומא כולי האי [-שאיין השיבות יום זה גדולה כל כך] בכדי לקבוע עליו ברכה בברכת המזון בפתיחה וחתימה, אבל בראש השנה חותם. אם כן הוא הדין בענינינו, נהי דמחזירינן שלא להחזירו אם נזכר לאחר שפתח ב'הטוב והמטיב' מפני שאינו חייב לאכול פת בסעודה שלישית בשבת לדברי הכל, מכל מקום יום שבת בודאי השיבא, ואם כן כשנזכר קודם שפתח ב'הטוב והמטיב' צריך לומר 'אשר נתן' בפתיחה וחתימה, וכדין ראש השנה לדעת הנהר שלום. ובפרט בסעודה שלישית דמעיקר הדין פסק המחבר בסימן רצ"א סעיף ה' כדעת הסוכרים החיובה דוקא בפת, אם כן חיובה חמור יותר מסעודת ראש השנה. אחר כך מצאתי בנהר שלום בסעיף זה שגם הוא מצדד בדבריני^ה.

צינונים והערות

פא. וראיה, שהרי כשאין אוכלים שלושה יחד, אין אומרים אותה אף על פי שחייבים בברכת המזון (ערוך פגלון מ"ב).
פב. וכמו שלגבי תפילת מנחה של שבת, אם לא התפלל אותה מתפלל במוצאי שבת שתיים של חול אף על פי שנתחייב בתפילת התשלומין בשבת, הרי מוכח שאם מתפלל בחול אינו מזכיר של שבת, והוא הדין לגבי ברכת המזון. עוד הביא ראייה ממה שמבואר בתוספתא (פ"א פ"ג) לגבי בני חבורה שהיו יושבים ואוכלים בערב שבת ונכנסה שבת באמצע סעודתם, מזכירים של שבת בברכת המזון, הרי שאף על פי שנתחייבו בזה בחול אין מברכין של חול אלא של שבת. והוא הדין להיפך.
פג. מהר"י"ל בכתובה (ס"ו נ"ו אות ו) מיישב את דעת מהר"ם שלא יקשה עליו ממה שאמרו שמי שלא התפלל מנחה בשבת יתפלל מעריב שתיים של חול (ולא נסעט הקדומים). שיש לחלק ביניהם, כי לגבי תשלומי תפילה כיון שזמן תפילת המנחה כבר עבר ואינו מתפלל אלא לתשלומין, היאך יתפלל של שבת, שהרי הוא צריך להזכיר הבדלה בתפילה הראשונה שמתפלל לשם חובה [כמבואר בטור ושו"ע (ל"א ס"ו) ק"פ ס"ב] שהתפילה הראשונה באה לשם חובה והשניה באה לתשלומין עבור התפילה שלא התפלל, וכאן שהבדיל והזכיר בזה שהיום לא שבת, שוב אינו יכול להתפלל של שבת. אבל ברכת המזון כאן באה על הסעודה שסעד בשבת, וכיון שלא התפלל עדיין מעריב בין של חול מזכיר של שבת. ובביאור הגר"א הביא ראייה לדעתו מירושלמי (מקום פ"ד ה"א וענין פ"ד ס"ב) שאמרו שם שר' יוחנן סובר שזמן תפילת נעילה ביום הכיפורים הוא בנעילת שערי ההיכל של בית המקדש (שהיו ננעלות לאחר הקרבת תמיד של בין הערבים והעלאת הנרות, ועדיין יום הוא). ורב סובר שזמן תפילת הנעילה הוא בנעילת שערי שמים [נעת שהשמש נכנסה בתוך השערים] והיינו לאחר השקיעה. ומקשה הגמרא ממעשה שהובא שם שארזי אמו של רב ארז היה שומר טליתו של רב ביום הכיפורים, ורב אמר לו, כשתראה את השמש בראש האילנות כשהיא עומדת לשקוע, תן לי טליתי כדי שאתפלל תפילת נעילה, ומוכח ממעשה זה שהתפלל נעילה לפני השקיעה. ומתוך רב מתנא, שרב ור' יוחנן אינם חולקים לגבי זמן התחלת התפילה,

שלכולי עולמא צריך להתחיל להתפלל מבעוד יום, אלא מחלוקתם היא לגבי גמר התפילה, שלדעת רב צריך להמשיך בתפילתו עד לאחר צאת הכוכבים, ולדעת ר' יוחנן צריך לגימרה סמוך לשקיעת החמה. ומביא מכאן ראייה שכיון שהתחיל ביום לא איכפת לנו בזה שמסיים תפילתו בלילה, וה"ה בענינינו.
פד. עיון בב"ח (פ"ג) שציון לסימן רע"א (פ"ו) שפסק שם השו"ע כדעת הרא"ש, שאם אכל סעודה בערב שבת וחשכה לו וקדש היום, צריך להזכיר שבת בברכת המזון, וזה לכאורה דלא כמבואר כאן שהולכים אחר התחלת הסעודה, ואם כן אם התחיל הסעודה בחול לא יזכיר של שבת. ובסימן תרצ"ה (פ"ג) הביא השו"ע את שתי הסברות. וסותר השו"ע את עצמו. וכתב להלכה שהעיקר כמו שכתב בשו"ע כאן שהולכים אחר תחילת הסעודה, ולכן בענינינו יזכיר של שבת. ועיון בעולת תמיד (סק"ה) שכתב לחלק בין שני הפסקים, שהאוכל סעודה שלישית של שבת יש לו מצוה להוסיף מחול על הקודש, ולכן אף אם יצאה שבת מכל מקום יש לומר שאצלו עדיין שבת, שהוא מוסיף מחול על הקודש. ואף אם הסעודה התארכה הרבה זמן לאחר השבת, שאי אפשר לומר שהיא מההוספה שהוסיף מחול על הקודש, מכל מקום לא פלוג רבנן. מה שאין כן בסימן רע"א שמדובר במי שאוכל סעודה בערב שבת ונמשכה סעודתו עד שחשכה ונכנסה שבת, שלא שייך בזה המצוה להוסיף מחול על הקודש, אם כן מיד בצאת הכוכבים כיון שנכנסה שבת צריך להזכירה בברכת המזון.
זכמ"ג אברהם (פ"ק י"ז) דחה את דברי העולת תמיד, שהרי השו"ע כתב שהולכים אחרי תחילת הסעודה גם לגבי ראש חודש שאם התחיל לאכול בראש חודש וחשכה לו שמוכיר ראש חודש בברכת המזון, ושם הרי אין מצוה להוסיף מחול על ראש חודש. ותירץ את קשיית הב"ח באופן אחר, שהשו"ע הסתפק כדעת מי ההלכה, האם הולכים אחר תחילת הסעודה או אחר זמן הברכה, ולכן נקט בכל מקום לחומרא להזכיר בכל אופן בין אם התחיל בשבת ויצאה השבת באמצע אכילתו, ובין להיפך כשנכנסה השבת באמצע סעודתו.
זה. וכתב שכן משמע מהתוספות (נרכות מט: ד"ה ולי) שכתבו 'מיהו

[יון וכתב, שאף שהתוספות נכנסו מט: ד"ה ולי] [שמלשונם למד המגן אברהם (ס"ק ט"ו) שיש לומר ברכת אשר נתן מברכים על סעודה הרביעית, והיה מקום לחלק בין סעודה רביעית לסעודה חמישית, ולומר שדוקא בסעודה רביעית יש לחשוב לדעת ר' חידקא (שם ק"ה) שחייב לאכול סעודה רביעית בפת ולכן יאמר 'ברוך אשר נתן', מה שאין כן בסעודה חמישית שאין מי שסובר שצריך לאכול חמש סעודות בשבת, ולכן גם ברכת אשר נתן לא יברך אם שכח לומר ירצה, אין לחלק ביניהם, מפני שהלכה לא פסקו כדעת ר' חידקא ויש חובה לאכול רק שלוש סעודות בשבת. אלא הטעם שבסעודה הרביעית או החמישית אם נזכר לפני 'הטוב והמטיב' אמר 'ברוך אשר נתן', מפני שסעודה שאינה חובה דינה כראש חודש.

קיצור ביה"ל

ד"ה סעודה שלישית. שמי סעודות הראשונות בין נסגרו ועין צום כונן צודאי מייצ עפת לכולי עולמא, לכן אם שכת להזכיר בהן שבת או יום טוב חזרה.

ד"ה בשבת דינה כראש חודש. לדעת המג"א אם נזכר קודם הטוב והמטיב שלא הזכיר לזה אמר ברכת אשר נתן ללא חתימה כמו גר"ם. אמנם לפי מה שכתבנו נפש הנהר שלום אינו דווקא לר"ם בזה, וחתם נצרכה אשר נתן.

הלכות ברפת המזון סימן קכח

(כח) אינו חוזר. (כט) ואם שכח [גם] של (ד) שבת ונזכר קדם שהתחיל הטוב והמטיב, כולל ראש חדש עם שבת ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, ואם פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש ברפת המזון ומזכיר של שבת ושל ראש חדש. ויש מי שאומר שאם שכח של שבת וראש חדש ונזכר קדם שהתחיל הטוב והמטיב, אומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, והותם בשל שבת [*] (ל) ואינו הותם בשל ראש חדש: ח * * * סעודה שלישית (ה) * בשבת (לא) דינה (ו) כראש חדש: ט ישלשה שאכלו בשבתות וימים טובים ושכחו להזכיר מעין המאדע והם צריכים לחזר לראש ברפת המזון, יכרוף כל אחד בפני עצמו, פי מידי זמן כבר יצאו: י היתה אוכל ויצא שבת * מזכיר של שבת בברפת המזון, (לב) * דאזלינן (לג) בתר

מ טור בשם אחי הר"ר יחיאל, נ כל בו (סי' מה) ס ארנות חיים בשם התוספות.

שערי תשובה

כראש חדש צין פס: ז (ד) שבת. ואם שכח של שבת לחוד אינו מזכיר ראש חדש בברכה, מיהו כשפתח הטוב והמטיב דחזר לראש, לכלי עלמא מזכיר של ראש חדש. ובשבת הנכה אם הזכיר של הנכה ולא של שבת חוזר לראש ואינו מזכיר של הנכה, דהא אינו חובה להזכיר של הנכה. מגן אברהם (סי' ס"א): ח (ה) בשבת. דכיום טוב דוקא בסעודה אחת של לילה ואחת של יום. משביח (מטן ס"א ר"ח): (ו) כראש חדש. אף ואם אבל סעדה רביעית בשבת לא הדר לראש. תוספות. וכתב המגן אברהם (סי' טו)

חוזר בשביל יעלה ויבא, מה שאין כן בעל הנסים דאיכא דעות דחזרו (אפלו בברפת המזון דתננה עין סימן חרפ"ב (סי' א), ולדעת רש"ל (סי' מה) היינו בברפת המזון דפורים, עין ט"ו סימן (חרצ"ה) [תרצ"ג] (סי' כ) ולכן יש לומר בתוך שאר התענות כו' עין פס: [בשו"ע] ואינו הותם בשל ראש חדש. עין במגן אברהם (סי' ס"א) שדעתו שהותם בשל ע"ג ובתפלתה חוב לאכל פת, מכל מקום פינון שיש דעוה פנה ספק ברכות להקל.

באור הלכה

ולשמחה ואינו הותם, כמו בראש חדש: (כח) אינו חוזר. כמו בכל ראש חדש כששכח, ונאף על גב דבההוא יומא לא סגי דלא אכיל פת, ההיא משום שבת היא ונלאו משום ראש חדש דאכילת פת בראש חדש ליכא חיוקא, ושל שבת הרי הזכיר: (כט) ואם שכח גם של שבת, כן צריך לומר, וכן הגרסא בשלחן ערוך של עולת תמיד. ובשכח של שבת לכד (ו) בודאי אין צריך לכלל גם של ראש חדש בברכה זו, פיון שפכר הזכיר ראש חדש ביעלה ויבא. ומכל מקום אם לא נזכר עד לאחר שפתח בהטוב והמטיב לחזר לראש ברפת המזון בשביל הנכה של שבת, (כ) אז צריך לומר עוד הפעם גם יעלה ויבא, דברפת המזון הראשון נתבטל לגמרי: (ל) ואינו הותם בשל ראש חדש. כדלעיל דליכא חתימה כמו בראש חדש, ונאף על גב דהכא מזכיר השם בחתימה בלא הכי משום שבת, מכל מקום אינו כדאי להזכיר דהזכרת השם הוא על שניהם. ומכל מקום לדינא מסקי (כ) האחרונים דיוזכיר בחתימה גם ראש חדש, משעם דבלאו הכי הרבה פוסקים סבירא להו דגם בכל ראש חדש צריך לחתם בברכה כמו ביום טוב, ונאף על פי שאין אנו נוהגין בנותייהו משום חשש ברכה שאינה צריכה, הכא דבלאו הכי הותם בברכה בשביל שבת שפיר דמי לומר מקדש השבת וישאל וראשי חדשים: ח (לא) דינה בראש חדש. שאינו חוזר אם התחיל ברפת הטוב והמטיב, ולפי שיש אומרים שסעודה שלישית אין צריך פת, ונאף שאין דבריהם עקר כמו שכתב המחבר בסימן רצ"א סעיף ה', מכל מקום יש לחשש לדבריהם שלא לכתס לספק ברכה לבטלה. ובסעודה שלישית ביום טוב לדברי הכל אינו חוזר, שהרי לדברי הכל אינו אלא רשות וכמו שכתבנו לעיל בסעיף קטן כ"ו. (כ) ומכל מקום אם נזכר קדם שהתחיל ברפת

בגדי ישע (סי' יא) שמישבו דבכאן גבי יעלה ויבוא שכתבנו בזה לצאת ידי חייב ברכה גרע ויש בזה חשש ברכה לבטלה, עין פס שהביא סמיון לזכרון: ח * סעודה שלישית וכו'. אכל שמי סעודות הראשונות בודאי חוב פת לגלי עלמא דהא פתיב (ושעיה נח יג) ונקראת לשבת ענג' ואין ענג בלא פת [הרשב"א בחרושיו (מט: ד"ה תפלה)]. ובתוספות רבנו יהודה על ברכות (מט: ד"ה כרכה) איתא דהוא הדיון ביום טוב דכתיב ביה שמחה ואין זה בלא לחם: * בשבת דינה בראש חדש. * עין במשנה ברורה (סי' לא) מה שכתבנו דאם לא התחיל עדין ברפת הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן כמו בראש חדש והוא ממגן אברהם סעיף קטן ט"ו עין פס, ומשמע דלענין חתימה גם כן שנה לראש חדש דאינו הותם, ואולי לטעמיה בסעיף קטן ד' דכל היכא דבדיעבד אין מחזירין אותו הוא הדיון הותם אם נזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב, אכן לפי מה שכתבנו פס (שע"צ סי' טו) בשם הנהר שלום (סי' ד) דאינו מליי כלל זה בזה דדוקא גבי ראש חדש מספקא ליה לתלמודא אי חתים משום דלא חשיבא יומא גלי האי לקבע עליו ברכה בברפת המזון בפתיחה ונתימה, אם כן הוא הדיון בענייננו נהי דמחזירין שלא להתחילו אם נזכר לאחר שפתח בהטוב והמטיב, מכל מקום יום שבת בודאי חשיבא וכשנזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב צריך לומר אשר נתן וכו' בפתיחה ונתימה, ובפרט בסעודה ג' דמעקר הדיון כבר פסק המחבר בסימן רצ"א סעיף ה' דחייבה דוקא בפה, אחר כך מצאתי בנהר שלום (סי' ט) בסעיף זה שגם הוא מצדד כדברינו:

* מזכיר של שבת בברפת המזון. * עין משנה ברורה (סי' לב) ומכל מקום אם שכח להזכיר ונזכר קדם שפתח בהטוב והמטיב, נראה לי שאין מברך אשר נתן וכו', לפי מה שכתב המגן אברהם בסימן רצ"א סעיף קטן י"ד עין פס דגם המחבר בסימן זה שפוסק דאזלינן בתר התחלת הסעודה גם כן ספוקי מספקא ליה, בודאי אין לברך מספק שום ברכה בשם ומלכות. וזה פתבנו לפי הכרענו למעלה (ד"ה אומר) דגם בראש חדש צריך לברך בשם ומלכות, אכן לפי מה שכתבו שארי אחרונים שגם בראש חדש והוא הדיון בסעודה שלישית של שבת אפלו כשמברך מבעוד יום אינו מזכיר שם ומלכות, אין נפקא מנה בכל זה דודאי גם עתה מתר לברך בלי שם ומלכות:

הטוב והמטיב, אפלו בסעודה רביעית (מ) או חמישית בשבת יום וכו' או שנתן ימים טובים וכו', (נ) כמו שאומר בראש חדש אף ונכיןן שהתחלת הסעודה הנה מבעוד יום כבר נחתיב להזכיר מעין המאדע, ועל כן אפלו נמשך זמן רב בליקלה לא נפקע חיובו. * וכתבנו האחרונים דאם התפלל מעריב קדם בברפת המזון שוב אינו מזכיר של שבת בברפת המזון דמיתוי כסתרי אהודי: (לג) בתר התחלת הסעודה. * ולפיכך אף אם חל ראש חדש במוצאי שבת מזכיר בברפת המזון של שבת לכד ולא של ראש חדש. ודוקא כשנזכר סעודתו מבעוד יום, אבל אם אכל פת גם בליקלה ויש עליו חיוב להזכיר גם של ראש חדש, וישגיהן אי אפשר להזכיר דהוי תרתי דסתרי דהיאף יאמר ביום השבת הנה ואתר כך יאמר ביום ראש חדש הנה דהא ראש חדש הוא ביום ראשון, אם כן מוטב להזכיר של ראש חדש דזה יש חיוב לכלי עלמא, מה שאין כן בהזכרת שבת דיש פלוגתא בין הראשונים אם חוב להזכיר כלל כשמברך במוצאי שבת (ואף דאנן פסקינן כאן בשלחן ערוך דאזלינן בתר מעיקרא וחוב להזכיר של שבת במוצאי שבת, מכל מקום כאן שהוא מקום הדחק מוטב שיזכר הזכרת שבת מפני הזכרת ראש חדש שהוא חיוב לכלי עלמא). אכן במוצאי שבת להנכה ופורים, אפלו אם גמר סעודתו בליקלה אינו מזכיר של חנכה ופורים רק של שבת לכד, פיון דבלאו הכי הנכה מעין המאדע דתננה ופורים אינו אלא רשות כנ"ל בסימן קפ"ז סעיף ד', כן כתב המגן אברהם (סי' יח) ועוד הרבה אחרונים. (ט) * ויש אומרים דאם חל יום טוב או ראש חדש במוצאי שבת יזכיר רצה וגם יעלה ויבא, דאזלינן בתר התחלת הסעודה וגם בתר שעה שהוא מברך בו, ולא קפדינן במה דנראה כסותרים אהודי,

שער הגיון

ח (ג) מגן אברהם (סי' טו): (כד) פרי מגדים (סי' טו): (כה) היינו בלא חתימה, ועין בבאור הלכה (ד"ה בשבת) מה שכתבנו בזה: * (כז) ט"ו (סי' י) ומגן גבורים (אלף הטען סי' יט) ובגרי ישע (סי' יח):

(כ) מגן אברהם (סי' יט): (כז) מגן אברהם (שם) ושארי אחרונים, ולא העמתי מה שכתב לענין תננה דזכריו אינו מברחין וכמו שפיער הפרי מגדים יח: (כג) הגר"ז (סי' י) ודרך החיים (רין ברכת הטיון סי' ט) וחצי אדם (כלל ק"ח סי' י):

הלכות ברכת המזון סימן קפח

צג: [א] קיצור ביה"ט

המזון חל גם בגלל האכילה שאכל בשבת על כן צריך להזכיר של שבת.

ס"ק לב

וכיון שהתחלת הסעודה היה מבעוד יום כבר נתחייב להזכיר מעין המאורע - של שבת, על כן אפילו נמשך הסעודה זמן רב בלילה לא נפקע חיובו להזכיר של שבת.

וכתבו האחרונים, דאם התפלל מעריב קודם ברכת המזון שוב אינו מזכיר של שבת בברכת המזון, אף שלפי טעם הנ"ל אין חילוק בין אם מברך ברכת המזון לפני מעריב או לאחריו, משום שהחיוב בא כעת על סעודת השבת, מכל מקום כיון דמחזי כסתרי אהרדי"ו אם יזכיר שבת בברכת המזון, שהרי כשהתפלל של חול הראה לכל שכבר יצאה שבת והיאך יזכיר עתה של שבת?¹

ס"ק לג

ולפיכך אף אם חל ראש חודש במוצאי שבת, יזכיר בברכת המזון את ההזכרה של שבת לבד ולא של ראש חודש שהרי החיוב אינו על יום זה אלא על מה שאכל בשבת. ודוקא בשגמר סעודתו

מבעוד יום, שמכיון שלא אכל בראש חודש לא נתחייב בהזכרת 'יעלה ויבוא' בברכת המזון, אבל אם אכל כזית"פ פת גם בלילה ויש עליו חיוב ברכת המזון גם על האכילה שאכל בלילה, וממילא מתחייב להזכיר גם את ההזכרה של ראש חודש בברכת המזון, ואת שניהן 'רצה' ו'יעלה ויבוא' יחדיו אי אפשר להזכיר, דהוי תרתי דסתרי, דהיאך יאמר 'ביום השבת הזה', שנראה שממשך עדיין קרושת השבת ואחר כך יאמר 'ביום ראש החודש הזה', דהא ראש חודש הוא ביום ראשון, ונראה שאצלו כעת יום ראשון, אם כן מוטב להזכיר רק את ההזכרה של ראש חודש, דזה יש חיוב להזכירו לכ"ו ע"מא מפני שאכל חלק מהסעודה בראש חודש וכעת ראש חודש, מה שאין כן בהזכרת שבת דיש פלוגתא בין הראשונים אם חייב להזכיר כלל כשמוכר במוצאי שבת² (ואף דאנן פסקינן כאן בשולחן ערוך דאזלינן בתר מעיקרא וחייב להזכיר של שבת במוצאי שבת, מכל מקום כיון שהוא שעת הדחק שהרי אינו יכול להזכיר גם שבת וגם ראש חודש מפני שיהיו תרתי דסתרי, לכן מוטב שידחה הזכרת שבת מפני הזכרת ראש חודש דהוא חיוב לכ"ו ע"מא).

תיקוני פוסקים פסקי הרב

ס"ק לב כתבו האחרונים דאם התפלל מעריב קודם ברכת המזון אינו מזכיר שבת בברכת המזון. וכמ"ל בסו"ע הרב (סי' ט"ו) שהא"י הדין כשאר בנין המגדיל בין קודם לחול, וכל סק כשהגדיל על הכוס בתוך הסעודה, שאינו מזכיר את כן 'רצה' נכרת המזון.

ס"ק לג ויש אומרים דאם חל ראש חודש או יום טוב במוצאי שבת, יזכיר 'רצה' וגם 'יעלה ויבוא'. ובסו"ע הרב (סי' ט"ו) פסק כדע"ס ז' ופירש שאף על פי שגדלה לכל העולם שכבר לילה, אין זו ספירה למה שהוא מזכיר את השבת כל זמן שאינו דגן הסומר לילה, ולכן ממילא שנת שהוא ראש חודש כשמוכיר על שנת לא עשה עדיין דבר הסומר להזכיר ז', ואמר כך כשמוכיר 'ראש חודש' הוי את האמת הוא מזכיר, עשה ראש חודש.

ביאורי ההלכה

והמטיב, נראה לי שאין מברך 'אשר נתן וכו', לפי מה שכתב המגן אברהם, דגם המחבר בסימן זה שפוסק דאזלינן בתר התחלת הסעודה, גם כן לא היה ברור כיון זה אלא ספקי מספקא ליה ופסק כך רק לחומרא, בודאי לא אמר כן אלא לגבי הזכרת 'רצה' או 'יעלה ויבוא' שאין זה ברכה, אבל אין לברך מספק שום ברכה בשם ומלכות.

ציונים והערות

פח. שו"ע הרב (סי' י). פט. הב"ח והשל"ה נחלקו בזה, דעת הב"ח שאינו מזכיר אלא של שבת, מפני שהולכים אחר התחלת הסעודה, ודעת השל"ה שמוכיר של ראש חודש כיון שראש חודש נכנס עכשיו והחיוב להזכירו גדול יותר מהחיוב להזכיר את השבת שכבר יצאה. והכריע העולה תמיד (פק"ט) שאם גמר סעודתו סמוך לצאת השבת, עד שעה ורביע מצאת השבת, שנוכל לומר שהוא עדיין מוסיף מחול על שבת, יזכיר של שבת ולא של ראש חודש, אבל אם נמשכה הסעודה בתוך הלילה יותר משיעור זה, יזכיר של ראש חודש שנכנס עתה ולא את השבת שכבר יצאה. וכתב המגן אברהם (סי' י) שלא דק, שדווקא בערב שבת יש להקדים משעה ורביע לפני הלילה כיון שדעת ר' יהודה (נכנס ט.) שמוזמן פלג המנחה הוי לילה לענין תפילת מעריב והוא הדין לקבלת שבת, אבל במוצאי שבת לכולי עלמא די בהוספת משהו על השבת. וכתב בתורת חיים (סי' ט) שדעת העולה תמיד שאף שאין חיוב להוסיף שעה ורביע מחול על הקודש במוצאי שבת, מכל מקום מצוה יש בזה למאחרים לצאת מן השבת עד שיעור זה.

ד"ה מזכיר של שבת עיין משנה ברורה, שאף אם נמשכה הסעודה זמן רב בלילה מזכיר 'רצה' בברכת המזון, משום שהולכים אחר תחילת הסעודה. ואף שפסק כאן בשולחן ערוך שהולכים אחר תחילת הסעודה ומזכיר 'רצה' בברכת המזון, מכל מקום אם שכח להזכיר 'רצה' בברכת המזון שבסעודה זו ונזכר קודם שפתח בברכת 'הטוב

אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת לא הדר לרישא, דודאי אי לא בעי לא אכל סעודה זו כלל. משמע שלחזור אינו חוזר אבל צריך לומר ברכת 'אשר נתן' עם חתימה, אם נזכר לפני שהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב', שאין זו חזרה.

פו. מקור הדברים בתרומת הרשן (מ"ג סי' קא), שכתב שמי שלא הניח תפילין ונזכר לאחר שהתפלל מעריב מבעוד יום [שנהג על פי שיטת ר' יהודה שסובר שמוזמן פלג המנחה נחשב לילה ויכול להתפלל תפילת ערבית, ונפסק בשו"ע (סי' לג ס"א) שהרוצה לנהוג כר' יהודה הרשות בידו], אסור לו להניחם הואיל ועשה את אותו הזמן לילה בתפילתו, ואין להקל כשני הצדדים. והביאו בשו"ע (סי' ל ס"ד). ולפי זה כתב המגן אברהם (סי' י) שאף בנידון דידן אם התפלל מעריב מבעוד יום באמצע סעודתו אין לו להזכיר אחר כך שבת בברכת המזון.

פז. כן כתבו הבית יוסף (קמ"ג ד"ה אל) והמגן אברהם (סי' י) והלבוש. ומלשון הלבוש נראה שמוסיף עוד שלכתחילה אין להתפלל ערבית בתוך הסעודה מפני שצריך להזכיר של שבת בברכת המזון (אל"ה רנה ס"ק יע).

הלכות ברכת המזון סימן קפח קפט

המשך שו"ע

והוא הדין לראש חודש ופורים והנוכה שאם התחיל לאכול בהם והמשיך בלילה, מזכירם בברכת המזון^ז.

המשך ס"ק לג

דב'רצה' נתחייב משעה שהתחיל הסעודה ביום, ואחר כך בשנמשך הזמן ולא בדרך והגיע לילה של יום טוב או של ראש חודש, נתווסף עליו חיוב לזכור גם מעין המאורע של שעה שהוא מברך בו, ואם כן אין כאן סתירה, שהרי שני חיובים בפני עצמם הם^א.

ס"ק לד

ועיין לקמן בסימן ת"ט במג"א, שכתב שאם הציבור התפללו

ערבית והוא עדיין לא התפלל, מזכיר של ראש חודש בברכת המזון, דבזה אינו עושה תרתי דסתרי שהרי הוא עדיין לא התפלל מעריב^ב. וכל זה דוקא אם התחיל לאכול קודם שהתפללו הציבור מעריב, אבל אם התחיל סעודתו לאחר שהתפללו הציבור תפילת ערבית [באופן שהתפללו מבעוד יום] יש לחלק בין אם הוא התפלל כבר מנחה או שעדיין לא התפלל, שאם הוא התפלל כבר מנחה והתחיל לאכול אחר שהתפללו הציבור ערבית, הוא נגזר אחריהם לענין ההזכרות שבברכת המזון, אבל אם עדיין לא התפלל מנחה, אף שהתחיל לאכול לאחר שהתפללו הציבור ערבית אינו נגזר אחריהם ומזכיר בברכת המזון את מה שהיה צריך להזכיר ביום שעבר ודינו כמי שהתחיל סעודתו מבעוד יום, שהרי הוא צריך עדיין להתפלל מנחה של אותו היום, ונמצא שעדיין ראש חודש ממש הוא אצלו.

שו"ע

ואומר בזה שלוש מלכיות - מזכיר בה שלוש פעמים את מלכותו יתברך.

ס"ק ד

וקבעה לאומרה בברכת המזון מפני שבולח - כל ברכת המזון היא הודאה ושבח על הטובה שהטיב הבורא עמנו, וגם זו [ברכת הטוב והמטיב] מן הטובות, וסמכוה לברכת 'בונה ירושלים' מפני שכשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל, ואינה עתידה לחזור עד שיבוא בן דוד ותיבנה ירושלים.

סעיף א

הקדמה: ברכה רביעית שבברכת המזון תקנה חכמים לאחר חורבן ביתר. שכשכבש אדריאנוס קיסר את ביתר הרגו הרומאים בישראל מספר רב כל כך עד ששקעו הסוסים בדם עד תוטמיהם, ולקחו את גופות ההרוגים ועשאו כמין גדר גבוהה יותר מגובה אדם סביב לכרם שהיתה לאדריאנוס, שגודלה שמונה עשר מיל על שמונה עשר מיל, וגזר אדריאנוס שלא יקבורם, וכשמת אדריאנוס וקם מלך חדש ברומי ניתנה הרשות לקבורם. ובאותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה ברכת 'הטוב והמטיב', 'הטוב' שלא הסריחו, ו'המטיב' שניתנו לקבורה^א.

ציונים והערות

מנחה בערב שבת עד שקבלו הקהל שבת, שצריך להתפלל תפילה של חול מחוץ לבית הכנסת [כדי שלא יעשו חול אצלם], חזינן שאף שהציבור כבר קבלו עליהם את הלילה, עליו אינו חל לענין תפילה ויכול להתפלל מנחה, והוא הדין בזה שיכול להזכיר ראש חודש אם היום היה ראש חודש.

א. ירושלמי תענית (פ"ד ה"ה), מדרש רבה (ליט"ו ז ד).
ב. ובערוך השולחן (פ"ג ב-ג) הביא טעמים נוספים למה קבעה דווקא בברכת המזון ולא בתפילה. א. משום שאחרי ברכת בונה ירושלים שבתפילה הוא עומד עדיין באמצע התפילה, מה שאין כן בברכת המזון שהוא לאחר גמר הברכות. ב. בגמרא (גיטין מו.) אמרו שהפסוק (ליט"ו ז ט) 'גרע בחרי אף כל קרן ישראל' מדבר על הרוגי ביתר, שאז נגדעה קרן ישראל, ובתפילה כבר מזכירים אחר ברכת בונה ירושלים 'וקרנו תרום בשועתך', מה שאין כן בברכת המזון. ג. שעיקרה של הברכה שייך יותר לברכת המזון, שכך אמרו חכמים שם, בשעה שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה 'הטוב והמטיב', הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה. כלומר להורות לנו, שאפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא עלינו הוא עושה עמנו ניסים ונפלאות, שהרי אין לך ניסים גדולים יותר מאלו הרוגי ביתר שהיו מונחים שנים רבות על פני הארץ ולא הסריחו, ואחר כך ניתנו לקבורה. והוא סימן שהקדוש ברוך הוא לא יעזוב אותנו לעולם אף בעת שאנו חוטאים לפניו, כמו שכתוב (מלאכי י"ח) 'יסוד יסדני וכו' ולמות לא נתנני. וכיין שעיקר הצרות היא העניות, כמו שאמר איוב (ליט"ו לו כג) 'כי על זה בחרתי מעוני' וכי את הייסוריך הללו יש לבחור יותר מעניות (כ"ט). וכמאמרם ז"ל (נבא מלא קטו.) קשה עניות יותר מחמישים מכות, לכן כדי שלא נדאג שנהיה חס ושלוס חסרי לחם, תקנו ברכת 'הטוב והמטיב' ולומר בברכה זו 'הוא מטיב הוא ייטיב, ויכל טוב לעולם אל יחסרנו', ולכן שייכת ברכה זו לברכת המזון יותר מלתפילה.

ג. וזהו כמו שאומרים 'הי רצון שתחזור קרן ישראל בביאת בן דוד שהוא בנין ירושלים' (פריה סק"ג פס"ו ר' אברהם מרלא).

ז. בשו"ת הרמ"א (פ"י קנ"ז אות ה) אחר שכתב שהמנהג פשוט בעירו כפסק השולחן ערוך, שבפורים קובעים סעודת פורים סמוך לערב וממשיכים בסעודה הרבה בלילה, ולבסוף מברכים על הנסים, כתב: ואם ראית נוהגים בראש חודש או בתנוכה שלא לברכו, איכא למימר דלא חשיבי סעודתייהו כל כך להיות נקרא קביעות לילך אחר תחילת הסעודה כמו באלו [שבת ויום טוב ופורים]. וכתב על זה שסכרא נכונה היא (הט"ו נעטרם וקניס). ובש"ח (שער הקדושה הלכות נכנס המזון ס"ג"ט ז"ה א"ח ז') כתב לחלק בין שבת לשאר ימים, שבשבת יש להזכיר אף על פי שגמר סעודתו לאחר שחשכה, מפני שמצוה להוסיף מחול על הקודש בשבת, ואף זמן זה שהוסיף שבת הוא אצלו כיון שעדיין לא בידך ברכת המזון על סעודת השבת, אבל באלו הימים שהזכור בשו"ע כאן שאין מצוה להוסיף בהם מחול על הקודש אנו דנים את שעת צאת הכוכבים כיום אחר, ואינו יכול להזכיר את היום שעבר כבר.

וכן במקור חיים כתב לחלק מטעם זה, והוסיף עוד חילוק שבנוסח 'רצה' אינו אומר 'יום השבת הזה', לכן יכול להזכיר שבת בלילה, אבל בראש חודש שאומר בנוסח 'יעלה ויבוא' את יום ראש החודש הזה, ואם כן אין להזכירו לאחר ראש חודש, ובתנוכה ופורים, כיון שאין בהם שום בקשה רק הזכות הנס, ודאי יכול להזכירם בלילה, ואפילו אם כבר התפלל מעריב.

צא. ומכ"ל מקום אף לדעתם, אם שכח לומר 'רצה' בברכת המזון ואמר כבר 'יעלה ויבוא' אינו אומר אחר כך ברכת 'אשר נתן' לפני שיתחיל 'הטוב והמטיב', כי אין יזכיר שבת אחרי שעשאו כבר ראש חודש או יום טוב. ואף שביום טוב שחל במוצאי שבת אומרים יקנה"ו [בין קידוש נר הבדלה זמן והוי בזה גם כן הקידוש של יום טוב קודם להבדלה על שבת, אינו סותר לגידון דין משום שבהבדלה אומרים שקדושת השבת כבר הלכה לה, ואם כן יכול לקדש קודם את הקידוש של יום טוב ואחר כך להבדיל כיון שבזה הוא אומר שקדושת השבת פקעה כבר לפני כן (פרי מגדים מש"י סק"ו).

צב. והביא ראייה ממה שפסק השו"ע בסימן רס"ג (פ"ט"ו) במי ששהה להתפלל

הַלְכוּת בְּרַפְת הַמְזוּזוּן סִימָן קַפַּח קַפְט

הַתְחַלַּת (א) הַסְעוּדָה, (ב) [ח] (לד) ◦ וְהוּא הַדִּין לְרֹאשׁ הַחֵדֶשׁ וּפְּרִיָּם וּחֻנְכָּה:

קַפַּח גַּסַּח בְּרַכָּה רְבִיעִית וְדִינָיָהּ. וְכוּ ב' סְעִיפִים:

א *בְּרַכָּה רְבִיעִית (א) לֹא יֹאמֵר תְּהַבְרֵךְ, וְלֹא יֹאמֵר בָּהּ (ב) הַחֵי, (ג) כִּי אִם בְּבֵית (ד) [א] הָאָבֶל. ◦
ב *וַיֹּאמֵר בָּהּ (ד) שְׁלֹשׁ מְלָכוֹת, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם הָאֵל אֲבִינוּ מִלִּפְנֵי כוֹ' (ה) הַמְלָךְ

שְׁעָרֵי הַתְּשׁוּבָה

ראש חֵדֶשׁ וְחַיִּים בְּצִירָה עֵינֵי, וְהַלְבוּשׁ (טז) [ה] הַלְחָם חַמֻּדוֹת (רבי' חַמֻּדוֹת סו"ד סו"ד כג אות עז) וְהַבִּיאַם עֲצֵרֶת זִמְנִים כַּתְּבֵי גַם כֵּן כַּהֲמַגֵּן אֲבָרְהָם, וְעֵינֵי בְּאַלְיָה רַבָּה (סו"ד יח) וְהִבְרִיךְ יוֹסֵף (סו"ד יא) וְכִדָּה אֲפָרִים מִה שֶׁחֲבָבָה כֹּהֵן: ' [ז] הַסְעוּדָה. עֵינֵי בְּאֵר הַיֵּטֵב, וְכֵן כַּתְּבֵי כַּרְמֵי יוֹסֵף (סו"ד יג) כִּשְׁם שְׁעָרֵי לְשׁוּעָה כַּתְּבֵי יְדֵי, שְׂאֵף שְׁמֵגֵן אֲבָרְהָם בְּסִימָן הַרְצִי"ה (סו"ד יט) כַּתְּבֵי שְׂדָעַת הַמְּרַדְּכֵי שִׂיאָמֵר עַל הַנְּסִים, לֹא קִיַּמְתָּ לָן הַכִּי דַּאֲפִילוּ בָּלֹא הַתְּפִלָּה סוֹכֵר הֵרִא"שׁ (בַּתְּשׁוּבָה כָּלָל כב סו"ד י) וְדַעַמְיָה דְּאֲזַלְיִין כַּתְּבֵי הַשְּׂמֵא כוֹ' עֵינֵי שָׁם, וְהַמְּגַן אֲבָרְהָם שָׁם כַּתְּבֵי דְּכִרְךָ תְּחִלָּה וְאַחַר כֶּךָ וְתְּפִלָּה לְאַפְיוֹ נִפְשִׁית מִפְּלוֹגָתָא עֵינֵי שָׁם, וְעֵינֵי בְּאַלְיָה רַבָּה (סו"ד יז) כַּאֲם הָיָה לֹא הַתְּפִלָּה, אֶף שֶׁהַעֲבוֹר הַתְּפִלָּה מְזִיֵּר, וְמִיָּהוּ אִם הַתְּפִלָּה מְנַחֶה וְהַתְּחִיל לְאַכַּל אַחַר שֶׁהִתְפַּלְּלוּ הַעֲבוֹר עֲרֻכִית בְּרֹאשׁ חֵדֶשׁ מְבֻעָד יוֹם אֵינוּ מְזִכֵּר שֶׁל רֹאשׁ חֵדֶשׁ, וְהוּא הַדִּין אִיִּפְקֵא אִם הַעֲבוֹר הַתְּפִלָּה עָרַב בְּרֹאשׁ חֵדֶשׁ מְבֻעָד יוֹם וְהַתְּחִיל לְאַכַּל אַחַר עֲרֻכִית, אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא לֹא הַתְּפִלָּה עֲרֻכִית מְזִכֵּר שֶׁל רֹאשׁ חֵדֶשׁ, מִיָּהוּ אִם הוּא עֵדוֹן לֹא הַתְּפִלָּה מְנַחֶה אֵינוּ מְזִכֵּר שֶׁל רֹאשׁ חֵדֶשׁ כִּיֵּן שֶׁעֲתִיד לְהַתְּפַל מְנַחֶה שֶׁל הַל, וְהוּא הַדִּין בְּמִנְחָה רֹאשׁ חֵדֶשׁ מְזִכֵּר שֶׁל רֹאשׁ חֵדֶשׁ בְּכַרְפַּת הַמְּזוּזָן אִם לֹא הַתְּפִלָּה מְנַחֶה אֶף שֶׁהַעֲבוֹר הַתְּפִלָּה עֲרֻכִית מְבֻעָד יוֹם עֵינֵי שָׁם: [ח] וְהוּא הַדִּין לְרֹאשׁ חֵדֶשׁ. עֵינֵי בְּאֵר הַיֵּטֵב, וְכַתְּבֵי כַּתְּבֵי גַּנֻּתָּהּ (סו"ד יח) דְּאֶף לְהַפְּסִיקָם דְּאֲזַלְיִין כַּתְּבֵי הַתְּחִלַּת הַסְעוּדָה הֵינּוּ לְעַנְיֵן הַחֻנְכָּה, אֲכַל כְּשֶׁכָּעַבְּ בְּכַרְכָּת דַּחְסָן שֶׁנִּמְשַׁכָּה סְעוּדַת יוֹם שְׁבִיעִי עַד לֵיל שְׁמִינִי וְדַאי אֵין לְבָרָךְ שְׁבַע בְּכַרְכָּת עֵינֵי שָׁם, וְעֵינֵי כַּרְכֵי יוֹסֵף (סו"ד יז):

א [א] הָאָבֶל. עֵינֵי בְּאֲבוֹן הַעוֹר שֶׁחָתַךְ עַל הַמְּגַן אֲבָרְהָם (סו"ד יא) וְסִבְרָא לִיהַ דְּאֵין לִמְכַר בְּנֵי בְרִית וְכִמוֹ שַׂמְבַּת גַּם כֵּן בְּבֹאֵר הַיֵּטֵב, וְעֵינֵי בְּאֲבוֹן הַעוֹר סִימָן קמ"א (סו"ד יב) וְכִי שְׂמַאֲלִי סו"ד יז) וְכִי שַׂמְבַּת בְּסִפְּרֵי בֵּית מְאִיר שָׁם:

כֵּן רֹאשׁ חֵדֶשׁ וּחֻנְכָּה, לִפִּי זֶה אִם אֲכַל וְמַשְׁכָּה סְעוּדָתוֹ עַד הַלְּלָה וְהָיָה שְׂכַת וְרֹאשׁ חֵדֶשׁ אוּ חֻנְכָּה, מְזִכֵּר שֶׁל שְׂכַת לְחֹדֶר וְלֹא שֶׁל רֹאשׁ חֵדֶשׁ אוּ חֻנְכָּה. (וּמַהֲרָ"ם) [וּמַהֲרָ"שׁ] מְלֻוּבְלֵין (הַרְדֵּי כַּמֵּךְ כַּכָּה דִּין בְּרַכַּת הַמְזוּזָן אוֹת מַח) פֶּסֶק אִם חָל רֹאשׁ חֵדֶשׁ בְּשַׂבָּת וּמַשְׁכָּה סְעוּדָתוֹ וְזָכִיר שֶׁל שְׂכַת וְרֹאשׁ חֵדֶשׁ, אֲכַל פֶּשַׁח רֹאשׁ חֵדֶשׁ בְּשַׂבָּת וְנִמְשַׁכָּה סְעוּדָתוֹ עַד הַלְּלָה לֹא יְזָכִיר רֹאשׁ חֵדֶשׁ כִּיֵּן שְׂאֵין כַּתְּסוּפְתוֹ מְנַחֶה מִה שְׂאֵין כֵּן אִם חָל רֹאשׁ חֵדֶשׁ בְּשַׂבָּת. עֵינֵי עֲצֵרֶת זִמְנִים וּמְגַן אֲבָרְהָם בְּסִימָן הַרְצִ"ה (סו"ד יא), וְעֵינֵי בְּשִׁנְרֵי כַּתְּבֵי הַגְּדוּלָּה (הַבַּי"ט סו"ד יג). עֵינֵי בְּהִלְכוּת קְטָנוֹת חָלָק ב' סִימָן מ"ו שַׂבָּת דַּעַד כִּדִי שֶׁהַעֲבֵל הַמְזוּזָן שְׂאֵל בְּשַׂבָּת יוֹכַל לְזַכֵּר שֶׁל שְׂכַת, שְׂאֵינוּ בָּדִין שְׂאֵם יִשָּׁב לְאַכַּל כֵּל הַלְּלָה שֶׁזִּכְרֵי שֶׁל שְׂכַת וּפְשִׁיטָה הוּא. עֵינֵי לְעִיל סִימָן קפ"ד עֵינֵי קָטָן (א) [ח]. [וְעֵינֵי כַּסְפָּר אֶלְיָה רַבָּה (סו"ד יז) כִּיֵּן הַעֲנִין וְכִמָּה שֶׁהַיֵּטֵב עַל הַבֵּית] (סו"ד יא) וּמַשְׁכָּה דְּבִיר וְמִ"א עֵינֵי שָׁם:

א (ב) הָאָבֶל. וְאִם מְבָרַךְ פֶּעַמָּה אוֹמֵר פֶּעַמָּה, תּוֹרַת הָאָדָם (שַׁעַר הַאֲבָל עֵינֵי הַאֲבִילוֹת), מְגַן אֲבָרְהָם (סו"ד יא). כִּשְׁשׁ עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּבֵית נוֹהֲגִים לוֹמֵר בְּלִנּוּ יָחַד בְּנֵי בְרִית, וְסו"ד בִּירוּדָה דַּעַה (סו"ד יב) כַּתְּבֵי שְׂאֵינוּ נָכוֹן דְּכִיֵּן שְׂאֵינוּ בְּלִנּוּ יָחַד הַכָּל בְּכָלְלִי, אֵלֶּא יֹאמֵר אוֹתָנִי בְּנֵי בְרִית בְּלִנּוּ יָחַד. כִּשְׁשׁ מוֹמֵר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בְּמִקוֹם סְעוּדָה צִירָה לוֹמֵר בְּנֵי בְרִית, דְּמוֹמֵר לְעַבְדוּת כּוֹכָבִים אֵינוּ בְּכָלְלִי בְרִית. מְגַן אֲבָרְהָם (סו"ד יא) עֵינֵי שָׁם, וּבַתְּשׁוּבָה יְדֵי אֶלְיָהוּ סִימָן פ"ג הַרְבָּה לְהַקְשׁוֹת עֲלֵיו וְכַתְּבֵי שְׂאֵין לְאִמְרוּ עֵינֵי שָׁם:

מְשַׁנָּה בְּרוּדָה

◦ הַדְּבָרָצָה נִתְחַיֵּב מִשְׁעָה שֶׁהַתְּחִיל הַסְעוּדָה בַּיּוֹם, וְאַחַר כֶּךָ כְּשֶׁנִּמְשַׁךְ הַזְּמָן לֹא בְּרוּךְ וְהַגִּיעַ לְלֵילָה שֶׁל יוֹם טוֹב אוּ שֶׁל רֹאשׁ חֵדֶשׁ נִתְחַיֵּב עֲלָיו חַיִּיב לְזַכֵּר מַעֲשֵׂי הַמְּאֲרָע שֶׁל שְׂעָה שֶׁהוּא מְבָרָךְ בוֹ: (לד) וְהוּא הַדִּין לְרֹאשׁ חֵדֶשׁ וְכוּ'. רְצוּנוֹ לוֹמֵר דָּאִם אֲכַל בָּהֶם וְנִתְאַחַר הַבְּרַפְת הַמְזוּזָן עַד הָעֶרֶב צִירָה לְהַזְכִּיר דְּאֲזַלְיִין כַּתְּבֵי זִמְן הַתְּחִלַּת הַסְעוּדָה, וְהוּא שְׂאֵל הַתְּפִלָּה עֲרֻכִית וְכוּ', ◦ [וְעֵינֵי לְקַמְן בְּסִימָן תי"ט (במ"א סו"ד יא):

א (א) לֹא יֹאמֵר תְּהַבְרֵךְ. שְׂפָכָר אִמְרֵי בְּרוּךְ אַתָּה ה': (ב) הַחֵי.

כִּי בְּקָצָה סְעוּדָה הָיָה כַּתְּבֵי הַחֵי הַטוֹב וְכוּ': (ג) כִּי אִם בְּבֵית הָאָבֶל. וְיִדְוֶלְקֵמְיָה בְּסַעֲרָיָה ב': (ד) שְׂדֵישׁ מְלָכוֹת וְכוּ'.

וְטַעַם כֵּן זֶה הוּא דְּבָרְכָת הַטוֹב וְהַמְטִיב אֵינוּ מִן הַתּוֹרָה אֲלֵא שְׂחֻכְמִים תְּקָנְהוּ עַל הַרוּגֵי בֵּיתָר שֶׁנִּתְּנוּ לְקַבְרוֹתָהּ, וְאִמְרוּ הַטוֹב שְׂאֵל הַסְרִיחוֹ וְהַמְטִיב שֶׁנִּתְּנוּ לְקַבְרוֹתָהּ, ◦ וְיִדְוֶלְקֵמְיָה לְבִרְכַת הַמְזוּזָן מִפְּנֵי שְׂכַלָּה הַזְּדָאָה וְשָׂבַח עַל הַטּוֹכָה שֶׁהָיָה עִמָּנוּ וְגַם זוּ מִן הַטּוֹבוֹת, וְסִמְכוּהָ לְבִרְכַת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם מִפְּנֵי שֶׁשְׂשֻׁמְרַכָּה בֵּיתָר נִגְדַעָה קִרְן יִשְׂרָאֵל וְאֵינָה עֲתִידָה לְחַזֵּר עַד שְׂכִיבָה בֵּן דָּוִד, וּמִפְּנֵי שְׂפָכָר סִימָן בְּרַכּוֹת שֶׁהֵם מִן הַתּוֹרָה וְזוֹ הוּא מְדְרָבְנָן לֹא מְקַרֵּי זוּ בְּרַכָּה שֶׁהוּא סְמוּכָה לְחַבְרָתָהּ, וְלִהְיוֹת פּוֹתַחַת בְּבָרוּךְ [וּמָה שְׂאֵין אֵנִי הוֹתָמִים בָּהּ בְּכִירוּף אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּרַכָּה אֲרָכָה, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְחִלָּה תְּקָנְהוּ בְּמַטְבַּע קְצָר שְׂאֵל הַזְּכֵר בָּהּ אֲלֵא הַטוֹב וְהַמְטִיב לְכָל וְאַחַר כֶּךָ

שְׁעָרֵי הַצִּיּוּן

א (ב) מְגַן אֲבָרְהָם (סו"ד יא): : (ג) ט"ז (סו"ד יז):

א טוֹר וְהַרְבֵּי דָוִד
אבֻדְרָהֶם (וּלִי בְּרַכַּת הַרְצִ"ה)
ב בְּרַכּוֹת מו"ט
 א"א

הלכות ברכת המזון סימן קפט

ונזמן שאומרים בה שלוש מלכויות אומרים בה גם כן שלוש הטבות [-הוא הטיב, הוא מטיב, הוא ייטיב לנו]".
אומרים גם כן שלוש תגמולות [-הוא גמלנו, הוא גמלנו, הוא יגמלנו לעד].

ס"ק ה

בברכת המזון כשמברכים את בעל הבית מסיים ונאמר אמין ולא וזמרו אמין, שאין יכול לגזור אומר וזמרו אמין, כלומר, שאין הוא יכול לצוותם לומר אמין על ברכה זו, מה שאין כן בברכת עושה שלום במרומינו שהוא שבת של הקדוש ברוך הוא, וכל ישראל מצווין לשבת אותו, על כן אימר וזמרו אמין.

ציונים והערות

בגמרא, ואף הרמב"ם לא הזכיר מהם כלום. אבל כששכח להזכיר שלוש מלכויות, כיון שתקנום (גמרא מט.) בברכת המזון והוא לא הזכירם, היו כשינוי במטבע שטבעו חכמים ולא יצא ידי חובה.

ו. ועיין באליה רבה (סק"ג) שכתב בשם ספר מטה משה (סי' שלג) שמצא שהטעם שאומרים שלוש גמולות הוא, כנגד שלושה עולמות. עולם המלאכים, עולם הגלגלים ועולם השפל. ובאו חז"ל להורות שהוא יתברך מולך על כולם, וגומל חסד עם כולם, כי כולם מקבלים ממנו יתברך חסד ומזון רוחני ושפע אלוהי.

ז. מיהו באליה רבה (סי' קפו סק"א) כתב בשם מטה משה לומר וזמרו אמין גם כאן, והביאו בפרי מגדים (ח"א סק"א) בסימן זה. וכתב עוד הפרי מגדים שאדם שאוכל יחידי לא יאמר וזמרו אמין או וזמרו אמין, כיון שאין איתו עוד מסובין, אלא יאמר הרחמן יברך אותי ואת כל אשר לי כמו שנחברכו וכו', אבל חיבת אמין לחוד יאמר. ועיין בשו"ע הרב (סי' נמוסנ) שכתב שיש לאומרו ויהיה הציווי למלאכים ששומרים עליו. ובאשל אברהם (טעמאט) כתב שכיון שאמרו חז"ל שיש רק מלאך אחד שומר על האדם, לכן לא יאמר אלא וזמרו אמין, כי וזמרו לא שייך אלא כשיש שנים מלבדו, מה שאין כן וזמרו שייך גם כשיש רק אחד עמו.

ח. אף שמסיימים הוא יעשה שלום עלינו וכו', מכל מקום עיקר הברכה היא שבת, ועוד שעל כל פנים מצוה לענות אמין משום שבתו של הקדוש ברוך הוא (מחצית השקל).

נזמן שאין אנו חותמין בה ב'ברוך' אף על פי שהיא ברכה ארוכה, מפני שמתחילה תקנוה במטבע קצר, שלא הוזכר בה אלא הטוב והמטיב לכל, ואחר כך הוסיפו בה יתר הדברים. ותקנו להזכיר בה שלוש מלכויות, אחת לעצמה [-מלך העולם], שצריכים להזכיר בה מלכות כיון שאינה סמוכה לחברתה כנ"ל, ואחת כשביל ברכת 'בונה ירושלים', מפני שכבר תקנו להזכיר מלכות בית דוד בבונה ירושלים, ואף שמעיקר הדין אין צריך להזכיר בברכת בונה ירושלים מלכות שמים מפני שהיא ברכה הסמוכה לחברתה, מכל מקום כיון שמזכירים בה מלכות בית דוד היה ראוי להזכיר בה גם מלכות שמים שאין זה מדרך ארץ להזכיר רק מלכות בשר ודם.

ד. זהו טעם התוספות (נתיב מו: ד"ה והטוב). ורבינו יונה (שם לו: ד"ה ונאמן) כתב בשם רבני צרפת שהטעם הוא מפני שכל הברכה היא ענין אחד, שכל מה שאומרים בה שמות התואר הם [שהוא יתברך מלך ומטיב וגומל], וכל שמות התואר שאומרים על התואר יתברך הכל ענין אחד הוא, ולכן דינה כברכה קצרה. ואף שאומרים בה הוא יגמלנו אין זה לשון בקשה, אלא שאנו משבחים אותו ואומרים שהוא גומל עלינו בכל יום ואף להבא ימשיך לגמלנו. והרשב"א (שם מו: ד"ה מטע) נתן טעם שלא לחתום בה, שאף שהיא ברכה ארוכה והיו צריכים לחתום בה כיון שאין דינה כברכה הסמוכה לחברתה, מכל מקום לא רצו חכמים להורות לחתום בה כדי שלא תהיה מעולה יותר משאר ברכות של תורה שלפניה. ועיין ברישב"א (שם מו: ד"ה וס' שמוס) שכתב, שמפני שהיא סמוכה לחברתה ומן הדין היה ראוי לא לפתוח בה בברוך ורק לחתום בסופה ככל ברכה הסמוכה לחברתה, אלא שמכיון שחיובה אינו אלא מדרבנן אין דינה כברכה הסמוכה ונשתנה דינה, לפיכך כדי לעשות היכר שאין דינה כברכה הסמוכה לחברתה, אמרו לפתוח בה בברוך, ואף שאם כן היו צריכים גם לחתום בה, מכל מקום אין חותמים בה משום דהוי כעין ברכה לבטלה [כי מעיקר הדין היא כביכה הסמוכה לחברתה].

ה. הפרי מגדים (מט"ו סק"א) הסתפק במי שלא אמר שלוש מלכויות או שלוש הטבות וגמולות, אם צריך לחזור. ובתורת חיים (סק"ג) כתב שלענ"ד פשוט שאם שכח לומר שלוש הטבות וגמולות אינו צריך לחזור, כיון שלא הוזכרו

הלכות ברפת המזון סימן קפח

התחלת (א) [ח] הפעודה, (ב) [ח] (לד) והוא הדין לראש חדש ופורים וחנוכה:

קפח נסח ברכה רביעית ודיניה. וכו' ב' סעיפים:

א"ר ברכה רביעית (א) לא יאמר תתברך, ולא יאמר פה (ב) החי, (ג) כי אם בבית (ד) [א] האבל.
והוא ראש חודש מלכות, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלפנינו כו' (ה) המלך

שערי תשובה

א טור והרב דוד
אברהם (ח"י) ברכת
הלכות, ב ברכות
מ"ט ע"א

ראש חדש והניח בצריך עיון, והלבוש (ס"ח) [ה] להלחם חמודות (רכיזי חמודות ס"ח כ"ג אות ע"ב)
והביאם עשרת זקנים כחבי גם כן קהמגן אברהם, [עין באליה רבה (ס"ד) י] וברכני יוסף
(ס"ד) ויכר אפרים מה שקבנו כזה: ' [ז] הסנוורה. עין באר היטב, וכן כתב רכ"י
יוסף (ס"ד) בשם יערי ושוה פתח יד, שאף שמגן אברהם בסיומן הרצ"ה (ס"ג) פתח
שדעת המרדכי שיאמר על הנסים, לא קיימא לן הכי דאפילו בלא התפלל סוכר ה"א"ש
(בושנוכר כלל כ"ב סי' ו) ודעמיה דאזלינן ביה השתא כו' עין שם, והמגן אברהם שם פתח
דיכר תחלה נאמר כך ויתפלל לאפוקי נפשיה מפלוגתא עין שם. [עין באליה רבה (ס"ד)]
באם הוא לא התפלל, אף שהעבור התפללו מזכיר, ומיהו אם התפלל מנחה והתחיל לאכל
אחר שהתפללו הצבור ערכית בראש חדש מבעוד יום אינו מזכיר של ראש חדש, והוא
הדין איפכא אם הצבור התפללו בערב ראש חדש מבעוד יום והתחיל לאכל אחר ערבית,
אף על פי שהוא לא התפלל ערבית מזכיר של ראש חדש, מיהו אם הוא ערבין לא התפלל
מנחה אינו מזכיר של ראש חדש כיון שצמ"ד להתפלל מנחה של הל, והוא הדין במוצאי
ראש חדש מזכיר של ראש חדש בברכת המזון אם לא התפלל מנחה אף שהעבור התפללו
ערבית מבעוד יום עין שם: [ח] והוא הדין לראש חדש. עין באר היטב. וכתב בגנות
(נ"ד) כלל א' (ס"ח) דאף להפוסקים דאזלינן ביה התחלת הפעודה היינו לענין הנזרה,
אבל בשבוע ברכות דהתן שגמשיה סעודת יום שביעי עד ליל שמיני ודאי אין לברוך שבע
ברכות עין שם, [עין ברבי יוסף (ס"ג) ע:]:

א [א] האבל. עין באר היטב. ועין באבן העזר שחולק על המגן אברהם (ס"ג) וסבירא
ליה דאין לומר בני ברית וכמו שכתב גם כן בבאר היטב, ועין באבן העזר סימן קמ"א
(ס"ג) וביה שמואל סי' ס"ו) ומה שכתב בספר בית מאיר שם:

אין ראש חדש וחנוכה, לפי זה אם אכל ומשקה סעודתו עד הלילה והיה שבת וראש
חדש או חנוכה, מזכיר של שבת לחוד ולא של ראש חדש או חנוכה. [ומהר"ם] (ומהר"י) [ומהר"ש]
מלויבלין (הודו כמסע כרזה דני ברכת המזון אות ס"ח) פסק אם חל ראש חדש בשבת
ומשקה סעודתו וזכיר של שבת וראש חדש, אכל פשחל ראש חדש באמצע שביעי ונמשכה סעודתו עד הלילה לא יזכיר ראש חדש כיון שאין כותספתו מצוה מה שאין
פן אם חל ראש חדש בשבת. עין עטרת זקנים ומגן אברהם בסיומן ה"ט (ס"ג), [עין בשערי פנסת הגדולה (הב"ש) סי' י"ח]. עין בהלכות קטנות חלק ב' סימן מ"ו שכתב
דעד כדי שיהעכל המזון שאכל בשבת ויזכיר של שבת, שאינו בדין שאם ישב לאכל כל הלילה שזכיר של שבת וכפשות הוא. עין לעיל סימן קפ"ד ע"פ קטן
(א) [ח]. [ועין בספר אליה רבה (ס"ב) בזה הענין ובמה שהשיב על הפ"ח (ס"ג) ומשכב דברי רמ"א עין שם]:

א (ב) האבל. ואם מברך בעצמו אומר בעצמו. תורת האדם (שער האבל עין האביליות), מגן אברהם (ס"ב). קשיש עובד כוכבים בבית נוהגים לומר בלנו יחד בני ברית,
וט"ז ביוזרה דעה (ס"י ורב סי' ט"ד) כתב שאינו נכון דכיון שאומר בלנו יחד הכל בכלל, אלא יאמר אותנו בני ברית בלנו יחד. קשיש מומר לעבודת כוכבים במקום
סעודה צריך לומר בני ברית, דמומר לעבודת כוכבים אינו בכלל ברית. מגן אברהם (ס"א) עין שם. ובתשובת יד אליהו סימן פ"ג הרבה להקשות עליו וכתב שאין
לאמרו עין שם:

משנה ברורה

הדיכרציה נתחייב משעה שהתחיל הסעודה ביום, ואחר כך בשנמשך
הזמן ולא ברוך והגיע לילה של יום טוב או של ראש חדש
נתוסף עליו חיוב לזכור מעין המאדע של שעה שהוא מברך בו:
(לד) והוא הדין לראש חדש וכו'. רצונו לומר דאם אכל בהם
ונתאחר הברכת המזון עד הערב צריך להזכיר דאזלינן ביה זמן
התחלת הסעודה, והוא שלא התפלל ערבית וכו'. [ועין לקמן
בסימן ת"ט (במג"א סי' א)]:

א (א) לא יאמר תתברך. שפכר אמר ברוך אתה ה': (ב) החי.
כי בקצת סדורים היה פתוח המלך החי הטוב וכו': (ג) כי אם
בבית האבל. ויבדלקמיה בסעוף ב': (ד) שדש מלכות וכו'.
וטעם כל זה הוא דברפת הטוב והמטיב אינו מן התורה אלא
שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה, ואמרו הטוב שלא
הסריתו והמטיב שנתנו לקבורה, ובקבעה לברכת המזון מפני
שפלה הודאה ושבת על הטובה שהטיב עמנו וגם זו מן הטובות,
וסמכות לברכת בונה ירושלים מפני שפשעוהרבה ביתר נגדעה קרן
ישראל ואינה עתידה לחור עד שיבוא בן דוד, ומפני שפכר סימו
ברכות שהם מן התורה וזו היא מדרבנן לא מקרי זו ברכה שהיא
סמכות לתברתה, ולהכי פותחת בברוך [ומה שאין אנו הותמים
בה בברוך אף על פי שהיא ברכה ארבה, מפני שמתחלה תקנוה
במטבע קצר שלא הזכיר בה אלא הטוב והמטיב לכל ואחר כך

שער הציון

א (ב) מגן אברהם (ס"א): (ג) ט"ז (ס"ב):

הלכות ברפת המזון סימן קפט קצ

ג שם מ"ו (ע"ב)

הטוב. ושלש הטבות, [א*] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. ושלש גמולות, הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו: ב (ו) גבבית האבל אומר, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושו יעקב המלך החי (ו) הטוב והמטיב אל אמת דין אמת וכו'. (וועין ביורה דעה סימן שע"ט (כ"ה)):

קצ שתית היין אחר הברכה ודיניה. ובו ה' סעיפים:

א (א) אחר שסיים ברכת המזון מברך (ב) בורא פרי הגפן, (ג) ויטעם המברך (ואם הפסיק בין הברכה לטעימה (כ) עין לקמן סימן רע"א סעיף ט"ו), (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. (ד) אם פלם זקוקים לכוס אחד ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבבדס, לא יטעמו עד שיטעם הוא, (ה) אבל אם אינם זקוקים לכוסו יכולים לטעם קדם שיטעם הוא. (ו) אין צריך המברך לשפך מכוסו לכוס המסבין אלא אם כן כוס המסבין (ז) פגום. (וועין לעיל סימן קפ"ב (ס"ד) וסוף סימן רע"א (ס"ו)): ב (ח) * גאחר ששתה כוס של ברכת המזון * יברך ברכה אחת מעין (א) שלש: ג ישעור (ט) שתית (ז) [ו] יין להתחייב בברכה אחרונה יש ספק

א פסחים ק"ג (ע"ב) וכבר זכרנו. ב דין הפועל. ומצא הרמ"ם מצאנים שם לעיל סימן קס"ו (ס"ג) את ג. ד. ג פסחים שם. ד טו בשם ר"י בחופות פסקה כ"ו (ע"ב ד"ה ולא) וב"קא ע"ט (ע"א ד"ה ילא) וב"רא"ש פקדן (ר) [ד] דברכות (ס"ה כ"ה)

שערי תשובה

באר היטב

א (ה) בורא פרי הגפן. ואמרו סבורי מרנן אף על פי שבית הבליעה פנוי, שלא לחלק בברכת היין. עטרת זקנים עין שם: (ג) ויטעם המברך. מצוה לגמע גמיעות נסות משום הכבוד מצוה: ב (ג) שלש. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף, ואם טעה וברך אחריו, אין צריך לברך בתחלה פינוי שהיה בדתו לשמות עוד, ודוקא כשדעתו לשמות מיד דאם לא כן יש לחוש שמא יתעכל. מגן אברהם (ס"ה): ג (ז) יין. והוא הדין שאר משקים, (הספק הוא דיש לדמותו לאכילה והוי בכזית, או נאמר (דברים ט"ו) 'ושבעת' שהיא שתיה בעי שישתה כדי שביעה דהוי וביעית. ויש רוצים לומר דעל יין שרף מברך פחות מן הזית דכפורתא מיחבא דעתה, ולי נראה דבעי פשעור ולא חלקו חו"ל בשעורים. מגן אברהם (ס"ה):

[בשו"ע] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. בן הנסחא העקרי לאפקי האומר הוא הטיב לנו הוא ייטיב. אך יש מי שכתב לומר הוא מטיב לנו קדם, וכן הוא גומלנו כדי שיהיה הנה עקר עתיד, אף מנהגנו דברך קרן פן קתב ברבי יוסף (ס"ה). ואמנם כמגן אברהם (ס"ה) וכעטרת זקנים פתבו שאמרו הוא מטיב לנו הכל פאתר כ"ו, ועין לעיל בבאר היטב סימן קפ"ו (ס"ה). ובאלה רבה (שם ס"ה) כתב בשם הפל בו (ס"ה) להקדים הוא מטיב כ"ו על דרך ה' קלף, וכן קתב המרדכי (ס"ה) בשם הפרנס ורבי יונה (לו. ד"ה רב) ואבן עזר (הל' ביטת הלחם) בשם הרא"ש, ואולי יש טעות סופר בטור עין שם. ובנסחאות שלנו בסדרים הוא הטיב לנו, ותכת לנו אכילה קאי, וכן הוא בברכת המזון הקצר ולקמן עין שם סימן קצ"ב (ס"ה) רש"י (ס"ו). וכן כתב בספר אור חוש (בנוסח ברכת המזון) על הלכות ברכות גסה זה מברכת המזון של מרנו הרב נתן, ובעמודי שמים להגאון מרנו יעב"ץ (נוסח בכת המזון) איתא שלש פעמים לנו כמו בשלחן ערוך:

ג [ד] יין. עין באר היטב. [עין לקמן בס"ו סימן ר"י (ס"ה), ובבאר היטב שם (ס"ה) תביא דברי המגן אברהם פ"א (ס"ה) ושו"ת בית יעקב (ס"ה) וכן פתב באלה רבה (ס"ה)]

באר הלכה

משנה ברוכה

[פל בו (ס"ה) ע"ט] ושל"ה (שער האותיות קדושת האכילה). יאמר ונשא ברכה מאת ה' כלשון הפסוק (תהלים כ"ה) 'ישא ברכה מאת ה'. ונוהגים לומר בשבת יום טוב וראש חודש מגדול, ובחל מגדל. ויתר דקדוקים שבנסח ברכת המזון עין באלה רבה סימן קפ"ו (ס"ה) שהאריך בזה: ב (ו) גבבית האבל אומר. * בין כשהאחרים האוכלין עמו מברכין (ו) ובין כשהוא עצמו מברך. ואם בעינין לזה עשרה או לא, עין ביורה דעה סימן שע"ט (בכ"ו ד"ה וכתב) ובאחרונים שם: (ז) הטוב והמטיב. * לפי זה אין אומר בבית האבל שלש הטבות ושלש גמולות, וכן הוא בבית יוסף (ר"ה ובכ"ה), [עין בב"ח פ"ה (ס"ה) ובש"ך שם סימן שע"ט (ס"ה) שאין סוכרים כן:

ב * אחר ששתה כוס של ברכת המזון וכו'. * עין במשנה ברוכה (ס"ה) מה שכתבנו בשם המגן אברהם (ס"ה) דדוקא שדעתו לשותות מיד וכו', ונראה שפגמת המגן אברהם היא * דיוצטרף על ידי זה לברך עוד ברכה ראשונה על השתיה שישתה אחר כך מתוך ואזיל לטעימה לעיל בסימן קפ"ד סעיף קטן ט', אך באמת הרבה אחרונים הסכימו שם לדעת אבן העזר בזה שכל שלא סלק דעתו מהאכילה או מהשתיה לא נתבטלה ברכה ראשונה אפלו שהיה כל היום וקמו שכתבנו במשנה ברוכה לעיל (ס"ה) עין שם, ואם כן לכאורה אין מקום לדברי המגן אברהם עם סעיף זה. אכן לפי מגמגם בזה דנהי דאם שהה הרבה לא נתבטלה ברכה ראשונה פינוי שלא הסיח על כל פנים דעתו, מפל מקום מאן יאמר לן דרשאי לעשות כן דהרי על כל פנים מפסיד ברכה אחרונה של אכילה ושתיה זו, ומה שצריך לבסוף לאחר אכילה ושתיה שניה לא מהני קלל לזה פינוי שכבר נתעפל והרי כמי שאינו, ומה גם שמצוי פה פעמים שבהמשך איזה זמן נשתנה רצונו או מטריד מאיזה דבר ואינו אוכל ושותה עוד ואם כן בודאי מפסיד ברכתו לגמרי:

א (א) אחר שסיים וכו'. רצונו לומר כשמברך ברכת המזון על כוס כמבאר לעיל סימן קפ"ב (ס"ה) יברך בורא פרי הגפן אחר שסיים ברכת המזון, (ב) והיגו אפלו אם כבר ברח על היין שבתוך * לפי שברכת המזון היא סלוק והסת הדעת למה שלפניה: (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף ב"ו. * דחוזר ומברך, ובמלתא דשיף לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. * שפינוי שהוא ברוך על כוס זה נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם בל"ם זקוקים. הלשון מגמגם קצת ונכנתו כאלו כתב וכן אם פלם זקוקים, ורצונו לומר דלא מיבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה (ו) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מקדם, ונאפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאתר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם גם כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל כל פנים הם זקוקים בלם לכוסו: (ה) אבל אם אינם וכו'. רצונו לומר אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והוי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכין להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. * קאי אדלעיל שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך משום דכיון דיצאו בברכתו אם כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ז) קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגומתם, (ז) ובזה צריכין לומר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה פינוי שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתיתו, ודוקא כשדעתו לשמות מיד, דאי לא הכי * יש לחש שמא יתעכל דעכול של שתיה איננו שעור גדול כל כך, עין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה', מגן אברהם (ס"ה), ועין בבאר הלכה (ר"ה אחר): ג (ט) שתית יין. והוא הדין (ו) בשאר משקים יש ספק זה:

* יברך ברכה אחת מעין שלש. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו הסעודה, שכל מה שאוכל ושותה אחר ברכת המזון סעודה אחרת היא * לפי שברכת המזון היא סלוק והסת הדעת למה שלפניה: (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף ב"ו. * דחוזר ומברך, ובמלתא דשיף לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. * שפינוי שהוא ברוך על כוס זה נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם בל"ם זקוקים. הלשון מגמגם קצת ונכנתו כאלו כתב וכן אם פלם זקוקים, ורצונו לומר דלא מיבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה (ו) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מקדם, ונאפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאתר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם גם כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל כל פנים הם זקוקים בלם לכוסו: (ה) אבל אם אינם וכו'. רצונו לומר אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והוי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכין להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. * קאי אדלעיל שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך משום דכיון דיצאו בברכתו אם כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ז) קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגומתם, (ז) ובזה צריכין לומר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה פינוי שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתיתו, ודוקא כשדעתו לשמות מיד, דאי לא הכי * יש לחש שמא יתעכל דעכול של שתיה איננו שעור גדול כל כך, עין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה', מגן אברהם (ס"ה), ועין בבאר הלכה (ר"ה אחר): ג (ט) שתית יין. והוא הדין (ו) בשאר משקים יש ספק זה:

שער הצייון

ב (ג) מגן אברהם (ס"ה) ומגן גבורים (אלף המגן ס"ה) עין שם: א (ה) מבאר בפוסקים: (ב) לבוש: (ג) אחרונים: (ד) אחרונים: ג (ה) אחרונים:

הלכות ברכת המזון סימן קפט קצ

צד: [א]

משנת שעה"צ

המשך ס"ק ה

נוהגים לומר בשבת ויום טובי וראש חודש 'מגדולי' ו'בחול' 'מגדילי'.

ס"ק ו

בין כשהאחרים האוכלים עמו מברכין ובין כשהוא עצמו מברך, אומר נוסח זה.

סעיף ב - שו"ע

בבית האבל אומר וכו', משום שצריך להזכיר מעין המאורע בברכת המזון. א"ל אמת דיון אמת וכו"י.

ס"ק ז

לפי לשון זה שכתב השולחן ערוך, שמתחיל לברך ברכת הטוב והמטיב ולאחר שאומר 'האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושינו קדוש יעקב' מוסיף 'המלך החי הטוב והמטיב' וכו"י, נראה שדעתו שאין אומר בבית האבל שלוש הטובות ושלוש גמולות, וכן הוא בבית יוסף. ועיין בב"ח פה"י ובש"ך שם סימן שצ"ט שאין סוברין כן"י.

הג"ה

ועיין ביורה דעה סימן שצ"ט שכתב שם בנוסח הברכה 'לוקח נפשות במשפט'.

[א] המגן אברהם כתב: ואם מברך בעצמו אומר בעצמו. ובאליה רבה (פק"י) הבין מדבריו שאף כשאוכל יחיד צריך לברך ברכה זו. לכן כתב שמהר"ם רבק"ש (נל) פולג יו"ד סי' טפט לפ"ו חולק על המגן אברהם, שכתב, שמה שאין נוהגים להוסיף ברכה זו בבית האבל הוא מפני שאנו סומכים על התוספות (ממ"ט פ: ד"ה כ) שהוכחו שאין מברכים ברכה זו אלא בעשרה.

[ב] עיין שם שהוכיח שאף דעת המגן אברהם שאין מברכים ברכה זו בבית האבל אלא בעשרה, ודלא כהאליה רבה. שהרי מקורו של המגן אברהם הוא מספר תורת האדם להרמב"ן, והרמב"ן עצמו כתב שברכה זו נאמרת בעשרה דוקא [עיין בכ"מ יוסף יו"ד סימן שצ"ט]. וכוונת המגן אברהם לומר שכשי עשרה והאבל עצמו המברך, יכול הוא לברך את הברכה.

סימן קצ

הקדמה

כל דבר הטעון כוס לא די באחיזת הכוס לבדה בשעת אמירת אותו דבר, שזה אינו מעכב כלל בדיעבד, אלא עיקר מה שטעון כוס הוא לשתות ממנו אחר אמירת אותו דבר [וראה בהקדמה לביאור הלכה (ד"ה יע"ט) מחלוקת בענין זה], שתהא אותה אמירה כעין שירה הנאמרת על היין שמנסכין על גבי המזבח, שהיא שתיית המזבח, אף כאן תהא נאמרת שירה על שתיית היין. ואין שתייה חשובה לומר שירה אלא אם כן שותה שיעור הראוי ליישב דעתו של אדם, שהוא כמלא לוגמיו שהיא שתייה של הנאה, ובפחות משיעור זה לא קיים מצות הכוס כלל (שו"ע הט"ז ס"ג).

צינונים והערות

נפשות במשפט, וכן כתב רבינו יונה (שם ד"ה פח"ה) [וכתב שתמוהה מאוד גרסת בה"ג והרי"ף, שכיון שאמרו אותו בגמרא היאך אנו יכולים שלא לאומרו. ואף שיש מיתה בלא הטא, מכל מקום כל דרכיו משפט והוא יודע למה עשה כן. ובמעדני יו"ט (נכונות פ"ו סי' יג אות ר) הביא ראה מהנוך שכתוב בו (מלש"מ פ' כג) 'זאינו כי לקח אותו האלוהים', ופירש רש"י שלקחו קודם זמנו בלא הטא. ואמרו חז"ל שלקחו מפני שהיה קל בדעתו לשוב ולהשיע, וא"כ גם זה שלקחו בלא עוון וקודם זמנו, במשפט הוא, וכן גם אומר הרואה קבר ישראל 'ברוך וכו' אשר יצר אתכם בדין והמית אהכם בדין. ובחירושי אנשי שם (שם פק"א) הקשה על דברי רבינו יונה, שאף שיש לדחות דברי בה"ג כדבריו, מכל מקום הרי איתא בחגיגה (ד: הלשון 'יש נספה בלא משפט'. והיר"ף, שאף שלפעמים יש נספה בלא משפט. מכל מקום המדה התמידית היא שהוא לוקח נפשות במשפט, ועל זה אנו מברכים]. וכתב הבית יוסף (ד"ה ו"ש נ"ג) שנקטינן להלכה כדעת בה"ג רי"ף ורמב"ם שאין לומר 'לוקח נפשות במשפט'. נג. וכדעת התוספות וסיעתם נדעם מוכתה בהערה לעיל. יד. בהערה על השו"ע הובא נוסח הברכה בשלמותו. טו. והטעם, כתב בבית יוסף (קמ"ה ד"ה ע"ה הא"ל) שעיקר נוסח הברכה אינה אלא הטוב והמטיב ושלוש מלכיות, שהם נזכרים בתלמוד, מה שאין כן כל השאר אינו מוזכר בתלמוד ואינו מעיקר הברכה, ולכן אין חוששין לומר אותו בבית האבל. ועיין במאמר מרדכי (פק"ד) שהאר"י להוכיח שהדין עם הבי"י ולא כהחולקים [שהובאו במשנ"ב]. טז. שדייק בלשון הטור שכתב 'ובבית האבל מוסיפין בה מעין המאורע. והרי בגמרא (נכונות מו:) לא הוזכר שמוסיפים בברכה עצמה, אלא מובא שם: מר זוטרא איקלע לבי רב אשי, איתרע ביה מלתא, פתח וברך: הטוב והמטיב אל אמת דיון אמת וכו', אלא שהטור כתב כן כדי שלא נטעה ללמוד מברכת מר זוטרא שברכת הטוב והמטיב נעקרת לגמרי, אלא ודאי צריך לומר שלוש מלכיות שלוש גמולות ושלוש הטבות כתיקון חכמים, ואחר כך מוסיף עליה מעין המאורע. יז. כתב בכ"מ החיים (פק"ג) שכיון שיש בזה מחלוקת יש לילך אחרי המנהג, וכל אחד ינהג כמנהג מקומו. א. ראה שו"ע סעיף ג'. ב. אם צריך לברך ברכת המזון על הכוס ומה הטעם בזה, נתבאר בסימן קפ"ב (הנ"ל הקדמה לביאור הלכה ד"ה יע"ט אה"ל).

ט. אף שכל הטעמים המובאים בהערה להלן אינם שייכים ביום טוב, מכל מקום כתב האליה רבה (סי' קפו פק"א) בשם האחרונים שאף ביום טוב יש לומר 'מגדולי'. וכן כתב בספר פת לחם. ובקונטרס נועם מגדים מבעל הפרי מגדים כתב שאף בחול המועד אומרים 'מגדולי' וזה בכל שכן מראש חודש. י. באבודרהם (הלכות נכנס המזון) כתב שני טעמים לדבר, א. שבדקדוק נקראת תנועת חול"ם 'מלך גדול', ותנועת חיר"ק בלא יו"ד נקראת 'מלך קטן', לכן בשבת יאמר מגדול שהוא מלך גדול כנגד ימות החול. ב. שהפסוק 'מגדיל ישועות מלכו' כתוב בתהלים (י"ג נ"א) והפסוק 'מגדולי ישועות מלכו' כתוב בשמואל (ג' נ"ב א), ואת ספר תהלים אמר דוד כשעדיין לא מלך, מה שאין כן ספר שמואל נכתב כשכבר מלך דוד. ובמגן אברהם (פק"א) הביא בשם ברכת המזון למהר"ר נתן שפירא, סימן לדבר מהפסוק (ישעיה א' יג) 'שבת וחודש קרא מקרא', כלומר שבשבת וראש חודש יש לקרוא את הפסוק 'מגדולי' שכתוב בנביא שקרוי מקרא ולא את הפסוק 'מגדיל' שכתוב בתהלים שאינו קרוי מקרא אלא כתובים. ובמאמר מרדכי (פק"ג) כתב שיש לדקדק בזה, וכי כתובים אינם בכלל מקרא כמו נביאים, על כן כתב שיותר נכון לומר סימן אחר, 'חודש ושבת קרא מקרא', כלומר שבשבת וראש חודש צריך לקרוא כמו הקרי ולא כמו הכתיב, שבספר שמואל הכתיב 'מגדיל' והקרי 'מגדולי'. ובכתבי האר"י ז"ל יש טעם לזה על פי סוד. יא. שור (כ"ף וכו"ל סי' טע"ט). יב. בגמרא (נכונות מו:) מבוואר שנוסח הברכה הוא: אל אמת דיון אמת, שופט בעדק לוקח במשפט, ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט, שהכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו, גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת בישראל לחיים. ובטור הביא מחלוקת ראשונים האם לומר בברכה זו תיבות 'לוקח במשפט'. שדעת בעל הלכות גדולות (סי' א' הלכות נכונות פ"ו) שאין להוסיף תיבות אלו בברכה, מפני שלמדנו בגמרא (שם נ"ג) שיש מיתה בלא הטא ויש ייסורי בלא עוון. וא"כ איך אפשר לומר 'לוקח במשפט'. וכן נראה מלשון הרי"ף (נכונות לד:) והרמב"ם (נכונות פ"ג ה"ט) שלא הזכירו תיבות אלו בנוסח הברכה. מיהו התוספות (שם ד"ה מר זוטרא) והרא"ש (שם פ"ו סי' יג) והטור כתבו בנוסח הברכה 'לוקח

הלכות ברפת המזון סימן קפט קצ

ג שם מ"ו (ע"ב)

הטוב. ושלש הטבות, [א*] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. ושלש גמולות, הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו: ב (ו) גבבית האבל אומר, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושו קדוש יעקב המלך החי (ו) הטוב והמטיב אל אמת דין אמת וכו'. (ו) ועין ביורה דעה סימן שע"ט (ס"ב):

קצ שתית היין אחר הברכה ודיניה. ובו ה' סעיפים:

א (א) אחר שסיים ברפת המזון מברך (ב) בורא פרי הגפן, (ג) ויטעם המברך (ואם הפסיק בין הברכה לטעימה (כ) עין לקמן סימן רע"א סעיף ט"ו), (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. (ד) אם פלם זקוקים לכוס אחד ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבבדס, לא יטעמו עד שיטעם הוא, (ה) אבל אם אינם זקוקים לכוסו יכולים לטעם קדם שיטעם הוא. (ו) אין צריך המברך לשפך מכוסו לכוס המסבין אלא אם כן כוס המסבין (ז) פגום. (ח) ועין לעיל סימן קפ"ב (ס"ד) וסוף סימן רע"א (ס"ו): ב (ח) * אחר ששתה כוס של ברפת המזון * יברך ברכה אחת מעין (א) שלש: ג ישעור (ט) שתית (ז) [ו] יין להתחייב בברכה אחרונה יש ספק

א פסחים ק"ג (ע"ב) וכפר וזכר. ב דין הפזיז. ומזא הדינים מצנינים שם לעיל סימן קס"ו (ס"ג) את ג. ד. ג פסחים שם. ד טו בשם ר"י בחופות פסקה כ"ו (ע"ב ד"ה ולא) וב"קא ע"ט (ע"א ד"ה ילא) וב"רא"ש פקדן (ר) [ד] דברכות ו"ה כ"ה.

שערי תשובה

באר היטב

א (ב) בורא פרי הגפן. ואמרו סבורי מרנן אף על פי שבית הבליעה פנוי, שלא לחלק בברפת היין. עטרת זקנים עין שם: (ג) ויטעם המברך. מצוה לגמע גמיעות נסות משום הכוב מצוה: ב (ג) שלש. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף, ואם טעה וברך אחריו, אין צריך לברך בתחלה פינוי שהיה בדתו לשמות עוד, ודוקא כשדעתו לשמות מיד דאם לא כן יש לחוש שמא יתעכל. מגן אברהם (סק"ה): ג (ז) יין. והוא הדין שאר משקין, (הספק הוא דיש לדמותו לאכילה והוי בכזית, או נאמר (דברים ט) 'ושבעת' שהיא שתיה בעי שישתה כדי שביעה דהוי וביעית. ויש רוצים לומר דעל יין שרף מברך פחות מכונית דכפורתא מיחבא דעתה, ולי נראה דבעי פשעור ולא חלקו חו"ל בשעורים. מגן אברהם (סק"ה):

[בשורע] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. בן הנסחא העקרי לאפוקי האומר הוא הטיב לנו הוא ייטיב. אך יש מי שכתב לומר הוא מטיב לנו קדם, וכן הוא גומלנו כדי שיהיה הנה עקר עתיד, אף מנהגנו קדמי קרן פן כתב ברבי יוסף (סק"ה). ואמנם כמגן אברהם (סק"ה) וכעטרת זקנים כתבו שאמרו הוא מטיב לנו הכל פאחד כ"ו, ועין לעיל בבאר היטב סימן קפ"ו (סק"ה). ובאלה רבה (שם סק"ה) כתב בשם הפל בו (פ"ה) להקדים הוא מטיב כ"ו על דרך ה' קלף, וכן כתב המרדכי (פ"ה) בשם הפרנס ורבי יונה (לו) ד"ה ר"ב [ואבן דרקים (הל' ביטת הלחם) בשם הרא"ש, ואולי יש טעות סופר בטור עין שם]. ובנסחאות שלנו בסדרים הוא הטיב לנו, וכתב לנו אכילה קאי, וכן הוא בברפת המזון הקצר ולקמן עין שם סימן קצ"ב (מ"א) רש הסימן, וכן כתב בספר אור חוש (בנוסח ברכת המזון) על הלכות ברכות גסה זה מברכת המזון של מרנו הרב נתן, ובעמודי שמים להגאון מרנו יעב"ץ (נוסח בכת המזון) איתא שלש פעמים לנו כמו בשלחן צריך:

ג [ד] יין. עין באר היטב. [ועין לקמן בס"ו סימן ר"י (סק"ה), ובבאר היטב שם (סק"ה) תביא דברי המגן אברהם פ"א (סק"ה) ושו"ת בית יעקב (פ"ה) וכן כתב באלה רבה (סק"ה)]

באר הלכה

משנה ברוכה

[פל בו (ס"ו) צט] ושל"ה (שער האותיות קדושת האכילה). יאמר ונשא ברכה מאת ה' כלשון הפסוק (תהלים כ"ה) 'ישא ברכה מאת ה'. ונוהגים לומר בשבת יום טוב וראש חודש מגדול, ובחל מגדל. ויתר דקדוקים שבנסח ברפת המזון עין באלה רבה סימן קפ"ו (סק"ה) שהאריך בזה: ב (ו) גבבית האבל אומר. * בין כשהאחרים האוכלין עמו מברכין (ו) ובין כשהוא עצמו מברך. ואם בעינן לזה עשרה או לא, עין ביורה דעה סימן שע"ט (בכ"ו ד"ה וכתב) ובאחרונים שם: (ז) הטוב והמטיב. * לפי זה אין אומר בבית האבל שלש הטבות ושלש גמולות, וכן הוא בבית יוסף (ר"ה) ובבית, [ועין בב"ח פ"ה (ס"ה) ובש"ך שם סימן שע"ט (סק"ה) שאין סוכרים כן:]

ב * אחר ששתה כוס של ברפת המזון וכו'. * עין במשנה ברוכה (סק"ה) מה שכתבו בשם המגן אברהם (סק"ה) דדוקא שדעתו לשותות מיד וכו', ונראה שפגמת המגן אברהם היא * דיעצורף על ידי זה לברך עוד ברכה ראשונה על השתיה שישתה אחר כך מתוך ואזיל לטעימה לעיל בסימן קפ"ד סעיף קטן ט', אך באמת הרבה אחרונים הסכימו שם לדעת אבן העזר בזה שכל שלא סלק דעתו מהאכילה או מהשתיה לא נתבטלה ברכה ראשונה אפלו שהיה כל היום וקמו שכתבו במשנה ברוכה לעיל (סי"ו) עין שם, ואם כן לכאורה אין מקום לדברי המגן אברהם עם סעיף זה. אכן לפי מגמגם בזה דנהי דאם שהה הרבה לא נתבטלה ברכה ראשונה פינוי שלא הסיח על כל פנים דעתו, מפל מקום מאן יאמר לן דרשאי לעשות כן דהרי על כל פנים מפסיד ברכה אחרונה של אכילה ושתיה זו, ומה שצריך לבסוף לאחר אכילה ושתיה שניה לא מהני קלל לזה פינוי שכבר נתעפל והרי כמי שאינו, ומה גם שמצוי פה פעמים שבהמשך איזה זמן נשתנה רצונו או מטריד מאיזה דבר ואינו אוכל ושותה עוד ואם כן בודאי מפסיד ברכתו לגמרי:

א (א) אחר שסיים וכו'. רצונו לומר כשמברך ברפת המזון על כוס כמבאר לעיל סימן קפ"ב (ס"א) יברך בורא פרי הגפן אחר שסיים ברפת המזון, (ב) והינו אפלו אם כבר ברח על היין שבתוך שסיים שברכת המזון היא * * לפי שברכת המזון היא סלוק והסת הדעת למה שלפניה: (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף ב"ו. * דחוזר ומברך, ובמלתא דשיף לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. * שפינוי שהוא ברוך על כוס זה נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם בל"ם זקוקים. הלשון מגמגם קצת ונכנתו כאלו כתב וכן אם פלם זקוקים, ורצונו לומר דלא מיבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה (ו) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מקדם, ואפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאתר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם גם כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל כל פנים הם זקוקים בלם לכוסו: (ה) אבל אם אינם וכו'. רצונו לומר אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והוי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכין להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. * קאי אדלעיל שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך משום דכיון דיצאו בברכתו אם כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ז) קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגומתם, (ז) ובזה צריכין לומר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה פינוי שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתיתו, ודוקא כשדעתו לשמות מיד, דאי לא הכי * יש לחש שמא יתעכל דעכול של שתיה איננו שעור גדול כל כך, עין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה', מגן אברהם (סק"ה), ועין בבאר הלכה (ר"ה אחר): ג (ט) שתית יין. והוא הדין (ו) בשאר משקין יש ספק זה:

* יברך ברכה אחת מעין שלש. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו הסעודה, שכל מה שאוכל ושותה אחר ברפת המזון סעודה אחרת היא * * לפי שברכת המזון היא סלוק והסת הדעת למה שלפניה: (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף ב"ו. * דחוזר ומברך, ובמלתא דשיף לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. * שפינוי שהוא ברוך על כוס זה נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם בל"ם זקוקים. הלשון מגמגם קצת ונכנתו כאלו כתב וכן אם פלם זקוקים, ורצונו לומר דלא מיבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה (ו) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מקדם, ואפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאתר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם גם כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל כל פנים הם זקוקים בלם לכוסו: (ה) אבל אם אינם וכו'. רצונו לומר אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והוי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכין להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. * קאי אדלעיל שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך משום דכיון דיצאו בברכתו אם כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ז) קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגומתם, (ז) ובזה צריכין לומר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה פינוי שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתיתו, ודוקא כשדעתו לשמות מיד, דאי לא הכי * יש לחש שמא יתעכל דעכול של שתיה איננו שעור גדול כל כך, עין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה', מגן אברהם (סק"ה), ועין בבאר הלכה (ר"ה אחר): ג (ט) שתית יין. והוא הדין (ו) בשאר משקין יש ספק זה:

שער הצייון

ב (ג) מגן אברהם (סק"ה) ומגן גבורים (אלף המגן סק"ה) [כ] עין שם: א (ב) מבאר בפוסקים: (ב) לבוש: (ג) אחרונים: (ד) אחרונים: ג (ה) אחרונים:

הלכות ברכת המזון סימן קצ

צד: [ב]

ליקומי פוסקים

סעיף א - שו"ע

אחר שסיים ברכת המזון מברך 'בורא פרי הגפן' ויטעום המברך מכוס של ברכה, ואחר כך ימעמו האחרים. אם כולם זקוקים לכוס אחד, דהיינו, שלכל אחד יש כוס ריק לפניו ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבידם, לא ימעמו עד שיטעום הוא. אבל אם אינם זקוקים לכוסו שלכל אחד מהם יש כוס מלא לפניו, יכולים לטעום קודם שיטעום הוא אף על פי שהם יוצאים ממנו בברכתו.

אין צריך המברך לשפוך מכוסו לכוס המסובין אלא אם כן כוס המסובין פגום דהיינו, שטעם ממנו איזה אדם [אפילו משהו] (שו"ע סי' קפג ס"א).

הג"ה

ועיין לעיל סימן קפ"ב שכתב שם השולחן ערוך שתי דעות בענין זה, שיש מי שאומר שאף כשכוסות המסובין פגומים אינו צריך לתת מכוס הברכה לכוסות המסובין. ובסוף סימן רע"א שסתם השולחן ערוך כדעיה הסוברת שצריך שהיו לכולם כוסות שאינם פגומים [וכדבריו כאן].

ס"ק א

לפי שברכת המזון שהוא מודה ומשבת בה לבורא על מה שאכל ושתה ככרי, היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה, שכיון שבירך מוכת שהסית דעתו ואינו רוצה לאכול עוד.

ס"ק ב

דהזור ומברך, אם הפסיק בין הברכה לשתייה ברבר שאינו מצורכי הסעודה, ואם הפסיק במילתא דשייך לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד.

ס"ק ג

שכיון שהוא בירך על כוס זה ומוציא אותם ידי תובתם, נכון הוא שישתה הוא תחילה יא משום כבודו של מברך.

ס"ק ד

ורצונו לומר, דלא מבעיא אם יש רק כוס אחד וכולם שותים מכוס זה, [שבוה מדובר בתחילת הסעוף] בודאי נכון לכתחילה שהוא יטעום

צינונים והערות

מהמסובין, וכל שכן שדי בטעימת המברך עצמו. ואין להקשות לפי זה מדוע נפסל הכוס אם היין פגום וצריך לתקנו כמבואר להלן, והרי אין עליו חיוב לשתותו כלל, כי בודאי אם אינם שותים כלל אינם חייבים, אבל אם הם רוצים לשתות מכוס של ברכה צריכים הם לשתות מכוס שאינו פגום, כיון שסוף סוף כוונתם לשתות מכוס של ברכת המזון.

ז. מיהו, לדעת האור זרוע שהובא בדרכי משה (סי' קס"א אות ט), שנוהגים בצבוע כל אחד מפרוסת המוציא אף על פי שמונה לפני כל אחד ככרו משום חיוב מצוה, לכאורה יש למברך לשפוך לכוסות המסובין אף אם אינם פגומים.

ח. משום שלדעתו אין צריך להקפיד שהכוס לא יהיה פגום אלא בכוס המברך בלבד ולא בכוסות המסובין.

ט. רא"ש (פמ"ט פ"י ס"א).

י. וזו גם הסיבה שברכת המזון שונה משאר הדברים האחרים שטעונים כוס, כגון קידוש והבדלה וברכת חתנים וברכת מילה, שבכולם מברכים ברכת בורא פרי הגפן לפני הברכה מה שאין כן בברכת המזון, משום שברכת המזון היא הפסק והיסח הדעת, ואפילו על ברכת בורא פרי הגפן שבירך כשהכוס בידו (לא"ש ס"ט), מה שאין כן לגבי כוס של קידוש והבדלה שמברך תחילה כרי שידעו הכל שכוס זה מתוקן לקידוש או להבדלה, ואין הקידוש או ההבדלה שאחר כך הפסק בין הברכה לשתיה, כיון שעיקרו בשבילו הוא בא (טע"ט ע"א אות ב). בשו"ת בנימין זאב (סי' עמ"ט) כתב עוד טעם שברכת היין קודם לקידוש מטעם שהוא תדיר, כמבואר בברכות (נ"א): [שדורשים] אשר לעולת התמיד קרא יתירה ללמוד מזה שדיר קודם, שכיון שברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ובלבוש כתב שאין לברך ברכת בורא פרי הגפן לפני ברכת המזון משני טעמים, א. משום שהברכה שמברך על היין לפני ברכת המזון היא הפסק בין האכילה לברכת המזון. ב. שברכת המזון היא הפסק בין הברכה על היין לשתיתו, כיון שאי אפשר לשתות ולברך יחד. ועל הטעם הראשון הקשה האליה רבה (סק"ב), מנין לו ללבוש שאין להפסיק בין האכילה לברכת המזון, שלא אמרו אלא 'תיכף לנשילה ברכה', ולא 'תיכף לאכילה ברכה'. ועוד שברכה זו שייכת לברכת המזון ואם כן אינה הפסק בין האכילה לברכה.

כתב בשו"ת בנימין זאב (ס"ט) שאף כשמברכים ברכת המזון בחופה נהגו להמתין מלברך בורא פרי הגפן עד לאחר שיברכו את ששת הברכות, אף שלכאורה היה לו לאומרו מיד לאחר ברכת המזון, והטעם, שכיון שכבר תקנו לברך את ברכת בורא פרי הגפן שלאחר ברכת המזון סמוך לשתייה, גם בחופה תקנו כן לאומרו אחר ששת הברכות סמוך לשתייה ממש.

יא. ואף אם נתן להם רשות לשתות לפניו, יש אומרים שאינו מועיל ואסור להם לשתות לפניו (מ"צ סימן קס"ק ע"ט).

ג. ואם צריך לומר 'סברי' קודם הברכה, נחלקו הפוסקים, דעת הבי"ח (סי' קע"ד סו"ה כ"ה) שיש לומר 'סברי' בכל פעם שמברך על היין כדי שלא לחלק בין ברכות היין, וכמו שכתב הרמ"א בהג"ה שם (ס"ט) שבכל מקום שמברכים על היין אומרים 'סברי' ולא 'ברשות' משום ברכת היין שבתוך הסעודה שאין אומרים בה אלא 'סברי'. וכן כתב בעטרת זקנים (צ"מ אות ו). והמגן אברהם (ס"ט ס"ק י) חולק על הבי"ח, וכתב שהרמ"א שכתב שכרי שלא לחלק בין ברכות היין יאמר תמיד 'סברי', לא אמר לומר זה בכל ברכה שמברכים על היין אלא שבמקומות שצריך לבקש רשות מהמסובין יבקש מהם בלשון 'סברי', וכתב עפ"י בשעה"צ (ס"ט ס"ק ג) שאפשר שזהו הטעם שאין אומרים סברי על כוס של ברכת המזון כיון שאינו צריך לבקש רשות מהמסובין (שהרי כבר נתנו לו רשות לברך ברכת המזון). ועיין בלבוש (סי' קע"ד ס"ט) שכתב שאף על פי כן כשמברך 'בורא פרי הגפן' על כוס של ברכת המזון יש לו לומר 'סברי מרנן', שמשום שצריך לומר את הפסוק 'יראו את ה' קדושו' בלחש [נכמו שכתב במהזר ויטרי (סי' פ"ג ד"ה ענן ע"ל)], יש לחשוש שמא יסברו המסובין שכבר סיים המברך הכל ולא יכוונו לשמוע ברכתו, לכן יאמר להם 'סברי', כלומר תנו דעתכם לשמוע גם ברכה זו. ובשער הציון (ס"ט) כתב שאף שהלבוש כתב לומר 'סברי' מכל מקום האליה רבה (ס"ט ס"ק י"ט) כתב שלא ראה שנוהגין לומר 'סברי' בברכה זו. וכתב עוד בשער הציון (ס"ט) שמכל מקום טוב שימתין מלברך 'בורא פרי הגפן' על הכוס עד שיגמרו הכל לומר את 'יראו את ה' קדושו', כדי שיוכלו לכוין לשמוע הברכה.

ד. וצ"ע לגמור את היין שבכוס הברכה בגמיעות גסות, שכן איתא בגמרא (סוכה מט:) שהיה רבא עושה, ופירש רש"י שם (ד"ה גמגמ ליה גמיע) שזהו דרך שביעה [כמאמר רב פפא (ס"ט) כי שבע אינש חמרא מגרוניה שבע], שעל ידי ששההו בלגימות גסות וגרון מלא הוא שבע, ואינו כמו האוכלין שהשופע מהם בא במילי הכרס, והטעם משום חיובו מצוה. ועיין במהרש"א (ס"ט מלו"ט אגו"ט ד"ה לטין) שכתב להיפך מפירוש רש"י, שיש לשתותו בלגימות דקות, שעל ידי זה הגרון נהנה ממנו וטועם ממנו הרבה פעמים, מה שאין כן בלגימה גסה אחת אין הגרון נהנה וטועם אלא פעם אחת ואינו שבע.

ה. נחלקו הפוסקים בסימן קס"ז (ע"ט) אם יכול להגיש להם את היין קודם שיטעום הוא, דעת הרמ"א שמוטר לו להגיש לפניו אף על פי שהוא עדיין לא טעם, שאין זה הפסק כיון שזה מצרכי הסעודה. ודעת הט"ז ושאר אחרונים שאין לחלק לשאר המסובין לפני שיטעום הוא, שכיון שאינם יכולים לטעום עד שיטעם הוא נחשבת לו החלוקה כהפסק בין הברכה לאכילה.

ו. ואינם צריכים לטעום כשיעור מדינא (הנהגות מוסר"א אול"מ על הל"מ אות ב). ובערוך השולחן (פ"ט) כתב שאין כלל חיוב על המסובין לשתות מהכוס של ברכה, שהרי יותר מזה פסקו הטור והשו"ע בסעיף ד' שאם המברך אינו רוצה לטעום מהכוס, די בטעימת אחד

פסקי הרב
ס"ק א לפי שברכה המזון היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה. בשו"ע הר"ן (סי' א) כתב עוד טעם, שברכה המזון היא הפסק בין הנשילה לאכילה כיון שאי אפשר לאכול ולשתות בעתו מברך.

הלכות ברפת המזון סימן קפט קצ

ג שם מ"ו (ע"ב)

הטוב. ושלש הטבות, [א] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. ושלש גמולות, הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו: ב (ו) גבבית האבל אומר, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושו קדוש יעקב המלך החי (ו) הטוב והמטיב אל אמת דין אמת וכו'. (ו) ועין ביורה דעה סימן שע"ט (ס"ב):

קצ שתית היין אחר הברכה ודיניה. ובו ה' סעיפים:

א (א) אחר שסיים ברפת המזון מברך (ב) בורא פרי הגפן, (ג) ויטעם המברך (ואם הפסיק בין הברכה לטעימה (כ) עין לקמן סימן רע"א סעיף ט"ו), (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. (ד) אם פלם זקוקים לכוס אחד ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבבדס, לא יטעמו עד שיטעם הוא, (ה) אבל אם אינם זקוקים לכוסו יכולים לטעם קדם שיטעם הוא. (ו) אין צריך המברך לשפך מכוסו לכוס המסבין אלא אם כן כוס המסבין (ז) פגום. (ח) ועין לעיל סימן קפ"ב (ס"ד) וסוף סימן רע"א (ס"ו): ב (ח) * אחר ששתה כוס של ברפת המזון * יברך ברכה אחת מעין (א) שלש: ג ישעור (ט) שתית (ז) [ו] יין להתחייב בברכה אחרונה יש ספק

א פסחים ק"ג (ע"ב) וכבר זכרנו. ב דין הפסחא. ומצא הרמ"ם מצאנים שם לעיל סימן קס"ו (ס"ג) את ג. ד. ג פסחים שם. ד טו בשם ר"י בחופות פסקה כ"ו (ע"ב ד"ה ולא) וב"קא ע"ט (ע"א ד"ה ילא) וב"רא"ש פסק (ר) [ד] דברכות (ס"ו כ"ד).

שערי תשובה

באר היטב

א (ב) בורא פרי הגפן. ואמרו סבורי מרן אף על פי שבית הבליעה פנוי, שלא לחלק בברפת היין. עטרת זקנים עין שם: (ג) ויטעם המברך. מצוה לגמע גמיעות נסות משום הכבוד מצוה: ב (ג) שלש. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף, ואם טעה וברך אחריו, אין צריך לברך בתחלה פינוי שהיה בדתו לשמות עוד, ודוקא כשדעתו לשמות מיד דאם לא כן יש לחוש שמא יתעכל. מגן אברהם (ס"ג): ג (ז) יין. והוא הדין שאר משקים, (הספק הוא דיש לדמותו לאכילה והיי בכזית, או נאמר (דברים ט"ו) 'ושבעת' שהיא שתיה בעי שישתה כדי שביעה דהיי וביעית. ויש רוצים לומר דעל יין שרף מברך פחות מן הזית דכפורתא מיחבא דעתה, ולי נראה דבעי פשעור ולא חלקו חו"ל בשעורים. מגן אברהם (ס"ג):

[בשורע] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. בן הנסחא העקרי לאפקי האומר הוא הטיב לנו הוא ייטיב. אך יש מי שכתב לומר הוא מטיב לנו קדם, וכן הוא גומלנו כדי שיהיה הנה עקר עתיד, אף מנהגנו בדין קרן פן כתב בדין יוסף (ס"ג). ואמנם כמגן אברהם (ס"א) וכעטרת זקנים כתבו שאמרו הוא מטיב לנו הכל פאחד כ"ו, ועין לעיל בבאר היטב סימן קפ"ו (ס"א). ובאלה רבה (שם ס"א) כתב בשם הפל בו (ס"ב) להקדים הוא מטיב כ"ו על דרך ה' קלף, וכן כתב המרדכי (ס"ו) בשם הפרנס ורבי יונה (לו) ד"ה רב) ובבית דין (ה' בינת הלחם) בשם הרא"ש, ואולי יש טעות סופר בטור עין שם. ובנסחאות שלנו בסדרים הוא הטיב לנו, וכתב לנו אכילה קאי, וכן הוא בברפת המזון הקצר ולקמן עין שם סימן קצ"ב (ס"א) רש"י סימן, וכן כתב בספר אור חוש (בנוסח ברכת המזון) על הלכות ברכות גסה זה מברכת המזון של מרנו הרב נתן, ובעמודי שמים להגאון מרנו יעב"ץ (נ"ח בכת המזון) איתא שלש פעמים לנו כמו בשלחן צריך:

ג [ד] יין. עין באר היטב. [עין לקמן בס"ו סימן ר"י (ס"א). ובבאר היטב שם (ס"ג) תביא דברי המגן אברהם פ"א (ס"ד) ושו"ת בית יעקב (ס"ו) וכן כתב באלה רבה (ס"ג)

באר הלכה

משנה ברוכה

[פל בו (ס"ו) צט] ושל"ה (שער האותיות קדושת האכילה). יאמר ונשא ברכה מאת ה' פלשון הפסוק (תהלים כ"ד) 'ישא ברכה מאת ה'. ונוהגים לומר בשבת יום טוב וראש חודש מגדול, ובחל מגדל. ויתר דקדוקים שבנסח ברפת המזון עין באלה רבה סימן קפ"ו (ס"א) שהאריך בזה: ב (ו) גבבית האבל אומר. * בין כשהאחרים האוכלין עמו מברכין (ו) ובין כשהוא עצמו מברך. ואם בעיני לזה עשרה או לא, עין ביורה דעה סימן שע"ט (בכ"ו ד"ה וכתב) ובאחרונים שם: (ז) הטוב והמטיב. * לפי זה אין אומר בבית האבל שלש הטבות ושלש גמולות, וכן הוא בבית יוסף (ר"ה ובכ"ה), [עין בב"ח פ"ה (ס"ג) ובש"ך שם סימן שע"ט (ס"א) שאין סוכרים כן:

ב * אחר ששתה כוס של ברפת המזון וכו'. * עין במשנה ברוכה (ס"ג) מה שכתבנו בשם המגן אברהם (ס"ג) דדוקא שדעתו לשותות מיד וכו', ונראה שפגמת המגן אברהם היא * דיעצורף על ידי זה לברך עוד ברכה ראשונה על השתיה שישתה אחר כך מתוך ואזיל לטעימה לעיל בסימן קפ"ד סעיף קטן ט', אך באמת הרבה אחרונים הסכימו שם לדעת אבן העזר בזה שכל שלא סלק דעתו מהאכילה או מהשתיה לא נתבטלה ברכה ראשונה אפלו שהיה כל היום וקמו שכתבנו במשנה ברוכה לעיל (ס"ג) עין שם, ואם כן לכאורה אין מקום לדברי המגן אברהם עם סעיף זה. אכן לפי מגמגם בזה דנהי דאם שהיה הרבה לא נתבטלה ברכה ראשונה פיון שלא הסיח על כל פנים דעתו, מפל מקום מאן יאמר לן דרשאי לעשות כן דהיי על כל פנים מפסיד ברכה אחרונה של אכילה ושתיה זו, ומה שצריך לבסוף לאחר אכילה ושתיה שניה לא מהני קלל לזה פיון שכבר נתעפל והיי כמי שאינו, ומה גם שמצוי פה פעמים שבהמשך איזה זמן נשתנה רצונו או מטריד מאיזה דבר ואינו אוכל ושותה עוד ואם כן בודאי מפסיד ברכתו לגמרי:

א (א) אחר שסיים וכו'. רצונו לומר כשמברך ברפת המזון על כוס כמבאר לעיל סימן קפ"ב (ס"א) יברך בורא פרי הגפן אחר שסיים ברפת המזון, (ב) והיינו אפלו אם כבר ברח על היין שבתוך * לפי שברכת המזון היא סלוק והסת הדעת למה שלפניה: (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף ב"ו. * דחוזר ומברך, ובמלתא דשיף לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. * שפיון שהוא ברוך על כוס זה נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם בל"ם זקוקים. הלשון מגמגם קצת ונכנתו כאלו כתב וכן אם פלם זקוקים, ורצונו לומר דלא מיבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה (ו) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מקדם, ונאפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאתר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם גם כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל כל פנים הם זקוקים בלם לכוסו: (ה) אבל אם אינם וכו'. רצונו לומר אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והיי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכין להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. * קאי אדלעיל שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך משום דכיון דיצאו בברכתו אם כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ז) קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגומתם, (ז) ובזה צריכין לומר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה פיון שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתיתו, ודוקא כשדעתו לשמות מיד, דאי לא הכי * יש לחש שמא יתעכל דעכול של שתיה איננו שעור גדול כל כך, עין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה', מגן אברהם (ס"א), [עין בבאר הלכה (ר"ה אחר): ג (ט) שתית יין. והוא הדין (ו) בשאר משקים יש ספק זה:

* יברך ברכה אחת מעין שלש. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו הסעודה, שכל מה שאוכל ושותה אחר ברפת המזון סעודה אחרת היא * לפי שברכת המזון היא סלוק והסת הדעת למה שלפניה: (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף ב"ו. * דחוזר ומברך, ובמלתא דשיף לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. * שפיון שהוא ברוך על כוס זה נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם בל"ם זקוקים. הלשון מגמגם קצת ונכנתו כאלו כתב וכן אם פלם זקוקים, ורצונו לומר דלא מיבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה (ו) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מקדם, ונאפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאתר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם גם כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל כל פנים הם זקוקים בלם לכוסו: (ה) אבל אם אינם וכו'. רצונו לומר אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והיי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכין להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. * קאי אדלעיל שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך משום דכיון דיצאו בברכתו אם כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ז) קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגומתם, (ז) ובזה צריכין לומר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה פיון שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתיתו, ודוקא כשדעתו לשמות מיד, דאי לא הכי * יש לחש שמא יתעכל דעכול של שתיה איננו שעור גדול כל כך, עין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה', מגן אברהם (ס"א), [עין בבאר הלכה (ר"ה אחר): ג (ט) שתית יין. והוא הדין (ו) בשאר משקים יש ספק זה:

שער הצייון

ב (ג) מגן אברהם (ס"ג) ומגן גבורים (אלף המגן ס"א) [עין שם: א (ב) מבאר בפוסקים: (ב) לבוש: (ג) אחרונים: (ד) אחרונים: ג (ה) אחרונים:

הלכות ברכת המזון סימן קצ

צד: [א]

שכל שלא סילק דעתו מהשתיה או מהאכילה לא נתבטלה ברכה ראשונה אפילו כששהה כל היום יש להקפיד שלא יעבור זמן של שיעור עיכול מהשתיה, שאם לא כן, הברכה אחרונה שיכרך לאחר שיסיים לשתות את השתיה השניה לא תעלה על הראשונה, ונמצא שלא בירך עליה ברכה אחרונה.

מקודם שיטעמו הם, ואפילו אם יש לכל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאחר ברכה קודם טעימתו מכוסו לכוסים, גם כן אין ראוי שיטעמו הם קודם, מאחר שעל כל פנים זקוקים הם לכוסו כלומר, שזקוקים הם ליין שבכוסו.

סעיף ג

הקדמה: נחלקו התנאים במשנה (נרות מה) מהו שיעור האכילה שמחייב בזימון, דעת ר' מאיר שהאוכל שיעור כזית

ס"ק ו קאי אדלעיל - על האופן האחרון המובא קודם, שיש לכל אחד מהם כוס בפני עצמו.

חייב בזימון, ודעת ר' יהודה שרק משיעור כביצה מתחייב בזימון. וכתבו התוספות (סס מט: ד"ה עד) והרשב"א (ד"ה עד)

ס"ק ז

שמחלוקת זו היא גם לגבי חיוב ברכת המזון, ולא רק גבי זימון. ובגמרא (מט: העמידו את מחלוקתם בפירוש הפסוק (דניס מ י) 'ואכלת ושבעת וברכת', ר' מאיר דרש 'ואכלת' זו אכילה 'ושבעת' זו שתיה, שאמרו חז"ל (נרות מט:)) אין שביעה בלא שתיה [שחייב לברך ברכה אחרונה על שתיה], ואכילה שיעורה בכזית. ור' יהודה דרש את הפסוק 'ואכלת ושבעת', שאינו מתחייב בברכה עד שיאכל כדי שביעה, וכזית אינו משביע אלא כביצה. והסכימו כל הפוסקים שהלכה כר' מאירי, שבכזית מתחייב בברכה אחרונה. ולגבי שתיה הסתפק ר"י בתוספות (טוה טו: ד"ה ולא, וימא עט. ד"ה ולא) האם גם בזה שיעורו בכזית לדעת ר' מאיר כמו באכילה, או שמא כיון שר' מאיר דרש 'ושבעת' זו שתיה, הרי מודה שכדי להתחייב בברכה אחרונה בשתיה צריך לשתות שיעור שביעה, דהיינו כשיעור ביצה. עוד כתבו התוספות שיתכן שיש לחלק בין שביעה של אכילה לשביעה של שתיה. ופירש הב"ת שכוונתם לומר שיתכן ששיעור שביעה של שתיה גדול יותר משל אכילה, ואם כן בזה צריך יותר מכביצה [לפי הצד שאין די בכזית], דהיינו שיעור רביעית שהיא כביצה ומחצה. ולפיכך פסק הרא"ש שטוב לזהר שישתה פחות מכזית או ישתה רביעית כדי להסתלק מהספקי, שאילו ישתה שיעור שבין כזית לרביעית יכנס לספק אם לברך ברכה אחרונה.

ובזה - שכוסם פגום, אף על פי שיש לכל אחד מהם כוס בפני עצמו צריכין לזהר שלא יטעמו קודם שיטעמו הוא תחילה, כיון שהם זקוקים לכוסו שהרי אינם יכולים לשתות עד שימוזג לכוסם ויתקן הפגימה, על כן חזר דינו להיות כמו כאשר כוסם ריקן, שצריך להמתין עד שישתה הוא כיון שזקוקים לכוסו.

סעיף ב - שו"ע

אחר ששתה כוס של ברכת המזון יברך ברכה אחת מועין שלושי, מפני שכבר הסתלק מהסעודה, וצריך לברך עליה ברכה אחרונה בפני עצמה.

ס"ק ח

יש לחוש שמא יתעכף היין ששתה ולא יוכל לשתות עוד יין בלא ברכה ראשונה, דעיכוב של שתיה אינו שיעור גדול כל כך. עיין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה' שאחר שנתעכלה השתיה אינו יכול לברך ברכה אחרונה על מה ששתה, וה"ה אם ירצה עתה לשתות יצטרך לברך ברכה ראשונה, ואינו יכול להצטרף לשתיה הקודמת כי היא כבר נתעכלה והלכה לה"י. ועיין כביאור הלכה שביאר שאף לדעת האחרונים הסוברים

ציונים והערות

והנהר שלום (סק"ה) פירשו כן את דבריו בפשיטתו. וחזר והקשה על פירוש זה [וכן הקשה הפרישה], שבה"ג כתב בהדיא בפרק כיצד מברכין (מ ע"ז) וזה לשונו: בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון מקמי ברכת המזון, אבל כוס ברכת המזון בעי ברכה. הרי שדעתו שכוס ברכת המזון טעונה ברכה אחרונה. על כן חזר בו בה"ח וכתב שיש טעות סופר בהלכות גדולות [וכמו שכתב הסמ"ג]. אבל הפרישה ביאר שבה"ג סובר כמו זוטרא (סס נפמס קג:) שצריך לברך, ודלא כרב אשי, אבל אינו צריך לברך אלא ברכה ראשונה, וככל מי שהסיח דעתו מלאכול ואחר כך הביאו לפניו לאכול שצריך לברך ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, כי ברכת המזון פוטרתו. ואף שנתבאר בסימן קע"ו שכל זה בצרכי סעודה, אבל אם מביאים לאחר הסעודה אוכלין שאינם מצרכי הסעודה, טעונים ברכה אף לאחריהם, מכל מקום הרי כוס זו של ברכת המזון מצרכי סעודה היא, אלא שברכת המזון גרמה היסח הדעת, והיסח הדעת מחייב ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה על מה שאכל כבר, כיון שבסוף בירך על הכל ברכה אחת.

יב. ומכל מקום ראוי ונכון שיוזהר המברך לטעום מיד ורק אחר כך לתת לכל המסובין מהכוס של ברכה, כדי שלא יכנסו המסובין למחלוקת הפוסקים [שלדעת השר מקציה שסובר שיכולים הם לשתות לפני שישתה המברך, אם לא ישתו מהכוס מיד כשימוזג להם הרי יהיה זה הפסק בין הברכה ששמעו ממנו לטעימה. ולדעת הרשב"א וסיעתו שחולקים עליו בדין זה, אדרכה אסור להם לשתות קודם (הוגלא ממלוקתם נעמס לט"ן) (ד"ה נעמן קפ"ו סו"ה ולן הסמ"ג)]. וכן פסק הט"ז (סס ס"ק טו) שאין למברך לתת לפניו את היין קודם ששתה הוא, אבל מטעם אחר, שמכיון שאסור להם לשתות עד שישתה הוא, החלוקה היא הפסק שבבילו בין הברכה לטעימה, והביאו המשנה ברורה שם (ס"ק עט).

יה. כדעת הרשב"א בחידושו (נרות מה ד"ה ומאן) וכן משמע ברמב"ם (נכות פ"ו ה"ה), וכן פסק בשו"ע בסימן קס"ז (מט"ו). ושלא כדעת השר מקציה (הוגלא נמספת נכות מה ד"ה ולן) שכתב שאם נתן המברך לכל אחד חלקו, אינם צריכים להמתין עד שיטעמו המברך.

יד. זו דעת הטור שפסק כדעת אביו הרא"ש (נכות פ"ו סי' מ) והמרדכי (סס סי' קמא). אבל בהלכות גדולות (נכות פ"ו י ע"ג) כתב שאין צריך לברך אחרי כוס של ברכת המזון על הגפן. והרא"ש דחה דבריו, ובסמ"ג (נשן מ) כתב שיש טעות סופר בהלכות גדולות וגם הוא מודה שצריך לברך על הגפן אחרי שתיית הכוס של ברכה. ועיין בבית יוסף שכתב שאפשר ליישב דבריו, שפסק כדעת רב אשי בפסחים (קג:) שלא בירך אלא על הכוס הראשון ששתה בסעודה, ואף על הכוס ששתה לאחר ברכת המזון לא בירך, ופסק כמותו משום דבתרא הוא. וטעמו של רב אשי, כתב רבינו יונה (נכות ל: ד"ה ויג לט) שאף על פי שמפסיק בין הברכה לשתיה זו בברכת המזון, לא נחשב זה להפסקה, וזה דומה למה שאמרו בגמרא (פסחים קא:) חברים שהיו מסובין ויצאו לקראת חתן וכלה, שאם הניחו שם זקן או חולה אינם טעונים ברכה למפרע. והפרישה (סק"ג) והב"ח (ד"ה ומע טמא לאסוקי מה"ג) והט"ז (סק"ג) הקשו על הבית יוסף שהמעשה עם רב אשי מדובר בברכה ראשונה, ובעל הלכות גדולות דיבר לענין ברכה אחרונה. לכן פירש הב"ח שבה"ג הבין שלדעת רב אשי כל הכוסות שבאים לאחר המזון חשובים כבאים מחמת הסעודה וממילא אף ברכה אחרונה אין צריך לברך [ובמעדני יום טוב (נכות פ"ו סי' מ אות ק)

טו. כן מוכח מהרא"ש (נכות פ"ו סי' מו).
טז. כן הוא דעת המג"א אך הרבה אחרונים חולקים עליו וסוברים שכל זמן שלא הסיח דעתו משתיה אינו צריך לברך ברכה ראשונה. כמבואר בבית"ל.
יז. שכן דרשו בגמרא (נכות מא:) מהפסוק (נניס מ ס) 'ארץ זית', ארץ שרוב שיעוריה כזיתים.

יח. וכן נפסק בשו"ע (סי' קמל פ"ג, סי' קל"ה ס"א).
יט. על פי הרא"ש (נכות פ"ו סי' נז), בתוספת ביאור המחצית השקל. והלבוש ביאר את הספק של ר"י באופן זה, שכיון שלמדים את דין הברכה אחרונה על השתיה מדכתיב 'ושבעת', יש לומר כיון ש'ושבעת' כתוב אצל 'ואכלת', הרי הוקשו האכילה והשתיה זו לזו, ובאכילה קיימא לן כמאן דאמר בכזית, אם כן שיעור שתיה גם כן בכזית. ונסתפק ר"י, האם רצו לומר שהשיעור

הלכות ברפת המזון סימן קפט קצ

ג שם מ"ו (ע"ב)

הטוב. ושלש הטבות, [א] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. ושלש גמולות, הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו: ב (ו) גבבית האבל אומר, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושו יעקב המלך החי (ו) הטוב והמטיב אל אמת דין אמת וכו'. (ו) ועין ביונה דעה סימן שע"ט (ס"ב):

קצ שתית היין אחר הברכה ודיניה. ובו ה' סעיפים:

א (א) אחר שסיים ברפת המזון מברך (ב) בורא פרי הגפן, (ג) ויטעם המברך (ואם הפסיק בין הברכה לטעימה (כ) עין לקמן סימן רע"א סעיף ט"ו), (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. (ד) אם פלם זקוקים לכוס אחד ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבבדס, לא יטעמו עד שיטעם הוא, (ה) אבל אם אינם זקוקים לכוסו יכולים לטעם קדם שיטעם הוא. (ו) אין צריך המברך לשפך מכוסו לכוס המסבין אלא אם כן כוס המסבין (ז) פגום. (ח) ועין לעיל סימן קפ"ב (ס"ד) וסוף סימן רע"א (ס"ו): ב (ח) * אחר ששתה כוס של ברפת המזון * יברך ברכה אחת מעין (א) שלש: ג ישעור (ט) שתית (ז) [ו] יין להתחייב בברכה אחרונה יש ספק

א פסחים ק"ג (ע"ב) וכפר וזכר. ב דין הפועל. ומזא הדינים מצדדים שם לעיל סימן קס"ו (ס"ג) את ג. ד. ג פסחים שם. ד טו בשם ר"י בחופות פסקה כ"ו (ע"ב ד"ה ולא) וב"קא ע"ט (ע"א ד"ה ילא) וב"רא"ש פסק (ר) [ד] דברכות ו"ה כ"ה.

שערי תשובה

באר היטב

א (ב) בורא פרי הגפן. ואמרו סבורי מרנן אף על פי שבית הבליעה פנוי, שלא לחלק בברפת היין. עטרת זקנים עין שם: (ג) ויטעם המברך. מצוה לגמע גמיעות נסות משום הכבוד מצוה: ב (ג) שלש. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף, ואם טעה וברך אחריו, אין צריך לברך בתחלה פינוי שהיה בדתו לשמות עוד, ודוקא כשדעתו לשמות מיד דאם לא כן יש לחוש שמא יתעכל. מגן אברהם (ס"ג): ג (ז) יין. והוא הדין שאר משקין, (הספק הוא דיש לדמותו לאכילה והוי בכזית, או נאמר (דברים ט) 'ושבעת' שהיא שתיה בעי שישתה כדי שביעה דהוי וביעית. ויש רוצים לומר דעל יין שרף מברך פחות מן הזית דכפורתא מיחבא דעתה, ולי נראה דבעי פשעור ולא חלקו חו"ל בשעורים. מגן אברהם (ס"ג):

[בשורע] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. בן הנסחא העקרי לאפוקי האומר הוא הטיב לנו הוא ייטיב. אך יש מי שכתב לומר הוא מטיב לנו קדם, וכן הוא גומלנו כדי שיהיה הנה עקר עתיד, אף מנהגנו בדין קרן פן קרב בדין יוסף (ס"ג). ואמנם כמגן אברהם (ס"א) וכעטרת זקנים פתחו שאומרים הוא מטיב לנו הכל פתח כ"ו, ועין לעיל בבאר היטב סימן קפ"ו (ס"א). ובאלה רבה (שם ס"א) פתח בשם הפל בו (פ"ה) להקדים הוא מטיב כ"ו על דרך ה' קלף, וכן פתח המרדכי (פ"ה) בשם הפרנס ורבי יונה (לו) ד"ה רב) ובבית דין (ה' בינת הלחם) בשם הר"ש, ואולי יש טעות סופר בטור עין שם. ובנסחאות שלנו בסדרים הוא הטיב לנו, וכתב לנו אכילה קאי, וכן הוא בברפת המזון הקצר ולקמן עין שם סימן קצ"ב (מ"א) רש הסימן, וכן כתב בספר אור חוש (בנוסח ברכת המזון) על הלכות ברכות גסה זה מברכת המזון של מרנו הרב נתן, ובעמודי שמים להגאון מרנו יעב"ץ (נוסח בכת המזון) איתא שלש פעמים לנו כמו בשלחן צריך:

ג [ד] יין. עין באר היטב. [עין לקמן בס"ו סימן ר"י (ס"א), ובבאר היטב שם (ס"ג)] תביא דברי המגן אברהם פ"א (ס"ד) ושו"ת בית יעקב (פ"ה) [וכן פתח באלה רבה (ס"א)]

באר הלכה

משנה ברוכה

[פל בו (ס"ו) צט] ושל"ה (שער האותיות קדושת האכילה). יאמר ונשא ברכה מאת ה' כלשון הפסוק (תהלים כ"ה) 'ישא ברכה מאת ה'. ונוהגים לומר בשבת יום טוב וראש חודש מגדול, ובחל מגדל. ויתר דקדוקים שבנסח ברפת המזון עין באלה רבה סימן קפ"ו (ס"א) שהאריך בזה: ב (ו) גבבית האבל אומר. * בין כשהאחרים האוכלין עמו מברכין (ו) ובין כשהוא עצמו מברך. ואם בעינין לזה עשרה או לא, עין ביונה דעה סימן שע"ט (בכ"ו ד"ה וכתב) ובאחרונים שם: (ז) הטוב והמטיב. * לפי זה אין אומר בבית האבל שלש הטבות ושלש גמולות, וכן הוא בבית יוסף (ר"ה) ובבית, [עין בב"ח פ"ה (ס"ג) ובש"ך שם סימן שע"ט (ס"א) שאין סוכרים כן:]

ב * אחר ששתה כוס של ברפת המזון וכו'. * עין במשנה ברוכה (ס"ג) מה שכתבנו בשם המגן אברהם (ס"ג) דדוקא שדעתו לשותות מיד וכו', ונראה שפגמת המגן אברהם היא * דיעצורף על ידי זה לברך עוד ברכה ראשונה על השתיה שישתה אחר כך מתוך ואזיל לטעימה לעיל בסימן קפ"ד סעיף קטן ט', אך באמת הרבה אחרונים הסכימו שם לדעת אבן העזר בזה שכל שלא סלק דעתו מהאכילה או מהשתיה לא נתבטלה ברכה ראשונה אפלו שהיה כל היום וקמו שכתבנו במשנה ברוכה לעיל (ס"ג) עין שם, ואם כן לכאורה אין מקום לדברי המגן אברהם עם סעיף זה. אכן לפי מגמגם בזה דנהי דאם שהה הרבה לא נתבטלה ברכה ראשונה פינוי שלא הסיח על כל פנים דעתו, מפל מקום מאן יאמר לן דרשאי לעשות כן דהרי על כל פנים מפסיד ברכה אחרונה של אכילה ושתיה זו, ומה שצריך לבסוף לאחר אכילה ושתיה שניה לא מהני קלל לזה פינוי שכבר נתעכל והרי כמי שאינו, ומה גם שמצוי פה פעמים שבהמשך איזה זמן נשתנה רצונו או מטריד מאיזה דבר ואינו אוכל ושותה עוד ואם כן בודאי מפסיד ברכתו לגמרי:

א (א) אחר שסיים וכו'. רצונו לומר כשמברך ברפת המזון על כוס כמבאר לעיל סימן קפ"ב (ס"א) יברך בורא פרי הגפן אחר שסיים ברפת המזון, (ב) והינו אפלו אם כבר ברח על היין שבתוך שסיים שברכת המזון היא * לפי שברכת המזון היא סלוק והסת הדעת למה שלפניה: (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף ב"ו. * דחוזר ומברך, ובמלתא דשיף לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. * שפינוי שהוא ברוך על כוס זה נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם בל"ם זקוקים. הלשון מגמגם קצת ונכנתו כאלו כתב וכן אם פלם זקוקים, ורצונו לומר דלא מיבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה (ו) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מקדם, ואפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאתר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם גם כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל כל פנים הם זקוקים בלם לכוסו: (ה) אבל אם אינם וכו'. רצונו לומר אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והוי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכין להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. * קאי אדלעיל שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך משום דכיון דיצאו בברכתו אם כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ז) קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגומתם, (ז) ובזה צריכין לומר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה פינוי שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתיתו, ודוקא כשדעתו לשמות מיד, דאי לא הכי * יש לחש שמא יתעכל דעכול של שתיה איננו שעור גדול כל כך, עין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה', מגן אברהם (ס"א), [עין בבאר הלכה (ר"ה) אחר:] ג (ט) שתית יין. והוא הדין (ו) בשאר משקין יש ספק זה:

* יברך ברכה אחת מעין שלש. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו הסעודה, שכל מה שאוכל ושותה אחר ברפת המזון סעודה אחרת היא * לפי שברכת המזון היא סלוק והסת הדעת למה שלפניה: (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף ב"ו. * דחוזר ומברך, ובמלתא דשיף לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) ואחר כך יטעמו האחרים. * שפינוי שהוא ברוך על כוס זה נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם בל"ם זקוקים. הלשון מגמגם קצת ונכנתו כאלו כתב וכן אם פלם זקוקים, ורצונו לומר דלא מיבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה (ו) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מקדם, ואפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאתר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם גם כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל כל פנים הם זקוקים בלם לכוסו: (ה) אבל אם אינם וכו'. רצונו לומר אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והוי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכין להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. * קאי אדלעיל שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך משום דכיון דיצאו בברכתו אם כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ז) קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגומתם, (ז) ובזה צריכין לומר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה פינוי שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשמות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתיתו, ודוקא כשדעתו לשמות מיד, דאי לא הכי * יש לחש שמא יתעכל דעכול של שתיה איננו שעור גדול כל כך, עין לעיל סימן קפ"ד סעיף ה', מגן אברהם (ס"א), [עין בבאר הלכה (ר"ה) אחר:] ג (ט) שתית יין. והוא הדין (ו) בשאר משקין יש ספק זה:

שער הצייון

ב (ג) מגן אברהם (ס"ג) ומגן גבורים (אלף המגן ס"א) [עין שם: א (ב) מבאר בפוסקים: (ב) לבוש: (ג) אחרונים: (ד) אחרונים: ג (ה) אחרונים:

הלכות ברכת המזון סימן קצ

צד: נח קיצור ביה"ל

ביאורי ההלכה

ד"ה אחר ששתה

עיין במשנה ברורה מה שכתבנו בשם המגן אברהם דוקא כשדעתו לשנות מיד וכו' אינו מברך ברכה אחרונה, אבל אם רוצה לשתות לאחר זמן צריך לברך עתה ברכה אחרונה על כוס ברכת המזון. ונראה שכונת המגן אברהם הוא שיצטרך על ידי זה [שיעבור זמן עיכול] לברך עוד ברכה ראשונה על השתיה שישתה אחר כך מחדש, ואולי לטעמיה שכתב לעיל בסימן קפ"ד סעיף קמ"ט שמי שרוצה לאכול שתי אכילות או לשתות שתי שתיות בברכה אחת, ושהה לאחד האכילה הראשונה כדי שיתעכל המזון שבמעיו וכעת רוצה להמשיך ולאכול עוד כפי שחשב בשעת הברכה, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה אף על פי שלא

הסיח דעתו כל העת מאכילה השניה. אך באמת הרבה אחרונים הסכימו שם לדעת אבן העזר בזה, שכל שאם סילק דעתו מהאכילה או מהשתיה לא נתבטלה ברכה ראשונה אפילו שהה כל היום וכבר עבר הזמן של שיעור עיכול, וכמו שכתבנו במשנה ברורה לעיל, עיין שם, ואם כן לכאורה אין מקום לדברי המגן אברהם גם בסעיף זה במה שכתב שאם רוצה לשתות לאחר זמן יש לחשוש שמה יעבור זמן בכדי שיתעכל היין במעיו, ויברך ברכה אחרונה מיד, אלא לא יברך עתה ברכה אחרונה כדי שלא יצטרך אחר כך לברך ברכה ראשונה. אך לבי מגמגם בזה לומר שאין צריך לברך ברכה אחרונה על הכוס של ברכת המזון כשרוצה לשתות עוד כוס לאחר זמן.

צינונים והערות

בשתייה להתחייב בברכה אחרונה בלח [בשתייה] כשיעור שיכול להיווצר ממנו כזית כשיקרוש, והיינו רביעית [כי כאשר המשקה בא לידי קרושה שיעורו נעשה קטן יותר בהרכה], כמו שכתוב בגמרא (שם) שרביעית לח כשנקרש עומד על כזית, או ששיעור שתיה אפילו בלח יהיה בכזית ממש [שכאשר הוא משקה, קודם שיקרוש. הרי הוא כזית] כמו לגבי אכילה. ועיין בדרישה (פק"א) שהקשה על דבריו, שהרא"ש והתוספות הזכירו בספיקותיהם שיעור של 'כביצה', ולדבריו אין כלל טעם להסתפק אם צריך כביצה אלא כזית או רביעית. גם, שבגמרא לא מדובר אלא לגבי דם, שרביעית ממנו

כשתקרוש תעמוד על כזית, ולא על שאר משקין. וכן הקשה הט"ז (פק"א), שבגמרא שם שמא דוקא בדם שהוא עב מאוד לפיכך כשתקרוש תעמוד על כזית, אבל ביין שהוא קלויש יותר, יש רביעית פחות מכזית כשיקרוש, ואם כן היה לר"י להסתפק אם צריך אפילו יותר מרביעית, לכן כתב שודאי אין זה הספק של ר"י. כ. שכל שאם הסיח דעתו אין צריך ברכה ראשונה על מה שרוצה להמשיך לאכול. ושיעור עיכול נאמר רק לגבי ברכה אחרונה שאם אינו אוכל עוד אחרי אותה האכילה שעבר ממנה שיעור עיכול, שאינו מברך.

ליקוטי פוסקים פסקי הרב

ד"ה אחר ששתה דיצטרך על ידי זה לברך עוד ברכה ראשונה על השתיה. נסו"ע הכ"ה (ס"ו) פסק כדעת המגן אברהם (וכמו שצ"ח בסימן קפ"ד (פק"ט)), וכן מנו"ח נסו"ע הכ"ה סימן קפ"ד (ס"ג).

ד"ה אחר ששתה כוס של ברכת המזון. כתב המגן אברהם שאם אין דעתו לשתות מיד יצטרך ברכה אחרונה, וכוונתו שאם ישהה שיעור עיכול יצטרך לצרף שני ברכה ראשונה על היין, אמנם הרבה אחרונים חולקים על דין זה וסוברים שאף אחר שיעור עיכול אין צריך לצרף ברכה ראשונה. אמנם יתכן שאף על פי כן יש לצרף ברכה אחרונה על כוס של ברכה המזון גם כשרוצה לשתות עוד לאחר זמן, שאם לא כן יפסיד ברכה אחרונה על הכוס ברכת המזון.

ד"ה יברך ברכה אחת. אם דעתו לשתות עוד לא יצטרך אחריו אלא לצטוף. וכמו המג"א שאם טעה וצטרף אחריו אין צריך לצרף נסתילה. והעמיקוהו הגר"י וזי"א. והרעק"א כתב שזהו דוקא כשטעה בדין שחשב שצריך לצרף, אבל כשחשב שיש לו לאכול ועל כן צריך צריך לצרף. ונב"ר מסתפק בדין המג"א, ונבנדי ישע ועוד חולקים על המג"א, ולמעשה צ"ע.

הלכות ברכת המזון סימן קצ

שו"ע

אם די בכזית או דוקא ברביעיתא שהוא שיעור גדול מכזית, לכך יזהר כל השותה יין לשתות או פחות מכזית או רביעית כדי להסתלק מן הפסק, והכא בכוס של ברכה, אי אפשר לשתות פחות מכזית, דכל דבר מצוה שצריך כוס - שיש מצוה לשתות יין, כגון כאן, צריך לשתות מומנו כמלא לוגמווייב [-דהיינו כל שאילו יסלקנו לצד אחד יהיה אותו הצד בולט ונראה (רע"ז יומא פ"ח מ"ג)] שהוא רוב רביעית, דהיינו יותר מכזית, ומן הטעם שהובא לעיל [בהקדמה] בשם שו"ע הרב.

ס"ק י

כמו באכילה דקיימא לן בכל מקום ששיעור אכילה הוא בכזית [והוא חצוי ביצה עם קליפתה כמבואר בסיומן תפ"ז], ולפי זה במשקין יחויב בברכה אחרונה בשליש

ס"ק יד

עיון מ"ז שכתב דלעיקר הדין קיימא לן שכדי להתחייב

ביאורי ההלכה

ד"ה יברך ברכה אחת מעין שלוש

ועיין בחידושי רבי עקיבא איגר שכתב בשם תשובת קרית מ"ך רב, דדוקא כשטעה בדין, שהיה ברצונו לאכול עוד, רק דטעה וחשב צריך לברך ברכה אחרונה אחרי הכוס של ברכת המזון אף על פי שרצונו לשתות עוד, באופן זה אינו צריך לברך ברכה ראשונה לפני שממשיך לשתות, מפני שלא הסיח דעתו מלשתות, אבל בשכח שיש לו לאכול עוד ומחמת כן בירך ברכה אחרונה, ודאי צריך לברך ברכה ראשונה על מה שאכל אחר כך, כי בזה ששכח ובירך ברכה אחרונה מוכח שהסיח דעתו לגמרי מלשתות עוד, עד כאן לשונו. ועיין באליה רבה

ציונים והערות

שנטילת ידים למים אחרונים וכן אמירת 'הב לן ונברך' נחשבים כסילוק והיסח הדעת מלאכול עוד, מכל מקום כאן כיון שמוטל עליו חיוב מן התורה לאכול אפיקומן, יש לומר 'אתכא דרחמנא סמכינן' [-על שולחנו של מקום או סמוכים, כלומר ולא על שולחן שלנו, ועד שלא סימנו כל סדר האכילה שאנו חייבים בה מצד הדין, לא נסתיימה האכילה אפי"פ שעשינו מעשה שמורה על הפסק האכילה] ואין אמירתו 'הב לן ונברך' או מעשה נטילת מים אחרונים שעשה נחשבים כהיסח הדעת וסילוק מהסעודה (לאה געור סג). ולא פירש רבינו פרץ הטעם מפני שהפסיק הסעודה בטעות, ששכח שצריך לאכול האפיקומן. הרי מוכח מדבריו שדוקא כשיש כנגד מעשיו איזה חיוב מן התורה לעשות באופן אחר אין אמירתו או מעשיו היסח הדעת, אבל כשאין חיוב מן התורה שסותר את מעשיו, אף על פי שעשה כן בטעות היו סילוק והיסח הדעת. ואם כן גם כאן יש לו לברך ברכה ראשונה לפני שממשיך לשתות כיון שכבר בירך ברכה אחרונה, אף שבירך בטעות.

כו. והביא ראייה ממה שכתב הרשב"א בתשובה (פ"א סי' נמ), שיש לכונן בברכת 'בורא פרי האדמה' שמברך בטיבול ראשון בליל הסדר לפטור גם את המרור מברכה ראשונה, וכתב עוד שאם טעה ובירך 'בורא נפשות רבות' אחרי טיבול ראשון, צריך לחזור ולברך 'בורא פרי האדמה' על המרור. וכן פסק השו"ע בסיומן תע"ג (ס"ז עין סג משנה גי' ס"ק נה-ט). הרי שאף שבירך בטעות נחשב סילוק וצריך לברך על המרור בפני עצמו, והוא הדין בנידון דנן. ובספר תורת חיים (פ"ג) דחה דבריו וכתב שאין שום ראייה מהרשב"א שלא דיבר אלא במי שהתכוון בשעה שבירך על טיבול ראשון שלא לפטור את המרור, אבל אין הכי נמי שאם התכוון לפטור ובטעות בירך ברכה אחרונה על טיבול ראשון, שאינו צריך לברך אחר כך ברכה ראשונה על המרור, כי הברכה ראשונה היתה גם על זה.

כו. כתב בכף החיים (פ"ט) שכיון שיש מחלוקת בזה, אם אידע כן שהיה דעתו לאכול ולשתות עוד אלא ששכח ובירך, כדי להנצל מספק ברכות יש לו למנוע את עצמו מלאכול ולשתות עוד עד שיהיה לו היסח הדעת גמור, או ישמע ברכה מאחר שמברך ומכוין לפטור אותו, או יצא לחוץ וישוב, ואחר כך יכול לחזור ולברך ולאכול או לשתות. ואם אינו יכול להתאפק ולהמתין עד שיהיה לו היסח הדעת גמור כדי שיוכל לחזור ולברך, יברך בליבו ויוכל לחזור לאכול ולשתות, כיון שיש אומרים שהרהור כדיבור דמי בברכות (מ"ג נ"ט פ"א ס"ז ונמקף משנה סג). וכבר מבואר כן בשו"ת הלכות קטנות (מ"ב סי' קמו).

כא. כך הוא לשון הטור, וכתב הב"ח שאין להקשות שמוכח בחוספות שר"י לא הסתפק אלא בין כביצה לכזית, אבל מענין רביעית לא הזכיר כלל [הובא בהקדמה], שיש לומר שמה שכתב ר"י ואולי יש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתייה, היינו ברביעית [שהיא כביצה ומחצה], וכמו שמצאנו לגבי יום הכיפורים (יומא פ). שלדעת בית שמאי השותה ביום הכיפורים אינו חייב עד שישתה רביעית, שהוא שיעור חשוב, ויש לומר שבנידון דנן מורים בית הלל לבית שמאי שאינו שיעור חשוב כדי שביעה להתחייב עליו ברכה אחרונה אלא ברביעית.

ובסיומן ר"י (ד"ה ומ"ט וי"ט) כתב הבית יוסף שצריך לומר שסובר הרא"ש ששיעור רביעית שווה לשיעור כביצה, שאם הוא פחות מכך אין היה מסתלק מהספק בשתיית רביעית.

זהפרישה (פ"ד) פירש שכונת הטור לומר ששביעה של שתייה היא בשיעור יותר גדול משביעה של אכילה, וכיון שלא יודע לנו שיעור גדול מכביצה אלא רביעית, לכן כתב שאכילה משביעה ככביצה ושביעה בשתייה היא ברביעית.

כב. כן איתא בפסחים (ק). המקדש וטעם מלא לוגמיו יצא, ואם לאו לא יצא. וכתב הטור (פסחים ז) שהוא הדין בכל דבר שטעון כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו.

כג. זו דעת השו"ע שם שפסק כהתוספות (מלין קג: ד"ה מלן). אבל דעת הרמב"ם שכזית הוא כשליש ביצה. ובמשנה ברורה (סג פ"א) פסק שבדאורייתא יש להתמיר ובדברנו להקל. לכן כאן בברכת המזון ששיעורו בכזית מדברי סופרים [אבל מן התורה אינו חייב עד שיאכל כדי שביעה], ספק ברכות להקל ולא יברך עד שיאכל חצוי ביצה.

כד. וכתב שאף שיש לחלק בין המברך ברכת המזון שרצונו להפסיק מלאכול לבין זה שבירך בטעות. אבל כנגד זה הלא יש למר סברא הפוכה, שכשהוא מברך ברכת המזון הרי מחזיק הוא את הכוס של היין בידו, ומוכח שהוא רוצה לשתותה אחרי שיגמור לברך, ואף על פי כן נחשבת ברכת המזון הפסק גם לגבי כוס זו, אם כן כל שכן בזה שבירך ברכה אחרונה, אף שבירך בטעות, שהיו הפסק בין הברכה ראשונה שבירך בתחילה לבין מה שרוצה לאכול כעת.

כה. וראיתו מן המבואר בשו"ע סימן תע"ז (פ"ט), שפסק כרכינו פרץ שאף אם שכח ולא אכל אפיקומן עד שנטל ידיו למים אחרונים או שאמר 'הב לן ונברך', אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. וכתב רבינו פרץ שאף על פי

הלכות ברפת המזון סימן קצ

ה טור. ו טור
ה טור. רע"א.
רע"א.
ז אגדה בפרק י'
מפסחים (ס"ו ע"ג).

(י) אם די בכזית (ס) [נה] (יא) או ברביעית, ה'לכה יזהר לשותות או פחות מפזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק, (יב) והכא אי אפשר לשותות פחות מפזית דכל דבר שצריך כוס צריך לשותות ממנו כמלא לגמיו (יג) שהוא רב רביעית, הלכה ישתה (יד) רביעית (ו) שלם: ד' אם המכרך אינו רוצה לטעם [טו] * יטעם אחד * מהמסבין פשעור, (טז) ואין שתית שנים מצטרפת, ומפל מקום מצוה מן המבחר [יז] שייטעמו כלם (ועין לקמן (יח) סימן רע"א סעיף י"ד): ה' ופשטמבין בסעודה גדולה ואין יודעים עד

באר היטב

(ה) או ברביעית. ובספר זן המלך (סי' סט) הביא ראיה דשעורו ברביעית עין שם, והיה אהרן (הגרי"ם) חולק עליו: (1) שלם. וט"ז (סק"ג) העלה דאם שתה מלא לגמיו מכוס גדול, או פחות מזה אם שתה רב הכוס, צריך לברך לכלי עלמא עין שם. ובספר אליה רבה (סק"ה) דחה דברי ט"ז בשמי דגם והעלה דלעולם צריך רביעית שלם):

שערי תשובה

דלא פלוג וצריך שעור רביעית שלם, ואפלו פנין שורה אין לברך ברכה אחרונה פשאין שיתה רביעית עין שם: [ה] או ברביעית. עין באר היטב. ועין בשו"ת פנים מאירות חלק ב' סימן (קל"ו) וקל"ז, ועין בשו"ת בית אפרים חלק ארח חיים סימן י"ד על דברי הפנים מאירות והט"ז כאן (סק"ג) בכה שפתח על הלבוש שפרש הספק שפא צריך רביעית שאם יקדש יצמד על כזית כ"ו עין שם: ד' [בשו"ע] ויטעם אחד מהמסבין כשעור. וכתב מהרי"ק ש בספר ערך לחם (סי' ה) שאם טעם המכרך אין המסבין צריכים שעור ותיבאו

במחזיק ברכה (סק"ה), ועין לקמן סימן רע"א (סי' ה) דאפלו למצוה מן המבחר אין צריך שייטעמו מלא לגמיו, עין שם בט"ז (סי' יו) ועין בשו"ת חכם צבי סימן קס"ח שכתב הא דאמרין טעם אחד מהמסבין יצא אפלו לא טעם המכרך, הני מילי כדלא אפשר לטעם לברך כגון כניו וכני ביחו, אבל בדאפשר לטעם לברך אסור לאחר לברך וכמו שכתב רש"י ז"ל שם בערוכין (ט) ד"ה ליתביה, גם מבאר מהחכם צבי שם שאם מכרך על הכוס ואחר גמר ברפת המזון נותן הכוס לאחר ומכרך עליו נשוחה, נסתלק לו מצוה ראשון ונחרי זה כלא ברך על כוס קלל, דמכרך על הכוס לא מיקרי אלא פשוטו שמכרך על הכוס אומר עליו בורא פרי הגפן, ויטעם זה פתח שאין לנזיר לברך ברפת המזון על כוס של יין עין שם, וקדם לזה כתב גם כן טעם אחר שהנזיר כיון שאין כדור להביא עצמו לידו חייב לברך על היין אינו יכול להוציא המסבין מידי חובת כוס של ברכה, דאף שהוא דרבנן מפל מקום צריך המוציא להיות מחוב כמותו, ולהתוספות בברכות דף מ"ח (ע"ב ד"ה ע"ג) על כל פנים צריך שיתה כדור להביא עצמו לידו חייב, ואפשר אי פני מתשיל על נדרו ליפא למימר

באר הגולה

אלא לכסוף [טור]. וכתב המגן אברהם (סק"ג) דאם טעה וברך אחריו, אין צריך לברך במחלה כיון שהיה דעתו לשותות עוד, והגרי"ם (סי' ה) חזי אדם בהלכות קריאת התורה (ח"א כלל לא סכ"ו) העתיקו דבריו, ועין בחדושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת קרית מלך רב (ח"א סי' ט) דדוקא קשטעה פדין דחשב דצריך לברך ברכה אחרונה אף על פי שרצונו לשותות עוד, אבל בשכח שיש לו לאכל עוד וברך ברכה אחרונה צריך לברך על מה שאכל אחר כך, עד כאן לשונו. ועין באלה רבה (סק"ג) שמשפתק בדינו של המגן אברהם, ובגרי"ם ישע (סק"ג) ומאמר מרדכי (סק"ה) חולקים על המגן אברהם דעתם דברכה אחרונה היא סלוק גמור ככל גוני, וכן מצדד בנהר שלום (סק"א), ועל פן בדין צריך עיון:

משנה ברורה

(י) אם די בכזית. כמ"ו באכילה דקיימא לן בכל מקום שעור אכילה בכזית [והוא פחצי ביצה כמבאר בסימן תפ"ו], ולפי זה במשקין יחזיב בברכה אחרונה בשליש רביעית, דרביעית הוא ביצה וחצי כידוע, ועין סימן רע"א סעיף י"ג מה שכתבתי שם במשנה ברורה (ס"ק סח) ובאר הגולה (ד"ה ש): (יא) או ברביעית. כמו שפצינו בכמה דיני התורה לענין משקין דשעתין ברביעית: (יב) והכא וכו'. פרוש דבשאר שתיות שהם רשות יכול גם להסתלק מן הספק באם ישתה פחות מפזית דבזה פטור לכלי עלמא מלברך אחריו, אבל הכא בכוס של ברפת המזון אי אפשר לעשות כן, דכיון דטעון כוס צריך על כל פנים לשותות מלא לגמיו שהוא רב רביעית והוא הרבה יותר מפזית: (יג) שהוא רב רביעית. הינו (ו) באדם בינוני מחזיק שעורו כף, אבל באדם גדול ביותר משערינו כמלא לגמיו דידיה, ומפל מקום לא פצי לשותות טפי מרביעית: (יד) רביעית שלם. ועין ט"ז (סק"ג) שכתב דלעקר הדין קיימא לן במלא לגמיו, ולפיכך אם לא שתה רק כמלא לגמיו חייב לברך ברכה אחרונה, אלא דלכתחלה יראה לשותות רביעית כדי לצאת לכלי עלמא, אכן כל (ו) האחרונים דחי דבריו והעלו דכל שלא שתה רביעית שלם בין פנין בין בשאר משקין אין ושאין לברך ברכה אחרונה וכדעת השלחן ערוך. (ח) עוד הסכימו דאין חלוק בין שאר משקין ובין יין שרף, אף על פי דכיון שרף מיתבא דעתיה דאינשי בפחות מרביעית, דלא חלקו חכמים בשעורן, ודלא פט"ז לקמן בסימן ר"י (סק"א): ד' (טו) ויטעם אחד מהמסבין. דכיון (ט) שהמסבין שמעו מתחלה את הברכה והוא כנו עליהם להוציאם מהני טעימתם לכלם, ועין בבאר הגולה (ד"ה יטעום) מה שכתבנו בשם חדושי רבי עקיבא איגר: (טז) ואין שתית וכו'. דכעין שייטעם כעצמו או אחד מהמסבין (ו) שעור הנאה שמתחשב דעתו עליו, והינו כמלא לגמיו: (יז) שייטעמו כלם. הינו (י) טעימה בעלמא, ואין צריך מלא לגמיו רק לאחד. והנה הכא איירי המחבר רק לענין מצות שתית הכוס, ולפי מה שבאר המחבר לעיל בסעיף ג' דלצאת ידי ספק יראה לשותות רביעית שלם, לא יציר מה שכתב דמצוה מן המבחר שייטעמו כלם בכוס המחזיק רביעית אם לא שהוא מחזיק יותר מרביעית: (יח) סימן רע"א. דיש מי שאומר דשתית כלם לעצמו, דמבאר לעיל בסימן קס"ז סעיף י"ט עין שם בבאר הגרי"ם ובאחרונים.

שער הציון

* מהמסבין. ועין בשערי תשובה (ד"ה יטעום) בשם חכם צבי (סי' קס"ה) דדוקא אם המסבין אינם יודעים בעצמם לברך, אבל אם יודעים אסור לו לברך על מנת שייטעמו אחרים אם לא יטעם הוא בעצמו, והביא ראיה לזה מדברי רש"י ערוכין מ' עמוד ב' (ד"ה ליתביה) עין שם. ובאמת דבריו צריך עיון ולא משמע כן בפוסקים, ודלפי דבריו לא משפחת האם דינא פי אם בכני ביחו או בכנים קטנים דכהו יכול להוציאם אף על פי שאינו צריך לברך והפוסקים סתמו וכתבו דבין הוא בין אחר יכול לטעם ולא חלקו קלל, ועל

(ו) מגן אברהם (סק"ה) ושאר אחרונים: (ז) אלה רבה (סק"ה) ונהר שלום (סק"ג) ומאמר מרדכי (סק"ה) ומטה יהודה (סק"ב) ומגן גבורים (שלישי גבורים סק"א) [ה] והגרי"ם (סי' ו) ודרך החיים (דף מ' שאכל כשכח ס"ד) והח"י אדם (ח"א כלל מו סי' ט): (ח) מגן

הלכות ברכת המזון סימן קצ

דעתיה דאינשי בפחות מרביעית, דלא חילקו חכמים בשיעורין, ודלא כמ"ז לקמן בסימן ר"י שחילק ביניהם וכתב שכיון שאי אפשר כלל לשתות יין שרף בשיעור של רביעית, לכן הולכים בזה אחר שיעור השתיה לרוב בני אדם, אף שהוא פחות מרביעית ל.

סעיף ד - שו"ע
יטעום אחד מהמסובין לא.

ביאורי ההלכה

לטעום אותו, לא יברך [זה שבירך ברכת המזון על הכוס] 'בורא פרי הגפן' ויתן לאחר לשתות הכוס, אלא הטעום הוא יברך. ואף שלדעת הפוסקים שברכת המזון טעונה כוס, הברכה על כוס זו נידונה כברכת המצוות, שאף על פי שאינו חייב בדבר מוציא אתרים ידי חובה, ואם כן הוא הדין כאן, לא יעשה כן משום דרילמא ברכת המזון אינה טעונה כוס, וכהפוסקים שסוברים כן, ובפרט דקיימא לן כן לעיקר, אם כן לא הוי [ברכת 'בורא פרי הגפן' שמברך אחר כך על הכוס] ברכת המצוות, ואינו יכול לברך לאחר אם אינו מברך גם לעצמו. עד כאן לשונו. והנה המעיין בתשובת חכם צני המובא בשערי תשובה יראה שלא משמע מדבריו כן, דלפי דבריו שם אם יברך אחר על הכוס, אם כן נסתלק מעשה הראשון ולא קיים הראשון מצות ברכה על הכוס כדליל, עיין שם. ובאמת מלשון המחבר בסעיף זה, שכתב שאם אין המברך רוצה לטעום יטעום אחד מהמסובין, משמע גם כן דמי שאחזו הכוס בשעת ברכת המזון הוא המברך גם כן ברכת 'בורא פרי הגפן' על הכוס [וכן מוכח יותר בבית יוסף לפי מה שהביא מפיטן רע"א ע"כ שאם לא רצה המברך לטעום וטעם אחר מלוא לוגמיו יצא, דמשמע שהמזמן הוא המברך גם על היין אף שאחר טעם ממנו] אלא דהטעימה פגי באחר. ומה שהקשה הגאון רבי עקיבא איגר לפי מה דקיימא לן לעיקר הדין בברכת המזון אינה טעונה כוס, שאם כן, יש להחשיב את ברכת 'בורא פרי הגפן' שעל הכוס כברכת הנהנין, והאריך יכול להוציא אתרים בברכה זו אם אינו טועם בעצמו, יש לומר דכיון דלכאלי עלמא [דהיינו אף ליש אומרים שאין ברכת המזון טעונה כוס] הוא צריך לברך על הכוס על כל פנים למצוה מן המובחר, וכמו שכתב הרמ"א לעיל בסימן קפ"ב, ואם

בברכה אחרונה די בשתי שיעור מלוא לוגמיו, אלא שכיון שיש צד לומר שצריך לשתות שיעור רביעית שלם כדי להתחייב בברכה אחרונה יש ליוזר בזה לכתחילה.

עוד הסכימו, דאין חילוק בין שאר משקין ובין יין שרף ובכולם מתחייב בברכה אחרונה רק כששותה רביעית, אף על פי דבין שרף מיתבא

ד"ה יטעום אחד

הקדמה: בסימן קפ"ב הובאה מחלוקת הפוסקים אם ברכת המזון טעונה כוס, יש אומרים שטעונה כוס מפני שכן הוא דרך כבוד ושבח נאה לקדוש ברוך הוא לסדר שבתו וברכתו יתברך על הכוס. ויש אומרים שאינה טעונה כוס.

עוד יש להקדים, שאמרו בגמרא (ראש השנה כט.) שבכל ברכות המצוות, אף מי שכבר בירך ויצא ידי חובת המצוה יכול לברך שוב בכדי להוציא אתרים במצוה, שהרי כל ישראל ערביין זה לזה במצוות (רס"י ע"ג ד"ס אף על פי,) חוץ מברכת הלחם וברכת היין והוא הדין לכל ברכות הנהנין, שרק אם הוא עצמו עדיין לא יצא יכול להוציא אתרים, אבל אם הוא יצא כבר, אינו יכול לברך בשביל להוציא אתרים ידי חובתם, מפני שאינו חייב להנות ולברך עליהם, אלא שהוא רוצה להנות מהם ואסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ובזה לא שייך דין ערבות, שאין ישראל ערביין זה לזה אלא בדברים שהם חובה על האדם וכשחבירו אינו יוצא ידי המצוה הרי זה כאילו הוא לא יצא, לכן יכול לברך אפילו מי שאינו חייב בברכה זו, מה שאין כן בברכות הנהנין שאינן חוב המוטל עליו כשאר מצות, אם אינו יודע לברך לא יהנה (רס"י ד"ה מוק.) עוד אמרו שם בגמרא (כ"ט:) לא יפרוס אדם פרוטה לאורחים [כלומר, לא יברך להם 'המוציא' אלא אם כן אוכל עמהם, שהרי הם יכולים לעשות [לברך לבד], אבל פרוטה הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכם במצוות, ואף על פי שהוא לא טעם אלא בניו, יכול לברך ולהוציאם כדי לחנך בניו ובני ביתו במצות (רע"ב"א ע"ג ד"ה מ"ט רע"ג).

עיין בחידושי ר' עקיבא איגר שכתב דאם המברך ברכת המזון אינו שותה את היין אלא נותן לאחר

[א] כולם דחו את ארית הט"ז, שמזכירתי אין לומדים אלא ברכת הון ולא שצריך כוס לברכת המזון [ובמאמר מרדכי הוסיף וכתב שאף לדעתו ששניהם נלמדו מאותו פסוק, מכל מקום יש חילוק ביניהם, שלגבי לצאת ידי המצוה, דבר שטעון כוס אמרין שבמלוא לוגמיו יצא, שכן איתא בפסחים (ק.) לענין קידוש, וכמו שכתב לקמן בסימן רע"א שכל ששתד רוב הכוס דהיינו רוב רביעית יצא, הרוב ככולו. וגם מה שתמה הט"ז על העור בסיון ת"פ שפסק שצריך לברך ברכה אחרונה על כוס רביעי ששותים בליל הסדר (ד"ה יו"ט וספח), לא קשה כלל, שהטור שם סמך על מה שכתב כאן שיש לדקדק לשתות רביעית בכוס של ברכת המזון כדי שיוכל אחר כך לברך ברכה אחרונה, והוא הדין לכוס רביעי של ליל הסדר. ושם לא בא אלא לומר שאין מברכים על כוס שלישי אלא על כוס רביעי.

קיצור ביה"ע

ד"ה יטעום אחד. הרעק"א כתב שהטעם צריך לברך 'בורא פרי הגפן' שנצטרכה הנהנין אין יכול להוציא את הניו צרכה אם אינו טועם בעצמו, ובתנאי שישמע לו כן, ומשום שישמע גם כן דלא כדעת ר' עקיבא איגר, וטעמו של הסו"ע שיוכל המברך להוציא את הניו משום שכלן מלוא מן המוציא לכולי עלתא לברך על הכוס והו"ו כנצטרכה המנוחה.

ציונים והערות

מתחילת ברייתו, ש"א שיש לברך עליו ברכה אחרונה אף כשאין בו שיעור, שיש חילוק בין אם הוא דבר שהדרך לאוכלו עם הגרעין שאז נידון כ'בריה' ואף אם אין בו שיעור כזית מברך לאחריו ברכה אחרונה, לבין אם אין הדרך לאוכלו עם הגרעין, שאז צריך שיהיה בו שיעור כזית בכדי שנוכל לברך לאחריו ברכה אחרונה. וכמו ששם הולכים אחר דרך העולם הוא הדין גם כאן יתחייב בברכה אחרונה בשיעור שדרך העולם לשתות. לא וצריך שישמע מפי המזמן את ברכת 'בורא פרי הגפן' ושיתכוון לצאת [ועיין בביאור הלכה ד"ה מהמסובין ש"א שאין זה מועיל אלא בקטן], אבל אין צריך שישתה הכוס דוקא אדם שבירך יחד עם המזמן ברכת המזון (תס"ג ל"ד סי' רע"ב פק"ו). לב. והוכיח כן מרש"י (ערוך מ: ד"ה למפס ל"טק"ב) [וכן מוכח בראב"ן (ערוך פ"ג ע"ג קט)] שדווקא אותו שמברך ברכת המזון צריך לברך 'בורא פרי הגפן' על הכוס, ואם כן כשאינו רוצה לשתות אין לו לתת לאדם אחר לטעמו, שהרי לא יוכל המברך להוציא בברכת 'בורא פרי הגפן', שאינו יכול להוציא בברכת הנהנין [אם אינו שותה בעצמו], ואם כן יצטרך השותה לברך, ומצד מצות כוס של ברכה צריך הוא [המברך ברכת המזון] לברך על הכוס. אלא יתן לקטן שאינו יודע לברך לשתות מהכוס, שיכול הגדול להוציא אף שאינו רוצה לשתות.

כח. והכריח כן ממה שכתב הטור בסימן תע"ב שבלייל הסדר אין צריך לשתות מכל כוס אלא רובו [דהיינו רוב רביעית] ולא כולו, ובסימן ת"פ כתב שמברך ברכה אחרונה על כוס הרביעית, ואי אפשר לומר שאין צריך לשתות רביעית ואף על פי כן מברך ברכה אחרונה על הכוס הרביעית משום שכל הכוסות מצטרפות יחד לחיוב ברכה אחרונה, שהרי בסימן תרי"ב (ס"י) פסקו שאין השתיות מצטרפות אם שהה ביניהן יותר משיעור הזמן שצריך כדי לשתות רביעית. ועוד שכיון שמצות ברכה אחרונה לאחר השתיה נלמדה מדכתיב 'וברכת', ואף כוס של ברכת המזון נלמדה מ'וברכת' [בלבושי שדר (א"ת ז) פירש דבריו, שאף שלא לומדים מ'וברכת' שצריך לברך ברכת המזון על הכוס, אלא שצריך לברך ברכת המזון אחרי האכילה, מכל מקום כיון שקיימא לן שברכת המזון טעונה כוס, הרי זה כאילו אמר המכותב וברכת ברכת המזון ואחר כך השתה הכוס של ברכת המזון, ואם כן שווה שיעור שתית הכוס של ברכת המזון לשיעור ברכה אחרונה של שהייה (ומה ממוך קושיית האלמוניס על הט"ז)], על כרחך ששניהם שיעורם שווה. כט. שהרי יש יננות חזקים ומאכלים טובים כגון מרקחת, שמתיישבת דעתו אף כשאוכל מעט מהם, ואף על פי כן לא חילקו חכמים ביניהם ובכולם השיעור שווה, ומדוע יחלקו ביניהם ל"י"ש. ל. והביא ראיה לזה מדברי רבינו יונה (מגילת מ. ד"ה א"י) [הביאו הבית יוסף בסימן ד"י (ד"ה ומ"ש רע"ב ויזולנמי)] לענין פְּרָהָה [דבר שלם

הלכות ברפת המזון סימן קצ

ה טור. ו טור
ה טור. רע"א.
רע"א.
ז אגדה בפרק י'
מפסחים (ס"ו ע"ג).

(י) אם די בכזית (ס) [נה] (יא) או ברביעית, "לכך יזהר לשותות או פחות מפזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק, (יב) והכא אי אפשר לשותות פחות מפזית דכל דבר שצריך כוס צריך לשותות ממנו כמלא לגמיו (יג) שהוא רב רביעית, הלכך ישתה (יד) רביעית (ו) שלם: ד' אם המכרף אינו רוצה לטעם [טו] * יטעם אחד * מהמסבין פשעור, (טז) ואין שתית שנים מצטרפת, ומפל מקום מצוה מן המכרף [יז] * שייטעמו כלם (ועין לקמן (יח) סימן רע"א סעיף י"ד): ה' ופשטמבין בסעודה גדולה ואין יודעים עד

באר היטב

(ה) או ברביעית. ובספר זן המלך (סי' סט) הביא ראיה דשעורו ברביעית עין שם, והיה אהרן (הגרי"ט) חולק עליו: (1) שלם. וט"ז (סק"ג) העלה דאם שתה מלא לגמיו מכוס גדולה או פחות מזה אם שתה רב הכוס, צריך לברך לכלי עלמא עין שם. ובספר אליה רבה (סק"ה) דחה דברי ט"ז בשמי דגם והעלה דלעולם צריך רביעית שלם):

שערי תשובה

דלא פלוג וצריך שעור רביעית שלם, ואפלו פנין שורה אין לברך ברכה אחרונה פשאין שיהיה רביעית עין שם: [נה] או ברביעית. עין באר היטב. ועין בשו"ת פנים מאירות חלק ב' סימן (קל"ו) וקל"ז, ועין בשו"ת בית אפרים חלק ארבע חיים סימן י"ד על דברי הפנים מאירות והט"ו כאן (סק"ג) בכה שכתב על הלבוש שפרש הספק שפא צריך רביעית שאם יקדש יצמד על כזית כו' עין שם: ד' [בשו"ע] ויטעם אחד מהמסבין כשעור. וכתב מהרי"ק ש בספר ערך לחם (סי' ה) שאם טעם המכרף אין המסבין צריכים שעור ותיכרא

בפסחיק ברכה (סק"ה), ועין לקמן סימן רע"א (סי' י) דאפילו למצוה מן המכרף אין צריך שייטעמו מלא לגמיו, עין שם בט"ז (סי' י). ועין בשו"ת חכם צבי סימן קס"ח שכתב הא דאמרין טעם אחד מהמסבין יצא אפילו לא טעם המכרף, הני מילי כדלא אפשר לטעם לברך אסור לאחר לברך וכמו שכתב רש"י ז"ל שם בערוכין (ט' ד"ה ליהביה), גם מכאן מתייחס צבי שם שאם מכרף על הכוס ואחר גמר ברפת המזון נותן הכוס לאחר ומכרף עליו נשוחה, נסתלק לו מצוה ראשון ונחרי זה כלא ברך על כוס קלל, דמכרף על הכוס לא מיקרי אלא פשוטו שמכרף על הכוס אומר עליו בורא פרי הגפן, ויטעם זה פתח שאין לנזיר לברך ברפת המזון על כוס של יין עין שם, וקדם לזה כתב גם כן טעם אחר שהנזיר פונו שאין כדור להביא עצמו לידו חייב לברך על היין אינו יכול להוציא המסבין מידו חובת כוס של ברכה, דאף שהוא דרבנן מפל מקום צריך המוציא להיות מחוב כמות, ולהתוספות בברכות דף מ"ח (ע"ב ד"ה ע"ג) על כל פנים צריך שיהיה כדור להביא עצמו לידו חייב, ואפשר אי פני מתשיל על נדורו ליכא למימר

באר הגולה

אלא לכסוף [טור]. וכתב המגן אברהם (סק"ג) דאם טעה וברך אחריו, אין צריך לברך במחלה כיון שהיה דעתו לשותות עוד, והגרי"ט (סי' ה) חזי אדם בהלכות קריאת התורה (ח"א כלל לא סכ"ו) העתיקו דבריו, ונענן כהדושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת קרית מלך רב (ח"א סי' ט) דדוקא קשטעה פדין דחשב דצריך לברך ברכה אחרונה אף על פי שרצונו לשותות עוד, אכל בשכח שיש לו לאכל עוד וברך ברכה אחרונה צריך לברך על מה שאכל אחר כך. עד כאן לשונו. ועין באלה רבה (סק"ג) שמשפסק בדינו של המגן אברהם, ובגרי"ט ישע (סק"ג) ומאמר מרדכי (סק"ה) חולקים על המגן אברהם ודעתם דברכה אחרונה היא סלוק גמור ככל גוני, וכן מצדד בנהר שלום (סק"א), ועל פן בדין צריך עיון:

משנה ברורה

(י) אם די בכזית. כמא באכילה דקיימא לן בכל מקום שעור אכילה בכזית [והוא פחצי ביצה כמבאר בסימן תפ"ו], ולפי זה במשקין יחויב בברכה אחרונה בשליש רביעית, דרביעית הוא ביצה וחצי כידוע, ועין סימן רע"א סעיף י"ג מה שכתבתי שם במשנה ברורה (ס"ק סח) ובאר הגולה (ד"ה של): (יא) או ברביעית. כמו שפצינו בכמה דיני התורה לענין משקין דשעתין ברביעית: (יב) והכא וכו'. פרוש דבשאר שתיות שהם רשות יכול גם להסתלק מן הספק באם ישתה פחות מפזית דכזה פטור לכלי עלמא מלברך אחריו, אכל הכא בכוס של ברפת המזון אי אפשר לעשות כן, דכיון דטעון כוס צריך על כל פנים לשותות מלא לגמיו שהוא רב רביעית והוא הרבה יותר מפזית: (יג) שהוא רב רביעית. הינו (ו) באדם בינוני מחזיק שעורו כף, אכל באדם גדול ביותר משערינו כמלא לגמיו דידיה, ומפל מקום לא פצי לשותות טפי מרביעית: (יד) רביעית שלם. ועין ט"ז (סק"ג) שכתב דלעקר הדין קיימא לן במלא לגמיו, ולפיכך אם לא שתה רק כמלא לגמיו חייב לברך ברכה אחרונה, אלא דלכתחלה יראה לשותות רביעית כדי לצאת לכלי עלמא, אכן כל (ו) האחרונים דחו דבריו והעלו דכל שלא שתה רביעית שלם בין פנין בין בשאר משקין אין ושאין לברך ברכה אחרונה וכדעת השלחן ערוך. (ח) עוד הסכימו דאין חלוק בין שאר משקין ובין יין שרף, אף על פי דכיון שרף מיתבא דעתיה דאינשי בפחות מרביעית, דלא חלקו חכמים בשעורן, ודלא פט"ז לקמן בסימן ר"י (סק"א): ד' (טו) ויטעם אחד מהמסבין. דכיון (ט) שהמסבין שמעו מתחלה את הברכה והוא כנו עליהם להוציאם מהני טעימתם לכלם, ועין בבאר הגולה (ד"ה יטעום) מה שכתבנו בשם חדושי רבי עקיבא איגר: (טז) ואין שתית וכו'. דכעין שייטעם כעצמו או אחד מהמסבין (ו) שעור הנאה שמתחשב דעתו עליו, והינו כמלא לגמיו: (יז) שייטעמו כלם. הינו (י) טעימה בעלמא, ואין צריך מלא לגמיו רק לאחד. והנה הכא איירי המחבר רק לענין מצות שתית הכוס, ולפי מה שבאר המחבר לעיל בסעיף ג' דלצאת ידי ספק יראה לשותות רביעית שלם, לא יציר מה שכתב דמצוה מן המכרף שייטעמו כלם בכוס המחזיק רביעית אם לא שהוא מחזיק יותר מרביעית: (יח) סימן רע"א. דיש מי שאומר דשתית כלם לעצמו, כדמבאר לעיל בסימן קס"ז סעיף י"ט עין שם בבאר הגרי"ט ובאחרונים.

שער הציון

* מהמסבין. ועין בשערי תשובה (ד"ה יטעום) בשם חכם צבי (סי' קס"ה) דדוקא אם המסבין אינם יודעים בעצמם לברך, אכל אם יודעים אסור לו לברך על מנת שייטעמו אחרים אם לא יטעם הוא בעצמו, והביא ראיה לזה מדברי רש"י ערוכין מ' עמוד ב' (ד"ה ליהביה) עין שם. ובאמת דבריו צריך עיון ולא משמע כן בפוסקים, ודלפי דבריו לא משפחת האם דינא פי אם בכני ביחו או בכנים קטנים ודכו: יכול להוציאם אף על פי שאינו צריך לברך והפוסקים סתמו וכתבו דבין הוא בין אחר יכול לטעם ולא חלקו קלל, ועל

(ו) מגן אברהם (סק"ה) ושאר אחרונים: (1) אליה רבה (סק"ה) ונהר שלום (סק"ג) ומאמר מרדכי (סק"ה) ומטה יהודה (סק"ב) ומגן גבורים (שלטי גבורים סק"א) [ו] והגרי"ט (סי' ו) ודרך החיים (דף מ' שאכל כשכח ס"ד) והחזי אדם (ח"א כלל מו סי' ט): (ב) מגן

הלכות ברכת המזון סימן קצ

ביאורי ההלכה

בדרכי משה. מה שאין כן בענייננו שלדברי הכל מצוה מן המוכרח שיברך על הכוס, ואם כן הרי נחשב כמתחייב בדבר ויכול אחר שאינו שותה להוציאו בברכה.

ד"ה מהמסובין

עיון בשערי תשובה בשם חכם צבי"ג, דדוקא אם המסובין אינם יודעים בעצמם לברך אמרינן שאם טעם אחד מהמסובין יצא אפילו אם לא טעם המברך מהכוס, אבל אם הם יודעים לברך בעצמם אסור לו לברך על מנת שיטעמו אחרים אם לא יטעמו הוא בעצמו, והביא ראיה לזה מדברי רש"י בעירובין מ' עמוד ב' שכתב שם שרק קטן יכול לשתות על ידי ברכת המברך אף שלא טעם, אבל לא גדול, כיון שאינו יכול לברך בשבילו בורא פרי הגפן"ל כשהמברך אינו רוצה לשתות מהיין, עיון שם, ובאמת דבריו צריך עיון ולא משמע כן בפוסקים [כמו שיבאר להלן] דלפי דבריו לא משכחת האי דינא כי אם בכני ביתו הקטנים או אפילו בבנים קטנים של אחרים, דבהו יבול להוציאם אף על פי שאינו צריך לברך לעצמו כדי לחנכם במצוות, כדמבאר לעיל בסימן קס"ז סעיף י"ט, עיון שם בביאור הגר"א ובאחרונים [שהוכיחו דין זה שלא דוקא בני ביתו הקטנים אלא כל קטן], והפוסקים כאן סתמו וכתבו וכו' ולא חילקו כלל בין אם האחר ששותה את הכוס גדול או קטן.

כן הוא בכלל ברכות המצוות דקיימא לן דאף על פי שיצא מוציא [כלומר שאף מי שאינו מחויב במצוה, כגון שכבר יצא ידי חובתו בשמיעת המגילה או תקיעת שופר, יכול לברך עבור אחרים]. וגם מדברי המחבר גופא מוכח כן, דהוא הביא בעצמו הרבה דעות בענין זה בסימן קפ"ב אם יש חיוב כוס של ברכה, ולא הכריע ביניהן, והכא סתם וכתב דסגי במשימת אחר [ואף על פי שאינו מברך על זה כלל, כמו שכתבנו מתחילה], ולא כתב דדבר זה תליא בפלוגתא דלעיל בסימן קפ"ב, אלא על כרחך בדבריו שכיון שלדברי הכל הוי על כל פנים מצוה מן המוכרח, דינה כדין ברכת המצוות. ודע עוד, דאפילו למאי דפסק הרמ"א לקמן בסימן תקפ"ט סעיף י' דאף שהמנהג שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, ולכן גם בתקיעת שופר מברכות לעצמן, אף על פי כן מי שמוציא לנשים בתקיעה אינו יבול לברך בשבילן אם הוא בעצמו כבר יצא, מאחר שאין מחויבות בדבר, הכא עדיף טפי, דהכא יש מצוה מן המוכרח לכלול ע"מא לברך על הכוס, מה שאין כן התם דלא נרמו שום רמז מצוה בש"ס על הנשים, ויותר טוב היה שהם בעצמן גם כן לא יברכו, וכמו שכתב הבית יוסף בסימן י"ז, שהלכה כדעת הרמב"ם שאין לנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא משום שספק ברכות להקל. אלא שלא נובל למחות בידן על זה לדעת הרמ"א, ועל כל פנים אנו בודאי לא נברך בשבילן, וכמו שכתב שם

ד"ה מהמסובין. חכם נבי כתב שיכול המנכר להוציא את המסובים צרכה רק אם אינם יודעים לברך בעצמם, ולפי"ז הש"ע מיירי כן בקטנים שיכול המנכר להוציאם צרכת הנהנין אע"פ שאינו טועם. ולא משמע כן בפוסקים, והמילוק בין כן לבין צרכת הנהנין כיון שכאן הוא מצד את הנכרה כדי ללמד ידי חובת איזו מצוה ועל כן יכול להוציא אחרים אף שידועים לברך בעצמם.

ציונים והערות

שהרי למדנו (מלכות נב) שהמברך צריך שיטעום, ואי אפשר ליתביה לינוקא [ליתנו לקטן] שישתה הכוס, שמא יסרך אחר המנהג וישתה ביום הכיפורים אף לאחר שיגדל [ולהלכה פסקו שם שאומר זמן ברה"ה ויהי"פ ואין צריך כוס אלא אומרו אפילו בשוק]. וכתב רש"י שכוונת הגמרא שיברך הוא ברכת כה"ג ויתן לקטן לשתות, ויצא הקטן מברכתו שכן מברך אדם לבניו ובני ביתו [הקטנים] אע"פ שאינו טועם. ומבאר בדבריו שבגדול כה"ג לא יוכל לשתות ע"י ברכתו.

לג. עיון בסוף ההקדמה לביאור הלכה ד"ה יטעום אחד, בדני ערבות מה ששייך לכאן. לד. הגמרא שם עוסקת בשאלה אם צריך לומר זמן [ברכת שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה] בראש השנה ויום הכיפורים, ושאלת הגמרא שכיון שצריך לומר על הכוס, איך יאמר ביום הכיפורים ברכת הזמן, והרי על ידי אמירת ברכת הזמן חלה עליו קדושת יום הכיפורים ואסור לו כבר לאכול ולשתות. ואי אפשר לומר שיברך על הכוס ויניחה ולא ישתה ממנה,

הלכות ברכת המזון סימן קצ

צה. 10 באר הגולה

ה טור. ו טור
ה טור. רע"א.
רע"א.
ז אגדה בפרק י'
מפסחים (ס"ט ע"ג).

(י) אם די בכזית (ס) [נה] (יא) או ברביעית, "לכך יזהר לשותות או פחות מפזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק, (יב) והכא אי אפשר לשתות פחות מפזית דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לגמיו (יג) שהוא רב רביעית, הלכך ישתה (יד) רביעית (1) שלם: ד' אם המכרף אינו רוצה לטעם [טו] * יטעם אחד * מהמסבין פשעור, (טז) ואין שתית שנים מצטרפת, ומפל מקום מצוה מן המבחר [יז] שייטעמו כלם (ועין לקמן (יח) סימן רע"א סעיף י"ד): ה' ופשטמבין בסעודה גדולה ואין יודעים עד

שערי תשובה

דלא פלוג וצריך שעור רביעית שלם, ואפלו פנין שורה אין לקרף בקצה אחרונה פשאין שיהיה רביעית עין שם: [נה] או ברביעית. עין באר היטב. ועין בשו"ת פנים מאירות חלק ב' סימן (קל"ו) וקל"ז, ועין בשו"ת בית אפרים חלק ארח חיים סימן י"ד על דברי הפנים מאירות והשו"ו פאן (סק"ג) בקה שפתב על הלבוש שפרש הספק שפא צריך רביעית שאם יקדש יעמד על כזית כ"ו עין שם: ד' [בשו"ע] וישנם אחד מהמסבין כשעור. וכתב מהרי"ק ש בספר ערך לחם (ס"ד) שאם טעם המכרף אין המסבין צריכים שעור ותיבאו בפסוק בקצה (ספ"ה) ועין לקמן סימן רע"א (ס"ה) דאפלו למצוה מן המבחר אין צריך שייטעמו מלא לגמיו, עין שם בס"ד (ס"ח י"ז). ועין בשו"ת חכם צבי סימן קס"ח שכתב הא דאמרין טעם אחד מהמסבין יצא אפלו לא טעם המכרף, הני מילי כדלא אפשר לטעם לקרף אסור לאחר לקרף וכמו שכתב רש"י ז"ל שם בערוכין (ט' ד"ה ליהביה), גם מבאר מהחכם צבי שם שאם מכרף על הכוס ואחר גמר ברכת המזון נותן הכוס לאחר ומכרף עליו נשוחה, נסתלק לו מצוה ראשון ונחרי זה כלא כרף על כוס קלל, דמכרף על הכוס לא מיקרי אלא פשוטו שנקרף על הכוס אומר עליו בורא פרי הגפן, ומטעם זה כתב שאין לקרף לקרף ברכת המזון על כוס של יין עין שם, וקדם לזה כתב גם כן טעם אחר שהנזיר פונו שאין כדור להביא עצמו לידו חייב לקרף על היין יכול להוציא המסבין מידו חובת כוס של ברכה, דאף שהוא דרבנן מפל מקום צריך המוציא להיות מחוב כמותו, ולהתוספות בברכות דף מ"ח (ע"ב ד"ה ע"ד) על כל פנים צריך שיהיה כדור להביא עצמו לידו חייב, ואפשר אי פני מתשיל על נדורו ליפא למימר

באר היטב

(ה) או ברביעית. ובספר זן המלך (ס"ט) הביא ראיה דשעורו ברביעית עין שם, והיה אהרן (הגרי"ט) חולק עליו: (1) שלם. וט"ז (סק"ג) העלה דאם שתה מלא לגמיו מכוס גדול, או פחות מזה אם שתה רב הכוס, צריך לקרף לכלי עלמא עין שם. ובספר אליה רבה (ספ"ה) דחה דברי ט"ז בשמי דנים והעלה דלעולם צריך רביעית שלם):

באר הגולה

אלא לכסוף [טור]. וכתב המגן אברהם (סק"ג) דאם טעה וברך אחריו, אין צריך לקרף במחלה כיון שהיה דעתו לשתות עוד, והגרי"ט (ס"ו) תני אדם בהלכות קריאת התורה (ח"א כלל לא סכ"ו) העתיקו דבריו, ונענן כהדושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת קרית מלך רב (ח"א ס"ו ט) דדוקא קשטעה פדין דחשב דצריך לקרף בקצה אחרונה אף על פי שרצונו לשתות עוד, אכל בשכח שיש לו לאכל עוד וברך בקצה אחרונה צריך לקרף על מה שאכל אחר כך. עד כאן לשונו. ועין באלה רבה (סק"ג) שמשפסק בדינו של המגן אברהם, ובגרי"ט ישע (סק"ג) ומאמר מרדכי (סק"ה) חולקים על המגן אברהם דעתם דברכה אחרונה היא סלוק גמור ככל גוני, וכן מצדד בנהר שלום (סק"א), ועל פן בדין צריך עיון:

משנה ברורה

(י) אם די בכזית. כמ"ו באכילה דקיימא לן בכל מקום שעור אכילה בכזית [והוא פחצי ביצה כמבאר בסימן תפ"ו], ולפי זה במשקין יחזיב בברכה אחרונה בשליש רביעית, דרביעית הוא ביצה וחצי כידוע, ועין סימן רע"א סעיף י"ג מה שכתבתי שם במשנה ברורה (ס"ק סח) ובאר הגולה (ד"ה של): (יא) או ברביעית. כמו שפצינו בכמה דיני התורה לענין משקין דשעתין ברביעית: (יב) והכא וכו'. פרוש דבשאר שתיות שהם רשות יכול גם להסתלק מן הספק באם ישתה פחות מפזית דבזה פטור לכלי עלמא מלקרף אחריו, אכל הכא בכוס של ברכת המזון אי אפשר לעשות כן, דכיון דטעון כוס צריך על כל פנים לשתות מלא לגמיו שהוא רב רביעית והוא הרבה יותר מפזית: (יג) שהוא רב רביעית. הינו (1) באדם בינוני מחזיק שעורו כף, אכל באדם גדול ביותר משערינו כמלא לגמיו דידיה, ומפל מקום לא פצי לשתות טפי מרביעית: (יד) רביעית שלם. ועין ט"ז (סק"ג) שכתב דלעקר הדין קיימא לן במלא לגמיו, ולפיכך אם לא שתה רק כמלא לגמיו חזיב לקרף בקצה אחרונה, אלא דלכתחלה יראה לשתות רביעית כדי לצאת לכלי עלמא, אכן כל (1) האחרונים דחו דבריו והעלו דכל שלא שתה רביעית שלם בין פנין בין בשאר משקין אין ושאין לקרף בקצה אחרונה וכדעת השלחן ערוך. (ט) עוד הסכימו דאין חלוק בין שאר משקין ובין יין שרף, אף על פי דכיון שרף מיתבא דעתיה דאינשי בפחות מרביעית, דלא חלקו חכמים בשעורן, ודלא פט"ז לקמן בסימן ר"י (סק"א): ד' (טו) וישנם אחד מהמסבין. דכיון (ט) שהמסבין שמעו מתחלה את הברכה והוא כנו עליהם להוציאם מהני טעימתם לכלם, ועין בבאר הגולה (ד"ה יטעום) מה שכתבנו בשם חדושי רבי עקיבא איגר: (טז) ואין שתית וכו'. דכעין שייטעם כעצמו או אחד מהמסבין (1) שעור הנאה שמתחשב דעתו עליו, והינו כמלא לגמיו: (יז) שייטעמו כלם. הינו (1) טעימה בעלמא, ואין צריך מלא לגמיו רק לאחד. והנה הכא איירי המחבר רק לענין מצות שתית הכוס, ולפי מה שבאר המחבר לעיל בסעיף ג' דלצאת ידי ספק יראה לשתות רביעית שלם, לא יציר מה שכתב דמצוה מן המבחר שייטעמו כלם בכוס המחזיק רביעית אם לא שהוא מחזיק יותר מרביעית: (יח) סימן רע"א. דיש מי שאומר דשתית כלם לעצמו, דמבאר לעיל בסימן קס"ז סעיף י"ט עין שם בבאר הגרי"ט ובאחרונים.

ד' * וישנם אחד רבי עקיבא איגר שכתב בהמכרף ברכת המזון לא יברך בורא פרי הגפן והטעם הוא יברך, דדילמא ברכת המזון אינה טעונה כוס ובפרט דקיימא לן כן (ס"י ע"ב ס"א) לעקר, אם כן לא הני ברכת המצות ואינו יכול לקרף בשביל אחר אם אינו מכרף גם לעצמו. עד כאן לשונו. והנה המעין בתשובת חכם צבי (ס"י קס"ח) המוכא בשערי תשובה (ד"ה יטעום) לא משמע כן, דלפי דבריו שם אם יברך אחר על הכוס אם כן לא קים הראשון מצוה כוס קלל עין שם, ובאמת לשון המחבר משמע גם כן דמי שאחזו הכוס בשעת ברכת המזון הוא המכרף גם כן על הכוס [וכן מוכח יותר בבית יוסף (ד"ה אם) לפי מה שהביא מסימן רע"א] אלא דהשעיה סגי באתר, ומה שהקשה לפי מה דקיימא לן לעקר הדין דברכת המזון אינה טעונה כוס האף יכול להוציא אם אינו טעם בעצמו, יש לומר דכיון דלכלי עלמא הוא על כל פנים למצוה מן המבחר וכמו שכתב הרמ"א לעיל בסימן קפ"ב (ס"ט), הוא בכלל ברכת המצות דקיימא לן דאף על פי שיצא מוציא, וגם מדברי המחבר גופא מוכח כן דהוא הביא בעצמו הרבה דעות בענין זה בסימן קפ"ב (ס"ט), והכא סתם וכתב דסגי בטעימת אחר [ואף על פי שהוא אינו מכרף על זה קלל ויכמו שכתבנו מתחלה] ולא כתב דדבר זה תלוי בפלוגתא, אלא על פירוש דבריו. ודע עוד דאפלו למאי דפסק הרמ"א לקמן בסימן תקפ"ט סעיף ו' דמי שמוציא לנשים בתקיעה אינו יכול לקרף בשבילן אם הוא בעצמו כבר יצא, מאחר שאין מחייבות בדרך, הכא צריך טפי דהכא יש מצוה מן המבחר לכלי עלמא לקרף על הכוס, מה שאין כן התם דלא נזכר שום רמז מצוה בש"ס על הנשים, ויותר טוב היה שהם בעצמן גם כן לא יברכו אלא שלא נוכל למחות בידן על זה, ועל כל פנים אנו כנודאי לא נברך בשבילן וכמו שכתב שם בדרוכי משה (א"ת ב) מה שאין כן בענינו:

שער הציון

* מהמסבין. ועין בשערי תשובה (ד"ה יטעום) בשם חכם צבי (ס"י קס"ח) דדוקא אם המסבין אינם יודעים בעצמם לקרף, אכל אם יודעים אסור לו לקרף על מנת שייטעמו אחרים אם לא יטעם הוא בעצמו, והביא ראיה לזה מדברי רש"י ערוכין מ' עמוד ב' (ד"ה ליהביה) שם, ובאמת דבריו צריך עיון ולא משמע כן בפוסקים, וכל להוציאם אף על פי שאינו צריך לקרף בכניו ביחו או בכנים קטנים ודכו: יכול להוציאם אף על פי שאינו צריך לקרף ופוסקים סתמו וכתבו דבין הוא בין אחר יכול לטעם ולא חלקו קלל, ועל

(1) מגן אברהם (ספ"ה) ושאר אחרונים: (1) אליה רבה (סק"ה) ונהר שלום (סק"ג) ומאמר מרדכי (סק"ה) ומטה יהודה (סק"ב) ומגן גבורים (שלטי גבורים סק"א) [והגר"ז (ס"ח) ודרב החיים (ר"ח מ' שאכל כשכח ס"ד) והח"י אדם (ח"א כלל מ' ס"ט): (2) מגן

הלכות ברפת המזון סימן קצא

היכן יגיע כוס של ברפת המזון, כל אחד (ו) מהמספקים אם יגיע לו (ט) צריך לברך בורא פרי הגפן. (ו) וענין לעיל סימן קע"ד סעיף ה' בהג"ה):

קצא אם הפועלים מחיבים לברך. ובו ג' סעיפים:

א פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצרים (ב) בברפת המזון כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית. כיצד, ברכה ראשונה בתקנה, ושניה פותח בברפת הארץ (א) וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברפת הארץ, ואין אומרים ברפת הטוב והמטיב (ב) כלל. במה דברים אמורים (א) כשנוטלים שכר על מלאכתן מלבד הסעודה, אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד, מברכין כל ארבע ברכות בתקנה. וכן אם בעל הבית (ד) מסב עממה, אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ארבע ברכות: **ב** יתאידנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות, שאין דרוך בני אדם עכשיו להקפיד בכה * ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות בתקנה: **ג** (ה) * אסור לעשות (ו) מלאכה * בעודו מברך (וכן הוא (ו) לעיל סוף סימן קפ"ג (ס"ו):

א ברכות ט"ז (ע"א). ב הגהות סימני ופי"א את"ו. ג ירושלמי שם (פי"ב ה"ח).

באר היטב

ד (ו) מהמספקים. ואם בשעה שברך המברך נתפזר על כל אחד מהמסבין והמסבין נמי נתפזרו אם יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו, יוצאין בזה. מן אברהם (ס"ו). [וכספר אליה רבה (ס"ו) העלה דטוב לכוון שלא יצאו בזה, וכן מוכח מט"ו סוף סימן קע"ט (ס"ד)]:

א (ב) בברפת המזון, גם אין צריך להמתיז על אחרים עד שיזמנו. ס"מ"ע סימן של"ז (ס"ו). ומגן אברהם (ס"ד) לא פן פתח, וענין בשניי פנסת הגדולה (ס"ו) ע"ב הגב"י אותם האדם ויעסק בדרך אחר, כי זה מורה על עשייתו של המצוה בלא פניה אלא

שערי תשובה

בנייר שמשון שאין לו התרה ענין שם, ומשמע דאם אינו נזיר שמשון ספוקי מספקא ליה אם מקרי יכול להביא לירי חייב על ידי דאחשילי עליה, וענין שם שנקרא דלרוחא דמלתא הוסיף בה טעמיה, ואין צריך לזה לפי מה שהוכיח שם שצריך המברך לתפס הכוס ונקא, או אסור לתחלה לנזיר לברך עליו משום סחור סחור כו', ובפרט בזה שרגילות הוא שישעם אחר ברפת המזון, וענין סימן תר"ב, וענין ברכה שם דברי הכל כוס צריך

ס"ו: **ג** (ב) כלאכה. אפלו תשמיש קל אסור. והוא הדין בכל המצות לא יעשה

באר הלכה

כרחה לא דמי כלל להאי דסימן קס"ז דהתם ברפת הנהנין הוא ולא יתנה ולא יברך וכדאמרין בש"ס ראש השנה דף כ"ט (ע"א) ענין שם, מה שאין פן בברפת המצות ארבעה קוימא לן אף על פי שיצא מוציא, ומה שהביא מדברי רש"י המענין שם פרש"י יראה שדבריו שם סתמיים ומחשרי הכנה אף לדבריו, ומראש דבריו משמע לכאורה איפקא ואם פן אין להביא ראיה משם. ואין להביא ראיה לדברי ההקם צבי מדברי המחבר לקמן סימן רע"ג סעיף ד' דגם בקדוש שהוא ברפת המצות נמי אינו יכול להוציא אם כבר יצא אלא למי שאין יכול בעצמו לקדש, תדא דדברי המחבר שם דחויים מהלכה כמו שהבאתי שם בכאור הלכה (ד"ה ויהא) בשם האחרונים, ועוד דלא דמי כלל דשאני התם דהוא כבר יצא ואם פן למה ליה לקדש ולברך עוד הפעם לאחרים במקום שהם בעצמם יכולים לקדש, מה שאין פן הכא דהוא מברך ברפת המזון לחיובו ונקט גם פן כוס בתקון חכמים לברך ברפת המזון על הכוס ואם פן הוא מברך גם לעצמו אלא שאינו רוצה לטעם, ובה שפיר מודו פלי עלמא דכול גם אחר לטעם אף על פי שאותו אחר יכול בעצמו לברך. תדע דהמחבר בעצמו בסימן רע"א סעיף י"ד סתם וכתב דאם טעם אחד מן המסבין יצא ולא חלק כלל אם המסבין יכולים בעצמם לברך או לא, וכן בבית יוסף שם (ד"ה ואם) לא נזכר מזה כלל ענין שם, אלא דלא שייקא כלל האי דינא דמיירי שיוצא גם פן בקדוש לעצמו להביא דסימן רע"ג הנ"ל שאינו מקדש רק לאחרים וכן ברור, ומצאתי במחצית השקל (ס"ו) שכתב גם פן דמדברי הפוסקים לא משמע דבריו חקם צבי:

ג * אסור לעשות מלאכה וכו'. (הוא הדין פשעוסיק באותה מצוה לא יעסק או בברך אחר ט"ז (ס"א):

* בעודו מברך. * ומכל מקום בדיעבד כשברך כשהיה עסוק יצא, דלא גרע משכור [עולת תמיד (ס"ב)]:

משנה ברורה

מפטרין למלא לגמיו, וענין לקמן בסימן רע"א סעיף קטן ס"ט במשנה ברורה: **ד** (ט) צריך לברך. דמסתמא אינו מכוון לצאת בברכת המברך מאחר שאינו יודע אם יגיע לו. וכתב המגן אברהם (ס"ו) * דאם המסבין נתפזרו בזה או יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו, יוצאין בזה אם גם המברך נתפזר להוציא בברכתו כל אחד מהמסבין, וכן הספיקו (ט) הרבה אחרונים, ואף יזהרו כלם מי שרוצה לטעם מן הכוס על סמך ברפת המברך * שלא ישיחו עד שיטעמו מן הכוס, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה להשתימה:

א (א) וכו' * ביה בונה ירושלים. * ודאף דדרשינן בגמרא (מ"ב) מקרא שיברך לה' בברפת המזון על המזון ועל הארץ ועל ירושלים, (ב) אין רוצה לומר שפן התורה צריך לתתם על כל אחד ואחד בברכה בפני עצמה, אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתן בברכה אחת אף דרבנן תקנו לתתם בברכה על כל אחד, ובפועלים משום בטול מלאכה תקנו שרק הן יברך בפני עצמה, * אבל ברפת הארץ ובנין ירושלים פנין שדומות זו לזו יכללם בברכה אחת [מגן אברהם (ס"א) בכאור דברי רש"י (טו) ד"ה וכוליון] וכן כתבו עוד הרבה אחרונים לדניא: (ב) כ"ט. שזו אינה פי אם מדרבנן בעלמא ועקרוה אצל פועלים, * בין שמברכין בעצמן בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך ברפת המזון בתקונה הרי הן עומדין למלאכתן כשחותם ברפת ירושלים. * וילענן ברפת המזון ולפי מה שכתב בסעיף ב' לא נפקא מינה מידי לדנין דבנדאי חיבין, אף כשאוכל פועל עם אנשים אחרים והוא גמר סעודתו מקדם, נראה דלא ימתין עליהם אם אינם רוצים לענות אותו, דבכגון זה בודאי בעל הבית מקפיד, * וענין לקמן בסימן ר' במגן אברהם סעיף קטן ב': (ג) כשנוטלין שכר. * ועל פן צריכין למהר המלאכה [רש"י (שם ד"ה עישין)]: (ד) מסב עממה וכו'. * דמסתמא מוחל להם: **ג** (ה) אסור לעשות מלאכה וכו'. * מפני שנקרא (א) במברך בדרך עראי ומקרה, (ה) נאפלו תשמיש קל אסור לעשות, ואין צריך לומר שלא יעסק בדרך שצריך לשום לבו אליו. וכתב הט"ז (ס"א) שיש לזהר שלא לענין אפלו בדרך תורה בשעה שמברך ברפת המזון, כי זה מורה על היות הברפת המזון אצלו רק על צד המקרה וההזדמן, ולא דנא בברפת המזון הוא הדין פשעוסיק בתפלה או באיזו ברכה אחרת, וזה נכלל במאמר תורתנו (ויקרא כו כא) 'ואם תלכו עמי קרי' דהינו שלא יהיו המצות אצלנו על צד המקרה וההזדמן בעלמא: (ו) לעיל סוף סימן

שער הציזון

(טו) ד"ה ויהא, אבל הרבה ראשונים אין סוברים כן דיהא הנסה גופא פפתיה וחתמה דאורייתא: (ב) ענין בקמח משה (ס"א) שכתב דמדברי רש"י דף מ"ו צמוד א' (ד"ה ויהא) בתירוץ דרב נחמן שם [מ"ב] מוכח דכשהם שלשה מומנין אפלו בפני עצמן, אלא דלפרוש התוספות שם (ד"ה ולמאן) בשם הר"ף (לה) לא מוכח מידי: **ג** (א) אחרונים: (ד) מגן אברהם (ס"ב):

ה (וי) הפאמר מרדכי בסימן קע"ט (ס"א) והנהר שלום (שם ס"ד) [ו] והקמח גבורים [ו] בסימן קע"ד (שם ס"ד) [ו] והנהר אהרן (הב"ב) והנהר בסימן זה (ס"ח) והמגן גבורים [ו] בסימן קע"ד (אלף המגן ט"ז י"א), דלא קט"ז בסימן קע"ט (ס"ד) [ו]: **א** (ב) נאפלו אם נאמר דמנין השלש ברכות הם מדאורייתא, מכל מקום יש כח ביד חכמים לעקר דבר מן התורה בשב ואל תעשה [ו], פן היא לדעת התוספות

הלכות ברכת המזון סימן קצ קצא

צ"ח: [א]

משנת שעה"צ

המשך ס"ק יח

ועיין לקמן בסימן רע"א ס"ק ס"ט במשנה ברורה שכתב שאם שתה את הכוס אדם אחר שלא כיון עליו בברכה ואותו האחר בידך מחדש, אין יוצאין בטעימתו וצריך לברך על כוס אחרת לה.

סעיף ה - שו"ע

כל אחד מהמסופקים אם יגיע לו הכוס צריך לברך בורא פרי הגפן אם הכוס מגיעה אליו ורוצה לשתות ממנה.

הג"ה

ועיין לעיל סימן קצ"ד סעיף ה' בהג"ה שהובא שם דין זה.

ס"ק יט

דאם המסובין נתכוונו בהדיא אם יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו, יוצאין בזה, אם גם המברך נתכוון להוציא בברכתו כל אחד מהמסובין לו.

שלא ישיהו עד שיטעמו מן הכוס, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה להטעימה לה.

ביאורי ההלכה

המשך ד"ה מהמסובין

ועל כרחק לא דמי כלל להאי דסימן קס"ז, דהתם ברכת הנהנין הוא, ובברכת הנהנין שייך לומר שהגדול שיודע לברך בעצמו, אם אינו רוצה לברך לא יהנה ולא יברך, וכדאמרינן בש"ס ראש השנה דף כ"ט, עיין שם, מה שאין כן בברכת המצוות, אדרבה, קיימא לן אף על פי שיצא מוציא, וברכה זו שמברכים על הכוס לאחר ברכת המזון הרי היא ברכת המצוות [ונכחו שכתב בביאור הלכה ד"ה יטעום אחר]. ומה שהביא הוכחה מדברי רש"י שדעתו שאין לתת לאדם גדול אחר לשתות הכוס אלא לקטן לה, המעיין שם ברש"י יראה שדבריו שם סתומים ומחוסרי הבנה אף לדבריו של החכם צבי ומראש דבריו משמע לכאורה איפכא לט, ואם כן אין להביא ראיה משם. ואין להביא ראיה לדברי החכם צבי מדברי המחבר לקמן סימן רע"ג סעיף ד' שכתב

דגם בקידוש שהוא ברכת המצוות נמי אינו יכול להוציא אם כבר יצא אלא למו שאין יכול בעצמו לקדש, חדא, דדברי המחבר שם דחויים מהלכה, כמו שכתבתי שם בביאור הלכה מחמת טעם זה שבברכת המצוות אף על פי שיצא מוציא. ועוד, דאף לא דמי כלל דין קידוש לדין כוס של ברכה, דשאני התם שהוא כבר יצא, ואם כן למה ליה לקדש ולברך עוד הפעם לאחרים במקום שהם עצמם יכולים לקדש, מה שאין כן הכא דהוא מברך ברכת המזון לחיובו, ונקט [ואוחז] גם כן כוס כתיקון חכמים לברך ברכת המזון על הכוס, ולברך לאחר ברכת המזון 'בורא פרי הגפן' [שזה עיקר תקנת חכמים (מלעיל ד"ה יטעום)], ואם כן הוא מברך גם לעצמו אלא שאינו רוצה לטעום, ובוה שפיר מודו כולו עלמא דכיון שגם הוא יוצא בברכה זו יכול גם אחר לטעום אף על פי שאותו אחר יכול בעצמו לברך.

סעיף א - שו"ע

פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית תיקנו חכמים שיהיו מקצרין בברכת המזון כדי

שלא לבטל מלאכת בעל הבית. ביצר מברכים, ברכה ראשונה כתיקנה, ושניה, פותח בברכת הארץ וכו' בה 'בונה ירושלים' שאומר, 'שהנהלת

צינונים והערות

שפיר דמי, ואף על פי שבירך עליה ברכת המוציא. ומוזה שרשי הביא ראיה לדבריו מהגמרא בראש השנה שאינו מוציא אלא בני ביתו שאינם יודעים לברך, הבין החכם צבי שדעתו שאף בכוס של ברכה אינו יכול ליתן לשתות את הכוס אלא לקטן. לט. שהרי בתחילת הדיבור שם כשכתב רש"י שיתן לאחר לשתות את הכוס לא חילק בין גדול לקטן. ורק אחר כך מהראיה שהביא מהגמרא בראש השנה נראה שדעתו שיש לתת את הכוס לשתות רק לקטן ולא לגדול.

לה. ואף שעיקר מצות ברכה על הכוס היא הברכה 'בורא פרי הגפן', וכאן הרי כבר בידך. מכל מקום השתייה, אף על פי שחיובה רק כדי שלא תראה הברכה לבטלה, מעכבת אף בדיעבד (על פי מהלך לוד סי' רנ"ג ס"ק טו-י).

לו. עיין באליה רבה (פ"ז) שכתב שכיון שהמגן אברהם והט"ז חולקים בדבר, טוב יותר שהשומע יכוין שלא לצאת בברכת המברך. אמנם המשנ"ב פסק כדעת המג"א שהם יכולים לצאת בברכתו אם כוונתו ואינם צריכים לברך.

לז. עיין בסימן קס"ז סעיף ו' בהג"ה [ובמשנ"ב ס"ק מב] שרק לבתחילה אסור למסובין לדבר בין ברכת המברך לשתייתם, וכתב במשנה ברורה (ס"ק ט"ג) שכמעט כל האחרונים חולקים וסוברים שאסור למסובין להשיח עד שישתו אף כשכבר טעם המברך, כיון שהם עדיין לא טעמו. וכן פסק כאן.

לח. שכתב שם, (ד"ה ימיה לנטק) לשתותו, לאחר שיברך עליו, והאי 'שיטעום' הקאמר, לאו הווקא אמברך קאמר, והוא הדין כי שתי אחריו, דטעמא משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר, שתהא ברכת היין דבורא פרי הגפן שלא לצורך, ומכי טעם ליה אחרינא שפיר דמי, וכדתינו נמי בגמרא דפרק ראוהו בית דין (נאש הט"ט ט"ז) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם, שהרי הן יכולין לעשות, אבל פירס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות, ואף על פי שהוא לא טעם אלא בניו

א. כתבו התוספות (נמוט טו. ד"ה ומוס) שאף שברכת המזון חיובה מדאורייתא, יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל והפועלים טרודים במלאכת בעל הבית. וביאר הלבוש דברייהם, שהטעם שחכמים התירו לקצר בברכת המזון משום הפסד בעל הבית הוא, משום שחששו חז"ל שמא אם יאריכו בברכה ידחקם בעל הבית למלאכה ויברכו בלא כוונה, לפיכך אמרו טוב להם שיקצרו משיברכו בלא כוונה. ועיין בפרי מגדים שכתב שטעם זה אינו אלא לדעת התוספות שסוברים שאף מנין הברכות מן התורה, ולכן לא היו יכולים לפרש שחכמים עקרו דבר של תורה משום הפסד בעל הבית גרידא, שאין די בטעם זה בכדי לעקור דבר שחיובו מן התורה, והוצרכו לטעם טוב יותר. אבל מדברי הטור והשולחן ערוך לא נראה שזהו הטעם, אלא משום הפסד בעל הבית לחוד הוא, ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל

[ב] בשו"ע לעיל (סי' קעט) כתב שהקראים בכית בעל הבית לאכול מיני פירות ומביאים להם כזה אחר זה, אינם צריכים לברך אלא על הראשון, והט"ז חלק עליו ולהדעתו כל שאין כוונה לו לפי דעתו שיתנו לו עוד הוי היסח הדעת וצריך לברך. והאחרונים הנ"ל דחו את כל דברי הט"ז שהובאו להלן, וכתבו שהעיקר שהמברך סומך על בעל הבית שיביא לו כיד המלך ודעתו על כל מה שיביא. ומה שהקשה הט"ז שאצל השמש לא כתבו שמועיל שיכוין, אין הכי נמי שמועילה כזה כוונה.

[ג] שגם כתב שלא הוי היסח הדעת אלא בידוע שיש לו עוד מה לאכול ואפילו הכי הסיח דעתו, או שהחליט בדעתו בלי ספק שבודאי לא יהיה לו מה לאכול, וכשהוא בכיתו מסתמא יודע הוא שאין לו עוד מה לאכול או שאינו רוצה לאכול. אבל אם הוא בכית אחרים מסתמא אינו מסיח דעתו לגמרי, אלא שסובר שלא יתנו לא עוד לאכול ובוש הוא מלשואלו, ומכל מקום אינו מחליט בדעתו שלא לאכול עוד.

[ד] שפסק כן בפשיטות. [ה] שהוכיח מדברי הטור (סי' נו ט"ה) שכתב שאין מברכין על האוכל ומשקה עד שיביאווהו לפניו, וכתב עליו בבית יוסף שאין זה דומה לדין העומד על אמת המים שכתב שם הטור שמברך ושותה אף על פי שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך מפני שלכן התכוון כשבירך, כיון שכאן אפשר שלא יביאו לו אוכל כלל, מה שאין כן המים שבאמה סופן לבוא. הרי מוכח שאי אפשר לסמוך לגבי ברכה שיביאו לו עוד. וכן מוכח מדין השמש (סי' קעט ט"ז) שצריך לברך על כל כוס וכוס, ולא אמרו שיכוין על כל מה שיביאו לו, ועל כרחק שאין מועילה כוונה כספק.

הלכות ברפת המזון סימן קצא

היכן יגיע כוס של ברפת המזון, כל אחד (י) מהמספקים אם יגיע לו (יט) צריך לברך בורא פרי הגפן. (וענין לעיל סימן קע"ד סעיף ה' בהג"ה):

קצא אם הפועלים מחיבים לברך. ובו ג' סעיפים:

א פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצרים (ב) בברפת המזון כדי שלא לבטל מלאכה בעל הבית. כיצד, ברכה ראשונה פתקנה, ושניה פותח בברפת הארץ (א) וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברפת הארץ, ואין אומרים ברפת הטוב והמטיב (ב) כלל. במה דברים אמורים (א) כשנוטלים שכר על מלאכתן מלבד הסעודה, אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד, מברכין כל ארבע ברכות פתקנו. וכן אם בעל הבית (ד) מסב עממה, אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ארבע ברכות: ב יתחייב אדם לעולם מברכין כל ארבע ברכות, שאין דרוך בני אדם עכשיו להקפיד בכה * ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות פתקנו: ג (ה) * אסור לעשות (ג) מלאכה * בעודו מברך (וכן הוא (ו) לעיל סוף סימן קפ"ג (ס"ט):

א ברכות ט"ז (ע"א). ב הגהות סימני ופי"א את"ו. ג ירושלמי שם (פי"ב ה"ח).

באר היטב

ד (י) מהמספקים. ואם בשעה שברך המברך נתפסו על כל אחד מהמספקין והמספקין נמי נתפסו אם יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו, יוצאין בזה. מן אברהם (ס"ט). [וכספר אליה רבה (ס"ט) העלה דטוב לכוון שלא יצאו בזה, וכן מוכח מט"ז סוף סימן קע"ט (ס"ד)]:

א (ב) בברפת המזון, גם אין צריך להמתיז על אחרים עד שיזמנו. ס"ט סימן של"ז (ס"ט). ומגן אברהם (ס"ד) לא פן פתח, וענין בשני פנסת הגדולה (ס"י) ע"ב הגבי איתם האדם ויעסק בדרך אחר, כי זה מורה על עשייתו של המצוה בלא פתח אלא

שערי תשובה

בנייר שמשון שאין לו התרה ענין שם, ומשמע דאם אינו נזיר שמשון ספוקי מספקא ליה אם מקרי יכול להביא לירי חייב על ידי דאחשיל עלה, וענין שם שנתנה לרוחא דמלתא הוסיף בה טעמיה, ואין צריך לזה לפי מה שהוכיח שם שצריך המברך לתפס הכוס ונקא, אז אסור לכתחלה לנזיר לברך עליו משום סחור סחור כו', ובפרט בזה שרגילות הוא שישעם אחר ברפת המזון, וענין סימן תר"ב, וענין ברכה שם דברי הכל כוס צריך סי'ט: ג (ב) כלאכה. אפלו תשמיש קל אסור. והוא הדין בכל המצות לא יעשה

משנה ברורה

מצטרפין למלא לגמיו, וענין לקמן בסימן רע"א סעיף קטן ס"ט במשנה ברורה: ד (יט) צריך לברך. דמסתמא אינו מכוון לצאת בברכת המברך מאחר שאינו יודע אם יגיע לו. וכתב המגן אברהם (ס"ט) * דאם המספקין נתפסו בזה אם יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו, יוצאין בזה אם גם המברך נתפסו להוציא בברכתו כל אחד מהמספקין, וכן הספיקו (יט) הרבה אחרונים, ואף יזהרו כלם מי שרוצה לטעם מן הכוס על סמך ברפת המברך * שלא ישיחו עד שיטעמו מן הכוס, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה להשתימה:

א (א) וכו' * בזה בונה ירושלים. * דאף דדרשינן בגמרא (מ"ב) מקרא שיברך לה' בברפת המזון על המזון ועל הארץ ועל ירושלים, (ב) אין רוצה לומר שזמן התורה צריך לתתם על כל אחד ואחד בברכה בפני עצמה, אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתן בברכה אחת אף דרבנן תקנו לתתם בברכה על כל אחד, ובפועלים משום בטול מלאכה תקנו שרק הן יברך בפני עצמה, * אבל ברפת הארץ ובנין ירושלים פנין שדומות זו לזו יכללם בברכה אחת [מגן אברהם (ס"א) * באור דברי רש"י (טו) ד"ה וכולין] וכן פתחו עוד הרבה אחרונים לדניא: (ב) כ"ט. שזו אינה פי אם מדרבנן בעלמא ועקרוה אצל פועלים, * בין שמברכין בעצמן בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך ברפת המזון פתקנה הרי הן עומדין למלאכתן כשחותם ברפת ירושלים. * וילענן ברפת המזון ולפי מה שכתב בסעיף ב' לא נפקא מינה מידי לדין דבנדאי חיבין, אף כשאוכל פועל עם אנשים אחרים והוא גמר סעודתו מקדם, נראה דלא ימתין עליהם אם אינם רוצים לענות אותו, דבכגון זה בודאי בעל הבית מקפיד, * וענין לקמן בסימן ר' במגן אברהם סעיף קטן ב': (ג) כשנוטלין שכר. * ועל פן צריכין למהר המלאכה [רש"י (שם ד"ה עישין)]: (ד) מסב עממה וכו'. * דמסתמא מוחל להם: ג (ה) אסור לעשות מלאכה וכו'. * מפני שנתנה (א) במברך בדרך עראי ומקרה, (ה) נאפלו תשמיש קל אסור לעשות, ואין צריך לומר שלא יעסק בדרך שצריך לשום לבו אליו. וכתב הט"ז (ס"א) שיש לזהר שלא לענין אפלו בדרך תורה בשעה שמברך ברפת המזון, כי זה מורה על היות הברפת המזון אצלו רק על צד המקרה וההזדמנו, ולא דנא בברפת המזון הוא הדין כשעוסק בתפלה או באיזו ברכה אחרת, וזה נכלל במאמר תורתנו (ויקרא כו כא) 'ואם תלכו עמי קרי' דהינו שלא יהיו המצות אצלנו על צד המקרה וההזדמנות בעלמא: (ו) לעיל סוף סימן

באר הלכה

* ברכה לא דמי כלל להאי דסימן קס"ז דהתם ברפת הנהנין הוא ולא יתנה ולא יברך וכדאמרין בש"ס ראש השנה דף כ"ט (ע"א) ענין שם, מה שאין פן בברפת המצות ארבעה קוימא לן אף על פי שיצא מוציא. ומה שהביא מדברי רש"י המענין שם פרש"י יראה שדבריו שם סתמיים ומחשרי הכנה אף לדבריו, ומראש דבריו משמע לכאורה איפכא ואם פן אין להביא ראיה משם. ואין להביא ראיה לדברי ההקם צבי מדברי המחבר לקמן סימן רע"ג סעיף ד' דגם בקדוש שהוא ברפת המצות נמי אינו יכול להוציא אם כבר יצא אלא למי שאין יכול בעצמו לקדש, תדא דדברי המחבר שם דחויים מהלכה כמו שהבאתי שם בכאור הלכה (ד"ה ויחא) בשם האחרונים, ועוד דלא דמי כלל דשאני התם דהוא כבר יצא ואם פן למה ליה לקדש ולברך עוד הפעם לאחרים במקום שהם בעצמם יכולים לקדש, מה שאין פן הכא דהוא מברך ברפת המזון לחיובו ונקט גם פן כוס פתקנו חכמים לברך ברפת המזון על הכוס ואם פן הוא מברך גם לעצמו אלא שאינו רוצה לטעם, ובה שפיר מודו פלי עלמא דכול גם אחר לטעם אף על פי שאותו אחר יכול בעצמו לברך. תדע דהמחבר בעצמו בסימן רע"א סעיף י"ד סתם וכתב דאם טעם אחד מן המספקין יצא ולא חלק כלל אם המספקין יכולים בעצמם לברך או לא, וכן בבית יוסף שם (ד"ה ואם) לא נזכר מזה כלל ענין שם, אלא דלא שייכא כלל האי דינא דמיירי שיוצא גם פן בקדוש לעצמו להתיא דסימן רע"ג הנ"ל שאינו מקדש רק לאחרים וכן ברור, ומצאתי במחצית השקל (ס"ט) שכתב גם פן דמדברי הפוסקים לא משמע בדרך חקם צבי:

ג * אסור לעשות מלאכה וכו'. (הוא הדין כשעוסק באיזה מצוה לא יעסק אז בדרך אחר ט"ז (ס"א)]:
* בעודו מברך. * ומכל מקום בדיעבד כשברך כשהיה עסוק יצא, דלא גרע משכור [עולת תמיד (ס"ב)]:

אם מחיבין פועלים בכה או לא (ס) יש דעות בין האחרונים, ולפי מה שכתב בסעיף ב' לא נפקא מינה מידי לדין דבנדאי חיבין, אף כשאוכל פועל עם אנשים אחרים והוא גמר סעודתו מקדם, נראה דלא ימתין עליהם אם אינם רוצים לענות אותו, דבכגון זה בודאי בעל הבית מקפיד, * וענין לקמן בסימן ר' במגן אברהם סעיף קטן ב': (ג) כשנוטלין שכר. * ועל פן צריכין למהר המלאכה [רש"י (שם ד"ה עישין)]: (ד) מסב עממה וכו'. * דמסתמא מוחל להם: ג (ה) אסור לעשות מלאכה וכו'. * מפני שנתנה (א) במברך בדרך עראי ומקרה, (ה) נאפלו תשמיש קל אסור לעשות, ואין צריך לומר שלא יעסק בדרך שצריך לשום לבו אליו. וכתב הט"ז (ס"א) שיש לזהר שלא לענין אפלו בדרך תורה בשעה שמברך ברפת המזון, כי זה מורה על היות הברפת המזון אצלו רק על צד המקרה וההזדמנו, ולא דנא בברפת המזון הוא הדין כשעוסק בתפלה או באיזו ברכה אחרת, וזה נכלל במאמר תורתנו (ויקרא כו כא) 'ואם תלכו עמי קרי' דהינו שלא יהיו המצות אצלנו על צד המקרה וההזדמנות בעלמא: (ו) לעיל סוף סימן

שער הציזון

(טו) ד"ה ויחא, אבל הרבה ראשונים אין סוברים כן דיהא הנסה גופא פפתיה וחתמה דאורייתא: (ב) ענין בקמח משה (ס"א) שכתב דמדברי רש"י דף מ"ו צמוד א' (ד"ה ויחא) בתירוץ דרב נחמן שם [וכן מוכח דכשהם שלשה מומנין אפלו בפני עצמן, אלא דלפרוש התוספות שם (ד"ה ולמאן) בשם הר"ף (לה) לא מוכח מידי: ג (א) אחרונים: (ד) מגן אברהם (ס"ב)]:

ד (יט) הפאמר מרדכי בסימן קע"ט (ס"ט) והנהר שלום (שם ס"ד) [והקמח משה (שם ס"ד) ויחא אהרן (הב"ב) והגר"ז בסימן זה (ס"ח) והמגן אברהם (י"ב) בסימן קע"ד (אלף המגן ט"ז י"א), דלא קט"ז בסימן קע"ט (ס"ד)]:
א (ב) ואפלו אם נאמר דמנין השלש ברכות הם מדאורייתא, מכל מקום יש כח ביד חכמים לעקר דבר מן התורה בשב ואל תעשה וא, פן היא לדעת התוספות

הלכות ברכת המזון סימן קצא

ציה: [ב]

משנת שעה"צ

לאבותינו ארץ תמדה טובה ורחבה, וירושלים עירך תבנה אותה במהרה בימינו, וחותם בברכת הארץ.

ס"ק א

דאף דדרשינן בגמרא מקרא, 'וברכת' זו ברכת הון, 'את ה' אלוקיך' זו ברכת הזמון, 'על הארץ' זו ברכת הארץ, 'הטובה' זו ברכת בונה ירושלים וכן הוא אומר (דברים ג ט) 'ההר הטוב הזה'.

אבל ברכת הארץ ובונה ירושלים כיון שדומות זו לזו שלשניהם יש שייכות לארץ ישראל וירושלים, יכללם בברכה אחת.

ס"ק ב

בין שמברכין לעצמן ובין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך ברכת המזון כתיקונה, הרי הן עומדין למלאכתן כשחותם ברכת בונה ירושלים.

ולענין ברכת הזמון אם מחוייבים פועלים בכך או לא, יש דעות בין האחרונים, דעת הסמ"ע (מ"ו ס"י ט"ז סק"ט) שלא חיבו את הפועל להמתין על אברהם (ס"ב) שמחוייבים הם להמתין על הזמון. ולפי מה שכתוב בשולחן ערוך בפנייה ב' לא נפקא מינה מידי לדידן דבודאי חייבין הם לזמן בברכת המזון, כי בזמנינו על דעת כן שוכרם בעל הבית, שיברכו כשאר בני אדם. אך כשאוכל פועל עם אנשים אחרים והוא גמר סעודתו מקודם, נראה דאף האידינא לא ימתין עליהם אם אינם רוצים לענות אותו, דבכגון זה ודאי בעל הבית מקפיד.

[א] עיי' בהערה על השו"ע בהסבר הלבוש לטעם התוספות. ובמגן גבורים (עליו הגורם סק"א) הקשה שלא מצאנו בש"ס שיש לחז"ל כח לעקור דברי תורה אלא כמו האופנים המובאים ביבמות (ו) שיש בהם הרחקה איטור דאורייתא על ידי זה, ואיך כאן יעקרו דין תורה משום הפסד של בעל הבית. וכתב להלך, שביבמות (ס"ט) מדובר בעקירת דברי תורה ממש, מה שאין כן כאן אינם באים לעקור את הדברי תורה ממש אלא שאינו מברך כתיקונו, וכזה יש בכוחם לעשות תקנה משום הפסד בעל הבית.

ס"ק ג

ועל כן צריכין למחר המלאכה. מה שאין כן כשאינם נוטלים שכר על מלאכתם אלא הסעודה עצמה שאוכלים היא שכר מלאכתם, פסק בשולחן ערוך שיכולים לברך ברכת המזון כתיקונה משום שבאופן זה אין בעל הבית מקפיד כל כך אם יברכו את כל ברכת המזון.

ס"ק ד

דמסתמא בעל הבית מוחל להם, שהרי הוא ממשיך לישיב עמם, ואם היה מקפיד על ביטול המלאכה מסתמא היה מזרום לקצר בסעודה.

סעיף ב - שו"ע

ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות כתיקנם.

סעיף ג - שו"ע

אסורי לעשות מלאכה בעודו מברך.

[ב] ששאלו שם בגמרא, עד היכן ברכת הזמון, רב נחמן אמר עד 'ברך', ורב ששת אמר עד 'הון', ורצתה הגמרא לומר שהם חולקים במחלוקת תנאים, דתני חדא ברכת המזון שנים ושלשה [פעמים שתי ברכות ופעמים שלוש ברכות], ותניא איך שלשה וארבעה [פעמים שלוש ברכות ופעמים ארבע ברכות]. ורב נחמן אמר ששתי התנאים טוברים כדעתו שברכת הזמון היא עד 'ברך', למאן דאמר שלש וארבע, שפיר, ומאן דאמר שתיים ושלוש אמר לך, הכא בברכת פועלים עסקינן, דאמר מר פיתח כדון וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ. רב ששת מתרץ לטעמיה וכו'. וזה לשון רש"י שם: והא דתניא שתיים ושלש, בברכת פועלים דאמרי ברכת הארץ ובונה ירושלים בהדא ברכה אין כאן אלא ברכת הון וברכת הארץ, וכשהם שלשה מוסיפין נברך [כלומר ברכת הזמון], הרי שלש.

[ג] שלא העמידנו את הגמרא כדון פועלים כלל.

צינונים והערות

ירושלים בקול כדי שיקומו וילכו למלאכתם (מ"א ומתלית השקל).
ו. והוכיח דין זה מלשון הטור (ס"ט), וזה לשונו: כתב הרמב"ם, כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך מזהר העני שלא יבטל מלאכת בעל הבית ויבטל מעט כאן ומעט כאן ומוציא כל היום במארה, אלא חייב להקדק על עצמו בזמן, שהרי דקדקו חכמים בזמון ועל ברכה רביעית שלא יברכו ברכה רביעית בברכת המזון וכו'. והבין הסמ"ע ששני דברים אמר הטור, שדקדקו חכמים הן על הזמון והן על ברכה רביעית, ואף על פי כן אמרו שאין הפועלים מחוייבים בהם משום הפסד בעל הבית. ובמגן גבורים (עליו הגורם סק"ב) הוכיח מהגמרא כדעת הסמ"ע.
ז. וכתב שהטור (מ"ו ס"ט) כוונתו היא שמצינו שהקפידו חכמים בזמון על ברכה רביעית, ונקט בלשונו תיבת 'בזמון' כיון שאביי זימן לפועלים והיו הפועלים יוצאים ממנו בברכתו וכו'. ואם כן אדרבה מוכח קצת מכאן שהפועלים חייבים בזמון. בערוך השולחן (ס"א) כתב להכריע, שאם הזמון לפנייהם מברכים בזמון, כי נראה שהוא מן התורה וגם היא רגעים אחדים, אבל להמתין אסורים. וכעין מה שכתב המשנ"ב לגבי האידינא, וכדלהלן.
ח. עיי' במשנה ברורה שם (סק"ל), שהיקל בהפסד מומן כדעת המגן אברהם והב"ח, ולכאורה זו היא גם כוונתו כאן.
ט. בערוך השולחן (ס"ד) כתב עוד, שאפילו אם ישכרם על תנאי שיקצרו בתפילה ובברכת המזון אין שומעין לו, שכיון שכל העולם אינו נוהג כן וקיבלו עליהם לחובה, אין ביכולת היחיד להוציא עצמו מן הכלל ולבטל המצוה.
י. כן הוכיחו בירושלמי (מנחות פ"ג ס"ה) מן הדין האמור, שכיון שהתירו להם לקצר בברכתם כדי שיוכלו לשוּב למלאכתם, הרי שאין להם לעשות מלאכה בשעת ברכת המזון.
יא. כתב בספר רוח חיים (אה"ג) שאפילו פניו הדברים מעל השולחן אין לו לעשות בעודו מברך, כי אם ידיו אסורות ועיניו סגורות. ומה טוב לברך מתוך הספר. והמהדרין לקום מהשולחן כשאומרים 'הרחמן' לאו שפיר עבדי, כי צריך לישיב עד 'עושה שלום' ואז יעמוד, כמו עקירת רגלים שבתפילת העמידה.

תעשה [ובכ"י כתב שאין מנין הברכות מן התורה, ואם כן לא תקנו כלל מנין ג' ברכות אצל פועל].
ב. פרישה (סק"ג) בשם רבינו מנוח.
ג. והטעם שכולל את ברכת בונה ירושלים בתוך ברכת הארץ ומבטל את ברכת בונה ירושלים מפני ברכת הארץ ולא להיפך ואף שיש סברא לומר כן, שהרי מברכים ברכת הארץ לפני ברכת בונה ירושלים משום שאת ברכת הארץ תקנו לפני שתקנו את 'בונה ירושלים', דהיינו לפני שנחרבה ירושלים, ואם כן עתה שצריכים אנו יותר לבנין ירושלים היה לנו לברך את ברכת בונה ירושלים כתיקונה ולכלול בה את ברכת הארץ (אל"ה ר"ה סק"ט). כתב הלבוש ששתי הברכות הראשונות כתובות במפורש בפסוק, וכמבואר בבבא ארס, מה שאין כן ברכת 'בונה ירושלים' אינה כתובה כל כך בפירוש אלא נלמדת בגזירה שווה מתיבת 'הטובה' שבפסוק זה ומפסוק (דברים ג ט) 'ההר הטוב הזה' [שמדבר על ירושלים], אבל לפי פשטות הכתוב 'הארץ הטובה' הוא ענין אחד. לכן בשעת הדחק התירו לכלול ברכה זו עם ברכת הארץ [כן כתב האליה רבה (סק"ב) בבבא ארס כוונת הלבוש]. ובמעדני מלך (נכוח פ"ג ס"י יז אות ק) כתב שהטעם שדוחים את ברכת בונה ירושלים מפני ברכת הארץ ולא להיפך משום שהסברא נותנת לכלול את האחרונה בברכה שקודמת לה. וכן כתב גם בספרו לחם חמודות (נכוח פ"ג אות ק).
ד. ב"ח. וכתב עוד טעם, שכיון שהברכה הראשונה כתובה בפירוש בפסוק שהרי חז"ל דרשו 'וברכת' זו ברכת הון, מה שאין כן ברכת הארץ ובונה ירושלים נכללו יחד בכתוב 'על הארץ הטובה אשר נתן לך', לכך ברכה ראשונה מברך כתיקונה ושתי ברכות אלו כוללן יחד.
ה. שכן מבואר מתוך דברי הגמרא (מנחות מ"ז) שאמרו שם שאביי היה עונה 'אמן' אחרי ברכת בונה ירושלים בקול רם כדי שישמעו הפועלים וישוּב למלאכתם. ועל כרחך שהיה אביי מומן עליהם, שאם תאמר שהיו מברכים בפני עצמם מה הועיל אביי כשענה את 'האמן' בקול רם כדי שלא יברכו הטוב והמטיב, ואולי כבר ברכו הטוב והמטיב או שהיו עומדים כבר באמצע הברכה. אלא ודאי שהיו יוצאים בברכת אביי והיו שומעים מפיו ברכת המזון, ולפי זה מוכן, שכשהגיע לברכת הטוב והמטיב ענה 'אמן' על ברכת בונה

הלכות ברפת המזון סימן קצא

היכן יגיע כוס של ברפת המזון, כל אחד (ו) מהמספקים אם יגיע לו (ט) צריך לברך בורא פרי הגפן. (ו) וענין לעיל סימן קע"ד סעיף ה' בהג"ה):

קצא אם הפועלים מחיבים לברך. ובו ג' סעיפים:

א פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצרים (ב) בברפת המזון כדי שלא לבטל מלאכה בעל הבית. כיצד, ברכה ראשונה בתקנה, ושניה פותח בברפת הארץ (א) וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברפת הארץ, ואין אומרים ברפת הטוב והמטיב (ב) כלל. במה דברים אמורים (א) כשנוטלים שכר על מלאכתן מלבד הסעודה, אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד, מברכין כל ארבע ברכות בתקנה. וכן אם בעל הבית (ד) מסב עממה, אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ארבע ברכות: ב יתאידנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות, שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכה * ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות בתקנם: ג (ה) * אסור לעשות (ג) מלאכה * בעודו מברך (וכן הוא (ו) לעיל סוף סימן קפ"ג (ס"ט):

א ברכות ט"ז (ע"א). ב הגהות סימני ופי"א א"ח ט. ג ירושלמי שם (פ"ב ה"ח).

באר היטב

ד (י) מהמספקים. ואם בשעה שברך המברך נתפזר על כל אחד מהמסבין והמסבין נמי נתפזרו אם יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו, יוצאין בזה. מן אברהם (ס"א). [וכספר אליה רבה (ס"ב) העלה דטוב לכוון שלא יצאו בזה, וכן מוכח מט"ז סוף סימן קע"ט (ס"ד):

א (ב) בברפת המזון, גם אין צריך להמתיז על אחרים עד שיזמנו. ס"מ"ע סימן של"ז (ס"ט), ומגן אברהם (ס"א) לא כן פתב, וענין בשניי פנסת הגדולה (ס"י) ע"ב הגב"י אותם האדם ויעסק בדרך אחר, כי זה מורה על עשייתו של המצוה בלא כונה אלא

שערי תשובה

בנייר שמשון שאין לו התרה ענין שם, ומשמע דאם אינו נזיר שמשון ספוקי מספקא ליה אם מקרי יכול להביא לירי חייב על ידי דאחשיל עלה, וענין שם שנתנה לרוחא דמלתא הוסיף בה טעמיה, ואין צריך לזה לפי מה שהוכיח שם שצריך המברך לתפס הכוס ונקא, או אסור לתחלה לנזיר לברך עליו משום סחור סחור כ"ו, ובפרט בזה שרגילות הוא שישעם אחר ברפת המזון, וענין סימן תר"ב, וענין בחכם צבי שם דברי הכל כוס צריך סי'ט: ג (ב) כלאכה. אפלו תשמיש קל אסור. והוא הדין בכל המצות לא יעשה

משנה ברורה

מצטרפין למלא לגמיו, וענין לקמן בסימן רע"א סעיף קטן ס"ט במשנה ברורה: ד (יט) צריה לברך. דמסתמא אינו מכוון לצאת בברכת המברך מאחר שאינו יודע אם יגיע לו. וכתב המגן אברהם (ס"א) * דאם המסבין נתפזרו בזה או יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו, יוצאין בזה אם גם המברך נתפזר להוציא בברכתו כל אחד מהמסבין, וכן הספיקו (יט) הרבה אחרונים, ואף יזהרו כלם מי שרוצה לטעם מן הכוס על סמך ברפת המברך * שלא ישיחו עד שיטעמו מן הכוס, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה להשתימה:

א (א) וכו"ל ביה בונה ירושלים. * דאף דדרשינן בגמרא (מ"ב) מקרא שיברך לה' בברפת המזון על המזון ועל הארץ ועל ירושלים, (ב) אין רוצה לומר שזמן התורה צריך לתתם על כל אחד ואחד בברכה בפני עצמה, אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתן בברכה אחת אף דרבנן תקנו לתתם בברכה על כל אחד, ובפועלים משום בטול מלאכה תקנו שרק הן יברך בפני עצמה, * אבל ברפת הארץ ובנין ירושלים פנין שדומות זו לזו יכללם בברכה אחת [מגן אברהם (ס"א) * בכאור דברי רש"י (טו. ד"ה וכוליון) וכן פתבו עוד הרבה אחרונים לדינא]: (ב) כ"ל. שזו אינה כי אם מדרבנן בעלמא ועקרונה אצל פועלים, * בין שמברכין בעצמן בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך ברפת המזון פתקונה הרי הן עומדין למלאכתן כשחותם ברפת ירושלים. * וילענן ברפת המזון ולפי מה שכתב בסעיף ב' לא נפקא מינה מידי לדין דבנדאי חיבין, אף כשאוכל פועל עם אנשים אחרים והוא גמר סעודתו מקדם, נראה דלא ימתין עליהם אם אינם רוצים לענות אותו, דבכגון זה בודאי בעל הבית מקפיד, * וענין לקמן בסימן ר' במגן אברהם סעיף קטן ב': (ג) כשנוטלין שכר. * ועל פן צריכין למהר המלאכה [רש"י (שם ד"ה עישין)]: (ד) מסב עמהם וכו'. * דמסתמא מוחל להם: ג (ה) אסור לעשות מלאכה וכו'. * מפני שנתנה (א) במברך בדרך עראי ומקרה, (ה) ואפלו תשמיש קל אסור לעשות, ואין צריך לומר שלא יעסק בדרך שצריך לשום לבו אליו. וכתב הט"ז (ס"א) * שיש לזהר שלא לענין אפלו בדרך תורה בשעה שמברך ברפת המזון, כי זה מורה על היות הברפת המזון אצלו רק על צד המקרה וההזדמון, ולא דנא בברפת המזון הוא הדין כשעוסק בתפלה או באיזו ברכה אחרת, וזה נכלל במאמר תורתנו (ויקרא כו כא) 'ואם תלכו עמי קרי' דהינו שלא יהיו המצות אצלנו על צד המקרה וההזדמנות בעלמא: (ו) לעיל סוף סימן

באר הלכה

* ברכה לא דמי כלל להאי דסימן קס"ז דהתם ברפת הנהנין הוא ולא יתנה ולא יברך וכדאמרין בש"ס ראש השנה דף כ"ט (ע"א) ענין שם, מה שאין פן בברפת המצות ארבעה קוימא לן אף על פי שיצא מוציא, ומה שהביא מדברי רש"י המענין שם פרש"י יראה שדבריו שם סתמיים ומחשרי הכנה אף לדבריו, ומראש דבריו משמע לכאורה איפקא ואם פן אין להביא ראיה משם. ואין להביא ראיה לדברי החכם צבי מדברי המחבר לקמן סימן רע"ג סעיף ד' דגם בקדוש שהוא ברפת המצות נמי אינו יכול להוציא אם כבר יצא אלא למי שאין יכול בעצמו לקדש, תנא דדברי המחבר שם דחויים מהלכה כמו שהבאתי שם בכאור הלכה (ד"ה ויחא) בשם האחרונים, ועוד דלא דמי כלל דשאני התם דהוא כבר יצא ואם פן למה ליה לקדש ולברך עוד הפעם לאחרים במקום שהם בעצמם יכולים לקדש, מה שאין פן הכא דהוא מברך ברפת המזון לחיובו ונקט גם פן כוס פתקון חכמים לברך ברפת המזון על הכוס ואם פן הוא מברך גם לעצמו אלא שאינו רוצה לטעם, ובה שפיר מודו פלי עלמא דכול גם אחר לטעם אף על פי שאותו אחר יכול בעצמו לברך. תדע דהמחבר בעצמו בסימן רע"א סעיף י"ד סתם וכתב דאם טעם אחד מן המסבין יצא ולא חלק כלל אם המסבין יכולים בעצמם לברך או לא, וכן בבית יוסף שם (ד"ה ואם) לא נזכר מזה כלל ענין שם, אלא דלא שייכא כלל האי דינא דמיירי שיוצא גם פן בקדוש לעצמו להחייב דסימן רע"ג הנ"ל שאינו מקדש רק לאחרים וכן ברור, ומצאתי במחצית השקל (ס"ו) שכתב גם פן דמדברי הפוסקים לא משמע בדרך חכם צבי:

ג * אסור לעשות מלאכה וכו'. (הוא הדין כשעוסק באיזה מצוה לא יעסק אז בדרך אחר ט"ז (ס"א):

* בעודו מברך. * ומכל מקום בדיעבד כשברך כשהיה עסוק יצא, דלא גרע משכור [עולת תמיד (ס"ב)]:

שער הציזון

(טו. ד"ה ויחא), אבל הרבה ראשונים אין סוברים כן דיהא הנסה גופא פפתיה וחתמה דאורייתא: (ב) ענין בקמח משה (ס"א) * שכתב דמדברי רש"י דף מ"ו עמוד א' (ד"ה ויחא) בתירוץ דרב נחמן שם [וכן דקשה] שלשה זמנין אפלו בפני עצמן, אלא דלפרוש התוספות שם (ד"ה ולמאן) בשם הר"ף (לה) [לא מוכח מידי: ג (א) אחרונים: (ז) מגן אברהם (ס"ב):

ה (יט) הפאמר מרדכי בסימן קע"ט (ס"א) והנהר שלום (שם ס"א) [ו] והקמח גבורים [ו] בסימן קע"ד (שם ס"א) [ו] והנהר אהרן (הב"ב) והנהר בסימן זה (ס"ב) [ו] והמגן גבורים [ו] בסימן קע"ד (אלף המגן ט"ז י"א), דלא כט"ז בסימן קע"ט (ס"א) [ו]:

א (ב) ואפלו אם נאמר דמנין השלש ברכות הם מדאורייתא, מכל מקום יש כח ביד חכמים לעקר דבר מן התורה בשב ואל תעשה, וכן היא לדעת התוספות

הלכות ברכת המזון סימן קצא

צה: [א]

ס"ק ה

וכן שלא לעסוק בשאר מצוותי" בשעה שמברך ברכת המזון, כי גם בזה הוא מורה היות הברכה המזון אצלנו רק על צד המקרה וההזדמן ואף על פי שהוא עוסק במצוה, מכל מקום על ידי זה נמצא שמברך הברכה שלא בדרך כבוד הראוי. ולאו דוקא בברכת המזון, אלא הוא הדין כשעוסק בתפילה או באיזו ברכה אחרת^{טו}.

מפני שנראה כמי שאין הברכה חשובה אצלו ומברך בדרך ארעי ומקרה. ולטעם זה אפילו תשמיש קל אסור לעשות^{יב}. ואין צריך לומר שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו, שבדבר כזה יש טעם נוסף, שמבטל כוונתו בברכה. וכתב הט"ז שיש לזוהר שלא לעיין^{יג} אפילו בדברי תורה

ביאורי ההלכה

ד"ה בעודו מברך

גרע משכור שאין דעתו מיושבת ואף על פי כן פסקו האחרונים (סי' קפס ס"ה מש"ז סק"ו) שבדיעבד אם בירך כך יצא^{טז}.

ומכל מקום בדיעבד כשברך בעודו עסוק במלאכה יצא, דלא

ציונים והערות

טו. הקשה האליה רבה (סק"ג) שלפי דבריו, למה עקרו חז"ל את ברכת בונה ירושלים אצל פועלים הואיל שטרודים במלאכת בעל הבית, הרי היה ראוי יותר לומר להם לברך בעודם עוסקים במלאכתם, כיון שיותר בדיעבד. ובמאמר מרדכי (סק"ג) כתב ליישב קושייתו, שאף שמצאנו שחז"ל דימו דין שעת הדחק לדיעבד וכאן גם כן הוי שעת הדחק [והא ראה שקיצרו להם את הברכה], היינו דוקא במקום שאינו דבר תמיד אלא שאירע כן על צד המקרה, אבל כאן הוא דבר המצוי מאד, והוא תדיר בכל יום, לזה ראו חז"ל שלא להתיר לעסוק במלאכה בשעת הברכה אף שבדרך כלל דין שעת הדחק כדיעבד, כיון שדבר זה נראה כלכתחילה, וחששו שמהם יראו וכן יעשו, ולכן בחרו לקצר להם הברכות, משום שבוזה אי אפשר לטעות, שכולם יודעים שצריך לברך שלוש ברכות מן התורה ואחת מדרבנן ונראה וניכר לכל שלא הקילו אלא לפועלים משום ביטול מלאכה. ובתורת חיים (סק"ז) כתב שהדבר פשוט שדין זה שונה מכל שעת הדחק, משום שכאן החסרון הוא שיברכו בלא כוונה, וטוב מעט בכוונה מהרבה שלא בכוונה, וידי חובת ברכת המזון דין תורה יוצא גם בזה, רק שבדיעבד אם לא כיוון אין מצריכים אותו לחזור ולברך שוב.

יב. שלכאורה היה ראוי לימר שרק מלאכה שצריך לשום לבו עליה ומבטלת את כוונת הברכה אסור לעשות, אבל כיון שהטעם הוא שמזלזל בכבוד הברכה כשמתעסק יחד עמה בענין אחר, אף תשמיש קל אסור.

יג. בערוך השולחן (ס"ה) כתב שדעת הט"ז שאסור אף לחשוב בדברי תורה בעת הברכה, משום שכל ברכה צריכה להיות בכוונה.

יד. כן כתב הט"ז. וכתב הפרי מגדים (מש"ז סק"א) שכל זה כשאפשר לו לעשות את המצוה אחר כך, אבל אם אין לו זמן אחר כך לעשותה וכעת יכול הוא לעשות שתיהן יחד, עושה שתיהן.

טו. הפרי מגדים (מש"ז סק"א) הקשה שהרי התירו לעסוק במלאכה באמצע פרשה שניה שבקריאת שמע. ויישב שדין קריאת שמע כדון לימוד התורה שמתורג לעסוק במלאכה באמצע העיסוק בה ולא כדון שאר מצוות. ובתהלה לדוד (סק"א) כתב שלפי מה שהוכיח בסימן ס"ג (סק"ז) שהעוסק במלאכה אינו יכול לכרוין ואף על פי כן האומנין עושין מלאכה וקורין בפרשה שניה, אף שלכתחילה כל שלושת הפרשיות צריכות כוונה, על כרחך לומר שכיון שהוא עומד באמצע מלאכתו נחשב כדיעבד, אבל להתחיל במלאכה באמצע קריאת שמע אסור. ולפי זה אפשר שכאן הוא כלכתחילה כיון שהם בטילים ממלאכתם.

הלכות ברכת המזון

פתיחה להלכות ברכת המזון

לד' איתי ונרוממה שמו יחדיו, דרשה זו היא אסמכתא בעלמא. דעת הראב"ד שהוא מן התורה, והובא דעתו בטור^א, ומצינו גם לגדולי האחרונים שנחלקו בדבר, שדעת העולת תמיד והאליה רבה שהוא מדרבנן, ודעת הלבוש שהוא מן התורה [והביאם הביאור הלכה^ב ברמז]. והמבי"ט בקרית ספר^ג כתב שבשלשה הוא מדרבנן ובעשרה הוא מן התורה. ולהלכה הכרעת המשנה ברורה שהוא מדרבנן^ד, והחזו"א^ה נוטה שהוא מן התורה.

האם אמירת נברך וברוך נחשב לברכה

ברכת הזימון שהיא נברך וכו' ברוך וכו' נחשבת כברכה, וכל אדם השומעה חייב לענות עליה אמן^ו. ותניא בתוספתא: אלו ברכות שמקצרים בהם, המברך על הפירות, ועל המצוות, וברכת הזימון, ופירש הרשב"א^ז דהיינו ברוך שאכלנו. [יש מי שאומר^ח שאף עולה לו למאה ברכות].

דין זימון בעשרה

עשרה שאכלו פת כאחד מזכירים את השם בברכת הזימון, יש אומרים שיש לזה דין דבר שבקדושה הנאמר בעשרה^י, ויש אומרים שאין זה נחשב דבר שבקדושה, ומכל מקום צריך עשרה משום רלאו אורת ארעא להזכיר שם שמים בפחות מעשרה^{יא}. ישנם שמצטרפים לזימון בעשרה ואינם מצטרפים לזימון בשלשה, כגון החרש שאינו שומע, שלזימון בשלשה אינו יכול להצטרף משום שצריך שכל השלשה ישמעו ברכת הזימון מפי המזמן, אבל לזימון עשרה די שהרוב ישמעו^{יב}, [ראה בהערה^{יג} עוד אופנים שלשיטת מקצת הפוסקים מצטרפים לעשרה ולא לשלשה].

ציונים והערות

- יג. הובא באליה רבה (פי' קט"ז סו). ובפרי מגדים (פי' קט"ז סק"א).
- יד. פי' קצט (סק"ז), ובשעה"צ שם (סק"ט). וכן בשער הציון (פי' קט"ז ס"ק טו).
- טו. פי' לא סק"א. וכתב שם שמה שכתב המשנה ברורה שדעת רוב הפוסקים שהוא מדרבנן לא ידענא מי המה, ופשטות הסוגי' משמע שהוא מן התורה, וכן כתב הטור בשם הראב"ד.
- טז. כגון אברהם (פי' קט"ז), עפ"י דברי הרמ"א (פי' קט"ז ס"א).
- יז. ברכות יא.
- יח. סדר מאה ברכות בפירוש התפילות לר"י בר יקר.
- יט. וכן כתב הבית יוסף פי' קצט בביאור הדבר מרדכי אין נשים מצטרפות לעשרה. והעתיקו במשנה ברורה שם (פי' טו). ובאשל אברהם (פי' קט"ז) כתב שלפי זה יש לעמוד בזמן שמברכים ברכת זימון בעשרה, ככל דבר שבקדושה שיש לאומרו בעמידה [כמו שכתב הרמ"א (פי' טו ס"א)], והביא שכן נהג הרה"ק ר' משה ליב מסאטוב זיע"א [וראה עוד מה שנחבאר בזה בהערות (לפי' קט"ז ס"א)].
- כ. כן כתב הבית יוסף (פי' קט"ז) בביאור הדעות שקטן מצטרף לזימון בעשרה, לפי שאין זה דבר שבקדושה. וכן הוכיח המשכנות יעקב (פי' עג) מלשון הגמרא (מגילה ג). שהטעם שצריך עשרה לברכת זימון עם הזכרת השם הוא משום דלאו אורת ארעא לאדכורי שם שמים בפחות מעשרה. ומשמע שלא מדין דבר שבקדושה הוא. ואולם קיימא לן (פי' קט"ז ס"א) שקטן אינו מצטרף לעשרה, ולפי זה יש לומר דנחשב דבר שבקדושה, וכן נקט המשנה ברורה [שהובא בהערה הקודמת, וכן משמע מלשוננו בסוף סימן ו]. וראה מה שנתבאר בזה בהערות (לפי' קט"ז ס"א), ולפי' קט"ז משני ס"ק טו. ונשתהי' להסגה פי' קט"ז ס"א).
- כא. כן כתב שו"ע הרב (פי' קט"ז ס"א).
- כב. הבית יוסף (פי' קט"ז) הביא שיטת ראשונים שקטן מצטרף רק לזימון

מצוות זימון

מצוות זימון היא: שלשה שאכלו פת ביחד מצוה שיזמנו יחד לברך בלשון רבים^א, והיינו שהאחד יאמר לחבירו 'נברך שאכלנו משלך' והם יענו 'ברוך שאכלנו משלך' ובטובו חיינו^ב.

בזמן התלמוד היה המזמן מברך כל ברכת המזון בקול, והמסובים היו יוצאים ידי חובתם בשמיעה^ג.

אבל בזמנינו שקשה לכיין ולהקשיב כל תיבה נכון הדבר שכל אחד יאמר בלחש עם המזמן כל ברכה וברכה^ד.

ונחלקו הבית יוסף והדרכי משה^ה מהו מצות הזימון, שדעת הבית יוסף שענינו הוא מה שאומר המזמן נברך וכו' והמסובים עונים ברוך שאכלנו, שזה נקרא ברכת הזימון, אבל ברכת המזון עצמה היא חובה על כל יחיד לאומרה בפני עצמו. ודעת הדרכי משה הוא שמצות זימון כוללת גם שיברכו כל המסובים ברכת המזון יחד, ובדיעבד די בברכת הזן. ועיקר התקנה היתה שהמזמן יוציא את המסובים בברכה^ו, אבל כיון שקשה לכיין אמרו החכמים האחרונים שיברך כל אחד בלחש עם המזמן מילה במילה, שבאופן זה הם מברכים יחד^ז.

האם הוא מצוה דאורייתא או דרבנן

נחלקו הקדמונים האם מצוות זימון מן התורה או מדרבנן. דעת הרא"ה^ח הריטב"א^ט ותוס' רבינו יהודה^י שהיא מדרבנן, ואף שדרשו כן בגמרא מקרא דכתיב (מל"ג ל) גדלו

- א. לשון רש"י (מכות מה. ד"ה שלשה).
- ב. ועפ"י הוזהר יש להכין את עצמו למצוה על ידי שיאמר בפיו בואו ונברך, ועפ"י זה נהגו שהמזמן מתחיל 'ברכותי נברך', והמסובים עונים 'יהי שם ד' מבורך מעתה ועד עולם (משנ"ג פי' קט"ז סק"ג).
- ג. ראה רמב"ם פ"ה ה"ג. ובתוס' (מג ד"ה הטיס) פירשו בכונת המשנה שם שאם אכלו יחד אחד מברך ומוציא את כולם. וכן כתב הט"ז (סק"ג פי' קט"ז) שבדורות הראשונים היו שותקים ומכוונים לברך.
- ד. שו"ע פי' קט"ז (ס"ז), ומשנה ברורה שם (סק"ז טו).
- ה. פי' קט"ז. ומחלוקתם נתבארה באורך בהערות למשנה ברורה (פי' קט"ז ס"ק י), וראה שם ששורש המחלוקת תלויה במחלוקת המובאת בגמרא (מו): עד היכן ברכת הזימון, רב נחמן אמר עד נברך, רב ששת אמר עד הזן, ונחלקו הבית יוסף והדרכי משה בביאור המחלוקת ובהכרעת ההלכה, יעויין מה שנתבאר שם.
- ו. כך הכריע המשנה ברורה (ס"ג ס"ק ט). ובשער הציון (ס"ג ס"ק י) הביא דעת הדרך החיים שמעכב בדיעבד לשמוע כל הברכת המזון.
- ז. כן כתב החמד משה (פי' קט"ז ס"ג).
- ח. כמו שנתבאר לעיל בשם השו"ע (פי' קט"ז ס"ז).
- ט. ברכות (מה).
- י. דף נ:.
- יא. דעת הראב"ד הובאה בטור (סימן קפח).
- יב. סימן קצט ד"ה מזמן. ונחלקו שם לענין ג' אנדרוגינסיים שאכלו האם הם חייבים לזמן או לאו, שאם זימון מן התורה חייבים הם מספק [שמה הם זכרים] לברך, ואם זימון מדרבנן הוי ספק דרבנן שמה הם נשים שפטורות מן הזימון ואוליגן לקולא.

כיצד מצטרפים לזימון

השלשה צריכים לאכול על שלחן אחד, ואם לא כן אינם מצטרפים^ב. ויש אומרים שבעל הבית עם בני ביתו מצטרפים אף אם אינם אוכלים על שלחן אחד^ג. ויש אומרים שאם הם רואים אלו את אלו מצטרפים לזימון אף אם אינם אוכלים על שלחן אחד, אך בתנאי שנכנסו מתחילה על דעת להצטרף באכילתם^ה.

וכן צריך שיתחילו לאכול יחד או שיגמרו לאכול יחד^ו, איזוהי התחלה; כל שבכזית הראשון של סעודתם כבר אוכלים כל השלשה, ואף שהשלישי התחיל לאכול לאחר הראשון, אם התחיל בעוד שהראשון אוחז בכזית הראשון נחשב שהתחילו יחד^ז. איזוהי גמר, כל שהסיחו דעתם מלאכול, אבל אם גמרו לאכול ועדיין לא הסיחו דעתם מלאכול יכולים לצרף עמם שלישי^ח.

הצטרפות שלישי לזימון

מצינו בכמה אופנים שמצטרפים שלישי לזימון אף שאינו חייב בברכת המזון. כגון שלשה שאכלו יחד וקדם אחד ובירך ברכת המזון, הרי הוא מצטרף לשניים לזימון,

שנטפל הוא לחיובם^י. וכן יש אומרים ששניים שאכלו פת ואחד אכל עמם ירק הוא מצטרף לזימון^{יא}. וכן יש אומרים שאם היה השלישי קטן מצטרף לזימון^{יב}, שכל ששניים מחוייבים בברכת המזון השלישי נטפל לחיובם ויכולים לזמן עימו.

וכן מצינו עוד ששלשה שהתחילו לאכול יחד וגמרו השניים לאכול יש לשלישי להפסיק באמצע הסעודה ולענות להם לזימון^{יג}, ואם אינו רוצה להפסיק הם מזמנים איתו בעל כרחו, ואף שהוא אינו עונה הם יצאו ידי זימון^{יד}.

דין השומע ברכת זימון

מי שלא אכל ונכנס למקום שמזמנים, אם שמע את המזמן אומר נברך שאכלנו, עונה ניהד עם המסובים ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד^{טו}. ושוב עונה אמן כשהמסובים מסיימים לענות ברוך שאכלנו^{טז}, וכשהמזמן מסיים לענות ברוך שאכלנו^{טז}, ואם לא שמע את המזמן רק את המסובים עונה אחריהם אמן^{טז}. ובעשרה אומר ברוך אלוהינו ומבורך וכו'^{טז}, ובסעודה נישואין אומר ברוך אלוהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד שהשמחה במעונו^{טז}.

ציונים והערות

- א. כח. סי' קצו ס"א.
- ב. שו"ע סי' קצד (פ"א). וראה בהערות שם שהרא"ש ביאר טעם הדין משום שזה כמו שמצטרפים האוכל ירק, ולדעות הסוברות שאין האוכל ירק מצטרף צריך לפרש דמי שבירך עדיין מחוייב בזימון.
- ג. סי' קצו (פ"ג). ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ) כתב שכן נקטינן להלכה.
- ד. זהו דעת השו"ע (סי' קט"ט ס"א). והרמ"א שם חולק דאינו מצטרף.
- ה. סי' קצו ס"א.
- ו. שם.
- ז. סימן קצח (פ"א).
- ח. משנה ברורה (שם פק"ו). [ובשער הציון שם הביא דיש חולקים בזה].
- ט. משנה ברורה (שם פק"ד). [ובשעה"צ שם הביא דיש חולקים].
- י. שו"ע שם.
- יא. משנה ברורה שם (פק"ו).
- יב. משנה ברורה שם.

- א. בעשרה ולא בשלשה [ונחבאר בהקדמה לשו"ע (סי' קט"ט ס"א)]. כמו"כ מצינו בביה"ל (סי' קט"ט ד"ה עם האנן) שנחפז לומר שעם הארץ מצטרף לזימון בעשרה ולא לשלשה. והטעם שצירוף לעשרה יותר קל הוא משום שמה שצריך עשרה הוא רק מדין דבר שבקדושה ולא מעצם חובת הזימון. ובפמ"ג [הובא במשגיב (סי' נ"ט ס"ק ג)] כתב שישן מצטרף לזימון בעשרה, כדן דבר שבקדושה שהישן מצטרף להיות עשירי.
- ב. משנה ברורה (סי' קט"ט ס"ק יט).
- ג. בביאור הלכה (סי' קט"ט ד"ה א"ט) הביא שכן דעת הגר"א, וחולק בזה על המגן אברהם הסובר שלעולם אין מצטרפים אם אינם אוכלים בשולחן אחד. והביאו במשנה ברורה (סי' קט"ט ס"ק יט).
- ד. זהו דעת הרשב"א [המובאת בביאור הלכה (סי' קט"ט ד"ה ע"א)] ויעויין שם שהאריך לבאר שדין זה שנוי במחלוקת הראשונים.
- ה. משנה ברורה (סי' קט"ט ס"ק יט).
- ו. חיי אדם כלל מח ס"ב.

סימן קצב

סעיף א - שו"ע

היו המסובין שלישה, כלומר, שלשה בני אדם שאכלו על שלחן אחד וגמרו סעודתם יחד, חייבים בזמון ההינוד שאומר אחד מהם נברך שאכלנו משלנו. ואינו מסיים ובטובו חיינו [ראה ביאור הלכה (ד"ה ט"א)].

ברוך אתה זכו' כלומר שהזמון מברך ברכת המזון, והמסובים יוצאים על ידי ששומעים ממנו הברכה, או שהם מברכים בעצמם. ולעיל (סי' קפ"ט) כתב השו"ע שנכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה.

אבל יותר טוב לומר נברך, שלא להוציא עצמו מן הכלל, שאם אומר ברכו אינו כולל את עצמו בכלל המברכים. ואם הם - המסובים, עשרה, צריך להזכיר את ה', שאומר נברך אלהינו זכו', דכיון שמברכים את ה' בציבור תקנו חכמים להזכיר שם ה' בברכה.

ובין שיהיו עשרה או מאה זכו' כך הם מברכים. כך דעת רבי עקיבא במשנה (מ"ט): ותולק על תנא קמא הסובר בדמאה אומר נברך ה' אלהינו, ובאלף אומר נברך ה' אלהינו אלהי ישראל, ובריבוא אומר נברך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים. ובגמרא פסקו כרבי עקיבא שלעולם אומרים נברך אלהינו.

ס"ק א

דהיינו שחייבים להודמן [להתחבר יחד] ולצרף ברכתם בלשון רבים, דהיינו שאחד ואמר נברך שאכלנו זכו'. ואסמכו רבנן אקרא זכו'.

אי נמי ממאי דכתיב כי שם ה' אקרא הבו גודל אלהינו. והיינו שהיחיד אומר לשנים כאשר אקרא בשם ה' הבו לו גודל ושבת. וכל שכן אם הם יותר משלשה, שיש להם לזמן, עד עשרה שאז מזמנים בשם.

ס"ק ב

בזהר הזהירו לומר בפיו קודם ברכת המזון תן לנו הכוס ונברך, או בואו ונברך, לפי שכל דבר שבקדושה צריך הזמנה בפה - לומר בפיו שהוא מכין את עצמו לדברי עובר לעשייתו [-קודם לעשייתו]. כדי להמשיך הקדושה. ומזה נהגים לומר בלשון אשכנז רבותי מיר וועלן בענטשן [אנו רוצים לברך].

ס"ק ג

ואם המסובין צריכים לענות אמן אחריו - לאחר שהזמין חוזר לומר ברוך שאכלנו. יש דעות בין האחרונים האם יש להם לענות אמן כמו שצריך לענות על כל ברכה שאדם

ציונים והערות

א. ראה להלן במשנה ברורה (סי' קפ"ט) דצריך שיאכלו בשלחן אחד. ולהלן שם (סי' ק"ט) נתבאר שצריך שיגמרו סעודתם יחד, או שיתחילו יחד וזו חייבים בזמן אפילו אם האחד גמר לאכול קודם חבריו, והיינו שהוא צריך להתמתן מלברך עד שהביירו יגמרו לאכול.

ב. לדעת השו"ע (סי' ר"ט) ענין הזמון הוא רק ברכת הזמון דהיינו אמירת נברך וברוך שאכלנו. אבל לדעת הרמ"א (סי' ט) גם ברכת הזון בכלל הזמון, והיינו שהם צריכים לשמוע ברכת הזון מהזמן. אכן יש להם ב' אפשרויות:

א. לצאת כשמיצת הברכה ממנו. ב. לברך בלחש ביחד איתו מלה במילה [ונתבאר כל זה בהערות להלן (סי' קפ"ט)]. וראה עוד בהקדמה.

ג. ואף שבתפילה החזן אומר ברכו את ה', ולא אמרין שיאמר נברך כדי לכלול את עצמו, משום דכיון שאומר ברכו את ה' המברך הרי גם הוא בריך את ה' (מנ"ח סי' ק"ט).

ד. בספר אשל אברהם (ט"ט) חקק האם זימון בעשרה הוא דבר שבקדושה, והנפק"מ בזה הוא דאם נחשב דבר שבקדושה צריך לעמוד בשעת הברכה, ככל דבר שבקדושה שנאמר בעמידה [כמו שכתב הרמ"א (סי' טו ט"א)]. והביא שהרה"ק ר' משה ליב מסאסוב ז"ל היה נוהג לעמוד בברכת זימון בעשרה, וגם כל המסובים היו עומדים. ובליקוטי מהרי"ח הביא שבבית יוסף (סי' קט"ט) כתב דכשנשים מזמנות לעצמם אינם מזכירות השם, אף כשהם עשרה, משום הוהו דבר שבקדושה [אכן כרשב"א מגילה (נ"ג): כתב שברכת כהנים נאמרת דוקא בעשרה משום שיש בה הזכרה השם, ודומה לזמון בעשרה. ומשמע שאין זה דבר שבקדושה רק שיש הלכה שבכל מקום שיש הזכרת השם צריך עשרה, וכן הוכיח במשנת יעקב (סי' ע"ג) מלשון הגמ' במגילה (ס"ט) דאיתא שם שהטעם שצריך עשרה לזמון בשם משום ולא אורח ארעא לאדוכרי שם שמים בפחות מעשרה, ומשמע דאין זה מדין דבר שבקדושה]. אולם בליקוטי מהרי"ח כתב להוכיח שאין דין לעמוד בברכת זימון בעשרה ממה שאיתא בגמרא (ג.) שבסעודה אצל הריש גלותא לא היו שומעים את הזמון מברך, ורצו ליחלק לכמה חבורות ולברך לפני שהריש גלותא מזמן, והשמו ליחלק לחבורות של עשרה פן ישמע הריש גלותא שהם מברכים לבד ויקפיד עליהם, ופרש"י דכיון שהזמן צריך לברך

ח. בליקוטי מהרי"ח הביא דברי הכל בו שכתב: מדרך המוסר לכל מי שיברך שיטול רשות מן הגדולים המסובים שם, ואומר ברשות רבותי נברך שאכלנו. ובקצור שו"ע (סי' מה סי') כתב גם כן דמלבד שאומר רבותי זכו' אומר ברשות זכו' נברך. וע"ע בשו"ת תורה לשמה (לא"ס סי' ל"ג) שהוכיח מדברי הגמ' בערבין (דף י"א): שאף אדם חשוב כחזקיהו המלך צריך ליטול רשות קודם שעושה מזה ברכים, וזהו גם הענין שהמלאכים נוטלים רשות זה מזה להקדיש ליוצאם, וגם יוצא תועלת מנטילת הרשות שיהיו כל השומעים מכונים ליבם לשמוע הברכה או הזימון [וראה בשער הציון לעיל (סי' קפ"ט סי' ע"ג)].

ו. מנהגינו לומר בתחילה רבותי נברך אין זה נטילת רשות אלא הזמנה והכנה כדי להמשיך הקדושה ואומר לחביריו בוא נתכונן לברך, ולכן צריך אה"כ לבקש רשות ולומר ברשות זכו'. אמנם לדברי המור וקציעה [המובא בהערה

משנת שערי צדק

[א] דענין אמן הוא שמאמת דברי המברך, וכיון שמיד הוא חוזר ואומר כדבריהם הרי הוא כבר מאמתם.

הלכות ברפת המזון סימן קצב

קצב ברפת זמון בשלשה או בעשרה. וכו' ב' סעיפים:

א ברכת מ"ה י"א, ב שם (מ"ה) לפרוש הר"י ל"ה, ג שם מ"ט (מ"ה), ד שם ה שם, ו שם בתוספות (ר"ה י"ה), ז שם במשנה, ח שם נ' (מ"ה).

א *היו המסבין שלשה, (א) ח'בים בזמון, * שאומר אחד מהם (ב) נברך שאכלנו משלו, והם עונים ואומרים: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, (ג) ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הזן את העולם וכו'. ונאם הם ארבעה (ה) יכול לומר ברכו שאכלנו משלו, ויברך יתר טוב לומר (ז) נברך, שלא להוציא עצמו מן הכלל. ונאם הם עשרה, צריך להזכיר את ה', שאומר נברך אלהינו וכו', והם עונים ואומרים ברוך אלהינו וכו'. ואין לומר נברך לאלהינו (ו) בלמ"ד. ויברך שיהיו עשרה או מאה או אלף או רבוא, כך הם מברכים. ויכול המשנה מזה הנסח, כגון שאומר נברך (ז) על המזון שאכלנו, או שאומר (ח) למי שאכלנו משלו, או שאומר במקום ובטובו מטובו, או במקום חיינו אומר חיים, הרי זה בור. וכשהם עשרה, בין שמזכירים את השם (ט) יכול

באר היטב

דרך צרא ומקרה, כמאמר ר"ל ונאם תלכו עמי קר' שפרשו אף שכלכו עמי דהיינו עשית המצוה, מפל מקום היא בדרך מקרה וצרא. ונראה לי שפסקל אסור זה שלא לעסק במורה באותה שעה. ט"ז:

א (ב) נברך. כחוב בזה (ח"ג קפ"ו) שיאמר הב לן ונברך, כי כל מלי דקדשה פני הזמנה, ומזה נהגין לומר בלשון אשכנזי רבותי מיר וועלין בענטשין, וכן עונין יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם. נסח ברכת המזון הקצר להרב מורנו הרב ר' נפתלי בהספמת הרבה גדולים, ברכה ראשונה פלה פתקונה, ואחר כך יאמר נודה לך ה' אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ונתת לנו ברית ותורה ולחם לשבע ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון, וחס ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים ועל מלכות בית דוד משיחך והגדיל מקרה כבוד הפית והנחמנו ככפלים ברוך אתה ה' בונה ברחמי ירושלים אמן. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל איבנו מלפניו המלך הטוב והמטיב לקלנו הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו הוא גמלנו הוא גמלנו לעד בחסד וברחמים ובקרמים וזכנו לימות המשיח עושה שלום וכו'. עד כאן לשונו, ומכל שכן שיוכל לומר עד אל וחסדנו. ב"ח (פ"ו): (ג) חיינו. והמסבין יענו אמן כאן. של"ה (שע)

שערי תשובה

שיקרה ביד המברך דוקא ולא סגי בקבלת אחד מהם מהמסבין, וצ"ל לעיל סימן קפ"ג ככאר היטב בסעיף קטן ד'. ועין בעמודי שמים להגאון מוה"ר יעב"ץ בשם אביו הגאון ו"ל שיקרה אותו הכוס בקדו עד אשר תברכה ונתה מלעיג על הפניחין הפוס מידם כסיום ברכת המזון עין שם:

א [ב] חיינו. עין באר היטב, ובאלה רבה (סק"ג) העלה קפי מה שכתב במקנ אברהם (ריש הסימן) שהמנהג שלא לענות אמן, ודחה הראיה מסימן קצ"ח, וינקט שאני וקמו שכתב הלבוש (סי' קצ"ח ס"א). וגם בפתוחיק ברכה (סק"ג) כתב, בקלילותינו הפנהג שלא לענות אמן, עין שם. והמזמן ודאי לא יענה אמן אחר אמירת המסבין ברוך שאכלנו כו', כיון שהוא בעצמו חוזר ואומר גם כן ברוך. ויברך פתחתי פן לענון שליח צביר שאומר ברכו, אין לו לענות אמן אחר אמירת הקהל ברוך ה' המברך לעולם ועד. וכן לענון קריאת התורה, עין בפערי אפרים שער ד' (ס"ו): [ג] ברוך אתה ה'. עין באר היטב. ועין באלה רבה (סק"ג) דאפילו לדעת הסוברים שאומרים ברוך הוא וברוך שמו משעם שכתב ברובי' משה (אות ב) להקטיף בין ברכת המזון לברכת המזון, לא שיהי זה בתידי, וגם בשלשה אין לומר אותו רק המברך, ולא שנים המזמנים, וכן משמע באבודהם ובנתיבות עולם (נתיב העבודה פ"ח), עין שם:

האותיות קדושת האכילה את קו, עין מגן אברהם (ריש הסימן): (ג) ברוך אתה ה'. משמע מדברי המחבר שאין לומר ברוך הוא וברוך שמו, וכן כתב משה משה (סי' ט"ו) בשם רש"י, וכן כתב הב"ח (פ"ו) דדוקא בעשרה שמזכיר השם, אומר ברוך הוא וברוך שמו ולא בשלשה (או בתידי). אבל הטיור ואבודהם כתבו לאמר וכן כתב מהר"ל מפראג (נתיב עולם נתיב העבודה פ"ח), וכן כתב הלבוש וכן המנהג. אבל בתידי פשיטא שלא יאמר, רק מתחיל ברוך אתה ה' וכו'. מגן אברהם (ריש הסימן): (ד) נברך. עין הלכות קטנות חלק א' סימן פ"ו. ועין מגן אברהם סעיף קטן ב':

משנה ברוכה

קפ"ג. אלא דשם מירי שמקדם התחיל במלאכה, וכאן מירי שמקדם התחיל לברך, והיא היא:

א (א) ח'בין בזמון. ה' חיינו שח'בין להזדמן ולצרוף ברכתם בלשון רבים, דהיינו שאחד יאמר נברך שאכלנו וכו'. ואסמכו רבנן אקרא דכתוב (תהלים לד ד) 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו' דמשמע שאחד יאמר לשנים 'גדלו', ו'אי נמי ממאי דכתיב (דברים לב ג) 'פי שם ה' אקרא ה'בו גדל לאלהינו'. וכל שכן אם הם יותר עד עשרה כמו שיתבאר לפנינו: (ב) נברך. בזה (ח"ג קפ"ו): (ב) ה'זכירו לומר בפיו קדם ברפת המזון מן לנו הכוס ונברך או באו ונברך, לפי שכל דבר שפקדשה צריך הזמנה בפה עובר לעשייתו, כפי להמשיך הקדשה, ומזה נהגים לומר בלשון אשכנזי רבותי מיר וועלין בענטשין, והם עונים 'יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם': (ג) והוא חוזר ואומר וכו' חיינו. ונאם המסבין צריכין לענות אמן אחריו יש דעות בין האחרונים, (ט) והמנהג שלא לענות: (ד) ובטובו חיינו, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו'. משמע מזה (א) דלא יאמר ברוך הוא וברוך שמו, ויש פוסקים כתבו לומר ברוך הוא וברוך שמו, וכן המנהג. ועין במקנ אברהם (ריש הסימן) ובשאר אחרונים דעל כל פנים לא שיהי זה בתידי, וגם בשלשה אין לומר אותו רק המברך, ולא שנים המזמנים עמו: (ה) וכו' לומר ברכו. כיון שהם בלשון רבים בלעדו. (ו) ויברך בלעדו. (ז) ויברך בשנים לא יכול לומר ברכו רק נברך, וידיעבד אם אמר בשנים ברכו (ה) אפשר דיצא: (ו) בלמ"ד. ויברך ברכה (ו) לא פתיב למ"ד, דכתיב (תהלים סו ח) 'ברכנו עמים אלהינו': (ז) על המזון שאכלנו. דמשמע דמברך לבעל הבית המאכילו, דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון, בלא מזון יש הרבה לברכו לתוספות (ג' ד"ה על): (ח) למי שאכלנו משלו. דמשמע דרבים הם, זה זן את זה וזה זן את זה, ולפי דבריו הוא מברך לבעל הבית [רש"י (שם ד"ה למי)]. ויברך 'מטובו' פרש (שם ד"ה ומטובו) משום דממעט בתגמוליו של מקום, דמשמע דבר מועט כפי חיים. וטעם שלא לומר חיים, דמשמע דהוא מוציא עצמו מן הכלל: (ט) וכו' וכו'. דתו ליכא למטעי דקאי על בעל הבית

באר הלכה

א * שאומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו. משמע מזה דלא יאמר ובטובו חיינו, וכן כתב הב"ח (פ"ו) ועוד כמה אחרונים. ויברך שמהם אברהם (ריש הסימן) מצד קצת דהוא אומר אין מחזירין אותו, מפל מקום לכתחלה לכלי עצמא אין כדאי לומר כן, דאין לו שום מקור מן הש"ס, וכן כתב ה"ח (סק"ג) דנפש זה שלא פדיו הוא. אף מה שמשמע מה"טז דבעשרה יכול המזמן לומר נברך וכו' ובטובו חיינו, מלבר דאין כוונת שום טעם לחלק בין שלשה לעשרה כמו שהקשה באלה רבה (סק"א), וגם מקורו שהביא לזה מדברי התוספות פ"ק שלשה שאכלו דף נ' (ע"א ד"ה אמר) שכתבו ואומר ובטובו חיינו, ותיבן הש"י דאדלעיל קאי, באסת לא קאי אדלעיל אלא הוא ענין בפני עצמו.

כפי להמשיך הקדשה, ומזה נהגים לומר בלשון אשכנזי רבותי מיר וועלין בענטשין, והם עונים 'יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם': (ג) והוא חוזר ואומר וכו' חיינו. ונאם המסבין צריכין לענות אמן אחריו יש דעות בין האחרונים, (ט) והמנהג שלא לענות: (ד) ובטובו חיינו, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו'. משמע מזה (א) דלא יאמר ברוך הוא וברוך שמו, ויש פוסקים כתבו לומר ברוך הוא וברוך שמו, וכן המנהג. ועין במקנ אברהם (ריש הסימן) ובשאר אחרונים דעל כל פנים לא שיהי זה בתידי, וגם בשלשה אין לומר אותו רק המברך, ולא שנים המזמנים עמו: (ה) וכו' לומר ברכו. כיון שהם בלשון רבים בלעדו. (ו) ויברך בלעדו. (ז) ויברך בשנים לא יכול לומר ברכו רק נברך, וידיעבד אם אמר בשנים ברכו (ה) אפשר דיצא: (ו) בלמ"ד. ויברך ברכה (ו) לא פתיב למ"ד, דכתיב (תהלים סו ח) 'ברכנו עמים אלהינו': (ז) על המזון שאכלנו. דמשמע דמברך לבעל הבית המאכילו, דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון, בלא מזון יש הרבה לברכו לתוספות (ג' ד"ה על): (ח) למי שאכלנו משלו. דמשמע דרבים הם, זה זן את זה וזה זן את זה, ולפי דבריו הוא מברך לבעל הבית [רש"י (שם ד"ה למי)]. ויברך 'מטובו' פרש (שם ד"ה ומטובו) משום דממעט בתגמוליו של מקום, דמשמע דבר מועט כפי חיים. וטעם שלא לומר חיים, דמשמע דהוא מוציא עצמו מן הכלל: (ט) וכו' וכו'. דתו ליכא למטעי דקאי על בעל הבית

שער הציון

א (ב) מגן אברהם (ריש הסימן): (ב) אלה רבה (סק"ג), ושערי תשובה (סק"ב) בשם הפתוחיק ברכה (סק"ג), והג"ח (פ"ו) דדרך החיים וירי ברהמי' בי ס"ב, ועין באחרונים דהמזמן לכלי עצמא לא יענה אמן אחר אמירת המסבין ברוך וכו' שאכלנו וכו', כיון שהוא בעצמו חוזר ואומר גם כן ברוך: (א) וכן הוא גם כן דעת הג"ח במעשה רב (אות פה): (ד) משנה (פ"ו): (ט) עין בב"ח (פ"ו) ובמגן אברהם (סק"א) ואלה רבה (סק"ג) ובמגן גבורים (שלטי הגבורים סק"ג) [ט]. (ו) כן כתבו

הלכות ברכת המזון סימן קצב

[ב] שכתב שלא יצא, כדמוכה ממה ששינוי בשלשה אומר נכרך.

[ג] שכתב שאף באומר ברכו לשניים יצא, והוכיח כן מהפסוק שאפשר לומר ברכו אפילו בשלשה, שהרי הפסוק אומר 'גדלו' לה' איתו, והגמרא (פס"ט) מפרשת שהיחיד אומר לשנים 'גדלו', וכמו כן יכול לומר להם 'ברכו'.

[ד] דחה דברי המג"א מהפסוק, דכיון ששם כתוב שאומר להם גדלו לה' איתו אינו מוציא עצמו מהכלל, והרי זה כמו שאומר לשלשה. אך לדינא כתב אפשר דיצא כמש"כ המג"א.

[ה] שיישב הב"ח מקושיות המג"א.

[ו] זיכרו כל הקהל לה'.

[ז] זיכרו העם לכל האנשים. במאמר מרדכי (פס"ט) כתב דאין שום קשיא מפסיקים אלו דהרי שם הפסוק רק מספר שהאנשים בירכו לה', ולכך נקט בלמ"ד, אבל לא כתוב שכשמברכים את די אומרים בלמ"ד, והיינו שכלשון שיר והודאה מצינו שירו לה' הוה לה' אבל לא מצינו ברכו לה' אלא ברכו ה' והטעם ראה בהערות למשנ"ב.

שומע, או דאין להם לענות אמן כדי שלא יתבלבלו ויסיחו דעתם מברכת הזן.

ס"ק ד

משמע מזה שהשו"ע לא כתב לומר ברוך הוא וברוך שמו כמו שכתב הטור, דאחר שאמר המזמן ברוך שאכלנו לא יאמר ברוך הוא וברוך שמו, ויש פוסקים כתבו לומר ברוך הוא וברוך שמו. כן כתב הטור. וביאר הדרכי משה (פס"ט) שהוא כדי להפסיק בין ברכת הזימון לברכת המזון. וכן המנהג. ועיין במגן אברהם ובשאר אחרונים דע"ל כל פנים לא שייך זה ביחוד שהרי כל ענינו להפסיק בין הזימון לברכת המזון, וגם בשלשה אין לומר אותו רק המברך ולא שניים המזמנים איתו לפי שהם מפסיקים בין הזימון לברכת המזון על ידי שעונים אמן לברכת המזמן (פמ"ג משנ"ו סק"ב 6).

ס"ק ה

אבל באופן שיש שנים בלעדו שאינם יכולים לזמן לבד לא יוכל לומר ברכו.

ס"ק ו

דגבי ברכה לא כתיב בתנ"ך למ"ד, דכתיב ברכו

עמים אלהינו, וכן בכל מקום שמוזכר ברכה לא כתוב למ"ד, ולכך, לצתות הלשון גם לשון הברכה נמשך אחר לשון הפסוק שלא לומר בלמ"ד (מאמר מרדכי פק"ט).

ס"ק ח

דמשמע מלשון למי דרבים הם הנותנים מזון, זה זן את זה וזה זן את זה, ובעל כרחך שלפי דבריו הוא מברך לבעל הבית שנתן לו את המזון, ומכיון שיש הרבה בני אדם שמאכילים את המסובים הוא צריך לפרט בלשון למי שאכלנו, ואילו היתה כוונתו לבורא מה יש לו לפרט.

וגבי מטובו פירש רש"י שאין לומר, משום דמועמא בתגמוליו של מקום, דלשון מטובו חיינו משמע שנתן לנו רק מקצת מהטוב שלו, דהיינו דבר מועט כדי חיים.

וטעם שלא לומר ובטובו חיים, דמשמע שהוא מוציא את עצמו מן הכלל ואינו מברך על החיים שהבורא נתן לו, ולכך יש לומר חיינו דמשמעו שכולל גם את עצמו בשבח זה.

ביאורי ההלכה

מכל מקום לכתחילה אין כדאי לומר כן דאין לו שום מקור בש"ס, וראיות המהרש"ל כבר הב"ח (פ"ו) דחה דבריו וכתב שלא תקנו למזמן לומר כן רק למסובים, כיון שהוא עומד לומר ברכת המזון ושם יאמר הון את העולם כולו בטובו כו' ולכן לא ראו החכמים שיצטרך לומר גם בברכת הזימון. ובט"ז (פס"ט) כתב שאין לחשוש שיטעו ויסברו שכונתו לברך את בעל הבית,

ד"ה שאומר

ואף שהמגן אברהם מצדד קצת דהאומר אין מחזירין אותו משום דמהרש"ל יישב מנהג זה, שאם אומרים רק 'ברוך שאכלנו' יכול להתפרש שמברכים את הבעל הבית, ולכך יש להוסיף 'ובטובו חיינו' שמשמעותו שמברך למי שיש בו להחיות, ועוד דכיון שהעונים אומרים נוסח זה מסתמא גם המזמן אומריו.

ציונים והערות

צריכים לומר ברוך הוא וברוך שמו, שהרי לעיל (פס"ג) כתב שהמנהג שלא לענות אמן, ומכל מקום כתב כאן שהמסובים לא יאמרו ברוך הוא וברוך שמו, והטעם לפי שהם מפסיקים לשמוע את המזמן אומר ברוך שאכלנו, ולכן אינם צריכים עוד הפסק.

יא. ודוקא במקום שיר ושבח כתוב בלמ"ד כמו שירו לה', גדלו לה'. כן כתבו התוס' (מסות מט: ד"ה ננקו). והב"ח (פ"ט) ביאר הטעם דהברכה צורך גבוה היא, ולכן צריך לומר נברך אלקינו, לפי שאותו יתעלה שמו הם מברכים אבל שיר והודאה היא לפניו יתברך על כן צריך לומר בלמ"ד, דהיינו שירו לפני ה', גדלו לפני ה', כי לא יצדק לומר שירו אותו יתעלה. ובפמ"ג (ח"א סק"ג) כתב שטעם הגון הוא. ובגפש החיים (סער 3 פסק ג ד) כתב שענין הברכה הוא שיתווסף ויתרבה השפעת הבורא בעולמות, כי מלת ברוך אינו לשון תהלה ושבח כמו ששומה כפי ההמון' (ע"ש מאן מה סמ"א מה). ולכן לא שייך לאומרו בלמ"ד.

יב. עוד הוכיח ממש"כ הטור (פי קנט) בשם הר"י ברצלוני להוכיח שהש"ץ והעולה לתורה צריכים לחזור ולומר ברוך ה' המבורך אחר שעונים הציבור, כמו שבברכת הזימון המזמן חוזר ועונה אחר המסובים העונים, ואם יש חילוק בין הנוסח שאומר המזמן בתחילה שאינו אומר ובטובו חיינו לבין הנוסח שאומר בסוף שאומר כן, א"כ ליכא להוכיח מברכת הזימון שיש תוספת בחזרה, לשי"ץ ועולה לתורה שאין תוספת בחזרה.

יג. וגם הראיה מהטור לעיל דחה הב"ח, שמטעם זה לברו לא היו להם לחכמים לתקן שיצטרך המזמן לחזור אלא היו מתקנים שיאמר ובטובו חיינו בפעם הראשונה, ע"כ שראו צורך לכך שהמברך יחזור שוב לאחר עניית העונים, וא"כ יש להוכיח מכאן גם תפילה וברכת התורה. וראה במהר"ל (נתיב עולם, נתיב העטמה פ"ח) שתמיד העונה מוסיף על שלפניו, ולכן המברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובים אומרים נוסח זה ומוסיפים ובטובו חיינו, והמזמן חזרו אחריהם ומוסיף ברוך הוא וברוך שמו. וכתב הב"ח

קיצור בידי"ל

ד"ה שאומר. המזמן שאומר ננקו שאכלנו משלו, לכחילה אין לו לסיים וצטונו חיינו, זין ציומן של שלשה זין נשל עשרה.

לעיל] שהענין לומר רבותי נברך הוא גם בשביל ליטול מהם רשות לזמן, יש לעיין למה אומר שוב ברשות וכו'. אך בסידורו עמודי שמים כתב היעב"ץ שהב לן ונברך הוא כדי שיתנו המסובין דעתם לכיון ולשמוע הזימון, אח"כ כתב: ועדיין צריך ליטול רשות הרבים ומרבו וחברו וממי שגדול ממנו, ולכן אומרים ברשות וכו'.

ט. המגן אברהם (נפקדמס לסי') הביא דעת השל"ה שהמסובין יענו אמן, וכשם הלבוש (פי קנט) כתב שלא יענו המסובין אמן, וביאר שם הטעם שלא תקנו חכמים למסובין שיאמרו אמן על ברכה זו כדי שייכנו לבם שלא יפסיקו ויצרפו ברכת המזון עם ברכת הזימון [ומטעם זה כתב שם שאחר שאינו מזמן עמהם צריך לענות אמן על ברכת הזימון], וכתב המג"א שטעם זה הוא דוחק, ובמחצה"ש כתב לבא הדוחק, שהרי מטעם זה היה אפשר למזמן להתמתן שלא להתחיל בברכת המזון עד אחר שכל המסובים יענו אמן. עוד דייק המג"א מדברי רש"י בחולין שאין עונין אמן, אך דחה הראיה. והוכיח מדברי הרמ"א (פי קנט ס"ב) שכתב על ברכת הזימון שהיא שוה לכל הברכות שיש לענות אחריה אמן, ומטעם זה הנכנס ושומע את המברך אומר ברוך שאכלנו עונה אחריו אמן, ולפי זה כתב שלכאורה גם המסובים צריכים לענות אמן על ברכתו, ואף שהם בירכו ברכה זו בעצמם מכל מקום אין זה סביר לפיטרים מלענות אמן כמו בכל פעם שמברכים והחזן מסיים ברכתו לאחריהם שהקהל עונה אמן אחר ברכתו [כמו הלל, וישתבח וכיו"ב]. וראה מש"כ הט"ז (פי קנט סק"ב) שהשומע ברכת הזימון אם בא אחר סיום העונים ושומע רק את המזמן כשאומר ברוך שאכלנו לא יענה אמן כיון שהאחרים שאכלו שותקים, ובלבושי שרד דייק שהט"ז ס"ל כדעת הלבוש שאין המסובים עונים אמן אחר המזמן. ומכל מקום כתבו האחרונים [ראה שער הציון] שהמנהג שלא לענות אמן.

י. מהמשנה ברורה משמע שאף אם אין המסובים עונים אמן אינם

הלכות ברפת המזון סימן קצב

קצב ברפת זמון בשלשה או בעשרה. וכו' ב' סעיפים:

צו. נב. באר הגוזה

א ברכת מ"ה (כ"א).
ב שם (נ"ו) לפרוש
ה"ר"ף (ל"ה) ג שם
מ"ט (כ"ג) ד שם.
ה שם. ו שם
בתוספות (ר"ה) (מ"ד).
ז שם במשנה.
ח שם נ' (ע"א).

א *היו המסבין שלשה, (א) חייבים בזמון, * שאומר אחד מהם (ב) נברך שאכלנו משלו, והם עונים ואומרים. ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, (ג) ביהוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו (ד) ובטובו (ט) [נ] חיינו, (ג) [ג] ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הן את העולם וכו'. ונאם הם ארבעה (ה) יכול לומר ברכו שאכלנו משלו, *אבל יותר טוב לומר (ז) נברך, שלא להוציא עצמו מן הכלל. ונאם הם עשרה, צריך להזכיר את ה', שאומר נברך אלהינו וכו', והם עונים ואומרים ברוך אלהינו וכו'. אין לומר נברך לאלהינו (ו) בלמ"ד. *ובין שיהיו עשרה או מאה או אלף או רבוא, כך הם מברכים. *וכל המשנה מזה הנסח, כגון שאומר נברך (ז) על המזון שאכלנו, או שאומר (ח) למי שאכלנו משלו, או שאומר במקום ובטובו מטובו, או במקום חיינו אומר חיים, הרי זה בור. וכשהם עשרה, בין שמזכירים את השם (ט) יכול

באר היטב

דרך עראי ומקרה, כמאמר ר"ל ונאם תלכו עמי קר' שפרשו אף שמלכו עמי דהיינו עשית המצוה, מפל מקום היא בדרך מקרה ועראי. ונראה לי שפסקל אסור זה שלא לעסק במתנה כמותה שעה ט"ז:

א (ב) נברך. כחוב בזה (ח"ג קפ"ג) שיאמר הב לן ונברך, כי כל מלי דקדשה פני הזמנה. ומזה נהגין לומר בלשון אשכנזי רבותי מיר ועלין בענטשין, והן עונין יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם. נסח ברפת המזון הקצר להרב מורנו הרב ר' נפתלי בהספמת הרבה גדולים, ברכה ראשונה פלה פתקונה, ואחר כך יאמר נודה לך ה' אלהינו על שהנחלת לבאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ונתת לנו ברית ותורה ולחם לשבע ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון, וחס ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים ועל מלכות בית דוד משיחך והגדיל מהרה כבוד הפית והנחמנו ככפלים ברוך אתה ה' בונה ברחמי ירושלים אמן. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלפניו המלך הטוב והמטיב לבלנו הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב לנו הוא גמלנו הוא גמלנו לעד בחסד רחמן וברחמים וזכנו לימות המשיח עושה שלום וכו'. עד כאן לשונו, ומכל שכן שיוכל לומר עד אל וחסדנו. ב"ה (ס"ו): (ג) חיינו. והמסבין יענו אמן כאן. של"ה (שע)

שערי תשובה

שיקה ביד המברך דוקא ולא סגי בקבלת אחד מהם מהמסבין, ועין לעיל סימן קפ"ג בכאר היטב בסעיף קטן ד'. ועין בעמודי שמים להאון מורה"ר יעב"ץ בשם אביו הגאון ר"ל שהיה אותו הכוס בידו עד אשר תברכה ונתה מלעיג על הפניחין הפוס מידם כסיום ברכת המזון עין שם:

א [כ] חיינו. עין באר היטב. ובאלה רבה (ס"ג) העלה קפי מה שכתב במגן אברהם (ריש הסימן) שהמנהג שלא לענות אמן, ודחה הראיה מסימן קצ"ח, ונקט שאני וקמו שכתב הלבוש (סי' קצ"ח ס"א). וגם במחזיק ברכה (ס"ג) כתב, בקלילותינו הפנהג שלא לענות אמן, עין שם. והמזמן ודאי לא יענה אמן אחר אמירת המסבין ברוך שאכלנו כו', כיון שהוא בעצמו חוזר ואומר גם כן ברוך. ובכר פתחתי כן לענון שליח צביר שאומר ברכו, אין לו לענות אמן אחר אמירת הקהל ברוך ה' המברך לעולם ועד. וכן לענון קריאת התורה, עין בפערי אפרים שער ד' (ס"ו): [ג] ברוך אתה ה'. עין באר היטב. ועין באלה רבה (ס"ג) דאפילו לדעת הסוברים שאומרים ברוך הוא וברוך שמו משעם שכתב ברכי' משה (א"ח ב) להפסיק בין ברכת הזמון לברכת המזון, לא שיהי זה בתיבה, וגם בשלשה אין לומר אותו רק המברך, ולא שנים המזמנים, וכן משמע באבודרהם ובנתיבות עולם (תיב העבודה פ"ח), עין שם:

האותיות קדושת האכילה את קו, עין מגן אברהם (ריש הסימן): (ג) ברוך אתה ה'. משמע מדברי המחבר שאין לומר ברוך הוא וברוך שמו, וכן כתב משה משה (סי' ש"ח) בשם רש"ל, וכן כתב הב"ח (ס"ו) דדוקא בעשרה שמזכיר השם, אומר ברוך הוא וברוך שמו ולא בשלשה (או בתיבה). אבל הטיור ואבודרהם כתבו לאמרו וכן כתב מהר"ל מפראג (תיבת עולם תיב העבודה פ"ח), וכן כתב הלבוש וכן המנהג. אבל בתיבה פשיטא שלא יאמרו, רק מתחיל ברוך אתה ה' וכו'. מגן אברהם (ריש הסימן): (ד) נברך. עין הלכות קטנות חלק א' סימן פ"ו. ועין מגן אברהם סעיף קטן ב':

משנה ברוכה

קפ"ג. אלא דשם מירי שמקדם התחיל במלאכה, וכאן מירי שמקדם התחיל לברך, והיא היא:

א (א) חייבין בזמון. *דהיינו שחייבין להודמן ולצרוף ברכתם בלשון רבים, דהיינו שאחד יאמר נברך שאכלנו וכו', ואסמכו רבנן אקרא דכתיב (תהלים לד ד) 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו' דמשמע שאחד יאמר לשנים 'גדלו', *אי נמי ממאי דכתיב (דברים לב ג) 'פי שם ה' אקרא וכו' גדל לאלהינו'. וכל שכן אם הם יותר עד עשרה כמו שיתבאר לפנינו: (ב) נברך. *בזהר (ח"ג קפ"ג): (ב) הזהירו לומר בפיו קדם ברפת המזון הן לנו הכוס ונברך או באו ונברך, לפי שכל דבר שפקדושה צריך הזמנה בפה עובר לעשייתו, כפי להמשיך הקדושה, ומזה נהגים לומר בלשון אשכנזי רבותי מיר ועלין בענטשין, והם עונים 'יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם': (ג) והוא חוזר ואומר וכו' חיינו. *נאם המסבין צריכין לענות אמן אחריו יש דעות בין האחרונים, (ט) והמנהג שלא לענות: (ד) ובטובו חיינו, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו'. *משמע מזה (ג) דלא יאמר ברוך הוא וברוך שמו. ויש פוסקים כתבו לומר ברוך הוא וברוך שמו, וכן המנהג. ועין במגן אברהם (ריש הסימן) ובשאר אחרונים דעל כל פנים לא שיהי זה בתיבה, ורק המברך, ולא שנים המזמנים עמו: (ה) וכו' לומר ברכו. כיון שהם שלשה וראויים לברך בלשון רבים בלעדו. (ו) אבל בשנים לא יכול לומר ברכו רק נברך, ובדיעבד אם אמר בשנים ברכו (ה) אפשר דיצא: (ו) בלמ"ד. *דגבוי ברכה (ו) לא כתיב למ"ד, דכתיב (תהלים סו ח) 'ברכנו עמים אלהינו': (ז) על המזון שאכלנו. דמשמע דמברך לבעל הבית המאכילו, דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון, בלא מזון יש הרבה לברכו [תוספות (ג) ר"ה ע"ל]: (ח) למי שאכלנו משלו. *דמשמע דרבים הם, זה זן את זה וזה זן את זה, ולפי דבריו הוא מברך לבעל הבית [רש"י (שם ר"ה למי)]. *וגבוי 'מטובו' פרש (שם ר"ה ומטובו) משום דממעט בתגמוליו של מקום, דמשמע דבר מועט כפי חיים. *וטעם שלא לומר חיים, דמשמע דהוא מוציא עצמו מן הכלל: (ט) וכו' וכו'. דתו ליכא למטעי דקאי על בעל הבית

באר היטב

א * שאומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו. משמע מזה דלא יאמר ובטובו חיינו, וכן כתב הב"ח (ס"ו) ועוד כמה אחרונים. *ואף שהמגן אברהם (ריש הסימן) מציד קצת דהאומר אין מחזירין אותו, מפל מקום לכתחלה לבלתי עלמא אין כדאי לומר כן, דאין לו שום מקור מן הש"ס, וכן כתב ה"ח (ס"ג) דנפח זה שלא כדאי הוא. אף מה שמשמע מה"ח דבעשרה יכול המזמן לומר נברך וכו' ובטובו חיינו, מלכר דאין כזה שום טעם לחלק בין שלשה לעשרה כמו שהקשה באלה רבה (ס"ג) *אם מקורו שהביא לזה מדברי התוספות כרך שלשה שאכלו דף נ' (ע"א ר"ה אמר) שכתבו ואומר ובטובו חיינו, ותיבן הש"ח דאדלעיל קאי, באמת לא קאי אדלעיל אלא הוא ענין בפני עצמו.

כפי להמשיך הקדושה, ומזה נהגים לומר בלשון אשכנזי רבותי מיר ועלין בענטשין, והם עונים 'יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם': (ג) והוא חוזר ואומר וכו' חיינו. *נאם המסבין צריכין לענות אמן אחריו יש דעות בין האחרונים, (ט) והמנהג שלא לענות: (ד) ובטובו חיינו, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם וכו'. *משמע מזה (ג) דלא יאמר ברוך הוא וברוך שמו. ויש פוסקים כתבו לומר ברוך הוא וברוך שמו, וכן המנהג. ועין במגן אברהם (ריש הסימן) ובשאר אחרונים דעל כל פנים לא שיהי זה בתיבה, ורק המברך, ולא שנים המזמנים עמו: (ה) וכו' לומר ברכו. כיון שהם שלשה וראויים לברך בלשון רבים בלעדו. (ו) אבל בשנים לא יכול לומר ברכו רק נברך, ובדיעבד אם אמר בשנים ברכו (ה) אפשר דיצא: (ו) בלמ"ד. *דגבוי ברכה (ו) לא כתיב למ"ד, דכתיב (תהלים סו ח) 'ברכנו עמים אלהינו': (ז) על המזון שאכלנו. דמשמע דמברך לבעל הבית המאכילו, דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון, בלא מזון יש הרבה לברכו [תוספות (ג) ר"ה ע"ל]: (ח) למי שאכלנו משלו. *דמשמע דרבים הם, זה זן את זה וזה זן את זה, ולפי דבריו הוא מברך לבעל הבית [רש"י (שם ר"ה למי)]. *וגבוי 'מטובו' פרש (שם ר"ה ומטובו) משום דממעט בתגמוליו של מקום, דמשמע דבר מועט כפי חיים. *וטעם שלא לומר חיים, דמשמע דהוא מוציא עצמו מן הכלל: (ט) וכו' וכו'. דתו ליכא למטעי דקאי על בעל הבית

שער הציון

בתוספות (פ"ט) ר"ה נברך. ואף על גב דלפעמים נמצא גם בברכה בלמ"ד, כמו בדברי הימים א' כ"ט (פסוק ב) [ובתקנה סימן י"א (פסוק ב) [1], מפל מקום אנו פתר רב מקראות אוליין דלא פתיב ברכה בלמ"ד [ברפי יוסף (שורר) ברכה ס"א]]. אמנם בגרסת הירושלמי (פ"ח ה"ג) בפשנה וכן ברמב"ם (פ"ה ה"ה) ובתדושי הרא"ה על ה"ר"ף (פסקת הלויים כ"ט) איתא בלמ"ד, ומפל מקום יותר נכון פדעת השלחן צריך דזה לבלתי עלמא שפיר הוא:

א (ב) מגן אברהם (ריש הסימן): (ב) אלהי רבה (ס"ג), ושערי תשובה (ס"ב) בשם הפתחיק ברכה (ס"ג), והג"ח (ס"ג) [נדרך החיים (ריש הסימן) בג' (כ"ב) ועין באחרונים דהמזמן לבלתי עלמא לא יענה אמן אחר אמירת המסבין ברוך וכו' שאכלנו וכו', כיון שהוא בעצמו חוזר ואומר גם כן ברוך: (ג) וכן הוא גם כן דעת הג"ח *במעשה רב (א"ח פ"ה): (ד) משנה (פ"ט): (ט) עין בב"ח (פ"ט) ובמגן אברהם (ס"א) [אלהי רבה (ס"ג) [1] ובמגן גבורים (שליח הברכים ס"ק) [1]]. (ו) כן כתבו

הלכות ברכת המזון סימן קצב

ביאורי ההלכה

דמה שכתבו ואומר וכו' אדלעיל קאי היינו המשך הדין דלעיל שמבאר מה אומר המזמן בעשרה, באמת לא קאי אדלעיל, אלא הוא ענין בפני עצמו ורוצה לומר דלא יאמר מטובו חיינו, שמשמע שממעט בתגמוליו של מקום כלומר דבר מועט קבלנו ממנו רק כדי חיינו. ולא יאמר חיים אלא חיינו מפני שמרציא את עצמו מן הכלל, דמשמע בטובו חיים שאר העולם ולא אני.

משום שרק אם יש קצת הוכחה מצד הלשון להסבר זה חוששין שיטעו, אבל בלא זה לא חיישין לטעות.

גם מקורו שהביא לזה מדברי התוס' שכתבו בלשון זה: וגם בעשרה אם אינו רוצה להזכיר על המזון [היינו שאינו אומר על המזון שאכלנו] הרשות בידו, ואומר ובטובו חיינו. ומזה הוכיח הט"ז דבעשרה אומר המזמן נכרך וכו' ובטובו חיינו, והבין הט"ז

ציונים והערות

בברכה מסתבר יותר שלא להוסיף ובטובו חיינו, כיון שאין לטעות בדבריו שכותנו לבעה"ב, משא"כ בג' שאינו מזכיר את השם בזה יש לטעות למי מתכין בכרכתו.

טז. כתב המג"א (סק"ו) דאף שאנו בתפילה שבענו מטובך ולא חוששין שממעט בטובתו של מקום, שאלה שאני שהשואל ומבקש טובה אינו שואל שאלה גדולה רק כעני על הפתח שאינו מרים ראש לשואל שאלה גדולה. והוא ע"פ דברי הגמ' (גיטת נ.) והרש"י (ד"ה נשאל).

יז. כן מבואר בלבוש והוא ע"פ הגמ' (סס). עוד כתב שם שכל המשנה מזה הנוסח כגון שאומר במקום ובטובו מטובו, או במקום חיינו אומר חיים, הרי זה בור.

שהמהר"ל ביטל מנהג העולם וגזר על הכל שלא יאמר המברך כי אם נכרך שאכלנו משלו ונתפשטה גזירתו בכל המדינות וכך נוהגים העולם ממנו והלאה.

יד. בא"ר (סק"ב) הוכיח מדברי בעל הלכות גדולות שכתב: הגדול אומר נכרך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, משמע שהמברך אומר נוסח זה. אמנם במאמר מרדכי (סק"ב) דחה ראיתו, שהבה"ג לא כתב סדר ברכת הזימון ולא מדובר בתחילת הזימון, אלא בא לכתוב דקדוק התיבות איך לאומרו, וכותנו שלא לומר למי שאכלנו משלו רק שאכלנו משלו, וגם שלא לומר מטובו אלא ובטובו חיינו.

טו. בא"ר (סק"ב) הוכיח שלא כדברי הט"ז, שהרי בעשרה שמוכר את השם

הַלְבוֹת בְּרִפְת הַמְזוּזן סִימָן קָצָב

קָצָב בְּרִפְת זְמוּזן בְּשֵׁלְשָׁה אוּ בְעֵשְׂרֵה. וְכוּ ב' סְעִיפִים:

- א בְּרִפְת מִ"ה (כ"א).
- ב שֵׁם (נ"ו) לְפָרוּשׁ
- ה'ר"ף (ל"ד) ג שֵׁם
- ה'ט (כ"ג) ד שֵׁם
- ה שֵׁם. ו שֵׁם
- ה'תקס"ח (ר"ה) ז שֵׁם
- ז שֵׁם בְּמִשְׁנֵה.
- ח שֵׁם נ' (ע"א).

א * הַיּוֹ הַמְסַבִּין שְׁלֹשָׁה, (א) חֲבִיבִים בְּזוּמוֹן, * שְׁאוּמֵר אֶחָד מֵהֶם (ב) נְבַרְךְ שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ, וְהֵם עוֹנִים וְאוּמָרִים. בְּרוּךְ שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ וְכַטּוּבוֹ חַיִּינוּ, (ג) בְּהוּא הוֹזֵר וְאוּמֵר בְּרוּךְ שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ (ד) וְכַטּוּבוֹ (ט) [כ] חַיִּינוּ, (ג) [ג] בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְךְ הָעוֹלָם הַזֶּה אֶת הָעוֹלָם וְכוּ'. וְנָאִם הֵם אַרְבַּעַה (ה) יְכוּל לֹמֵר לֹמֵר בְּרָכּוֹ שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ, * אֶכְבֵּל יוֹתֵר טוֹב לֹמֵר (ז) נְבַרְךְ, שְׁלֹא לְהוֹצִיא עֲצָמוֹ מִן הַכְּלָל. "וְנָאִם הֵם עֲשֶׂרֶה, צְרִיךְ לְהוֹצִיר אֶת ה', שְׁאוּמֵר נְבַרְךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ', וְהֵם עוֹנִים וְאוּמָרִים בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ וְכוּ'. 'אֵין לֹמֵר נְבַרְךְ לְאֱלֹהֵינוּ (ו) בְּלִמ"ד. * וְיִבִּין שֶׁיְהִי עֲשֶׂרֶה אוּ מֵאָה אוּ אֶלֶף אוּ רִבּוּא, כִּף הֵם מְבָרְכִים. "וְכֵן הַמְשָׁנָה מִזֶּה הַנְּסָחָה, כִּגוֹן שְׁאוּמֵר נְבַרְךְ (ז) עַל הַמְזוּזן שְׁאַכְלָנוּ, אוּ שְׁאוּמֵר (ח) לְמִי שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ, אוּ שְׁאוּמֵר בְּמִקּוֹם וְכַטּוּבוֹ מִטּוּבוֹ, אוּ בְּמִקּוֹם חַיִּינוּ אוּמֵר חַיִּים, הָרִי זֶה בּוֹר. וְכִשְׁהֵם עֲשֶׂרֶה, פִּיּוֹן שְׁמֹזְכִירִים אֶת הַשֵּׁם (ט) יְכוּל

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

שֶׁיִּהְיֶה בֵּיד הַמְבַרְךְ דּוֹקָא וְלֹא סִיג בְּקַבְלַת אֶחָד מֵהֶם מֵהַמְסַבִּין, וְעַיִן לְעִיל סִימָן קָצָב כַּבְּאֵר הַיָּטֵב בְּסִיעֵף קָטָן ד'. וְעַיִן בְּעַמּוּדֵי שָׁמַיִם לְהֵאָדוֹן מוֹהֲרֵי יַעֲבִי"ץ כַּשֵּׁם אֲבִיו הַנָּאוֹן וְ"ל שְׁהִי אִתּוֹ הַכּוּס בְּיָדוֹ עַד אֶחָד הַבְּרָכָה וְנִתְּנָה מְלַעֵיג עַל הַפְּנִיחוֹן הַפּוֹס מִיָּד בְּסִיּוּם בְּרִפְת הַמְזוּזן עַיִן שֵׁם:

א [כ] חַיִּינוּ. עַיִן בָּאֵר הַיָּטֵב, וְבָאֵלֶּה רִבָּה (ס"ג) הֶעֱלָה כְּפִי מִה שְׁכַחַת הַמְּגַן אֲבָרְהָם (י"ש הַסִּימָן) שֶׁהִמְנִיחַ שְׁלֹא לְעֵנּוֹת אִמּוֹ, וְרָחַם הַרְּאִיָּה מִסִּימָן קָצָב, וְנִכְנֵס שְׁאִי וְכַמוֹ שְׁכַחַת הַלְבוּשׁ (ס"ג קָצָב ס"א). וְגַם בְּמִחוּץ בְּרִכָּה (ס"ג) כְּתוּב, כַּגְּלוּלֵינוּ הַמְּנִיחַ שְׁלֹא לְעֵנּוֹת אִמּוֹ, עַיִן שֵׁם. וְהַמְזוּזן וְדָאֵי לֹא יַעֲנֶה אִמּוֹן אֶחָד אֵמִידָת הַמְסַבִּין בְּרוּךְ שְׁאַכְלָנוּ וְכוּ', כִּיּוֹן שְׁהוּא בְּעַצְמוֹ הוֹזֵר וְאוּמֵר גַּם בְּן בְּרוּךְ, וְכִבְרַתְּכִי בְּן לְעֵנּוֹן שְׁלִיחַ צְבִירֵי שְׁאוּמֵר בְּרָכּוֹ, אֵין לוֹ לְעֵנּוֹת אִמּוֹן אֶחָד אֵמִידָת הַקֶּהֶל בְּרוּךְ ה' הַמְבַרְךְ לְעוֹלָם וָעַד, וְכֵן לְעֵנּוֹן קְרִיאַת הַתּוֹרָה, עַיִן בְּשַׁעֲרֵי אֲפָרִים שְׁעַר ד' (ס"ד): [ג] בְּרוּךְ אַתָּה ה', עַיִן בָּאֵר הַיָּטֵב. וְעַיִן בָּאֵלֶּה רִבָּה (ס"ג) דְּאִפְלוּ לְדַעַת הַסּוֹכְרִים שְׁאוּמָרִים בְּרוּךְ הוּא וְכִרְוֹן שְׁמוֹ מִשְׁעֵם שַׁבְּתָה בְּרִבְכִי מִשָּׁה (א"ח כ) לְהַסְקִיּוֹ מִן בְּרִפְת הַמְזוּזן וְכֵן שֶׁיִּזְוֶה זֶה בְּיַחֲדֵי, וְגַם בְּשֵׁלְשָׁה אֵין לֹמֵר אִתּוֹ רַק הַמְבַרְךְ, וְלֹא שְׁנֵים הַמְזוּזִים, וְכֵן מִשְׁמַע בְּאֲבוּדָרְהֶם וְכַנְתִּיבוֹת עוֹלָם (מִיָּב הַעֲבֹדָה פ"ח), עַיִן שֵׁם:

הַאֲמוּנָתָה קְדוּשַׁת הַאֲכִילָה אִתּוֹ קו, עַיִן מְגַן אֲבָרְהָם (י"ש הַסִּימָן): [ג] בְּרוּךְ אַתָּה ה', מִשְׁמַע מְדַבְּרֵי הַמַּחֲבֵר שְׁאִין לֹמֵר בְּרוּךְ הוּא וְכִרְוֹן שְׁמוֹ, וְכֵן כְּתוּב מִשָּׁה מִשָּׁה (ס"ג ש"ח) כַּשֵּׁם רִשְׁ"ל, וְכֵן כְּתוּב הַבִּיחַ (ס"ג) דְּדוֹקָא בְּעֵשְׂרֵה שְׁמֹזְכִירֵי הַשֵּׁם, אוּמֵר בְּרוּךְ הוּא וְכִרְוֹן שְׁמוֹ וְלֹא בְּשֵׁלְשָׁה (אוּ בְּיַחֲדֵי), אֶכְבֵּל הַטִּיר וְאֲבוּדָרְהֶם כְּתוּבוֹ לְאִמְרוֹ וְכֵן כְּתוּב מְהַרְ"ל מְפָרָג (מִיָּב ח"ב ע"א) עַל סִימָן הַעֲבֹדָה פ"ח, וְכֵן כְּתוּב הַלְבוּשׁ וְכֵן הַמְנַהֵג. אֶכְבֵּל בְּיַחֲדֵי שְׁשִׁטָּא שְׁלֵא יַאֲמָרוּ, וְכֵן מְתַחֲלֵל בְּרוּךְ אַתָּה ה' וְכוּ'. מְגַן אֲבָרְהָם (י"ש הַסִּימָן): [ד] בְּרִפְת. עַיִן הַלְבוֹת קָטָנוֹת חֶלֶק א' סִימָן פ"ו. וְעַיִן מְגַן אֲבָרְהָם סִיעֵף קָטָן ב':

בָּאֵר הַיָּטֵב

דְּרָךְ עֲרֵא וְמַקְרָה, כְּמֵאֵמֵר רד"ל וְנָאִם תִּלְכוּ עִמִּי קָרִי שְׁפָרוּשׁוֹ אִף שְׁמַלְכוּ עִמִּי דְהִינּוּ עֲשִׂיתָ הַמְצַנָּה, מְכַל מְקוּם הִיא בְּרִפְת מְקָרָה וְעֲרֵאִי, וְנִרְאֶה לִי שֶׁבְּכֹל אִסּוּר זֶה שְׁלֹא לְעַסֵּק בְּחִוְרָה כְּאוֹתָהּ עֲשֶׂה. ט"ז:

א (ב) נְבַרְךְ. כְּחוּב בְּדֵהר (ח"ג קפ"ה) שְׁיַאֲמֵר הַב לֵן וְנְבַרְךְ, כִּי כָּל מְלִי דְקַדְשָׁה כְּפִי הַזְּמָנָה, וְמָזָה נוֹהֲגִין לֹמֵר בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְּנוּ רְבוּתֵי מִיר וְעוֹלִין בְּעֵנְטִישׁוֹ, וְהֵן עוֹנִין יְהִי שֵׁם ה' מְבָרְךְ מְעַתָּה וְעַד עוֹלָם. נִסַּח בְּרִפְת הַמְזוּזן הַקָּצָר לְהַרְבֵּ מוֹרְנוּ הַרְבֵּ ר' נַפְתָּלִי בְּהַסְפָּמַת הַרְבַּה גְּדוּלִים, בְּרִכָּה רֵאשׁוּנָה פְּלָה פְּתֻקוּנָה, וְאַחַר כִּף יַאֲמֵר נוֹדָה לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל שְׁהַנְחִלְתָּ לְאַבְוִתֵינוּ אֶרֶץ חֲמִדָּה טוֹבָה וְרַחֲמָה וְנִתְּנָה לָנוּ בְּרִית וְתוֹרָה וְלַחַם לְשִׁבְעַת בְּרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמְזוּזן, וְחַם ה' אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחָךְ וְהַגְדִּיל מְהִרָה כְּבוֹד הַפִּיּוֹת וְיַתְנַמְנוּ כַּכְּפִלִים בְּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה בְּרַחֲמֵי יְרוּשָׁלַיִם אִמּוֹן, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְךְ הָעוֹלָם הַאֵל אֲבִינוּ מְלַכְנוּ הַמְּלִיךְ הַטּוֹב וְהַמְּסִיחַ לְקָלָנוּ הוּא הַיָּטֵב הוּא מְסִיחַ הוּא יִיטִיב לָנוּ הוּא גִּמְלוֹנוּ הוּא גּוֹמְלוֹנוּ הוּא יִגְמְלוֹנוּ לְעַד בְּחִסְדַּת יַבְחָן וְכִרְחִמִּים וְיִזְכְּנוּ לִימוֹת הַמְּשִׁיחַ עוֹשֶׂה שְׁלוֹם וְכוּ'. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וּמְכַל כִּשְׁן שִׁיכַל לֹמֵר עַד אֵל יַחְסְרֹנָה. ב"ח (ס"ד): [ג] חַיִּינוּ. וְהַמְסַבִּין יַעֲנֶה אִמּוֹן כְּאֵן שְׁלִי"ה (שַׁע

בָּאֵר הַלְכָה

א * שְׁאוּמֵר אֶחָד מֵהֶם נְבַרְךְ שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ. מִשְׁמַע מִזֶּה דְלֹא יַאֲמֵר וְכַטּוּבוֹ חַיִּינוּ, וְכֵן כְּתוּב הַבִּיחַ (ס"ג) וְעוֹד בְּמֵה אֲחֻרּוֹנִים. * וְנָאִם שְׁהַמְּגַן אֲבָרְהָם (י"ש הַסִּימָן) מְצַדֵּד קָצַת דְּהָאוּמֵר אֵין מְחַוְוִין אִתּוֹ, מְכַל מְקוּם לְכַתְּחִלָּה לְכִלֵּי עֲלָמָא אֵין כְּדָאֵי לֹמֵר כֵּן, דְּאֵין לוֹ שׁוֹם מְקוֹר מִן הַשֵּׁם, וְכֵן כְּתוּב הַט"ז (ס"ג) דְּנָסַח זֶה שְׁלֹא כְּדִין הוּא. אִף מִה שְׁמִשְׁמַע מִהַט"ז דְּבְעֵשְׂרֵה יְכוּל הַמְזוּזן לֹמֵר נְבַרְךְ וְכוּ' וְכַטּוּבוֹ חַיִּינוּ, מְלַכְרַת דְּאֵין כְּוֵה שׁוֹם טַעַם לְחֶלֶק בֵּין שְׁלֹשָׁה לְעֵשְׂרֵה כְּמוֹ שֶׁהַקְּשָׁה בְּאֵלֶּה רִבָּה (ס"ג ק"א), * וְגַם מְקוֹרוֹ שֶׁהִבְיָא לָזָה מְדַבְּרֵי הַתּוֹסַפּוֹת פְּרָק שְׁלֹשָׁה שְׁאַכְלוּ דָךְ נ' (ע"א ד"ה אַמֵר) שְׁכַתְּבוּ וְאוּמֵר וְכַטּוּבוֹ חַיִּינוּ, וְכֵן הַט"ז דְּאֲדַלְעִיל קָאֵי, בְּאַפְטָה לֹא קָאֵי אֲדַלְעִיל אֶלָּא הוּא עַיִן בְּכַנֵּי עֲצָמוֹ.

מְשָׁנָה בְּרוּךְ

קָצָב, אֶלָּא דְשֵׁם מִירֵי שְׁמַקְדָם הַתַּחֲלִיל בְּמִלָּאכָה, וְכָאֵן מִירֵי שְׁמַקְדָם הַתַּחֲלִיל לְכַרְךְ, וְהִיא הִיא:

א (א) חֲבִיבִין בְּזוּמוֹן. * דְהִינּוּ שְׁחַבְבִין לְהוֹדִימֵן וְלְצַרְךְ בְּרַכְתָם בְּלִשׁוֹן רַבִּים, דְהִינּוּ שְׁאוּמֵר יַאֲמֵר נְבַרְךְ שְׁאַכְלָנוּ וְכוּ', וְאַסְמַכוּ רַבְּנֵן אֶקְרָא דְכְּתִיב (תְּהִלִּים ל"ד ד) 'אֲדָלוּ לְה' אֲתִי וְנִרְוֵמָה שְׁמוֹ' דְּמִשְׁמַע שְׁאוּמֵר יַאֲמֵר לְשָׁנִים 'אֲדָלוּ', * אֵי נְמִי מִמָּאֵי דְכְּתִיב (דְּבָרִים ל"ב ג) 'כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הַבו גְּדֹל לְאֱלֹהֵינוּ', וְכָל שְׁכָן אִם הֵם יוֹתֵר עַד עֲשֶׂרֶה כְּמוֹ שֶׁיַּתְבָּאֵר לְפָנֵינוּ: [ב] נְבַרְךְ. * בְּדֵהר (ח"ג קפ"ה): [ג] הַזְּהִירוּ לֹמֵר בְּפִיו קֵדָם בְּרִפְת הַמְזוּזן הֵן לָנוּ הַכּוּס וְנְבַרְךְ אוּ כָּאוּ וְנְבַרְךְ, לְפִי שְׁכָל דְּבַר שְׁכַתְּרֵה צְרִיךְ הַזְּמָנָה כְּפָה עוֹבֵר לְעֵשְׂרֵה, כְּפִי לְהַמְשִׁיף הַקְּדוּשָׁה, וְמָזָה נוֹהֲגִים לֹמֵר בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְּנוּ רְבוּתֵי מִיר וְעוֹלִין בְּעֵנְטִישׁוֹ, וְהֵם עוֹנִים 'יְהִי שֵׁם ה' מְבָרְךְ מְעַתָּה וְעַד עוֹלָם': [ג] וְהוּא הוֹזֵר וְאוּמֵר וְכוּ' חַיִּינוּ. * וְנָאִם הַמְסַבִּין צְרִיכִין לְעֵנּוֹת אִמּוֹן אֲחֻרֵי זֶה דְעוֹת בֵּין אֲחֻרּוֹנִים, (ט) וְהַמְנַהֵג שְׁלֹא לְעֵנּוֹת: [ד] וְכַטּוּבוֹ חַיִּינוּ, בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלְךְ הָעוֹלָם וְכוּ'. * מִשְׁמַע מִזֶּה (ג) דְלֹא יַאֲמֵר בְּרוּךְ הוּא וְכִרְוֹן שְׁמוֹ, וְכֵן הַמְנַהֵג. וְעַיִן בְּמְגַן אֲבָרְהָם (י"ש הַסִּימָן) וּבְשִׁאֲרֵי אֲחֻרּוֹנִים דְעַל כָּל פְּנִים לֹא שְׁיָזְזֶה זֶה בְּיַחֲדֵי, וְגַם בְּשֵׁלְשָׁה אֵין לֹמֵר אִתּוֹ רַק הַמְבַרְךְ, וְלֹא שְׁנֵים הַמְזוּזִים עַמּוֹ: [ה] יְכוּל לֹמֵר בְּרָכּוֹ. פִּיּוֹן שְׁהֵם שְׁלֹשָׁה וְרָאִים לְכַרְךְ בְּלִשׁוֹן רַבִּים בְּלַעְדוֹ. [ו] אֶכְבֵּל בְּשָׁנִים לֹא יְכוּל לֹמֵר בְּרָכּוֹ רַק נְבַרְךְ, וְכִדְעִיבֵד אִם אִמְרֵי בְשָׁנִים בְּרָכּוֹ (ה) אֲפִשֵׁר דְּיַצֵּא: [ו] בְּלִמ"ד. * וְדִגְבִי בְּרִכָּה (ו) לֹא כְּתִיב לְמִ"ד, דְּכְּתִיב (תְּהִלִּים ס"ח ח) 'בְּרָכּוֹ עִמִּים אֱלֹהֵינוּ': [ז] עַל הַמְזוּזן שְׁאַכְלָנוּ. דְּמִשְׁמַע דְּמְבַרְךְ לְכַעַל הַפִּיּוֹת הַמְּאִכִּילוּ, דְּאֵי לְרַחֲמָנָא לְמַה הוּא מְזַכִּיר מְזוּזן, כְּלֵא מְזוּזן יֵשׁ הַרְבַּה לְכַרְכוּ [תּוֹסַפּוֹת (ג' ד"ה ע"ל)]: [ח] לְמִי שְׁאַכְלָנוּ מִשְׁלוֹ. * דְּמִשְׁמַע דְּרַבִּים הֵם, זֶה זֶן אֶת זֶה וְזֶה זֶן אֶת זֶה, וְלְפִי דְכַרְכוּ הוּא מְבַרְךְ לְכַעַל הַפִּיּוֹת [רִשְׁ"י (שֵׁם ד"ה ל"ח)]. * וְגַבִּי 'מְטוּבוֹ' פִּרְשׁ (שֵׁם ד"ה וּמְטוּבוֹ) מִשְׁוֹם דְּמִמְעַט בְּתַגְמוּלוֹי שְׁל מְקוּם, דְּמִשְׁמַע דְּכַרְכוּ מוֹעַט כְּדִי חַיִּים. * וְטַעַם שְׁלֹא לֹמֵר חַיִּים, דְּמִשְׁמַע דְּהוּא מוֹצִיא עֲצָמוֹ מִן הַכְּלָל: [ט] יְכוּל וְכוּ'. דְתוֹ לִיכָא לְמַטְעֵי דְקָאֵי עַל כַּעַל הַפִּיּוֹת

שְׁעָרֵי הַחַיּוּן

בְּתוֹסַפּוֹת (פ"ט ד"ה נְבוֹרָה), וְאִף עַל גַּב דְּלַעֲפָמִים נְמַצָּא גַם בְּבְרָכָה בְּלִמ"ד, כְּמוֹ כְּדַבְּרֵי הַיָּמִים א' כ"ט (פ"ט ח) * [ו] בְּכַתְּבֵי הַסִּימָן י"א (פ"ט ח) * מְכַל מְקוּם אִנּוּ כְּתוּב רַב מְקָרְאוֹת אֲזַלְיִין דְּלֹא כְּתִיב בְּרָכָה בְּלִמ"ד [כַּרְפִּי יוֹסֵף (שְׁוִירֵי בְרַכָּה ס"א)]. * אִמְנָם בְּגַרְסַת הַיְרוּשָׁלַמִי (פ"ח ה"ג) בְּשִׁשְׁנָה וְכֵן בְּרַמְבָּם (פ"ח ה"ח) וּבְחַדוּשֵׁי הַרְאִי"ה עַל הַר"ף (פְּקוּדַת הַלּוּיִם מ"ט) אֵיתָא בְּלִמ"ד, וּמְכַל מְקוּם יוֹתֵר נְכוּן כְּדַעַת הַשְּׁלַחַן עֲרִיף זֶה לְכִלֵּי עֲלָמָא שְׁפִיר הוּא:

א (ב) מְגַן אֲבָרְהָם (י"ש הַסִּימָן): [ג] אֵלֶּה רִבָּה (ס"ג), וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (ס"ב) כַּשֵּׁם הַמְּחֻזָּק בְּרִכָּה (ס"ג), וְהַגְּדִיל (ס"ד) [ד] בְּרִפְת הַחַיִּים (י"ט) בְּרִיחַ בְּרַחֲמֵי בִי (כ"א), עַיִן בְּאֲחֻרּוֹנִים דְּהַמְזוּזן לְכִלֵּי עֲלָמָא לֹא יַעֲנֶה אִמּוֹן אֶחָד אֵמִידָת הַמְסַבִּין בְּרוּךְ וְדָא שְׁאַכְלָנוּ וְכוּ', כִּיּוֹן שְׁהוּא בְּעַצְמוֹ הוֹזֵר וְאוּמֵר גַּם בְּן בְּרוּךְ: [ג] וְכֵן הוּא גַם בְּן דְּעַת הַגְּדִיל * בְּעֵשְׂרֵה רַב (א"ח פ"ח): [ד] מְשָׁנָה (פ"ט): [ה] עַיִן בְּבִיחַ (ס"ג) וְבַמְּגַן אֲבָרְהָם (י"ש הַסִּימָן) [ז] וְכַתְּבוּ גְבוּרִים (שְׁטַיַּי הַחֲבָרִים ס"ק) [ח] [ו] כֵּן כְּתוּבוֹ

הלכות ברפת המזון סימן קצב קצג

לומר נכרך אלהינו על המזון שאכלנו משלו: ב טאם טעה המזמן (ס) וזה בעשרה והעונים ולא הזכירו אלהינו, (י) אין יכולים לחזר, אבל אם עדין לא ענו אחריו, (יא) יחזר ויזמן בשם:

קצג אם מצטרפין לזמן אם לאו. וכו' סעיפים:

א *שנים שאכלו, אף על פי שבברפת המוציא (א) פוטר אחד את חברו, (ב) מצוה לחלק שיכרך כל אחד ברפת המזון לעצמו. בפמה דברים אמורים פשהו שניהם יודעין לברך ברפת המזון, אבל אם (ג) אחד יודע והשני אינו יודע, מברך היודע ויוצא השני אם מבין לשון הקדש אלא שאינו יודע לברך, * ויזכיר לזמן מלה במלה לכל מה שיאמר. הגה: ויזכיר המכרך (ד) שזכרן להוציא (מרדכי ריש פרק שלשה שאכלו (סי קנח) וביח יוסף (גרי"ה ורי"ש רמב נמה) בשם סמ"ג (עין ס). (ה) *אבל אם אינו (ה) מבין, * אינו יוצא בשמיצה. *אבל שלשה שאכלו (ו) אינם רשאים לחלק. ושנים שאכלו (ז) מצוה שיחזרו (ח) אחר שלישי שיצטרף עמהם לזמן. *וכן ארבעה או חמשה אסור להם לחלק (ט) שכלם נתחייבו (י) וכן בזמן. ששה נחלקים פיון שישאר זמן לכל חברו.

א ברכות מ"ה (כ"ב) לפרוש התוספות (שם ע"א ד"ה אם) והרא"ש (פי"ו סי' ה) ונרש"פ (ברא"ש שם) והמרדכי (פי"ו סי' קנ"ו) ורובנו יונה (לג ד"ה שם). ב שם בגמרא. ג תוספות (ס"ה ד"ה שאני) והרא"ש (שם) ורובנו יונה (שם ד"ה נראה) והמרדכי (שם סי' קנח). ד מרדכי (שם) בשם ר"מ. ה טור. ו שם בגמרא. ז הרא"ש שם (סי' ג) מפשטות הגמרא (מה) והמה"ר דה"ק ק"ו (י"א). ח שם בברכות (ג).

שערי תשובה

ב [זה] בעשרה. עין באר היטב. ועין לקוטי פרי חדש שכתב על מה שכתב בשלחן ערוך שאם (העונה) העונים לא הזכירו אין יכולים לחזר, ומשמע שגם המזמן שוב אין לו להזכיר השם, וזה אינו דרוש לא הפסיד בשכיל זה, ויכול לחזר ולומר ברוך אלהינו עין שם. ובשערי תשובה (מחנה אהרן סקי"ח) כתב שדרכי אהרות חיים הם בתשובת הרש"ק"א כתב יד. ומבאר שם דאם כבר ענו אחריו גם הוא הפסיד עין שם:

א [וכן] בזמן. עין באר היטב בשם בית. והלקוטי פרי חדש (סי קנב) הקריע בהרמב"ם (פי"ה הל' ב ח) דאין מונעים על הפרות של שכעה מינים, וכתב בברכי יוסף (סי קנב סק"א) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בכיסניו.

באר הלכה

המוציא לומר דלא יאמר מטובו ולא יאמר חיים אלא חיינו. וכל הלשון של כל התוספות הזה מפרש בקדמא בתוספות רבנו יהודה על ברכות (שם ד"ה אמר רבא) ושם איתא בקדמא בברכי, וידוע שתוספות של ברכות רבו הוא מזה התוספות: **א** * וצריך וכו'. והוא לעיכובא, אם לא שידע ששמע על כל פנים עקרי הברכות ומתימחן ותימחמן אז יצא בדיעבד. ונדע עוד דאם שמע הברכת המזון והוא מתנמנם, לא יצא [פן משמע בבאר הגמרא]:

* אינו יוצא בשמיצה. הנה דינא דהמחבר ארי"ר בשנים וכו'. והלעגין שלשה אם אחד יוכל להוציא לשנים, יש דעות בין הפוסקים. דדעת ברפת אברהם (סי רמח) דאפילו לדעת המחבר, הנה דוקא ביחיד המוציא ליחיד, אבל בזמן שלשה שאחד מוציא לשנים, או בעשרה שאחד מוציא לחששה, אפילו אינם מבינים, יחיד מוציא את הרבים, והעמיתיהו הרבה אמרונים,

המאכילו: ב (י) אינם יכולים לחזר. *דבדיעבד יצאו בזמן בלא שם. *ואם יכול המזמן לחזר אחר כך ולומר ברוך אלהינו וכו', או שצריך לומר גם כן בלא שם מאחר שהעונים אמרו מתחלה בלא שם, יש דעות בין האחרונים, עין בשערי תשובה (סק"ה). ולכלי עלמא אם הם אמרו בשם יכול גם הוא לחזר ולומר ברוך אלהינו וכו', אף דברך אמר בלא שם: (יא) יחזר ויזמן בשם. *דכיון שלא ענו עדין לא נתקיים מצות זמן, והוי כלתחלה:

ברפת המזון להמוציא, דבתחלת הסעודה שקובעים לאכל יחזרו דעתן להצטרף, מה שאין כן בסוף הסעודה דעתן להפרד זה מזה, הלכך צריך לברך כל אחד לעצמו. *ויש עוד טעם משום דברכת המזון דאורייתא החמירו בה. ועין בפרי מגדים (מש"ז סק"א) שכתב דכיון לחש לטעם הראשון, ועל כן אף אם לא אכל כדי שביעה דחייבו הוא רק מדרבנן, גם כן מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו: (ג) אחד יודע וכו'. *עין לקמן סימן קצ"ו סעיף ד' במשנה ברורה (סי' כד): (ד) שיזכרן להוציא. *וגם השומע (ו) צריך שיזכרן לצאת כמו שכתוב בסיומן ר"ג סעיף ג', ועין במה שכתבנו שם (סי' ט): (ה) אבל אם אינו וכו'. *ולפי זה הנשים (ג) זכרכו לעצמן, והוא הדין עם הארץ כשאינו מבין ברפת המוציא. (ו) *ויש פוסקים שסוכרין שבולשון הקדש יוצא אדם ידו חובתו בשמיצה אף על פי שאינו מבין הלשון, (מה שאין כן (ז) בשאר לשונות דלכלי עלמא אם אינו מבין הלשון), וכן המנהג שגנשים יוצאות ידי חובתן בשמיצה מהמכרך, אף על פי שאינן מבינות כלל. *ואפילו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשים, אפילו הכי יוצאות בשמיצה, וכן עמי הארץ אף על פי שאינן מבינים דברי המקדש [אחרונים]. *ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המכרך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים, ובלאו הכי (ו) זכרון לעשות כן לכלי עלמא, דאי אפשר לזכור ולשמע היטב, וכמבאר לעיל בסיומן קפ"ג סעיף ד' עין שם: (ו) אינם רשאים לחלק. *דכבר נתחייבו בזמן משאכלו ביחד. ודע דחייב זמן הוא דוקא כשאכלו פת שחייבין עליו ברפת המזון, אבל אם אכלו פרות ואפילו הן משכעה מינים לא, כדקיימא לן בסיומן ר"ג (סי' א) דאין זמן לפרות. *ויש מתמירין בשכעה מינים להצריכו זמן, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה ביחד על שכעה מינים כדי לאפוקי נפשין מפלוגתא וב"ח (סי' קנב ס"א). וברפי יוסף (סי' קנב סק"א) כתב (ו) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בכיסניו:

א (א) פוטר אחד וכו'. רצונו לומר דבהמוציא אף לכתחלה יכול כל אחד לצאת בברכת חברו: (ב) מצוה לחלק. כלומר דאף על גב (ה) *דבדיעבד אף בברכת המזון בודאי יוצא על ידי חברו המוציא, מכל מקום לכתחלה מצוה לחלק. והטעם שחלקו בין ברפת המוציא, מה שאין כן בסוף הסעודה דעתן להפרד זה מזה, הלכך צריך לברך כל אחד לעצמו. *ויש עוד טעם משום דברכת המזון דאורייתא החמירו בה. ועין בפרי מגדים (מש"ז סק"א) שכתב דכיון לחש לטעם הראשון, ועל כן אף אם לא אכל כדי שביעה דחייבו הוא רק מדרבנן, גם כן מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו: (ג) אחד יודע וכו'. *עין לקמן סימן קצ"ו סעיף ד' במשנה ברורה (סי' כד): (ד) שיזכרן להוציא. *וגם השומע (ו) צריך שיזכרן לצאת כמו שכתוב בסיומן ר"ג סעיף ג', ועין במה שכתבנו שם (סי' ט): (ה) אבל אם אינו וכו'. *ולפי זה הנשים (ג) זכרכו לעצמן, והוא הדין עם הארץ כשאינו מבין ברפת המוציא. (ו) *ויש פוסקים שסוכרין שבולשון הקדש יוצא אדם ידו חובתו בשמיצה אף על פי שאינו מבין הלשון, (מה שאין כן (ז) בשאר לשונות דלכלי עלמא אם אינו מבין הלשון), וכן המנהג שגנשים יוצאות ידי חובתן בשמיצה מהמכרך, אף על פי שאינן מבינות כלל. *ואפילו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשים, אפילו הכי יוצאות בשמיצה, וכן עמי הארץ אף על פי שאינן מבינים דברי המקדש [אחרונים]. *ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המכרך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים, ובלאו הכי (ו) זכרון לעשות כן לכלי עלמא, דאי אפשר לזכור ולשמע היטב, וכמבאר לעיל בסיומן קפ"ג סעיף ד' עין שם: (ו) אינם רשאים לחלק. *דכבר נתחייבו בזמן משאכלו ביחד. ודע דחייב זמן הוא דוקא כשאכלו פת שחייבין עליו ברפת המזון, אבל אם אכלו פרות ואפילו הן משכעה מינים לא, כדקיימא לן בסיומן ר"ג (סי' א) דאין זמן לפרות. *ויש מתמירין בשכעה מינים להצריכו זמן, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה ביחד על שכעה מינים כדי לאפוקי נפשין מפלוגתא וב"ח (סי' קנב ס"א). וברפי יוסף (סי' קנב סק"א) כתב (ו) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בכיסניו:

שער הציון

סימן ק"א [א] סעיף קטן ה. ונראה לי גם כן כדמות ראיה לזה, דמאי גריעא דבר זה מאם לא כן לבו"ח בברכת המזון ודאי יצא בדיעבד, ויכמו שכתבנו לעיל בסיומן ס' במשנה ברורה סעיף קטן ד' בשם הפוסקים: (ז) רש"י (הרי"ב ברא"ש פי"ו סי' ו) ור"י מקורביל (סמ"ק מצוה קט) וכל בו (סי' כה) ורובנו ירוקם (נתיב כו ס"א): (ט) הלמ"ד רובנו יונה (לג ד"ה נראה): (י) מגן אברהם (סק"ב): (י) והביאו בשערי תשובה (סק"ב) וכן בגמגג גבורים (אלף המגן סק"א):

א (ה) ברכות מ"ה עמוד ב' מימרא דרבי יוחנן שם [א], ועין בחדושי השב"א שם (ד"ה הא): (ב) פרי מגדים שם (סי' ר"ג מש"ז סק"ג): (ג) עין בפרי מגדים (יא סק"ב) שכתב דיוכלו לברך בלשון הקדש אף על פי שאינן מבינות. אף על גב דבשמיצה ענין דוקא שכינינו, קשהו מברכות בעצמן * עריף ספ"ו. וכן כתב בלבוש ועולה תמיד (סק"ב), וכן כתב בגמגג גבורים * עריף ספ"ו. וכן בשם ספר שער אפרים (סי' יג) עין שם, וכן משמע מפגן אברהם

הלכות ברכת המזון סימן קצב קצג

צו: [א]

סעיף ב - שו"ע

המזמן אחר כך ולומר ברוך אלהינו וכו', או שצריך לומר גם כן ברוך שאכלנו בלא שם, מאחר שהעונים אמרו מתחילה בלא שם, יש דעות בין האחרונים האם אמרין שלכל הפחות המזמן יחזור ויאמר בהזכרת השם, או דמה שהוא עונה אתריהם ברוך שאכלנו הוא משום שיש לו לברך עמם יחד, ואם כן אין לו לשנות מהנוסח שהם בירכו.

ס"ק יא

דכיון שלא ענו המסובים, עדיין לא נתקיים מצות זימון, והמזמן רק אמר נברך, והיינו שמזמנים לברך, וכל שעדיין לא ענו להזמנתו נחשב שעוד לא קיימו מצות זימון, והוי כלכתחילה, ולכך יש לו לחזור ולומר נברך בהזכרת השם.

אם טעה המזמן בעשרה וטעו גם העונים אחריו ולא הזכירו אלהינו, אלא זימנו כמו בזימון של שלשה. אין יכולים לחזור ולומר שוב ברכת הזימון. אבל אם עדיין לא ענו אחריו, כגון שאמר המזמן עברך שאכלנו משלו, ומיד נזכר ששכח להזכיר את השם, יחזור ויזמן בשם - שיאמר שוב עברך אלהינו שאכלנו משלו.

ס"ק י

הבדיעבד יצאו בזימון בלא שם, וכיון שכבר יצאו ידי חובת זימון, אינם יכולים לזמן שוב.

ובאופן שטעו המזמן והעונים ולא הזכירו את השם, אם יכול

הקדמה

בסימן שלפנינו יבואר אימת נחשבים שלשה שאכלו כבני חבורה אחת. ונפק"מ בזה לשני ענינים: א' לענין ברכת הזימון הנאמרת רק בשלשה שנתוועדו לאכול יחד, ואם לא אכלו כאחד אינן יכולין לזמן. ב' לענין שאחד יוכל להוציא את חבריו בברכת המזון, דאף שקיימא לן דשומע כעונה^א, מכל מקום בברכות הנהנין לכתחילה אין לאחד להוציא את חברו אלא אם כן נתוועדו המברך והשומע ביחד לאכול. והטעם בזה ביאר הר"ן (מנלה יג: ד"ה אגל) דברכת הנהנין ראוי שכל מי שנהנה יברך בעצמו, אלא אם כן הוקבעו יחד באכילתם שאז הם כגוף אחד, ולכך די שאחד מהם יברך יוציא בני חבורתו^ב.

ומכל מקום יש חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, דבברכה ראשונה אפילו בשנים יכול האחד להוציא את חברו באופן שקבעו לאכול יחד, אבל בברכה אחרונה אין להוציא רק באופן שמברכים ברכת הזימון^ג, ומטעם זה אין מוציאים אלא בשלשה שאכלו יחד, וכן דוקא בפת שתקנו בה ברכת הזימון. ואולם כל זה לכתחילה, אבל בדיעבד אם בירך אחד ונתכוון להוציא את חבריו יצא^ד. וטעם החילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה פירשו התוס' (פולין ק. ד"ה ושמע) והרא"ש (נמוט פ"ו סי' ס) דברכה ראשונה הנאמרת קודם האכילה יש חשיבות להתוועדותם אף בלי זימון כיון שאז הם מזדמנים יחד להוועד באכילתם ודעתן להצטרף, אבל ברכה אחרונה נאמרת כאשר כל אחד פונה לדרכו וכבר אינם קבועים יחד ודעתן להפרד, ולכך אין נחשבת קביעותם רק כאשר הם מברכים ברכת הזימון, ולכך אין להם להוציא אחד את השני אלא בשלשה שאכלו כאחד יחד^ה.

סעיף א - שו"ע

וצריך השומע לכיון ליכו מלה במלה לכ"ז מה שיאמר חברו, והיינו שישמע כל תיבה שאומר המברך, ובדיעבד שישמע עיקרי הברכות, פתיחתן וחתמתן^א.

הג"ה

וצריך המברך שיכוון להוציא כלומר, דאין אדם יוצא בשמיעת הברכה מחבירו אלא אם כוון חברו להוציא ידי חובתו^ב.

שנים שאכלו ביחד, אף על פי שבברכת המוציא פוטר אחד את חברו - שיכול האחד להוציא את חברו בברכה, וכדקיימא לן שומע כעונה. מכל מקום לגבי ברכת המזון מצוה ליחלף דהיינו שיברך כל אחד ברכת המזון לעצמו, כיון שלכתחלה אין להוציא אחד את השני בברכת המזון אלא כשמברכים גם ברכת הזימון, והיינו בשלשה שאכלו כאחד.

ציונים והערות

א. דעת המג"א (סי' קסו ס"ק כח) דאף בדיעבד אינם יוצאים בין בברכת המוציא בין בברכת המזון, ודעת השו"ע (ס"ס סי' יג) דבדיעבד יוצאים בכל אופן, וראה משנ"ב (ס"ס ס"ק סג).
ו. וכן ביאר במשנ"ב (סק"ג). ויעויין שם עוד טעם בדבר.
ז. דבשאינם אוכלים יחד, אף בברכת המזון אין לאחד להוציא את חברו לכתחילה, כמבואר לעיל (סי' קסו ס"א) וטעם הדבר נתבאר בהקדמה.
ח. כן מבואר ברברי הביאור הלכה (ד"ה ורין). אמנם לדעת השו"ע הרב (סי' קסו ס"א) צריך שיכוין לבו להכין להברכה, שלא יהא לבו פונה לדברים אחרים בשעת אמירת הברכות.
ט. כמו ששינונו במשנה (ר"ה טו), ומבואר בגמרא (ס"ס) דאף למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה - שיוצא אדם ידי חובת המצוה אף אם לא נתכוון בעשייתה לצאת ידי חובתו מכל מקום לא אמרין שומע כעונה רק כשנתכוון המברך להוציא את השומע ידי חובתו, וגם השומע צריך להתכוון לצאת ידי חובה בשמיעתו (כמו שכתב במשנ"ב (סק"ד)).

א. פוסק (פ"ג).
ב. דין זה נתבאר באורך להלן (סי' יג), ומקורו מהגמרא (נמוט מג. פולין קו).
ג. כן ביאר הרא"ה (נמוט מג). והר"ן (ס"ס) הוסיף שחז"ל הסמיכו דין זה על הפסוק 'ואכלת ושבעת וברכת' מי שאכל יברך [מקור ורשה זו הוא בירושלמי ברכות (פ"ג)].
ד. כן הוכיחו התוס' (פולין ק. ד"ה ושמע) מהא דמבואר בגמרא (ס"ס) שאין זימון לפירות. ומטעם זה מצוה על כל אחד לברך ברכה אחרונה בעצמו, ולא לצאת מאחר שמברך. ומאידך לגבי ברכה ראשונה מבואר בגמרא (נמוט טג) דלכתחילה יכולים להוציא אחד את השני אף בפירות, ובעל כרחך שבברכה ראשונה די במה שהוקבעו לאכול יחד, ואין צורך שיהיה זימון, ולכך מועיל אף בפירות ואף בשנים, אבל בברכה אחרונה אין להוציא רק בזימון, והיינו דוקא בפת ודוקא בשלשה שאכלו. וכן כתב הרא"ש (פ"ו סי' ו).
ה. כן כתב המשנ"ב (סק"ג). ואמנם כל זה כשקבעו לאכול יחד אלא שאין להם מצות זימון, וכגון שאכלו רק שנים, אבל אם גם אכילתם לא היתה בקביעות

הלכות ברכת המזון סימן קצב קצג

לומר נכרך אלהינו על המזון שאכלנו משלו: ב טאם טעה המזמן (א) והו בעשרה והעונים ולא הזכירו אלהינו, (ב) אין יכולים לחזר, אבל אם עדין לא ענו אחריו, (יא) יחזר ויזמן בשם:

קצג אם מצטרפין לזמון אם לאו. וכו' ר' סעיפים:

א אשנים שאכלו, אף על פי שבברכת המוציא (א) פוטר אחד את חברו, (ב) מצוה לחלק שיברך כל אחד ברכת המזון לעצמו. בפמה דברים אמורים פשהו שניהם יודעין לברך ברכת המזון, אבל אם (ג) אחד יודע והשני אינו יודע, מברך היודע ויוצא השני אם מבין לשון הקדש אלא שאינו יודע לברך, * ויזכיר לכוון מלה במלה לכל מה שיאמר. הגה: ויזכיר המברך (ד) שכוון להוציא (מדרכי ריש פרק שלשה שאכלו (פי' קמח) וביח יוסף (ד"ה וי"ט רמב"ם) בשם סמ"ג (עין סו)). (ה) אכל אם אינו (ה) מבין, * אינו יוצא בשמיעה. אכל שלשה שאכלו (ו) אינם רשאים לחלק. ושנים שאכלו (ז) מצוה שיחזרו (ח) אחר שלישי שיצטרף עמהם לזמון. וכן ארבעה או חמשה אסור להם לחלק (ט) שפלים נתחזבו (י) וכן בזמון. ששה נחלקים פיון שישארו זמון לכל חברו.

א ברכות מ"ה (י"ב) לפרוש התוספות (שם ע"א ד"ה אם) והרא"ש (פי' ס"ו) וירושלמי (ברא"ש שם) והפרי"ד (פי' ס"ו) ס"ו ע"ו ורובנו יונה (לג ד"ה שם). ב שם בגמרא. ג תוספות (ס"ה) ד"ה שאני והרא"ש (שם) ורובנו יונה (שם) ד"ה וראתה והפרי"ד (שם ס"ו קמ"ו). ד פרי"ד (שם) בשם ר"מ. ה ט"ו. ו שם בגמרא. ז הרא"ש שם (פי' ג) מפשטות הגמרא (פ"ה) והפרי"ד (פי' ק"ו) וי"א. ח שם בברכות (ג).

שערי תשובה

ב (ה) בעשרה. עין באר היטב. ועין לקוטי פרי חדש שכתב על מה שכתב בשלחן ערוך שאם (העונה) העונים לא הזכירו אין יכולים לחזר, ומשמע שגם המזמן שוב אין לו להזכיר השם, וזה אינו דהוא לא הפסיד בשביל זה, ויכול לחזר ולומר ברוך אלהינו עין שם. ובשערי תשובה (מחשבו אהרן סק"ה) כתב שדרכי אהרות חיים הם בתשובת הרשק"א כתב יד, ומבאר שם דאם כבר ענו אחריו גם הוא הפסיד עין שם:

א (כ) בזמון. עין באר היטב בשם בית. והלקוטי פרי חדש (סי קצב) הקריע בהרמב"ם (פי' הל' ב. ח) דאין מזמנים על הפרות של שכעה מינים, וכתב בברכי יוסף (סי קצב סק"א) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בכסנין.

באר הלכה

המאכילו: ב (י) אינם יכולים לחזר. ודכדיעבד יצאו בזמון בלא שם. ואם יכול המזמן לחזר אחר כך ולומר ברוך אלהינו וכו', או שצריך לומר גם כן בלא שם מאחר שהעונים אמרו מתחלה בלא שם, יש דעות בין האחרונים, עין בשערי תשובה (סק"ה). ולכלי עלמא אם הם אמרו בשם יכול גם הוא לחזר ולומר ברוך אלהינו וכו', אף דברך אמר בלא שם: (יא) יחזר ויזמן בשם. ודכין שלא ענו עדין לא נתקיים מצות זמון, והוי כלתחלה:

באור הלכה ורובה לומר דלא יאמר מטובו ולא יאמר חיים אלא חיינו. וכל הלשון של כל התוספות הזה מפרש בקריאת התוספות רבנו יהודה על ברכות (שם ד"ה אמר רבא) ושם איתא בקריאת פדרינו, ורובו שתוספות של ברכות רבו הוא מזה התוספות: א * וצריך וכו'. והוא לעיכובא, אם לא שידע ששמע על כל פנים עקרי הברכות ופתיחן ותימחן אז יצא בדיעבד. ונדע עוד דאם שמע הברכת המזון והוא מתנמנם, לא יצא [פן משמע בקאור הגר"א]: * אינו יוצא בשמיעה. הנה דינא דהמחבר אר"י בשנים וכו'. וולענין שלשה אם אחד יוכל להוציא לשנים, יש דעות בין הפוסקים. דדעת ברפת אברהם (פי' רמח) דאפילו לדעת המחבר, הנה דוקא ביהוד המוציא ליחיד, אבל בזמון שלשה שאחד מוציא לשנים, או בעשרה שאחד מוציא לחשעה, אפילו אינם מבינים, תייד מוציא את הרבים, והעמיקוהו הרבה אחרונים,

ברכת המזון להמוציא, דבתחלת הסעודה שקובעים לאכל יחזרו דעתן להצטרף, מה שאין כן בסוף הסעודה דעתן להפרד זה מזה, הלכך צריך לברך כל אחד לעצמו. ויש עוד טעם משום דברכת המזון דאורייתא החמירו בה. ועין בפרי מגדים (מש"י סק"א) שכתב דנכון לחש לטעם הראשון, ועל כן אף אם לא אכל פדי שביעה דחייבו הוא רק מדרבנן, גם כן מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו: (ג) אחד יודע וכו'. עין לקמן סימן קצ"ז סעיף ד' במשנה ברורה (סי' סד): (ד) שיכונן להוציא. ונגם השומע (ו) צריך שיכונן לצאת כמו שכתוב בסימן ר"ג סעיף ג', ועין במה שפתיחנו שם (סי' ט): (ה) אכל אם אינו וכו'. וולפי זה הנשים (ג) זכרכו לעצמן, והוא הדין עם הארץ כשאינו מבין ברכת המוציא. (ו) ויש פוסקים שסוברין שבלשון הקדש יוצא אדם ידו חובתו בשמיעה אף על פי שאינו מבין הלשון, (מה שאין כן (ה) בשאר לשונות דלכלי עלמא אם אינו מבין הלשון), וכן המנהג שנשים יוצאות ידי חובתן בשמיעה מהמברך, אף על פי שאינן מבינות כלל. ונאפלו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשים, אפלו הכי יוצאות בשמיעה, וכן עמי הארץ אף על פי שאינן מבינים דברי המקדש [אחרונים]. ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המברך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים, ובלאו הכי (ו) נכון לעשות כן לכלי עלמא, דאי אפשר לכוון ולשמע היטב, וכמבאר לעיל בסימן קפ"ג סעיף ד' עין שם: (ו) אינם רשאים לחלק. ודכבר נתחזבו בזמון משאכלו ביחד. ודע דחייב זמון הוא דוקא פשאכלו פת שחייבין עליו ברכת המזון, אבל אם אכלו פרות ואפלו הן משכעה מינים לא, פדקיימא לן בסימן ר"ג (סי' א) דאין זמון לפרות. ויש מתמירין בשכעה מינים להצריכו זמון, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה ביחד על שכעה מינים כדי לאפוקי נפשינן מפלוגתא וכו' (סי' קצב ס"א). וברכי יוסף (סי' קצב סק"א) כתב (ו) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בכסנין: (ז) מצוה שיחזרו. והינו אם הוא עמהם בביהם, מצוה לתן לו דבר מה לאכל כדי שיצטרף עמהם. ומשמע בגמרא (מה) דאף אם הוא שמש המשמש בסעודה שאין דרפן לאכל אתו ביחד, מצוה שיצטרף לו לאכל אתם כדי שיוכלו לזמן: (ח) אחר שלישי. ופשטו דאם הוא אחד אין צריך לחזר אחר שנים: (ט) שפלים נתחזבו. כלומר אף על פי שאם ילך אחד ושאריו שלשה ויזמנו, מכל מקום הוא

ברכת המזון להמוציא, דבתחלת הסעודה שקובעים לאכל יחזרו דעתן להצטרף, מה שאין כן בסוף הסעודה דעתן להפרד זה מזה, הלכך צריך לברך כל אחד לעצמו. ויש עוד טעם משום דברכת המזון דאורייתא החמירו בה. ועין בפרי מגדים (מש"י סק"א) שכתב דנכון לחש לטעם הראשון, ועל כן אף אם לא אכל פדי שביעה דחייבו הוא רק מדרבנן, גם כן מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו: (ג) אחד יודע וכו'. עין לקמן סימן קצ"ז סעיף ד' במשנה ברורה (סי' סד): (ד) שיכונן להוציא. ונגם השומע (ו) צריך שיכונן לצאת כמו שכתוב בסימן ר"ג סעיף ג', ועין במה שפתיחנו שם (סי' ט): (ה) אכל אם אינו וכו'. וולפי זה הנשים (ג) זכרכו לעצמן, והוא הדין עם הארץ כשאינו מבין ברכת המוציא. (ו) ויש פוסקים שסוברין שבלשון הקדש יוצא אדם ידו חובתו בשמיעה אף על פי שאינו מבין הלשון, (מה שאין כן (ה) בשאר לשונות דלכלי עלמא אם אינו מבין הלשון), וכן המנהג שנשים יוצאות ידי חובתן בשמיעה מהמברך, אף על פי שאינן מבינות כלל. ונאפלו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשים, אפלו הכי יוצאות בשמיעה, וכן עמי הארץ אף על פי שאינן מבינים דברי המקדש [אחרונים]. ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המברך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים, ובלאו הכי (ו) נכון לעשות כן לכלי עלמא, דאי אפשר לכוון ולשמע היטב, וכמבאר לעיל בסימן קפ"ג סעיף ד' עין שם: (ו) אינם רשאים לחלק. ודכבר נתחזבו בזמון משאכלו ביחד. ודע דחייב זמון הוא דוקא פשאכלו פת שחייבין עליו ברכת המזון, אבל אם אכלו פרות ואפלו הן משכעה מינים לא, פדקיימא לן בסימן ר"ג (סי' א) דאין זמון לפרות. ויש מתמירין בשכעה מינים להצריכו זמון, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה ביחד על שכעה מינים כדי לאפוקי נפשינן מפלוגתא וכו' (סי' קצב ס"א). וברכי יוסף (סי' קצב סק"א) כתב (ו) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בכסנין: (ז) מצוה שיחזרו. והינו אם הוא עמהם בביהם, מצוה לתן לו דבר מה לאכל כדי שיצטרף עמהם. ומשמע בגמרא (מה) דאף אם הוא שמש המשמש בסעודה שאין דרפן לאכל אתו ביחד, מצוה שיצטרף לו לאכל אתם כדי שיוכלו לזמן: (ח) אחר שלישי. ופשטו דאם הוא אחד אין צריך לחזר אחר שנים: (ט) שפלים נתחזבו. כלומר אף על פי שאם ילך אחד ושאריו שלשה ויזמנו, מכל מקום הוא

שער הציון

סימן ק"א [א] סעיף קטן ה. ונראה לי גם כן כדמות ראיה לזה, דמאי גריעא דבר זה מאם לא כון לבו"ה בברכת המזון ונדאי יצא בדיעבד, ויכמו שכתבנו לעיל בסימן ס' במשנה ברורה סעיף קטן ד' בשם הפוסקים: (ז) רש"י (הרי"ד ברא"ש פי"ו ס"ו) ור"י מקורביל (סמ"ק מצוה קט) וכל בו (סי' מה) ורובנו ירוקם (נתיב כו ס"א): (ח) הלמ"ד רבנו יונה (לג. ד"ה וראתה): (ו) מגן אברהם (סק"ה): (ו) והביאו בשערי תשובה (סק"ה) וכן בלגן גבורים (אלף המגן סק"א):

א (ה) ברכות מ"ה עמוד ב' מימרא דרבי יוחנן שם [א], ועין בחדושי השב"א שם (ד"ה הא): (ב) פרי מגדים שם (סי' ר"ג מש"י סק"א): (ג) עין בפרי מגדים (יא סק"ה) שכתב דיוכלו לברך בלשון הקדש אף על פי שאינן מבינות. אף על גב דבשמיעה בעינן דוקא שבינו, קשהו מברכות בעצמן * עדין טפילי. וכן כתב פלבוש ועולה תמיד (סק"ה), וכן כתב בלגן גבורים סימן ס"ב (אלף המגן סק"ה) בשם ספר שער אפרים (סי' יג) עין שם, וכן משמע מלגן אברהם

הלכות ברכת המזון סימן קצג

צו: [ב]

משנת שעה"צ

שז"ע

אבל אם אינו מבין -אם השומע אינו מבין לשון הקודש, אינו יוצא בשמייעה. שכין שאינו מבין את שפתו של המברך אינו יכול לכוון ליבו לאמירתו, ולכן אינו יוצא ידי חובתו.

אבל ש"ש שאכלו כאחד אינם רשאים ליחלק - לברך כל אחד בפני עצמו, אלא חובתם לזמן יחד, והיינו לומר את ברכת הזימון [נברך וכו']. ומן הדין יש למזמן לברך ולהוציא את כולם בברכתו, שכך היתה עיקר תקנת זימון, אך מכיון שמצוי שאין המסובים מכוונים לדברי המברך כתב השו"ע לעיל (סי' קפג ס"ו) שיברכו כל אחד בעצמו, ויאמרו מלה במלה יחד עם המזמין. **ושנים שאכלו, מצוה שקודם** שייסימו אכילתם יחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהם לזימון בכדי שיקיימו מצוות זימון. ולהלן (סי' קפ"א) מבואר שכל שעדיין אינם שבעים כל כך מאכילתם ויכולים עוד לאכול לקינוח הסעודה נחשב שעדיין לא סיימו אכילתם, ומצוה עליהם לחזור אחר שלישי שיאכל עמהם ויצטרף עמם לזימון.²

ס"ק ב

דבדיעבד אף בברכת המזון בודאי יוצא על ידי ששומע הברכה מפי חבירו המוציא, ואף כשאכלו רק שנים ביחדי אינם מזמנים. **וכ"כ מקום לכתחילה מצוה ליחלק** - לברך כל אחד בפני עצמו, ואין לצאת בברכת חבירו אלא אם כן הם מזמנים ברכת הזימון. **והטעם שחלקו בין ברכת המזון שאין** לצאת בברכת חבירו כשאכלו רק שנים לברכת המוציא שאף בשנים שאכלו יכול אחד מהם להוציא את חבירו לכתחילה. משום דבתחילת הסעודה שקובעים השנים לאכול יחדיו, דעתן להצטרף באכילתם, ולכן נחשבת קביעותם להצטרף יחד אף בשנים שאכלו. **מה שאין כן בסוף הסעודה** - שכבר סיימו לאכול דעתן להפרד זה מזה, וכבר אינם מצורפים יחד, ולכן אין אכילתם יחד מועלת להחשיבם כמצורפים, ולענין ברכת הנהנין אין לאחד להוציא את חבירו אלא אם הוא מצורף עמו להחשב אתו כגוף אחד, ומטעם זה בשנים שאכלו כאחד אין לאחד להוציא את חבירו בברכת המזון. [אבל בשלשה שאכלו כאחד שאז יש שבח וקילוס יותר כשמצטרפים לברכה אחת, לפי שהם ראויים לזמן, דהיינו להודמן יחד לברך בלשון רבים, אזי אמרין שמצוה שיצאו כולם בברכת המזון³].

ויש עוד טעם לחלק בין ברכת המזון להמוציא, משום דברכת המזון דאורייתא החמירו בה

שכשאכלו רק שנים לא יוציא האחד את חבירו [שכין] שבשנים אין קביעותם חשובה כל כך החמירו חכמים בברכה שחובה מן התורה שלא להחשיבם כמצורפים, וכל שאינם מצורפים יש על כל אחד לברך לחוד, כדין ברכת הנהנים שכל מי שנהנה צריך לברך בעצמו⁴. **ועיין בפרי מגדים שכתב דנכון לחוש לטעם הראשון, ועל כן אף אם לא אכל בדי שביעה דחויבו בברכת המזון הוא רק מדרבנן**, ונמצא שלטעם השני שפיר יוכל האחד להוציא את חבירו, שהרי זה דומה לברכת המוציא שהקלו בו לפי שחויבו רק מדרבנן, מכל מקום באופן זה גם כן מצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו, שהרי לטעם הראשון יש להם לברך כל אחד לעצמו אף כשחויבם בברכת המזון הוא רק מדרבנן.

ס"ק ג

עיין לקמן סימן קצ"ז סעיף ד' במשנה ברורה שהביא דברי המגן אברהם שנסתפק אם מי שלא אכל כלל יכול להוציא בברכת המזון את הבור שאינו יודע לברך, וכתב שבראשונים מבואר שמי שלא אכל אינו יכול להוציא אף את הבור.

ס"ק ד

וגם השומע צריך שיכוזן לצאת ידי חובת ברכת המזון בשמייעתו כמו שכתוב וכו', ועיין במה שכתבנו שם שאף בדרבנן צריך כונה לצאת.

ס"ק ה

הקדמה: נחלקו הראשונים בשומע מפי חבירו ואינו מבין מה שחבירו אומר, האם יוצא ידי חובתו בשמייעה זו, רש"י (מגילה ז.) כתב הלועז [המדבר בשפת לעז] ששמע אשורית [לשון הקודש] יצא אף על פי שאינו מבין הלשון. אבל התוס' (ברכות מה: ד"ה ט"ז) והרא"ש (ס"ט פ"ו ס' ו) כתבו שדוקא המבין לשון הקודש יוצא כששומע, אבל אם אינו מבין לא יצא אלא יברך לעצמו בלשון לעז שמבין בה, ומה שאמרו בגמ' (ברכות ס"ט) אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא, בור היינו מי שמבין אך אינו יודע לברך, דאל"כ לא יצא כלל. ואף דחו ראיתו של רש"י ממגילה, דפרסומי ניסא בעלמא שאני. אמנם דין זה הוא דוקא בשומע מפי חבירו, אבל המברך בעצמו בלשון הקודש יוצא אף שאינו מבין כלל מה שאומר, כיון דטופס ברכות כך היא⁵ (ל"ט).

ולפי זה, הנשים שאינם מבינות לשון הקודש, אינם יכולות לצאת בשמייעה, שהרי לא יוכלו לכוון, אלא יברכו לעצמן. וכשמברכות לעצמם בלשון הקודש יוצאות אף אם אינם מבינות מה שאומרות⁶.

צינונים והערות

סעודתם ואין השלישי מצטרף עמהם.
ג. אך אם אכלו כל אחד לחוד נחלקו האחרונים אם יוצאים בדביעבד בשמייעת הברכה מהמברך, או שבאופן זה חייב כל אחד לברך לעצמו, ראה במשנה ברורה לעיל (סי' קפ"א ס"א).
יד. כמו שנתבאר בהקדמה. וראה שם עוד הוכחת הראשונים מהגמרא שיש חילוק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה.
טו. לשון השו"ע הרב (סי' קפ"ב ס"ב) בשינוי מעט.
טז. ב' טעמים אלו הובאו ברא"ש (פ"ו ס' ו).
יז. **כמבואר** במשנה ברורה (סי' קפ"ב ס"ג).
יח. **אמנם** המברך בשאר לשונות אם אינו מבין מה שאומר לא יצא, שהרי אין זה טופס ברכות בלשון שאומר, ולא תקנו לברך בכל לשון, רק למי שמבין מה שאומר (פמ"ג א"ח פק"ה).
יט. כמו שכתב בשער הצינון (פק"ג).

י. **בשער הצינון** (פק"ג) מבואר שכאשר מברך בעצמו יוצא אף שאינו מבין מה שהוא אומר, ובעל כרחך שמה שאינו יוצא בשמייעה הוא מפני שאינו יכול לכוון לכו לרבו המברך וראה עוד בהערות לבאור הלכה (ד"ה ט"ז) שנתבאר שם באופן אחר. ולשיטת השו"ע הרב שהובא בהערות לעיל מוכן בפשטות שצריך להבין הברכה ולכוין לכו אליה, אבל לפי מש"כ בבאור הלכה הנ"ל לכאורה אם שומע כל תיבה מפי המברך היה מן הדין שיצא ידי חובה, וי"ל ע"פ מה שחידש בשו"ת ארץ צבי (סי' מה) שהשומע מפי אחרים אם מסיח לכו לדברים אחרים נחשב כאינו שומע כלל. אבל אם יודע ששמע כל תיבה מפי המברך יצא יד"ח אף שלא הבין.
יא. **ראה** במשנה ברורה (סי' קפ"ג ס"ק כז).
יב. **ראה** שם עוד בשו"ע דאם נטלו מים אחרונים או שאמרו הב לך ונברך כיון שאינם יכולים עוד לאכול נחשב שכבר סיימו

[א] שנסתפק בבאור מימרא דרבי יוחנן דאמר שנים שאכלו אחד יוצא בברכת חבירו, האם כותרו שמוחר להצטרף יחד בברכה, אבל מצוה מן המוכרח ליחלק, או דכוונתו אף לכתחילה מותר, אלא דלא קיימא לן בזה כרבי יוחנן, משום דבברייתא מבואר דלכתחילה מצוה ליחלק.

[ב] בבאור הלכה ופי' סי' ד"ה י"ג) הביא שהפרי מגדים שם נסתפק אם כשמברך בעצמו בלשון הקודש יוצא אף שאינו מבין, וכאן לא נסתפק בזה כלל והעתיק לדינא לשון הלבוש שיוצא.

[ג] שכתב שם שמי שאינו מבין לשון הקודש טוב שיתפלל בלשון שמבין. ומדנקט לשון 'טוב' משמע שבריעבד יוצא אף אם אמר בלשון הקודש ולא הבין, וכן דייק שם ביד אפרים.

[ד] דמי שאינו מבין פירוש המילות לא גרע ממי שלא נתכוון למה שאמר, ורק בשאר לשונות אמרין שאם אינו מבין אינו יוצא, לפי שהטעם שתקנו שאפשר לומר בלשונות אחרים הוא בכדי שיבין פירוש המילות.

ליקוטי פוסקים

שעה"צ ס"ק ע"ד ט"ז א"כ בשו"ע הרב (סי' קפ"ב) כתב לדעות הסוברות שאין יוצאין בשמייעה בלשון הקודש [שאינו מבין], אינו יוצא אף אם כיון בעצמו, וסיים שם דהמנהג להקל שיוצאין בלשון הקודש גם כשלא מבינים [בין בשמייעה, בין מיעצין], ומכל מקום ראוי להחמיר שני שאינו מבין לשון הקודש יצא בלשון שמבין.

הלכות ברכת המזון סימן קצב קצג

לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו: ב טאם טעה המזמן (ט) והו בעשרה והעונים ולא הזכירו אלהינו, (י) אין יכולים לחזור, אבל אם עדין לא ענו אחריו, (יא) יחזור ויזמן בשם:

קצג אם מצטרפין לזמן אם לאו. וכו' ר' סעיפים:

- א אשנים שאכלו, אף על פי שבברכת המוציא (א) פוטר אחד את חברו, (ב) מצוה לחלק שיברך כל אחד ברכת המזון לעצמו. בפמה דברים אמורים פשהו שניהם יודעין לברך ברכת המזון, אבל אם (ג) אחד יודע והשני אינו יודע, מברך היודע ויוצא השני אם מבין לשון הקדש אלא שאינו יודע לברך, * ויזכור לכוון מלה במלה לכל מה שיאמר. הגה: ויצרף המברך (ד) שזכון להוציאו (מדרכי ריש פרק שלשה שאכלו (פי' קנה) וביח יוסף (ד"ה וי"ט רמב"ה) בשם סמ"ג (עין סי).)
- (ה) אכל אם אינו (ה) מבין, * אינו יוצא בשמיצה. אכל שלשה שאכלו (ו) אינם רשאים לחלק. ושנים שאכלו (ז) מצוה שיחזרו (ח) אחר שלישי שיצטרף עמהם לזמן. וכן ארבעה או חמשה אסור להם לחלק (ט) שפלים נתחבבו (י) וכן בזמן. ששה נחלקים פיון שישארו זמן לכל חברו.

א ברכות מ"ה (י"ב) לפרוש התוספות (שם ע"א ד"ה אם) והרא"ש (פי' סי' ה) וירושלמי (בראש"ש שם) והפרי"ד (פי' סי' קנ"ו) ורובנו יונה (לג ד"ה ט"ו). ב שם בגמרא. ג תוספות (ס"ה ד"ה שאני) והרא"ש (שם) ורובנו יונה (שם ד"ה וראת) והפרי"ד (שם סי' קנ"ו). ד פרי"ד (שם) בשם ר"מ. ה טור. ו שם בגמרא. ז הרא"ש שם (פי' ג) מפשטות הגמרא (מה) והרי"א דחלו ק"ו (יא). ח שם בברכות (ג).

שערי תשובה

ב (ה) בעשרה. עין באר היטב. ועין לקוטי פרי חדש שכתב על מה שכתב בשלחן ערוך שאם (העונה) [העונים] לא הזכירו אין יכולים לחזור, ומשמע שגם המזמן שוב אין לו להזכיר השם, וזה אינו דהוא לא הפסיד בשביל זה, ויכול לחזור ולומר ברוך אלהינו עין שם. ובשערי תשובה (מחנה אהרן סק"ח) כתב שדרכי ארחות חיים הם בתשובת הרשק"א כתב יד, ומבאר שם דאם כבר ענו אחריו גם הוא הפסיד עין שם:

א [כ] בזמן. עין באר היטב בשם בית. והלקוטי פרי חדש (סי קצב) הקריע בהרב"ם (פי' הל' ב. ח) דאין מוקנים על הפרות של שכעה מינים, וכתב בברכי יוסף (סי קצב סק"א) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בביטניו.

באר הלכה

המאכילו: ב (י) אינם יכולים לחזור. בדבדעבד יצאו בזמן בלא שם. ואם יכול המזמן לחזור אחר כך ולומר ברוך אלהינו וכו', או שצריך לומר גם כן בלא שם מאחר שהעונים אמרו מתחלה בלא שם, יש דעות בין האחרונים, עין בשערי תשובה (סק"ה). ולכלי עלמא אם הם אמרו בשם יכול גם הוא לחזור ולומר ברוך אלהינו וכו', אף דברך אמר בלא שם: (יא) יחזור ויזמן בשם. בדכ"ן שלא ענו עדין לא נתקיים מצות זמן, והיו כלתחלה:

ורוצה לומר דלא יאמר מטובו ולא יאמר חיים אלא חיינו. וכל הלשון של כל התוספות הזה מפרש בקריאת התוספות רבנו יהודה על ברכות (שם ד"ה אמר רבא) ושם איתא בקריאת פדרינו, וידוע שתוספות של ברכות רבו הוא מזה התוספות: א * וצריך וכו'. והוא לעיובא, אם לא שידע ששמע על כל פנים עקרי הברכות ופתיחן ותימיהן אז יצא בדבדעבד. ונדע עוד דאם שמע הברכה המזון והוא מתנמנם, לא יצא [פן משמע בבאור הגר"א]:

* אינו יוצא בשמיצה. הנה דינא דהמחבר אריי בשנים וכו'. וולענין שלשה אם אחד יוכל להוציא לשנים, יש דעות בין הפוסקים. דדעת ברנה אברהם (פי' רמח) דאפילו לדעת המחבר, הנה דוקא ביחיד המוציא ליחיד, אבל בזמן שלשה שאחד מוציא לשנים, או בעשרה שאחד מוציא לחשעה, אפילו אינם מבינים, תידי מוציא את הרבים, והעמיקוהו הרבה אחרונים,

ברכת המזון להמוציא, דבתחלת הסעודה שוקבעים לאכל יחדו דעתן להצטרף, מה שאין כן בסוף הסעודה דעתן להפרד זה מזה, הלכך צריך לברך כל אחד לעצמו. ויש עוד טעם משום דברכת המזון דאורייתא החמירו בה. ועין בפרי מגדים (מש"י סק"א) שכתב דנכון לחש לטעם הראשון, ועל כן אף אם לא אכל כדי שביעה דחייבו הוא רק מדרבנן, גם כן מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו: (ג) אחד יודע וכו'. עין לקמן סימן קצ"ז סעיף ד' במשנה ברורה (סי' כד): (ד) שיזכור להוציאו. וגם השומע (ו) צריך שיזכור לצאת כמו שכתבו בסיומן ר"ג סעיף ג', ועין במה שפיתחנו שם (סי' ט): (ה) אכל אם אינו וכו'. וכלפי זה הנשנים (ג) זכרנו לעצמן, והוא הדין עם הארץ כשאינו מבין ברכת המוציא. (ז) ויש פוסקים שסוברין שכלשון הקדש יוצא אדם ידי חובתו בשמיצה אף על פי שאינו מבין הלשון, (מה שאין כן (ט) בשאר לשונות דלכלי עלמא אם אינו מבין הלשון), וכן המנהג שנשנים יוצאות ידי חובתן בשמיצה מהמברך, אף על פי שאינן מבינות כלל. ונאפלו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשנים, אפלו הכי יוצאות בשמיצה, וכן עמי הארץ אף על פי שאינן מבינים דברי המקדש [אחרונים]. ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המברך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים, ובלאו הכי (ו) נכון לעשות כן לכלי עלמא, דאי אפשר לכוון ולשמע היטב, וכמבאר לעיל בסיומן קפ"ג סעיף ד' עין שם: (ו) אינם רשאים לחלק. בדברך נתחבבו בזמן משאכלו ביחד. ודע דחייב זמן הוא דוקא כשאכלו פת שחייבין עליו ברכת המזון, אבל אם אכלו פרות ואפלו הן משכעה מינים לא, פדריקמא לן כסימן ר"ג (סי' א) דאין זמן לפרות. ויש מתמירין בשכעה מינים להצריכו זמן, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה ביחד על שכעה מינים כדי לאפוקי נפשין מפלוגתא וב"ח (סי' קצב ס"א). וברפ"י יוסף (סי' קצב סק"א) כתב (ו) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בביטניו: (ז) מצוה שיחזרו. הנינו אם הוא עמהם בביהם, מצוה לתן לו דבר מה לאכל כדי שיצטרף עמהם. ומשמע בגמרא (מה) דאף אם הוא שמש המשמש בסעודה שאין דרפן לאכל אתו ביחד, מצוה שיצטרף לו לאכל אתם כדי שיזכור לזמן: (ח) אחר שלישי. ופשוט דאם הוא אחד אין צריך לחזור אחר שנים: (ט) שפלים נתחבבו. כלומר אף על פי שאם ילך אחד ישארו שלשה ויזמנו, מכל מקום הוא

ברכת המזון להמוציא, דבתחלת הסעודה שוקבעים לאכל יחדו דעתן להצטרף, מה שאין כן בסוף הסעודה דעתן להפרד זה מזה, הלכך צריך לברך כל אחד לעצמו. ויש עוד טעם משום דברכת המזון דאורייתא החמירו בה. ועין בפרי מגדים (מש"י סק"א) שכתב דנכון לחש לטעם הראשון, ועל כן אף אם לא אכל כדי שביעה דחייבו הוא רק מדרבנן, גם כן מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו: (ג) אחד יודע וכו'. עין לקמן סימן קצ"ז סעיף ד' במשנה ברורה (סי' כד): (ד) שיזכור להוציאו. וגם השומע (ו) צריך שיזכור לצאת כמו שכתבו בסיומן ר"ג סעיף ג', ועין במה שפיתחנו שם (סי' ט): (ה) אכל אם אינו וכו'. וכלפי זה הנשנים (ג) זכרנו לעצמן, והוא הדין עם הארץ כשאינו מבין ברכת המוציא. (ז) ויש פוסקים שסוברין שכלשון הקדש יוצא אדם ידי חובתו בשמיצה אף על פי שאינו מבין הלשון, (מה שאין כן (ט) בשאר לשונות דלכלי עלמא אם אינו מבין הלשון), וכן המנהג שנשנים יוצאות ידי חובתן בשמיצה מהמברך, אף על פי שאינן מבינות כלל. ונאפלו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשנים, אפלו הכי יוצאות בשמיצה, וכן עמי הארץ אף על פי שאינן מבינים דברי המקדש [אחרונים]. ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המברך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים, ובלאו הכי (ו) נכון לעשות כן לכלי עלמא, דאי אפשר לכוון ולשמע היטב, וכמבאר לעיל בסיומן קפ"ג סעיף ד' עין שם: (ו) אינם רשאים לחלק. בדברך נתחבבו בזמן משאכלו ביחד. ודע דחייב זמן הוא דוקא כשאכלו פת שחייבין עליו ברכת המזון, אבל אם אכלו פרות ואפלו הן משכעה מינים לא, פדריקמא לן כסימן ר"ג (סי' א) דאין זמן לפרות. ויש מתמירין בשכעה מינים להצריכו זמן, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה ביחד על שכעה מינים כדי לאפוקי נפשין מפלוגתא וב"ח (סי' קצב ס"א). וברפ"י יוסף (סי' קצב סק"א) כתב (ו) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משכעה מינים וכן לאכל פת הפאה בביטניו: (ז) מצוה שיחזרו. הנינו אם הוא עמהם בביהם, מצוה לתן לו דבר מה לאכל כדי שיצטרף עמהם. ומשמע בגמרא (מה) דאף אם הוא שמש המשמש בסעודה שאין דרפן לאכל אתו ביחד, מצוה שיצטרף לו לאכל אתם כדי שיזכור לזמן: (ח) אחר שלישי. ופשוט דאם הוא אחד אין צריך לחזור אחר שנים: (ט) שפלים נתחבבו. כלומר אף על פי שאם ילך אחד ישארו שלשה ויזמנו, מכל מקום הוא

שער הציון

סימן ק"א [15] סעיף קטן ה'. ונראה לי גם כן כדמות ראיה לזה, דמאי גריעא דבר זה מאם לא כן לכוון בברכת המזון וכו'. יצא בדבדעבד, ויכמו שכתבנו לעיל בסיומן סי' במשנה ברורה סעיף קטן ד' בשם הפוסקים: (ז) רש"י (הי"ד בראש"ש פי"ו סי' ו) ור"י מקורביל (סמ"ק מצוה קט) וכל בו (סי' כה) ורובנו ירוקם (נתיב בו סי' א): (ט) הלמ"ד רבנו יונה (לג. ד"ה וראת): (י) מין אברהם (סק"ח): (י) והביאו בשערי תשובה (סק"ח) וכן בלגן גבורים (אלף המגן סק"א):

א (ה) ברכות מ"ה עמוד ב' מימרא רבין יוחנן שם [15] ועין בחדושי השב"א שם (ד"ה הא): (ב) פרי מגדים שם (סי' ר"ג מש"י סק"ג): (ג) עין בפרי מגדים (יא סק"ב) שכתב דיוכלו לברך בלשון הקדש אף על פי שאינן מבינות. אף על גב דבשמיצה פיעני דוקא שבינו, קשהו מברכות בעצמן * עדיף טפי [15] וכן כתב בבוש ועולה תמיד (סק"ח), וכן כתב בלגן גבורים סימן ס"ב (אלף המגן סק"ח) בשם ספר שער אפרים (סי' י) עין שם, וכן משמע בלגן אברהם

הלכות ברכת המזון סימן קצג

ד"ה אינו. לומס
שנים מנינים לשון
הקודש, נחלקו האחרונים
האם כשהם שומעים
הברכה מהמזמן יוצאים
די סוגמס.

ס"ק א

דכבר נתחייבו בזימון משאכ"ו יחד ולכך אסור להם להפרד ולברך ברכת המזון כל אחד לחוד.

ויש מחמירין בשבעה מינים להצריכו זימון, לפי שסוברים שברכת מעין שלש שמברכין על אכילת שבעת המינים חיובה מן התורה, כמו ברכת המזון, ולכך יש לברך אותה בזימון, כמו ברכת המזון. ולכן טוב שלא יקבעו שלשה לסעוד ביחד על שבעה מינים כדי לאפוקי נפשו מפלוגתא [בכדי לצאת ממחלוקת אם יש להם לזמן]. וברכי יוסף כתב שהמנהג פשוט לקבוע כמה אנשים לאכילה ביחד על פרות משבעה מינים, וכן לאכול פת הבאה בכיסניו, שברכתם מעין שלש, משום דנקטינן דאין ברכת הזימון אלא בברכת המזון ולא במעין שלשי.

ס"ק ב

היינו אם הוא עמדה בביתם, מצוה ליתן לו דבר מה לאכול כדי שיצטרף עמהם, משום דברוב עם הדרת מלך, ומצינו ששלשה נקראים רוב עם שיכולים להדר ולגדל לה' (לש).

ס"ק ג

ופשוט דאם הוא אחד האוכל לבד אין צריך לחזור אחר שנים. שתכמים לא הטריחיהו כל כך (לש).

ויש פוסקים שסוברין שבלשון הקודש יוצא אדם ידי חובתו בשמיעה אף על פי שאינו מבין הלשון, דסבירא להו שאם שמע כל תיבה יוצא ידי חובתו, כשם שהמברך בלשון הקודש יצא בלא שמבין את דבריו, וגם לא חיישינן שמא לא ישמע תיבה אחת. (מה שאין כן בשאר לשונות דלכולי עלמא אינו יוצא אם אינו מבין הלשון, שדוקא בלשון הקודש יוצא אף שאינו מבין, לפי שזהו מטבע הברכה, אבל בשאר לשונות כל ענינם הוא שיאמר את הברכה באופן שהוא מבין, אבל אם אינו מבין לא אמר כלום).

ואפילו בקידוש שהוא חיוב דאורייתא לכולי עלמא להנשים, כמבואר בשו"ע (סי רע"א ס"ט), ועדיף מברכת המזון שמספקא לן אם נשים חייבות בו מן התורה. אפילו הכי יוצאות בשמיעה, אף שאינם מבינות.

ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המברך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה שהם מברכות בעצמם יצאו אף שאינם מבינות לכל הפוסקים, שעד כאן לא נחלקו אלא כשיוצאים בשמיעה. ובלאו הכי נכון לעשות כן לכולי עלמא אף כשמבינות הלשון, משום דאי אפשר לכוון ולשמוע היטב וכמבואר לעיל וכו', וכל שלא שמע תיבה אחת מעיקר הברכה לא יצא, ולכך ראוי לכל אחד לברך בעצמו.

ביאורי ההלכה

ודע עוד דאם שמע הברכת המזון והוא מתנמנם לא יצא שבדאי אינו מכון לבו למה ששומע.

ד"ה אינו יוצא

ולענין שלשה אם אחד יוכל להוציא לשנים שאינם מבינים הלשון, יש דעות בין הפוסקים. דדעת ברכת אברהם כי דאפילו לדעת המהבר הסובר שכשאין מבינים הלשון אינם יוצאים בשמיעה, היינו דוקא

ד"ה וצריך

ודין זה שצריך להתכוון לשמוע כל מלה הוא לעיכובא, אם לא שיודע ששמע על כל פנים עיקרי הברכות [נגון בברכת הון, ששמע חיבת שענינם שהקב"ה זן את העולם], ופתיחתן - ברוך אתה כו' מלך העולם. וחתמתן - ברוך אתה דיה, אז יצא בדיעבד שהרי אפילו אמר רק פתיחת הברכה וחתמתה ועיקר הברכה גם כן יצא בדיעבד.

ציונים והערות

מהי פת הבאה בכסניו, ובכל מין ממיני פת הבאה בכסניו יש ספק שמא זה לחם, ואם כן בודאי ראוי שלא לקבוע על זה שהרי להצד שהוא לחם הרי הוא מחויב בברכת הזימון, וצריך ליישב קושיא זו דלמאי דקיימא לן דאין ברכת הזימון בברכה מעין שלש [כמו שכתב הברכי יוסף], אי"כ כל שאינו מברך ברכת המזון אינו חייב בזימון, וכיון שלמעשה אין מברכים ברכת המזון על פת הבאה בכסניו אינו מחויב בברכת הזימון.

כד. מדברי המשנה ברורה כאן משמע לכאורה שרק אם יושב עמם יש מצוה שיתנו לו לאכול כדי לזמן, אך אין מצוה להזמין אדם מבחוץ לאכול עמם. אמנם בלשון הרא"ש שהביא הב"י ז"ל: מכאן משמע שמצוה לחזר אחר שלושה כל מה שיכולים. ופשוט כונתו כל מה שיכולים הוא גם להביא מבחוץ אדם שלישי למצות זימון. כדברי המשנה ברורה כאן מפירש בריטב"א (מל"ק): שנים שאכלו דבר שיש לה זימון ויש שם שלישי מצוה לתת לו ממנו כזית כדי שיצטרף עמהם לזימון ויאמרו נברך דהיינו ברכת זימון. ראה בהערות למשנה ברורה סימן קצ"ד שהובאו דברי המאמר מרדכי והמשנה ברורה עד כמה יש חיוב לחזר אחר הזימון.

כז. ראה כל פרטי דין זה בסימן רי"ד (ס"א) ובמשנ"ב וביה"ל שם. כו. כמבואר לעיל (סי קפ"ב). וראה במשנה ברורה שם (קפ"ד) שהאחרונים נחלקו אם חתימת הברכה מעכבת או שרק הפתיחה מעכבת. ועיין עוד במשנה ברורה סימן ס"ח (קפ"ב). כז. הובא בעולת תמיד (קפ"ט).

כ. ראה מש"כ בביאור הלכה (סי סג ד"ה יט"ו) דלשון הקודש הוא לשון מצד העצם, ולכן אף שאינו מבין מה שאומר יוצא, משא"כ שאר לשונות שאין זה אלא מצד הסכמת המדינה. ושם נתבאר באריכות שיטות הפוסקים בענין זה [וראה שם בביאורים והערות]. ויותר מזה כתב מוהרא"ז מרגליות (פס"ה גלגל) דבשאר לשונות אפילו אם הוא מבין הלשון אלא שלא נתכוון למה שאמר, לא יצא, מפני שכל עיקר מה שהתירו לומר בלשון אחר הוא בכדי שיבין ויכוון ליבו.

כא. כמבואר בשו"ע (סי קפ"ב).

כב. כן פירש הרד"ש (סי קפ"ג), והיינו שלסוברים שברכת מעין ג' דאורייתא ולדעתם הפסוק ואכלה ושבעת וברכת עולה גם על הפסוק הנאמר קודם ארץ חטה ושעורה וגו', ודלא כהרמב"ם שסובר שהפסוק ארץ אשר לא במסכנות וגו' הפסיק הענין, ולפי"ז הוא הדין מה שדרשו מפסוק זה (בט"ו פ"ג): ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הון את ה' אלהיך זו ברכת הזמן, ג"כ עולה על הפסוק ארץ חטה וגו' שמדבר על שבעת המינים (ועיין סו"י גמ"ה סי' קצ"ג סק"ג שם טעמו).

כג. משמע מדברי הברכי יוסף, שלהסוברים שיש לזמן על אכילת שבעת המינים הוא הדין שיש לזמן על אכילת פת הבאה בכיסניו, ואם הב"ח ס"ל כדעה זו צריך לומר שהב"ח הזהיר שלא יקבעו לאכול יחד פת הבאה בכיסניו וכונתו גם על ד' המינים, ובאמת שיש להפליא בזה יותר, שהרי מבואר לעיל (סי קפ"ב) דמספקא לן

הלכות ברפת המזון סימן קצב קצג

לומר נכרך אלהינו על המזון שאכלנו משלו: ב טאם טעה המזמן (ס) והו בעשרה והעונים ולא הזכירו אלהינו, (י) אין יכולים לחזר, אבל אם עדין לא ענו אחריו, (יא) יחזר ויזמן בשם:

ט ארחות חיים.

א ברכות מ"ה (כ"ב) לפרוש התוספות (שם ע"א ד"ה אמ) והרא"ש (פ"ו סי' ה') והרשב"ם (כ"א"ש שם) והפרי"ד (פ"ו סי' קנ) ורובנו יונה (לג ד"ה שם), ב שם בגמרא. ג תוספות (ס"ה ד"ה שאני) והרא"ש (שם) ורובנו יונה (שם ד"ה וראת) והפרי"ד (שם סי' קנח). ד פרי"ד (שם) בשם ר"מ. ה טור. ו שם בגמרא. ז הרא"ש שם (סי' ג) מפשטות הגמרא (פ"ה) והפרי"ד (פ"ו ק"ו ו"א). ח שם בברכות (ג).

קצג אם מצטרפין לזמון אם לאו. וכו' ר' סעיפים:

א אשנים שאכלו, אף על פי שבברפת המוציא (א) פוטר אחד את חברו, (ב) מצוה לחלק שיברך כל אחד ברפת המזון לעצמו. בפמה דברים אמורים פשהו שניהם יודעין לברך ברפת המזון, אבל אם (ג) אחד יודע והשני אינו יודע, מברך היודע ויוצא השני אם מבין לשון הקדש אלא שאינו יודע לברך, * ו' וצריך לזמן מלה במלה לכל מה שיאמר. הגה: וצריך המברך (ד) שכן להוציאו (מרדכי ריש פרק שלשה שאכלו (פ"ו קנח) ובי"ח יוסף (ד"ה וי"ט רמב"ם) בשם סמ"ג (ע"פ סו)). (ה) אבל אם אינו (ה) מבין, * אינו יוצא בשמיצה. ו' אבל שלשה שאכלו (ו) אינם רשאים לחלק. ושנים שאכלו (ז) מצוה שיחזרו (ח) אחר שלישי שיצטרף עמהם לזמן. ו' וכן ארבעה או חמשה אסור להם לחלק (ט) שכלם נתחייבו (י) וכן בזמון. ששה נחלקים פיון שישאר זמון לכל חברו.

באר היטב

ב (ס) בעשרה. טעה המזמן ולא הזכיר אלהינו והעונים הזכירו, עונה הוא אחרים ומזכיר אלהינו ודי פנה שפכר הזכירו פלם: א (ל) מבין. ולכן טוב שהנשים יברכו לעצמן. מיהו המנהג פזמן היה פרש"י (ה"ד כ"א"ש פ"ו סי' ה') ויוצאים אף על פי שאינם מבנים, (לא ראינו מעולם מי שמחה בברך, וכן כתב הפ"ח (ס"ה) דאפלו בקדוש שהוא דאורייתא ויוצאות הנשים ועמי הארץ בשמיצה, ומכל מקום טוב שיאמרו מלה במלה עם המקדש והמברך. מגן אברהם (פ"ה הל' ב. ח) דאין מזמנים על הפרות של שבעה מינים, וכתב בברכי יוסף (סי' קצב סק"א) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משבעה מינים וכן לאכל פת הבאה בכיסניו.

שערי תשובה

ב (ה) בעשרה. עין באר היטב. ועין לקוטי פרי חדש שכתב על מה שכתב בשלחן ערוך שאם (העונה) (העונים) לא הזכירו אין יכולים לחזר, ומשמע שגם המזמן שוב אין לו להזכיר השם, וזה אינו דרוש לא הפסיד בשביל זה, ויכול לחזר ולומר ברוך אלהינו עין שם. ובשערי תשובה (מנחת אהרן סק"ה) כתב שדרכי ארחות חיים הם בתשובת הרשב"א כתב יד, ומבאר שם דאם כבר ענו אחריו גם הוא הפסיד עין שם:

א (כ) בזמון. עין באר היטב בשם בי"ח. והלקוטי פרי חדש (סי' קצב) הקריע בקרב"ם (פ"ה הל' ב. ח) דאין מזמנים על הפרות של שבעה מינים, וכתב בברכי יוסף (סי' קצב סק"א) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משבעה מינים וכן לאכל פת הבאה בכיסניו.

באר הלכה

ורוצה לומר דלא יאמר מטובו ולא יאמר חיים אלא חיינו. וכל הלשון של כל התוספות הזה מפרש בקריאת התוספות רבנו יהודה על ברכות (שם ד"ה אמר רבא) ושם איתא בקריאת פברכו, ורודע שתוספות של ברכות רבו הוא מזה התוספות: א * וצריך וכו'. והוא לעיכובא, אם לא שיודע ששמע על כל פנים עקרי הברכות ומתיימן ותתיימן אז יצא בדיעבד. ונדע עוד דאם שמע הברכת המזון והוא מתנמנם, לא יצא [פן משמע בבאר הגולה]: * אינו יוצא בשמיצה. הנה דינא דהמחבר אריי בשנים וכו'. וולענין שלשה אם אחד יוכל להוציא לשנים, יש דעות בין הפוסקים. דדעת ברפת אברהם (סי' רמח) דאפלו לדעת המחבר, הנה דוקא ביחיד המוציא ליחיד, אבל בזמן שלשה שאחד מוציא לשנים, או בעשרה שאחד מוציא לחששה, אפלו אינם מבנים, תידי מוציא את הרבים, והעמיקוהו הרבה אמרונים,

המאכליו: ב (י) אינם יכולים לחזר. ודבדיעבד יצאו בזמון בלא שם. ואם יכול המזמן לחזר אחר כך ולומר ברוך אלהינו וכו', או שצריך לומר גם כן בלא שם מאחר שהעונים אמרו מתחלה בלא שם, יש דעות בין האחרונים, עין בשערי תשובה (סק"ה). ולכלי עלמא אם הם אמרו בשם יכול גם הוא לחזר ולומר ברוך אלהינו וכו', אף דברך אמר בלא שם: (יא) יחזר ויזמן בשם. ודקיין שלא ענו עדין לא נתקיים מצות זמן, והוי פלכתחלה:

א (א) פוטר אחד וכו'. רצונו לומר דבהמוציא אף לכתחלה יכול כל אחד לצאת בברכת חברו: (ב) מצוה לחלק. כלומר דאף על גב (ג) ודבדיעבד אף בברפת המזון בודאי יוצא על ידי חברו המוציאו, מכל מקום לכתחלה מצוה לחלק. והטעם שחלקו בין ברפת המזון להמוציא, דבתחלת הסעודה שקובעים לאכל יחדו דעתן להפטר זה מזה, הלכך צריך לברך כל אחד לעצמו. וי"ט עוד טעם משום דברכת המזון דאורייתא החמירו בה. ועין בפרי מגדים (מש"י סק"א) שכתב דנכון לחש לטעם הראשון, ועל כן אף אם לא אכל פרי שביעה דחייבו הוא רק מדרבנן, גם כן מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו: (ג) אחד יודע וכו'. עין לקמן סימן קצ"ו סעיף ד' במשנה ברורה (סי' כ"ד): (ד) שיכון להוציאו. ונגם השומע (ו) צריך שיכנס לצאת כמו שכתוב בסימן ר"ג סעיף ג', ועין במה שכתבנו שם (סי' ח'): (ה) אבל אם אינו וכו'. וולפי זה הנשים (ג) זכרכו לעצמן, והוא הדין עם הארץ כשאינו מבין ברפת המוציאו. (ז) וי"ט פוסקים שסוברין שכלשון הקדש יוצא אדם ידי חובתו בשמיצה אף על פי שאינו מבין הלשון, (מה שאין כן (ה) בשאר לשונות דלכלי עלמא אם אינו מבין הלשון), וכן המנהג שנשים יוצאות ידי חובתן בשמיצה מהמברך, אף על פי שאינן מבנות פלל. ונאפלו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשים, אפלו הכי יוצאות בשמיצה, וכן עמי הארץ אף על פי שאינן מבנים דברי המקדש [אחרונים]. ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המברך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים, ובלאו הכי (ו) נכון לעשות כן לכלי עלמא, דאי אפשר לזמן ולשמע היטב, וכמבאר לעיל בסימן קפ"ג סעיף ו' עין שם: (ו) אינם רשאים לחלק. ודברך נתחייבו בזמן משאכלו ביחד. ודע דחייב זמון הוא דוקא פשאכלו פת שחייבו עליו ברפת המזון, אבל אם אכלו פרות ואפלו הן משבעה מינים לא, פדקיימא לן בסימן ר"ג (סי' א) דאין זמון לפרות. וי"ט מתמירין בשבעה מינים להצריכו זמון, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה ביחד על שבעה מינים כדי לאפוקי נפשוין מפלוגתא וב"ח (סי' קצב סק"א). וברכי יוסף (סי' קצב סק"א) כתב (ו) שהמנהג פשוט לקבץ כמה אנשים על פרות משבעה מינים וכן לאכל פת הבאה בכיסניו: (ז) מצוה שיחזרו. והינו אם הוא עמהם בביתם, מצוה לתן לו דבר מה לאכל כדי שיצטרף עמהם. ומשמע בגמרא (מה) דאף אם הוא שמש המשמש בפסעודה שאין דרפן לאכל אתו ביחד, מצוה שיצטרף לו לאכל אתם כדי שיחזרו לזמן: (ח) אחר שלישי. ופשטו דאם הוא אחד אין צריך לחזר אחר שנים: (ט) שכלם נתחייבו. כלומר אף על פי שאם ילך אחד ישאר שלשה ויזמנו, מכל מקום הוא

שער הציון

א (ה) ברכות מ"ה עמוד ב' מימרא דרבי יוחנן שם א"י, ועין בחדושי רשב"א שם (ד"ה הא): (ב) פרי מגדים שם (סי' ר"ג מש"י סק"ג): (ג) עין בפרי מגדים (יא סק"ב) שכתב דיוכלו לברך בלשון הקדש אף על פי שאינן מבנות. אף על גב דבשמיצה בעינן דוקא שבינו, קשהו מקרבות בעצמן * עריף ספ"ו. וכן כתב פלבוש ועולה תמיד (סק"ב), וכן כתב בגמרא בגמרא * עריף ספ"ו. וכן בשם ספר שער אפרים (סי' י) עין שם, וכן משמע מפגן אברהם (סי' קצב סק"א): (ד) פרי מגדים שם (סי' ר"ג מש"י סק"ג): (ה) עין בפרי מגדים (יא סק"ב) שכתב דיוכלו לברך בלשון הקדש אף על פי שאינן מבנות. אף על גב דבשמיצה בעינן דוקא שבינו, קשהו מקרבות בעצמן * עריף ספ"ו. וכן כתב פלבוש ועולה תמיד (סק"ב), וכן כתב בגמרא בגמרא * עריף ספ"ו. וכן בשם ספר שער אפרים (סי' י) עין שם, וכן משמע מפגן אברהם (סי' קצב סק"א): (ו) פרי מגדים שם (סי' ר"ג מש"י סק"ג): (ז) עין בפרי מגדים (יא סק"ב) שכתב דיוכלו לברך בלשון הקדש אף על פי שאינן מבנות. אף על גב דבשמיצה בעינן דוקא שבינו, קשהו מקרבות בעצמן * עריף ספ"ו. וכן כתב פלבוש ועולה תמיד (סק"ב), וכן כתב בגמרא בגמרא * עריף ספ"ו. וכן בשם ספר שער אפרים (סי' י) עין שם, וכן משמע מפגן אברהם (סי' קצב סק"א): (ח) פרי מגדים שם (סי' ר"ג מש"י סק"ג): (ט) עין בפרי מגדים (יא סק"ב) שכתב דיוכלו לברך בלשון הקדש אף על פי שאינן מבנות. אף על גב דבשמיצה בעינן דוקא שבינו, קשהו מקרבות בעצמן * עריף ספ"ו. וכן כתב פלבוש ועולה תמיד (סק"ב), וכן כתב בגמרא בגמרא * עריף ספ"ו. וכן בשם ספר שער אפרים (סי' י) עין שם, וכן משמע מפגן אברהם (סי' קצב סק"א):

הלכות ברכת המזון סימן קצג

צו: וד

ביאורי ההלכה

מוציא את השומעים בזימון אינו מדין שומע כעונה, אלא שכך היתה תקנת הזימון שאחד יברך בשביל כולם, ובה יוצאים בשמיעתם אף שאינם מבינים הלשון.

ביחיד המוציא ליחיד, אבל בזימון שלשה שאחד מוציא לשנים, או בעשרה שאחד מוציא לתשעה, אפילו אינם השומעים מבינים, יחיד מוציא את הרבים לפי שמה שאחד

ציונים והערות

כח. וכן הביא המשנה ברורה לעיל (סי' קא קק"מ) בשם הברכת אברהם לענין תפילה, שהשי"ן מוציא את השומעים בזימון אף שאינם מבינים. והנה סברת השו"ע דכשמברך בעצמו יוצא אף שאינו מבין ומה שאין כן כששומע מאחר אינו יוצא אם אינו מבין, לכאורה צריך לבאר דאם אינו מבין אינו שומע היטב, ולפי זה צריך ביאור דעת הברכה אברהם דבזימון יוצא בשמיעה אף שאינו מבין דאטו בזימון אין צריכים לשמוע היטב, אלא מוכח דבאמת יכול לשמוע אף שאינו מבין אלא דכל שיוצא בשמיעה אמרינן שצריך להבין, דכיון שאינו מוציא בפיו ממש צריך על כל פנים להבין הענין, ולכך מחלק הברכה אברהם דכל זה כשיוצא מדין שומע כעונה, אבל כשיוצא בברכת הזימון אינו צריך להבין, כיון שמצטרף הוא לברכת המברך על ידי הזימון, וכמו שכתב רש"י (נדרים מה: ד"ה ולא) שכבר זימון אין זה נחשב שאחד מוציא את חברו אלא כאילו שניהם מברכים יחד. והאריך בענין זה בשו"ת ארץ צבי (סי' מ"א) וכמה סברות כתב לבאר הענין, א' שאינה דומה שמיעת האוזן לשאר מעשי האדם, שבכל מעשה גופו אף אם עשאו בלא כוונה הלב, מ"מ המעשה כבר נעשה, אבל בשמיעה שאין האוזן פועלת מעשה גשמי אלא הדיבור של המדבר מגיע עד האוזן והיא שומעת מאליה, ולכן אם אין הדיבור מגיע אל הלב נחשב כמו שלא עשה כלום. ב' עיקר השמיעה היא הרגש וההבנה, ובלא זה אין זה נחשב לשמיעה. ג' השומע ואינו מכיר אינו שומע התיבות כתיקונן, כגון כששומע המברך שאומר 'ברוך אתה' אם משיס לבו ומבין דברי המברך הרי שמע הברכה, אבל לא כיון לבו לדבריו אינו יכול לקבל רק השמיעה עצמה ונחשב כמו שאומר 'בריכאתה' א"כ המברך דקדק להפריד התיבות ולהבליט כל תיבה בפני עצמה. נואולם בלשון הברכה אביהם איתא שהחילוק הוא בין מוציא את היחיד למוציא את הרבים, וצריך עיון אם כוונתו כמו שביארנו שהחילוק הוא בין מוציא מדין שומע כעונה לבין כשמוציאו מדין זימון.

כח. וכן הביא המשנה ברורה לעיל (סי' קא קק"מ) בשם הברכה אברהם לענין תפילה, שהשי"ן מוציא את השומעים בזימון אף שאינם מבינים. והנה סברת השו"ע דכשמברך בעצמו יוצא אף שאינו מבין ומה שאין כן כששומע מאחר אינו יוצא אם אינו מבין, לכאורה צריך לבאר דאם אינו מבין אינו שומע היטב, ולפי זה צריך ביאור דעת הברכה אברהם דבזימון יוצא בשמיעה אף שאינו מבין דאטו בזימון אין צריכים לשמוע היטב, אלא מוכח דבאמת יכול לשמוע אף שאינו מבין אלא דכל שיוצא בשמיעה אמרינן שצריך להבין, דכיון שאינו מוציא בפיו ממש צריך על כל פנים להבין הענין, ולכך מחלק הברכה אברהם דכל זה כשיוצא מדין שומע כעונה, אבל כשיוצא בברכת הזימון אינו צריך להבין, כיון שמצטרף הוא לברכת המברך על ידי הזימון, וכמו שכתב רש"י (נדרים מה: ד"ה ולא) שכבר זימון אין זה נחשב שאחד מוציא את חברו אלא כאילו שניהם מברכים יחד. והאריך בענין זה בשו"ת ארץ צבי (סי' מ"א) וכמה סברות כתב לבאר הענין, א' שאינה דומה שמיעת האוזן לשאר מעשי האדם, שבכל מעשה גופו אף אם עשאו בלא כוונה הלב, מ"מ המעשה כבר נעשה, אבל בשמיעה שאין האוזן פועלת מעשה גשמי אלא הדיבור של המדבר מגיע עד האוזן והיא שומעת מאליה, ולכן אם אין הדיבור מגיע אל הלב נחשב כמו שלא עשה כלום. ב' עיקר השמיעה היא הרגש וההבנה, ובלא זה אין זה נחשב לשמיעה. ג' השומע ואינו מכיר אינו שומע התיבות כתיקונן, כגון כששומע המברך שאומר 'ברוך אתה' אם משיס לבו ומבין דברי המברך הרי שמע הברכה, אבל לא כיון לבו לדבריו אינו יכול לקבל רק השמיעה עצמה ונחשב כמו שאומר 'בריכאתה' א"כ המברך דקדק להפריד התיבות ולהבליט כל תיבה בפני עצמה. נואולם בלשון הברכה אביהם איתא שהחילוק הוא בין מוציא את היחיד למוציא את הרבים, וצריך עיון אם כוונתו כמו שביארנו שהחילוק הוא בין מוציא מדין שומע כעונה לבין כשמוציאו מדין זימון.

הלכות ברכת המזון סימן קצג

המשך שו"ע

ומיהו אם היו רבים מסובים יחד ואינם יכולים לשמוע ברכת הזימון - נברך שאכלנו וכו' ויט מפי המברך, ואף אינם רשאים לחלק לחבורות של עשרה, מפני שיצטרפו כל אחד מהמזמנים לברך בקול רם, וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם על שאינם מצטרפים כולם לזימון שהוא עושה. כמעשה המובא בגמ' (נרוט ג.) שהיו מסובין על שולחנו של ריש גלותא ורוב האנשים לא היו יכולים לשמוע ממנו את ברכת הזימון, ויראים היו להתחלק לחבורות של עשרה עשרה שמא יקפיד עליהם ריש גלותא שאינם מצטרפים לזימונול. יכולים לחלק לחבורות של שלשה שלשה ולברך בנחת - בקול שקט, כדי שלא ישמע בעל הבית שאינם מצטרפים עמו. ואף שמפסידים הם הזכרת השם שבזימון עשרה זה טוב להם, ממה שיצטרפו לזימון של בעל הבית, שאז לא יצאו כלל ידי חובת ברכת זימון, שהרי אינם יכולים לשמוע ברכת הזימון [נברך וכו'] מפי המברך לא.

ס"ק יא

היינו דלא אמרינן דכל שאינם מפסידים ברכת הזימון טוב יותר להתחלק כדי להרבות בברכות, דאילו יעשו זימון אחד רק אחד מברך ברכת הזימון, ואם יחלקו יזכו עוד לברך ברכה זולת. ועיין בדרכי משה שדעתו דאדרבה, שמצוה מן המובחר שלא להתחלק, בין בעשרים [שיש לכל חבורה זימון בשם]. ובין בששה [שמתחלקים לזימון בלא הזכרת השם], משום 'ברכ עם הדרת מלך', היינו שיש יותר הידור לברך את ד' במקהלות הרבים, וכפי רוב בני אדם המצטרפים יחד לברך כך מרובה הדרת כבודו יתברך.

[ה] שנקט שרק בעשרים ראוי שלא יתחלקו אבל בששה אין ענין לא להתחלק, והסברא בזה הוא שענין כרוך עם הוא רק במקום שיש הזכרת השם.

[ו] תוספות רבינו יהודה והוספות הרא"ש פירשו מה שמבואר בגמרא שהמסובים בבית ריש גלותא חששו לזמן בפני עצמם שמא יקפיד עליהם, ההקפדה היא מפני שאינם מקיימים כרוך עם הדרת מלך. ולפי זה משמע דאף כשיש יותר מעשרה אין ראוי להתחלק משום ברב עם וכו'.

[ז] ונראה כאילו מוזלזין בכבודו.

[ח] אין ראייה שיש ענין שלא להתחלק ביותר מעשרה, דמה שהריש גלותא הקפיד אינו משום הדין אלא משום כבודו.

[ט] שאף בחבורה של עשרים שגם כשיתחלק יהא לכל אחד זימון בעשרה, עדיף שלא להתחלק משום ברב עם. ובביאור השעה"צ ראה מה שנתבאר בהערה למשנ"ב ס"ק י"ז בסופו.

[י] כהט"ז, שכשיש לכל קבוצה זימון רשאים לחלק אף לכחילה.

[יא] לחבורה של עשרים.

[יב] שנינו במשנה שם (מ"ו:) שבשלשה שאכלו אומר המזמן נברך שאכלנו, ובארבעה אומר ברכו שאכלנו, ואמרו בגמ' שעדיף לומר נברך, ופירש הראב"ד שמטעם זה כשהם חבורה של ששה יש להם להתחלק כדי שלא יבואו לומר ברכו. מבואר מדבריו שפירש מה שאמרו בגמרא שבששה נחלקים שאין הכוונה שיותר להם להתחלק אלא שראוי שיתחלקו. וזהו דעת הט"ז שאין ענין לזמן בחבורה היותר גדולה משום ברב עם.

ולא הכי שקולים הם שהענין להרבות בברכת הזימון שווה לענין שיצטרפו עם רב לברכה אחת, ויכול לעשות כמו שירצה לה.

ס"ק יב

כדי שיהיו יכולים לברך בשם שיש בזה יותר שבת וקילוס לבורא יתברך לה. ועיין באחרונים דאפילו אם הם שבעה מצוה לחזור אחר עוד שלשה כדי שיהיה להם זימון עם הזכרת השם. והטעם שמשבעה ואילך יש להם לחזור אחר עשרה, משום דכשיש שבעה אוכלי פת מצטרפים עמהם אפילו שלשה אוכלי ירק (לט"ז ב"ב). ועיין במה שכתבנו לעיל בסעיף קמ"ז ז' שהמצוה היא לחזור אחר אנשים הנמצאים בבית, ואין ענין לחזור אחר אנשים מהשוק.

ס"ק יג

וברכת המזון יברכו כל אחד בפני עצמו בלחש, ואף שלא ישמעו את המזמן מברך. וכל זה הוא לדעת השו"ע הסובר שברכת הזן איננה חלק מברכת הזימון, ולהלן (פ"ק י"ז) יבואר דעת שאר האחרונים בזה.

ס"ק יד

והוא הדין אם צריכים ללכת לדבר מצוה ואין להם שהות להמתין, ששאם ימתינו תתבטל המצוה. ורש"אין לחלק לשלשה שלשה, דכיון שאינם מפסידים את מצוות הזימון, אלא רק את הזכרת השם, מותר להם בכדי שלא יפסידו את קיום המצוה לה, מן כתב המגן אברהם. ובחיי אדם מגומגם בזה דמהיכא תיתי לבטל מצוות זימון בעשרה בכדי לקיים

ביאורי ההלכה

את השני בזימון והיינו בשלשה, אפ"ה אין השומע יוצא ידי ברכת המזון אם אינו מבין לשון הקודש.

ציונים והערות

לברך ברכות, שהרי על זה נפסק בכמה מקומות שאין לאדם להרבות בברכות, אלא הכונה שהרבה בני אדם מברכים ונמצא שברכו כאן הרבה ברכות. ובעיקר דין זה מתי מותר להרבות בברכות ומתי אסור, ראה בשו"ע הרב (ס"י י"ג ס"א) שחילק בין אם כל אחד עושה מצוה לעצמו לבין רבים שקבועין יחד. לג. ראה במשנה ברורה (ס"י 5 ס"ק מ"ח) לגבי תפילה בציבור דלכתחילה יש ללכת לבית הכנסת שיש בו עם רב יותר משום דברב עם הדרת מלך, ואין זה סותר לדברי הט"ז, שהרי גם הוא מודה שכמה שיש יותר אנשים יש יותר הדרת מלך רק שסובר שמאידך יש גם ענין להרבות בברכות, ואם כן כשיש בלאו הכי שני מנינים יש לו ללכת להיגן בשיש יותר ברוב עם. אלא דיש להסתפק במקום שיש רק מנין אחד גדול ורצונם להתחלק לשנים האם היא זה תלוי במחלוקת האחרונים כאן, שלדעת הדרכי משה שרב עם עדיף מחילוק ברכות אין להם להתחלק, ולדעת הט"ז ששקולים הם יכולים הם להתחלק, או שמא תפילה שאני מברכת המזון, וצ"ע. לד. לדעת הקרית ספר [שהובא בפני מגדים (ס"י קנ"ג מצ"א סק"ז)] הסובר שזימון בעשרה הוא מן התורה וזימון בשלשה הוא מדרבנן, יש ענין נוסף לחזור אחר עשרה בכדי לקיים מצוה דאורייתא. לה. בשו"ת בית אבי (מ"ט י"ו) כתב שאף המג"א לא התיר דק אם נשאר י' לקיים מצות זימון בשם, אלא שיותר לקצת מהמסובים לברך בלא הזכרת שם לצורך מצוה, אבל אם היו שם רק עשרה שאם יתחלקו לג' ג' לא יברכו כלל בשם, אף להמג"א אסור. ודלא כמו שהבין החיי אדם מדברי המג"א שהתיר גם אם המסובין היו עשרה. וכתב להוכיח כן ממש"כ רש"י בסוגיא דריש גלותא (ד"ה

כט. אב"א אם יכולים הם לשמוע ברכת הזימון דהיינו נברך וכו' אינם רשאים לחלק, אף שאינם יכולים לשמוע מפי ברכת הון, כן הוא דעת השו"ע, כמו שכתב במשנה ברורה (פ"ק י"ז). וראה שם שהאחרונים חולקים וסוברים שצריך לשמוע מהמזמן גם ברכת הון. ל. כן פירש רש"י. והרשב"א כתב בזה ב' דרכים, א' שכיון שהיה מקפיד עליהם היה גם מונעם מלזמן לעצמם, ומאחר ולא שמעו אותו מוזמן נמצא שלא יצאו חובת זימון, אי נמי אף שלא היה מונעם מלזמן, כיון שהיה מקפיד עליהם היה זה לזולל בכבודו, וגדול כבוד הבריות שרוחה לא תעשה דרבנן. והמג"א (פ"ק) הביא דברי הרשב"א וכתב עליו בלבושי שרד דלפ"ז בסתם בעל הבית אסור למסובין לחלק לג' ולבטל הזימון בשם אם אינם יודעים שיש בזה חשש קפידא, ודוקא במסובין אצל ריש גלותא מותר ליחלק אף בסתם, דאף שלא יקפיד עליהם אך אין זה לפי כבודו. לא. ראה להלן (פ"י קנ"ט ס"י) דחרש המדבר ואינו שומע מצטרף לזימון, אף שאינו שומע ברכת הזימון מהמברך, מכל מקום די במה שמבין את ענין הזימון, ולכאורה תקשי מדברי השו"ע כאן שכתב דבלא שמע ברכת הזימון מהמברך לא יצא. ובשו"ע הרב שם כתב שצריך לומר שחרש מצטרף רק לזימון של עשרה, ולפי שדי בשבעה ששומעים, אבל לזימון של שלשה שצריך שכולם ישמעו אינו מצטרף. וצריך לומר שאף בעשרה אותם שלא שמעו לא יצאו, ולכן לא רצו להצטרף לזימון של ריש גלותא]. לב. ואף למנהגינו שכל אחד מברך לעצמו ברכת המזון (נמבואר לעיל (פ"י קנ"ד ס"ז)), מכל מקום ברכת הזימון שהיא 'נברך וכו' מברך רק המזמן. והנה אין הכונה להרבות בברכות' על האדם עצמו שמרבה

הלכות ברפת המזון סימן קצג

ט הגהות מימני
פ ק"ק ה' ואת
ח מההיא דברכות
י' (ע"א) י' ברכות
שם. כ' הרא"ש
שם י"ב י"ב סו.
ל' הרא"ש שם י"ב
א' רובנו ירוקם
(נתיב טו ח"ו).

עד עשרה. ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים, כיון שנתחילו בהזכרת השם, הגהה: דאז (י) יכולים לחלק אם ירצו. ונראה לי שהוא הדין בששה (יא) אינן מחייבים לחלק, רק אם ירצו נחלקים. *ומצוה לחזור (יב) אחר עשרה. *ומיהו אם היו רבים מספים יחד ואינם יכולים (יג) לשמע ברפת (ד) הזמון מפי המברך, (יד) ואינם רשאים לחלק לחבורות של עשרה, מפני שיצטרפו לברך (טו) בקול רם וישמע בעל הבית (טז) ויקפיד עליהם, יכולים לחלק לחבורות של (ז) שלשה שלשה ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית. יונה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת (יז) ברפת זמון, שהרי אינם יכולים לשמע מפי המברך: ב *לאפלו לא הקבעו מתחלה כלם לאכל יחד, אלא (יח) שהשנים קבעו ואחר כך בא השלישי וקבע עמהם, או שאחד קבע תחלה ואחר כך קבעו השנים עמו, אינם רשאים לחלק כיון שהם קבועים יחד (יט) בגמר האכילה. (כ) ומכל מקום אם יאכל עמהם (כא) בלא קבע רשאים לחלק, אלא אם כן (כב) הוא שמש. הגהה: *ומכל מקום, אפלו (כג) כל מקום שרשאי לחלק, (כד) *עדיף טפי לזמן משום דברב עם

באר היטב

לכרך למי שקולו חזק וישמעו כל המסבין, דברב עם הדרת מלך. מגן אברהם (סק"ד): (ד) שלשה שלשה. וכל שכן אם צריכים ללכת לדבר מצוה שרשאי לחלק

שגם הוא נתייב בזמון. כתב הב"ח (סי' קצ"ב ס"א), יש אומרים שאף על שבעה מינין מזמין, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה על שבעה מינים: (ג) הזמון. ולכתחלה יתנו

באר הגולה

והמב"ח (סי' קצ"ב) וז' ולכוש בסימן קצ"ט (סי' קצ"ט) משמע שלא כדבריו: ב * עדיף טפי לזמן. *ענין במשנה ברורה (סי' כד). וגם בבאר הגולה משמע דלפי מה שפסק המחבר מקדם דאפלו בבא השלישי בעת גמר

משנה ברורה

לא יצא ידי חובתו, שגם הוא נתייב בזמון: (י) יכולים לחלק. עשרה לכאן ועשרה לכאן, ונמצא שכלם זמנו בשם: (יא) אינן מחייבין לחלק. *הינה דלא אמרינן טוב יותר להתחלק כדי להרבות בברכות. ועין בדרוכי משה (אות ב) שדעתו דאדרבה שמיצוה מן המבחר שלא להתחלק, בין בעשרים (ס) ובין בששה, (ט) משום דברב עם הדרת מלך, וסבירא להו כיון שיש בכל פת גם כן מקצת רב עם, וגם נתייב מצות ברפת זמון בכל חד וחד, *וליהי שכולים הם ויכול לעשות כמו שירצה אפלו לכתחלה: (יב) אחר עשרה. *כדי שיהיו יכולים לברך בשם. ועין (יג) באחרונים דאפלו אם הם שבעה, מצוה לחזור אחר עוד שלשה, ועין במה שכתבנו לעיל בסעיף קטן ז': (יג) *לשמע ברפת הזמון. דאם היו יכולין לשמע ברפת זמון מפי הזמון, (יט) אף דכל ברפת המזון אינם יכולין לשמע מרחוק, לא היו רשאים לחלק על שלשה שלשה, אלא ישמעו ברפת זמון לבר מפי הזמון, *והברפת המזון יברכו כל אחד בפני עצמו בלחש, וכמבאר לעיל סימן קפ"ג סעיף ז': (יד) ואינם רשאים וכו'. דאם היו יכולין לחלק לעשרה עשרה, לא היו רשאים לחלק לחבורה של שלשה כדי שלא יפסידו מלהזכיר הזמון בשם: (טו) בקול רם. כדי להשמיע ברפת הזמון לכל העשרה: (טז) ויקפיד עליהם. במה שעושים חבורות לעצמן, *והוא הדין אם צריכין ללכת לדבר מצוה ואין להם שהות להמתין, שתתבטל המצוה, שרשאי לחלק לשלשה שלשה, כן כתב המגן אברהם (סק"ד). ובח"י אדם (ח"א כלל מה ס"ט) מגמגם בזה, ופוסק דעל כל פנים כשלא נשארו עשרה בלעדם, בנדאי אסור לצאת אפלו לדבר מצוה. ומכל מקום אם הוא מצוה דאורייתא אפשר דיש להקל בכל גונו, ועין בפרי מגדים (ח"א סק"ד): (יז) ברפת זמון שהרי וכו'. *אבל אם היו יכולין לשמע ברפת זמון לא היו רשאים לחלק, וכנ"ל בסעיף קטן י"ג. (יח) והאחרונים חולקים על זה, משום דנהי דקיימא לן בסימן קפ"ג (סי' קצ"ב) דהאידיןא מברכין כל אחד מהמסבין כל הברפת המזון בלחש, מכל מקום צריכין לשמע היטב גם לדברי המברך ולומר עמו בלחש כל מלה ומלה ולענות אמן על כל ברכה וברכה, ועל כל פנים עד הן את הפל בנדאי צריכין להאזין גם לדברי המברך, דעד שם הוא ברפת הזמון דלמקצת בסימן ר' (ס"ב) בהג"ה. ואם כן אף אם יכולין לשמע ברפת זמון מפי המברך, על שם שיש להם לחלק לשלשה שלשה ולברך בלא שם, ממה *שלא יצאו כולל ידי חובת זמון מדינא. *כתבו האחרונים, היכי שיש מסבה גדולה יש לתן לברך ברפת הזמון למי שקולו חזק, כדי שישמעו כל המסבין וכנ"ל: (יח) שהשנים קבעו. *קביעות נקרא פשיטתים ואוכלים על שלחן אחד או במפה אחת, אפלו כל אחד אוכל מפרו, (טו) וכמבאר לעיל בסימן קס"ז סעיף י"א. *ועין לעיל שם בסעיף י"א בבאר הגולה דדעתו שם דבעל הבית עם בני ביתו שישבו לאכל הני קביעות, ומצטרפי אפלו בלא שלחן אחד: (יט) בגמר האכילה. *חל עליו חובת זמון על ידי זה שאכלו לבסוף בנחת. (טו) *ומשמע מזה האם לא גמרו גם סוף אכילה ביחד, כגון שבא אחד לאכל אצל שנים אחר שזכרו התחילו לאכל, וגם גמרו סעודתן שלא בזמן אחד, אותן שגמרו מקדם (יז) רשאי לברך בפני עצמן, דעל כל פנים התחלה או גמר בעיני ביחד, ומכל מקום אם המתינו לאחר אכילתם ולא ברכו עד שגמרו גם השלישי לאכל, (יח) חייבין לזמן ואין רשאי לחלק. ואף על גב שלא גמרו ביחד, כל היכי דאי מיתני להו מדי מידי מצי למיכל מינייהו, כמו גמרו בנחת דיינינן להו, וכעין ההיא דריש סימן קצ"ט (סי' א), עין שם: (כ) ומכל מקום אם וכו'. הוא כמו אכל: (כא) בלא קבע. *הינה שלא אכלו בדרך קבע בשיבה ועל שלחן אחד, ואפלו התחילו לאכל בשלשה מתחלת הסעודה ועד סופה: (כב) הוא שפ"ש. *שדרך אכילתו בלא ישיבת קבע, לכך הוא מצטרף בכל גונו: (כג) כל מקום שרשאי לחלק. הינה (יט) *שאכלו השלשה בלא קביעות, (ס) וכן בעשרים או בששה, אף שעל פי דין רשאים לחלק מכל מקום עדיף טפי שלא לחלק: (כד) עדיף טפי לזמן. עין

שער הציזון

קצ"ה (סי' יד): (ד) חיי אדם (שם) והגר"ז (שם). ואף שברוך החיים (שם) מפליג עוד יותר דצריך לשמע דנקא כל ברפת המזון, מפל מקום די לנו להקל נגד המחבר (י) באינם יכולין לשמע עד הן, מאחר שגם הדרכי משה (אות ג) שהשיג עליו הורה לו אחר כך בסימן קצ"ה (בשרי ע"ג) וסתם כדבריו (י): ב (טו) אף דשם איירי לענין ברפת המוציא יטו, הוא הדין לענין ברפת המזון, ויבטו שהספימו הפוסקים דכל הדין דקביעות המפרך שם שדין גם לענין זמון: (טז) ט"ז (סק"ה). ואף דאלה רבה (סק"ה) תהר שלום (סק"ה) מפקפקין בדבריו יטו, תהדר משה (סק"ה) ומאמר מרדכי (סק"ה) ומחצית השקל (סק"ה) ונתייב אדם (ח"א כלל מה ס"ב) ומגן גבורים (אף המגן סק"ה) הסכימו יטו להש"ו: (יז) ומכל מקום לכתחלה מצוה להמתין ולהצטרף ביחד לזמון, וכדלעיל בסעיף א' יטו: (יח) פן מוכח מבאר הגולה דברב המתחיל אפלו (י): (יט) כי קאי אדסקיף ליה (יח"א): (כ) פן מבאר בדרוכי משה (אות ב) יבטו:

(ס) פן הבינו האלה רבה (סק"ה) ועוד כמה אחרונים בדעתו, ודלא כהפרי מגדים (סי' קצ"ה): (ט) וכן משמע בתוספות רבנו יונה על ברכות ב"ד ג' (ע"א ר"ה שם) במעשה דריש גלותא, וכן בתוספי הרא"ש שם (ר"ה שם) יטו, ואולם כל זה לפרוש שם, אבל לפרוש רש"י (ר"ה שם) דמפרש דהקפדת ריש גלותא הוא משום דעושי חבורות לעצמן יטו, שוב אין ראיה יטו: (י) הש"ו (סק"ה), וכן מסיק באלה רבה (סק"ה) [אמנם כמגן אברהם סוף סעיף קטן ד' משמע דהוא סובר כהרמב"ם משה (אות ב) יטו], וכן משמע קצת בהרמב"ם (פ"ה ה"ב) יטו שכתב שיש להם לחלק יטו, ומשמע דאפלו מצוה מן המבחר ליפא שלא לחלק. ועין בשיטה מקובצת שם (ר"ה הכי גרסין) מה שכתב בשם הרמב"ם יטו: (יב) עולת תמיד (סק"ד) וש"נ"י נקנת הגדולה (הב"ב סק"ה) ואלה רבה (סק"ה): (יג) בית יוסף (ר"ה ומה"ה): (יד) מגן אברהם (סק"ד) ואלה רבה (סק"ה) ודרך החיים (דין צדקה לזמן ס"ב) ונתייב אדם (ח"א כלל מה ס"ב) והגר"ז בסימן

הלכות ברכת המזון סימן קצג

[ג] ומשום ששיטת הדרכי משה שמצוות זימון היא מהמזמן יוציא את כולם בכל ברכת המזון, וסבירא ליה להדרך ההיים שאף שדיעבד אינו מעכב מ"מ כיון לכתחילה צריך לשמוע כל ברכת המזון עדיף לקיים דין זה לכתחילה בזימון של ג' מלומן בשם.

[ד] הסובר שרק ברכת נברך מעכב שישמעו, ולשיטתו כל שיכולים לשמוע ברכת נברך אסור להם להתחלק [אף שאינם שומעים ברכת הזון מפני שהם מפסידים זימון בעשרה, ואנן מקילינן שכל שאינם שומעים ברכת הזון ראויים להתחלק.

[טו] שדי לשמוע ברכת נברך, ומכיון שלא בירא לן דעת הדרכי משה, די לנו לומר שמעכב לשמוע מהמזמן ברכת הזון, שלזה מצינו מקור בגמרא (מ"ג במי שמפסיק באמצע סעודתו שיש לו להפסיק עד ברכת הזון לדעת רוב ששת שפסק הרמ"א נמי כ"ט כמותו, אבל אין לנו להכריע שמעכב לשמוע את כל ברכת המזון, [וראה בהערות למשנ"ב (קט"ז) שנתבאר באורך טעם ההכרעה שבדיעבד די לשמוע רק עד הזון].

ליקוטי פוסקים פסקי הזו"א

ס"ק יז שלא יצאו כלל ידי חובת זימון מדינת. אולם דעת המו"ל (סי' לא קט"ז) שזימון של עשרה אינו נכריע לשמוע ברכת הזון מפי המזמן, ודי צנח שצומעין ממנו נכרך וכו'.

מצוה אחרת ל"ה. וממה שמבואר כאן בשו"ע שמותר לבטל זימון בעשרה אין ראייה, שהשו"ע מדבר במי שאינו יכול לשמוע ברכת הזימון מהמזמן, שבעל כרחו אינו יכול לקיים מצוות זימון בעשרה, ולכך מותר לו לזמן בשלשה ל"ה. ופוסק דע"ל כל פנים כשלא נשארו עשרה מב'לעדם בודאי אסור לצאת אפילו לדבר מצוה לפי שעל ידי הליכתם יבטל לגמרי זימון בשם, ואין להתיר דבר זה מפני מצוה אחרת. ומכל מקום אם צורך הליכתם הוא מצוה דאורייתא אפשר דיש להקל לבטל זימון בשם בכל גוונא. ועיין בפרי מגדים שמסופק בכוונת המגן אברהם אם התיר לבטל זימון בשם רק בשביל מצוה דאורייתא או גם בשביל מצוה דרבנן.

ס"ק יז

אבל אם היו יכולים לשמוע ברכת הזימון, אף שאינם יכולים לשמוע ברכת הזון מהמזמן לא היו רשאין לחלק, וכנ"ל בסעיף קמ"ג. והיינו משום שלדעת השו"ע ברכת הזימון הוא רק אמירת נברך וכו' ועניית ברוך וכו', אבל ברכת המזון יכול כל אחד לברך לעצמו. והאחרונים חולקים על זה, משום דנדי דקיימא לן בסיומן קפ"ג דהאידינא שאין יכולים לכוון לדברי המברך מברכין כל אחד מהמסובין כל הברכת המזון בלחש, ואינם יוצאים בשמיעת הברכה מהמזמן, מכל מקום צריכים לשמוע היטב גם לדברי המברך, ולומר עמו בלחש כל מלה ומלה, ולענות אמן על כל ברכה וברכה, שמצוות זימון אינה רק אמירת נברך וכו' אלא שצריכים לברך את כל הברכת המזון יחד עם המזמן,

ועל כל פנים עד הזון את הכל בודאי צריכים להאזין גם לדברי המברך, דעד שם הוא נחשב חלק מברכת הזימון. והיינו שהאחרונים חולקים על השו"ע בשני דברים, א' שלדעתם עיקר מצוות זימון הוא שיברכו כל הברכת המזון יחד עם המזמן, דהיינו שיאמרו עמו מלה במלה בלחש ויקשיבו לקולו. ב' שיברכת הזימון אינה רק נברך וכו' אלא עד הזון את הכל. ומטעם זה אם לא שמעו מפי המזמן ברכת הזון אף דיעבד לא יצאו, שהרי לא שמעו ברכת הזימון, ולכתחילה אמנם יש להם לברך עמו כל ברכת המזון, אך בדיעבד מקילינן שדי במה שברכו עמו ברכת הזון, ואם כן אף אם יכולים לשמוע ברכת זימון היינו נברך וכו' מפי המברך, כל שאין יכולין לשמוע מלה במלה מפי המברך עד הזון את הכל מוטב להם ליחלק וכו'. [וראה בהערה שנתבאר ביתר ביאור מחלוקת השו"ע והאחרונים בענין מצוות הזימון] ל"ה.

כתבו האחרונים היכא שיש מסכה גדולה שיש שם הרבה בני אדם ואינם רוצים לחלק אלא לברך יחד ברוב עם, יש ליתן לברך ברכת הזימון למי שקולו חזק, כדי שישמעו כל המפויים וכנ"ל.

סעיף ב

הקדמה: מבואר בגמרא (מ"ג) שעשרה בני אדם שהיו מהלכים בדרך ואוכלים ביחד אינם רשאים להוציא אחד את השני בברכת המזון ואינם מצטרפים לזימון, לפי שאינם מצורפים יחד באכילתם, שבכדי שיהיו מצורפים באכילתם צריך או שיסבו לאכול יחד [-שההסכה מורה על אכילה קבועה], או שיזמינו את עצמם לאכול יחד במקום מסוים, ואז הם מצטרפים

ציונים והערות

המזמינים יחד יכולים לברך ברכת המזון כל אחד לעצמו שהרי ברכת הזימון היא רק נברך. והוסיף עוד דבזה אפילו רב ששת מורה, שדוקא במי שמפסיק לענות באמצע סעודתו סובר רב ששת שיש לו להפסיק עד הזון כדי שיהא ניכר שזומנין עליו, אבל כשכולם מזמינים ומברכים יחד די שישמעו נברך מהמזמן, ויכולים לברך אף ברכת הזון כל אחד לחוד, שהרי לכו"ע ברכת הזימון היא רק נברך וכו'.

דהזו"א (סי' נ"א) ובהמשנה ברורה (ע"ב סק"ט) דכשמפסיק באמצע סעודתו לזימון בעשרה לכו"ע די במה שמפסיק לשמוע נברך וכו' ואינו צריך להפסיק עד הזון, ואם כן כיון שמדובר כאן בזימון בעשרה יצאו ידי חובתם אף אם לא ישמעו ברכת הזון מהמזמן. [ולדעת החו"א רק בזימון של שלשה מעכב לשמוע מהמזמן ברכת הזון].

לט. לצי"ל במשנ"ב (פ"ב) הובא מח' במקום שיש עשרים האם מן המוכרח שלא לחלק, או ששקולים הם, ולכאורה מדברי המג"א אלו מוכח דס"ל כדעת הדרכי משה שם שראוי לזמן יחד ברוב עם, דאל"כ אין צריך להדר אחר מי שקולו חזק, ודי שיתחלקו לקבוצות של י"י, וכך זמנו כולם בשם וגם ישמעו ברכת הזימון בלא חשש ואף יש בכך הידרו שלא ריבוי ברכות, וזה מש"כ בשעה"צ (פ"ק) שמדברי המג"א אלו [כדאיתא שם סוף סק"ד] מוכח דס"ל כהד"מ ולא כהט"ו. אמנם בשו"ת עטרת שלמה (ל"א סי' א) כתב דאף המג"א ס"ל כהט"ו והא דהצריך לזמן ע"י מי שקולו חזק היינו כדי שלא יחלקו לג' ג' שימנעו מלומן בשם, אבל אם יחלקו ל' י' שלא יפסידו מעלה זו, ליכא חשש כיון שגם זה נחשב לרוב עם ויש בזה גם ריבוי ברכות [עיי"ש שהוכיח מדברי הטוגיא כדעת הט"ו].

מ. בגמרא שם לא כתוב מפורש שאינם מצטרפים לזימון, אך כיון שמבואר שאינם רשאים להוציא אחד את השני בעל כרחך שאינם מצטרפים לזימון, שהרי ב' דינים אלו תלויים אחד בשני [כמו שנתבאר בהקדמה לסימן זה].

מא. ואז אפילו אוכלים בלא הסיבה נחשבים מצורפים באכילתם.

מע), אף על גב דמפיק נפשיהו מידי זמון של הזכרת השם וכי הדר מזמן ריש גלותא בהזכרת השם לאו אינהו נפקי ביה. מבואר שריש גלותא זימן בהזכרת השם, אלא שהם הפקיעו עצמם מלומן בשם.

לו. בפרי מגדים (ל"א ק"י) מסתפק בכוונת המגן אברהם האם מותר לחלק גם לצורך מצוה דרבנן או רק בשביל מצוה דאורייתא מותר לבטל זימון בעשרה, ולפי צד זה מוכינים דברי המגן אברהם, דכיון שמצוות זימון בעשרה אינה מן התורה [לרוב הפוסקים] מותר לבטלה בכדי לקיים מצוה אחרת. וראה במשנה ברורה להלן.

לז. אולם מדברי המגן אברהם משמע שהוכחתי היא ממה שהותר להם להתחלק לג' אף שיכולים להתחלק לעשרה, אלא שיקפיד עליהם בעל הבית, ואילו היה מצוות זימון בעשרה מצוה גמורה מה איכפת לן שיקפיד בעל הבית עליהם, אלא משמע שמצוות כבוד הבעה"ב דוחה ענין זימון בעשרה, ואם כן הוא הדין שאר מצוות [אך במגן אברהם (פ"ק) הביא דברי הרשב"א שכתב לבאר בזה משום דגדול כבוד הבריות שדוחה לא העשה. ולפי זה אין ראייה לשאר מצוות, אלא דהרשב"א בתחילת דבריו כתב שחשו שיקפיד עליהם בעל הבית ולא משום כבוד הבריות, ולפי זה משמע שגם בשאר מצוות הדין כן].

לח. בגמרא (נככות מו.) אמרינן: עד היכן ברכת הזימון, רב נחמן אמר עד נברך, רב ששת אמר עד [סוף ברכת] הזון. ופירשו ההוס' (ע"ב ע"ד) והרא"ש (סי' י"ט) שהגמרא מדברת במי שמפסיק באמצע סעודתו לעניית זימון, ונחלקו האמוראים עד היכן יש לו להפסיק, האם די שיפסיק לשמוע מהמזמן נברך וכו' ולענות ברוך וכו', או שצריך להקשיב עד סוף ברכת הזון. והוסיפו התוס' והרא"ש שבודאי ברכת הזון אינה מברכת הזימון שהרי אף היחיד אומרה, אלא דלענין זה שצריך להפסיק עד סוף ברכת הזון קרי לה בגמרא ברכת הזימון. והטעם שיש להפסיק עד ברכת הזון לרוב ששת, הוא משום שכיון שנברך לחוד אינה ברכה, אם לא יפסיק גם לברכת הזון אינו ניכר שהוא מצטרף לזימון. והבית יוסף (סי' ר' ד"ה וע"ה) הרמ"ב (פ"ק) פסק כרב נחמן שברכת הזימון היא עד נברך. ועל פי זה כתב (בסימן קפ"ג ד"ה וכן י"ג ללמוד, ונסימן ק"ג ד"ה ומיהו) דשלשה

הלכות ברפת המזון סימן קצג

ט התנות מימיו
פרק ה' אות
ח מההיא דברכות
י' (ע"א) י' ברכות
שם. כ' הרא"ש
שם יפ"ו סי' סז.
ל' הרא"ש שם יפ"ו
א' רובנו ירוקם
(הריב סי' ח"ו).

עד עשרה. ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים, כיון שנתחילו בהזכרת השם, הגהה: דאז (י) יכולים לחלק אם ירצו. ונראה לי שהוא הדין בששה (יא) אינן מחייבים לחלק, רק אם ירצו נחלקים. *ומצוה לחזור (יב) אחר עשרה. *ומיהו אם היו רבים מספים יחד ואינם יכולים (יג) לשמע ברפת (ג) הזמון מפי המברך, (יד) ואינם רשאים לחלק לחבורות של עשרה, מפני שיצטרכו לברך (טו) בקול רם וישמע בעל הבית (טז) ויקפיד עליהם, יכולים לחלק לחבורות של (ז) שלשה ושלשה ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית. יונה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת זמון, שהרי אינם יכולים לשמע מפי המברך: ב *לאפלו לא הקבעו מתחלה כלם לאכל יחד, אלא (יה) שהשנים קבעו ואחר כך בא השלישי וקבע עמהם, או שאחד קבע תחלה ואחר כך קבעו השנים עמו, אינם רשאים לחלק כיון שהם קבועים יחד (יט) בגמר האכילה. (כ) ומכל מקום אם יאכל עמהם (כא) בלא קבע רשאים לחלק, אלא אם כן (כב) הוא שמש. הגהה: *ומכל מקום, אפלו (כג) כל מקום שרשאי לחלק, (כד) *עדיף טפי לזמן משום דברב עם

באר היטב

לכרך למי שקולו חזק וישמעו כל המסבין, דברב עם הדרת מלך. מגן אברהם (סק"ד): (ד) שלשה שלשה. וכל שכן אם צריכים ללכת לדבר מצוה שרשאי לחלק

שגם הוא נחתיב בזמון. כתב הב"ח (סי' קצ"ב סי' א), יש אומרים שאף על שבעה מיני מזמון, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה על שבעה מינים: (ג) הזמון. ולכתחלה יתנו

באר הגולה

*ומכ"ח (סי' כ"ב) בסימן זה ולכוש בסימן קצ"ט (סי' י"ד) משמע שלא כדרכיו: ב * עדיף טפי לזמן. *ענין במשנה ברורה (סי' כד). וגם בבאר הגולה משמע דלפי מה שפסק המחבר מקדם דאפלו בבא השלישי בעת גמר

משנה ברורה

לא יצא ידי חובתו, שגם הוא נחתיב בזמון: (י) יכולים לחלק. עשרה לכאן ועשרה לכאן, ונמצא שכלם זמנו בשם: (יא) אינן מחייבין לחלק. *הינה דלא אמרינן טוב יותר להתחלק כדי להרבות בברכות. ועין בדרך משה (אות ב) שדעתו דאדרבה שמיצוה מן

המבחר שלא להתחלק, בין בעשרים (ס) ובין בששה, (ט) משום דברב עם הדרת מלך, רק דמדינא אין אסור בדרך אם יתחלקו. (י) ויש שחולקים על זה, וסבירא להו כיון שיש בכל פת גם כן מקצת רב עם, וגם נחלקים מצות ברפת זמון בכל חד וחד, *ולחכי שקולים הם ויכול לעשות כמו שירצה אפלו לכתחלה: (יב) אחר עשרה. *כדי שיהיו יכולים לברך בשם. ועין (יג) באחרונים דאפלו אם הם שבעה, מצוה לחזור אחר עוד שלשה, ועין במה שכתבנו לעיל בסעיף קטן ז': (יג) *לשמע ברפת הזמון. דאם היו יכולין לשמע ברפת זמון מפי המזמון, (יט) אף דכל ברפת המזון אינם יכולין לשמע מרחוק, לא היו רשאים לחלק על שלשה שלשה, אלא ישמעו ברפת זמון מפי המזמון, *וברפת המזון יבטלו כל אחד בפני עצמו בלחש, וכמבאר לעיל סימן קפ"ג סעיף ז': (יד) ואינם רשאים וכו'. דאם היו יכולין לחלק לעשרה עשרה, לא היו רשאים לחלק לחבורה של שלשה כדי שלא יפסידו מלהזכיר הזמון בשם: (טו) בקול רם. כדי להשמיע ברפת הזמון לכל העשרה: (טז) ויקפיד עליהם. במה שעושים חבורות לעצמן, *והוא הדין אם צריכין ללכת לדבר מצוה ואין להם שהות להמתין, שתתבטל המצוה, שרשאי לחלק לשלשה שלשה, כן כתב המגן אברהם (סק"ד). ובח"י אדם (ח"א כלל מה סי' ט"ו) מגמגם בזה, ופוסק דעל כל פנים כשלא נשארו עשרה בלעדם, בודאי אסור לצאת אפלו לדבר מצוה. ומכל מקום אם הוא מצוה דאורייתא אפשר דיש להקל בכל גונו, ועין בפרי מגדים (ח"א סק"ד): (יז) ברפת זמון שהרי וכו'. *אבל אם היו יכולין לשמע ברפת זמון לא היו רשאים לחלק, וכנ"ל בסעיף קטן י"ג. (יח) והאחרונים חולקים על זה, משום דנהי דקיימא לן בסימן קפ"ג (סי' י"ד) דהאידיןא מברכין כל אחד מהמסבין כל הברפת המזון בלחש, מכל מקום צריכין לשמע היטב גם לדברי המברך ולומר עמו בלחש כל מלה ומלה ולענות אמן על כל ברכה וברכה, ועל כל פנים עד הן את הפל בודאי צריכין להאזין גם לדברי המברך, דעד שם הוא ברפת הזמון דלמקצת בסימן ר' (סי' ב) בהג"ה. ואם כן אף אם יוכלין לשמע ברפת זמון מפי המברך, על שאין יכולין לשמע מלה במלה מפי המברך (י) עד הן את הכל, מוטב להם לחלק שלשה שלשה ולברך בלא שם, ממה *שלא יצאו ידי חובת זמון מדינא. *כתבו האחרונים, היכי שיש מסבה גדולה יש לתן לברך ברפת הזמון למי שקולו חזק, כדי שישמעו כל המסבין וכנ"ל: (יח) שהשנים קבעו. *קביעות נקרא פשיטתים ואוכלים על שלחן אחד או במפה אחת, אפלו כל אחד אוכל מפקרו, (טו) וכמבאר לעיל בסימן קס"ז סעיף י"א. *ועין לעיל שם בסעיף י"א בבאר הגולה דדעתו שם דבעל הבית עם בני ביתו שישבו לאכל הני קביעות, ומצטרפי אפלו בלא שלחן אחד: (יט) בגמר האכילה. *חל עליו חובת זמון על ידי זה שאכלו לבסוף בנחת. (טו) *ומשמע מזה האם לא גמרו גם סוף אכילה ביחד, כגון שבא אחד לאכל אצל שנים אחר שפכר התחילו לאכל, וגם גמרו סעודתן שלא בזמן אחד, אותן שגמרו מקדם (י) רשאי לברך בפני עצמן, דעל כל פנים התחלה או גמר בעיני ביחד, ומכל מקום אם המתינו לאחר אכילתם ולא ברכו עד שגמרו גם השלישי לאכל, (יח) חייבין לזמן ואין רשאי לחלק. ואף על גב שלא גמרו ביחד, כל היכי דאי מיתיהו להו מידי מצי למיכל מיניהו, כמו גמרו בנחת דיינינן להו, וכעין ההיא דריש סימן קצ"ד (סי' א), עין שם: (כ) ומכל מקום אם וכו'. הוא כמו אכל: (כא) בלא קבע. *הינה שלא אכלו בדרך קבע בישיבה ועל שלחן אחד, ואפלו התחילו לאכל בשלשה מתחלת הסעודה ועד סופה: (כב) הוא שפיש. *שדרך אכילתו בלא ישיבת קבע, לכך הוא מצטרף בכל גונו: (כג) כל מקום שרשאי לחלק. הינה (י) שאכלו השלשה בלא קביעות, (כ) וכן בעשרים או בששה, אף שעל פי דין רשאים לחלק מכל מקום עדיף טפי שלא לחלק: (כד) עדיף טפי לזמן. עין

שער הציזון

קצ"ה (סי' י): (ד) חיי אדם (שם) והגר"ז (שם). ואף שברוך החיים (שם) מפליג עוד יותר דצריך לשמע דנקא כל ברפת המזון, מפל מקום די לנו להקל נגד המחבר (י) באינם יכולין לשמע עד הן, מאחר שגם הדרכי משה (אות ג) שהשיג עליו הורה לו אחר כך בסימן קצ"ה (בשער סי' ג) וסתם כדבריו (י): ב (טו) אף דשם איירי לענין ברפת המוציא יטו, הוא הדין לענין ברפת המזון, ויבטו שהספימו הפוסקים דכל הדין דקביעות המכר שם שישן עם הדין גם לענין זמון: (טז) ט"ז (סק"ד). ואף דאלה רבה (סק"ד) תהר שלום (סק"ד) מפקפקין בברכו יטו, תהדר משה (סק"ד) ומאמר מרדכי (סק"ד) ומחצית השקל (סק"ד) וח"י אדם (ח"א כלל מה סי' י) ומגן אברהם (אף המגן סק"ד) הסכימו יטו להש"ו: (י) ומכל מקום לכתחלה מצוה להמתין ולהצטרף ביחד לזמון, וכדלעיל בסעיף א' יטו: (יח) פן מוכח מבאר הגולה דברב המתחיל אפלו (י): (יט) כי קאי אדסקיף ליה (יח"א): (כ) פן מבאר בדרך משה (אות ב) (יב):

(ס) פן הבינו האלה רבה (סק"ד) ועוד כמה אחרונים בדעתו, ודלא כהפרי מגדים (י) (סי' סק"ד): (ט) וכן משמע בתוספות רבנו יונה על ברכות ב"ד ג' (ע"א ר"ה שם) במעשה דריש גלותא, וכן בתוספי הרא"ש שם (ר"ה שם) יטו, ואולם כל זה לפרוש שם, אבל לפרוש רש"י (ר"ה שם) דמפרש דהקפדת ריש גלותא הוא משום דעושין חבורות לעצמן יטו, שוב אין ראיה יטו: (י) הש"ו (סק"ד), וכן מסיק באלה רבה (סק"ד) [אמנם כמגן אברהם סוף סעיף קטן ד' משמע דהוא סובר כהרמב"ם משה (אות ב) יטו], וכן משמע קצת בהרמב"ם (פ"ה ה"ב) יטו שכתב שיש להם לחלק יטו, ומשמע דאפלו מצוה מן המבחר ליפא שלא לחלק. ועין בשיטה מקובצת שם (ר"ה הכי גרסין) מה שכתב בשם הרמב"ם יטו: (יח) עולת תמיד (סק"ד) וש"נ"י נקטת הגדולה (הב"ב סק"ד) ואלה רבה (סק"ד): (יח) בית יוסף (ר"ה ומה"ח): (יג) מגן אברהם (סק"ד) ואלה רבה (סק"ד) ודרך החיים (דין צדקה לזמון סי' ב) (יח"א כלל מה סי' י) והגר"ז בסימן

הלכות ברכת המזון סימן קצג

ועיין לעיל בביאור הגר"א דרעתו שם דבעל הבית עם בני ביתו שישבו לאכול במקום אחד הוי קביעות - נחשב שאוכלים ביחד ומצטרפי לזימון אפילו בלא שהם אוכלים על שלחן אחד דכיון שלעולם נגררים בני הבית אחר הבעל הבית מצורפים הם באכילתם אף כשלא אכלו על שולחן אחד, כל שאכלו במקום אחד^מ. ונאולם דעת המגן אברהם שאף בעל הבית עם בני ביתו אינם מצטרפים אלא אם הם אוכלים בשולחן אחד, וכמו שכתב בביאור הלכה לעיל (סי' קסו ד"ה אב"ד).

סי' ק יט

הל' עליוהו חובת זימון על ידי זה שאכלו לבסוף ביחד. שהרי גם סוף האכילה מחייב בברכת המזון, ומכיון שבסוף האכילה אכלו יחד נחשב שנקבעו יחד באכילתם ונתחייבו לברך בזימון, ומטעם זה אינם רשאים להתחלק ולברך כל אחד לחוד.

ומשמע מזה הא אם לא גמרו גם סוף אכילה ביחד, כגון שבא אחד לאכול אצל שנים בשולחנם לאחר שכבר התחילו לאכול, וגם גמרו סעודתם שלא בזמן אחד וה"ה כשאתד מהשלשה סיים את סעודתו וסילק דעתו מלאכול קודם שתביריו גמרו לאכול. באופן זה אותן שגמרו מקודם רשאים לברך בפני עצמן ואינם חייבים להמתין כדי לברך יחד ולזמן, דבכדי יהיה צירוף לזימון על כל פנים התחלה של סעודה או גמר הסעודה בעינין ביחד, וא"כ אף שאותם שסילקו עצמם מלאכול ודהיינו שאינם יכולים להוסיף ולאכול כלהלן עדיין לא בירכו, אינם יכולים לזמן עם השלישי. אבל אם רק באמצע הסעודה אכלו יחד אינם מצורפים לזימון^מ. ונמאמת נחשב שלא התחילו לאכול יחד, כתב החיי אדם (מל מה סי' ט) שאם התחילו השנים לאחר שכבר אכל האחד כזית אין כאן התחלה יחד, אבל אם התחילו קודם שגמר הראשון לאכול כזית נחשב שהתחילו יחד^מ. ומכל מקום אין צריך שיגמרו לאכול ממש ביחד, אלא אפילו אם המתינו לאחור אכילתם ולא ברכו עד שגמר גם השלישי לאכול נחשב שגמרו יחד וחייבים לזמן, ואין רשאים

לזימון. וכתבו הראשונים^מ שבזמינו שאין הדרך לאכול בהסיבה, כל שיושבים לאכול בשולחן אחד נחשב כמו הסיבה, ומצטרפים לזימון אף אם לא הזמינו את עצמם תחילה לאכול במקום ההוא. וכתב הרא"ש (פ"ו סי' א) שאפילו אם בתחילת האכילה לא היו מצורפים באכילתם, וכגון שאכל כל אחד על שולחנו, אם בגמר האכילה נקבעו יחד באכילתם^מ [כגון בזמינו, כשכאו כולם לאכול בשולחן אחד] מצטרפים הם לזימון, ואינם רשאים לברך כל אחד בפני עצמו.

שו"ע

אפילו לא הוקבעו [ונצטרפו^מ] מתחילה [מתחילת הסעודה] לאכול כולם יחד, אלא שהשנים קבעו - נצטרפו יחד באכילתם [על שולחן אחד] ואחר כך באמצע סעודתם בא השלישי וקבע ונצטרף לאכול עמהם וכו' והיינו שבא לאכול בשולחנם, או שאחד קבע תחילה - התחיל לאכול בתחילה ואחר כך קבעו השנים לסעוד עמו בשולחנו. נצטרפו לזימון ואינם רשאים לחלק לברכת המזון, ולברך כל אחד בפני עצמו, כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה וקביעות זו מצרפת אותם לזימון, אם כן כבר נתחייבו בזימון ואינם רשאים ליפטר מזה.

הג"ה

ומכל מקום אפילו כל מקום שרשאים לחלק כגון שלא אכלו בשולחן אחד, שאין מחוייבים בזימון. עדיף טפי לזמן משום שבזה שהם מברכים יחד הם מקיימים מה שכתוב (משל י' ה) ברב עם הדרת מלך.

סי' ק יח

קביעות נקרא כשיושבים ואוכלים על שולחן אחד, או כשאינם אוכלים על השולחן אם הם אוכלים במפה אחת, שבאופנים אלו נחשב שהם אוכלים יחד אפילו כל אחד אובל מבכרו, וזהו כוונת השו"ע שאם קבעו יחד בגמר הסעודה חייבים בזימון, דהיינו שאכלו על שולחן אחד.

ציונים והערות

אף בלא הסיבה, משום שכל בני הבית נגריים אחד בעל הבית. ונחלקו המגן אברהם והגר"א מה הדין בזמן הזה שאין צריך הסיבה אלא הכל תלוי במה שאוכלים על שולחן אחד, האם בעל הבית עם בני ביתו אינם צריכים לאכול על שולחן אחד, ודי שיאכלו במקום אחד [כן דעת הגר"א], או שגם בעל הבית ובני ביתו אינם מצורפים אלא כשאכלו על שולחן אחד, והטעם לזה ביאר במגן אברהם דכיון שיש להם בביתם שולחן שכולם יכולים לאכול עליו ואף על פי כן אוכל כל אחד בשולחן אחר הרי זה הוכחה שאין דעתם לאכול יחד, ולכך אינם מצטרפים. ומתבאר מהאמור שאם בעל הבית עם בני ביתו אוכלים בשני שולחנות מפאת חוסר מקום לכולי עלמא הם מצטרפים.

מו. לפי שאין זה נחשב קביעות במה שאוכלים באמצע הסעודה יחד. ומקור דין זה הוא בט"ז (סק"ו) בשם התוספות (מה. ד"ה שלשה) שלמדו כן מהירושלמי.

מח. מקור דברי החיי אדם שהתחלה תלויה בכזית, הוא מדברי תוס'

מב. תוס' (מנ: ד"ה סק"ט), רא"ש (פ"ו סי' ג), והובאו דבריהם בשולחן ערוך לעיל (סי' קסו מ"ב).

מג. כך הוא לשון הרא"ש. ובבית יוסף הביא שבהגהות מיימוני (פ"ה ד"ה שלשה) כתב ששלשה שלא קבעו עצמם לאכול יחד אלא כל אחד בא שם במקרה וישב, אין חייבים בזימון. וכתב הבית יוסף שזה שלא כדעת הרא"ש, שהרי לשיטתו שאין צריך שיהיו קבועים מתחילת האכילה יחד גם באופן זה מצטרפים, דאף שכל אחד בא במקרה אך סוף סוף בגמר אכילתם הם קבועים יחד.

מד. במשנה ברורה (סי' ק"י) פירש שקביעות נקרא כשהם אוכלים על שולחן אחד.

מה. בן מבואר בביאור הלכה לעיל (סי' קסו ד"ה אב"ד).

מו. שורש מחלוקתם הוא, שבזמן התלמוד לא היה נחשב קביעות רק כשאוכלים בהסיבה יחד, ואין די שיאכלו בשולחן אחד, [כמו שביאר בשו"ע (סי' קסו מ"ב)]. ומבואר בירושלמי [הובא בבית יוסף (סג ד"ה ומ"ש נעני ועל המס)] דבעל הבית עם בני ביתו נחשבים מצורפים שולחן אחד.

[טז] דלכתחילה אין לאחד להרעיא את חבריו בברכת המוציא רק כשנקבעו לאכול סעודתם יחד, ומבואר שם (מק"מ קט) שקביעות יחד נקרא כשאוכלים על שולחן אחד.

[יז] שמקור דבריו שצריך התחלה או גמר הוא מדברי תוס' (מה. ד"ה שלשה) בשם הירושלמי, וכתב האליה רבא דאנן לא קיימא לן כפירוש התוס' בירושלמי, אלא כמו שכתב הרא"ש בפירוש הירושלמי, ולשיטתו אין מקור שצריך דוקא התחלה או סוף, ויתכן שגם אם אכלו באמצע הסעודה מצטרפים. וביאור הדברים הוא:

שהירושלמי מקשה על מה ששינוי במשנתנו (מה) שלשה שאכלו יחד חייבים לזמן, הכא את אמרת חייבים בזימון, והכא את אמרת אין רשאים לחלק, כלומר שבמשנה להלן (ה) איתא שלשה שאכלו יחד אין רשאים לחלק. ונחלקו הראשונים כביאור קושית הירושלמי, שהתוס' פירש שקושיתו היא שיש סתירה במשנה, לפי שמשלשון אין רשאים לחלק משמע שאם גמרו סעודתם יחד אינם רשאים להתחלק ולברך ברכת המזון כל אחד לחוד, אך רשאים הם לגמור סעודתם אחד קודם השני ואז אינם צריכים לברך יחד, ומאידך מלשון חייבים לזמן משמע שכבר נתחייבו בזימון ואף אם יגמרו אחד לפני השני אינם רשאים להתחלק, ועל פי זה פירוש שהירושלמי מתרץ שאם התחילו כזית ראשון יחד חייבים לזמן, ואפילו גמרו סעודתם אחד קודם השני, ואם לא התחילו כזית ראשון יחד, רשאים הם לגמור אחד בלא השני, אלא שאם הם גמרו יחד אין רשאים לחלק, ולפי זה מבואר שצריך או התחלה או גמר ביחד.

אבל הרא"ש מפרש קושית הירושלמי שנתקשה שהמשנה כתבה פעמיים אותו הדין שלשה שאכלו יחד חייבים לזמן, ומתרץ שבמשנה ראשונה דוקא גמר, דעיקר כוונת הירושלמי לומר שהמשנה השניה השמיענו דאין צריך דוקא התחלה יחד, וזהו שהשיג האליה רבא על הט"ז שלהרא"ש אין הכרח לדברי תוס', וכיון שהשמיט השולחן ערוך את דברי תוס' שצריך התחלה או גמר, ולדעתם אף השו"ע רמז לזה במה שכתב: כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה. [וט] דאיתא שם שמצוה לחזור אחר זימון. [כז] שכתב שמקור הדין שמצטרפים בגמר הסעודה הוא ממה שמבואר בגמרא (מ. שאם אכלו שנים יחד ובא אחד לסעוד בשולחנם לאכול, א אם עדיין יולדים הם לאכול מעט הוא מצטרף עמם. ומוכח שגמר סעודה המוכר כאן בדברי השו"ע הוא לאו דוקא שאכלו ממש יחד, אלא כל שעדיין לא בירכו על סעודתם ואם יביאו להם לאכול הם יאכלו הרי זה כמי שעדיין לא גמרו סעודתם.

הלכות ברפת המזון סימן קצג

צז. (א) באר הגולה

ט התנות מימיו
פרק ה' אות
ח מההיא דברכות
י' (ע"א) י' ברכות
שם. כ' הרא"ש
שם י"ב י"ב סו.
ל' הרא"ש שם י"ב
א' רובנו ירוקם
(הריב טו י"ד).

עד עשרה. ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים, כיון שנתחילו בהזכרת השם, הגהה: דאז (י) יכולים לחלק אם ירצו. ונראה לי שהוא הדין בששה (יא) אינן מחייבים לחלק, רק אם ירצו נחלקים. *ומצוה לחזור (יב) אחר עשרה. *ומיהו אם היו רבים מספים יחד ואינם יכולים (יג) לשמע ברפת (ג) הזמון מפי המברך, (יד) ואינם רשאים לחלק לחבורות של עשרה, מפני שיצטרפו לברך (טו) בקול רם וישמע בעל הבית (טז) ויקפיד עליהם, יכולים לחלק לחבורות של (ז) שלשה ושלשה ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית. יונה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת זמון, שהרי אינם יכולים לשמע מפי המברך: ב *לאפלו לא הקבעו מתחלה כלם לאכל יחד, אלא (יה) שהשנים קבעו ואחר כך בא השלישי וקבע עמהם, או שאחד קבע תחלה ואחר כך קבעו השנים עמו, אינם רשאים לחלק כיון שהם קבועים יחד (יט) בגמר האכילה. (כ) ומכל מקום אם יאכל עמהם (כא) בלא קבע רשאים לחלק, אלא אם כן (כב) הוא שמש. הגהה: *ומכל מקום, אפלו (כג) כל מקום שרשאי לחלק, (כד) *עדיף טפי לזמן משום דברב עם

באר היטב

לכרך למי שקולו חזק וישמעו כל המסבין, דברב עם הדרת מלך. מגן אברהם (סק"ד): (ד) שלשה שלשה. וכל שכן אם צריכים ללכת לדבר מצוה שרשאי לחלק

שגם הוא נחתיב בזמון. כתב הב"ח (סי' קצ"ב ס"א), יש אומרים שאף על שבעה מיני מזמון, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה על שבעה מינים: (ג) הזמון. ולכתחלה יתנו

באר הגולה

והמב"ח (סי' קצ"ב) וכלב בסימן קצ"ט (סי' קצ"ט) משמע שלא כדבריו: ב * עדיף טפי לזמן. *ענין במשנה ברורה (סי' כד). וגם בבאר הגולה משמע דלפי מה שפסק המחבר מקדם דאפלו בבא השלישי בעת גמר

משנה ברורה

לא יצא ידי חובתו, שגם הוא נחתיב בזמון: (י) יכולים לחלק. עשרה לכאן ועשרה לכאן, ונמצא שכלם זמנו בשם: (יא) אינן מחייבין לחלק. *הינה דלא אמרינן טוב יותר להתחלק כדי להרבות בברכות. ועין בדרוכי משה (אות ב) שדעתו דאדרבה שמיצוה מן המבחר שלא להתחלק, בין בעשרים (ס) ובין בששה, (ט) משום דברב עם הדרת מלך, וסבירא להו כיון שיש בכל פת גם כן מקצת רב עם, וגם נחלקים מצות ברפת זמון בכל חד וחד, ויולתכי שקולים הם ויכול לעשות כמו שירצה אפלו לכתחלה: (יב) אחר עשרה. *כדי שיהיו יכולים לברך בשם. ועין (יג) באחרונים דאפלו אם הם שבעה, מצוה לחזור אחר עוד שלשה, ועין במה שכתבנו לעיל בסעיף קטן ז': (יג) לשמע ברפת הזמון. דאם היו יכולין לשמע ברפת זמון מפי הזמון, (יט) אף דכל ברפת המזון אינם יכולין לשמע מרחוק, לא היו רשאים לחלק על שלשה שלשה, אלא ישמעו ברפת זמון מפי הזמון, *והברפת המזון יברכו כל אחד בפני עצמו בלחש, וכמבאר לעיל סימן קפ"ג סעיף ז': (יד) ואינם רשאים וכו'. דאם היו יכולין לחלק לעשרה עשרה, לא היו רשאים לחלק לחבורה של שלשה כדי שלא יפסידו מלהזכיר הזמון בשם: (טו) בקול רם. כדי להשמיע ברפת הזמון לכל העשרה: (טז) ויקפיד עליהם. במה שעושים חבורות לעצמן, *והוא הדין אם צריכין ללכת לדבר מצוה ואין להם שהות להמתין, שתתבטל המצוה, שרשאי לחלק לשלשה שלשה, כן כתב המגן אברהם (סק"ד). ובת"י אדם (ח"א כלל מה ס"ט) מגמגם בזה, ופוסק דעל כל פנים כשלא נשארו עשרה בלעדם, בנדאי אסור לצאת אפלו לדבר מצוה. ומכל מקום אם הוא מצוה דאורייתא אפשר דיש להקל בכל גונו, ועין בפרי מגדים (ח"א סק"ד): (יז) ברפת זמון שהרי וכו'. *אבל אם היו יכולין לשמע ברפת זמון לא היו רשאים לחלק, וכנ"ל בסעיף קטן י"ג. (יח) והאחרונים חולקים על זה, משום דנהי דקיימא לן בסימן קפ"ג (סי' קצ"ט) דהאידיןא מברכין כל אחד מהמסבין כל הברפת המזון בלחש, מכל מקום צריכין לשמע היטב גם לדברי המברך ולומר עמו בלחש כל מלה ומלה ולענות אמן על כל ברכה וברכה, ועל כל פנים עד הן את הפל בנדאי צריכין להאזין גם לדברי המברך, דעד שם הוא ברפת הזמון דלמקצת בסימן ר' (ס"ב) בהג"ה. ואם כן אף אם יכולין לשמע ברפת זמון מפי המברך, דעד שם הוא ברפת המברך (יז) עד הן את הכל, מוטב להם לחלק שלשה שלשה ולברך בלא שם, ממה *שלא יצאו כולל ידי חובת זמון מדינא. *כתבו האחרונים, היכי שיש מסבה גדולה יש לתן לברך ברפת הזמון למי שקולו חזק, כדי שישמעו כל המסבין וכנ"ל: (יח) שהשנים קבעו. *קביעות נקרא פשיטתים ואוכלים על שלחן אחד או במפה אחת, אפלו כל אחד אוכל מפקרו, (טו) וכמבאר לעיל בסימן קס"ז סעיף י"א. *ועין לעיל שם בסעיף י"א בבאר הגולה דדעתו שם דבעל הבית עם בני ביתו שישבו לאכל הני קביעות, ומצטרפי אפלו בלא שלחן אחד: (יט) בגמר האכילה. *חל עליו חובת זמון על ידי זה שאכלו לבסוף בנחת. (טו) *ומשמע מזה האם לא גמרו גם סוף אכילה ביחד, כגון שבא אחד לאכל אצל שנים אחר שפכו התחילו לאכל, וגם גמרו סעודתן שלא בזמן אחד, אותן שגמרו מקדם (יז) רשאי לברך בפני עצמן, דעל כל פנים התחלה או גמר בעיני ביחד. ומכל מקום אם המתינו לאחר אכילתם ולא ברכו עד שגמרו גם השלישי לאכל, (יח) חייבין לזמן ואין רשאי לחלק. ואף על גב שלא גמרו ביחד, כל היכי דאי מיתיהו להו מידי מצי למיכל מינייהו, כמו גמרו בנחת דיינינן להו, וכעין ההיא דריש סימן קצ"ט (סי' א), עין שם: (כ) ומכל מקום אם וכו'. הוא כמו אכל: (כא) בלא קבע. *הינה שלא אכלו בדרך קבע בישיבה ועל שלחן אחד, ואפלו התחילו לאכל בשלשה מתחלת הסעודה ועד סופה: (כב) הוא שפיש. *שדרך אכילתו בלא ישיבת קבע, לכך הוא מצטרף בכל גונו: (כג) כל מקום שרשאי לחלק. הינה (יט) *שאכלו השלשה בלא קביעות, (ס) וכן בעשרים או בששה, אף שעל פי דין רשאים לחלק מכל מקום עדיף טפי שלא לחלק: (כד) עדיף טפי לזמן. עין

שער הציזון

קצ"ה (סי' יד): (ד) חיי אדם (שם) והגר"ז (שם). ואף שברוך החיים (שם) מפליג עוד יותר דצריך לשמע דנקא כל ברפת המזון, מפל מקום די לנו להקל נגד המחבר (יז) באינם יכולין לשמע עד הן, מאחר שגם הדרכי משה (אות ג) שהשיג עליו הורה לו אחר כך בסימן קצ"ה (בשרי ע"ג) וסתם כדבריו (יט): ב (טו) אף דשם איירי לענין ברפת הפוציא וכו', הוא הדין לענין ברפת המזון, ויכחו שהספימו הפוסקים דכל הדין דקביעות המזון שם שדין גם לענין זמון: (טז) ט"ז (סק"ד). ואף דאלה רבה (סק"ד) תהר שלום (סק"ד) מפקפקין בברכו וכו', תהר משה (סק"ד) ומאמר מרדכי (סק"ד) ומחצית השקל (סק"ד) ותיי אדם (ח"א כלל מה ס"ב) ומגן גבורים (אף המגן סק"ד) הסכימו וכו' להשו"ז: (יח) ומכל מקום לכתחלה מצוה להמתין ולהצטרף ביחד לזמון, וכדלעיל בסעיף א' וכו': (יח) פן מוכח מבאר הגולה דברב המתחיל אפלו (יט) כי קאי אדסקיף ליה וכו': (כ) פן מבאר בדרוכי משה (אות ב) וכו':

(ס) פן הבינו האלה רבה (סק"ד) ועוד כמה אחרונים בדעתו, ודלא כהפרי מגדים (סי' קצ"ט): (ט) וכן משמע בתוספות רבנו יונה על ברכות ב"ד ג' (ע"א ד"ה שם) במעשה דריש גלותא, וכן בתוספי הרא"ש שם (ד"ה שם) וכו'. ואולם כל זה לפרוש שם, אבל לפרוש רש"י (ד"ה שם) דמפרש דהקפדת ריש גלותא הוא משום דעושין חבורות לעצמן, שוב אין ראיה וכו' (ד' הש"ס (סק"ד), וכן מסיק באלה רבה (סק"ד) [אמנם כמגן אברהם סוף סעיף קטן ד' משמע דהוא סובר כהרמב"ם משה (אות ב) וכו' וכן משמע קצת בהרמב"ם (פ"ה ד"ה) וכן שכתב שיש להם לחלק וכו', ומשמע דאפלו מצוה מן המבחר ליפא שלא לחלק. ועין בשיטה מקובצת שם (ד"ה הכי גרסין) מה שכתב בשם הרמב"ם (יח) עולת תמיד (סק"ד) וש"נ"י נקטת הגדולה (הוב"ב סק"ד) ואלה רבה (סק"ד): (יח) בית יוסף (ד"ה וכו'): (יג) מגן אברהם (סק"ד) ואלה רבה (סק"ד) ודרך החיים (דין צדקה לזמן ס"ב) ותיי אדם (ח"א כלל מה ס"ב) והגר"ז בסימן

הלכות ברכת המזון סימן קצג

[כא] על המבואר בסוף דברי השו"ע שאם אכלו בלא קבע רשאים ליחלק.

[כב] לאפוקי מדעת החולקים שהביא המשנ"ב בס"ק י"א, והמשנ"ב כאן ביאר דברי הרמ"א לפי שיטתו דלעיל.

לִיחַלֵּק ולברך כל אחד בלחוד. ואף על גב שֵׁלֵא גמרו לאכול ביחד, כֵּל היכי דאי מייתי לָהּ מירי מצי לְמִיכָל מינייהו [כל שעדיין יכולים הם לאכול עודמט, אם יביאו להם איזהו מאכל לקינוח], נחשב שעדיין לא סיימו סעודתם, ומטעם זה כמו גמרו ביחד דייגינן לָהּ. ובעין ההיא דריש סימן קצ"ז, עיין שם שנתבאר שם שאם אכלו שנים יחד ולאחר שסיימו את אכילתם בא לשולחנם עוד אדם לסעוד, אם עדיין יכולים הם לאכול איזהו מאכל לקינוח נחשב שעדיין לא סיימו סעודתם והלה מצטרף עמם באכילתו, ומזמנים יחד, אבל אם כבר הסיתו דעתם מלאכול על ידי שאמרו הבה ונברך, או ששבעים הם ואין ביכלתם לאכול עוד, אין הלה מצטרף עמם באכילתו ואינם מזמנים.

בעמידה [כגון כשהם בדרך²]. ואפילו אכלו בישיבה אך לא על שולחן אחד, שאז אין נחשב שאוכלים יחד ואינם מצטרפים לזמון, ואפילו התחילו לאכול יחד בשלשה מתחילת הסעודה עד סופה. וכמבואר לעיל (ס"ק יט) שרק כשאוכלים בישיבה על שולחן אחד נחשב אכילתם לקביעות יחד.

ס"ק כב

שדרך אכילתו של השמש בלא ישיבת קבע, אלא מסתובב הוא בין המסובים לשמש אותם. לְכַךּ הוא מצטרף בכל גזוני דמה שאינו יושב עמהם אין זה משום שאינו מצורף עמם בקביעות יחד, אלא משום שכך הוא דרך אכילתו.

ס"ק כג

שאכלו השלשה בלא קביעות כגון שלא אכלו על שלחן אחדי"א.

ס"ק כא

היינו שלא אכלו בדרך קבע בישיבה אלא אכלו

ביאורי ההלכה

שאינ חיוב זימון אינם רשאים לזמן, ולא כפשטות דברי הרמ"א שמשמע שאם רוצים לזמן רשאים בכל אופן.

ד"ה עדיף

עיין במשנה ברורה שדעת המגן אברהם דכל מקום

ציונים והערות

וכמבואר להלן בסימן קצ"ז (משנ"ע סק"ט).

ג. כמבואר להלן (ס"ג).

נא. לכאורה הוא הדין כשאכל האחד לאחר שהשנים כבר סיימו סעודתם ושבעו מאכילתם.

(כ"ז) בשם הירושלמי שכתבו: ואם אכלו כזית, כלומר שהאחד התחיל קודם חברו בכזית, או אם גמרו סעודתם יחד חייבים לזמן, אבל רשאים לגמור זה בלא זה ולברך. מט. והיינו שאינם שבעים כל כך, ומסוגלים הם לאכול עוד מעט,

הלכות ברפת המזון סימן קצג

ט התנות מימיו
פךק ה' ואת
ח מההיא דברכות
י' (ע"א) י' ברכות
שם. כ' הרא"ש
שם י"ב י"ב י"ב
ל' הרא"ש שם י"ב
א' רובנו ירוקם
(הריב טו י"ד)

עד עשרה. ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים, כיון שנתחילו בהזכרת השם, הגהה: דאז (י) יכולים לחלק אם ירצו. ונראה לי שהוא הדין בששה (יא) אינן מחייבים לחלק, רק אם ירצו נחלקים. *ומצוה לחזור (יב) אחר עשרה. *ומיהו אם היו רבים מספים יחד ואינם יכולים (יג) לשמע ברפת (ד) הזמון מפי המברך, (יד) ואינם רשאים לחלק לחבורות של עשרה, מפני שיצטרכו לברך (טו) בקול רם וישמע בעל הבית (טז) ויקפיד עליהם, יכולים לחלק לחבורות של (ז) שלשה ושלשה ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית. יונה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת זמון, שהרי אינם יכולים לשמע מפי המברך: ב *לאפלו לא הקבעו מתחלה כלם לאכל יחד, אלא (יה) שהשנים קבעו ואחר כך בא השלישי וקבע עמהם, או שאחד קבע תחלה ואחר כך קבעו השנים עמו, אינם רשאים לחלק כיון שהם קבועים יחד (יט) בגמר האכילה. (כ) ומכל מקום אם יאכל עמהם (כא) בלא קבע רשאים לחלק, אלא אם כן (כב) הוא שמש. הגהה: *ומכל מקום, אפלו (כג) כל מקום שרשאי לחלק, (כד) *עדיף טפי לזמן משום דכרב עם

באר היטב

לכרף למי שקולו חזק וישמעו כל המסבין, דכרב עם הדרת מלך. מגן אברהם (סק"ד): (ד) שלשה שלשה. וכל שכן אם צריכים ללכת לדבר מצוה שרשאי לחלק

שגם הוא נחתיב בזמון. כתב הב"ח (סי' קצ"ב סי' א), יש אומרים שאף על שבעה מינין מזמין, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה על שבעה מינים: (ג) הזמון. ולכתחלה יתנו

באר הגולה

ומכ"ח (סי' קצ"ב) בסימן זה ולכוש בסימן קצ"ט (סי' משמע שלא כדבריו: ב * עדיף טפי לזמן. *ענין במשנה ברורה (סי' כד). וגם בבאר הגולה משמע דלפי מה שפסק המחבר מקדם דאפלו כבא השלישי בעת גמר

משנה ברורה

לא יצא ידי חובתו, שגם הוא נחתיב בזמון: (י) יכולים לחלק. עשרה לכאן ועשרה לכאן, ונמצא שכלם זמנו בשם: (יא) אינן מחייבין לחלק. *הינה דלא אמרינן טוב יותר להתחלק כדי להרבות בברכות. ועין בדרוכי משה (אות ב) שדעתו דאדרבה שמיצוה מן

המבחר שלא להתחלק, בין בעשרים (ס) ובין בששה, (ט) משום דכרב עם הדרת מלך, רק דמדינא אין אסור בדרך אם יתחלקו. (י) ויש שחולקים על זה, וסבירא להו כיון שיש בכל פת גם כן מקצת רב עם, וגם נחלקים מצות ברפת זמון בכל חד וחד, ויולתכי שקולים הם ויכול לעשות כמו שירצה אפלו לכתחלה: (יב) אחר עשרה. *כדי שיהיו יכולים לברך בשם. ועין (יג) באחרונים דאפלו אם הם שבעה, מצוה לחזור אחר עוד שלשה, ועין במה שכתבנו לעיל בסעיף קטן ז': (יג) *לשמע ברפת הזמון. דאם היו יכולין לשמע ברפת זמון מפי הזמון, (יט) אף דכל ברפת המזון אינם יכולין לשמע מרחוק, לא היו רשאים לחלק על שלשה שלשה, אלא ישמעו ברפת זמון וכד מפי הזמון, *וברפת המזון יבדלו כל אחד בפני עצמו בלחש, וכמבאר לעיל סימן קפ"ג סעיף ז': (יד) ואינם רשאים וכו'. דאם היו יכולין לחלק לעשרה עשרה, לא היו רשאים לחלק לחבורה של שלשה כדי שלא יפסידו מלהזכיר הזמון בשם: (טו) בקול רם. כדי להשמיע ברפת הזמון לכל העשרה: (טז) ויקפיד עליהם. במה שעושים חבורות לעצמן, *והוא הדין אם צריכין ללכת לדבר מצוה ואין להם שהות להמתין, שתתבטל המצוה, שרשאי לחלק לשלשה שלשה, כן כתב המגן אברהם (סק"ז). ובת"י אדם (ח"א כלל מה ס"ט) מגמגם בזה, ופוסק דעל כל פנים כשלא נשארו עשרה בלעדם, בודאי אסור לצאת אפלו לדבר מצוה. ומכל מקום אם הוא מצוה דאורייתא אפשר דיש להקל בכל גונו, ועין בפרי מגדים (ח"א סק"ז): (יז) ברפת זמון שהרי וכו'. *אבל אם היו יכולין לשמע ברפת זמון לא היו רשאים לחלק, וכנ"ל בסעיף קטן י"ג. (יח) והאחרונים חולקים על זה, משום דנהי דקיימא לן בסימן קפ"ג (סי' דהאידיןא מברכין כל אחד מהמסבין כל הברפת המזון בלחש, מכל מקום צריכין לשמע היטב גם לדברי המברך ולומר עמו בלחש כל מלה ומלה ולענות אמן על כל ברכה וברכה, ועל כל פנים עד הן את הפל בודאי צריכין להאזין גם לדברי המברך, דעד שם הוא ברפת הזמון דלמאן בסימן ר' (ס"ב) בהג"ה. ואם כן אף אם יכולין לשמע ברפת זמון מפי המברך, על שאין יכולין לשמע מלה במלה מפי המברך (יז) עד הן את הכל, מוטב להם לחלק שלשה שלשה ולברך בלא שם, ממה *שלא יצאו כולל ידי חובת זמון מדינא. *כתבו האחרונים, היכי שיש מסבה גדולה יש לתן לברך ברפת הזמון למי שקולו חזק, כדי שישמעו כל המסבין וכנ"ל: (יח) שהשנים קבעו. *קביעות נקרא פשיטתים ואוכלים על שלחן אחד או במפה אחת, אפלו כל אחד אוכל מפקרו, (טו) וכמבאר לעיל בסימן קס"ז סעיף י"א. *ועין לעיל שם בסעיף י"א בבאר הגולה דדעתו שם דבעל הבית עם בני ביתו שישבו לאכל הני קביעות, ומצטרפי אפלו בלא שלחן אחד: (יט) בגמר האכילה. *חל עליו חובת זמון על ידי זה שאכלו לבסוף בנחת. (טו) *ומשמע מזה האם לא גמרו גם סוף אכילה ביחד, כגון שבא אחד לאכל אצל שנים אחר שפכר התחילו לאכל, וגם גמרו סעודתן שלא בזמן אחד, אותן שגמרו מקדם (יז) רשאי לברך בפני עצמן, דעל כל פנים התחלה או גמר בעיני ביחד, ומכל מקום אם המתינו לאחר אכילתם ולא ברכו עד שגמרו גם השלישי לאכל, (יח) חייבין לזמן ואין רשאי לחלק. ואף על גב שלא גמרו ביחד, כל היכי דאי מיתיהו להו מידי מצי למיכל מינייהו, כמו גמרו בנחת דיינינן להו, וכעין ההיא דריש סימן קצ"ז (סי' א), עין שם: (כ) ומכל מקום אם וכו'. הוא כמו אכל: (כא) בלא קבע. *הינה שלא אכלו בדרך קבע בישיבה ועל שלחן אחד, ואפלו התחילו לאכל בשלשה מתחלת הסעודה ועד סופה: (כב) הוא שפ"ש. *שדרך אכילתו בלא ישיבת קבע, לכך הוא מצטרף בכל גונו: (כג) כל מקום שרשאי לחלק. הינה (יט) *שאכלו השלשה בלא קביעות, (ס) וכן בעשרים או בששה, אף שעל פי דין רשאים לחלק מכל מקום עדיף טפי שלא לחלק: (כד) עדיף טפי לזמן. עין

שער הציון

קצ"ה (סי' י): (ד) חיי אדם (שם) והגר"ז (שם). ואף שברוך החיים (שם) מפליג עוד יותר דצריך לשמע דנקא כל ברפת המזון, מפל מקום די לנו להקל נגד המחבר (י) באינם יכולין לשמע עד הן, מאחר שגם הדרכי משה (אות ג) שהשיג עליו הורה לו אחר כך בסימן קצ"ה (בשרי ע"ג) וסתם כדבריו (יט): ב (טו) אף דשם איירי לענין ברפת הפוזיציא יט"ו, הוא הדין לענין ברפת המזון, ויבטו שהספימו הפוסקים דכל הדין דקביעות המכר שם שיש לענין עם זמון: (טז) ט"ז (סק"ז). ואף דאלה רבה (סק"ח) תהר שלום (סק"ט) מפקפקין בברכו יט"ו, תהדר משה (סק"ח) ומאמר מרדכי (סק"י) ומחצית השקל (סק"י) ותי"י אדם (ח"א כלל מה ס"ב) וקגן גבורים (אף המגן סק"י) הסכימו יט"ו להש"ו: (יח) ומכל מקום לכתחלה מצוה להמתין ולהצטרף ביחד לזמון, וכדלעיל בסעיף א' יט"ו: (יח) פן מוכח בבאר הגולה דבבב המתחיל אפלו (יט) כי קאי אדסקיף ליה ליתא: (כ) פן מבאר בדרוכי משה (אות ב) וכו':

(ס) פן הבינו האלה רבה (סק"ז) ועוד כמה אחרונים בדעתו, ודלא כהפרי מגדים (סי' קצ"ב): (ט) וכן משמע בתוספות רבנו יונה על ברכות ב"ד ג' (ע"א ד"ה שם) במעשה דריש גלותא, וכן בתוספי הרא"ש שם (ד"ה שם) וי. ואולם כל זה לפרוש שם, אבל לפרוש רש"י (ד"ה שם) דמפרש דהקפדת ריש גלותא הוא משום דעושי חבורות לעצמן יט"ו, שוב אין ראיה יט"ו: (י) הש"ו (סק"ז), וכן מסיק באלה רבה (סק"ז) [אמנם כמגן אברהם סוף סעיף קטן ד' משמע דהוא סובר כהרמב"ם משה (אות ב) יט"ו], וכן משמע קצת בהרמב"ם (פ"ה ה"ב) וי שכתב שיש להם לחלק יט"ו, ומשמע דאפלו מצוה מן המבחר ליכא שלא לחלק. ועין בשיטה מקובצת שם (ד"ה הכי גרסינן) מה שכתב בשם הרמב"ם יט"ו: (יח) עולת תמיד (סק"ד) וש"י נקטת הגדולה (הב"ב סק"א) ואלה רבה (סק"ח): (יח) בית יוסף (ד"ה ומהו): (יג) מגן אברהם (סק"ד) ואלה רבה (סק"ח) ודרך החיים (דין צדקה לזמן סי' ב) ותי"י אדם (ח"א כלל מה ס"ב) והגר"ז בסימן

הלכות ברפת המזון סימן קצג

מ רבנו יונה
לא ר"ה ואשר
נ ברכות שם
לפרוש הרא"ש
(כ"ז ס"י כ"ט) ועל
פי הירושלמי
בבב"ב פ"ז ה"א
שם (בבב"ב)
ע שם בתוספות
(ר"ה א"ל)

הדרת מלך (בית יוסף (ד"ה מלמתי כ"ט)): ג (כה) *אם היו רוכבים ואמרו נאכל, אף על פי שכל אחד אוכל
מכפרו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין פיון שעמדו במקום אחד, אבל אם היו (כו) הולכים ואוכלים, לא.
*ואם היו אוכלים בשדה מפזרים ומפרדים, אף על פי שאוכלים כלם בשעה אחת ומכפר אחד, פיון שלא
קבעו מקום לאכל אינם מצטרפין. הגה: *המנהג (כז) שלא לזמן בבית (ס) [ה] עובד פוכבים. ונראה לי השעם
משום דלא יוכלו לקבע עצמן בבית עובד פוכבים משום יראת העובד פוכבים, והוי פאלו אכלו בלא קבע. ועוד
דיש לחש לסכנה אם ישנו בנסח הברכה ולא יאמרו הרחמן וברך בעל הבית הזה, ולכן מתחלה לא קבעו עצמן
רק לברך כל אחד לבדו. ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מפל מקום מאחר דכבר
נהגו כך הוי פאלו לא קבעו עצמן ביחד: ד ישלשה שישבו לאכל וברכו ברפת המוציא, *אפלו כל אחד אוכל
מכפרו *ואפלו לא אכל עדן פזית פת, (כח) אינם רשאים (י) לחלק: ד ישלשה שבאו משלש חבורות
של שלשה שלשה בני אדם ונתחברו אלו השלשה, *אם זמנו עליהם במקומם *בגון שהפסיקו (כט) *כל

שערי תשובה

באר היטב

ולא יחירו פנה עין שם: ג [ה] עובד פוכבים. עין באר היטב, [עין פאלה רבה (ס"ז י"ב)]
הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה במקום הליכתנו וישתכנו. ופעם אחת היה סעדת פרדון הפן בבית עובד פוכבים, והיו שם כמה גברי ורכבי והספיקו לברך ולומר וברך
את בעל הבית, דקאי על בעל הסעדה, עין עולת המיד (ס"ח). ואפשר דאם אוכלין במלון ביים וברך עראי דלא הוי קביעות בבית עובד פוכבים ואין מזמנין. מגן אברהם
(ס"ט): ד (י) לחלק. אפלו רוצה לגמר סעדתו קדם שיאמרו האחרים. ונראה שהתחילו ביחד אבל אם הקדים אחד וקאו השנים אחר כך ואכלו גם כן. רשאי האחד לגמר

באר הלכה

משנה ברורה

במגן אברהם (ס"ח) (כ"א) שהקשה, *דמהרבה פוסקים משמע לענין
שלשה שאכלו בלא קבע דאין אחד יכול להוציא חברו בברפת
המזון, ומפילא גם לענין זמון אין רשאים, וענין שם שהאריך
בזה. ונאף דיש איזה אחרונים שדחו ראיתו לענין זמון, מפל
מקום יותר מסתבר (כ"ט) פדבריו. וכן בפרי מגדים פתב גם כן
דבמקום שאין אחד יכול להוציא חברו בברפת המזון, אם יכולים
להצטרף לענין זמון צריך עיון למעשה, *ומסים דבעשרה שיש
הזכרת השם אפשר דאסור לכלי עלמא לזמן באין חביו, וכן
משמע בח"י אדם כלל מ"ח דין ז': ג (כה) אם היו רוכבים
וכו. סעיף זה פלשונו ממש מוכא לעיל בסימן קס"ז סעיף
י"ב, *אלא דשם מיירי לענין להוציא בברפת המוציא, והכא מיירי
לענין צרוף זמון, ודין אחד לשניהן. וקבר בארתי שם במשנה
ברורה באר היטב עין שם: (כו) הולכים ואוכלים לא.

*וכיושבין בעגלה ואוכלין ביחד פשהם נוסעין, עין בסימן קס"ז
(ס"ק סב) מה שפכתתי בשם המגן אברהם (שם ס"ק כז) שמתפק
בזה. *וכח"י אדם (ח"א כלל פ"ה ס"ז) הקריע דבזה וכן בכל מקום
שיש ספק, בשלשה זמנו, אבל בעשרה יש לחש להזכרת השם
לבשלה. ומפל מקום נראה לי דזמן בלא שם, דהא בדיעבד יצא
בעשרה אף אם לא הזכיר השם, ויכדלעיל בסוף סימן קצ"ב
(ס"ק): (כז) ש"א לזמן וכו'. *האחרונים חולקים על זה.
*וכהיום (כ"ט) המנהג שזמנין, ובהרחמן אומרים הרחמן הוא ישלח
לנו ברכה מרבה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם. ונוכל לומר
הרחמן הוא וברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעדה.
ומפל שפן אם כל אחד אוכל משלו, שאז אפלו בבית ישאל
אומרים הרחמן הוא וברך אותנו וכו'. *ונאם אוכלין במלון ביים
ברך עראי בבית עובד גלולים, אפשר דאין זה קביעות ואין
מזמנין [מגן אברהם (ס"ט)], וטוב שלא יקבעו או שלשתן יחד
ויצאו מידי ספק [פרי מגדים (א"א ס"ק)]: ד (כה) אינם רשאים
לחלק. *הינו (כ"ז) אפלו רוצה לגמר סעדתו קדם שיאמרו
האחרים, פיון שהחויב של זמון חל כבר עליו בהתחלת אכילה
שלו: ה (כט) כל אחד לשנים. עין בבאר הלכה (ר"ה כל אחד):

שער הציון

(כ"א) ומה שחרץ דכונת רמ"א שיאכלו מעט וכו' וכו'. הוא מלתא חדתי וכו'. ואינו
דומה למה שאמרו בשנים שמצוה לחור אחר שלישי, דהתם מיירי שלא יגמרו
עדן לאכל, אבל הכא מיירי בגמרו כלם את אכילתם, ועל כן אף דלא הסיחו
עדן דעתם מפל מקום לא מיצונו שיאכלו עוד מחדש משום זמון. אלא האמת
הקרוי דכונת הרמ"א להתשובה שהביא הבית יוסף בסוף הסימן (ר"ה מצאתי כחוב)
בשם הר"ב"א, דאוקהה התשובה סביבא ליה דאפלו כל אחד אכל בזוית אחד
דכודאי לא קביעי על ידי זה לכלי עלמא וכו'. והינו אפלו לדעת הפוסקים דסביבא
ליה דבברפת המזון לא בעי הספה, מפל מקום אכילה פאחת בעי לענין חיוב

ס"ק כד

דמהרבה פוסקים משמע לענין שלשה שאכלו בלא קבע, כגון שלא אכלו על שולחן אחד, שהדין הוא דאין אחד יכול להוציא חבירו בברכת המזון. וכמבואר בשו"ע לעיל (סי' קפ"ט ס"ז). וממילא גם לענין זימון אין רשאים, בגמרא (מג"א:מג.) מסופר על תלמידי רב שהזמינו עצמם לאכול יחד אך לא הסיבו יחד ונסתפקו האם הם מצטרפים לזימון, ונצטערו על שאינם יודעים הדין וקרעו בגדיהם. ואם נאמר שאף כשלא אכלו בקביעות ואין אחד מוציא חבירו בברכת המזון רשאים הם לזמן, מדוע נצטערו כל כך, הלא היה להם לזמן מספק, אלא על כרחך דכל שאכילתם נחשבת שלא בקביעות אינם רשאים לזמן. והטעם לזה הוא שעיקר מצוות זימון הוא שהזומן יוציא את המסובים בברכת המזון, וכל שאינו יכול להוציאם [לפי שלא היתה אכילתם בקביעות יחד] אינם בתורת זימון, וכיון שאינם בתורת זימון אינם רשאים לזמן. ועיין שם שהאר"י בזה לפרש שגם הרמ"א מודה שאינם רשאים לזמן, ומה שכתב שעדיף טפי לזמן, כוונתו שעדיף שיאכלו קצת ביחד ואז יוכלו לזמן. ואף דיש איזה אחרונים שדחו ראייתם מהגמרא הנ"ל לענין

זימון, וכתבו דאין להוכיח ממה שקרעו בגדיהם שלא היו רשאים לזמן, דיש לומר קרעו מרוב צער על שכתת הדין, ולעולם ספיקם היה רק אם 'חייבים' לזמן, ובאמת אף במקום שאין חיוב זימון אין איסור לזמן. מכל מקום יותר מסתבר בדבריו דאין רשאים לזמן במקום שאין תורת זימון.

ומסיים דבעשרה שיש הזכרת השם אפשר האסור לכ"ו ע"מא לזמן בבמקום שאין חייבין בזימון, דכיון שאינם חייבים בזימון הוי הזכרת שם שמים לבטלה, וכן משמע בחיי אדם שהסתפק לענין היושבים בעגלה ואוכלים בקביעות האם מצטרפין לזימון, והכריע דבשלשה זימנו, אבל בעשרה שיש הזכרת השם יש לחוש להזכרת שם שמים לבטלה, ולכן אין לזמן במקום שאין חיוב זימון.

סעיף ג - שו"ע

אם היו שלשה מהלכין בדרך ורוכבים על גבי בהמה ואמרו זה לזה נאכל, ונעמדו לאכול, אף על פי שכל אחד אובל מכיבדו ולא ירדו מדהבהמות מצטרפים באכילתם לזימון, כיון שעמדו במקום אחד ולא המשיכו בדרכם. ואף שבכדי להצטרף להיות

ביאורי ההלכה

המשך ד"ה עדיף

שוב אין לנו מקור לדין זה. שרשאים לזמן אף במקום שאין חיוב זימון, [שהרי המקור לדין זה הוא מהא דרב ושמואל בדף מ"ז עמוד א' דאיתא שם שלאחר שרב ושמואל סיימו לאכול הגיע רב שימי בר חייה לאכול עמם והיה דעתו להצטרף איתם לזימון, ומבואר בגמרא שם דכיון שאילו היו מביאים לפני רב ושמואל מאכל לקנינה היו אוכלים, לפיכך נחשב שעדיין לא גמרו סעודתם, ורב שימי מצטרף עמם לזימון, ואף שלא התחילו יחד. ולכאורה מכאן יש ראייה שאף שאינם חייבים בזימון שהלא לא התחילו סעודתם יחד, מכל מקום רשאים לזמן. אולם לפי מה שפסק כאן השו"ע אין זה ראייה, משום דהתם מדינא חייבין בזימון, כיון שהיו קבועים יחד בגמר סעודה, ודי לגמור הסעודה יחד בשביל להתחייב

בזימון, כמבואר בשו"ע כאן. וכן מהא דסברי בית הל"ל שאם היו יושבים כמה בני אדם בבית מדרש במוצאי שבת והביאו לפניהם נר אחד מברך לכולם, אין ראייה שאפשר להוציא את חבירו אף בלא שנקבעו יחד, כמו שכתב הרא"ש שם שרק באכילה אין נחשב קביעות בלא הסיבה, אבל כשאר דברים מצטרפים לצאת אף בלא הסיבה, כיון שאין הדרך להסב בהם]. ויש לשיטה זו מקום רק לדעת רבינו יונה דסבירא ליה דדוקא בהתחילו כאחת חייבין לזמן, אבל אם רק גמרו סעודתם יחד אינם חייבים לזמן, ואם כן יקשה עליו מההיא דרב ושמואל הנ"ל שנצטרפו לזימון אף שרק גמרו יחד עם רב שימי, ובעל כרחך דאף שאין חייבים לזמן מ"מ רשאים לזמן. וכן מהא דינאי מ"בא שבסוף סעודתם נצטרף עמם שמעון בן שטח וזימן עמהם.

ציונים והערות

הנשמת אדם (ל"ג מ"א ס"ב), אלא שבחמד משה הסכים לדינא עם דברי המגן אברהם, מסבא. עוד כתבו לדחות ראיית המג"א, דכיון שעדיין לשמוע ברכת המזון מפי הזומן ולכה"פ ברכת הזון, הוי מסופקין אם יברכו בעצמם כמו אם לא היו זומנין או ישמעו מפי הזומן. כן כתב בא"ר (פ"ק) אך דחה דברי עצמו דהוי יכולים לברך בלחש וגם לשמוע מהזומן, וכך יוצאים ידי כל הדעות. ובמגן גבורים (פ"ג ג' ט"ז) כתב ליישב דהוי מסופקים מה יעשו בכוס של ברכה, דאם זומנין יחד די בכוס אחד, אך אם מברך כל אחד לעצמו, צריך כל אחד כוס לעצמו.

נז. הנה גם החולקים על המגן אברהם מודים דכל מקום שאחד אינו יכול להוציא את חבירו אין תורת זימון, אלא שסוברים דאף במקום שאין חיוב זימון אין איסור לזמן.

נח. ראה להלן (סי' טו) היאך הדין במקום שיש ספק האם חייבים בזימון, אם יש להם לזמן או לא.

נט. מקור ספק זה במג"א (סי' קפ"ט ס"א). והובא להלן במשנ"ב (סי' טו).

ס. ראה בהערות למשנה ברורה (סי' ק"ד) דאף הרמ"א שכתב שרשאים לזמן גם במקום שאין חוב זימון, מודה שאין הזומן יכול להוציא את המסובין בברכת המזון אם לא היו קבועים יחד באכילתם, רק שסובר דמכל מקום רשאים לזמן, וכל אחד יברך בעצמו.

סא. בכתבי הגר"ל הקשה דהרי רב סובר (מ"ט מ"א): דאף שניים שאכלו יחד יש להם רשות לזמן, ואם כן אילו הנידון בגמרא רק

נב. בגמרא מבואר ספיקם, שבכרייתא איתא שכדי שאחד יוכל להוציא את חבירו בהמוציא או בברכת המזון צריכים להסב יחד באכילתם, ונסתפקו האם כשהזמינו את עצמם מראש לאכול יחד גם כן צריך דוקא הסיבה, או לא. ומבואר שהיה פשוט להם דכל שאי אפשר שאחד יוציא את חבירו [כגון בשלא הסיבון] אי אפשר גם לזמן. נג. בלשון המגן אברהם משמע שהטעם שאינם בתורת זימון הוא משום שאינם יכולים להוציא אחד את חבירו. וביאר בחמד משה (פ"ד) שהטעם בזה הוא לפי שעיקר תקנת זימון היא שהאחד יברך ויוצא את כולם, וכל שאי אפשר לאחד להוציא את חבירו אינם בתורת זימון.

נד. הנה במגן אברהם לא נתבאר הטעם מדוע אין רשאים לזמן, דלכאורה אף שאינם בתורת זימון מכל מקום מה איסור יש באמירת נברך וכו', והלא אין מוכיחים שם שמים. ובשער הציון (סי' ט"ג) מבואר משום שיש בזה 'שקר', לפי שאימרים נברך וכו' והכונה שנברך יחד, ובאמת אינם מצטרפים בברכתם. [ובכגדי ישע (סי' קפ"ט) כתב לבאר בזה דאמירת ברכה לשם חיוב במקום שאין חיוב, יש בזה איסור של ברכה לבטלה אף כשאין מזכיר שם שמים, ובביאור הלכה (פ"ג ד"ה ואין) הביא סברתו לענין אמירת יעלה ויבוא, דאף שמוחר לומר תחנונים עם הזכרת שם שמים, מכל מקום כשאומרים לשם ברכה הוי ברכה לבטלה. ובשער הציון (סי' מ"א ס"א) פסק דאין באופן כזה חשש ברכה לבטלה].

נה. וראה מה שכתב על זה בשער הציון (סי' ק"א).

נו. כן כתב בחמד משה (פ"ק) לדחות ראיית המגן אברהם, וכן כתב

[כג] המג"א תירץ שאף הרמ"א מודה דכל שלא אכלו יחד אין רשאים לזמן, ומה שכתב הרמ"א דאף שלא אכלו יחד עדיף שזימנו, כותתו שראוי להם לאכול מעט ביחד ולימן, שאז הם מצטרפים בגמר הסעודה. [כד] שיהיה מצוה לאכול עוד בשביל לזמן.

[כה] משום שבאופן זה שכל אחד אכל בוית אחרת בוודאי אינם מצטרפים באכילתם.

[כו] כתב שאין ראייה מתשובה זו, דשמא ס"ל שאפשר לזמן אף בלא הסיבה ולכן יכולים לזמן גם כשכל אחד אכל בוית אחרת, ואין לא ס"ל כדעה זו. [וראה ביאור הלכה להלן (סי' קפ"ג ד"ה ט"ז) שהביא שיטת רמב"ן דאפילו כל אחד אכל בוית אחרת מצטרפים, דחובת הזימון קובעתם להיות חבורה אחת, ובתנאי שהיו רואים אלו את אלו, וצ"ע].

[כז] ומבואר מדכוי תשובה זו שאף כשאינם מצטרפים באכילתם דמהאי טעמא אין עליהם חובת זימון, מכל מקום רשאים לזמן, וראוי לעשות כן משום כוב עם הדרת מלך.

[כח] שבמקום שלא נצטרפו באכילתם אינם רשאים לזמן.

[כט] דהרי לכילי עלמא אין רשאי להוציא את חבירו בברכת המזון אם לא אכלו בקביעות יחד.

הלכות ברפת המזון סימן קצג

מ רבנו יונה
לא דיה ואשר
נ ברכות שם
לפרוש הרא"ש
(כ"ז ס"י כ"ט) ועל
פי הירושלמי
בבבבב פי"ה ה"א
ס שם (בבבב)
ע שם בתוספות
(ר"ה א"ב)

הדרת מלך (בית יוסף (ר"ה מלמ"ה כ"ט)): ג (כה) *אם היו רוכבים ואמרו נאכל, אף על פי שכל אחד אוכל
מכפרו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין פיון שעמדו במקום אחד, אבל אם היו (כו) הולכים ואוכלים, לא.
*ואם היו אוכלים בשדה מפזרים ומפרדים, אף על פי שאוכלים כלם בשעה אחת ומכפר אחד, פיון שלא
קבעו מקום לאכל אינם מצטרפין. הגה: *המנהג (כז) שלא לזמן בבית (ס) [ה] עובד פוכבים. ונראה לי השעם
משום דלא יוכלו לקבע עצמן בבית עובד פוכבים משום יראת העובד פוכבים, והוי פאלו אכלו בלא קבע. ועוד
דיש לחש לסכנה אם ישנו בנסח הברכה ולא יאמרו הרחמן וברך בעל הבית הזה, ולכן מתחלה לא קבעו עצמן
רק לברך כל אחד לבדו. ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מפל מקום מאחר דכבר
נהגו כך הוי פאלו לא קבעו עצמן ביחד: ד ישלשה שישבו לאכל וברכו ברפת המוציא, *אפלו כל אחד אוכל
מכפרו *ואפלו לא אכל עדן פזית פת, (כח) אינם רשאים (י) לחלק: ד ישלשה שבאו משלש חבורות
של שלשה שלשה בני אדם ונתחברו אלו השלשה, *אם זמנו עליהם במקומם *בגון שהפסיקו (כט) *כל

שערי תשובה

באר היטב

ולא יחירו פנה עין שם: ג [ה] עובד פוכבים. עין באר היטב, [עין פאלה רבה (ס"ז י"ב)]
הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה במקום הליכתנו וישיבתנו. ופעם אחת היה סעדת פרדון הפן בבית עובד פוכבים, והיו שם כמה גברי ורכבי והספיקו לברך ולומר וברך
את בעל הבית, דקאי על בעל הסעדה, עין עולת ממיר (ס"ח). ואפשר דאם אוכלין במלון ביים וברך עראי דלא הוי קביעות בבית עובד פוכבים ואין מזמנין. מגן אברהם
(ס"ט): ד (י) לחלק. אפלו רוצה לגמר סעדתו קדם שיאמרו האחרים. ונראה שהתחילו ביחד אבל אם הקדים אחד וקאו השנים אחר כך ואכלו גם כן. רשאי האחד לגמר

באר הלכה

משנה ברורה

במגן אברהם (ס"ח) (כ"ב) שהקשה, *דמהרבה פוסקים משמע לענין
שלשה שאכלו בלא קבע דאין אחד יכול להוציא חברו בברפת
המזון, וממילא גם לענין זמון אין רשאים, וענין שם שהאריך
בזה. ונאף דיש איזה אחרונים שדחו ראיתו לענין זמון, מפל
מקום יותר מסתבר (כ"ט) פדבריו. וכן בפרי מגדים פתב גם כן
דבמקום שאין אחד יכול להוציא חברו בברפת המזון, אם יכולים
להצטרף לענין זמון צריך עיון למעשה, *ומסים דבעשרה שיש
הזכרת השם אפשר דאסור לכלי עלמא לזמן באין חביו, וכן
משמע בח"י אדם כלל מ"ח דין ז': ג (כה) אם היו רוכבים
וכו'. סעיף זה פלשונו ממש מוכא לעיל בסימן קס"ז סעיף
י"ב, *אלא דשם מיירי לענין להוציא בברפת המוציא, והכא מיירי
לענין צרוף זמון, ודין אחד לשניהן. וקבר בארתי שם במשנה
ברורה באר היטב עין שם: (כו) הולכים ואוכלים לא.

*וכיושבין בעגלה ואוכלין ביחד פשהם נוסעין, עין בסימן קס"ז
(ס"ק סב) מה שפכתתי בשם המגן אברהם (שם ס"ק כז) שמתפק
בזה. *וכח"י אדם (ח"א כלל פ"ה ס"ז) הקריע דבזה וכן בכל מקום
שיש ספק, בשלשה זמנו, אבל בעשרה יש לחש להזכרת השם
לבטלה. ומפל מקום נראה לי דזמן בלא שם, דהא פדיעבד יצא
בעשרה אף אם לא הזכיר השם, ויכדלעיל בסוף סימן קצ"ב
(ס"ק י'): (כז) ש"א לזמן וכו'. *האחרונים חולקים על זה.
*וכהיום (כ"ג) המנהג שזמנין, ובהרחמן אומרים הרחמן הוא ישלח
לנו ברכה מרבה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם. ונוכל לומר
הרחמן הוא וברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעדה.
ומפל שפן אם כל אחד אוכל משלו, שאז אפלו בבית ישאל
אומרים הרחמן הוא וברך אותנו וכו'. *נאם אוכלין במלון ביים
דרך עראי בבית עובד גלולים, אפשר דאין זה קביעות ואין
מזמנין [מגן אברהם (ס"ט)], וטוב שלא יקבעו או שלשתן יחד
ויצאו מידי ספק [פרי מגדים (א"א ס"ק י')]: ד (כה) אינם רשאים
לחלק. *הינו (כ"ד) אפלו רוצה לגמר סעדתו קדם שיאמרו
האחרים, פיון שהחויב של זמון חל כבר עליו בהתחלת אכילה
שלו: ה (כט) כל אחד לשנים. עין בבאר הלכה (ר"ה כל אחד):

שער הציון

זמון. ולא הכניח דברי המגן אברהם בסוף דבריו שכתב דטעם התשובה ההיא (כ"ט)
משום דאפשר דברפת המזון לא בעי הסבה, הא על כל פנים ישיבה במקום
אחד בעי לכלי עלמא אפלו הכי רשות לזמן (כ"ט), (טוב לעשות פן משום קרב
עם הדרת מלך, וכן כתב בחמד משה (ס"ד) וקבאור הגר"א: (כ"ט) וכן כתב
בחמד משה (ש"ס). וכן מסתברא (כ"ט), דאין יאמרו וברך והפניה שנוכרנו יחדו
[אפשר מפיק דבר זה הגמרא (מה) מקרא (תהלים ל"ד) 'גדלו וגו' שמו יחדו]
אחרי שלבסוף מרחיין הם להתחלק, שאין אחד יכול להוציא את חברו (כ"ט):
ג (כ"ט) מגן אברהם (א"ה המגן ס"ח): ד (כ"ד) ט"ז (ס"ד):

מ רבנו יונה
לא דיה ואשר
נ ברכות שם
לפרוש הרא"ש
(כ"ז ס"י כ"ט) ועל
פי הירושלמי
בבבבב פי"ה ה"א
ס שם (בבבב)
ע שם בתוספות
(ר"ה א"ב)

ס"ק כה

אלא דשם מיירי לענין להוציא בברכת המוציא דלכתחילה אין לצאת בברכת המוציא מחבירו אלא אם הם קבועים לאכול ביחד. והכא מיירי לענין צירוף זימון, ודין אחד לשניהם שצריך שיהיו קבועים יחד באכילתם, אלא דלהמוציא די בשניים שאוכלים, ולענין זימון צריך דוקא שלשה. וזכר בארתי שם במשנה ברורה באר היטב, עיין שם. ושם מבואר הסברא מדוע הם מצטרפים כשאמרו זה לזה שיאכלו, דכיון שאמרו נאכל והכינו מקום לאכילתן הרי זה כמו ישיבה על שולחן אחד.

ס"ק כו

וביושבין שלשה בעגלה אחת ואוכלין יחד כשהם נוסעין, עיין בסימן קס"ז מה שכתבתי בשם המגן אברהם שמתפק בזה, דלכאורה אופן זה עדיף מהאופן המוזכר בשו"ע שאין מצטרפים, דהשו"ע מדבר כשכל אחד רוכב על גבי בהמתו אבל כאן הלא יושבים כולם בעגלה אחת ומסתבר יותר שנחשבים כאילו יחד, ומכל מקום הלא קיימא לן (קידושין לג:) שהרוכב על גבי בהמה נחשב כמו שמהלך ברגליו, והוא הדין בניוסע בעגלה נידון כמהלך, ולכך יש לומר דאין אכילתם כשהם נוסעים בעגלה נחשבת לקביעותו.

ובחיי אדם הכריע דבזה שנוסעים בעגלה, וכן בכל מקום שיש ספק אם ישנם בתורת זימון, בשלישה יזמנו, אבל בעשרה יש לחוש שאם אינם בתורת זימון יש כאן להזכרת השם לבטלה, ולכך מספק לא יזמנו בשם. ומכל מקום נראה לי שגם בעשרה דיזמן בלא שם וכו'.

ס"ק כז

האחרונים הולקים על זה וכתבו שיש לזמן גם כשאוכלים בבית גויים.

ובהיום המנהג שמוזמנין, ובהרחמן אומרים הרחמן וכו' בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם. והכונה שיברך

קבועים באכילתם צריך הסיבה, או שיאכלו בשולחן אחד, מכל מקום כאן שמתחילה הזמינו את עצמם לאכול יחד מצטרפים אף שאינם אוכלים על שולחן אחד. אבל אם היו הולכים [ממשיכים בדרכם] ואוכלים, לא, דכיון שהם ממשיכים ללכת בדרכם אין הם קבועים יחד באכילתם, ואין הם מצטרפים לזימון.

ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים - כל אחד במקום אחר, אף על פי שאוכלים כולם בשעה אחת ומכינר אחד, כיון שלא קבעו מקום מסוים לאכול שם כולם אינם מצטרפין. ואין זה דומה לאופן הראשון שהוזכר בשו"ע שמצטרפים אף שכל אחד עדיין רכוב על בהמתו, דשם כולם נעמדו לאכול במקום מסוים, אבל כאן שהם מפוזרים הנה והנה אינם מצטרפים.

הג"ה

המנהג שלא לזמן כשאוכלים שלשה בבית עובד כוכבים. ונראה לי הטעם משום דלא יוכלו לקבוע עצמן לאכול בישוב הדעת בבית עובד כוכבים משום יראת העובד כוכבים, וכיון שכל אכילתם בבהלה הוי כאילו אכלו בלא קבע. ועוד ריש לחוש לסכנה, שאם ישנו בנוסח הברכה ולא יאמרו הרחמן הוא יברך בעל הבית הזה דשמא יודע לבעל הבית שדרך היהודים לברך את בעל הבית, וכשישמע שהם לא ברכוהו יבואו לידי סכנה, ולכן מתחילה לא קבעו עצמן לזמן, שאז יש על המזמן לברך בקול רק דעתם היה לברך כל אחד לבדו בלחש. ולכן אין לשנות המנהג, אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים לפטרם מזימון, נכגון שהוא אוהבם ויש להם יכולת לקבוע ואין יראים ממנו. מכל מקום מאחר דכבר נהגו כך שאין מזמנים בבית הגוי הוי כאילו מתחילה לא קבעו עצמן ביחד. דאין הם מצטרפים באכילתם אלא אם דעתם להצטרף לאכול יחד, ובבית הגוי שאין הם רוצים לזמן אין דעתם להיות מצורפים באכילתם.

ציונים והערות

שקטים, משא"כ בעגלה שמתנדנת וגם האופנים רועשים, אך הלא בעת רוח סערה וראי גרועה ישיבת יורדי הים באניות יחוגו וינעו כשיכור, ולכן הכריע שהכל תלוי בשקוטה נסיעתם בין בים ובין ביבשה כי אחר כונת הלב הן הדברים, וע"כ בעגלת צב נראה שיוכלו לכונן היטב. וכן בערוך השולחן (ס"ט פ"ו) כתב: וכן בעגלות של מסילות הברזל וודאי דמהני אמירה שזהו כבית ממש. ובשו"ע הרב (ס"ט פ"ו) ביאר דבריו המג"א עפ"י הגמרא בב"מ (ט:): שהספינה לא נחשבת כמהלכת אלא כאילו היא נחה והמים מביאים אותה ממקום למקום, ולכך אין הנמצאים בספינה נחשבים כמהלכים. [ועיין שו"ת שרגא המאיר (פ"ד סי' פ"ט אות ט) מה שהביא מספר המקנה קידושין לג:].

סז. ראה במשנה ברורה לעיל (ס"ק נד) שהביא דעת המגן אברהם דבכל מקום שאין חייבים בזימון אינם רשאים לזמן, ולשיטתו לכאורה כשיש ספק חיוב זימון אין להם לזמן שהרי אם פטורים הם מזימון אסור להם לזמן, ויש להם אם כן להתנהג בשב ואל תעשה ולא לזמן. אכן בחיי אדם כתב דבספק יש להם לזמן לפי שדברי המגן אברהם אינם נראים כל כך, ויותר מסתבר דלעולם מותר לזמן, ולכן במקום ספק חיוב בודאי יש להם לזמן. [וראה עוד להלן (ק"ט) בהערות למשנ"ב (ס"ק כה) דלכתחילה יש לימנע להכנס לספק זימון].

סח. בב"ח (סוף פ"ו) כתב דודאי מוזמנין בבית הגוי, וכן כתב במהרי"ל ובמטה משה (פ"ט טז) כתב שהמהרי"ל היה מוזמן בבית הגוי, ופעם אחת היה בסעודת פדיון הבן בבית גוי, והיו שם כמה גברי ורבירי והסכימה דעת כולם לברך את בעה"ב. ובלבוש (סוף פ"ו) כתב דלאו מנהג התיקון הוא המשנה לא הפסידו. עוד כתב: שמה תחלת התפשטות מנהג השטות הזה יצא להם מהרגל טעותם במאמר אחד שהיה מורגל בפיהם, והוא מאמר ר' יהושע בן לוי דפרק שני דביצה (פ"ב): שאמר אין מוזמנין את הגוי ביו"ט שמה ירבה בשבילו, ונפל טעות בפיהם לומר אין מוזמנין בבית הגוי, ולא סיימו המאמר בטעמו ונפלו בטעות הזה [- סוף המאמר מוכיח שהכונה שאין להזמינו לאכול עמו בביתו שמה יוסף וירבה לבשל עבורו ביו"ט], על כן אין למחות ביד הנהוגים לזמן בבית הגוי.

משום רשות יכל רב לזמן גם כלי רב שימי בר חייא, ומדוע אם כן חשב רב לא לזמן עם רב שימי, עד שהוצרך שמואל לומר לו שזה נחשב שרב שימי גמר סעודתו יחד עמם, הלא בשביל זימון רשות די בשניים, ובעל כרחך שרב רצה לזמן רק אם יש להם חובה לזמן ומוכה שהנידון בגמרא הוא על חובה.

טב. כמבואר לעיל (פ"י קס"ו א'), ונתבאר במשנה ברורה (פ"ק י"ט).

טג. ואף שקבעו באמירתם לאכול יחד, הליכה מבטל הקביעות (מ"ז קס"ו ס"ק טז).

סד. ראה לעיל במשנ"ב (פ"י קס"ו ס"ק טז) שצריך לומר וכן אם וכו', ואדלעיל קאי שאמרו נאכל כאן וישבו לאכול, אפילו הכי לא מהני כיון שהיו מפוזרים, דבעינן שיהיו במקום אחד.

סה. במגן אברהם (פ"י תקנ"ט) למד מכאן לענין שלשה שאכלו יחד סעודה המפסקת בערב תשעה באב, שאין להם לזמן, דכיון שהמנהג שאין מוזמנין בסעודה מפסקת אין דעתם להצטרף יחד באכילתם. ובדעת תורה (פ"ט) כתב שיש להסתפק האם אפשר להוכיח מדברי הרמ"א שמי שאוכל עם שלשה ורוצה לברך לפנייהם יעיל שיהא דעתו מתחילה שאינו מצטרף עמהם, ואז לא יהא לו חובת זימון, או דשאני הכא שיש להם סיבה שלא לזמן, אבל אם סתם אינו רוצה לזמן לא מועיל מה שדעתו לא להצטרף עמם בכדי לא להתחייב בזימון. ובלשון השו"ע הרב (פ"י י"ג פ"ו) משמע קצת שכל שדעתם היתה שלא להצטרף יחד באכילתם בכדי שלא יתחייבו בזימון אינם מצטרפים, שכן כתב: אלא אם כן תחילת קביעותם היתה על דעת שלא להצטרף לברכה אחת שאז נעשה כאילו לא נקבעו כלל יחד. [ועיין שם לסימן קצ"ג ולכאורה כוננו לציין לדברי הרמ"א האלון. וראה בזה עוד בשו"ת אגרות משה (מ"א סי' טו)].

סו. והיינו דיתכן שמכל מקום דומה הדבר לרוכבים על גבי בהמה. והנה המגן אברהם שם כתב שכשנוסעים בספינה וראי מצטרפים, ובמורד וקציעה (פ"י קס"ו) תמה על דברי המג"א למה פשיטא ליה בספינה יותר מיושב בעגלה, דאף דבשעה שאין הרוח נושב בחזקה טוב יותר לשבת בספינה כי אז יושבים

הלכות ברפת המזון סימן קצג

הדרת מלך (בית יוסף (ד"ה מלכות כהני):) ג (כה) *אם היו רוכבים ואמרו נאכל, אף על פי שכל אחד אוכל מכפרו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין פיון שעמדו במקום אחד, אבל אם היו (כו) הולכים ואוכלים, לא. ואם היו אוכלים בשדה מפזרים ומפרדים, אף על פי שאוכלים כלם בשעה אחת ומכפר אחד, פיון שלא קבעו מקום לאכל אינם מצטרפין. הגה: *המנהג (כו) שלא לזמן בבית (ס) [הן עובד פוכבים. ונראה לי השעם משום דלא יוכלו לקבע עצמן בבית עובד פוכבים משום יראת העובד פוכבים, והוי פאלו אכלו בלא קבע. ועוד דיש לחש לסכנה אם ישנו בנסח הפרכה ולא יאמרו הרחמן יברך בעל הבית הזה, ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל אחד לבדו. ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מפל מקום מאחר דכבר נהגו כך הוי פאלו לא קבעו עצמן ביחד: ד ישלשה שישבו לאכל וברכו ברפת המוציא, *אפלו כל אחד אוכל מכפרו *ואפלו לא אכל עדן פזית פת, (כח) אינם רשאים (י) לחלק: ד ישלשה שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם ונתחברו אלו השלשה, *אם זמנו עליהם במקומם *בגון שהפסיקו (כט) *כל

מ רבנו יונה ולא דיה ואשרו. נ ברכות שם לפרוש הרא"ש (כזו ס"י כט) ועל פי הירושלמי (ברכות פ"ז ה"א, שם ובמ"ו). ע שם בתוספות (ר"ה א"ל).

שערי תשובה

ולא יחירו פנה עין שם: ג [הן עובד פוכבים. עין באר היטב, ועין פאלה רבה (סי' יב) הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה במקום הליכתנו וישתכנו. ופעם אחת היה סעדת פריון הפן בבית עובד פוכבים, והיו שם כמה גברי ורכבי והספיקו לברך ולומר יברך את בעל הבית, דקאי על בעל הסעדה, עין עולת ממיר (סק"ח). ואפשר דאם אוכלין במלון ביים ירף עראי דלא הוי קביעות בבית עובד פוכבים ואין מזמנין. מגן אברהם (סק"ח): ד (י) לחלק. אפלו רוצה לגמר סעדתו קדם שיאמרו האחרים. ונראה שהתחילו ביחד אבל אם הקדים אחד יבאו השנים אחר כך ואכלו גם כן. רשאי האחד לגמר

באור הלכה

הסעודה וקבע עמהם מצטרף לזמון, *שוב אין לנו מקור לדון זה [מהך דרב ושמאל ב"דף מ"ז עמוד א, דהתם מדינא תיבין פיון שהיו קבועין יחד בגמר סעודה. וכן מהך ד"ף נ"ג (ע"א) דסביר בית הלל אחד סביר לכלם אין ראיה כמו שכתב הרא"ש שם (פ"ח ס"י ג). ויש לשיטה זו מקום רק לדעת רבנו יונה (לכ: ד"ה שלשה) דסבירא ליה דדוקא בהתחילו כאחת חזיבין לזמן, ואם פן יקשה עליו מההיא דרב ושמאל הנ"ל וכן מהך ד"נאני מלכא ב"דף מ"ח (ע"א), ועל פרקה דיתרין דרשות לזמן בכל גונו, וכן כתב בספר מגן אברהם (ש"ס) ושלטי הגבורים (סק"ד):

ד * אפלו כל אחד אוכל מכפרו ואפלו וכו'. *עין פמגן אברהם (סק"ח) שהביא בשם הפ"ח (ס"ו) דכדאיכא פרתי לריעותא רשאיין לחלק. והנה הפ"ח קנטיב לה מלשון הטור דכתב צ"דף לחש לשתי הנקראות, ומשמע ליה להפ"ח דאם נגרט בגמרא (ג) כל אחד אוכל מכפרו, תו אין להקמיר בפחות מכפרו, וכן אם נגרט בגמרא כגון שישבו לאכל, תו אין להקמיר בכל אחד אוכל מכפרו, עין שם בב"ח בסוף דבריו, ועל פן סבירא ליה דאין להקמיר בשתי תמורות. *ובאמת זה אינו, דדינא דר"ח (ל"ג) לענין כל אחד אוכל מכפרו הוא אמת לכלי עלמא, עין בתוספות רבנו יהודה על ברכות (שם ד"ה הא) דכתב דינא דר"ח משם רבנו חננאל (שם ד"ה מתני) וקנטיב לה מגמרא מפרשת דף מ"ב עמוד ב' עין שם, וכן פתבי הרשב"א והרא"ה בחדושיהם (רשב"א ג ד"ה קמ"ל, ראה בפניות הלויים שם) מהאי סוגיא, [ונאף דיש לכאורה לרחות להר"ף גופא בפרק פיצד מברכין (א), ודלדידיה כל הסוגיא שם לענין ברכה ראשונה, ואפשר לענין ברכה אחרונה בעינן שיאכלו כלם מכפר אחד, אכן על כל פנים הרא"ש (פ"ו ס"י ג) ורשב"א (שם) ותוספות (מב. ד"ה הטור) ושאר פוסקים כלם קאחד פתבו להדיא דסוגיא ד"ף מ"ב מיירי גם בברכה אחרונה עין שם, וכן הוא בסימן זה סע"ף ג', הרי דדבר מפרש דגם גפי זמון לא קפדינן שיאכלו כלם מכפר אחד]. *וכן מוכח לעניות דעתי ממתניתין ריש פרק שלשה שאכלו (מ"ה) אבל טבל וכו', הרי דמיירי פאוכל מכפרו, ואף על פי כן דוקא פהא דאי אפשר לכל לאכל ביחד אין מצטרפין, הלא לאו הכי לא. *ויולענין פחות מפזית הוא דבר מפרש בירושלמי (ברכות פ"ז ה"א), ומגולן למדחיה מהלכה. וכן מבאר באור זרוע (ח"א ס"י ג) שגורס פ"ר"ף ונאף על פי כן מביא הא דירושלמי לענין דינא, *אלמא דתרוניהו איתנהו. ואם לא שנחק ונאמר דאף דשני הדינים אמתים, מפל מקום אפשר הא דמקמיר בירושלמי פחות מפזית היינו פאוכלים שניהם מכפר אחד, ומנא לן הא, וגם לשון הפ"ח לא משמע פן דמשום זה הוא מיכל, עין שם]. ועין במאמר מרדכי (סק"ח) שגם הוא מצדד דלא בב"ח. ואף דבאמת לישנא דטור דחוק קצת אבל מפל מקום אין זה מברח לדינא. *וכן הראיה שניה שפביא הפ"ח מפור לאו ראיה היא כלל לעניות דעתי, ועל פן אין לזו ספק השלשון ערוך:

ה * כל אחד לשנים. לכאורה נראה *דהוא הדין אם אחד מהן הפסיק לשנים, גם פן אמרינן דכבר פרח זמון מניה ולא נשארו פאן אלא שנים, וכן מצאתי

באר היטב

שלשה שלשה. מגן אברהם (סק"ח): ג (ס) עובד פוכבים. כל האחרונים חלקו על הרב ב"ה. ומת"ש"ל (נ"ס מה ס"י שו) קשהיה מוזן בבית עובד פוכבים היה אומר הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה במקום הליכתנו וישתכנו. ופעם אחת היה סעדת פריון הפן בבית עובד פוכבים, והיו שם כמה גברי ורכבי והספיקו לברך ולומר יברך את בעל הבית, דקאי על בעל הסעדה, עין עולת ממיר (סק"ח). ואפשר דאם אוכלין במלון ביים ירף עראי דלא הוי קביעות בבית עובד פוכבים ואין מזמנין. מגן אברהם (סק"ח): ד (י) לחלק. אפלו רוצה לגמר סעדתו קדם שיאמרו האחרים. ונראה שהתחילו ביחד אבל אם הקדים אחד יבאו השנים אחר כך ואכלו גם כן. רשאי האחד לגמר

משנה ברורה

במגן אברהם (סק"ח) (כ"א) שהקשה, *דמהרבה פוסקים משמע לענין שלשה שאכלו בלא קבע דאין אחד יכול להוציא חברו בברפת המזון, וממילא גם לענין זמון אין רשאיין, וענין שם שהאר"ף ב"ה. ונאף דיש איזה אחרונים שדחו ראיתו לענין זמון, מפל מקום יותר מסתבר (כ"ט) פ"דבריו. וכן בפרי מגדים פ"ב גם פן דבמקום שאין אחד יכול להוציא חברו בברפת המזון, אם יכולים להצטרף לענין זמון צריך עיון למעשה, *ומסים דבעשרה שיש הנזכרת השם אפשר דאסור לכלי עלמא לזמן באין חזיבין, וכן משמע פ"ח"י אדם כלל מ"ח דין ז': ג (כה) אם היו רוכבים וכו'. סע"ף זה פלשונו ממש מוכא לעיל בסימן קס"ז סע"ף י"ב, *אלא דשם מיירי לענין להוציא בברפת המוציא, והכא מיירי לענין צרוף זמון, ודין אחד לשניהן. וקבר בארתי שם במשנה ברורה באר היטב עין שם: (כו) הולכים ואוכלים לא. *וכיושבין בעגלה ואוכלין ביחד פשהם נוסעין, עין בסימן קס"ז (ס"ק סב) מה שפכתתי בשם המגן אברהם (שם ס"ק כז) שמתפק ב"ה. *וכ"ח"י אדם (ח"א כלל פ"ח ס"ו) הקריע דב"ה וכן בכל מקום שיש ספק, בשלשה זמנו, אבל בעשרה יש לחש להזכרת השם לכשלה. ומפל מקום נראה לי דזמן בלא שם, דהא פדיעבד יצא בעשרה אף אם לא הזכיר השם, ויכדלעיל בסוף סימן קצ"ב (סק"ח): (כז) ש"א לזמן וכו'. *האחרונים חולקים על זה. *וכהיום (כ"ט) המנהג שזמנין, ובהרחמן אומרים הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם. ונוכל לומר הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעודה. ומפל שפן אם כל אחד אוכל משלו, שאז אפלו בבית ישאל אומרים הרחמן הוא יברך אותנו וכו'. *ונאם אוכלין במלון ביים ירף עראי בבית עובד גלולים, אפשר דאין זה קביעות ואין מזמנין [מגן אברהם (סק"ח)], וטוב שלא יקבעו אז שלשתן יחד ויצאו מידי ספק [פ"י מגדים (א"א סק"ח)]: ד (כח) אינם רשאים לחלק. *הינו (כ"ט) אפלו רוצה לגמר סעדתו קדם שיאמרו האחרים, פיון שהחויב של זמון חל כבר עליו בהתחלת אכילה שלו: ה (כט) כל אחד לשנים. עין בבאור הלכה (ר"ה כל אחד):

שער הציון

(כ"א) ומה שחרץ דכונת רמ"א שיאכלו מעט וכו' וכו'. הוא מלתא חדתי וכו'. ואינו דומה למה שאמרו בשנים שמצוה לחור אחר שלישי, דהתם מיירי שלא יגמרו עדן לאכל, אבל הכא מיירי בגמרו כלם את אכילתם, ועל פן אף דלא הסיחו עדן דעתם מפל מקום לא מיצונו שיאכלו עוד מחדש משום זמון. אלא האמת הברור דכונת הרמ"א להתשובה שהביא הבית יוסף בסוף הסימן (ר"ה מצאתי כ"ח) בשם הר"ב"א, דאוקהה התשובה סבירא ליה דאפלו כל אחד אוכל בזוית אחד דבוראי לא קביעי על ידי זה לכלי עלמא וכו'. והינו אפלו לדעת הפוסקים דסבירא ליה דבברפת המזון לא בעי הספה, מפל מקום אכילה פאחת בעי לענין חיוב

זמון. ולא הכניתי דברי המגן אברהם בסוף דבריו שכתב דטעם התשובה ההיא (כ"א) משום דאפשר דברפת המזון לא בעי הספה, הא על כל פנים ישיבה במקום אחד בעי לכלי עלמא אפלו הכי רשות לזמן וכו', (טוב לעשות פן משום יברך עם הדרת מלך, וכן כתב בחמד משה (סק"ח) וכתבאור הג"א: (כ"ט) וכן כתב בחמד משה (שם). וכן מסתברא וכו', דא"ף יאמרו נברך והפנינה שנוברכנו יחדו [פאשר מפיק דבר זה הגמרא (מ"ה) מקרא (תהלים ל"ד ה) 'גדלו וגו' שמו יחדו] אחרי שלבסוף מברחין הם להתחלק, שאין אחד יכול להוציא את חברו וכו': ג (כ"ט) מגן אברהם (אלף המגן סק"ח): ד (כ"ט) ט"ז (סק"ח):